

The Project Gutenberg eBook of Ansa, by Émile Zola

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Ansa

Author: Émile Zola

Translator: Paavo Warén

Release date: August 24, 2013 [EBook #43547]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ANSA ***

Produced by Tapio Riikonen

ANSA

Yhteiskunnallinen kuvaus Pariisin työväen elämästä
Toisen Keisarikunnan aikana

Kirj.

ÉMILE ZOLA

Suom. [»L'Assommoir«] Paavo Warén

Kuuluva romaanisarjaan Rougon-Macquartin suku.

Helsingissä, Päivälehdessä kirjapainossa, 1903.

Esipuhe.

Rougon-Macquart'in suku tulee käsittämään parikymmentä romaania. Vuodesta 1869 on yleinen suunnitelma ollut määrätty, ja minä noudatan sitä järkähtämättömän ankarasti. 'Ansa' on tullut aikanaan, minä olen sen kirjottanut, samoin kuin kirjoitan toisetkin, väistymättä hiventäkään suoralta uraltani. Siinä on minun voimani. Minulla on päämäärä, jota kohden minä käyn.

Kun 'Ansa' ilmestyi eräässä sanomalehdessä, niin sen kimppuun hyökättiin ennen kuulumattomalla rajuudella, sitä syytettiin kaiken maailman rikoksista. Onkohan tarpeen selittää tässä muutamalla rivillä tarkotuksiani kirjailijana? Olen tahtonut maalata työmiesperheen kohtalonmääräämän rappeutumisen meidän esikaupunkiemme saastutetussa ympäristössä. Juoppoutta ja toimetonna vetelehtimistä seuraa perhesiteiden höltyminen, saastaiset sekaantumiset, kunniantunnon asteittain tapahtuva unohtaminen ja loppusuorituksena häpeä ja kuolema. Se on yksinkertaisesti siveysoppia käytännössä.

'Ansa' on varmaan siveellisin minun kirjoistani. Usein minun on täytynyt koskea paljoa kauheampiin haavoihin. Muoto yksin on hämmästyttänyt. On suututtu sanoihin. Minun rikokseni on se, että olen kirjailijan uteliaisuudella koonnut ja huolellisesti muovailtuun kaavaan valanut rahvaan kieltä. Niin! muoto on minun suuri rikokseni. Tämän kielen sanakirjoja on kumminkin olemassa, kirjallisuuden harrastajat sitä tutkivat ja nauttivat sen tuoreudesta, sen odottamattomien kuvien voimasta. Kieliopin nuuskijat siitä hekumoivat. Oli miten oli, mutta kukaan ei ole älynnyt, että minun tahtoni oli suorittaa puhtaasti filolooginen työ, jonka luulen ansaitsevan suurta huomiota sekä historian että yhteiskuntaopin kannalta.

Muuten minä en puolustaudu. Minun teokseni kyllä puolustaa minua. Se on totuuden teos, ensimmäinen rahvaasta kirjoitettu romaani, joka ei valehtele, jossa on rahvaan tuoksua. Siitä ei pidä tehdä johtopäätöstä, että rahvas kokonaisuudessaan on huonoa, sillä minun henkilöni eivät ole huonoja, he eivät ole kuin tietämättömiä ja ankaran työn ja kurjuuden painaman ympäristönsä turmelemia, missä he elävät. Mutta pitäisi lukea minun romaanejani, ymmärtää niitä, nähdä selvään niiden yhteys, ennenkuin julistetaan lopulliset, mielettömät ja kiukkuiset tuomiot, jotka kiertelevät minusta ja minun teoksistani! Voi! jos tiedettäisiin, kuinka minun ystäväni nauravat sille typerälle jutulle, jota ihmisille syötetään! Jospa tiedettäisiin, kuinka tuo verenimijä, tuo hirmuinen romaanikirjottaja on arvokas porvari, tutkimuksen ja taiteen mies, joka elää vaatimattomasti kolkassaan, ja jonka ainoa kunnianhimo on jättää jälkeensä niin laaja ja niin elävä teos kuin hän voi! Minä en väitä valheeksi mitään minusta seipitettyä juttua, vaan minä teen työtäni ja jätän sen ajan ja rehellisen julkisen arvostelun tuomittavaksi, kohotakseni vihdoin päälleni kasattujen parjausten alta.

Pariisissa, 1 p. tammikuuta 1877.

Emile Zola.

I.

Gervaise oli odottanut Lantier'ta kahteen asti aamulla. Sitten hän oli vilusta väristen seistuaan vaan yöpuvussa avonaisen ikkunan ääressä heittänyt poikkiteloin vuoteelleen ja nukahtanut kuumeisena ja kasvot kyynelistä märkänä. Jo viikon päivät oli Lantier aina heidän lähtiessään »Kaksipäisestä vasikasta», jossa he kävivät syömässä, lähettänyt hänet nukkumaan lasten kanssa eikä itse ilmestynyt kotiin ennenkuin myöhään yöllä selittäen olleensa työn haussa. Tänä iltana pitäessään silmällä, milloin hän palaisi, Gervaise luuli nähneensä hänen menevän »Grand Balcon'in» tanssihuoneeseen, jonka kymmenestä häikäisevän kirkkaasti valaistusta ikkunasta tulvasi ikäänkuin tulipalon loimu synkälle ulkobulevardille. Ja hänen takanaan hän oli nähnyt pienen Adèlen, kiillottajan, joka söi päivällisensä samassa ravintolassa kuin hekin, kulkevan muutamia askelia jälempänä heilutellen käsiään, ikäänkuin hän juuri olisi heittänyt irti Lantier'n käsivarresta, jotta he eivät yhdessä kulkisi ovella olevien kirkasvaloisten lyhtyjen alitse.

Kun Gervaise heräsi viiden tienoossa, olivat hänen jäsenensä jäykistyneet ja hänen selkäpiitensä pakotti; hän purskahti itkuun. Lantier ei ollut palannut. Ensi kerran hän oli poissa yötä, Gervaise jäi istumaan vuoteen reunalle repaleisen, virttyneen karttuuniverhon alle, joka riippui langan varassa kattoon kiinnitetystä koukusta. Ja hitaasti loi hän kyynelten himmentämän katseensa ympäri viheliäistä huonetta. Sen kalustona oli pähkinäpuinen piironki, josta yksi laatikko puuttui, kolme olkituolia ja pieni rasvainen pöytä, jonka päällä oli halennut pesukannu. Sen lisäksi oli lapsia varten rautasänky, joka oli piirongin tiellä ja täytti kaksi kolmatta osaa huoneesta. Nurkassa oli seposen selällään Gervaisen ja Lantier'n kapsäkki, jossa ei ollut muuta kuin pohjalla vanha miehen hattu likaisten paitojen ja sukien alla. Seinän vieressä tuolien selkämyksillä riippui repaleinen saali ja lian syömät housut, viimeiset vaatekappaleet, joita vanhojen vaatteiden kauppiat eivät olleet huolineet. Uunin reunalla, kahden kynttiläjalan välillä, jotka olivat eri paria, oli kasa vaaleanpunaisia panttilaitoksen kuittia. Tämä oli talon kaunein huone ensimmäisessä asuinkerroksessa bulevardin puolella.

Lapset nukkuivat vierekkäin pää samalla korvatyynyllä. Claude, kahdeksan vuotias, makasi pienet

kädet peitteen päällä, hengittäen hitaasti, jota vastoin Etienne, joka vasta oli neljän vanha, hymyili toinen käsi veljensä kaulalla. Kun äidin kostea katse kohtasi heidät, sai hän uuden itkukohtauksen, hän painoi nenäliinan suulleen estääkseen kuulumasta huutoja, jotka pyrkivät väkisinkin ilmoille. Ja paljain jaloin, huolimatta panna jalkaansa kenkäräjojaan, jotka niistä olivat pudonneet, hän palasi ikkunan ääreen kyynäskolkkasilleen ja alotti uudestaan yöllisen odotuksensa tähystellen kauvas katukäytäviä pitkin.

Talo oli Chapellen bulevardin varrella, Poissonnièren tulliportista vasemmalla. Se oli kaksikerroksinen, tummanpunaiseksi maalattu rappeutunut kivitalo, jonka akkunan suojustimet olivat sateista lahonneet. Lyhdyn yläpuolella, jossa oli rikkonaiset lasit, seisoivat kahden ikkunan välillä sanat »Hôtel Boncoeur, hoitaja Marsouiller» isoilla keltaisilla kirjaimilla, joista rappauksen mukana oli karissut pois palasia. Gervaise, jonka tiellä lyhty oli, nousi varpailleen pitäen nenäliinaa suunsa edessä. Hän katsoi oikealle Rochechouart'in bulevardin puolelle, jossa teurastuslaitosten edessä seisoivat ryhmissä teurastajia veriset esiliinat edessä; raitis tuuli toi sieltä tuon tuostakin mukanaan raakaa teurastettujen eläinten hajua. Hän katsoi vasemmalle pitkää puistokatua pitkin, ja hänen katseensa pysähtyi melkein vastapäätä suureen valkoiseen Lariboisièren sairashuoneeseen, jota paraikaa rakennettiin. Hitaasti se siitä siirtyi näköpiiriin toisesta päästä toiseen, pitkin kaupungin tullimuuria, jonka takaa hän joskus yöllä oli kuullut hätähuutoja, kun siellä ihmisiä murhattiin. Hän tähysteli kaukaisimpiakin kolkkia, synkimpiäkin sokkeloita, jotka olivat mustia kosteudesta ja liasta, peläten siellä näkevänsä Lantier'n ruumiin puukon iskujen lävistämänä. Kun hän kohotti silmänsä tästä harmaasta, loppumattomasta muurista, joka ympäröi kaupunkia, hän huomasi kirkasta, autereista hohdetta, jonka läpi jo kuului Pariisin aamuinen kohina. Mutta yhä uudelleen peilasivat hänen katseensa Poissonnièren tulliportille. Haihduttaakseen tuskaansa hän kaula ojona katsoi keskeytymätöntä ihmisten, eläinten ja kärrien tulvaa, joka molempien tukevatekoisten tullihuoneiden välitse laskeutui Montmartren ja La Chapellen kukkuloilta. Oli siinä karjan kavioiden ja ihmisten jalkojen töminää ja kapsetta. Tuon tuostakin syntyi viertotiellä sellainen tungos, että tulvan täytyi äkkiä pysähtyä, mutta loppumaton oli työmiesten jono, jotka työkalut selässä ja leipä kainalossa menivät työhönsä; ja yhtä mittaa nieli Pariisi tuota sekavaa joukkoa. Kun Gervaise väen tungoksessa oli näkevinään Lantier'n, hän kurottautui vielä ulommaksi, niin että oli vähällä pudota: ja hän painoi yhä kovemmin nenäliinaa suulleen ikäänkuin tukkiakseen tien tuskaltaan.

Nuorekas ja ilonen ääni sai hänet lähtemään ikkunan luota.

— Teidän miehonne ei taida olla kotona, rouva Lantier?

— Ei, herra Coupeau, vastasi hän koettaen hymyillä.

Se oli muudan levysepän työmies, jolla oli saman talon ylimmässä kerroksessa huone, josta hän maksoi kymmenen franci[1] kuulta. Hänellä oli työkalulaukku olalla. Kun hän oli nähnyt avaimen ovelta, oli hän pistäytynyt sisälle vanhana ystävänsä.

— Nykyään, nähkääs, jatkoi hän, olen työssä tuolla sairashuoneella... Kylläpä nyt on kaunis toukokuu! Ilma tuntuu vain vähän kylmäköltä tänä aamuna.

Ja hän katseli Gervaisen kasvoja, jotka olivat itkusta punaiset. Kun hän näki, että vuode oli koskematon, hän pudisti hiukan päätään; sitten hän tuli lasten vuoteelle saakka, jotka yhä vielä nukkuivat punaposkisina kuin pikku enkelit; ja hiljemmällä äänellä hän jatkoi:

— Noo, teidän miehonne taitaa viettää vähän säännötöntä elämää, vai mitä? Älkää siitä olko huolissanne, rouva Lantier. Hänellä on paljon puuhaa politiikasta; hiljattain, kun oli äänestetty Eugène Sue'tä, joka kuuluu olevan kunnan mies, hän oli ihan vimmoissaan. Ehkäpä hän on viettänyt yönsä ystävien seurassa panettelemalla tuota Bonaparte lurjusta.

— Ei, ei, ponnisteli Gervaise sopertamaan. Ei se ole niin kuin te luulette... Kyllä minä tiedän, missä Lantier on... Meillä on, Jumala paratkoon huolemme, niinkuin kaikilla muillakin.

Coupeau iski silmää, näyttääkseen ettei hän ollut niin yksinkertainen, että hän olisi uskonut sellaista valetta. Ja hän lähti pois tarjouduttuaan noutamaan hänelle maitoa, jos hän ei itse aikonut mennä ulos. Gervaise oli kaunis ja toimellinen nainen, sanoi hän, ja lupasi hänelle apuaan siltä varalta, että hänelle milloin sattuisi ikävyvyyksiä. Heti kuin hän oli mennyt pois, asettui Gervaise takaisin ikkunaan.

Tulliportista tulvehti vielä yhä uusia jalkamiehiä kylmässä aamuilmassa. Sepät tunsivat hänen heidän sinisistä puseroistaan, muurarit heidän valkoisista mekoistaan, maalarit heidän päällystakeistaan, joiden alta näkyi pitkien puseroiden liepeet. Kaukaa katsoen tuo joukko oli haalistunut, epämääräinen väriltään, jossa virttynyt sininen ja likaisen harmaa olivat vallalla. Välistä joku työmies pysähtyi sytyttämään piippuaan, mutta toiset hänen ympärillään astuivat edelleen nauramatta tai puhumatta sanaakaan toverilleen, silmät liassa, kasvot Pariisia kohden, jonne he hävisivät yksitellen ammottavan

Faubourg-Poissonnierekadun kautta. Poissonnierekadun molemmissa kulmauksissa, kummankin viinikaupan oven kohdalla, joiden luukut juuri avattiin, miehet kumminkin hiljentivät käyntiään; ennenkuin astuivat sisälle, seisoskelivat he katukäytävän reunalla, katsoen epäröiden Pariisiin päin, käsivarret hervottomina; heidän veltosta ryhdistään näki jo, että työpäivä oli mennyttä kalua. Tiskien ääressä miehet tarjosivat jokainen vuorostaan toisilleen ryyppyjä, unohtuivat sinne seisomaan, syljeksivät, rykivät ja selvittivät kurkkuaan kulauttamalla siihen ryyppyn toisensa perästä. Pian niissä oli väkeä tuvan täydeltä.

Gervaise tähysteli kadun vasemmalla puolen ukko Colomben kapakkaa, jossa hän luuli nähneensä Lantier'n kun eräs lihava eukko, paljain päin, esiliina edessä puhutteli häntä keskeltä katua.

— Huomenta, rouva Lantier, kylläpä te olette aikaiseen jalkeilla!

Gervaise kumartui alaspäin,

— Kas! tekö se olette, rouva Boche!... Niin, minulla on paljon hommattavaa tänään!

— Niinpä niin, eipähän ne työt itsestään tule valmiiksi.

Ja he alkoivat puhella, toinen ikkunassa, toinen kadulla. Rouva Boche oli ovenvartijana siinä talossa, jonka alikerrassa oli »Kaksipäisen vasikan» ravintola. Monta kertaa oli Gervaise odottanut Lantier'ta hänen luonaan, jotta hänen ei tarvitseisi yksin istua pöytään kaikkien miesten kanssa, jotka söivät samassa huoneessa. Ovenvartija kertoi, että hän oli menossa parin askelen päähän Charbonnièren kadulle tapaamaan makuulta erästä konttoristia, jolta hänen miehensä ei ollut voinut saada maksua takin korjuusta. Sitten hän puhui eräästä hyyryläisestään, joka oli edellisenä iltana tullut kotiin naisen kanssa, ja joka oli estänyt ihmisiä nukkumasta kolmeen asti aamulla. Mutta jutellessaan hän tarkasti nuorta vaimoa hyvin uteliaan näköisenä; eikä hän näyttänyt tulleenkaan muuta varten kuin saadakseen tietää jotakin.

— Herra Lantier on kai vielä makuulla? kysyi hän äkisti.

— On. hän nukkuu, vastasi Gervaise, joka ei osannut olla punastumatta.

Rouva Boche näki kyynelten herahtavan hänen silmiinsä; ja nähtävästi tyytyväisenä hän alkoi mennä pois haukkuen miehiä saakelin vetelyksiksi, mutta hän kääntyi vielä takaisin ja huusi:

— Tänäänhän te menette pesulaitokselle?... Minullakin on vähän pestävää, minä pidän teille paikan vieressäni, niin saamme hiukan jutella.

Sitten hän ikäänkuin säälin valtaamana lisäsi.

— Pikku raukka! Olisi paljon viisaampaa, että ette jäisi siihen, te vielä vilustutte... Tehän olette vallan sininen.

Gervaise ei vielä kahteen tuntiin malttanut lähteä ikkunan luota. Kello oli jo kahdeksan. Puodit oli avattu. Kukkuloilta laskeutuvain puseropukuisten työmiesten tulva oli lakannut; ainoastaan joitakuuta myöhästyneitä tuli tulliportista harpaten pitkin askelin. Viinikauppiasten luona samat miehet vielä seisoivat juomassa, rykimässä ja syljeksimässä. Työmiesten perästä olivat tulleet työnaiset, kiillottajat, kukantekijät, ompelijattaret, jotka ohkaisissa puvuissaan astua sipsuttivat pitkin ulkobulevardeja. Heitä kulki kolme neljä yhdessä ryhmässä puhellen vilkkaasti, nauraa kikattaen ja vilkuen ympärilleen. Väliin tuli aivan yksin joku laiha, kalpea ja totisen näköinen nainen pitkin tullimuurin sivua kiertäen likarapakoita. Sitten tulivat kauppapalvelijat puhallellen kouriinsa ja syöden leipää käydessään; hintelöitä nuorukaisia, joiden vaatteet olivat käyneet liian lyhyiksi, väsyneet silmät vielä unisina; pieniä kalpeakasvoisia, pitkän konttorityön kuluttamia vanhuksia, jotka mennä kuntustivat katsoen kelloaan joutuakseen täsmällisesti työhönsä. Nyt vallitsi bulevardilla jo tavallinen aamurauha; sillä puolen asuvat koroillaaneläjät kävelivät päivää paistattamassa: äidit paljain päin, likaisissa hameissa, hyssyttelivät sylissänsä kapalolapsia, joille he penkeillä muuttivat kuivia riepuja; kokonainen lauma puoleksi alastomia räkänokkia survi toisiaan, pyöri maassa kirkuen, nauraen ja itkien. Silloin Gervaise tunsu tukehtuvansa, tuskan huumaus valtasi hänet, toivo oli lopussa, hänestä tuntui, että kaikki oli mennyttä, että aika oli pysähtynyt, että Lantier ei enää koskaan tulisi takaisin. Hänen katseensa siirtyivät vanhoista, mustista, rappeutuneista, pahanhajuisista teurastuslaitoksista uuteen, vaaleaan sairashuoneeseen, jossa ei vielä ollut ikkunoita, vaan josta ammottavien ikkuna-aukkojen läpi näkyi tyhjiä saleja, missä kuoleman viikatetta odotti runsas sato. Vastapäätä tullimuurin yli kohosi taivas pilvetönnä ja kirkkaana ja nouseva aurinko loi häikäisevät säteensä yli heräävän Pariisiin.

Nuori vaimo istui tuolilla, kädet hervottomina, ja oli lakannut itkemästä, kun Lantier tynnosti astui sisälle.

— Sinäkö se olet, sinäkö se olet! huudahti Gervaise tahtoen heittäytyä hänen kaulaansa.

— Niin, minä se olen, entä sitten? vastasi hän. Ethän vaan taas alkane tyhmyyksiä jaaritella.

Hän työnsi hänet luotaan. Sitten hän vihaisen näköisenä heitti mustan huopahattunsa piirongin päälle. Hän oli kuudenkolmatta vanha mies, pienikasvuinen, hyvin tummaverinen ja kaunismuotoinen. Pieniä viiksiiän hän alituisen kierteli sormillaan. Hänellä oli päällään työmiehen pusero ja vanha tahrainen päällystakki, joka oli kiinteä vyötäisiltä. Hänen puheessaan kuului ihan selvään Provençen murre.

Gervaise, joka oli pudonnut takaisin tuolille istumaan, valitti hiljaa, katkonaisesti.

— En ole saanut silmän täyttäkään unta... Minä luulin, että sinulle oli tapahtunut jokin onnettomuus... Missä sinä olet ollut? missä sinä olet viettänyt yösi? Herra Jumala! älä vaan jää toista kertaa pois, minä tulisin hulluksi... Sano, Auguste, missä sinä olet ollut?

— Siellä tietysti, missä minulla on asiaa, sanoi hän kohauttaen olkapäitään. Minä olin kahdeksan aikaan Glacièrella ystäväni luona, joka aikoo perustaa hattutehtaan. Siellä tulin vähän viivähtäneeksi, niin katsoin parhaaksi jäädä yöksi. Sitä paitsi sinä tiedät, että minä en pidä siitä, että minua vakoillaan. Jätä minut rauhaan!

Nuori vaimo alkoi taas nyhkyttää. Lantier piti niin kovaa ääntä ja teki niin rajuja liikkeitä, että hän kaatoi tuolit ja herätti lapset. He nousivat istumaan paitasillaan ja silittivät hiuksiaan pienillä käsillään; ja kun he näkivät äitinsä itkevän, niin hekin rupesivat huutamaan täyttä kurkkua.

— Vai jo se veisu taas alkaa! huusi Lantier raivostuneena. Jos te ette pidä suutanne kiinni, niin minä lähden taas pois, sen minä sanon. Ja tällä kertaa minä menen ijäksi. Hyvästi! minä menen takaisin sinne, mistä tulinkin.

Hän oli jo ottanut hattunsa piirongin päältä, mutta Gervaise syöksähti eteen sopertaen:

— Ei, ei, et saa mennä!

Hyväilemällä sai hän lapset lakkaamaan itkemästä, Hän suuteli heidän hiuksiaan ja painoi heidät takaisin makaamaan puhuen heille helliä sanoja. Pienokaiset rauhottuivat siinä paikassa, alkoivat nauraa ja nipistellä toisiaan. Sillä välin oli isä riisumatta edes saappaitaan heittäytynyt vuoteelle väsyneen näköisenä, kasvot kalpeina yön valvonnasta. Hän ei nukkunut, vaan makasi silmät selällään katsellen ympäri huonetta.

— Kylläpä täällä on siivoa! murisi hän.

Sitten hän tarkasti vähän aikaa Gervaisea ja lisäsi häjysti:

— Sinä et taida nykyään enään peseytyäkään?

Gervaise oli vasta kahdenkolmatta vanha. Hän oli pitkä, hoikanpuoleinen, ja hänellä oli hienot piirteet, mutta niissä näkyi jo jälkiä elämän kovuudesta. Kampaamatonna, kenkärähjät jalassa, väristen valkoisessa yönutussaan, johon huonekaluista oli tarttunut pölyä ja rasvaa, hän näytti vanhentuneen kymmenen vuotta niinä tuskallisina tuntina, jotka hän oli itkien viettänyt. Lantier'n sanat saivat hänen luontonsa nousemaan, arkuus ja alistuminen oli poissa.

— Sinä tuomitset väärin, sanoi hän vilkkaasti. Sinä tiedät kyllä, että minä teen kaikki, mitä minä suinkin voin. Se ei ole minun syy, että me olemme joutuneet näin rappiolle... Tahtoisinpa nähdä, mitä sinä tekisit kahden lapsen kanssa huoneessa, jossa ei ole edes uunia, missä keittää vettä... Meidän olisi heti Pariisiin tultuamme pitänyt perustaa oma liike, niinkuin sinä lupasit, eikä lopettaa sinun rahojasi syömällä.

— Ikäänkuin et sinä muka olisi ollut osallisena siinä; ei sinun sovi nyt perästä päin sylkeä syömiisi herkkupaloihin!

Mutta Gervaise ei ollut häntä kuulevinaan, vaan jatkoi.

— Jos me vain rohkeasti käymme työhön käsiksi, niin vielä tästä selvitään... Minä olin eilen rouva Fauconnier'n luona, jolla on pesulaitos Rue-Neuven varrella; siellä minä saan työtä maanantaista lähtien. Jos sinä vielä pääset työhön Glacièren luona asuvan ystäväsi tehtaaseen, niin ennenkuin puoltakaan vuotta on kulunut, pääsemme me taas elämisen alkuun. Mutta sitä ennen meidän pitää hankkia itsellemme vähän rihkamia ja vuokrata jostakin jokin lokero, missä saamme edes olla kotona ... ja sitä varten pitää tehdä työtä, kovasti työtä!

Lantier kääntyi seinään päin ikävystyneen näköisenä. Silloin Gervaise suuttui.

— Niin, kyllä se tiedetään, että et sinä työllä luitasi katkaise. Sinä et tahdo mahtua nahkaasi pelkästä ylpeydestä, sinä tahtoisit käydä puettuna kuin herra ja kuljetella silkkihameisia katukaisoja kainalossasi. Enkö minä muka ole oikeassa? Minä en ole sinusta enää tarpeeksi hieno, sen jälkeen kun sinä olet pakottanut minut viemään kaikki hameeni panttilaitokseen... Niin! Auguste, minä en ensiksi aikunut sitä sinulle sanoa, tahdoin vielä odottaa, mutta olkoon menneeksi: minä tiedän missä sinä olit yötä; minä näin sinun menevän Grand-Balcon'iin tuon Adèlen retkaleen kanssa. No, osaat sinä ne valitakin! On se sekin siisti kapine! Ilmankos hän käy niin nokka pystyssä kuin mikäkin prinsessa, hän kun on maannut kaikkien ravintolan vierasten kanssa.

Yhdellä ponnahtuksella hyppäsi Lantier vuoteelta lattialle. Hänen mustat silmänsä iskivät tulta ja hänen kasvonsa olivat kalpeat. Tuon pienen miehen viha oli puhjeta myrskyksi.

— Niin, niin, koko ravintolaväen kanssa, toisti Gervaise. Rouva Boche ajaa heidät pois sekä hänet että hänen sisarensa, sen pitkän roikaleen, koska siellä on portaat täynnä miehiä odottamassa vuoroaan.

Lantier kohotti molemmat nyrkkinsä, mutta hilliten haluaan lyödä hän tarttui hänen käsivarsiinsa, ravisti häntä rajusti ja lennätti hänet menemään sänkyyn lasten päälle, jotka uudestaan alkoivat parkua. Ja hän heittäytyi takasin vuoteelle. Hänen julmistuneista kasvoistaan näki, että hän oli tehnyt päätöksen, jota hän siihen asti oli epäröinyt.

— Sinä et tiedä, mitä sinä nyt teet, Gervaise, sanoi hän änkyttäen. Sitä sinä vielä kadut, saatpa nähdä.

Vähän aikaa lapset nyhkyttivät. Kumartuneena sängyn reunan yli äiti puristi heitä kumpaakin syliinsä: ja parikymmentä kertaa hän yksitoikkoisella äänellä toisti samaa lausetta:

— Voi, jos teitä ei olisi, minun pikku raukkani!... Jos teitä ei olisi!... Jos teitä ei olisi!...

Tyynesti loikoen, katsoen päänsä päällä riippuvaa repaleista sänkyverhoa, Lantier ei enää kuunnellutkaan häntä, vaan hautoi mielessään aiettaan. Siten hän oli lähes tunnin antamatta unelle valtaa, vaikka väsymys painoi hänen luomiaan. Kun hän siitä kääntyi kyynäskolkkasilleen, kasvot jäykkänä ja päättäväisen näköisenä, loppeteli Gervaise huoneen siistimistä. Hän oli pukeutunut lasten päälle vaatteet ja laittoi nyt kuntoon heidän vuodettaan. Lantier katseli, kun hän lakasi lattiaa ja pyyhki tomua huonekaluista; mutta huone pysyi mustana ja kurjan näköisenä, katto oli nokinen, seinäpaperit kosteudesta irtautuneet, kolmesta ontuvasta tuolista ja piirongin rämästä ei tahmea rasva lähtenyt tomurievullakaan. Kun Gervaise oli peseytynyt ja kääri ylös hiuksiaan pienen pyöreän peilin edessä, joka riippui ikkunan ha'asta ja jota Lantier käytti partaa ajaessaan, näytti tämä tarkastavan hänen paljaita käsivarsiensa ja paljasta kaulaansa, ikäänkuin hän olisi mielessään verrannut niitä johonkin. Ja hän nyrpisti huuliaan. Gervaise ontui oikealla jalallaan; mutta sitä tuskin huomasi muulloin kuin hänen ollessaan väsyksissä. Tänä aamuna hän yön valvomisesta rasittuneena veti jalkaansa ja varasi astuessaan seiniin.

Molemmat olivat vaiti, he eivät enää vaihtaneet sanaakaan. Lantier näytti odottavan. Niellen suruaan ja koettaen näyttää välinpitämättömältä Gervaise puuhasi kiireisesti. Kun hän pani käärrön kapsäkin taakse nurkkaan heitettyjä likaisia liinavaatteita, avasi Lantier vihdoin suunsa kysyäkseen:

— Mitä sinä teet?... Minne sinä menet?

Hän ei ensin vastannut, mutta kun Lantier kiivaasti uudisti kysymyksensä, hän vastasi.

— Niinkuin et muka itse näkisi... Minä menen näitä pesemään... Lapset eivät voi elää liassa.

Lantier antoi hänen ottaa ylös pari kolme nenäliinaa. Ja oltuaan taas vähän aikaa vaiti hän kysyi:

— Onko sinulla rahaa?

Gervaise kavahti ylös, katsoi häntä suoraan kasvoihin, heittämittä kädestään poikien likaisia paitoja.

— Rahaa! mistä minä sitä olisin varastanut?... Tiedäthän sinä, että minä sain toissapäivänä kolme francia mustasta hameestani. Niillä olemme eläneet kaksi päivää, ja rahat hupenevat nopeasti valmista ruokaa ostamalla... Ei, minulla ei totisesti ole rahaa. Neljä souta[2] minulla on, mutta ne minä tarvitsen pesulaitokseen... Minä en ansaitse rahaa niinkuin muutamat naiset.

Lantier ei välittänyt tästä viittauksesta. Hän oli noussut vuoteelta ja tarkasteli niitä vähiä ryysyjä, joita riippui siellä täällä huoneessa. Vihdoin hän otti housut ja saalin, avasi piirongin laatikon, otti sieltä vaimonsa yönutun ja kaksi paitaa ja sanoi heittäen koko käärrön Gervaisen syliin:

— Vie nuo panttilaitokseen.

— Ethän vain tahtone, että minä veisin lapsetkin? kysyi hän. Jos vaan antaisivat rahaa lapsista, niin pääsisi siitäkkin vastuksesta!

Yhtä kaikki hän meni panttilaitokseen. Kun hän puolen tunnin perästä palasi, pani hän viiden francin rahan uunin reunalle ja asetti kuitin toisten päälle kynttiläjalkojen väliin.

— Tuon verran ne minulle antoivat, sanoi hän. Minä pyysin kuutta francia, mutta eivät antaneet. Kyllä ne osaavat pitää puolensa... Ja aina siellä on väkeä tuvan täydeltä!

Lantier ei ottanut heti viiden francin rahaa. Hän olisi tahtonut, että Gervaise olisi sen särkenyt, jotta hän olisi voinut jättää vähän pientä rahaa hänellekin. Mutta kun hän näki piirongin päällä hiukan kinkun tähdettä paperiin käärittynä ja leivän kannan, antoi hän rahan luistaa liivinsä taskuun.

— Minä en uskaltanut käydä maitokaupassa, sillä koko viikon maidot ovat sinne vielä maksamatta, selitti Gervaise. Mutta minä tulen pian takaisin, käy sinä minun poissa ollessani hakemassa leipää ja paistetuita vasikan kyljyksiä, niin syömme aamiaista... Tuo myös litra viiniä.

Lantier ei sanonut vastaan. Rauha näytti palaavan. Nuori vaimo kääri kokoon loppuja liinavaatteita. Mutta kun hän tahtoi ottaa Lantier'n likaisia paitoja ja sukkia kapsäkin pohjalta, kielsi hän niihin kajoamasta.

— Älä koske minun vaatteisiini, kuuletko! Minä en tahdo!

— Mitä sinä et tahdo? kysyi Gervaise nousten seisoaalleen. Et suinkaan aio panna päällesi näitä likaisina? Pitää kai ne pestä.

Ja hän katsoi häneen tutkivasti, levottomana, ja huomasi taas hänen kauniissa kasvoissaan saman kovan ilmeen, niinkuin ei mikään enää saisi häntä lauhtumaan. Lantier suuttui, tempasi hänen käsistään liinavaatteet ja heitti ne takaisin kapsäkkiin.

— Tuli ja leimaus! tottele toki kerrankin! Kun minä sanon sinulle, että minä en tahdo!

— Mutta minkä tähden? kysyi Gervaise kalveten, sillä kamala aavistus välähti hänen mielessään. Ethän sinä nyt tarvitse paitojasi, eihän sinulla ole minnekään mentävää... Mitä haittaa siitä voi sinulle olla, että minä vien ne pestäväksi?

Lantier viivytteli vähän vastaustaan, sillä häntä vaivasi Gervaisen läpätunkevan terävä katse.

— Minkä tähden? minkä tähden? matki hän... Piru vie! Sen tähden, että sinä sanot kaikille ihmisille, että sinä muka elätät minua, että sinä peset ja paikkaat minun vaatteeni. Ja se minua harmittaa! Hoida sinä omia asioitasi, kyllä minä pidän itsestäni huolen.

Gervaise pyysi ja rukoili ja vakuutti, ettei hän koskaan ollut valittanut, mutta Lantier paiskasi kapsäkin kiinni, istuutui sen päälle, ja huusi hänelle vasten kasvoja: Ei! Hän sai muka tehdä omilla tavaroillaan, mitä hän tahtoi! Sitten hän, välttääkseen vaimonsa tutkivia katseita taas heittäytyi vuoteelle selälleen sanoen, että häntä nukutti, ja että hän tahtoi olla rauhassa. Tällä kertaa hän todellakin näytti nukkuvan.

Gervaise oli vähän aikaa kahden vaiheella, mitä tehdä. Häntä halutti potkaista syrjään pyykkikäärö ja istuutua ompelemaan. Mutta Lantier'n tasainen hengitys sai hänet lopulta rauhattomaan. Hän otti sinikuulan ja saippuapalasan, joka oli jäänyt edellisestä pesusta; ja hän lähestyi pienokaisia, jotka rauhallisesti leikkivät vanhoilla korkilla ikkunan luona, suuteli heitä ja sanoi hiljaa:

— Olkaa oikein kilttiä, älkää telmikö. Isä nukkuu.

Kun hän meni alas portaita, kuului ainoastaan Clauden ja Etiennen hillitty nauru; muutoin vallitsi täydellinen hiljaisuus koko synkässä yläkerrassa.

Bulevardille tultuaan Gervaise kääntyi vasemmalle kulkemaan Rue-Neuve de la Goutte-d'Or'ia pitkin. Mennessään rouva Fauconnier'n silityslaitoksen ohitse hän tervehti nyökäyttäen päätään. Pesulaitos oli melkein puolivälissä katua, siinä kohden missä mäki alkoi. Matalan rakennuksen päällä näkyi kolme suunnattoman suurta ympyriäistä vesisäiliötä ja niiden takaa kohosi hyvin korkea kuivauslaitos, johon tuuli pääsi joka puolelta puhaltamaan säleseiniä läpi: raoista näkyi liinavaatteita kuivamassa messinkilangoilla. Vesisäiliöiden oikealla puolen höyrykoneen ohut torvi puhalteli ilmaan valkoista höyryä, ähkyen raskaasti ja säännöllisesti. Tottuneena vesilätäköihin astui Gervaise helmojaan nostamatta porttikäytävään, jossa oli vierivierekkäin pilkkuvedellä täytettyjä ruukkuja. Hän tunsu jo entisestään pesulaitoksen emännän, pienen, hintelän, kipeäsilmäisen naisen, joka istui lasiseinäisessä aitiossa kirjanpitokirjat edessään. Hänen ympärillään oli hyllyillä saippuatankoja, sinikuulia lasimaljoissa ja pesusoodaa naulan paketeissa. Ja ohi kulkiessaan Gervaise pyysi häneltä karttunsa ja

harjansa, jotka hän viime pesun jälkeen oli jättänyt hänelle talletettaviksi. Sitten hän otettuaan numeronsa astui pesutupaan.

Se oli tavattoman suuri isoikkunainen suoja, jonka matalaa paksuorsista kattoa kannattivat rautapilarit. Vaikka päivä paistoi täydeltä terältä, näytti sen valo kelmeältä kuumen höyryn muodostaman maidonkarvaisen usvan läpi. Sieltä täältä kohosi savupilviä leviten laipion alle sinerväksi harsoksi. Raskas kosteus tippui katosta ja orsista. Ilma oli täynnä äitelää, kosteaa saippuan hajua, johon toisinaan sekaantui vielä väkevämpi pilkkuvien löyhy. Pyykkirahien ääressä kahden puolen keskikäytävää oli rivittäin naisia, käsivarret paljaina olkapäitä myöten, kaula paljaana, hameet käännettyinä kaksin kerroin, niin että alta näkyi kirjavat sukat ja kömpelötekoiset nauhakengät. He paukuttivat hurjasti karttujaan, kääntyivät huutamaan olkansa yli toisilleen jonkun sanan melun läpi ja kumartuivat pesupunkansa pohjalle likaisina, raakoina, velttoina, likomärkinä, iho punaisena ja höyryävänä. Heidän ympärillään ja allaan juoksi vesi virtanaan, siinä kulki kädestä käteen ja kaataa hulautettiin maahan ämpärillisiä kuumaa vettä, avonaisista raanoista juoksi yhtä mittaa kylmää vettä, karttujen iskuista vesi räiskyi ylt'ympäri ja valustumaan väänneistä vaatteista sitä tippui muodostaen lätäköitä, jotka viimein pieninä puroina juoksivat pitkin kaltevaa kivilattiaa. Ja yli huutojen, karttujen paukkeen ja veden lorinan, yli tämän äänten sekasorron, joka tukehtui märkää laipiota vasten, kuului oikealta höyrykoneen lakkaamaton ähkynä ja puhkuna, ja sen vivun tanssivassa tahdissa näytti käyvän koko tämä suunnaton pauhu ja pauke.

Gervaise astui lyhyin askelin käytävää pitkin vilkuen oikealle ja vasemmalle. Hän kanto vaatekääröään käsivarrellaan lonkkansa varassa, ontuen tavallista enemmän kulkiessaan pesijätärten lomitse, jotka mennessään häntä survivat.

— Hei! tänne, pikku ystäväni! kuului rouva Boche karkea ääni huutavan.

Kun Gervaise oli tullut hänen kohdalleen, ihan vasemmanpuolisen rivin päähän, alkoi ovenvartija, joka kaikin voimin hieroi sukkaa, puhua hänelle, työstään herkeämättä.

— Asettukaapa tuohon, minä olen pitänyt teidän paikkanne... Kohta minä säänkin nämä lopetetuksi. Boche ei likaa vaatteitaan paljon ollenkaan... Entä te? ette tekään noissa kauvan viivy, mitä? Pienihän teidän kääronne onkin. Ennen puolta päivää me olemme näistä selvillä ja pääsemme aamiaista syömään... Ennen minä pesetin eräällä pesijättäreillä Poulet-kadun varrella; mutta hän turmeli minulta kaikki vaatteet kloorillaan ja harjoillaan. Sentähden minä nyt pesen itse. Siitä on vaan puhdasta voittoa. Muu ei maksa mitään paitsi saippua... Mutta nuo paidat teidän olisi pitänyt panna likoon lipeään. Niillä vietävän kakaroilla, sen minä sanon, niillä on aina paidan helma ruosteessa.

Gervaise aukasi kääronsä ja levitteli lasten paitoja. Kun rouva Boche neuvoi häntä ottamaan ämpärin lipeävettä, vastasi hän:

— Eikö mitä, kuuma vesi riittää... Kyllä minä tämän työn tunnen.

Hän oli erotellut vaatteet ja pannut värilliset erikseen. Ja kaadettuaan korvoonsa neljä ämpäriä kylmää vettä, jota hän otti takanansa olevasta raanasta, hän painoi siihen koko kasansa valkeita vaatteita; ja kooten hameenhelmat säariensä väliin, hän painautui pesupunkan yli, jonka reuna ulottui hänen vatsaansa.

— Sen kyllä näkee, että te ette ole ensikertalainen, myönsi rouva Boche. Te kai olitte pesijättärenä jo kotiseudullanne?

Hihat käärittyinä, niin että hänen kauniit valkoiset, vielä nuorekkaat käsivartensa näkyivät, jotka vain kyynästä hiukan punottivat, alkoi Gervaise hieroa vaatteita. Sitten hän levitti yhden paidan kapealle pyykkirahille, jonka vesi oli kuluttanut valkeaksi; hän hieroi sitä saippualla, käänsi sen ja hieroi toiseltakin puolelta. Ennenkuin hän vastasi, otti hän kouraansa kartun ja alkoi sillä paukuttaa, huutaen sanansa voimakasten iskujen tasaisessa tahdissa.

— Aivan niin, pesijättärenä... Kymmenen vanhana alotin... Siitä on kaksitoista vuotta... Me menimme joelle... Siellä oli parempi haju kuin täällä... Kaunis paikka, rantapuiden suojassa... Vesi oli kirkasta, juoksevaa... Tiedättehän Plassansin... Vai ette te tunne Plassansia?... lähellä Marseilla?

— Sepä vasta on pauketta! huudahti rouva Boche aivan ihmeissään hänen karttunsa iskujen kovuudesta. Onpa siinä topakka eukko, hänhän ruhjoisi vaikka rautaa noilla mamselin käsillään!

Keskustelu jatkui hyvin kovaäänisesti. Toisinaan täytyi ovenvartijan kumartua lähemmäksi, kun hän ei muuten kuullut. Kaikki valkoiset vaatteet oli nyt kartuttu, ja hyväksi! Gervaise pani ne takaisin korvoon ja otti ne siitä taas yksitellen hieroakseen niitä saippualla vielä toisen kerran ja harjatakseen. Toisella kädellä hän piti vaatekappaletta rahilla, toisella, jossa oli lyhyt harja, hän puserti siitä likaista vaahtoa, joka tippui pitkissä lötkyissä. Silloin he harjojen rapistessa lähenivät toisiaan ja alkoivat jutella

tuttavallisemmin.

— Ei, me emme ole naimisissa, sanoi Gervaise. Mitäpä minä sitä salaisin. Lantier ei ole niin hyvä, että tekisi mieli olla hänen vaimonsa. Jos ei meillä olisi lapsia niin!... Minä olin neljäntoista ja hän kahdeksantoista vanha, kun me saimme ensimmäisen lapsemme. Toinen tuli neljä vuotta myöhemmin...

Se kävi, niinkuin se aina käy, kyllähän te tiedätte. Minulla oli onnettomat kotiolot; isäni, ukko Macquart potki ja räökkäsi minua, teinpä minä mitä hyvänsä. Koettaahan sitä silloin hakea huvitusta muualta. Oli tarkoitus, että me menisimme naimisiin, mutta mikä siinä lie ollut, meidän vanhempamme sitä vastustivat.

Hän pudisti käsiään, jotka kävivät punaisiksi valkean vaahdon alla.

— Vesi on sangen kovaa Pariisissa, sanoi hän.

Rouva Boche ei pessyt enää kuin verkalleen. Hän viivytteli tahallaan pesuaan saadakseen jäädä kuulemaan tätä juttua, joka jo kaksi viikkoa oli kiusannut hänen uteliaisuuttaan. Hänen suunsa oli puoleksi auki ja hänen ulkonevat silmänsä kiiluivat. Tyytyväisenä siitä, että hän oli arvannut oikein, hän ajatteli:

— Se on selvä, hän on liian puhelias. He ovat riidelleet.

Sitten hän sanoi ääneen:

— Hän ei siis ole hyvä teille?

— Älkää edes puhuko siitä! vastasi Gervaise, siellä maalla hän oli hyvin hyvä minulle, mutta siitä asti, kun me olemme olleet Pariisissa, en ole enää voinut saada hänestä tolkkua... Hänen äitinsä, nähkääs, kuoli viime vuonna, ja hänelle jäi vähän perintöä, siinä tuhannen seitsemänsadan francin paikoille. Hän tahtoi silloin heti lähteä Pariisiin. Ja kun isäukko Macquart yhä antoi minulle korvatillikoita edes edeltäpäin varottamatta, niin minä suostuin lähtemään hänen kanssaan: me matkustimme molempain lasten kanssa. Hänen piti hankkia minulle oma pesulaitos ja itse jatkaa hatuntekijän ammattiaan. Me olisimme eläneet onnen poikina... Mutta nähkääs, Lantier on kunnianhimoinen, tuhlaavainen mies, joka ei ajattele muuta kuin omaa huviaan. Sellaisesta miehestä minä en tosiaankaan paljoa välitä... Me siis asetuimme asumaan Montmartren hotelliin Montmartren kadun varrelle. Ja sitten me söimme juhlapäivällisiä, ajelimme vaunuilla, kävimme teattereissa; itselleen hän osti kellon ja minulle silkkihameen; sillä hän ei ole pahasisuinen, kun hänellä on rahaa. Te ymmärrätte koko asiain menon. Kahden kuukauden kuluttua me olimme puilla paljailta. Silloin me tulimme asumaan Boncoeur'in hotelliin, ja siitä hetkestä se alkoi tämä siunattu elämä.

Hän keskeytti puheensa, itku kurkussa, kyyneleitään pidättäen. Hän oli lopettanut vaatteiden harjaamisen.

— Minun pitää mennä hakemaan kuumaa vettä, sopersi hän.

Mutta tämä keskeytys ei ollut rouva Bochesta mieleen ja hän huusi pesulaitoksen rengille, joka juuri meni ohi.

— Charles, olkaapa niin hyvä ja menkää hakemaan ämpäri kuumaa vettä tälle rouvalle, hänellä on kiire.

Renki otti ämpärin ja toi sen takaisin täynnä. Gervaise maksoi; se teki yhden soun ämpäriltä. Hän kaatoi kuuman veden korvoon ja saippuointi vaatteet vielä viimeisen kerran käsissään, kumartuneena pesurahin yli höyrypilven keskellä, josta hänen vaaleisiin hiuksiinsa tarttui harmaa, utuinen harso.

— Pankaahan toki vähäisen soodaa sekaan, minulla on sitä tässä, sanoi ovenvartija hyväntahtoisesti ja tyhjensi Gervaisen korvoon loput soodapussistaan, jonka hän oli tuonut mukanaan. Hän tarjosi hänelle myös pilkkuvettä, mutta Gervaise ei huolinut, sanoen, että sitä tarvittiin vain, kun oli puhdistettava rasva- ja viinipilkkuja.

— Minä luulen, että hän on hiukan huikenteluvainen, alkoi rouva Boche taas puhua Lantier'sta, mainitsematta hänen nimeään.

Gervaise, joka kumartuneena hieroi vaatteita kuumassa vedessä, ei virkkanut mitään, vaan pudisti vain päätänsä.

— Niin, niin, jatkoi toinen, minä olen huomannut useita pikku asioita...

Mutta häneltä pääsi huudahdus, kun Gervaise äkisti kavahti pystyyn aivan kalpeana, katsoen häntä suoraan silmiin.

— E-ei, en minä tiedä mitään!... Hän kai tahtoo pitää hauskaa, luulen ma, siinä kaikki, kaikki!... Niinpä nekin kaksi tyttöä, jotka asuvat meillä, Adèle ja Virginie, tunnettehan te heidät, no niin! Hän laskee leikkiä heidän kanssaan, eikä se mene sen pitemmälle, siitä olen varma.

Seisten suorana hänen edessään kasvot hikisinä ja käsivarret märkänä, nuori vaimo katsoa tuijotti häneen yhä terävästi. Silloin ovenvartija suuttui, löi nyrkillään rintaansa ja vakuutti kunniasanallaan:

— Minä en tiedä mitään, johan minä sen sanoin!

Sitten hän tyyntyi ja lisäsi lellittelevällä äänellä, niinkuin puhutaan sellaiselle ihmiselle, jolle ei maksa vaivaa sanoa totuutta:

— Minusta hänellä on avomieliset silmät... Vielä hän nai teidät, uskokaa pois!

Gervaise pyyhki otsaansa märällä kädellään.

Sitten hän nosti vedestä toisen vaatekappaleen ja pudisti uudestaan päätänsä. Vähän aikaa molemmat olivat vaiti. Heidän ympärillään oli melu hiljennyt. Kello löi yksitoista. Toiset puolet pesijättäristä istuivat korvonsa reunalla, avattu viinipullo edessään maassa ja söivät makkaraa ja leipää. Ainoastaan perheenemännät, jotka olivat tulleet pesemään pikku pyykkiään, pitivät kiirettä, vilkaisten tuon tuostakin tiskin yläpuolella riippuvaan seinäkelloon. Joku kartun isku läiskähti vielä siellä täällä keskellä naurun kikatusta ja puheen purpatusta, kun pesijättäret suu täynnä keskustelivat; höyrykone vain, joka käydä hyristi tasaisesti, taukoamatta, tuntui korottaneen ääntänsä täyttäen suunnattoman suuren salin surisevalla jytinällään. Mutta yksikään naisista ei sitä kuullut; se oli kuin itse pesulaitoksen hengitys, hehkuva huohotus, josta alati puhkuva höyry kerääntyi katto-orsien alla häilyväksi utupilveksi. Kuumuus tuli sietämättömäksi; vasemmanpuoleisista korkeista ikkunoista tunkeutuvat auringon säteet loivat savunsekaiseen höyryyn vaaleanpunaiseen ja -siniseen vivahtavia harmaanhimmeitä valoraitoja. Ja kun alkoi kuulua valituksia, niin renki Charles veti ikkunoiden eteen karkeasta palttinasta tehdyt verhot ja avasi vastakkaisella, varjon puolella seinäluukut. Kaikki naiset huusivat hänelle riemuissaan ja paukuttivat käsiään. Vähitellen vaikenivat viimeisetkin kartut. Pesijättäretkään, suu täynnä ruokaa, eivät enää virkkaneet mitään, vaan viittilöivät ainoastaan avatuilla linkkuveitsillään, joita he pitivät kourassaan. Syntyi sellainen hiljaisuus, että kuului ihan selvään, miten lämmittäjä toisessa päässä pesutupaa rämisevällä lapiollaan heitti kivihiliä höyrykoneen uuniin.

Sillä välin Gervaise pesi värillisiä vaatteitaan kuumassa saippuavedessä, jota hän oli säästänyt. Kun hän oli lopettanut, nosti hän korvon viereen puupukin ja heitti sen päälle poikittain kaikki vaatekappaleet, joista valui maahan sinertävä lätäkkö. Sitten hän alkoi huuhtoa. Hänen takanaan olevasta raanasta juoksi kylmä vesi suureen altaaseen, jossa oli poikittain kaksi puutankoa vaatteita kannattamassa. Niiden yläpuolella oli kaksi toista tankoa, joiden päällä vaatteet saivat valustua.

— No nyt se alkaa olla lopussa, ja hyväpä se onkin, sanoi rouva Boche, minä jään auttamaan teitä vaatteiden väentämisessä.

— Voi, enhän minä tarvitse apua, kiitoksia vain paljon, vastasi nuori vaimo, joka puserteli kourissaan ja huljutteli kirkkaassa vedessä värillisiä vaatteita. Jos minulla olisi lakanoita, niin se olisi toista.

Mutta hänen täytyi kuitenkin ottaa vastaan ovenvartijan tarjooma apu. He väänivät yhdessä, toinen toisesta, toinen toisesta päästä pientä, huonosti värjättyä, ruskeata alushamea, josta lähti kellertävää vettä, kun rouva Boche huudahti:

— Kas! pitkä Virginie... Mitähän hänkin tulee tänne pesemään, mokomakin, jonka kaikki ryysyt mahtuvat nenäliinaan.

Gervaise oli nopeasti kohottanut päänsä. Virginie oli hänen ikäisensä tyttö, mutta pitempi kuin hän, tummaverinen ja sievä huolimatta pitkähköistä kasvoistaan. Hänellä oli päällään vanha musta leveäliepeinen hame ja punainen nauha kaulassa; hänen hiuksensa olivat huolellisesti kammatut, palmikkolenkin ympärillä oli sinisestä silkkilangasta tehty verkko. Tuokioksi hän pysähtyi keskelle keskikäytävää ja siristi silmiään näyttäen etsivän jotakin; sitten hän huomattuaan Gervaisen astui hänen ohitsensa suorana ja uhmailevana heilutellen lanteitaan ja asettui samaan riviin viidennen korvon kohdalle.

— Mitähän hänellä on mielessä! jatkoi rouva Boche hiljempää. Hän ei ole ikinä pessyt niin kalvosinpariakaan. Hän on vihon viimeinen laiskuri, sen minä takaan! Ompelijatar, joka ei viitsi paikata edes omia ryysyjään! Hän on samanlainen kuin hänen sisarensakin, se Adèle lutka, joka ei ole työssä kuin joka kolmas päivä. Heidän isästään ja äidistään ei ole kenelläkään tietoa eikä siitä, millä he elävät, ja jos tahtoisivat kertoa... Mitähän hän mahtaa hangata siellä? Aha! se on alushame. Kylläpä se on saastainen. On se hame tainnut nähdä toisenkin höyräkän!

Rouva Boche tahtoi nähtävästi puhua Gervaiselle mieliksi. Kumminkin hän usein joi kahvia Adèlen ja Virginien seurassa, kun tyttöillä oli rahaa. Gervaise ei vastannut mitään, vaan koki joutua lähtemään ahertuen hermostuneesti. Hän oli valmistanut sinivettä pieneen kolmijalkaiseen pesupunkkaan. Siinä hän vähän aikaa heilutteli valkeita vaatteita, väänsi niistä liian veden pois ja asetti ne sitten ylempänä oleville tangoille valustumaan. Koko sen homman aikana hän tahallaan oli selin Virginiehen. Mutta hän kuuli hänen pilkallisen naurunsa ja tunsu, että hän katsoi häneen. Virginie näytti tulleen sinne vartta vasten vain ärsyttääkseen häntä. Gervaise käännähti ympäri ja kotvan aikaa he molemmat katsoivat toisiinsa tuikeasti.

— Antakaa hänen olla, supatti rouva Boche. Ette kai aikone käydä toistenne tukkaan. Johan minä sanoin, että siinä ei ole mitään! Eikä se ole tämä, jota asia koskee!

Juuri silloin, nuoren vaimon ripustaessa viimeistä vaatekappaletta, kuului naurua pesulaitoksen ovelta.

— Täällä on kaksi poikasta, jotka hakevat äitiään.

Kaikki naiset kurottautuivat katsomaan. Gervaise tunsu Clauden ja Etiennen. Heti kun he huomasivat hänet, juoksisivat he hänen luokseen halki lätäköiden, niin että nauhoista auenneiden kenkien kannat pitivät kovaa kapsetta kivilattiaa vasten. Claude, vanhempi pojista, talutti kädestä pientä veljeään. Nähdessään heidät hiukan pelokkaina, mutta kumminkin hymyilevinä, huusivat pesijättäret heille hyväily sanoja heidän ohi juostessaan. Ja he pysähtyivät äitinsä eteen hellittämättä toistensa kädestä ja kohottivat häntä kohden valkotukkaiset päänsä.

— Isäkö teidät on lähettänyt? kysyi Gervaise.

Mutta kun hän kumartui sitomaan Etiennen kengännauhoja, huomasi hän Clauden heiluttavan sormessaan kamarin avainta vaskilevyineen, jossa oli sen numero.

— Ka! sinä tuot minulle avaimen! sanoi hän hyvin hämmästyneenä. Mutta mitä varten?

Huomatessaan avaimen, jonka hän oli unohtanut sormeensa, näytti lapsi muistavan asiansa ja huusi kirkaalla äänellään:

— Isä lähti pois.

— Hän kai meni ostamaan aamiaista ja käski teidän tulla minua hakemaan täältä?

Claude katsoi veljeensä epä tietoisena eikä tiennyt, mitä sanoa. Sitten hän alkoi alusta ja jatkoi yhteen henkäykseen:

— Isä lähti pois... Hän hyppäsi sängystä, pani kaikki tavarat kapsäkkiin, vei sen alas ajurin vaunuihin... Hän lähti pois.

Gervaise nousi hitaasti seisolleen kasvot kalpeina ja painoi kätensä poskilleen ja ohimoilleen, ikäänkuin hän olisi luullut päänsä halkeavan. Eikä hän osannut muuta kuin hokea yksitoikkoisella äänellä samaa sanaa ainakin parikymmentä kertaa:

— Herra Jumala!... Herra Jumala!... Herra Jumala!...

Sillä välin rouva Boche alkoi vuorostaan kysellä lapselta, innoissaan siitä, että hänkin pääsi osalliseksi tähän juttuun.

— No, kerroppa nyt, pienokaiseni, koko juttu! Isäkö se pani oven kiinni ja käski teidän tuoda avaimen äidille, niinkö?

Ja hän kuiskasi Clauden korvaan:

— Oliko joku nainen ajurin vaunuissa?

Lapsi tuli taas hämilleen. Sitten hän iloisen näköisenä alkoi uudestaan äskeisen kertomuksensa:

— Hän hyppäsi sängystä, pani kaikki tavarat kapsäkkiin, hän lähti pois.

Kun rouva Boche päästi hänet menemään, veti hän veljensä vesiraanan luo. He pitivät yhdessä hauskaa loiskuttaen vettä maahan.

Gervaise ei voinut itkeä. Hän oli tukehtua, Seisten selkä korvon nojassa, hän yhä piteli käsiä kasvoillaan. Väristyksen puuskat vavahuttelivat hänen ruumistaan. Tuon tuostakin hän huokasi pitkään. Yhä lujemmin hän painoi nyrkkinsä silmilleen, ikäänkuin hän olisi tahtonut murskata itsensä synkässä

epätoivossaan. Hänestä tuntui, kuin hän olisi pudonnut pimeään kuilun pohjaan.

— No, pikku ystäväni, mitä hittoa! sanoi rouva Boche.

— Jos te tietäisitte! jos te tietäisitte! sanoi Gervaise vihdoin hyvin hiljaa. Hän lähetti minut tänä aamuna viemään saalini ja kaksi paitaani panttilaitokseen maksaakseen tuon ajurin...

Ja häneltä pääsi itku. Muisto hänen aamullisesta käynnistään panttilaitoksessa sai hänen kyyneleensä valloilleen ja se helpotti hänen kurkkunsa ahdistusta. Tähän käyntiin keskittyi hänen epätoivonsa suurin kauhu ja tuska. Kyyneleet valuivat hänen leuvalleen, joka jo oli kastunut hänen käsistään, eikä hänen edes johtunut mieleenkään ottaa esille nenäliinaansa.

— Malttakaa toki mielenne ja olkaa hiljaa, kaikki katsovat teihin, sanoi taas rouva Boche kokien rauhoittaa häntä. Jopa nyt jotakin, kun viitsitte pitää tuommoista elämää yhden miehen tähden!... Te siis vieläkin rakastatte häntä, mitä? pikku raukka! Äsken ikään te olitte hänelle kovasti äkeissänne. Ja nyt te itkette hänen lähtöään, niin että sydämenne on haljeta... Kyllä me naiset olemme sentään aika hupakkoja!

Sitten hän tekeytyen äidilliseksi jatkoi:

— Sellainen kaunis pikku nainen kuin te! Totta totisesti...! Voihan teille nyt kertoa kaikki, vai mitä? No niin! muistattehan te, kun minä kuljin teidän ikkunanne alitse, niin minä jo epäilin... Nähkääs, viime yönä, kun Adèle tuli kotiin, kuulin minä miehen askeleita hänen rinnallaan. Saadakseni tietää, kuka se oli, minä kurkistin rappukäytävään. Mies oli jo ennättänyt toiseen kerrokseen, mutta minä tunsin kyllä herra Lantier'n päällystakin. Tänä aamuna Boche piti silmällä ja näki hänen tynesti astuvan alas portaita... Hän oli Adèlen luona, ymmärrättehän. Virginiellä on nykyään eräs herra, jonka luona hän käy kahdesti viikossa. Mutta on se siltä koko siivoa, sillä heillä ei ole kuin yksi huone ja alkoovi, enkä minä käsitä missä Virginie on voinut maata.

Hän keskeytti vähän puhettaan, vilkasi taakseen ja alkoi taas hiljentäen karkeata ääntään:

— Hän nauraa nähdessään teidän itkevän, tuo sydämetön heittiö. Minä panen vaikka pääni panttiin, että hänen pyykinpesunsa on vain tekosyy... Hän on lähettänyt nuo toiset matkaan ja on tullut tänne voidakseen kertoa heille, miltä te näytitte sen kuultuanne.

Gervaise otti kädet silmiltään ja katsoi ympärilleen. Kun hän huomasi edessään Virginien, kolmen, neljän naisen välissä, joille hän puhui hiljaa katsoen suoraan häneen, valtasi hänet hurja viha. Kaikki hänen jäsenensä vapisivat, kädet ojona hän astui muutaman askelen ja hakien maasta jotakin hän pyörähti ympäri, hänen käteensä sattui täysi vesiämpäri ja tarttuen siihen molemmin käsin hän lennätti sen sisällyksen Virginietä kohden.

— Kameeli! huusi pitkä Virginie.

Hän oli hypännyt taakse päin ja ainoastaan hänen kenkänsä olivat kastuneet. Pesijättäret, joiden mieliä nuoren vaimon kyyneleet jo jonkun aikaa olivat jännittäneet, alkoivat silloin survia toisiaan nähdäkseen tappelun. Toiset, jotka vielä lopettelivat syöntiään, nousivat pesurahinsa päälle, toiset juoksivat lähemmäksi. Muodostui piiri heidän ympärilleen.

— Kameeli! huusi pitkä Virginie uudestaan. Mikä häntä riivaa!

Gervaise seisoj liikkumatta, leuka ojona ja kasvot vääntyneinä, eikä vastannut mitään, sillä hän ei ollut vielä oppinut soittamaan suutaan, niinkuin pariisittaret. Toinen jatkoi:

— Kyllä hänet tunnetaan! Hän on kyllästynyt mieroa kiertämään. Hän ei ollut vielä kahdentoista vanha, kun häntä jo sotamiehet käyttivät alusinaan. Toinen sääri häneltä on jäänyt kotipuoleen. Mädännyksestä oli se irtautunut.

Ympäriältä kuului naurun hohotus. Nähdessään menestyksensä Virginie astui pari askelta lähemmä ja ojentain pitkän vartalonsa hän huusi vielä kovemmin:

— Hei, tuleppas vähän lähemmäksi, niin minä näytän sinulle! Tiedä, että ei ole hyvä tulla tänne meitä suututtamaan. Enkö minä muka tunne tuota luuskaa! Jos hän olisi osunut minuun, niin minä olisin koreasti nostanut ylös hänen hameensa: olisittepa saaneet nähdä. Mutta mitäs minä olen hänelle tehnyt... Sano, senkin ryökäle, mitä minä olen sinulle tehnyt?

— Älkää pitkö niin suurta suuta, änkytti Gervaise. Te tiedätte kyllä... Minun mieheni on nähty eilen illalla... Ja olkaa vaiti, muuten minä teidät kuristan, ihan varmaan.

— Hänen miehensä! Tuopa vasta on hyvä!... Armollisen rouvan mies! ikäänkuin muka tuollaisellakin

löntyksellä olisi mies!... Se ei ole minun syyni, jos hän on sinut jättänyt. En kai minä ole häntä sinulta varastanut, Saatte tunnustella minua... Sanonko ma, miten sen asianlaita on? Sinä myrkytit hänen elämänsä! Hän oli liian hyvä sinulle... Oliko hänellä edes kaulahihna kaulassa? Kuka on löytänyt armollisen rouvan miehen? Löytäjää saa hyvän palkinnon...

Naurun hohotus alkoi uudestaan. Gervaise tyytyi vieläkin vain sanomaan melkein kuiskaten:

— Kyllä te tiedätte, kyllä te tiedätte... Se on teidän sisarenne, minä kuristan hänet...

— Vai niin, vai tahdot sinä hangotella riitaa minun sisareni kanssa, sanoi Virginie pilkallisesti. Vai on se minun sisareni! Se on paljon mahdollista. Minun sisareni onkin ihan toista maata kuin sinä... Mutta mitä se minuun kuuluu! Eikö täällä muka enää saa pestä vaatteitaan häiritsemättä! Jätä minut rauhaan, kuuletko sinä, sillä tämä jo riittää.

Mutta itse hän yltyen omista haukkumasanoistaan ja herjauksistaan alkoi aina uudestaan. Paukutettuaan muutamia kertoja kartullaan ja oltuaan välillä vaiti hän kolme kertaa alotti uudestaan:

— Aivan niin, se on minun sisareni. No oletko tyytyväinen?... He jumaloivat toisiaan. Näkisitpä vaan heidän suutelevan toisiaan!... Hän on hyljännyt sinut äpäroinesi! Tosiaankin kauniita kakaroita, joilla on koko naama ruvessa! Yhdellä heistä on isänä santarmi, eikös niin? ja kolme muuta sinä olet tappanut nälkään, päästäksesi maksamasta ylipainoa rautatiellä tänne tullessasi... Ja sen on sinun Lantier'si meille kertonut. Hänellä on tosiaankin kauniita juttuja kerrottavana. Hän oli jo saanut tarpeensa tuommoisesta rutjakkeesta.

— Haaska! haaska! haaska! ulvoi Gervaise aivan suunniltaan ja täristen raivosta.

Hän kääntyi ympäri ja etsi taas jotakin maasta; ja kun hän ei löytänyt muuta kuin pienen pesupunkan, otti hän sitä jaloista ja heitti siniveden Virginien silmille.

— Se ruoja on turmellut minun hameeni, huusi tämä. Häneltä oli toinen olkapää kastunut ja vasen käsi siniseksi värjäätynyt, Odotappas, ryökäle!

Hänkin vuorostaan sieppasi ämpärin ja tyhjensi sen Gervaisen päälle. Silloin syntyi hirveä tappelu. He juoksivat molemmat pitkin korvoriviä, tempasivat täysiä ämpäriä ja hulauttivat ne toistensa päälle joka kerta syytäen toisilleen haukkumasanoja silmät korvat täyteen. Gervaisekin antoi nyt jo sanan sanasta.

— Saas tästä, sika! Se vilvoittaa takapuoltasi.

— Liotappas tällä likojasi, senkin märännys ettäs kerrankin elämässäsi saat ne lähtemään.

— Kyllä minä sinusta liat lohkasen, pitkä roikale!

— Vielä yksi!... Huuhdoppas tällä hampaitasi.

Lopulta he täyttivät ämpärinsä raanoista. Ja odottaessaan niiden täyttymistä he jatkoivat sanasotaansa. Ensimmäiset ämpärit olivat huonosti tähdätyt eikä niistä sattunut maaliin kuin muutama pisara. Mutta pian heidän kätensä tottui tarkemmaksi. Virginie sai ensiksi ämpärillisen suoraan vasten naamaa. Vesi juoksi pitkin hänen kaulaansa ja selkäänsä ja tippui hameen alitse. Hän oli vielä siitä vallan huumauksissa, kun toinen ämpärillinen syrjästä päin loiskahti hänen vasenta korvaansa vasten, kasteli tykkänään hänen palmikkonsa, joka oikesi suoraksi kuin piiska pitkin selkää. Gervaise sai ensin kintuilleen; yksi ämpärillinen täytti hänen kenkäänsä ja räiskähti ylös pitkin sääriä; pari seuraavaa valahti hänen lanteilleen. Pian oli muuten mahdoton enää nähdä, mihin kohden milloinkin sattui. He olivat molemmat likomärkiä kiireestä kantapähän: vaatteet ihossa kiinni, hameet sääriä myöten he värjöttivät laihtuneen ja ujutetun näköisinä. Vesi valui heistä joka puolelta kuin sateenvarjosta rankkasateella.

— Tämäpä vasta on hauskaa, huusi eräs pesijätär käheällä äänellä.

Kaikilla oli hirveän hauska. Katsojat olivat väistyneet loitommaksi, jotta vesi ei räiskyisi heidän päälleen. Pilapuheita ja suosionhuutoja kuului veden loiskeen kanssa sekaisin. Koko lattia lainehti vedestä, jossa molemmat naiset kahlasivat nilkkaa myöten. Mutta yht'äkkiä tempasi Virginie salakavalasti eräältä lähellä olevalta pesijättäreltä ämpärin kuumaa lipeää ja lennätti sen Gervaisea kohti. Kuului parkaisu. Luultiin hänen korventuneen. Mutta häneltä ei ollut kuin vasen jalka hiukan palanut. Ja tuskan raivolla hän kaikin voimin heitti tyhjän ämpärin Virginien jaloille, niin että tämä kaatui.

Kaikki pesijättäret puhuivat yht'aikaa.

— Hän on katkaissut häneltä jalan!

— Mutta toinenhan tahtoi keittää hänet elävältä.

— Vaaleatukkainen on sittenkin oikeassa, jos häneltä on viety mies.

Rouva Boche nosteli käsiään taivasta kohti päivitellen. Hän oli varovaisesti vetäytynyt suojaan kahden korvon väliin. Lapset, Claude ja Etienne olivat peloissaan ja itkusta tikahtamaisillaan tarttuneet hänen hameeseensa ja huusivat yhtä mittaa: Äiti! Äiti! Kun ovenvartija näki Virginien viruvan maassa, juoksi hän Gervaisen luo ja veti häntä hameesta hokien:

— Voi, tulkaa toki pois! Hillitkää luontonne!... Minun ihan mieltäni kääntää. Eihän tämmöistä rytäkkää ole vielä ennen nähty.

Mutta hänen täytyi peräytyä ja vetäytyä takaisin korvojen väliin lasten luo. Virginie oli hypännyt ylös ja hyökännyt Gervaisen kurkkuun käsiksi. Hän puristi häntä kaulasta tahtoen kuristaa hänet. Silloin tämä kiivaalla nykäyksellä tempasi itsensä irti ja tarttui Virginien palmikkoon ikäänkuin hän olisi tahtonut kiskoa irti hänen päänsä. Tappelu alkoi uudestaan ilman huutoja ja haukkumasanoja. He eivät vielä ryhtyneet sylipainiin vaan raapivat ja repivät toistensa kasvoja ja käsiä ja mitä vaan eteen sattui. Virginie menetti punaisen nauhansa ja sinisen hiusverkkonsa; hänen liivinsä kaulus repesi niin että iho tuli paljaaksi olkapäätä myöten. Gervaiselta taas oli hiha lähtenyt irti hänen valkeasta nutustaan hänen tietämättä, miten se oli tapahtunut, ja pitkä repeämä hänen paidassaan paljasti hänen vartalonsa vyötäisiin asti. Vaatepalaset lentelivät. Gervaisesta näkyi ensin veri vuotavan; hän oli saanut kolme pitkää naarmua, jotka ulottuivat suusta leuvan alle; joka kerran kun toinen iski, hän pani silmänsä kiinni, peläten että tämä repisi ne hänen päästään. Virginiestä ei vielä lähtenyt verta. Gervaise tavotteli hänen korviaan ja raivostui, kun hän ei niihin ylettänyt. Vihdoin kun hän sai kiinni hänen toisesta korvarenkaastaan, josta riippui keltainen lasipäärynä, kiskasi hän siitä niin, että korvanlehti halkesi; verta alkoi vuotaa.

— He tappavat toisensa! erottakaa nuo syöjättäret! huusi useita ääniä.

Pesijättäret olivat tulleet lähemmäksi. Syntyi kaksi puoluetta. Toiset yllyttivät molempia niinkuin tappelevia koiria, toiset, hermostuneemmat aivan vapisivat ja hirviämättä enää katsoa käänsivät päänsä pois sanoen, että he ihan varmaan tulevat siitä kipeiksi. Tappelu oli vähällä käydä yleiseksi. Haukuttiin toisiaan sydämettömiksi heittiöiksi; paljaita käsivarsia ojennettiin; kolme korvapuustia läiskähti.

Rouva Boche lähti kumminkin etsimään pesulaitoksen renkiä.

— Charles! Charles!... Missähän hän on?

Hän löysi hänet ensi rivissä katsomassa käsivarret ristissä. Hän oli paksukaulainen pitkä velikulta. Hän nauroi ja nautti nähdessään vilahduksia naisten paljaasta ihosta. Pienempi, vaalea oli lihava ja pullea kuin peltopyy. Sepä olisi lystiä, jos hänen paitansa kokonaan halkeisi.

— Kas! sanoi hän siristäen toista silmäänsä, hänellä on luomi kainalossa.

— Kuinka! siinäkö te seisotte! huusi rouva Boche huomattaessaan hänet. Mutta auttakaahan toki meitä erottamaan heitä!... Tottahan te saanette heidät erilleen.

— Oho! ei, kiitoksia! Tapelkoot vain minusta nähden! sanoi hän rauhallisesti. Repisivät vielä silmät päästäni, niinkuin tässä tuonoin... Ei se ole minun asiani, minä saisin liian paljon hommaa... Olkaa huolehti. Pieni suonenisku tekee heille hyvää. Se lauhduttaa heitä.

Ovenvartija puhui silloin, että olisi mentävä sanomaan poliisille. Mutta pesulaitoksen emäntä, se nuori, hintelä, kipeäsilmainen nainen teki kerrassa tenän. Hän toisti moneen kertaan:

— Ei, ei, en minä anna, sehän vahingoittaisi koko laitoksen mainetta.

Lattialla ottelu jatkui. Yht'äkkiä Virginie ponnistihe polvilleen. Hän sai käteensä kartun ja sitä heristäen hän korisevalla äänellä huusi:

— Odotappas! Tuoppas tänne likaiset vaatteesi, niin minä ne peittoan!

Gervaise ojensi nopeasti kätensä, otti samoin kartun ja piti sitä koholla kuin nuijaa. Ja hänelläkin oli ääni käheänä.

— Vai haluat sinä suurta pyykkiä... Annappas nahkasi tänne, että minä teen siitä tomuriepuja.

Tuokion ajan he olivat siinä polvillaan uhkaamassa toisiaan. Hiukset silmillä, rinta huohottaen, likaisina ja turvonneina he väijyivät toisiaan ja odottivat vetäen syvään henkeä. Gervaise löi ensiksi; hänen karttunsa luiskahti yli Virginien olkapään, samalla kun hän itse väistyi sivulle välttääkseen tämän karttua, joka hipasi hänen lonkkaansa. Kerran alkuun päästyään he sitten peittosivat toisiaan kuin

pyykkivaatteita, kovasti ja tahdikkaasti. Kun he saivat toisiinsa käymään, kuului pehmeä mäiskäys, ihan kuin olisi lyönyt vesikorvoon.

Heidän ympärillään pesijättäret eivät enää nauraneet; monet olivat jo menneet pois sanoen, että se koski heidän sydänalaansa! toisista, jotka olivat jääneet kaula pitkällä ja silmät verenhimosta kiiluen katsomaan, olivat tappelijat vain huimapäisiä hurjistelijoita. Rouva Boche oli vienyt pois Clauden ja Etiennen; ja heidän parkumisensa, joka kuului toisesta päästä, sekaantui kartun läiskeeseen.

Mutta Gervaise kirkasi äkkiä. Virginie oli iskenyt häntä olkansa takaa paljaaseen käsivarteen kyynäspään yläpuolelle; siihen ilmestyi punainen lämy, liha turposi heti. Silloin hän hillitsemättömällä voimalla syöksyi vastustajansa päälle. Luultiin, että hän tahtoi tappaa hänet.

— Riittää! riittää! huudettiin.

Mutta hänen kasvonsa olivat niin hirvittävän näköiset, että kukaan ei uskaltanut lähestyä. Kymmenkertaisella voimalla hän tarttui Virginien vyötäisiin, rutisti hänet kaksinkerroin, painoi hänen kasvonsa kivilattiaa vasten, niin että takapuoli jäi koholle, ja huolimatta hänen rimpuilemisestaan hän levähytti hänen hameensa ylös. Alla oli housut, mutta hän pisti kätensä niiden halkoon ja repäsi ne alas, niin että kaikki näkyi, paljaat reidet ja pakarat. Sitten hän karttu koholla alkoi paukuttaa, niinkuin hän ennen oli paukuttanut Plassansissa Viornen rannalla, kun hänen emännällään oli sotamiesten pyykki pestävänä. Ja joka kerran kun märkä karttu läiskähti pehmeää lihaa vastaan, syntyi valkeaan ihoon punainen raita.

— Hihih! hihkui renki Charles, ihastuksissaan, silmät selällään.

Naurun hohotuksia kuului taas. Mutta pian alettiin uudestaan huutaa: Riittää, riittää! Gervaise ei kuullut mitään eikä hellittänyt. Hän katseli työtään kumartuneena, pitäen tarkasti silmällä, ettei yksikään kohta jäisi kuivaksi. Hän tahtoi lyödä koko tämän nahkan häpeän leimoja täyteen. Ja julman ilon valtaamana hän alkoi puhella, muistellen erään pesijätärten laulun sanoja:

Pang! pang! Margot nyt karttuineen... Pang! pang! käy pyykkirannalleen... Pang! pang! sydäntään huuhtomaan... Pang! pang! mustasta murheestaan...

Ja hän alkoi uudestaan:

— Tää on sinulle, tää sisarellesi, tämän saa Lantier... Heidät nähdessäsi, tämä heille vie... Maltahan! nyt minä alan taas: Tämän saa Lantier, tämän siskosi, tam'on sinulle...

Täytyi väkisin riistää Virginie hänen käsistään. Kasvot kyynelten vallassa ja tulipunaisina häpeästä tämä otti vaatemytynsä ja luikki tiehensä; hän oli voitettu. Sillä välin Gervaise veti paikoilleen nuttunsa hihan ja oikoi hameitaan. Hänen käsivarttaan pakotti, ja hän pyysi rouva Bochea nostamaan vaatteita olalleen. Ovenvartija kertoi, miltä tappelu oli näyttänyt ja miltä hänestä oli tuntunut, ja pyysi saada tarkastaa hänen ruumistaan.

— Jos teiltä hyvinkin on jokin luu katkennut... Minä kuulin semmoisen rusahduksen...

Mutta Gervaise tahtoi lähteä pois. Hän ei vastannut ympärillään purpattavien pesijätärten säälittelyihin eikä suosionosotuksiin. Saatuaan vaatenyyttinsä olalleen hän meni ovelle, jossa hänen lapsensa häntä odottivat.

— Kahdelta tunnilta se tekee kaksi souta, sanoi hänet pysäyttäen pesulaitoksen emäntä, joka jo oli asettunut takaisin paikoilleen lasiseinäiseen aitiionsa.

Mistä hyvästä kaksi souta? Hän ei heti tajunnut, että häneltä vaadittiin hänen paikkansa hintaa. Mutta päästyään siitä selville hän maksoi sen. Ja ontuen kovasti märkien vaatteiden painon alla, itsekin likomärkinä, kyynäspäässä mustelma ja poski veressä, hän lähti astumaan pois taluttaen paljain käsivarsin Etienneä ja Claudea, jotka juosta kipittivät hänen rinnallaan vieläkin nyyhkyttäen ja posket kosteina äskeisestä itkusta.

Hänen lähdettyään alkoi pesulaitoksessa taas entinen pauke ja melu. Pesijättäret olivat syöneet leipänsä, ja juoneet viininsä ja kahta kovemmin he nyt paukuttivat innostuneina Gervaisen ja Virginien toisilleen antamista iskuista. Pitkin korvoriviä olivat taas käsivarret ahkerassa liikkeessä. Oli siinä joukossa jos jonkinnäköistä, kulmikkaita kasvoja, köyristyneitä selkiä, vinoon vääntyneitä hartioita, ja kaikki tekivät niin rajuja liikkeitä kuin nukketeaatterin sarananuket. Keskustelut jatkuivat taas käytävän kahden puolen päästä päähän. Naurun rähäkkiä ja karkeat pilapuheet kuuluivat yhtenä hälinänä veden alituisen pauhinan kanssa, kun sitä raanoista lorotti ja ämpäreistä läiskähteli. Rahien alla sitä virtasi tulvanaan. Sinä iltapäivänä vaatteet tiesivät saavansa kyytiä karttujen niitä pehmittäessä. Suunnattoman suuressa salissa höyrypilvet punertivat, kun aurinko loi niihin

ikkunaverhojen repeämien läpi kullanhohtoisia täpliä. Lämmin saippuan hajun täyttämä ilma oli läkähdyttävä. Yht'äkkiä koko huone tulvahti täyteen valkoista höyryä. Ison pyykkikattilan jykeä kansi nousi kuin itsestään sen keskeltä kohoavaa hampailla varustettua tankoa myöten; tiilistä muuratulla alustalla seisovan kattilan ammottavasta vaskikidasta tuprusi höyrypilviä, joista tuntui imelähkö potaskan haju. Sen vieressä kuivauskoneet olivat täydessä käynnissä. Läähättävän, puhkuvan höyrykoneen pyörä puserti veden rautasyylintereihin heitetyistä vaatekasoista, ja koko pesulaitos tärisi sen teräksisten käsivarsien huimasti pyöriessä.

Kun Gervaise astui »Hôtel Boncoeur'in» porttikäytävään, valtasi itku hänet uudestaan. Se oli pimeä ja kapea käytävä. Likavesi virtasi pitkin seinän vartta. Ja tuttu katku, joka täällä löyhähti häntä vastaan, johti hänen mieleensä ne kaksi viikkoa, jotka hän tässä talossa oli viettänyt Lantier'n kanssa, kaksi viikkoa, kurjuudessa ja riidassa. Tämä muisto oli tällä hetkellä polttavaa kaihoa. Nyt hän vasta tunsu, miten hyljäytyksi hän oli tullut.

Ylhäällä huone oli autio, täynnä päivän paistetta, ikkuna auki. Tässä kirkkaassa auringon paisteessa siinä hyppelevine kullanhohtoisine tomuhiutaleineen näyttivät mustunut katto ja repaleiset seinäpaperit vieläkin kurjemmilta. Seinillä ei ollut jälellä muuta kuin pieni naisen kaulaliina nuoraksi kierrettynä naulassa uunin vieressä. Lasten sänky oli vedetty keskelle lattiaa ja sen takana näkyivät piirongin auki jätetyt laatikot työpöyhjinä. Lantier oli peseytynyt ja käyttänyt kaiken pomaadan, jota oli ollut kahden soun edestä pelikortin päällä. Pesuvadissa oli vielä likaista vettä, jolla hän oli pessyt käsiään. Eikä hän ollut mitään unohtanut; nurkka, jossa kapsäkki oli siihen asti ollut, näytti Gervaisesta ammottavalta aukolta. Pieni pyöreä peilikään ei ollut enää paikoillaan ikkunan haasta riippumassa. Silloin eräs aavistus iski hänen päähänsä, hän vilkasi uunin reunalle: Lantier oli vienyt mennessään kuitit, vaaleanpunainen lippukasa ei ollut enää siinä eriparisten kynttiläjalkain välissä.

Hän ripusti vaatenyyttinsä tuolin selustalle. Hän jäi seisomaan, kääntyi ympäri tarkastellen huonekaluja niin törmetyksissään, että itkukin jäi kesken. Hänellä oli yksi sou jälellä niistä neljästä, jotka hän oli varannut pesulaitosta varten. Mutta kuullessaan Etiennen ja Clauden jo iloisesti nauravan ikkunan luona hän meni heidän luokseen, painoi heidän päänsä syliinsä unohtuen siihen hetkeksi katselemaan samaa harmaata katua, jossa hän aamulla oli nähnyt heräävän työkansan, Pariisin jättäjäistyön. Tällä hetkellä aurinko loi polttavat säteensä yli tullimuurin takana olevan kaupungin ja sai paahteellaan katukiviyksenkin hehkumaan. Ja tälle kiviykselle, tähän sulatusuunin helteeseen hänet nyt heitettiin ypö yksin pienokaistensa kanssa. Hän katseli bulevardeja päästä päähän oikealle ja vasemmalle ja jäi tuijottamaan vuoron perään kumpaankin päähän sanattoman kauhun valtaamana, ikäänkuin hänen elämänsä tästälähin olisi ainiaaksi määrätty kulumaan siinä, teurastuslaitoksen ja sairashuoneen välillä.

II.

Kolme viikkoa myöhemmin, noin puoli kahdentoista aikaan eräänä kauniina, auringonpaisteisena päivänä olivat Gervaise ja Coupeau, levyseppä, yhdessä ukko Colomben Ansassa juomassa luumulikööriä. Coupeau, joka oli ollut katukäytävällä paperossia polttamassa, oli saanut houkutelukseksi Gervaisen sisälle, kun tämä palatessaan liinavaatteita viemästä oli kulkenut kadun poikki; hänen iso, neliskulmainen pyykkikorinsa oli maassa hänen vieressään pienen, sinkkilevyllä päällystetyn pöydän takana.

Ukko Colomben Ansa oli Poissonniers-kadun ja Rochechouart'in bulevardin kulmassa. Kyltissä oli isoilla sinisillä kirjaimilla yksi ainoa sana: »Tilauslaitos», joka ulottui laidasta laitaan. Ovella oli kaksi pölyistä oleanderipuuta tynnyrin puolikkaissa. Sisälle astuessa oli vasemmalla tavattoman iso tarjoilupöytä, jolla oli rivittäin laseja, lasinhuuhtomasuihku ja tinaisia mitta-astioita. Ylt'ympäri suurta salia oli suuria vaaleankeltaiseksi maalattuja, kiiltäväksi vernissattuja tynnyreitä joiden vaskiset vanteet ja hanat loistivat. Niiden yläpuolella oli hyllyillä hyvässä järjestyksessä likööripulloja, hedelmämaljoja ja kaikenlaisia pulloja seinän täydeltä ja niiden helakat, vihertävät ja punertavat värit kuvastuivat vastapäisellä seinällä, tarjoilupöydän takana olevaan peiliin. Mutta talon merkittävyys oli perällä, tammisen kaiteen takana lasikattoisella pihalla, täydessä käynnissä oleva tislaukone, joka monimutkaisine, maan alle kääntyvine torvineen ja putkineen näytti oikealta helvetinkattilalta. Sen ääressä viihtyivät juopottelevat työmiehet mainiosti.

Tähän aikaan päivästä, ihmisten ollessa aamiaisella, oli Ansa tyhjänä. Ukko Colombe, kookas, neljänkymmenen vanha mies, neulottu villatakki päällä, kaatoi juuri pullosta konjakkia eräälle pienelle, noin kymmenvuotiaalle tytölle, joka pyysi kahvikuppiin neljän soun edestä ryyppyä. Aurinko paistoi

sisälle avonaisesta ovesta ja lämmitti lattiata, joka oli aina kostea tupakoitsijain syljestä. Tiskistä, tynnyreistä ja koko salista nousi liköörin haju ja alkoholin höyry, josta näyttivät humaltuvan päiväpaisteessa lentelevät tomuhiutaleetkin.

Coupeau pyöritti itselleen uuden paperossin. Hän oli hyvin siistin näköinen, pusero päällä ja pieni sininen palttinalakki päässä. Hän nauroi niin, että valkeat hampaat näkyivät. Hänellä oli pitkähkö leuka, hiukan joustava nenä ja kauniit ruskeat silmät. Hänen kasvojensa ilme oli hyväntahtoinen kuin iloisella koiralla. Hänen tuuhea, kihara tukkansa oli ihan pystyssä. Hänen hipiänsä oli vielä hieno, mutta hän olikin vasta kuudenkolmatta vanha. Vastapäätä häntä istui Gervaise, ohuesta villakankaasta tehty musta röijy päällä, paljain päin. Hän söi luumuaan pitäen sitä kannasta sormillaan. He istuivat lähellä katua ensimmäisen pöydän ääressä, joita oli neljä peräkkäin tynnyrien ja tarjoilupöydän välillä.

Kun levyseppä oli sytyttänyt paperossinsa, painoi hän kyynänpäätä pöytää vastaan, nojautui eteenpäin ja jäi vähäksi aikaa ääneti katsomaan nuorta naista, jonka kauniit, vaaleat kasvot olivat tänä päivänä valkoiset kuin maito ja kuulakat kuin hienoin posliini. Sitten hän viitaten asiaan, jonka he yksin tunsivat, josta heillä jo oli ollut puhe, sanoi yksinkertaisesti, puoliääneen:

— Siis ei? te sanotte ei?

— Ka, tietysti ei, herra Coupeau, vastasi Gervaise tyynesti hymyillen. Ette suinkaan aikone ruveta puhumaan siitä minulle täällä. Tehän lupasitte minulle olla järkevää... Jos minä sen olisin tiennyt, niin en olisi ollenkaan tullut tänne.

Coupeau ei virkkanut mitään puheen jatkoksi, vaan katsoi häneen yhä aivan läheltä hellänrohkeasti ja tarjoutuvasti, ihastellen varsinkin hänen suupielissään vaaleanpunaisia, hiukan kosteita pikku kuoppia, joiden välistä näkyi hänen helakanpunainen suunsa, kun hän hymyili. Gervaise ei kuitenkaan väistynyt, vaan pysyi lempeänä ja viehkeänä. Oltuaan vähän aikaa vaiti hän sanoi vielä:

— Ette te tosissanne sitä ajattelekaan. Minähän olen vanha akka; minulla on iso, kahdeksanvuotias poika... Mitäs me tekisimme yhdessä?

— Peijakas! kuiskasi Coupeau iskien silmää, sitä mitä muutkin!

Mutta Gervaise teki kyllästystä osottavan liikkeen.

— Voi, jos te luulette, että se on aina huvittavaa. Sen näkee kyllä, että te ette ole ollut naimisissa... Ei, herra Coupeau, minun täytyy ajatella vakavia asioita. Leikinlaskulla ei pitkälle potkita, uskokaa pois! Minulla on kotona kaksi leipäsutta, jotka syövät lujasti! Kuinkas te luulette minun voivan kasvattaa pienokaisiani, jos minä kidutan aikani kuvituksissa? Ja sitäpaitse tietäkää, että minun onnettomuuteni on ollut minulle mainioksi opiksi. Minä en totta totisesti enää välitä miehistä. En hyvälle aikaa aijo antautua heidän pauloihinsa.

Hän selitti syitään suuttumatta, hyvin järkevästi ja kylmästi, ikäänkuin hän olisi käsitellyt jotakin työhönsä kuuluvaa seikkaa, syitä, jotka estivät häntä tärkkäämästä kaulahuivia. Näkyi, että hän oli tehnyt päätöksensä tyystin sitä harkittuaan.

Coupeau hoki hellästi:

— Se on minusta hyvin ikävätä, hyvin ikävätä...

— Niin, kyllähän minä sen näen, sanoi Gervaise, ja minä olen siitä pahoillani teidän tähtenne, herra Coupeau... Ei teidän pidä siitä loukkautua. Jos minua haluttaisi pitää lystiä, niin tekisin sen mieluummin teidän, kuin kenenkään muun kanssa. Te näytätte kelpo mieheltä, te olette kiltti. Ruvettaisiin elämään yhdessä, vai mitä? ja sitä kestäisi niinkauvan kuin sitä kestäisi. Minä en tekeydy paremmaksi kuin olen, enkä minä sano, että se ei olisi voinut tapahtua... Mutta mitäpä hyvää siitä lähtisi, kun minulla kerran ei ole siihen halua? Minä olen nyt ollut rouva Fauconnier'n työssä kaksi viikkoa. Pojat käyvät koulua. Minä teen työtä ja olen tyytyväinen... No niin? Parasta on näin ollen pysyä ennallaan.

Hän kumartui ottamaan koriaan.

— Tässä minä kulutan aikaani puhelemalla teidän kanssanne; pesulaitoksella jo varmaankin odottavat minua... Kyllä te vielä löydätte jonkun toisen, herra Coupeau, kauniimman kuin minä, ja jolla ei ole kahta penskaa perässään laahattavana.

Coupeau katsoi seinäkelloon ja pakotti hänet istuutumaan paikoilleen:

— Odottakaa toki, eihän kello ole kuin viittä yli puoli kaksitoista... Minulla on vielä kaksikymmentäviisi minuuttia aikaa... Ettehän pelänne, että minä teen tyhmyyksiä; onhan tässä pöytä meidän välillämme... Te siis inhootte minua siihen määrään, että te ette tahdo jäädä vähäksi aikaa

puhelemaan minun kanssani?

Gervaise laski uudestaan korinsa lattialle, jotta ei tuottaisi hänelle mielipahaa; ja he puhelivat niinkuin hyvät ystävykset ainakin. Gervaise oli syönyt, ennenkuin oli lähtenyt vaatteita viemään; Coupeau oli taas sinä päivänä ahmimalla syönyt lihaliemensä joutuakseen häntä tapaamaan. Vastailen hänelle kohteliaasti katseli Gervaise maljojen välitse, joissa oli viinassa säilytettyjä hedelmiä, ikkunasta ulos kadulle, jossa näin aamiaisen aikaan oli tavaton väentungos. Molemmilla ahtailla katukäytävillä riensi lakkaamatta ihmisiä kiireisin askelin survien toisiaan mennessään. Työmiehet, jotka olivat viivähtäneet myöhempään työpaikallaan, loikkivat pitkin askelin yli kadun nälkäisen näköisinä ja pistäysivät vastapäätä olevaan leipurin puotiin; sieltä tultuaan naulan leipä kainalossa he menivät vähän matkan päässä olevaan »Kaksipäiseen vasikkaan» syömään tavallisen kuuden soun annoksensa. Leipurin vieressä oli myöskin hedelmäkauppa, jossa oli myytävänä paistettuita perunoita ja persiljan kanssa syötäviä raakkuja. Loppumaton jono työläisnaisia, pitkät esiliinat edessä, kantoi sieltä perunoita paperipusseissa ja raakkuja kupeissa; toisia, avopäisiä, sievän näköisiä tyttöjä kävi ostamassa rediisinippuja. Kun Gervaise hiukan kumartui, näki hän vielä makkarapuodin täynnä väkeä; sieltä tuli lapsia pitäen kädessään rasvaiseen paperiin käärittynä valmiita vasikankyljyksiä, tahi ihan kuumaa liha-tai verimakkaraa. Mutta vähitellen alkoi ruokapaikoista jo ilmestyä muutamia syöneen näköisiä työmiehiä, jotka kädet riipuksissa pitkin kupeita kulkivat rauhallisesti ja hitaasti ryhmissä pitkin katua, joka hyvälläkin säällä oli väkijoukon jalkojen sotkeman, tahmean, mustan loan peitossa.

Eräs ryhmä oli muodostunut Ansan ovelle.

— No, Paistikas, kysyi käheä ääni, etkö sinä tarjoa ryyppyä koko sakille.

Viisi työmiestä astui sisälle ja jäi seisomaan tarjoilupöydän ääreen.

— Aika voro tuo ukko Colombe! sanoi taas sama ääni. Meille pitää olla sitä oikein vanhaa, eikä tämmöisistä pähkinänkuorista, vaan rehellisistä laseista!

Ukko Colombe ei ollut milläänkään vaan kaatoi heille ryyppyä. Taas tuli kolme työmiestä sisälle. Vähitellen taajeni puseromiesten joukko katukäytävän kulmalla. Hetkisen siinä seisoskeltuaan he lopulta kumminkin toisiaan työnnellen astuivat sisälle pölystä harmaiden oleanderien välitse.

— Te olette tuhma, te ette ajattele muuta kuin hävyttömyyksiä! sanoi Gervaise Coupeaulle. Tosinhan minä häntä rakastin... Mutta kun hän niin katalasti minut hylkäsi...

He puhuivat Lantier'sta. Gervaise ei ollut nähnyt häntä sen koomin; luuli hänen elävän yhdessä Virginien sisaren kanssa Glacièrellä tuon ystävän luona, jonka piti perustaa hattutehdas. Sitä paitsi häntä ei lainkaan haluttanut lähteä hänen perästään juoksemaan. Alussa hän oli sitä surrut kovasti; olipa hän tahtonut hukuttautuakin; mutta nyt hän oli mielessään rauhottunut, kaikki oli hänestä parhaiten, niinkuin oli käynyt. Kenties hän Lantier'n kanssa ei olisi koskaan kyennyt lapsiaan kasvattamaan, sillä Lantier oli niin hupa rahalle. Hän sai kyllä tulla tervehtimään Claudea ja Etienneä; hän ei aikonut ajaa häntä ulos. Mutta mitä Gervaiseen itseensä tuli, niin hän olisi ennemmin antanut hakata itsensä palasiksi, kuin olisi sallinut hänen sormenpäilläänkään koskea itseään. Ja hän sanoi kaiken tämän vakaasti, niinkuin ainakin nainen, jonka elämän tie on selvään viitotettu. Coupeau taas, joka ei luopunut haluamasta häntä omakseen, laski leikkiä, käänsi kaiken puheen ruokottomaksi, kyseli Lantier'sta kaikenlaista hyvin häikäilemättä, mutta samalla hän nauroi niin makeasti, hänen hampaansa loistivat niin valkeina, ettei Gervaisen johtunut mieleenkään siitä loukkautua.

— Tehän annoitte häntä selkään, sanoi Coupeau viimein. Ei teidän kanssanne ole hyvä joutua riitaan! Te pieksätte kaikki ihmiset hyvänpäiväisiksi.

Hänet keskeytti Gervaisen helakka nauru. Se oli tosiaankin totta, olihan hän pieksänyt sen pitkän Virginie roikaleen. Sinä päivänä hän olisi halunnut kuristaa jonkun kuoliaaksi. Ja häntä nauratti vielä enemmän, kun Coupeau kertoi, että Virginie häpeissään siitä, että oli kaikki näyttänyt, oli muuttanut toiseen kaupunginosaan. Gervaisen kasvot olivat siitä huolimatta lapsellisen lempeät. Ojentaen pulleat kätensä hän vakuutti, ettei hän hennoisi karpästäkään tappaa; iskut hän tunsu vain sentähden, että hän oli niitä eläessään saanut kelpo lailla. Siitä hän johtui puhumaan nuoruudestaan jonka hän oli viettänyt Plassansissa. Hän ei ollut ensinkään huikentelevainen luonnostaan, eikä välittänyt lainkaan miehistä; kun Lantier oli ottanut hänet neljäntoista vanhana, oli se ollut hänestä hauskaa, kun tämä oli sanonut itseään hänen miehekseen ja hän itse oli olevinaan hänen emäntänsä. Hänen ainoa vikansa, sanoi hän, oli se, että hän oli helläsydäminen, että hän rakasti kaikkia ja kiintyi ihmisiin, jotka hänelle sitten tuottivat vain tuhansia kärsimyksiä. Niinpä hän miestä rakastaessaan ei ajatellut tuhmuuksia, vaan uneksi ainoastaan saada aina elää yhdessä hänen kanssaan rauhassa ja rakkaudessa. Ja kun Coupeau alkoi ilvehtien puhua hänen kahdesta lapsestaan, joita hän varmaankaan ei ollut saanut päänalusissaan hautomalla, lyöä näpäytti hän häntä sormille ja sanoi, että tietysti hän oli luotu samanlaiseksi kuin muutkin naiset; mutta väärin oli luulla, että naiset aina olivat siihen kovinkaan meneviä; naisilla on

kylliksi huolta taloudestaan, kotona he tekevät työtä katketakseen, ja illalla maata mennessään he ovat liian väsyksissä ollakseen heti nukkumatta. Muuten hän oli tullut aivan äitiinsä, joka oli ollut hyvin työteliäs ihminen, ja kuolemaansa asti, yli kaksikymmentä vuotta oli kuluttanut voimansa ukko Macquart'in työjuhtana. Hän oli vielä hyvin hoikka äitiinsä verraten, jolla oli ollut sellaiset hartiat, että hän olisi voinut siirtää portit paikoiltaan; mutta siinä oli hän aivan äitinsä kaltainen, että hän helposti kiintyi vieraisiin ihmisiin. Sekin, että hän hiukan ontui, oli hänellä perintöä äiti raukaltaan, jota ukko Macquart alituisesti oli pieksänyt. Ainakin sata kertaa oli äiti hänelle kertonut, miten isä oli tullut yöllä kotiin humalassa ja osottanut hänelle hellyyttään niin kovakouraisesti, että löi häneltä jäsenet poikki, ja varmaankin hän oli jonakin sellaisena yönä saanut potkun lyhemmäksi jääneeseen jalkaansa.

— Eihän se toki tee mitään, sitä hän tuskin huomaakaan, sanoi Coupeau Gervaiseä miellyttääkseen.

Hän pudisti päätään; hän tiesi kyllä, että se näkyi; neljänkymmenen vanhana hän oli lyykähtävä kokoon joka askeleella. Sitten hän hymähtäen sanoi hiljaa:

— Teillä on kummallinen maku, kun rakastutte ontuvaan naiseen.

Coupeau alkoi silloin, kyynäspäät yhä pöydällä ja painaen kasvonsa vielä lähemmäksi, lasketella hänelle kohteliaisuuksia uskalletuin sanoin, ikäänkuin hän olisi tahtonut niillä hänet huumata. Mutta Gervaise pudisti yhä päätään kieltävästi, antamatta houkutella itseään, vaikka miehen hyväilevä ääni hiveli suloisesti hänen korviaan. Hän kuunteli katsoen ulos, ikäänkuin hänen huomionsa olisi kiintynyt kasvavaan väentungokseen. Kaikki puodit olivat nyt tyhjinä ja joka paikassa lakaistiin lattioita; hedelmäkaupan emäntä otti uunista viimeiset paistetut perunat ja makkarakauppias asetteli paikoilleen epäjärjestykseen joutuneita lautasia tiskilleen. Kaikista ruokapaikoista tuli ulos työmiesjoukkoja; nuo parrakkaat veitikat survivat toisiaan ja leikkivät kuin katupojat laskien luisua katukivillä, niin että raudotetut kengänkorot kalskahtelivat; toiset tupakoivat miettiväisen näköisinä kädet housuntaskussa tirkistäen silmät sirrallaan vasten aurinkoa. Molemmat katukäytävät, ajotie, jopa katuojatkin olivat täynnä väkeä; laiskan näköisiä ihmisiä tulvi avonaisista porteista, pysähtyen antaakseen ajomiehille tietä. Millä oli päällään pusero tai mekko, millä taas vanha virttynyt päällystakki, joka näytti vieläkin haljakammalta kirkaassa päivänpaisteessa. Kaukaa kuului tehtaiden kellojen soittoa; mutta työmiehet eivät pitäneet kiirettä, vaan syyttivät yhä uudestaan piippuaan ja poikkesivat toistensa kutsumina vielä moneen viinikauppaan, ennenkuin vihdoin päättivät jatkaa matkaansa työpaikalleen, jalkojaan viistätellen. Gervaiseä huvitti katsoa, miten kolme työmiestä, yksi pitkä ja kaksi lyhyttä kääntyi takaisin joka kymmenen askeleen päästä; vihdoin he suuntasivat askeleensa suoraan ukko Colomben Ansaan.

— Kas niin! sanoi Gervaise, siinäpä on kolme, joille ei näy olevan kiirettä luotukaan!

— Minä tunnen tuon pitkän; hän on muudan toveri, jota sanotaan Saappaaksi.

Ansa oli täynnä väkeä. Puhuttiin hyvin kovaäänisesti: tuon tuostakin kuului hihkaisuja yli äänten käheän sorinan, ja nyrkit jysähtivät tarjoilupöytään, niin että lasit kilisivät. Kädet ristissä mahan päällä tai selän takana seisovat juopottelijat pienissä ryhmissä ahtaalle sulloutuneina; niiden, jotka olivat joutuneet tynnyrien luo, täytyi odottaa neljännestunti vuoroaan, ennenkuin pääsivät tilaamaan ryyppynsä ukko Colombelta.

— Mitä! täällähän se on tuokin ylimys Marjamehu! huusi Saapaspari, läimäyttäen Coupeauta olalle. Hieno herra, joka polttaa paperia ja jolla on valkonen liinapaita!... Vai tahdotaan sitä näyttää mahtiaan hentulleen ja syötetään hänelle makeisia!

— Suusi kiinni! äläkä ärsytä minua! vastasi Coupeau hyvin äkäisesti.

Mutta toinen jatkoi ivaten:

— Riittää! Älä nouse korkeammalle kuin siipesi kantaa, veliseni!... Moukka on moukka ja moukkana pysyy.

Sitten hän käännähti ympäri ja katsoa muljautti Gervaiseen vääntäen silmänsä kamalasti kieroon. Tämä peräytyi vähän säikähtäen. Tupakan savu ja miehistä lähtevän väkevän löyhkän täyttämä alkoholin sekainen ilma ahdisti hänen henkeään ja häntä rupesi ryvittämään.

— Hyi, kuinka tuo juominen on inhottavaa, sanoi hän puoliääneen.

Ja hän kertoi, ennen Plassansissa juoneensa anislikööriä äitinsä kanssa. Mutta erään kerran hän oli ollut sentähden vähällä heittää henkensä, ja siitä hän oli saanut sellaisen inhon likööreihin, ettei hän enää sietänyt niitä nähdäkään.

— Katsokaas, jatkoi hän näyttäen lasiaan, minä olen syönyt luumun, mutta mehua en aijo juoda, sillä se tekisi minulle pahaa.

Coupeaukaan ei käsittänyt, miten toiset voivat niellä lasillisia paloviinaa. Lasi luumulikööriä toisinaan ei ollut hullummaksi. Mutta mitä tuli sikunaviinaan, absinttiin ja sen semmoiseen roskaan, niin hyvästi! hän ei niistä huolinut. Toverit saivat häntä pilkata niin paljon kuin tahtoivat, mutta hän jäi ulkopuolelle, kun nuo mässääjät menivät kapakkaan. Hänen isänsä, ukko Coupeau, joka oli ollut levyseppä niinkuin hänkin, oli murskannut päänsä Coquenard-kadun kivitykseen pudotessaan humalapäissään talon N:o 25 katon räystäältä; ja tämä muisto oli tehnyt kaikki perheen jäsenet varovaisiksi. Kun hän kulki Coquenard-katua ja näki onnettomuuspaikan, niin hän olisi ennemmin juonut vettä katuojasta kuin juonut ilmaiseksi tarjotun ryyppyn viinikaupassa.

— Meidän ammatissamme pitää olla vakavat jalat, lopetti hän kertomuksensa.

Gervaise nosti taas korinsa lattialta. Hän ei kuitenkaan noussut ylös, vaan piti sitä polvillaan katsoen eteensä haaveksien, ikäänkuin nuoren työmiehen sanat olisivat herättäneet hänessä kaukaisen tulevaisuuden ajatuksia. Ja hän puhui vielä hitaasti ilman nähtävää muutosta:

— Minä en ole, Jumala paratkoon, kunnianhimoinen, minä en vaadi paljoa... Minä en toivoisi muuta, kuin että saisin tehdä työtä rauhassa, syödä aina selvää leipää, ja että minulla olisi jotakuinkin siisti lokero maatakseni, ymmärrättehän, sänky, pöytä ja kaksi tuolia, ei enempää... Niin! Minä tahtoisin myös kasvattaa lapsistani kunnan ihmisiä, jos se olisi mahdollista... Vielä minulla olisi yksi toivomus, se olisi että minua ei lyötäisi, jos minä milloinkaan enää menisin kenenkään kanssa yhteen; ei, selkääni en enää tahtoisi... Ja siinä onkin kaikki, kaikki, näet, mitä minä toivon. Hän mietti ja tunnusteli halujaan, mutta ei keksinyt enää mitään sen arvoista, joka olisi häntä houkutellut. Kumminkin hän hetken epäroityään lisäsi:

— Niin, voisihan sitä vielä lopuksi toivoa, että saisi kuolla omassa sängyssään... Sitten kun olen kovasti ahertanut kaiken ikäni, kuolisin mielelläni omalla tilallani kotonani.

Ja hän nousi ylös. Coupeau, joka täydellisesti hyväksyi hänen toivomuksensa, oli jo noussut seisalleen ja katsoi levottomasti kelloon. Mutta he eivät lähteneet heti pois; Gervaise oli utelias näkemään likempää suurta vaskista tislauskonetta, joka oli käynnissä tammikaiteen takana lasikatoksen alla pienessä pihassa; ja levyseppä seurasi häntä ja selitti hänelle, kuinka kone toimi, osottaen sormellaan sen eri osia, sen mahtavata torvea, josta kirkas alkoholi juosta liritti yhtämittaa omituisen muotoiseen astiaan, ja sen monimutkaisia, kiemuraisia, loppumattomia putkia. Koko laitos oli synkän näköinen, ei mistään kohden näkynyt savua lähtevän: sen sisältä kuului vain hiljaista, ikäänkuin maanalaista kuorsaamista; oli kuin jylhä, mykkä voima olisi tehnyt yöllistä pimeyden työtään selvällä päivällä. Saapaskin oli tovereineen tullut nojaamaan kaidetta vastaan odottaessaan vuoroaan päästä tarjoilupöydän ääreen. Hänen naurunsa oli kuin huonosti voidellun lokin kitinää. Pää kallellaan hän hellämielin katseli päihdytyskonetta. Piru vie, kuin se oli soman näköinen. Tuosta vaskisesta möhömahasta olisi riittänyt viikoksi, millä pitää kaulaansa kosteana. Hän olisi toivonut, että tuon kiemuraisen torven pää olisi juotettu kiinni hänen hampaidensa väliin, jotta hän olisi saanut tuntea alkoholin vielä kuumana valuvan kantapäihinsä asti, lakkaamatta, yhtämittäisena virtana. Saakeli! hän ei olisi enää halunnut paikaltaan hievahtaa; se olisi ollut ihan toista kuin tuon kitupiikin, ukko Colomben sormustimet! Toverit nauraa hohottivat ja sanoivat, että tuo peijakkaan Saapas oli yhtäkaikki vietävän hauska mies. Tislauskone kävi yhä äänettömästi. Iloton oli sen himmenneen vasken heijastus. Alkoholi valui siitä, kuin vitkaan juoksevasta, mutta itsepintaisesta lähteestä, joka uhkasi lopulta täyttää salin, levitä ulkobulevardeille ja hukuttaa tulvallaan koko suunnattoman Pariisin. Silloin Gervaisea puistatti, hän peräytyi; ja koettaen hymyillä hän sanoi:

— Se on typerää, mutta minua värisyttää, tuo koneko sen tehnee ... vai juoma...

Palaten sitten äskeisiin mietteisiinsä täydellisestä onnesta hän sanoi:

— Niin, enkös minä ole oikeassa? Kaikista parasta olisi, kun saisi tehdä työtä, syödä leipää, asua omassa tuvassaan, kasvattaa lapsiaan ja kuolla omassa sängyssään...

— Eikä tarvitseisi saada selkäänsä, lisäsi Coupeau iloisesti. Mutta en minä teitä löisi, en, jos te vain suostuisitte, rouva Gervaise... Teidän ei tarvitse pelätä, minä en juo, ja sitten minä rakastan teitä liiksi... Kas niin, tänä iltana siis me lämmittelemme toistemme varpaita.

Hän oli hiljentänyt äänensä ja puhui aivan Gervaisen korvaan, kun tämä kori sylissä raivasi itselleen tietä miesjoukon läpi. Mutta Gervaise pudisti vielä päätään kieltävästi moneen kertaan. Kuitenkin hän kääntyi katsomaan hymyillen taakseen ja näytti onnelliselta siitä tiedosta, että Coupeau ei juonut. Varmaankin hän olisi antanut myöntävän vastauksen, ellei hän olisi itselleen vannonut pysyvänsä kokonaan erillään miehistä. Vihdoin he pääsivät ovelle asti ja menivät ulos. Heidän lähdettyään jäi Ansa

väkeä täyteen, ja kadulle asti tunkeutui sieltä käheäin äänten sorina ja väkevä viinan katku. Saapas kuului siellä haukkuvan ukko Colombea lurjukseksi väittäen, että tämä oli täyttänyt hänen lasinsa vain puolilleen. Hän oli siivo kunnan mies eikä mikään naukumaijan poika, eikä hän millään ilveellä aikonut enää tulla toista kertaa tähän marakatin pesään, hän oli jo siitä saanut kyliänsä. Ja hän ehdotti tovereilleen, että he menisivät »Rykvään veitikkaan», Saint-Denis'n portin luona olevaan kapakkaan, jossa sai juoda ilolientä sekottamatonna.

— Tekeepä hyvää saada keuhkoihinsa raitista ilmaa, sanoi Gervaise, kun he olivat päässeet kadulle. No hyvästi nyt ja kiitoksia paljon, herra Coupeau... Minun täytyy kiiruhtaa kotiin.

Hän aikoi mennä bulevardia pitkin. Mutta Coupeau otti häntä kädestä kiinni eikä päästänyt menemään.

— Tulkaa nyt toki minun kanssani Goutte-d'Or'in kadun kautta, eihän se teille isoa kierrosta tee. Minun täytyy pistäytyä sisareni luo, ennenkuin palaan työmaalle... Menemme yhtä matkaa,

Gervaise suostui lopulta, ja niin he alkoivat hitaasti nousta Poissonniers-katua pitkin vieretysten, ei kuitenkaan käsikynkässä, Coupeau puhui sukulaisistaan. Hänen äitinsä, muori Coupeau, oli ennen ollut liiviompelijatar, mutta kävi nyt heikentyneen näkönsä tähden ihmisten huoneita siivoamassa. Hän oli täyttänyt kuusikymmentäkaksi vuotta viime kuun 3 päivänä. Hän itse oli nuorin lapsista. Toinen hänen sisaristaan, rouva Lerat, kolmenkymmenen vuoden vanha leski, oli kukantekijä ja asui Moineskadun varrella Batignolles'n kaupunginosassa. Toinen, kolmenkymmenen vanha, oli naimisissa erään ketjuntekijä Lorilleux'n, sen viattoman näkösen pilkkakirveen kanssa. Hän oli menossa Goutte-d'Or'in kadulle juuri tämän sisaren luokse, joka asui vasemmalla olevassa isossa talossa. Siellä söi hän iltaisin keittoruokaa; siitä tuli säästöä sekä heille että hänelle. Hän aikoi poiketa ilmotamaan heille, ettei häntä tarvinnut odottaa ruualle, koska eräs ystävä oli kutsunut hänet luokseen.

Gervaise, joka kuunteli häntä, keskeytti äkkiä hänen puheensa kysyäkseen häneltä nauraen;

— Teidän nimenne on siis Marjamehu, herra Coupeau?

— Sehän on vain haukkumanimi, jonka toverit ovat minulle antaneet, vastasi hän, koska minä tavallisesti juon marjamehua, kun he väkisin saavat minut mukaansa kapakkaan... Onhan nyt Marjamehu aina yhtä hyvä nimi kuin Saapas, vai mitä?

— Tietysti, eihän Marjamehu ole hullumpi nimi, selitti nuori nainen.

Sitten Gervaise tiedusteli hänen työtään. Coupeau oli yhä työssä uudella sairashuoneella tullimuurin takana. Työstä ei suinkaan ollut puutetta, siellä riitti sitä varmaankin koko vuodeksi vielä. Tarvittiin sinne toinenkin metri räystäsränniä!

— Tiedättekö mitä! sanoi hän, minäpä näen »Hôtel Boncoeurin», kun olen siellä katolla... Eilen te olitte ikkunan ääressä, ja minä huidoinkin käsilläni, minkä jaksoin, mutta te ette vain minua huomannut.

Sillä välin he olivat jo kulkeneet satakunnan askelta Goutte-d'Or'in katua, kun Coupeau pysähtyi ja katsoi ylös sanoen:

— Tässä se talo nyt on... Minä olen syntynyt tuonnempana, 22:ssa... On tässäkin talossa yhtä kaikki melkoinen kasa tiliä! Pihan puolelta se on iso kuin kasarmi!

Gervaise keikisti päätään ja katseli etuseinää. Kadun puolella oli siinä viisi kerrosta, kussakin viisitoista ikkunaa rivissä. Niiden mustuneista suojustimista olivat säleet katkeilleet, joka vaikutti, että koko tuo suunnaton seinäpinta näytti rappeutuneelta. Alinna katukerroksessa oli neljä myymälää: portin oikealla puolella oli keho ravintola; vasemmalla hiilikauppa, rihkamakauppa ja sateenvarjokauppa. Talo, joka ilmeisesti oli iso, näytti vielä suuremmalta, kun sen kahden puolen ihan siinä kiinni oli mataloita, viheliäisiä hökkeleitä. Se näytti kömpelösti kokoon paikatulta saviruukkimöhkäleeltä, jota sade oli kuluttanut ja murentanut. Kirkasta taivasta vasten tuon suunnattoman suuren kuution ääri viivat erottuivat korkealla yli läheisten kattojen. Sen loppumattoman pitkät, rappaamattomat liankarvaiset sivuseinät olivat paljaat kuin vankilan seinät. Mutta Gervaise katseli varsinkin mahdollottoman suurta pyöreäksi holvattua porttia, joka ulottui kahden kerroksen läpi. Pitkän porttikäytävän perältä pilkkotti harmahtava päivän valo isolta pihalta. Keskellä kivitettyä porttikäytävää oli ojanne, jossa juoksi vaaleanpunaista vettä.

— Käykää toki sisälle, sanoi Coupeau, ei teitä siellä syödä.

Gervaise tahtoi odottaa häntä kadulla. Kumminkaan hän ei malttanut olla astumatta porttikäytävään portinvartijan asunnolle saakka, joka oli oikealla. Sen kynnykseltä hän katseli, miltä talo näytti pihan puolelta. Siellä oli kuusi kerrosta joka puolella, ja välille jäi neliön muotoinen piha. Seinät olivat

harmaat, homeesta kellastuneet. Räystäistä tippuva vesi oli syönyt niihin raitoja, muuten ne olivat aivan sileät, ilman minkäänlaisia koristuksia; ainoastaan vesirännissä oli mutkat kerrosten kohdalla, missä rautaisista pidäkehaoista oli valunut seinälle ruostetta. Ikkunoissa ei ollut suojustimia, niiden ruudut olivat sameat ja vihertävät. Muutamat ikkunat olivat auki ja niistä roikkui siniruutuisia sänkytaloja tuuleutumassa. Toisten eteen oli nuorille ripustettu kuivamaan koko perheen pyykki, miehen paitoja, naisten röyjyjä ja poikien housuja. Erääseen ikkunaan kolmannessa kerroksessa oli levitetty lapsen kapalokset, jotka olivat liasta kankeat. Ylhäältä alas saakka asunnot olivat liian pieniä, ja niihin sulloutunut kurjuus pullistui näkyviin kaikista aukoista. Joka puolella pihaa oli korkea ja kapea puitteeton ovi, joka vei rappeutuneeseen eteiseen; sen perältä nousi likaiset, rautakaiteiset kiertoportaat. Talossa oli siten neljä rappukäytävää, joita osottamassa oli aakkosten neljä ensimmäistä kirjainta maalattuna seinään oven yläpuolelle. Maakerrokseen oli sijoitettu neljä isoa työpajaa, joiden ikkunat olivat pölystä mustat. Sepän pajasta loisti tuli ahjosta. Vähän edempänä kuului nikkari höyläävän. Portinvartijan asunnon vieressä oli värjärin versta, josta lähti se ruusunpunainen puro, joka juoksi porttikäytävän läpi. Sen lisäksi oli piha täynnä kaikellaista törkyä, höylänlastuja ja murenneita hiiliä; irtauneiden kivityslaattojen välissä kasvoi heinää. Piha näytti ikäänkuin kahtia jaetulta, kun päivä valaisi kirkkaasti toista puolta, mutta toinen puoli jäi varjoon. Pimennon puolella, missä vesijohdon tienoo aina pysyi kosteana, kolme pientä kanaa nokki maata ja etsi toukkia raaputellen jaloillaan. Gervaisen katse siirtyi hitaasti kuudennesta kerroksesta maahan ja taas ylös. Häntä hämmästytti talon suunnaton koko. Hän tunsikin olevansa keskellä elävää elimistöä, kokonaisen kaupungin sydämessä. Talo herätti hänen mielenkiintoaan, ikäänkuin hänen edessään olisi ollut jättiläisolento.

— Hakeeko rouva ketään? kysyi portinvartija ilmestyen asuntonsa ovelle.

Nuori nainen vastasi, että hän odotti erästä henkilöä. Hän kääntyi takaisin kadulle päin, mutta kun Coupeau viipyi, palasi hän vielä katselemaan taloa. Se ei näyttänyt hänestä rumalta. Ikkunoista riippuvien ryysyjen lomassa oli ilonkin aiheita, kukkiva leukoija ruukussa, kanarialinnun häkki, josta kuului iloista viserrystä, parranajopeileista heijastui varjonpuoleiseen seinään kirkkaita valotähtiä. Alakerrassa muudan nikkari lauloi höylätessään, samalla kuin pajasta kuului tahdikas, hopealle helkätelevä vasaran kalke. Sen lisäksi näkyi melkein jokaisesta avonaisesta ikkunasta kurjan näköistä taustaa vasten likasilmäisiä, nauravia lapsen päitä ja naisia, jotka työnsä yli kumartuneina rauhallisesti keskustelivat. Päivän työhön oli taas ryhdytty aamiaisen jälkeen. Kun miehet olivat ulkona työssä, olivat huoneet enimmäkseen tyhjinä; koko talossa vallitsi syvä hiljaisuus, jota keskeytti vain työpajoista kuuluva melu ja joku yksitoikkoinen laulun sävel, aina sama, jota yhä uudestaan hyräiltiin tuntikausia. Piha vain oli hiukan kostea. Jos Gervaise olisi asunut siellä, niin hän olisi tahtonut huoneen pihan perältä, auringon puolelta. Hän oli astunut viisi, kuusi askelta peremmäksi ja hänen nenäänsä tuntui köyhien asunnoista lähtevä vanhan tomun ja ummehtuneen lian haju; mutta kun värjärin verstasta juoksevan veden haju oli toisia väkevämpi, ei hänestä täällä haissut läheskään niin pahalta kuin Boncoeurin hotellissa. Ja hän valitsi jo oman ikkunansa, vasemmanpuoleisen kulmaikkunan, jonka edessä pienessä laatikossa kasvoi Espanjan papuja, joiden hennot varret jo alkoivat kiertyä niitä varten kiinnitettyjen lankojen ympäri.

— Joko teistä aika kävi pitkäksi odottaessa? kuuli hän äkkiä Coupeaun sanovan aivan vieressään. Siitäkös aina elämä nousee, kun minä en syö päivällistä heidän luonaan, varsinkin kun sisareni oli tänään ostanut vasikanpaistin.

Gervaise oli äkiksestään hiukan säpsähtänyt, mutta Coupeau jatkoi katsellen hänkin vuorostaan ympärilleen.

— Te katselitte taloa. Se on aina vuokrattu ylhäältä alas asti. Siinä on luullakseni kolmesataa hyrryläistä. Jos minulla olisi huonekaluja, niin olisin koettanut saada täältä huoneen itselleni... Täällä olisi hauska asua, vai mitä?

— Olisi kyllä, sanoi Gervaise. Plassansissa ei koko meidän kadullamme ollut niin paljon asukkaita... Katsokaas, eikös se ole sievä, tuo ikkuna viidennessä kerroksessa, jossa kasvaa papuja?

Silloin Coupeau, joka hautoi mielessään ainaista haluaan, kysyi häneltä, eikö hän tahtonut. Niinpiiankuin he saisivat sängyn, he hyrräisivät täältä huoneen. Mutta Gervaise juoksi kiireesti pakoan portille ja pyysi, ettei hän taas aloittaisi tyhmyksiään. Talo sai hänen puolestaan luhistua kokoon, mutta se vaan oli varma, että hän ei aikonut maata siellä saman peitteen alla hänen kanssaan. Siitä huolimatta, kun Coupeau heitti hänelle hyvästiä rouva Fauconnier'n pesulaitoksen edessä, antoi hän aivan vastustelematta tämän puristaa kättään hyvän aikaa kaikessa ystävytydessä.

Kuukauden ajan jatkui tätä nuoren naisen ja levysepän hyvää väliä. Coupeau ihaili Gervaisen tarmoa, kun hän näki hänen raatavan kovassa työssä, hoitavan lapsia ja sen lisäksi vielä ehtivän iltaisin ommellakin kaikellaista pientä vaatetavaraa. Olihan niitä naisia, sanoi hän, jotka elivät vain hekumassa ja riettaissa nautinnoissa; mutta Gervaise ei ollut lainkaan heidän kaltaisensa, hän otti elämän liian vakavalta kannalta. Silloin Gervaise nauraen puolustautui vaatimattomasti. Onnettomuudekseen hän ei

ollut aina ollut yhtä ymmärtäväinen. Ja hän viittasi siihen, että oli saanut lapsen neljäntoista vanhana, ja miten hän ennen oli äitinsä kanssa rypeksinyt anislikööriä. Kokemuksesta oli tullut hiukan viisaammaksi, siinä kaikki. Oli väärin luulla hänellä olevan lujan tahdon; hän oli päin vastoin hyvin heikko; meni sinne, minne vietiin, jotta ei vaan pahoittaisi ketään. Hän toivoi saada elää kunniallisten ihmisten seurassa, sillä huono seura, sanoi hän, oli kuin ruhjova nuijan isku, joka naisen tuhoaa käden käänteessä. Hän tunsu kylmän hien nousevan otsalleen, kun ajatteli tulevaisuuttaan; hän oli mielestään kuin ilmaan heitetty lantti, josta maahan pudotessa kumpi puoli tahansa voi kääntyä ylöspäin. Se oli sattuman varassa. Kaikki, mitä hän oli jo nähnyt, huonot esimerkit, joita hänellä oli ollut lapsena, kaikki oli ollut hänelle hyväksi opiksi. Mutta Coupeau teki pilaa hänen synkistä mielteistään ja saikin hänet rohkaistumaan koettaen nipistää häntä kyljestä. Gervaise työnsi hänet menemään ja löi häntä sormille. Coupeau huusi nauraen ja sanoi, että, vaikka hän olikin heikko nainen, häntä ei ollut kovinkaan helppo lähennellä. Itse hän oli hulivili luonnostaan, eikä ollut huolissaan tulevaisuudesta. Päivä tuli toisensa perästä, mutta vähät siitä! Aina sitä jostakin sai yösijan ja jotakin suuhun pantavaa. Hän viihtyi hyvin tässä osassa kaupunkia. Sen hän kumminkin olisi suonut, että katuojat olisi siivottu niissä rentustelevista juopottelijoista. Hän ei ollut pahasisuinen hurjastelija, toisinaan hän puhui aika järkevästi, olipa hänessä vähäisen keikarin vikaakin; hänellä oli tukka huolellisesti jakauksella, kauniit kaulahuivit ja sunnuntaisin kiillotetut kengät. Sen lisäksi hän oli nokkela ja häpeämätön kuin apina ja hänen leikkisän ivallinen, aito pariisilaisen työmiehen sukkela puhetapansa kuului vielä viehättävältä hänen nuorekkaasta suustaan.

Molemmat olivat he alkaneet tehdä toisilleen kaikellaisia pikku palveluksia Boncoeurin hotellissa. Coupeau kävi hakemassa maitoa Gervaiselle, toimitteli hänen asioitaan ja kantoi hänen pyykkikääröjään; useinkin iltasilla, kun hän palasi aikasemmin työstä, hän lähti lasten kanssa kävelemään ulkobulevardille. Gervaise taas palkitakseen hänen kohteliaisuutensa nousi hänen ahtaaseen makuukammioonsa vinnille; hän tarkasti hänen vaatteensa, ompeli nappia hänen puseroihinsa ja parsi hänen sukkansa. Heidän välinsä muodostui hyvin tuttavalliseksi. Gervaisella ei ollut koskaan ikävä, kun Coupeau oli hänen luonaan ja lauleli hänelle kuulemiaan lauluja, Pariisin esikaupunkien ainaisia renkutuksia, jotka olivat vielä aivan uusia hänelle. Pyöriessään aina Gervaisen kintereillä Coupeau kävi yhä kiihkeämmäksi. Hän oli pahanpäiväisesti pikeentynyt. Lopulta se alkoi käydä hänestä kiusalliseksi. Hän nauroi tosin aina vieläkin, mutta hänen sydänelänsä tuntui niin ilkeältä, kireältä, että se ei ollut hänestä enää kovinkaan hauskaa. Hän puhui yhä tyhmyyksiä ja joka kerran, kun hän tapasi Gervaisen, huusi hän hänelle: »Milloin se tapahtuu?» Tämä tiesi, mitä hän sillä tarkotti, ja hän lupasi, että se tapahtuisi sillä viikolla, jolla on neljä torstaita. Silloin Coupeau teki hänelle kiusaa; tuli hänen luokseen tohvelit kädessä, ikäänkuin muuttaakseen sinne asumaan. Gervaise teki siitä pilaa eikä hän päivän pitkään kertaakaan edes punastunut, vaikka Coupeau yhtä mittaa lasketteli hänelle sangen hävyttömiä viittauksia. Kerran hän vaan suuttui, kun tämä tahtoessaan suudella häntä väkisin, vetäsi häntä tukasta.

Kesäkuun lopulla hävisi Coupeausta iloisuus. Hän oli ihan huonolla tuulella. Muutamista hänen katseistaan kävi Gervaise levottomaksi ja telkesi ovensa yöksi. Murjotusta kesti sunnuntaista tiistaihin, mutta tiistai-iltana tuli Coupeau äkkiarvaamatta koputtamaan Gervaisen ovelle yhdentoista tienoossa. Hän ei ensin tahtonut avata; mutta Coupeaun ääni oli niin lempeä ja niin väräjävä, että hän lopulta kumminkin siirsi pois piirongin, jonka hän oli työntänyt oven eteen. Kun Coupeau astui huoneeseen, luuli Gervaise häntä sairaaksi, niin hänen kasvonsa näyttivät kalpeilta ja silmänsä punehtuneilta. Hän jäi seisomaan ja änkytti pudistaen päätään. Ei, ei, hän ei ollut sairas. Hän oli itkenyt kaksi tuntia ylhäällä huoneessaan; hän oli itkenyt kuin lapsi ja purrut tyynyään, jotta naapurit eivät kuulisi. Kolmeen yöhön ei hän enää ollut saanut unta. Sellaista menoa ei voinut jatkaa kauvempaa.

— Kuulkaahan, rouva Gervaise, sanoi hän itku kurkussa ja kyyneleitään pidättäen, tästä täytyy tulla loppu, vai mitä?... Me menemme toistemme kanssa naimisiin. Se on minun vakaa tahtoni, minä olen tehnyt päätökseni.

Gervaise näytti hyvin hämmästyneeltä. Hän kävi hyvin totiseksi.

— Voi, herra Coupeau, sopersi hän, mitäpä te siitä! Enhän minä ole koskaan teiltä sitä pyytännyt, sen te kyllä tiedätte... Se ei minulle sovi, ja sillä hyvä... Voi, ei toki, se on vakava asia; miettikää tarkoin, minä pyydän.

Mutta Coupeau pudisti yhä päätään ja hänestä näkyi, että hänen päätöksensä oli järkähtämätön. Hän ei tarvinnut enää miettimisaikaa. Hän oli tullut alas, koska hänen tarvitsi saada vihdoinkin viettää rauhallinen yö. Ei kai Gervaise hennoisi antaa hänen mennä takaisin ylikammariinsa itkemään. Niin pian kuin Gervaise antoi myöntymyksensä, hän ei enää tahtonut kiusata häntä, vaan Gervaise saisi nukkua rauhassa. Coupeau tahtoi vain kuulla hänen myöntyvän. Muusta ehdittäisiin kyllä puhua huomennakin.

— Eikö mitä, en minä vaan niinkään suostu suin päin, vastasi Gervaise. Minä en tahdo, että te sitten

myöhemmin syytätte minua, että minä muka olen teidät houkutellut tekemään tyhmyyden... Ette te saa olla niin itsepäinen, herra Coupeau. Te ette itsekään tiedä, mitä tunteita teillä on minua kohtaan. Jos te ette viikkokauteen minua tapaisi, niin minä lyön vetoa, että te minut unhottaisitte. Miehet menevät useinkin naimisiin vain yhden yön, ensimmäisen tähden, ja sitten yöt seuraavat toisiaan, päivät käyvät pitkiksi, ja siitä koituu koko elämän kestävä kiusa... Käykää istumaan, minä haluaisin puhua asian heti selväksi.

Kello yhteen asti aamulla he tuossa hämärässä huoneessa, savuavan kynttilän valossa, jota he eivät muistaneet niistä, keskustelivat naimisiin menostaan hiljaisella äänellä, jotta eivät herättäisi lapsia, Claudea ja Etienneä, jotka hiljaa huokuen nukkuivat pää samalla tyynyllä. Ja Gervaise puhui alituisen heistä osottaen heitä Coupeaulle; mokomia myötäjäisiä hän ei tosiaankaan voinut mitenkään tuoda hänen vastuksikseen. Sitten häntä hävetti Coupeaun puolesta. Mitäs naapurit sanoisivat? He olivat tunteneet hänet hänen entisen rakastajansa aikana ja tiesivät, mikä hän oli; he eivät pitäisi sitä ensinkään sopivana, että hän menisi naimisiin, kun vielä tuskin kahta kuukautta oli kulunut. Kaikkiin näihin vastaväitteisiin Coupeau vastasi kohauttamalla olkapäitään. Hän välitti viis naapureista! Hän ei pistänyt nokkaansa toisten asioihin, sillä hän ei halunnut sitä liata! Entä sitten, vaikka Gervaisella olikin ollut Lantier ennen häntä! Mitä pahaa siinä oli? Hän ei elänyt kevytmielisesti eikä hän toisi miehiä heidän kotiinsa niinkuin niin monet rikkaammatkin naiset. Mitä lapsiin tuli, niin pitihän heidät, hitto vie, kasvattaa aika ihmisiksi. Ei hän koskaan löytäisi yhtä reipasta, yhtä hyvää ja yhtä kunnollista vaimoa. Muuten se ei ollut pääasia; vaikka hän olisi viertänyt pitkin katuja, ollut ruma, laiska ja inhottava, vaikka hänellä olisi ollut koko lauma rupisia kakaroita, se ei olisi merkinnyt mitään hänen silmissään: hän tahtoi saada hänet omakseen.

— Niin, minä tahdon teidät omakseni, toisti hän, takoen nyrkillään polveaan. Kuulkaa, mitä minä sanon, minä tahdon teidät... Siihen teillä ei ole mitään inttämistä, luulen ma?

Gervaise heltui vähitellen. Hänen sydämensä ja aistiensa tarmo herposi tuon raa'an himon vaikutuksesta. Hän ei enää tohtinut tehdä kuin arkoja vastaväitteitä. Hän istui kädet helmassa ja hänen kasvoistaan loisti pelkkää lempeyttä. Ulkoa toi puoleksi avonaisen ikkunan läpi kesäkuun lämmin yötuuli huoneeseen lauhkeita henkäyksiään, jotka panivat kynttilän liekin hulmahtelemaan. Syvä hiljaisuus vallitsi kaikkialla, ei kuulunut muuta kuin erään keskellä bulevardia makaavan humalaisen, lapsen itkun tapaista voihkinata, ja kauvempaa jostakin ravintolasta kuului viulun soittoa, katrillin renkutusta, jota soitettiin jollekin myöhästyneelle hääseurueelle, kimeätä ohutäänistä kitkutusta niinkuin harmoonikan vingutusta. Kun Coupeau näki, että nuorelta vaimolta olivat vastaväitteet lopussa, että hän istui ääneti hienostaan hymyillen, tarttui hän hänen käsiinsä ja veti hänet luokseen. Gervaisella oli nyt sellainen herpoutumisen hetki, jota hän niin pelkäsi; hän oli voitettu, liiksi liikutettu, voidakseen mitään vastustaa tai tuottaa mielipahaa kenellekään. Mutta levyseppä ei ymmärtänyt, että hän antautui: hän tyytyi vain puristamaan hänen ranteitaan, niin että oli ne musertaa, omistaakseen hänet siten itselleen. Molemmat huoahivat syvään; se helpotti hiukan heidän hellää tuskaansa.

— Te suostutte, vai mitä? kysyi Coupeau.

— Voi, kuin te minua kiusaatte! sopersi Gervaise. Te siis tahdotte? no minä suostun... Herra Jumala, kunhan me nyt vain emme tekisi hyvin hullusti.

Coupeau nousi ylös, sieppasi hänet kiinni vyötäisiltä ja suudella moiskautti häntä kasvoille, katsomatta tarkemmin, mihin paikkaan se osui. Kun tämä hyväily tapahtui kovalla kolinalla, niin hän itse siitä ensiksi hätäntyi, katsoi Claudeen ja Etienneen, ja astuen varpaillaan hän kuiskasi hiljaa:

— Hst! siivolla! ei saa herättää lapsia... Hyvästi!

Ja hän nousi takaisin omaan kamariinsa. Gervaise jäi lähes tuntikaudeksi istua värjöttämään vuoteensa reunalle ajattelematta riisuutumista. Hän oli liikutettu, hänestä oli Coupeau käyttäytynyt hyvin hienosti; sillä hän oli jo yhteen aikaan luullut, että hän perältäkin aikoi jäädä sinne yöksi. Juopunut, joka makasi kadulla ikkunan alla, ulisi kuin eksynyt koira. Viulun vingutus oli vaiennut.

Seuraavina päivinä tahtoi Coupeau saada Gervaiseä lähtemään kanssaan jonakin iltana sisarensa luo Goutte-d'Or'in kadulle. Mutta nuorta vaimoa, joka oli hyvin ujo luonnostaan, tämä Lorilleux'llä käynti ihan kammotti. Hän huomasi vallan hyvin, että levyseppä oli jonkinlaista pelon kaunaa heitä kohtaan. Tosin hän ei ollut riippuvainen sisarestaan, joka ei edes ollut vanhin. Muori Coupeau antaisi kyllä suostumuksensa mielellään, sillä hän ei koskaan hennonut vastustaa poikaansa. Mutta sukulaisten kesken tiedettiin Lorilleux'n pariskunnan ansaitsevan kymmeneen franciin päivässä; ja siitä syystä oli heidän sanallaan aivan erikoinen arvo. Coupeau ei olisi uskaltanut mennä naimisiin, ilman että ainakin he olivat hyväksyneet hänen vaimonsa.

— Minä olen heille puhunut teistä, he tietävät meidän aikeemme, selitti hän Gervaiselle. Voi, kuin te

olette lapsellinen! Tulkaa tänä iltana... Olen kai minä jo puhunut teille heistä? Teistä tuntuu varmaankin minun sisareni hiukan jäykältä. Eikä Lorilleux'kään aina ole juuri ystävällinen. Oikeastaan he ovat hyvin harmissaan, sillä jos minä menen naimisiin, niin en enää syö heillä, ja heiltä menee sekin säästö hukkaan. Mutta se ei tee mitään, eivät he siltä aja teitä ulos... Tulkaa minun tähteni, se on aivan välttämätöntä.

Tällainen puhe pelotti Gervaiseä vielä enemmän. Eräänä lauantai-iltana hän kumminkin suostui lähtemään. Coupeau tuli häntä hakemaan puoli yhdeksän aikaan. Hän oli pukeutunut valmiiksi. Hänellä oli musta hame, villamusliinisaali, johon oli painettu keltaisia palmun lehtiä, ja valkoinen, kapealla pitsillä reunustettu myssy. Niinä kuutena viikkona, jotka hän oli ollut työssä, hän oli saanut säästetyksi yhdeksän ja puoli francia, joista seitsemän meni saaliin ja kaksi ja puoli myssyyn; hame oli vanha, mutta hän oli sen pessyt ja laittanut uuteen kuntoon.

— He odottavat teitä, sanoi Coupeau, kun he kulkivat Poissonnierskatua pitkin. He alkavat kyllä tottua siihen ajatukseen, että minä menen naimisiin. Tänään he ovat hyvällä tuulella... Ja jos te ette ole koskaan nähnyt tehtävän kultavitjoja, niin sitä voi olla hauska katsoa. Heillä on juuri kiireellinen tilaus suoritettavana maanantaiksi.

— Onko heillä kultaa kotonaan? kysyi Gervaise.

— Onpa tietenkin, sitä on seinillä, lattialla ja joka paikassa.

Sillä välin he olivat tulleet suureen porttikäytävään ja astuneet pihan yli. Lorilleux'n asunto oli kuudennessa kerroksessa rappu B. Coupeau huusi nauraen Gervaiselle, että hänen tuli pitää lujasti kiini kaiteesta eikä hellittää siitä, ennenkuin oli päästy ylös. Gervaise katsoi ylöspäin siristäen silmiään ja näki porraskäytävän korkean tornin, jota kolme kaasuliekkiä valaisi, yksi joka toisessa kerroksessa; viimeinen, ylinnä pilkottava näytti mustalla taivaalla tuikkavalta tähdeltä, jota vastoin molemmat toiset heittivät pitkiä omituisen näköisiä, katkonaisia valoviivoja pitkin loppumattomien kiertoportaiden seiiniä.

— Yhyh, sanoi levyseppä, kun he saapuivat ensimmäisen kerroksen kohdalle, täälläpä on ihana sipulin haju. Tämän kerroksen asukkaat ovat varmaankin syöneet sipulikeittoa päivälliseksi.

Tosiaankin väkevä keittiön haju täytti vielä koko likaisenharmaan porraskäytävän, jonka kaiteet ja astimet olivat tahmean lian peitossa, ja jonka seinistä rappaus oli karissut. Joka kerroksen kohdalta lähti pitkiä käytäviä, joiden keltaiseksi maalatut ovet olivat mustuneet lukon kohdalla likaisista käsistä; ikkunanlaudan tasalla olevasta likavesitorvesta levisi pahalle haisevaa kosteutta, jonka löyhyä sekaantui väkevään sipulikeiton katkuun. Alimmasta kerroksesta kuudenteen saakka kuului äänten hälinää, ovien pauketta, astioiden kilinää, kuului kun paistinpannuja raaputettiin ja kastrulleja kaavittiin lusikoilla ennen kuuraamista. Ensimmäisessä kerroksessa oli erääseen oveen kirjoitettu isoilla kirjaimilla sana *Piirustaja*. Oven raosta erotti Gervaise tupakan savun seasta vahakankaalla päällystetyn pöydän ääressä, josta ruuat oli korjattu pois, kaksi miestä kiivaasti väittelemässä. Toinen ja kolmas kerros olivat rauhallisempia. Sieltä kuului vaan ovien halkeamien läpi tasaista kätkyen nytkytystä, lapsen tukahdutettua itkua, karkea naisen ääni josta sanoja ei erottanut, vaan joka meni yhtenä sorinana kuin vesipuro; ja oviin kimitetyillä nimilevyillä näki hän sellaisia nimiä kuin *Rouva Gaudron*, *karttaaja* ja vähän etempänä *Herra Madinier*, *kotelotehdas*. Neljännessä kerroksessa tapeltiin: kävi semmoinen jytäkkä, että lattia tärisi, huonekalut kaatua romahtelivat, kuului kamaloita kirouksia ja lyöntejä; mutta se ei estänyt vastapäätä asuvia naapureita lyömästä korttia ja pitämästä ovea auki, jotta riittäisi enemmän ilmaa. Mutta kun Gervaise oli päässyt viidenteen kerrokseen täytyi hänen pysähtyä puhaltamaan, sillä hän ei ollut tottunut portaita nousemaan; seinän yhtämittanen kiertyminen ja ihmisasunnoiden näkeminen ohimennen vilahdukselta pani hänen päänsä pyörälle. Eräs perhekuunta sulki heiltä sitäpaitsi tien; isä pesi lautasia pienen kamiinin päällä likavesitorven vieressä, samalla kun äiti kaiteeseen nojaten pesi pientä lastaan, ennenkun pani sen nukkumaan. Mutta Coupeau rohkasi nuorta vaimoa. Ja he pääsivät perille. Kun Coupeau ehti ensiksi kuudenteen kerrokseen, kääntyi hän katsomaan taakseen ikäänkuin hymyilyllään auttaakseen Gervaiseä. Tämä kuulosti, mistä tuli kirkas ja kimakka ääni, jonka hän oli kuullut ensimmäiseltä portaalta asti yli kaiken muun melun. Se kuului ullakkokamarista, missä muudan vanha, pikkuinen mummo lauloi pukiessaan kolmentoista soun nukkeja. Juuri kun eräs pitkä tyttö vei läheiseen kammariin vesiämpärin, näki Gervaise siellä sängyn levällään, jossa loikoi mies paitahihasillaan tyttöä odottamassa; ovella oli nimikortti, johon käsin oli kirjoitettu: *Neiti Clémence, silittäjä*. Kun nyt Gervaise viimeinkin oli päässyt ihan ylös asti, lähätti hän kovasti ja hänen jalkansa olivat aivan kuin poikki leikatut. Silloin pisti hänen päähänsä kurkistaa kaiteen yli; nyt näytti alimainen kaasuliekki tähdeltä, joka tuikki kuin kuuden kerroksen syvyisen kaivon pohjalta; ja hajut ja koko talon pauhu ja mellakka saavuttivat hänet yhdessä ainoassa henkäyksessä, ja löivät hänen kasvonsa kuumaksi, kun hän tohti kumartua kuilun reunan yli.

— Emme me vielä ole perillä, sanoi Coupeau. Sinne on vielä pitkä matka!

Hän oli lähtenyt menemään vasemmalle pitkää käytävää myöten. Hän kääntyi kaksi kertaa, ensi kerran vielä vasemmalle, toisen kerran oikealle. Käytävää jatkui yhä, se haarautui, kapeni ja kävi yhä rappeutuneemmaksi; pitkien välimatkojen päässä oli sitä valaisemassa pieni kaasuliekki. Ovet olivat kaikki yhtäläisiä, rivissä kuin vankilan tai luostarin ovet, melkein kaikki seposen selällään. Kaikkialla näkyi yhä kurjuutta ja työtä. Kuuma kesäkuun ilta täytti huoneet punahohtoisella helteellä. Vihdoin he saapuivat käytävän päähän, joka oli pilkkosen pimeä.

— Tässä se on, sanoi taas levyseppä. Varokaa! Pitäkää seinästä kiinni; tässä on kolme porrasta.

Ja Gervaise astui vielä kymmenkunta askelta pimeässä, haparoi varovasti ja luki kolme porrasta. Mutta käytävän perällä oli Coupeau työntänyt oven auki kolkuttamatta. Kirkas valo levisi kivilattialle. He astuivat sisälle.

Se oli pitkä, kapea huone, joka näytti olevan itse käytävän jatkoa. Virttynyt villainen väliverho, joka nyt oli nostettu langalla ylös, jakoi huoneen kahtia. Ensimmäisessä osastossa oli sänky, joka oli työnnetty nurkkaan viiston katon alle, hellakamiini, joka oli vielä kuuma päivällisen jäleltä, kaksi tuolia, pöytä ja kaappi, josta oli täytynyt sahata reunus pois, jotta se mahtui sängyn ja oven väliin. Toisessa osastossa oli työpaja perällä kapea ahjo palkeineen oikealla seinään kiinnitetty ruuvipenkki hyllyn alla, jolla oli hujan hajan raudanromua; vasemmalla ikkunan vieressä hyvin pieni työpöytä täynnä näpihtimiä, saksia ja pienen pieniä sahoja, kaikki rasvan ja paksun lian vallassa.

— Me täällä tulemme! huusi Coupeau astuen väliverholle asti.

Mutta vastausta ei kuulunut heti. Gervaise, joka oli hyvin tuohuksissaan, ja varsinkin sen ajatuksen valtaamana, että hän oli tulossa paikkaan, joka oli täynnä kultaa, pysytteli Coupeaun takana sopertuen jotakin ja nyökäyttäen päätään umpimähkään tervehdykseksi. Häikäisevä valo, joka levisi pöydällä palavasta lampusta ja ahjossa loimuavasta lieskasta, lisäsi vielä hänen hämmennystään. Lopulta hän kumminkin näki rouva Lorilleux'n, pienen, punatukkaisen, lihavahkon naisen, joka lyhyiden käsivarsiansa koko voimalla kiskoi isoilla pihdeillä ruuvipenkkiin kiinnitetyn langanvetoraudan reikiin pujotettua mustaa metallilankaa. Työpöydän ääressä istui Lorilleux, joka myös oli lyhytkasvuinen, mutta kapeampiharteinen. Vikkelästi kuin apina hän pyöritteli pihtiensä kärjessä työtään, joka oli niin pientä, että se aivan hävisi hänen luisevien sormiensa väliin. Hän ensiksi kohotti päätään. Silloin näkyi, että hänen tukkansa oli harvaa ja hänen pitkät, kärsivän näköiset kasvonsa olivat kellahtavat, kuin vanha vaha.

— Ka, vai te siellä olette, hyvä, hyvä! murisi hän. Meillä on kiire, niinkuin tiedätte... Älkää tulko työhuoneeseen, se häiritseisi meitä. Pysykää siellä kamarissa.

Ja hän ryhtyi taas työhönsä. Hänen kasvoilleen levisi vihertävä heijastus vedellä täytetystä lasipallosta, jonka läpi lampusta lankesi hänen työhönsä kirkas valokehä.

— Käykää istumaan! huusi vuorostaan rouva Lorilleux. Tämäkö se nyt on se nainen? Ei ole paha, ei ole paha!

Hän oli kääriänyt langan kiepulle ja vei sen nyt ahjoon, jossa hän kiihottamalla lieskaa isolla puuviuhkalla hehkutti sitä uudestaan, ennenkuin hän veti sen lankaraudan viimeisten reikien läpi.

Coupeau nosti tuolit lähemmäksi ja pyysi Gervaiseä istumaan väliverhon viereen. Huone oli niin kapea, ettei hän mahtunut istumaan Gervaisen viereen. Hän istuutui sentähden hänen taaksensa ja kumartui puhumaan aivan hänen korvaansa selittääkseen hänelle ketjuntekoa. Lorilleux'n puolisoiden oudosta vastaanotosta nuori vaimo niin tyrmistyi ja heidän karsaat katseensa häntä niin vaivasivat, että hänen korvansa vain surisivat eikä hän kuullut mitään. Hänestä oli rouva Lorilleux hyvin vanhan näköinen kolmenkymmenen ikäiseksi, ynseä ja epäsiisti; letti kuin lehmän häntä, riippui auvenneen yönuton päällä. Hänen miehensä, ainoastaan vuotta vanhempi, näytti Gervaisesta vanhukselta, kun hän siinä istua ryyhötti paitahisillaan, paljaissa jaloissaan läntistyneet tohvelit. Hänen ohuissa huulissaan oli häjy ilme. Varsinkin Gervaiseä hämmästytti työhuoneen pienuus, tahraiset seinät, ruosteiset työkalut ja likaiset romut, joita siellä oli huiskin haiskin joka paikassa kuin rautaromukaupassa. Siellä oli hirveän kuuma. Hikipisararot helmeilivät Lorilleux'n vihertävillä kasvoilla; hänen vaimonsa riisui nutun päältänsä ja paljain käsivarsin, paita kiinni hänen riippuvissa rinnoissaan hän jatkoi työtään.

— Entä kultaa? kysyi Gervaise puoliääneen.

Hänen levottomat katseensa tutkivat joka sopen etsien kaiken tämän rojakan seasta hänen kuvittelemaansa loistetta.

Mutta Coupeau alkoi nauraa.

— Kultako? sanoi hän; katsokaapas, sitä on tuossa, tuossa vielä ja tuossa ihan teidän jaloissanne.

Hän osotti ensin lankaa, joka oheni hänen sisarensa käsissä, ja toista tavallisen rautalangan näköistä lankakimppua, joka riippui seinällä ruuvipenkin luona, sitten hän laskeutui nelin kontan ja löysi maasta kivilattiaa peittävän puisen ristikkopohjan alta sinne pudonneen hiukkasen, joka oli kuin ruostuneen neulan kärki. Gervaise huudahti. Ei suinkaan tuo nyt ollut kultaa, tuo mustahko metalli, joka oli rumaa kuin rauta. Coupeaun täytyi purra maasta ottamaansa sirua ja näyttää hänelle kiiltävää hampaan jälkeä. Ja hän alkoi taas selittää: työnantajat antoivat kullan valmiina lankana työmiehille; nämä sen ensiksi vetivät langanvetoraudan läpi saadakseen sen tarpeeksi hienoksi, jota tehdessä sitä piti uudestaan kuumentaa viisi, kuusi kertaa, jotta se ei katkennut. Siihen tarvittiin lujat hyppysotat ja tottumusta! Hänen sisarensa ei sallinut miehensä vetää lankaa, koska hän oli yskäinen; mutta hän itse olikin etevä käsistään. Coupeau oli nähnyt hänen vetävän kultalankaa hiuksenhienoisiksi säikeiksi.

Silloin sai Lorilleux yskän puuskan, josta hän painui aivan käppyrään jakkaralleen. Rykimisensä lomassa hän puhui ihan menehtymäisillään, vieläkö Gervaiseen katsomatta, ikäänkuin hän olisi vain maininnut asian yksinomaan itselleen:

— Minä teen patsasketjua.

Coupeau pakotti Gervaisen nousemaan ylös. Saihan hän tuki tulla lähemmäksi katsomaan. Ketjuntekijä murahti jotakin suostumuksen merkiksi. Hän kääri vaimonsa valmistamaa lankaa hyvin hienolle teräspuikolle. Sitten hän ohuella sahalla viilsi pitkin puikkoa, niin että langan joka kierroksesta syntyi avonainen rengas. Ne hän sitten juotti kiinni. Renkaat asetettiin isolle sysipalalle. Hän kostutti niitä tipauttamalla niiden päälle boraksia vieressään olevasta rikkiäisestä lasista; ja nopeasti hän kuumensi ne hehkuviksi lampun päällä ja juotti ne kiinni. Kun hänellä oli satakunta rengasta valmiina, alkoi hän uudestaan vaivaloisen työnsä. Pihtien avulla hän kiinnitti ketjuun renkaan toisensa perästä, ja työ sujui niin säännöllisesti ja nopeasti, että vaikka ketju vähitellen piteni aivan silmissä, Gervaise ei voinut sitä seurata eikä oikein ymmärtää.

— Se on patsasketjua, sanoi Coupeau. On niitä olemassa vielä helmiketjuja, ankkuriketjuja, panssariketjuja ja nuoraketjuja, mutta tämä on patsasketjua. Lorilleux ei tee muuta kuin patsasketjua.

Tämä nauroi tyytyväisenä ja jatkaen yhä renkaiden kiinnittämistä, joita tuskin näkyi hänen mustissa hyppysissään, hän huusi:

— Kuulehan, Marjamehu!... Tiedätkö, kuinka pitkälti minä olen tehnyt ketjua tähän päivään asti? Minä aloitin kahdentoista vanhana. Tänä aamuna minä sen laskin. No, koetahan arvata!

Hän nosti ylös kalpeat kasvonsa ja siristi punehtuneita silmäluomiaan.

— Kahdeksantuhatta metriä, kuuletko! Kaksi liueta![3]... Hm! kaksi liueta ketjua! Siitä riittäisi jo kiertää kaikkien tämän kaupunginosan naisten kaulaan... Ja niinkuin näet, jatkuu sitä yhä. Minä toivon sen vielä saavani ulottumaan Pariisista Versailles'iin.

Gervaise oli palannut istumaan pettyneenä. Hänestä oli kaikki hyvin rumaa. Hän nauroi vaan Lorilleux'ille mieliksi. Etenkin hänestä oli kiusallista se, että hänen naimisiin menostaan ei virkettä mitään, asiasta, joka hänelle oli niin tärkeä, ja jonka tähden hän yksinomaan oli tullutkin. Sekä herra että rouva Lorilleux kohtelivat häntä kuin uteliasta vierasta, jonka Coupeau oli tuonut mukanaan heidän vastuksikseen. Ja kun vihdoinkin oli saatu keskustelu alulle, niin se liikkui yksinomaan talon hyyryläisissä. Rouva Lorilleux kysyi veljeltään, eikö hän ollut tullessaan kuullut neljännen kerroksen asukasten tappelevan. Benardin joukko se oli joka päivä käsirysyissä; mies tuli kotiin sikahumalassa; valimollakin oli omat vikansa, hän huusi inhottavia asioita. Sitten puhuttiin ensi kerroksessa asuvasta piirustajasta, pitkästä Baudequin roikaleesta, joka oli korviaan myöten velkaantunut eikä tehnyt muuta kuin tupakoi ja rähisi toveriensa kanssa. Herra Madinier'n kotelotehdas oli joutunut häviön partaalle; edellisenä päivänä vielä oli isäntä erottanut työstään kaksi naista; olisi siunattu asia, jos hän tekisi kuperkeikan, sillä hän söi kaikki, niin ettei hänen lapsilleenkaan jäänyt, mitä päälle panna. Rouva Gaudron, karttaaja oli taaskin raskaana, mikä ei juuri ollut enää sopivaa hänen ijällään. Talon isäntä oli sanonut ylös viidennessä kerroksessa asuvan Coquet'n joukon; heillä oli kolme hyyryneljännessä maksamatta; sitä paitsi he kielloista huolimatta pitivät hellakamiinissaan tulta rappukäytävässä, vaikka Linguerlot'n lapsi oli ollut vähällä palaa edellisenä lauantaina, ellei neiti Remanjou, kuudennessä kerroksessa asuva vanhapiika, joka oli viemässä nukkejaan, olisi ennättänyt hätään. Mitä tuli neiti Clémenceen silittäjään, niin hänen käytöksensä oli hänen oma asiansa, johon toisilla ei ollut mitään sanomista; hän oli hyväsydäminen ja piti paljon eläimistä. Mutta vahinko oli, että niin pulska tyttö antautui tekemisiin kaikkien miesten kanssa. Sellainen elämä oli ihan varmaan vielä syöksevä hänet kurjuuteen.

— Siinä on taas yksi, sanoi Lorilleux vaimolleen ojentaen hänelle ketjun pätkän, jota hän oli tehnyt aamiaisesta asti. Sinä saat sen silitellä.

Ja tapansa mukaan hennomatta hevillä heittää keksimäänsä sukkeluutta hän lisäsi:

— Neljä ja puoli jalkaa lisää... Näin minä pääsen Versailles'ia lähemmäksi.

Rouva Lorilleux kuumensi ketjun hehkuvaksi ja silitti sen vetämällä reikäraudan läpi. Sitten hän pani sen pieneen pitkävartiseen kuparikastrulliin, jossa oli hyvin mietoa rikkihappoliuosta, ja puhdisti ketjun kiehauttamalla sitä ahjossa. Coupeau työnsi taas Gervaiseä katsomaan tätä viimeistä toimitusta. Kun ketju oli puhdistettu, oli se tullut tummanpunaiseksi. Se oli valmis jätettäväksi työnantajalle.

— Tällaisina ne viedään isännälle, selitti levyseppä.
Kiillottajanaiset hankaavat ne sitten veralla kiiltäviksi.

Mutta Gervaise tunki rohkeutensa olevan lopussa. Hän oli menehtymäisillään kuumuudesta, joka kävi yhä sietämättömämmäksi. Ovi pidettiin kiinni, sillä vähimmästäkin ilmanvedosta sai Lorilleux yskän. Kun siis ei vielääkään puhuttu heidän naimisiin menostaan, niin Gervaise tahtoi lähteä pois ja nykäsi hiljaa Coupeauta takin helmasta. Tämä ymmärsi. Häntäkin alkoi muuten samoin kuin Gervaisea nolostuttaa ja harmittaa tämä tahallinen vaitiolo.

— No niin, me lähdemme pois, sanoi hän. Me jätämme teidät jatkamaan työtänne.

Hän kolisteli jalkojaan vähän aikaa ja jäi odottamaan toivoen, että he sanoisivat jotakin tai edes viittaisivat sinne päin. Viimein hän päätti itse käydä asiaan käsiksi.

— Kuulkaahan, Lorilleux, me luotamme teihin, rupeattehan te minun vaimoni todistajaksi.

Ketjuntekijä kohotti päätään ollen hämmästyvinään, mutta nauroi samalla pilkallisesti; hänen vaimonsa heitti langanvetorautansa käsistään ja asettui seisomaan keskelle lattiaa.

— Se on siis täyttä totta? murahti ketjuntekijä. Tuosta peijakkaan Marjamehusta ei koskaan tiedä, laskeeko hän leikkiä, vai onko hän tosissaan.

— Vai niin, vai tämä se nyt on se nainen, sanoi vuorostaan hänen vaimonsa tarkastellen Gervaiseä. Herra Jumala! Meidän asiamme ei ole antaa teille neuvoja... On se yhtä kaikki hullua mennä vain noin ikään naimisiin. Mutta sehän ei liikuta kuin teitä molempia. Kun se ei onnistu, niin ei saa syyttää kuin itseään, sillä hyvä. Eikä se usein onnistu, ei usein, ei usein.

Viimeiset sanat hän lausui hitaasti ja pudisti päätään. siirtäen katseensa nuoren naisen kasvoista hänen käsiinsä ja käsistä jalkoihin, ikäänkuin hän olisi tahtonut riisua hänet alasti nähdäkseen hänen ihonyppylänsäkin. Gervaise näytti hänestä sievemältä kuin hän oli odottanutkaan.

— Minun veljelläni on valta tehdä mielensä mukaan, jatkoi hän terävämmällä äänellä. Epäilemättä, sukulaiset olisivat ehkä toivoneet... Ainahan niitä tehdään suunnitelmia. Mutta asiat kääntyvät toisinaan niin kummallisesti... Minä puolestani en tahdo riitaa rakentaa. Vaikka hän olisi tuonut mukanaan vihon viimeisen, niin minä olisin sanonut: Nai hänet ja jätä minut rauhaan... Täällä meillä hänellä kumminkin oli hyvä elanto. Hän on jokseenkin lihava; sen kyllä näkee, että hänen ei ole tarvinnut nälkää nähdä. Aina hänellä oli keitto kuumana ihan minuutilleen... Kuulehan, Lorilleux, eikö rouva sinusta ole Thérèsen näköinen, muistathan, sen naisen, joka asui tässä vastapäätä ja joka kuoli rintatautiin?

— Niin, hän ei näytä oikein terveeltä, vastasi ketjuntekijä.

— Ja teillähän on kaksi lasta. Voi, jo minä toki olen sanonut veljelleni: Minä en käsitä, mitenkä sinä nait naisen, jolla on kaksi lasta... Teidän ei pidä panna pahaksenne, jos minä pidän hänen puoltaan: se on aivan luonnollista... Sitä paitsi te ette näytä vahvalta... Vai mitä, Lorilleux, hän ei näytä vahvalta?

— Ei, ei, hän ei ole vahva.

He eivät virkkaneet mitään hänen jalastaan. Mutta Gervaise ymmärsi heidän kieroista katseistaan ja huulten nyrpistyksistään, että he sitä tarkottivat. Keltakukkaiseen saaliinsa kääriytyneenä hän seisoi heidän edessään vastailen lyhytsanaisesti kuin tuomarien edessä. Nähdessään hänen kärsivän Coupeau viimein huusi:

— Siitä ei nyt ole kysymys... Se, mistä te puhutte, ei merkitse mitään, se on yhdentekevää. Häät pidetään lauantaina 29 päivänä heinäkuuta. Minä olen katsonut sen almanakasta. Sopiiko se teille.

— Sopiihan se meidän puolestamme koska tahansa, sanoi hänen sisarensa.
Mitä sinä sitten meiltä kysyitkään neuvoa... En suinkaan minä aio estää Lorilleux'tä olemasta todistajana. Minä tahdon elää rauhassa.

Allapäin, tietämättä enää, mitä tehdä, oli Gervaise työntänyt kenkensä kärjen työhuoneen kivilattiaa peittävän puuristikon loveen; sitten hän peläten saattaneensa jotakin epäkuuntoon vetäessään jalkansa

siitä irti, kumartui koettelemaan kädellään. Lorilleux lennätti kiireesti lampun lähemmäksi ja tutki epäluuloisesti hänen käsiään.

— Pitää olla varuillaan, sanoi hän, pienet kultasirut tarttuvat kengän pohjiin ja tietämättänsä tulee niitä vieneeksi mennessään.

Siitä syntyi koko juttu. Työnantajat eivät sallineet milligrammankaan joutuvan hukkaan. Ja hän näytti jäniksen kypälää, jolla hän pyyhki kultahiukkaset työpöydältä ja nahkaesiliinasta, jota hän varтта vasten piti polvillaan, että kultaa ei pääsisi muuanne karisemaan. Kahdesti viikossa lakaistiin työhuone huolellisesti; rikat pantiin talteen ja poltettiin, tuhka seulottiin, ja siitä löytyi aina viiteenkolmatta ja kolmeenkymmeneen franchiin kultaa kuukaudessa.

Rouva Lorilleux ei heittänyt silmistään Gervaisen kenkiä.

— Älkää panko pahaksenne, sanoi hän ystävällisesti hymyillen, mutta katsokaapas kenkäne pohjia.

Gervaise punastui, kävi istumaan ja näytti kenkiään, että niissä ei ollut mitään. Coupeau oli avannut oven huutaen: Hyvästi! äkäisellä äänellä. Käytävästä hän kutsui Gervaiseä tulemaan perästä. Silloin hänkin lähti pois soperrettuaan jonkin kohteliaisuuslauseen: hän toivoi, että tavattaisiin toisiaan ja tultaisiin hyvin toimeen yhdessä. Mutta talonväki oli jo jälleen ryhtynyt työhönsä mustan työhuoneen perällä, jossa pieni ahjo kiilui, niinkuin viimeinen hiipuva hiili kuumassa leivin-uunissa. Vaimo, jonka paita oli luistanut olkapäältä, niin että paljas iho näkyi punaisena ahjotulen hohteessa, veti uutta lankaa, ja joka ponnistuksella hänen kaulansa paisui, sen jänteret vääntyivät kuin nuorat kierteille. Mies alkoi uutta ketjua; kumartuneena, vesikuulan vihertävässä valossa hän kiinnitti renkaita toisiinsa yhtämittä, konemaisesti, malttamatta edes välillä pyyhkiä hikeä otsaltaan.

Päästyään viimein käytävistä portaiden yläpähän ei Gervaise voinut olla kyyneleet silmissä sanomatta:

— Tämä ei anna paljoa onnen toivoa.

Coupeau pudisti rajusti päätään. Lorilleux oli saapa häneltä maksun tästä illasta. Oliko koskaan nähty mokomata kitupiikkiä! Luuli muka että kukaan tahtoi viedä hituistakaan hänen kultapölyään! Pelkkää saituutta koko juttu! Hänen sisarensa oli kai luullut hänen jäävän iäkseen naimattomaksi, jotta hän saisi säästöön neljä souta lihakeitollaan. Mutta siitä huolimatta piti häiden olla 29 päivä heinäkuuta.

Mutta kun Gervaise laskeutui alas portaita, tunsi hän yhä sydämensä raskaaksi, häntä vaivasi turhanpäiväinen pelko, joka saattoi hänet levottomasti tähystelemään kaiteen suurenneita varjoja. Tähän aikaan portaat nukkuivat autoiona. Niitä valaisi ainoastaan toisen kerroksen kaasulamppu, jonka pienemmäksi väännetty liekki loi pimeän kuilun pohjalle pisaran valoa kuin yölamppu. Suljettujen ovien takana vallitsi syvä hiljaisuus, päivän rasituksista uupuneet työmiehet olivat vaipuneet sikeään uneen heti syömästä päästyään. Silittäjäntären huoneesta kuului kumminkin hiljaista naurun kikatusta; hieno valoviiva tuli neiti Remanjoun avaimen reiästä ja sisältä kuului saksien sipettä, kun mummo vielä leikkasi harsokankaasta vaatteita kolmentoista soun nukeilleen. Alhaalla, rouva Gaudronin asunnossa joku lapsi itkeä pillitti taukoamatta. Ja likavesitorvista tunkeutui entistä väkevämpi haju. Muutoin vallitsi talossa pimeä, äänetön, syvä rauha.

Sillävälän kun Coupeau heidän pihalle päästyään laulavalla äänellä pyysi portinvartijaa avaamaan porttia, Gervaise kääntyi vielä viimeisen kerran katsomaan taloa. Se näytti hänestä vielä suuremmalta kuutonta taivasta vasten. Harmaat seinät, jotka varjossa olivat ikäänkuin puhdistuneet homeestaan ja silinneet, näyttivät laajenevan ja kohoavan; ne olivat entistään alastomimmat, kun ryysyt oli riisuttu pois, jotka päivällä olivat olleet auringonpaisteessa kuivamassa. Suljetut ikkunat nukkuivat. Siellä täällä muutamat kirkkaasti valaistut ikkunat näyttivät ikäänkuin kieroon katsovilta silmiltä. Kunkin sisäänkäytävän kohdalla, missä kuudesta kerroksesta päällekkäin näkyi rivi himmeästi valastuja ikkunoita, kohosi kuin kapea valotorni. Kotelotehtaasta, toisesta kerroksesta loi lampunsäde keltaisen valajuovan pihakivitykselle halkaisten alakerran verstaita peittävän pimeyden. Ja tämän pimeyden perältä, pihan kostealta kulmalta kuului halki hiljaisuuden, kun vesipisarat yksitellen tipahtelivat vesijohdon huonosti kiinni väännetyistä raanasta. Silloin Gervaisesta tuntui kuin talo olisi tahtonut musertaa hänet jäätävän painonsa alle. Se oli taas tuota hänen turhanpäiväistä pelkoaan, lapsellisuutta, jolle hän nauroi perästä päin.

— Varokaa! huusi Coupeau.

Ja Gervaisen täytyi päästäkseen ulos hypätä ison lätäkön yli, joka oli juossut värjäyslaitoksesta. Tällä kertaa lätäkkö oli tummansininen kuin kesäinen taivas, johon portinvartijan pienestä yölampusta heijastui tähtiä.

III.

Gervaise ei tahtonut hääkemuja. Mitä sitä suotta rahaa tuhlaamaan? Sitä paitsi häntä hiukan hävetti naapurien tähden, hänestä oli joutavaa mennä naimisiin koko maailman nähden. Mutta Coupeau pani vastaan: eihän nyt naimisiin voinut toki mennä noin vaan edes syömättä yhdessä vähän ruokaa. Hän ei välittänyt naapureista vähääkään. Hän tarkotti vain jotakin aivan yksinkertaista: pieni kävelyretki iltapäivällä, ennenkuin mennään syömään kaniinipaistia ensimmäiseen ruokapaikkaan, mikä tielle sattuu. Eikä tietenkään soittoa jälkiruuan ajaksi eikä klarinettia naisille tanssin tahtia antamaan. Ei muuta kuin kilistetään hiukan laseja, ennenkuin kukin palaa kotiinsa nukkumaan.

Leikkiä laskien ja ilvehtien levyseppä sai Gervaisen suostumaan, kun hän hänelle vannoi, ettei pidettäisi liikaa iloa. Hän lupasi pitää laseja silmällä ettei kukaan saisi ottaa liian pitkää ryyppyä. Niin hän sitten hommasi kekkerit Augusten »Hopeamyllyssä» Chapellen bulevardin varrella viidellä francilla hengeltä. Augustella oli pieni viinikauppa, jossa oli huokeat hinnat. Puodin takana pihalla oli tanssipaikka kolmen akaasiapuun alla. Toinen kerros oli heille aivan sopiva. Kymmenen päivää Coupeau haali kokoon vieraita; hänen sisarensa talosta Goutte-d'Orin kadun varrella kutsuttiin: herra Madinier, neiti Remanjou ja rouva Gaudron miehineen. Lopuksi hän sai Gervaisen myöntymään siihen, että hän sai kutsua kaksi toveriaan Paistikkaan ja Saappaan. Tosin Saapas tahtoi olla hieman väkeviin menevä, mutta hänellä oli niin tavaton ruokahalu, että hänet aina kutsuttiin kekkereihin, jotta saatiin nauraa ravintoloitsijan nyrpeälle naamalle, kun se peijakas pisti poskeensa hyvästikin kaksitoista naulaa leipää. Gervaise puolestaan lupasi tuoda työnantajansa, rouva Fauconnier'n sekä herra ja rouva Bochen, jotka olivat hyvin kunnan ihmisiä. Yhteensä tulisi siis viisitoista henkeä pöytään. Se riitti. Kun on liian paljon väkeä, niin siitä syntyy aina lopuksi riitaa.

Mutta Coupeaulla ei ollut niin soutakaan. Koettamatta herrastella hän kumminkin tahtoi esiintyä niinkuin sulhasmies ainakin. Hän lainasi viisikymmentä francia työnantajaltaan. Niillä hän ensiksi osti vihkimäsormuksen, kahdentoista francin kultasormuksen, jonka Lorilleux hankki hänelle tehtaasta yhdeksällä francilla. Sitten hän tilasi pitkän takin, housut ja liivit eräältä Myrrhakadun varrella asuvalta räätälieltä, jolle hän antoi ainoastaan kaksikymmentäviisi francia käsirahaa; hänen kiiltonahkaiset kenkensä ja huopahattunsa voivat vielä mennä mukiin. Kun hän oli pannut erikseen kymmenen francia, mitkä menivät kekkereihin hänen ja Gervaisen puolesta, lasten näet piti päästä mukaan kaupan päälliseksi, niin hänelle jäi parhaiksi kuusi francia, minkä messu maksoi köyhien alttarilla. Tosin hän ei pitänyt papeista, hänen sydäntään kirveli viedä kuusi franciaan noille kirpunnylkijöille, jotka ilmankin aina viettivät makean leivän päiviä, Mutta avioliitto ilman messua, sanoipa siitä mitä hyvänsä, ei ollut oikea avioliitto. Hän meni itse kirkkoon tinkimään; ja tuntikauden hän otteli vanhan, pienen papin kanssa, jolla oli likainen kaapu päällä, ja joka oli itara kuin hedelmänmyyjätär. Hänen teki mieli sivaltaa äijää korvalle. Sitten hän piloillaan kysyi häneltä, eikö hän puodistaan löytäisi helppohintaista messua ei kumminkaan kovin kulunutta, joka vielä kelpaisi siivon pariskunnan käytettäväksi. Vanha pappi parka murisi, että Jumalasta ei ollut ensinkään hauskaa siunata hänen liittoaan, mutta taipui lopulta antamaan hänelle messun viidellä francilla. Siinä säästyi heti kaksikymmentä souta. Hänelle jäi siis kaksikymmentä souta.

Gervaisekin puolestaan tahtoi olla siistinä vihillä. Niin pian kuin naimiskauppa oli päätetty, hän alkoi puuhata. Hän oli työssä tavallista myöhempään iltaisin ja sai siten säästetyksi kolmekymmentä francia. Hänen teki kovasti mieli pientä hartioilla pidettävää silkkiliinaa, joita oli saatavissa kolmellatoista francilla Faubourg-Poissonnière-kadun varrella. Sen hän osti. Sitten hän erään rouva Fauconnier'n talossa kuolleen pesijättären leskeltä osti kymmenellä francilla tummansinisen villahameen, jonka hän kokonaan purki ja laittoi uudestaan itselleen sopivaksi. Jäljellä olevalla seitsemällä francilla hän sai pumpulisormikkaat, ruusun hattuunsa ja kengät vanhemmalle pojalleen Claudelle. Onneksi poikien puvut olivat vielä mukiin meneviä. Neljä yötä hän valvoi puhdistessaan kaikkea ja tarkastaessaan aina pienemmätkin sukkiensa ja paitansa reijät.

Vihdoin perjantai-iltana, suuren päivän aattona oli Gervaisella ja Coupeaulla työstä palattuaan vielä hommaa kello yhteentoista saakka. Sitten he, ennenkuin kumpikin meni makaamaan omaan huoneeseensa, viettivät tuntikauden yhdessä morsiamen kamarissa hyvin tyytyväisinä, että kaikki valmistushommat olivat loppuneet. Huolimatta päätöksestään olla välittämättä naapureista he kumminkin olivat koettaneet tehdä kaikki parhaan kykynsä mukaan ja puuhanneet niin, että olivat peräti väsyksissä. Kun he sanoivat toisilleen hyvää yötä, olivat he nukkua seisalleen. Mutta yhtä kaikki heiltä pääsi syvä helpotuksen huokaus. Nyt oli kaikki selvillä. Coupeaulla oli todistajina herra Madinier ja Paistikas, Gervaisella Lorilleux ja Boche. Heidän piti kuuden kesken mennä kaikessa rauhassa tuomarin virastoon ja kirkkoon ilman sen suurempaa saattojoukkoa kintereillään. Sulhasen molemmat sisaretkin olivat luvanneet jäädä kotiinsa, kun heidän läsnäolonsa ei ollut välttämätön. Ainoastaan muori Coupeau oli ruvennut itkemään ja sanonut, että hän ennemmin lähtisi vaikka edeltäpäin ja kätkeytyisi johonkin nurkkaan kuin jäisi pois: ja hänet oli luvattu ottaa mukaan. Kello yksi oli koko

seurueen määrä kokoontua »Hopeamyllyyn». Sieltä oli aikomus tehdä huviretki Saint-Denis'hin, jotta saataisiin parempi ruokahalu. Sinne oli mentävä junalla ja palattava takaisin jalan pitkin suurta viertotietä. Siitä piti tulla hauska retki, ei mitään ylenpalttista mässäystä, vaan kaiken piti käydä siivosti ja kunnollisesti, jos kohta iloa ei saanut puuttua.

Lauvantai-aamuna pukeutuessaan Coupeau alkoi käydä levottomaksi katsellessaan kahdenkymmenen soun rahaansa. Hänen johtui mieleensä, että hänen kohteliaisuuden vuoksi täytyi kai tarjota lasi viiniä ja kinkkuviipale todistajille päivällistä odottaessa. Voisihan niitä sitä paitsi sattua odottamattomiakin menoja. Kaksikymmentä souta ei totisesti riittänyt. Vietyään Clauden ja Etiennen rouva Bochen luo, jonka piti tuoda heidät illalla päivällisille, hän riensi Goutte-d'Or'in kadulle ja nousi rohkeasti Lorilleux'n luo lainaamaan häneltä kymmenen francia. Se oli hänestä hyvin vastenmielistä, sanat kangersivat hänen kurkussaan, sillä hän tiesi jo ennakolta, kuinka hänen lankonsa oli irvistävä. Tämä murisi ja ärisi kuin äkäinen koira, mutta antoi kumminkin lopuksi kaksi sadan soun rahaa. Sisarensa Coupeau kuuli murahtavan hampaittensa välistä, että »hyvästipä se alkoikin».

Vihkiminen oli määrätty tapahtuvaksi tuomarin virastossa puoli yhdentoista aikaan. Oli erittäin kaunis ilma, aurinko paahtoi katuja kuin ukkosen edellä. Morsiuspari, sulhasen äiti ja todistajat jakaantuivat kahteen ryhmään, jotta eivät herättäisi huomiota. Eellimäisenä kulki Gervaise Lorilleux'n käsikynkässä, herra Madinier talutti muori Coupeauta; vasta parinkymmenen askeleen päässä toisella katukäytävällä tulivat Coupeau, Boche ja Paistikas. Näillä kolmella oli päällä musta pitkä takki; Bochella oli keltaiset housut: Paistikkaalla ei ollut liiviä ja sentähden hän oli pannut takkinsa napit kiinni kaulaan asti, takin kauluksen päällä näkyi vaan nuoraksi väännetyn kaulahuivin nurkka. Ainoastaan herra Madinier'lla oli iso hännystakki; ja vastaan tulijat pysähtyivät katsomaan tätä herraa taluttamassa lihavaa muori Coupeauta, jolla oli yllään vihreä saali ja musta, punanauhainen myssy päässä. Gervaise näytti hyvin lempeältä ja iloiselta tummansinisessä hameessaan, kapea silkkiina tiukasti hartioille puristettuna ja kuunteli kohteliaasti Lorilleux'n pilapuheita, joka kuumuudesta huolimatta ihan katosi mahdollottoman isoon säkin muotoiseen palttooseensa. Silloin tällöin, kadun kulmissa Gervaise käänsi hiukan päätään, ja vilkasi hienosti hymyillen Coupeauhon, josta uudet, päivänpaisteessa loistavat vaatteensa tuntuivat oudoilta.

Vaikka he kävivät hyvin hitaasti, saapuivat he runsaasti puoli tuntia liian aikaiseen tuomarin virastoon.

Ja kun tuomari myöhästyi, niin heidän vuoronsa tuli vasta yhdentoista tienoossa. He istuivat odottamassa salin nurkassa katsellen korkeata kattoa ja kolkon näköisiä seiniä ja puhelivat hiljaa keskenään. Liikanaisesta kohteliaisuudesta he väistivät tuoliaan syrjemäksi joka kerran kuin joku viraston palvelija kulki ohi. Kumminkin he puoliääneen haukkuivat tuomaria tyhjäntoimittajaksi; hän mahtoi varmaankin olla henttunsa luona leiniään hierottamassa; tai ehkäpä hän oli kadottanut virkanauhansa. Mutta kun hän vihdoin tuli, nousivat he kunnioittavasti seisomaan. Heitä käskettiin istuutumaan paikoilleen. Silloin he saivat nähdä kolmet vihkiäiset, porvarillisille hääseurueineen, valkopukuisia morsiamia, kassapäitä tyttösiä, punavöisiä neitosia, ja loppumattomia jonoja elähtäneitä herroja ja naisia, jotka näyttivät hyvin tuntevan oman arvonsa. Kun heidät viimeinkin huudettiin esille, ei vihkimisestä ollut tulla mitään, sillä Paistikas oli hävinnyt. Boche löysi hänet ulkoa torilta piippua polttamassa. Olivatpa ne vietävän pöyhkeitä nämä virastoherrat, kun eivät muka aikoneet lainkaan välittää ihmisistä siitä syystä vain, ettei ollut voinkarvaisia hansikkaita työntää heidän nokkansa alle! — Ja koko toimitus, naimiskaaren lukeminen, kysymysten teko ja asiakirjain allekirjotus suoritettiin niin joutuisasti, että he jäivät töllistelemään toisiinsa luullen itseltään varastetun ainakin puolet koko juhlallisuudesta. Päästä pyörällä ja sydän kurkussa Gervaise painoi nenäliinan huulilleen. Muori Coupeau itki kuumia kyyneleitä. Kukin oli pannut parastaan piirtäessään nimensä luetteloon isoilla, ontuvilla kirjaimille, paitsi sulhanen, joka oli vetänyt ristin, kun ei osannut kirjoittaa. Jokainen antoi neljä souta köyhille. Kun vahtimestari antoi vihkimätodistuksen Coupeaulle, nykäsi Gervaise häntä kynnäspäästä ja hän päätti vielä antaa viisi souta.

Tuomarin virastosta kirkkoon oli aika pitkä matka. Matkan varrella joivat miehet olutta, muori Coupeau ja Gervaise marjamehua ja vettä. Ja heidän oli kuljettava pitkää katuja, johon aurinko paistoi kohdasteensa jättämättä vähääkään varjoa. Suntio odotti heitä keskellä tyhjää kirkkoa. Hän työnsi heidät pieneen kappeliin ja kysyi heiltä äkäisesti, että uskontoa pilkatakseenko he niin myöhään saapuivat kirkkoon. Eräs pappi tuli pitkin askelin nyrpeän näköisenä, nälästä kalpeana. Hänen edellään astua tipsutti apulainen, likainen messupaita päällä. Hän joudutti messua, minkä kerkesi, nieleksien latinaisia lauseita, kääntyi ympäri, kumarteli ja levitteli käsiään kovalla kiireellä katsoen karsaasti morsiuspariin ja heidän todistajiinsa. Sulhanen ja morsian olivat alttarin edessä hyvin hämillään. Tietämättä milloin piti polvistua, milloin nousta seisomaan tai istuutua, he odottivat merkkiä apulaiselta, Todistajat jäivät varmuuden vuoksi koko ajaksi seisomaan. Muori Coupeau oli taas heltynyt itkemään ja vuodatti kyyneleitä messukirjaan, jonka hän oli lainannut eräältä naapurin vaimolta. Sillä välin oli kello lyönyt kaksitoista, viimeinen messu oli luettu, kirkko täyttyi jalkojen kopseesta ja ryskeestä, kun kirkon palvelijat asettelivat tuoleja paikoilleen. Pääaluttaria mahdettiin laittaa kuntoon

jotakin juhlaa varten, sillä verhoilijat kuuluivat siellä nauilailevan mattoja. Ja syrjäisen kappelin perällä tomun seassa, mikä nousi suntion lakaistessa lattiaa, laski ärtyisen näköinen pappi pikimältään kuivat kätensä Gervaisen ja Coupeaun kumartuneiden päiden päälle ja näytti yhdistävän heidät keskellä muuttokiirettä Jumalan poissa ollessa kahden vakavan messun lomassa. Kun hääseurue oli uudestaan kirjottanut nimensä vihkimäluetteloon sakastissa ja kun se oli taas tullut ulos kirkkaaseen päiväpaisteeseen, olivat he tuokion ajan kuin puusta pudonneet ja vähän säikähtäneet siitä, että vihkimys oli mennyt aivan kuin täyttä laukkaa.

— Kas niin! sanoi Coupeau nauraen väkinäisesti.

Hän näytti nololta, hänestä ei siinä ollut mitään naurettavaa.
Kumminkin hän lisäsi:

— Eipä siinä liikoja siekailla. Se käy kuin hampaan kiskaisu: ei kerkiä älähtääkään. Ne vihkivät kivuttomasti.

— Niin, niin, kaunista työtä, irvisteli Lorilleux. Se sukaistaan viidessä minuutissa ja kestää sitten koko elinajan... Marjamehu parka!

Ja kaikki todistajat taputtivat levyseppää olalle. Tämä pöyhistihe mielissään. Sillä välin Gervaise hymyillen, silmät kumminkin kosteina, suuteli muori Coupeauta.

— Älkää olko huolissanne, vastasi hän mummon katkonaisiin sanoihin, minä teen, minkä voin. Jos meille käy huonosti, niin se ei ole minun syy. Ihan varmaan ei, sillä minulla on liian suuri halu elää onnellisena. Mutta nyt se on tehty ja tehty seisoo. Meidän asiamme on nyt kummankin tehdä voitavamme tullaksemme toimeen keskenämme.

Sitten lähdettiin suoraan »Hopeamyllyyn». Coupeau kulki käsikoukussa vaimonsa kanssa. He astuivat nopeasti, nauroivat ja jättivät innoissaan toiset pari sataa askelta jäljelle, eivätkä nähneet taloja eikä vastaantulijoita tai vaunuja. Esikaupungin pauhina soi kuin kellon soitto heidän korvissaan. Kun he saapuivat viinikauppaan, tilasi Coupeau heti kaksi litraa viiniä, leipää ja kinkkua pieneen, lasiseinäiseen alakerran syrjähuoneeseen, ilman lautasia ja pöytäliinaa, yksinkertaisesti suun avaukseksi. Mutta kun hän huomasi, että Bochella ja Paistikkaalla oli oikein rehellinen nälkä, hän käski tuoda litran lisää ja palasen juustoa. Muori Coupeaulla ei ollut nälkä, hän oli liiaksi liikutettu voidakseen syödä. Gervaise, joka oli janoon nääntymäisillään, joi lasillisen vettä, jossa oli vain nimeksi viiniä seassa.

— Tämä on minun asiani, sanoi Coupeau ja meni heti tiskin luo, jossa hän maksoi neljä francia viisi souta.

Mutta kello oli jo yksi ja kutsuvieraat alkoivat saapua. Rouva Fauconnier, lihavahko, vielä kaunis nainen, ilmestyi ensiksi. Hänellä oli kukikas liinahame, ruusunpunainen kaulaliina ja hattu, jossa oli kukkurallaan kukkia. Sitten tulivat yhdessä neiti Remanjou, ijanakaikkinen musta hameensa päällään, jota hän ei näyttänyt riisuvan edes maata mennessään, ja Gaudronin pariskunta. Mies oli lihava köllikkä, jonka ruskeat liivit raksahtelivat vähimmästäkin liikkeestä. Hänen vaimonsa oli tavattoman laaja, sillä hän oli viimeisillään, ja hänen helakka, sinipunerva hameensa näytti vielä lisäävän hänen vatsansa pulleutta. Coupeau selitti, ettei tarvinnut odottaa Saapasta. Hänen oli määrä yhtyä hääjoukkoon Saint-Denis'n tiellä.

— Ei ole paha! huusi rouva Lerat sisälle tullessaan, sieltä on tulossa aika ryöpäkkä! Tästä vasta se ilo alkaa!

Ja hän kutsui toisiakin ikkunan ääreen katsomaan mustia ukkospilviä, jotka nopeasti nousivat Pariisin eteläkulmalta. Rouva Lerat, Coupeaun vanhin sisar, oli pitkä, laiha, miesmäinen nainen, joka puhui nenäänsä. Hänellä oli liian väljä tummanruskea hame, jonka pitkät rimpsut tekivät hänet laihan, vedestä nostetun villakoiran näköiseksi. Hän leikkitteli päivänvarjollaan kuin kepillä. Syleilyään Gervaiseä hän jatkoi:

— Te ette usko, millainen ilma siellä on... Kadulla tuulee niin, että tuntuu kuin tulta tupruttaisi vasten naamaa.

Kaikki selittivät silloin, että he jo hyvän aikaa olivat tunteneet, että ilmassa oli ukkosta. Kun oli tultu ulos kirkosta, oli herra Madinier kyllä huomannut, mikä siitä oli tulossa. Lorilleux kertoi, että hänen liikavarpaitaan oli pakottanut niin, että hän kolmesta asti aamulla ei ollut saanut unta. Eipähän siitä mikä muu voinut tullakaan lopulta, kun näet jo kolme päivää oli ollut kerrassaan liian kuumaa.

— Eiköhän tuo tuosta painune syrjään, sanoi Coupeau seisten ovelta tarkastelemassa taivasta levottoman näköisenä. Johan täällä ovat kaikki koolla paitsi minun sisareni, voitaisiinhan tästä yhtä kaikki lähteä, kunhan hän tulee.

Rouva Lorilleux oli tosiaankin myöhästynyt. Rouva Lerat oli juuri poikennut hänen luokseen tullakseen yhtä matkaa, mutta kun tämä oli ollut vasta panemassa päälleen kureliiviä, oli heidän välillään syntynyt väittely. Pitkä leski lisäsi kuiskaten veljensä korvaan:

— Minä jätin hänet siihen paikkaan. Hän on hirveän huonolla tuulella!... Saatpa itse nähdä!

Ja hääseurueen täytyi kärsivällisesti odottaa vielä neljännes tuntia seisoskellen viinikauppiaan puodissa miesjoukon keskellä, jotka survivat ja puukkivat heitä tullessaan ottamaan naukun tiskin ääressä, Tuon tuostakin Boche tai rouva Fauconnier tai Paistikas erosi joukosta, meni aina katukäytävän reunalle töllistelemään taivasta kohti. Ukkonen ei painunut ensinkään syrjään; ilma alkoi pimetä, tuulenpuuskat pyyhkivät pitkin maata nostaen valkoisia tomupyörteitä. Kun ukkonen ensi kerran jyrähti, teki neiti Remanjou ristinmerkin. Kaikkien silmät kääntyivät levottomasti peilin yläpuolella olevaan seinäkelloon: se oli jo kahtakymmentä vailla kaksi.

— No nyt se alkoi, huusi Coupeau. Nyt enkelit itkevät.

Rankkasade lakaisi katua, jossa naiset pakenivat pitäen kahden käden hameitaan. Tämän ensimmäisen sadekuuron aikana rouva Lorilleux vihdoinkin saapui hengästyneenä, raivoissaan, taistellen kynnyksellä sateenvarjonsa kanssa, joka ei tahtonut mennä kiinni.

— Onko mokomata ennen nähty! soperti hän. Se tapasi minut parhaiksi ovella. Minun teki jo mieleni kääntyä takaisin ja riisua juhlaaätteet päältäni. Siinä olisinkin tehnyt viisaimmin... Onpa nämä kauniit häät! Minä jo sanoin, että olisi pitänyt lykätä kaikki ensi lauvantaihin. Ja nyt sataa, kun ei minua toteltu! Sen parempi! sen parempi, vaikka koko taivas revetkään!

Coupeau koetti häntä tynnyttää, mutta hän käski häntä menemään tiehensä. Ei suinkaan Coupeaussa ollut hänen hameensa maksajaa, jos se oli mennyt pilalle. Hänellä oli musta silkkihame, joka oli tukahduttaa hänet; liian ahdas röijy pingotti napinreikiä ja puristi häntä olkapäistä, ja tupen muotoon leikattu hame oli niin kireällä lanteista, ettei hän päässyt astumaan kuin aivan lyhyin askelin. Kumminkin katselivat häntä seurassa olevat naiset suu nyrypällä, kadehtien hänen pukunsa komeutta. Hän ei näyttänyt huomaavankaan edes Gervaiseä, joka istui muori Coupeaun vieressä. Hän kutsui luokseen Lorilleux'n, pyysi häneltä nenäliinan ja alkoi puodin nurkassa huolellisesti pyyhkiä yksitellen silkille vierähtäneitä vesipisaraita.

Sillä välin oli sadekuuro äkkiä lakannut. Päivä yhä pimenei, tuli melkein yö, lyijynkarvainen yö, jota leveät salammat valaisivat. Paistikas sanoi nauraen, että varmaan kohta alkaa sataa vanhoja pappeja. Silloin rajuilma puhkesi tavattomalla vimmallalla. Puolisen tuntia satoi vettä kuin korvosta kaataen, ukkonen jyräsi lakkaamatta. Miehet seisoivat ovella katsellen sadetta, joka oli kuin harmaa seinä, tulvehtivia katuojia ja veden räiskinää lätäköistä. Naiset olivat peloissaan kyyristyneet istumaan kädet silmillä. Puhekaan ei enää luistanut, kurkkua tuntui hiukan ahdistavan. Boche yritti laskea leikkiä ukkosesta, sanoen, että pyhä Pietari aivasteli siellä ylhäällä, mutta ei saanut ketään nauramaan. Mutta kun ukkonen alkoi jyrähdellä harvemmin ja painui loitommaksi, niin rupesi seurue taas käymään kärsimättömäksi, suuttumaan ukkoselle, kiroilemaan ja puimaan nyrkkiä pilville. Taivas oli nyt käynyt tuhkanharmaaksi, ja sieltä valui hienoa sadetta, loppumattomasti.

— Kello on jo yli kahden, huusi rouva Lorilleux. Emmehän me kumminkaan voi jäädä tänne yöksi.

Neiti Remanjou puhui, että pitäisi yhtä kaikki lähteä maalle, vaikka ei päästäisi edemmäksi kuin kaupungin muurin vallihautoihin, mutta koko hääjoukko pani vastaan: tiet mahtoivat olla kauniissa siivossa, eihän nyt voisi edes istuutua ruohikkoon; sitä paitsi ei sateesta näyttänyt loppua tulevankaan, voisipa se vielä yltyäkin. Coupeau, joka silmillään seurasi erästä likomärkää työmiestä, joka rauhallisesti astui sateessa, murahti:

— Jos se Saapas tolvana odottaa meitä Saint-Denis'n tiellä, niin ei hän ainakaan saa auringonpistoa.

Sille naurettiin. Mutta huono tuuli vain paheni. Se kävi lopulta sietämättömäksi. Täytyi päättää jotakin. Eipä tietenkään ollut tarkoitus jäädä näin särkeä paistamaan päivälliseen asti. Niinpä neljännestunnin aikaa, sateen itsepintaisesti kestäessä kaikki miettivät päänsä puhki. Paistikas ehdotti korttipeliä; Boche, joka oli aika koiranleuka, sanoi tietävänsä hyvin hauskan pikku leikin, ripitysläikin; rouva Gaudron puhui, että mentäisiin syömään sipulileivoksia Chaussée Clignancourt'ille; rouva Lerat olisi tahtonut, että olisi kerrottu kaskuja; Gaudronilla ei ollut ikävä, hänen oli siellä hyvä olla, olisi vain heti tahtonut käydä ruokaan käsiksi. Ja jokaisesta ehdotuksesta kiisteltiin ja suututtiin: mikä oli typerää, mikä ikävyyttävää, eiväthän he mitä lapsia olleet. Kun sitten Lorilleux, tahtoen hänkin sanoa sanottavansa, keksi jotakin hyvin yksinkertaista, että näet mentäisiin kävelemään ulkobulevardeille aina Père-Lachaisen hautausmaalle, jossa voitaisiin käydä katsomassa Heloisen ja Abelardin hautaa, jos aikaa riittäisi, silloin ei rouva Lorilleux enää jaksanut hillitä itseään, vaan päästi suuttumuksensa valloilleen. Hän ainakin lähti tiehensä! Sen hän teki! Oliko tarkoitus pitää ihmisiä pilkkanaan. Hän oli

pukeutunut ja juossut sateessa sulkeutuakseen muka viinikauppaan! Ei, totisesti! hän oli saanut tarpeekseen mokomista häistä, ennemmin hän oli omassa kodissaan. Coupeau ja Lorilleux'n täytyi tukkia häneltä tie. Hän vain hoki:

— Menkää tiehenne siitä! Minä lähden pois, sanon minä.

Kun hänen miehensä oli onnistunut saada hänet rauhottumaan, lähestyi Coupeau Gervaiseä, joka yhä istui tyynenä nurkassaan puhellen anoppinsa ja rouva Fauconnier'n kanssa.

— Mutta teidän että ehdota mitään! sanoi Coupeau, uskaltamatta vielä sinutella Gervaiseä.

— Oo, minä suostun vaikka mihin, vastasi hän nauraen. Minä en pane vastaan. Lähdettiinpä ulos tai jäätiin tänne, se on minulle yhdentekevää. Minun on täällä hyvin hyvä olla, en muuta kaipaa.

Ja tosiaankin hänen kasvoistaan loisti tyyni ilo. Siitä asti kuin vieraat olivat tulleet, oli hän puhellut jokaiselle hieman hiljaisella ja liikutetulla äänellä, tyytyväisen näköisenä, sekaantumatta riitoihin. Ukonilman aikana hän oli silmiään väräyttämättä katsonut salamoita, ikäänkuin hän niiden räikeässä valossa olisi nähnyt vakavia asioita hyvin kaukana tulevaisuudessa.

Herra Madinier ei ollut kuitenkaan vielä ehdottanut mitään. Hän nojasi tiskiinkin, hännystäkin liepeet levällään, säilyttäen isännälle kuuluvan arvokkuutensa. Hän kakosteli pitkään ja pyöritti suuria silmiään.

— Ka, miksi ei voitaisi käydä museossa, sanoi hän leukaansa silitellen ja kysyi läsnäolijain mieltä silmäluomiaan räpytellen.

— Siellä on muinaisesineitä, kuvia, tauluja, koko joukko tavaraa. Se on hyvin opettavaista. Ehkäpä te hyvinkään ette tunne sitä. Kyllä sitä kannattaa käydä katsomassa ainakin yhden kerran.

Kaikki katselivat toisiinsa epätietoisina. Ei, Gervaise ei ollut nähnyt sitä; eikä rouva Fauconnier, eikä Boche, eikä muutkaan. Coupeau luuli kyllä käyneensä siellä jonakin sunnuntaina, mutta hän ei sitä muistanut oikein selvään. Epäröitiin kumminkin, kunnes rouva Lorilleux, johonka herra Madinier'n arvokkuus teki suuren vaikutuksen, sanoi, että hänestä ehdotus oli hyvin sopiva ja säädyllinen. Kun kerran uhrattiin päivä ja oltiin juhlavaatteissa, niin olihan yhtä hyvä käydä katsomassa jotakin opikseen. Kaikki hyväksyivät ehdotuksen. Kun sadetta yhä vielä jatkui vähän, lainattiin viinikauppiaalta sateenvarjoja, vanhoja, sinisiä, vihreitä, ruskeita sateenvarjoja, joita ostajat olivat unohtaneet; ja niin lähdettiin museoon.

Hääjoukko kääntyi oikealle, kulki Pariisiin Saint-Denis'n esikaupungin kautta. Coupeau ja Gervaise astuivat taas etunenässä, juoksujalkaa, jättäen toiset jäljelle. Herra Madinier talutti nyt käsikynkässään rouva Lorilleux'tä, koska muori Coupeau oli jäänyt viinikauppaan huonojen jalkojensa tähden. Sitten tulivat Lorilleux ja rouva Lerat, Boche ja rouva Fauconnier, Paistikas ja neiti Remanjou, viimeksi Gaudron'in pariskunta. Kaikkiaan oli kaksitoista henkeä. Siitä syntyi jo aika pitkä jono katukäytävälle.

— Emme me vaan ilmaiseksi tätä lystiä saa, sen minä vannon, selitti rouva Lorilleux herra Madinier'lle. Me emme tiedä mistä Coupeau lienee hänet ottanut, taikka oikeastaan me sen tiedämme liiankin hyvin: mutta mitäs se meitä liikuttaa, eikö niin?... Minun mieheni täytyi ostaa hänelle vihkimäsormuskin. Tänä aamuna ylösnoustessa täytyi lainata heille kymmenen francia, joita ilman ei olisi saatu mitään aikaan... On sekin morsian, joka ei tuo edes yhtään sukulaista häihinsä! Hän sanoo itsellään olevan Pariisissa sisaren makkarakauppiana. Minkätähden ei hän sitten ole kutsunut häntä?

Hän keskeytti puheensa osottaakseen Gervaiseä, joka viistolla katukäytävällä ontui pahasti.

— Katsokaas nyt tuota! Onkos tämä laitaa!... Mokomakin nilkuttaja!

Ja tämä sana: Nilkuttaja meni suusta suuhun.

Lorilleux nauraa kikatti sanoen, että se nimihän hänelle oli annettavakin. Mutta rouva Fauconnier puolusti Gervaiseä: oli väärin pilkata häntä, hän oli siisti kuin vasta lyöty sou ja reippaasti hän teki työtä, milloin tarvis vaati. Rouva Lerat, joka aina teki ilkeitä salaviittauksia sanoi hänen jalkaansa lemменkoukuksi, ja lisäsi, että monet miehet pitivät sellaisesta, tahtomatta sitä sen paremmin selittää.

Päästyään Saint-Denis'n kadun päähän, meni hääjoukko bulevardin poikki. Sen täytyi odottaa vähän aikaa, ennenkuin pääsi pujahtamaan ajajain jonon läpi; sitten se tuli viertotielle, joka sateesta oli kokonaan vetelän kuran vallassa. Sade alkoi uudestaan, hääsaaton täytyi avata sateenvarjot; ja näiden surkean näköisten, risaisten sateenvarjojen alla, joita miehet pitivät käsissään, naiset kantoivat helmojaan. Heidän siinä ropakossa rämpiessään ulottui heidän jononsa toiselta katukäytävältä toiselle. Silloin pari jatkää alkoi heille huutaa kuin karnevalikulkueelle, ohikulkijoita kerääntyi heidän ympärilleen, ja puutilaisia ilmestyi ikkunoihinsa huvitetun näköisinä katsomaan. Meluavan väkijoukon

keskellä, boulevardin harmaata, märkää taustaa vasten näytti kulkue räikeän kirjavalta. Siinä oli Gervaisen helakansininen ja rouva Fauconnier'n kukikas hame, Bochen keltaiset housut; ja näiden juhlatamineissaan kankeiden ihmisten hullunkurisuutta lisäsi Coupeaun kiiltäväksi kulunut pitkätakki ja herra Madinier'n leveäliepeinen hännystakki; muotien moninaisuutta enensi vielä rouva Lorilleux'n komea puku, rouva Lerat'n rimpsut ja neiti Remanjoun repaleiset hameenhelmat. Siinä oli nähtävänä köyhien koko nukkavieru ylellisyys. Mutta suurinta iloa herättivät herrojen hatut, jotka pimeässä kaapin komerossa talletettuina olivat vanhettuneet ja menettäneet alkuperäisen kiiltonsa; muodoltaan ne olivat toinen toistaan hullunkurisempia, korkeita, leveitä, suippoja, millä oli ylöspäin käpristetyt, millä litteät lierit, millä liian leveät tai liian kapeat. Ja katsojain nauru yltyi vielä, kuin viimeisenä, kulkueen lopussa räikeän sinipunervassa puvussaan asteli rouva Gaudron, karttaaja, jonka kohtuinen vatsa pullotti tavattoman laajana. Hääsaatto ei kuitenkaan ensinkään jouduttanut kulkuaan, hyvillään siitä, että sitä katsottiin, ja iloiten pilapuheista.

— Katsokaas morsianta! huusi muudan katupojista osottaen rouva Gaudronia. Hän on vahingossa nielaissut aimo luumun luineen päivineen.

Koko seurue purskahti nauruun. Paistikas kääntyi ympäri ja sanoi, että se oli hyvin osattu. Karttaaja itse nauroi kovimmasti vieläpä ylpeilikin; siitä ei hänen kunniansa lainkaan kärsinyt, päinvastoin; useampi kuin yksi vallasnainen oli ohikulkiessaan katsonut häneen kieroön ja olisi tahtonut olla hänen asemassaan.

Oli tultu Cléryn kadulle. Sitten jatkettiin Mail'in katua. Voittojen torilla syntyi pysähdys. Morsiamen vasemmasta kengästä oli nauha auennut solmusta; ja kun hän sitä solmisi uudestaan Ludvig XIV:n kuvapatsaan juurella, niin toiset parit odottaessaan hänen takanaan laskivat leikkiä hänen pohkeestaan, jota vähän vilahti näkyviin. Vihdoin kun oli kuljettu Croix-des-Petits-Champs'in katu päästä päähän, saavuttiin Louvreen.

Herra Madinier tarjoutui kohteliaasti kulkueen johtajaksi.

Se oli hyvin suuri rakennus, sinne olisi voinut eksyä; ja sitäpaitsi hän tunsii siellä nähtävät paikat, sillä hän oli siellä käynyt usein erään taiteilijan, erittäin etevän nuorukaisen kanssa, jolta eräs suuri kotelotehdas osti piirustuksia koteloiden päälle pantaviksi.

Kun häävieraat olivat tulleet alakerrassa olevaan assyrialaiseen museoon, saivat he pienen vilunväristyksen. Hitto! kun tuntui kylmältä! tästähän olisi saanut mainion kellarin. Ja hitaasti, nokka pystyssä kulkivat he nyt parittain, silmät selällään, kivimöhkäleiden välitse, jotka esittivät mustia, juhlallisen jäykkiä marmorijumalia ja puoleksi kissan, puoleksi naisen muotoisia hirviöitä, joilla oli kasvot kuin kuolleilla, nenä ohut, huulet turpeat. Heistä ne olivat hirveän rumia. Nykymaailman aikaan osattiin toki paljoo paremmin kiveä muovaella. Muudan foinikialaisilla kirjaimilla tehty kivikirjoitus pani heidät ymmälle. Sehän oli tuiki mahdotonta, että kukaan olisi koskaan osannut lukea tuota ripellosta. Mutta herra Madinier, joka rouva Lorilleux'n kanssa oli jo noussut toisen kerroksen ensimmäiseen porraskäanteeseen, huusi heille niin että holvit kajahtivat.

— Tulkaa pois. Ei niissä ole mitään näkemistä noissa rakkineissa. Parhaat nähtävät ovat toisessa kerroksessa.

Porraskäytävän jäyhä koruttomuus teki heidät totisiksi. Komea vahtimestari, jolla oli päällään punaiset liivit ja kultareunainen takki, ja joka näytti heitä odottavan portaiden yläpäässä, lisäsi vielä heidän juhlallista tunnelmaansa. Täynnä kunnioitusta, astuen niin hiljaa kuin suinkin voivat, he tulivat ranskalaiseen taulukokoelmaan.

Silmät kehysten kullan häikäisemänä, he kulkivat pysähtymättä, läpi koko jonon pieniä saleja katsellen ohimennen kuvia, joita oli liian paljon, jotta niitä olisi voinut hyvin nähdä. Olisi pitänyt viipyä tunti kunkin edessä, jos olisi tahtonut niitä ymmärtää. Oli siinä tauluja, jumal'avita! eihän niistä loppua tullutkaan. Oli niihin pitänyt panna rahaa likoon. Vihdoin herra Madinier pysähdytti heidät äkisti »*Medusan pelastuslautan*» eteen ja selitti heille, mitä se kuvasi. Aiheen valtaamina seisovat kaikki liikkumatta, ääneti. Kun taas lähdettiin eteenpäin, ilmaisi Boche kaikkien yhteisen tunnelman sanoen, että se ei ollut hullummin osattu.

Apollon salissa ihmetytti seuruetta varsinkin kiiltävä lattia, kirkas kuin peili, johon penkkien jalat kuvastuivat. Neiti Remanjou pani silmänsä kiinni, sillä hänestä tuntui kuin olisi hän astunut veden päällä. Rouva Gaudronia neuvottiin astumaan hiihtämällä, ettei vain lipeäisi. Herra Madinier tahtoi näyttää heille kattomaalauksia ja kultauksia, mutta siinä heiltä oli väännyt niskat nurin, eivätkä he erottaneet mitään. Sitten hän, ennenkuin tultiin nelisnurkkuiseen saliin, osotti heille erästä ikkunaa sanoen:

— Tuossa on se parveke, jolta Kaarle IX ampui kansaa.

Sillä välin hän piti silmällä jälkijoukkoa. Viitaten kädellään hän käski pysähtymään keskelle nelisnurkkaista salia. Siellä ei ollut kuin pelkkiä mestariteoksia, kuiskasi hän puoliääneen, kuin kirkossa. Tehtiin kierros ympäri salia. Gervaise kysyi, mitä »*Kaanaan häät*» kuvasivat; se oli tyhmää, ettei oltu kirjoitettu kehyksiin taulujen nimiä. Coupeau pysähtyi »*Joconden*» eteen, joka hänestä muistutti erästä hänen tätiään. Boche ja Paistikas nauraa virnottivat ja osottivat toisilleen silmää iskien alastomia naisia; Antiopen reidet varsinkin saivat heidän sisunsa sykähtämään. Ja viimeksi Gaudronin pariskunta, mies suu auki ja vaimo kädet vatsan päällä jäivät heltyneinä ja tyhmistyneinä töllisteleään Murillon Madonnaa.

Kun oli päästy salin ympäri, tahtoi herra Madinier alkaa uudestaan; se maksoi vaivan. Hän touhusi kovasti rouva Lorilleux'n ympärillä hänen silkkisen hameensa tähden; ja joka kerta kun tämä häneltä kysyi jotakin, vastasi hän vakavana hyvin mahtipontisesti. Kun rouva Lorilleux'n huomiota kiinnitti Titianin rakastajatar, jonka keltainen tukka hänestä oli yhtäläinen kuin hänen oma tukkansa, selitti herra Madinier, että se oli »kaunis Ferronnière», eräs Henrik IV:n rakastajatar, josta oli esitetty näytelmä Ambigu-teatterissa.

Sitten hääseurue syöksähti pitkään saliin, jossa ovat italialainen ja flamilainen koulu. Yhä tauluja ja aina vain tauluja, pyhimyksiä, miehiä ja naisia, joista ei kukaan saanut tolkkua, ihan mustia maisemia, elukoita, jotka olivat muuttuneet keltaisiksi, sikin sokin ihmisiä ja esineitä, joiden kirjava sekamelska alkoi ankarasti pakottaa heidän päätään. Herra Madinier ei puhunut enää, vaan johti kulkuetta, joka seurasi järjestyksessä, jokainen pää väärässä ja nokka pystyssä. Vuosisatojen taide kiiti siinä heidän hämmästyneen tietämättömyytensä ohitse, alkuaikojen hieno yksinkertaisuus, venetsialaisten loisto, hollantilaisten mehevä valorikas elämä. Mutta kaikista enimmin heitä huvittivat jäljentäjät, jotka telineillään keskellä katselijain joukkoa maalailivat heistä lainkaan välittämättä; varsinkin he ihmettelivät muudanta vanhaa naista, joka istuen korkeilla tikapuilla pensselillään maalasi kuvioita äärettömän suuren kankaan taivaansiniselle pohjalle. Vähitellen oli kai kumminkin huhu levinnyt, että hääseurue oli Louvrea katselemassa; taiteilijat ehättivät katsomaan, suu leveässä naurussa; toiset uteliaat asettuivat edeltä päin penkeille istumaan nähdäkseen mukavasti hääsaaton kulkevan ohitse; vartijat purivat huuliaan pidättäytyen sukkeluuksia laskemasta. Häävieraat jo väsyneinä alkoivat tottua ympäristöönsä ja astua laahustivat niin, että rautakorkoiset kantapäät paukkuivat kajahtaviin lattioihin. Kävi sellainen kapina kuin olisi karjalauma päästetty irti näihin siisteihin, juhlallisiin saleihin.

Herra Madinier oli vaiti saadakseen toiset yllätetyksi. Hän vei heidät suoraa päätä Rubensin »*Kermesse'n*» luo. Hän ei vielääkään virkkanut mitään, osotti vain taulua veitikkamaisesti silmää iskien. Kun naiset näkivät taulun, kirkasivat he ja kääntyivät pois päin tulipunaisina. Miehet pidättivät heitä ilvehtien ja osotellen sen siivottomia yksityiskohtia.

— Katsokaahan! huudahti Boche, ei ole paha! Kas tuossa muudan oksentaa. Ja tuo kastelee nurkantakaisia. Entä tuo, voi! katsokaas tuota!... Siinä on siistiä väkeä.

— Lähdetään pois, sanoi herra Madinier ihastuneena menestyksestään. Tällä puolen ei ole enää mitään nähtävää.

Hääseurue palasi samaa tietä kuin oli tullutkin, nelisnurkkaisen salin ja Apollon gallerian kautta. Rouva Lerat ja neiti Remanjou valittivat, etteivät heidän jalkansa enää kestäneet heidän allaan. Mutta kotelotehtailija tahtoi näyttää Lorilleux'lle vanhanaikuisia koristeita. Ne olivat ihan lähellä, pienen huoneen perällä, jonne hän olisi osannut vaikka silmät kiinni. Kumminkin hän erehtyi, vei hääjoukon harhaan seitsemän, kahdeksan aution ja kylmän salin läpi, joissa ei ollut kuin yksitoikkoisia lasikaappeja täynnä särkyneitä ruukkuja ja hyvin rumia ukkoja. Häävieraita vilusti ja ikävystytti kovasti. Etsiessään ovea, mistä päästä ulos he joutuivat piirustusosastoon. Siitä tuli taas juoksua loppumattomiin: sali toisensa perästä, joissa ei ollut mitään sen kummempaa kuin seinät täynnä lasin alle pantuja täyteen töhräytyitä paperilevyjä. Herra Madinier'lta meni pää pyörälle, mutta hän ei tahtonut tunnustaa eksyneensä, vaan alkoi kiivetä eräitä portaita toiseen kerrokseen, hääjoukko kintereillä. Tällä kertaa jouduttiin keskelle laivastomuseota, jossa oli koneiden ja kanuunain malleja, korkokarttoja ja leikkikalujen kokoisia sotalaivoja. Toiset portaat tuli vastaan hyvin kaukana, kun oli harhailtu neljännestunnin verran sinne tänne. Ja kun niistä oli päästy alas, oltiin taas keskellä piirustuskokoelmia. Nyt valtasi epätoivo koko hääseurueen, umpimähkään se riensi salista toiseen seuraten herra Madinier'ta, joka pyyhki hikeä otsaltaan. Hän oli aivan suunniltaan ja raivoissaan hallitukselle, jonka hän syytti muuttaneen ovet paikoiltaan. Vartijat ja museossa kävijät katselivat heitä ihmeissään. Parinkymmenen minuutin päästä nähtiin heidät uudestaan nelisnurkkaisessa salissa, ranskalaisessa galleriassa ja vaeltavan ohi lasikaapeissaan nukkuvien itämaisten jumalien. He eivät luulleet enää koskaan pääsevänsä ulos. Kauhealla kolinalla viistättivät he pilalle väsyneitä jalkojaan. Rouva Gaudron suurine vatsoineen jäi järeille toisten rientäessä edeltä.

— Ovet suljetaan! ovet suljetaan! huusivat vartijain mahtavat äänet.

Hääsaatto oli vähällä jäädä museon lukkojen taakse. Erään vartijan täytyi opastaa sitä ulko-ovelle

asti. Vasta kun kaikki olivat tulleet Louvren pihalle ja saaneet sateenvarjonsa ovenvartijalta, saattoivat he huoahtaa. Herra Madinier sai takaisin entisen mahtinsa; hän oli ollut väärässä siinä, ettei kääntynyt vasemmalle; nyt hän muisti, että koristeet olivat vasemmalla. Muuten olivat kaikki olevinaan tyytyväisiä, että sekin oli tullut nähdyksi.

Kello löi neljä. Oli vielä kaksi tuntia käytettävänä ennen päivällistä. Päätettiin ajan kuluksi lähteä kävelemään. Naiset, jotka olivat hyvin väyksissä, olisivat tahtoneet vähän istahtaa; mutta kun kukaan ei tarjonnut mitään suuhun pantavaa, niin lähdettiin taas liikkeelle, kuljettiin rantakatua pitkin. Siellä alkoi sataa uudestaan ja niin rankasti, että naisten puvut turmeltuivat sateenvarjoista huolimatta. Rouva Lorilleux, jonka sydän oli pakahtua jokaisesta vesipisarasta, joka kostutti hänen hamettaan, ehdotti, että mentäisiin sadetta pakoon Pont-Royalin alle; muuten hän uhkasi mennä sinne aivan yksin, elleivät muut tulleet mukaan. Ja koko seurue meni sillan alle. Siellä oli ihmeen hyvä suojapaikka. Se oli totisesti nerokas keksintö! Naiset levittivät nenäliinansa kivien päälle ja istuutuivat lepäämään hajasäärin; molemmin käsin nyhtivät he kivien väliin kasvaneita ruohon korsia ja katselivat, miten musta vesi virtasi, ikäänkuin he olisivat olleet maalla. Miehet huvittelivat huutamalla hyvin kovasti herättääkseen kaikua vastapäätä olevasta sillan kaaresta; Boche ja Paistikas huusivat vuoron perään kaikin voimin »Sika!» ja nauraa hohottivat, kun kaiku heille vastasi samalla sanalla; kun he olivat huutaneet äänensä käheäksi, etsivät he litteitä kiviä ja rupesivat heittämään voileipiä. Sade oli lakannut, mutta seurue viihtyi niin hyvin sillan alla, ettei pois lähtö juolahtanut kenenkään mieleen. Pitkin Seinen pintaa uiskenteli rasvapilkkuja, vanhoja korkkeja, vihannesten jätteitä ja kaikellaista roskaa; jokin häränsilmä niitä vähän aikaa pyöritti yhdessä kohden veden levottomalla kalvolla, joka holvin siimeksessä näytti ihan mustalta. Sillan päältä kuului omnibusien ja ajurien pyöräin jyrinä, Pariisin ainainen kohina, mutta muuta ei näkynyt kuin ajopelien kattoja oikealta ja vasemmalta, ikäänkuin kiulun pohjaan. Neiti Remanjou huokasi syvään; jos vain olisi ollut ruohoa, niin tämä olisi muistuttanut hänelle, sanoi hän, erästä Marnejoen mutkaa, missä hän 1817 oli käynyt erään nuoren miehen kanssa, jota muistellessaan hän vieläkin itki.

Herra Madinier antoi vihdoinkin lähtömerkin. Mentiin Tuileries'n puiston poikki lapsilauman läpi, joiden kiekot ja pallot saivat häiriytymään parien hyvän järjestyksen. Kun Vendômen torille tultua, häävieraat katselivat patsasta, pisti herra Madinier'n päähän osottaa naisille kohteliaisuus; hän pyysi heitä nousemaan patsaan huippuun Pariisia katsomaan. Hänen tarjouksensa tuntui hyvin hauskalta. Niin, niin, sinne oli noustava, siitä riittäisi naurun aihetta pitkäksi aikaa. Muuten se voisi olla sangen huvittavaa henkilöille, jotka eivät olleet koskaan kiivenneet maaperää korkeammalle.

— Ettäköhän Nilkuttajakin uskaltaa kavuta sinne asti! kuiskasi rouva Lorilleux.

— Minä nousen mielellänikin, sanoi rouva Lerat, mutta ei saa vain miehiä tulla minun jäljestäni.

Ja nouseminen alkoi. Ahtaissa kiertoportaisissa kaikki kaksitoista kiipesivät peräkkäin tunnustellen jaloillaan kuluneita astimia ja pitäen seinistä kiinni. Kun sitten porraskäytävä kävi pilkkosen pimeäksi, nauroivat he ihan katketakseen. Naiset kirkuivat. Miehet kutittivat heitä ja nipistelivät sääristä. Mutta hullujahan he olivat, kun menivät siitä puhumaan! voisihan olla luulevinaan, että hiiret heitä hätyyttivät. Sitä paitsi siitä ei ollut sen pahempia seurauksia; miehet kyllä tiesivät, mihin heidän tuli pysähtyä kunniallisuuden rajoissa pysyäkseen. Sitten Boche keksi pilan, jota koko seura säesti. Huudettiin rouva Gaudronia, ikäänkuin hän olisi jäänyt välille, ja häneltä kysyttiin, mahtuiko hänen vatsansa kulkemaan portaista. Ajatelkaahan, jos hän olisi tarttunut kiinni, pääsemättä liikkumaan mihinkään suuntaan, niin hän olisi tukkinut reijän eikä kukaan olisi päässyt pois. Ja hänen kohtuiselle vatsalleen naurettiin sellaisella remakalla, että koko patsas tutisi. Sitten Boche, joka oli oikein rovellaan, selitti, että tässä uuninpiipussahan kului koko nuoruus; siitähän ei loppua tullutkaan, se kai vei taivaaseen asti? Ja hän koetti säilyttää naisia huutaen, että torni muka horjui. Mutta Coupeau ei virkkanut koko aikana mitään; hän astui Gervaisen takana, piti häntä vyötäisiltä ja tunsu hänen antauvan hänelle kokonaan. Kun yht'äkkiä tultiin päivän valoon, oli hän juuri suutelemassa häntä kaulalle.

— Niitä maita! tepä vasta siivoa väkeä olette, älkää olko millännekään! sanoi rouva Lorilleux loukkaantuneen näköisenä.

Paistikas näytti julmistuneelta. Hammasta purren hän sanoi:

— Te piditti semmoista meteliä, että minä en saanut edes portaitakaan luetuksi.

Mutta herra Madinier oli jo parvekkeella näyttämässä huomattavia rakennuksia. Rouva Fauconnier ja neiti Remanjou eivät tahtoneet millään ehdoilla tulla edemmäksi portailta; jo pelkkä ajatus, että alhaalla oli kivitetty tori, sai heidän verensä seisattumaan; ja he tyytyivät pilkistelemään pienen oven läpi. Rouva Lerat, joka oli rohkeampi, teki kierroksen ympäri kapean parvekkeen painautuen pronssista tornin seinää vasten. Mutta yhtä kaikki tuntui peräti kolkolta, kun ajatteli, ettei olisi tarvinnut kuin

astua jalallaan yli kaiteen. Herra Jumala, mikä kuperkeikka! Hiukan kalpeina katselivat miehetkin torille. Olisi luullut häilyvänsä ilmassa erotettuna kaikesta. Ei totisesti, se ihan tuntui kylmältä sisuksissa. Herra Madinier neuvoi nostamaan silmänsä ja katsomaan suoraan eteensä, hyvin kauvas; se esti päätä huimaamasta. Ja hän osotteli sormellaan Invalidien palatsia, Panthéonia, Notre-Damen-kirkkoa, Pyhän Jaakopin tornia, ja Montmartren kukkuloita. Sitten rouva Lorilleux kysäsi näkyikö Chapellen bulevardilla viinikauppa, Hopeamyly, johon aiottiin mennä syömään päivällistä. Ainakin kymmenen minuuttia sitä sitten haettiin, jopa kiisteltiinkin; jokainen väitti viinikaupan olevan eri paikassa. Pariisi heidän ympärillään levisi äärettömänä, harmaana, häipyen sinertävään etäisyyteen, missä sen syvissä laaksoissa katot vyöryivät yhtämittäisenä aallokkona; koko oikeanpuoleinen joenranta oli suuren, repaleisen, kuparinkarvaisen pilven varjossa; sen kullanhoitoiselta reunalta lähti leveä päivänsäde, joka pani vasemman rannan tuhannet akkunat kimmeltämään yhtenä kipunamerenä; koko se puoli kaupunkia erottui loistavana ukkosen huhtomaa kirkasta taivasta vasten.

— Sitäkö varten sitä piti tänne asti kavuta, että nyt revimme silmät toistemme päästä, sanoi Boche suuttuneena ja alkoi kömpiä portaita alas.

Ääneti murjottaen laskeusivat häävieraat tornista, ei kuulunut muuta kuin kenkien kolina portaita vasten. Kun oli päästy alas, tahtoi herra Madinier maksaa. Mutta Coupeau ei siihen suostunut, vaan ehätti painamaan kaksikymmentä neljä souta vartijan kouraan, kaksi souta hengeltä. Kello oli lähes puoli kuusi: oli juuri parhaiksi sen verran aikaa kuin paluumatkaan tarvittiin. Mentiin siis takaisin bulevardien ja Poissonnièren etukaupungin kautta. Coupeaun mielestä ei kävelyretki kuitenkaan saanut loppua näin vain: hän työnsi koko seuran erääseen viinikauppaan, jossa juotiin vermouthisia.

Päivällinen oli tilattu kello kuudeksi. Hopeamylyssä oli kaksikymmentä minuuttia odotettu hääsaattoa. Rouva Boche, joka oli uskonut ovenvartijoimisen erälle samassa talossa asuvalle rouvalle, jutteli muori Coupeaun kanssa toisen kerroksen salissa vastapäätä katettua pöytää; molemmat pojat, Claude ja Etienne, jotka hän oli tuonut mukanaan, leikkivät juosten pöydän alla ja työnnellen tuolit sikin sokin. Kun Gervaise sisälle tullessaan huomasi pojat, joita hän ei ollut nähnyt koko päivänä, otti hän heidät syliinsä ja hyväili ja suuteli heitä.

— Ovatko he olleet kilttinä? kysyi hän rouva Bochelta. Eiväthän he vain liene tuottaneet teille kovin paljoa harmia?

Ja kun tämä kertoi pienokaisten iltapäivän kuluessa tekemistä kepposista, joille hän oli nauranut kuollakseen, otti äiti heidät uudestaan syliinsä ja puristi heitä rintaansa vasten hellyyden puuskan vallassa.

— Mahtaa tuo sentään tuntua omituiselta Coupeausta, sanoi rouva Lorilleux salin perällä toisille naisille.

Gervaise oli yhtä hymyilevän rauhallinen kuin aamullakin. Kävelyretken jälkeen hän kumminkin oli välistä käynyt ihan surulliseksi ja katsoi miettiväisen näköisenä miestänsä ja Lorilleux'n pariskuntaa. Hänestä Coupeau käyttäytyi raukkamaisesti sisarensa edessä. Vielä edellisenä iltana hän oli pitänyt kovaa ääntä ja vannonut hillitsevänsä heidän myrkylliset kielensä, jos he unohtivat, mikä heidän rauhaansa sopi. Mutta edessä päin hän oli heille nöyrä kuin pieksetty koira, odotti levottomana heidän jokaista sanaansa ja painautui aivan kokoon, kun luuli heidän olevan vihoissaan. Ja tämä saattoi nuoren vaimon levottomaksi tulevaisuuteen nähden.

Ei odotettu enää muita kuin Saapasta, joka ei ollut vielä ilmestynyt.

— Mitä joutavia, huusi Coupeau, käydään vain syömään. Kyllä hän tulee pian, saattepa nähdä; hänellä on tarkka vainu, hän tuntee ruuan käryn jo kaukaa... Hänellä mahtaa olla hauska, jos hän on vielä Saint-Denis'n tiellä meitä odottamassa.

Silloin häävieraat istuutuivat pöytään kolistellen kovasti tuoleja. Gervaise oli Lorilleux'n ja herra Madinier'n välissä. Muut vieraat istuivat, missä kukin halusi, sillä siitä syntyi aina kateutta ja riitaa, kun määrättiin paikat. Boche pujahti rouva Lerat'n viereen. Paistikas sai naapureikseen neiti Remanjoun ja rouva Gaudronin. Rouva Boche ja muori Coupeau pitivät pöydän päässä huolta lapsista, ottivat leikatakseen heille lihaa ja pitääkseen silmällä, etteivät he saaneet liian paljon viiniä juoda.

— Eikös kukaan lue ruokalukua? kysyi Boche, naisten järjestäessä hameitaan pöytäliinan alla, jotta niihin ei tulisi pilkkuja.

Mutta rouva Lorilleux ei pitänyt sellaisista pilapuheista. Ja lihaliemi vermiselliseen, joka oli aivan jäähtynyttä, syötiin hyvin nopeasti, kuului vain huulten mäiske lusikoita vasten. Ruokia tarjoili kaksi viinuria, pienet, rasvan tahraamat takit päällä ja epäilyttävän valkeat esiliinat edessä. Pihan puolella olevasta neljästä avatusta ikkunasta paistoi päivä täydeltä terältä; ukkosen jälkeen oli ilma puhdistunut, mutta siltä vielä kuuma. Kostealla pihalla kasvavista puista heijastui vihertävä kajastus savustuneeseen

saliin ja niiden lehtien varjot tanssivat pöytäliinalla, josta levisi kostea, ummehtunut haju. Salin molemmissa päissä olevat kärpästen tahraamat peilit pitensivät loppumattomiin pöytää, paksutekoisine, kellastuneine lautasineen, joihin rasvainen pesuvesi oli jättänyt mustat jäljet veitsien piirtämiin naarmuihin. Joka kerran kun viinurit tulivat keittiöstä, paukahti huoneen perällä oleva ovi ja sieltä tulvahti sisälle väkevä rasvan käry.

— Älkäämme puhuko kaikki yhtäkaa, sanoi Boche, kun kukaan ei virkkanut mitään, vaan jokainen painoi nenänsä lautaseen kiinni.

Oltiin juomassa ensimmäistä viinilasia seuraten silmillään kahta vasikanlihapiirakkaa, joita viinurit tarjosivat, kun Saapas tuli sisälle.

— Te sen lurjukset! huusi hän. Kolme tuntia minä tallustelin edestakaisin maantiellä, niin että viimein muudan santarmi vaati nähdäkseen minun papereitani... Onko se laitaa, kohdella vanhaa ystävää niin sikamaisesti! Olisitte edes lähettäneet kaupungin lähetin sanomaan. Vaan eikös mitä! Siitä oli leikki kaukana, sen minä sanon. Sitä paitsi satoi niin kovasti, että taskuni tulivat vettä täyteen... Totisesti sieltä vieläkin saisi ongituksi paistikalat.

Koko seurakunta nauroi katketakseen. Se saakelin Saapas oli jo saanut sisäänsä ainakin pari litraa viiniä; tietysti vain sentähden, ettei tuntuisi niin ilkeältä se mokoma sammakon siirappi, jota ukkonen oli valanut hänen raajoilleen.

— Vai jo sinä hiljankin tulit, kreivi Leipäsusi! sanoi Coupeau, käy istumaan tuonne rouva Gaudronin viereen. Näethän sinä, että on sinua odotettu, verkkosi palaa..

Se ei häntä haitannut, hän oli pian saapa toiset kiinni; ja hän pyysi kolmasti uudestaan lihalientä ja lautasellisiä vermisellejä, joiden sekaan hän leikkeli tavattoman suuria leipäkimpaleita. Kun toiset olivat päässeet piirakkaan käsiksi, tuli hän koko pöytäkunnan syvän ihailun esineeksi. Hänpä vasta osasi ahmia! Viinurit olivat aivan hämmästyksissään, eivätkä joutaneet muuta tekemään kuin ojentamaan hänelle leipää, ohuita viipaleita, jotka hän nielasi yhtenä suupalana. Lopulta hän suuttui; hän tahtoi kokonaisen leivän viereensä. Viinikauppias ilmestyi itse hyvin levottomana ovelle katsomaan. Koko seura, joka juuri odotti häntä tulevaksi, purskahti uudestaan nauramaan. Se kävi hänelle kalliiksi! Vietävän lysti velikululta yhtä kaikki tuo saakelin Saapas! Eikös hän näet kerran ollut syönyt kaksitoista kovaksi keitettyä munaa ja juonut kaksitoista lasia viiniä kellon lyödessä kahtatoista! Ei niitä monasti tapaa, jotka hänelle vertoja vetävät. Neiti Remanjou katseli heltyneenä, miten Saapas puri leipää, ja herra Madinier, joka haki soveliasta sanaa ilmaistakseen melkein kunnioittavaista hämmästystään, selitti, »että sellainen kyky oli tavaton».

Syntyi hetken äänettömyys. Toinen viinureista oli juuri asettanut pöydälle syvän vadillisen kaniinimuhennosta. Coupeau, joka oli hyvin leikkisä, laski siitä hyvän sukkeluuden.

— Kuulkaahan, viinuri, tämä kaniinihan onkin ammuttu räystäältä... Sehän naukuu vielä.

Hiljaista naukumista, mainiosti matkittuna, kuului tosiaankin, ihan kuin se olisi lähtenyt vadista. Sen sai Coupeau aikaan kurkullaan, huuliaan liikuttamatta. Sillä taidollaan hän seuroissa saavutti aina varman menestyksen, ja sentähden hän aina ravintolassa syödessään tilasi kaniinia. Sitten hän kehräsi. Naiset painoivat serviettinsä kasvoilleen, sillä heitä nauratti liaksi.

Rouva Fauconnier tahtoi pään; hän ei huolinut muusta kuin päästä. Neiti Remanjou oli ihastunut läskipalasiin. Ja kun Boche sanoi pitävänsä enimmästi pienistä sipulista, kun ne olivat hyvästi laitettuja, niin rouva Lerat nyrpisti huuliaan mutisten:

— Sen minä kyllä ymmärrän.

Hän oli kuiva ja laiha kuin aidanseiväs, vietti yksitoikkoista, yksinäistä työläisnaisen elämää; ei ollut yksikään mies pistänyt nokkaansa hänen luokseen sen jälkeen kun hän oli tullut leskeksi; yhtä kaikki hän alituisesti hautoi mielessään saastaisia ajatuksia, hakemalla haki kaksimielisiä sanoja ja hävyttömiä salaviittauksia, mutta tavallisesti ne olivat niin syvämielisiä, ettei niitä ymmärtäneet muut kuin hän itse. Kun Boche kumartui pyytämään häneltä selitystä kuiskaten hiljaa ihan hänen korvaansa, vastasi hän:

— Ka, pienet sipulit ... tietysti, ymmärtäähän sen.

Mutta keskustelu muuttui vakavaksi. Jokainen puhui omasta ammatistaan. Herra Madinier ylisti koteloteollisuutta; sillä alalla työskenteli todellisia taiteilijoita; niinpä oli hän nähnyt uudenvuoden lahjain koteloita, jotka olivat ylellisyyden ihmeteoksia, Mutta Lorilleux nauroi hänelle pilkallisesti. Hän oli perin ylpeä siitä, että teki kultatyötä, hän oli näkevinään ikäänkuin sen loistetta sormissaan ja koko olemuksessaan. Kantoivathan kultasepät ennen muinoin miekkaakin, sanoi hän usein; ja hän mainitsi

Bernard Palissyta[4] tietämättä itsekään miksi. Coupeau puolestaan kertoi tuuliviiristä, erään toverin mestariteoksesta; siinä oli ensiksi varsi, sitten lyhde, sitten hedelmäkori ja sitten lippu; koko laitos oli erinomaisen hyvin tehty ainoastaan yhteen juotetuista pienistä sinkkilevyn palasista. Rouva Lerat näytti Paistikkaalle, miten ruusun varsia tehtiin, pyörittäen veitsensä päätä sormiensa välissä. Puhe oli vähitellen käynyt äänekkäämmäksi; kaikki puhuivat sekaisin. Hälinän keskeltä kuului muutamia sanoja, kun rouva Fauconnier hyvin kimakalla äänellä moitti työntekijöitään; edellisenä iltanakin oli muudan tyttöletukka silittäessään polttanut pilalle parin lakanoita.

— Sanokaa mitä tahansa, huusi Lorilleux lyöden nyrkkinsä pöytään, kulta on kumminkin kultaa.

Keskellä äänettömyyttä, jonka tämä totuus sai aikaan, ei kuulunut muuta kuin neiti Remanjoun kimeä ääni, joka jatkoi:

— Sitten minä nostan ylös niiden hameet, ompelen sisäpuolelta... Minä pistän neulan pään lävitse, jotta hattu pysyy kiinni... Ja ne ovat valmiina. Niistä maksetaan puodissa kolmetoista souta kappaleelta.

Hän selitti nukkejaan Saappaalle, jonka leuvat kävivät hitaasti kuin myllynkivet. Hän ei kuunnellut, pudisti vain päätään pitäen silmällä viinureita, etteivät he saaneet viedä pois vateja, ennenkun hän oli niistä kaapinut kastikkeen viimeiseen tippaan. Oli syöty vasikanpaistia kastikkeineen ja vihreitä papuja. Tuotiin pöytään lintupaisti, kaksi laihaa kanaa, alustana näivettynyttä krassia. Ulkona loi aurinko viimeisiä säteitään akaasioiden latvoihin. Salissa vihertävä kajastus sakeni pöydältä nousevista höyryistä. Viini- ja rasvapilkkujen tahraama pöytä oli täynnä hujan hajan heitettyjä astioita; ja pitkien seinävartta olivat viinurit panneet likaisia lautasia ja tyhjiä pulloja, niin että se näytti roskaläjältä, joka oli pöydältä lakaistu ja sinne kaadettu. Oli hyvin kuuma. Miehet riisuivat takkinsa ja jatkoivat syöntiään paitahihasillaan.

— Älkää ahtako heihin niin paljoa, rouva Boche, minä pyydän, sanoi Gervaise, joka oli vähäpuheinen, kaukaa pitäen silmällä Claudea ja Etienneä.

Hän nousi ylös, meni puhelemaan vähäksi aikaa seisten pienokaisten tuolien takana. Eihän niillä lapsilla ole järkeä, ne syövät vaikka koko päivän, ja aina niihin vain ruoka uppoaa; ja hän antoi heille itse kanapaistia, hiukan valkoista lihaa. Mutta muori Coupeau sanoi, että antaa heidän nyt kerran syödä, niin että mahaa pakottaa. Rouva Boche syytti hiljaisella äänellä miestänsä siitä, että tämä muka nipisteli rouva Lerata polvesta. Niin, niin, kyllä hän tiesi hänen salakähmäiset vehkeensä, hän oli nähnyt hänen pistävän kätensä pöydän alle. Jos hän vielä yrittikään, niin, auta armias! hänessä oli muijaa heittämään hänelle vesipullon vasten kalloa.

Kun muut vähän vaikenivat, puhui herra Madinier politiikkaa.

— Heidän lakinsa 31 päivältä toukokuuta on kauhistus. Nykyään täytyy asua kaksi vuotta samalla paikkakunnalla. Kolme miljoonaa kansalaista on pyyhitty vaalilistoista... Olen kuullut sanottavan, että Bonaparte oikeastaan on hyvin harmissaan, sillä hän rakastaa rahvasta, sen hän on osottanut.

Hän oli tasavaltalainen, mutta hän ihaili prinssiä hänen setänsä tähden, jonka vertaista miestä ei enää koskaan ollut ilmestynyt. Paistikas suuttui: hän oli ollut työssä Elysée-palatsissa, ja oli nähnyt Bonaparten yhtä läheltä kuin nyt Saappaan, tuossa ihan vastapäätä; no niin tämä presidentin tolvana oli ihan vanhan hevossaakin näköinen. Hän kuului olevan aikeissa käydä Lyonin puolella; kunpa hän sillä matkalla taitaisi niskansa, niin pääsisi hänestä rauhaan. Ja kun keskustelu sai pahan käänteeseen, täytyi Coupeaun käydä välittämään:

— Johan te nyt olette vallan lapsellisia, kun viitsitte politiikan vuoksi käydä toistenne kimppuun!... Jonnijoutavaa koko politiikka! Mitä se meikäläisiä liikuttaa?... Pankoot minusta nähden minkälaisen hallituksen tahansa, kuninkaan tai keisarin taikka ei mitään, se ei estä minua ansaitsemasta viittä franciani, ei syömästä eikä nukkumasta, vai mitä?... Ei, se on kovin typerää!

Lorilleux pudisti päätään. Hän oli syntynyt samana päivänä kuin Chambordin kreivi, 29 päivänä syyskuuta 1820, ja tämän merkillisen yhteensattumisen johdosta hänellä oli jonkinlainen epämääräinen käsitys, että muka kreivin palaamisella Ranskaan kuninkaana oli jotakin yhteyttä hänen oman kohtalonsa kanssa. Hän ei sanonut selvään, mitä hän toivoi, mutta hän antoi ymmärtää, että hänelle oli silloin tapahtuva jotakin tavattoman mieluista. Niinpä hän joka kerran kun hänellä oli jokin mieliteko, joka oli liian suuri toteutettavaksi, lykkäsi sen tuonemmaksi »jahka kuningas palaa».

— Sitäpaitsi minä olen kerran nähnyt Chambordin kreivin, kertoi hän.

Kaikkien kasvot kääntyivät häneen päin.

— Aivan varmaan. Hän oli kookas, hyväntahtoisen näköinen mies, palttoo päällä... Minä olin

Pequignot'n, erään ystävänä luona, jolla on huonekalukauppa Chapellen Ison kadun varrella... Chambordin kreivi oli edellisenä iltana unohtanut sinne sateenvarjonsa. Hän tuli sisälle ja sanoi näin ikään ihan yksinkertaisesti: »Olkaapa hyvä ja antakaa pois minun sateenvarjoni!» Ihan todella se oli hän, Pequignot vakuutti sen minulle kunniasanallaan.

Ei kukaan pöytäkumppaleista ilmaissut vähintäkään epäilystä. Oli päästy jälkiruokaan. Viinurit korjasivat astioita pöydältä kovalla räminällä. Rouva Lorilleux, joka siihen asti oli esiintynyt arvokkaasti kuin oikea vallasnainen, ei malttanut olla huutamatta: Perhanan porsas! sillä toinen viinureista oli ottaessaan pois erästä vatia läikäyttänyt jotakin märkää hänen niskaansa. Ihan varmaan hänen silkkihameensa oli tahraantunut. Herra Madinier'n täytyi tarkastaa hänen selkäänsä, mutta siinä ei ollut mitään, hän vannoi sen. Nyt ilmestyi keskelle pöytää munanvaahtolunta salaattivadissa, ja sen ympärille kaksi juusto- ja kaksi hedelmälautasta. Munanvaahtolumi, jossa liian kovaksi keitettyjä valkuaisen kappaleita uiskenteli keltaisen hyytelön pinnalla, tuli yllätyksenä; sitä ei oltu odotettu, se oli hienoa. Saapas söi yhä, Hän oli pyytännyt toisen leivän lisää. Yksin hän lopetti molemmat juustot; ja kun hyytelöä jäi tähteeksi, otti hän koko vadin eteensä ja kastoi siihen isoja leipäpalasia ikäänkuin se olisi ollut keittoa.

— Herra on tosiaankin hyvin merkillinen, sanoi herra Madinier, puhjeten taas ihmettelyynsä.

Silloin miehet nousivat pöydästä ottaakseen piippunsa. He jäivät vähäksi aikaa Saappaan selän taakse ja taputtaen häntä olalle he kysyivät; voiko hän nyt paremmin. Paistikas koetti nostaa häntä koholle tuolineen; mutta tuli ja leimaus! se peijakas oli tullut puolta raskaammaksi. Coupeau sanoi piloillaan, että nythän se vasta alkoikin ja että hän sitä tekoaan aikoi syödä leipää yhtä painoa koko yön. Viinurit pujahtivat tiehensä säikähtyneinä. Boche, joka oli pistäytynyt alhaalla, palasi kertomaan, miten surkealta kapakan isäntä oli näyttänyt; aivan kalpeana oli hän ollut tiskinsä takana ja hänen vaimonsa, joka oli vallan murtuneena, oli juuri lähettänyt katsomaan, vieläkö leipurinpuodit olivat auki. Talon kissakin oli näyttänyt häviön partaalle joutuneelta. Tämä oli todellakin kovin hullunkurista, näihin päivällisiin ei raha mennyt hukkaan; ilman leipäsuutta Saapasta ei näin hauskoja päivällisiä voisi saada aikaankaan. Ja vetäen haikuja piipunnysistään miehet katsoivat häntä kateisin silmin; sillä niin paljon syödäkseen, täytyi olla luja ruumiinrakenteeltaan.

— Minä en vain ottaisi pitääkseni teitä ruuassa, sanoi rouva Gaudron.
En totisesti!

— Älkää, muorikulta, laskeko leikkiä, vastasi Saapas, katsoen kieroön naapurinsa vatsaan. Te olette nielaissut isomman palan kuin minä.

Paukutettiin käsiä, huudettiin hyvä: se oli mainiosti osattu. Yö oli pimennyt, kolme kaasuliekkiä lepatti salissa luoden häilyvää, himmeää valoa tupakansavun sekaan. Tuotuaan kahvia ja konjakkia olivat viinurit vieneet pois viimeiset likaiset lautaskasat. Alhaalla, kolmen akaasian alla alkoi tanssi, yhden huilun ja kahden viulun kovasti soidessa, naisten naurun säestämänä, joka kuului hiukan käheältä halki helteisen yön.

— Tehdäänpäs lökäri! huusi Saapas; kaksi litraa viinaa, paljon sitruunaa eikä kuin vähäisen sokeria!

Mutta nähdessään edessään Gervaisen levottomat kasvot Coupeau nousi ylös ja selitti, että nyt ei juoda enempää. Oli tyhjennetty viisikolmatta litraa, puolitoista litraa kukin, jos lapsetkin laskettiin yhteen aikaihmissen kanssa; siinä oli jo yllin kyllin. Oli syöty palanen ruokaa yhdessä hyvinä ystävinä, herrastelematta, koska toinen kunnioitti toistaan ja koska haluttiin viettää yhteisesti perhejuhlaa. Kaikki kävi siivosti, oltiin iloisia, ei nyt sopinut juoda itseään sikahumalaan, jos tahdottiin antaa arvoa naisille. Sanalla sanoen ja hyväksi lopuksi: oli kokoonnuttu juomaan malja avioparin menestykseksi eikä rypeäkseen nyrkit savessa. Tämän pienen puheen, jonka levyseppä piti vakuuttavalla äänellä painaen kätensä rintaansa vasten joka lauseen lopussa, Lorilleux ja herra Madinier mielihyvällä hyväksyivät. Mutta toiset, Boche, Gaudron, Paistikas ja varsinkin Saapas, jotka olivat jo sangen tulistuneita kaikki neljä, nauroivat pilkallisesti ja selittivät kieli paksuna, että heillä oli niin helkkarin jano, jota kumminkin piti sammuttaa,

— Niitä joita janottaa, niitä janottaa, ja joita ei janota, niitä ei janota, huomautti Saapas. Ja niinpä lökäri tilataan... Ei kenenkään suuta tukita. Ne jotka pitävät itseään liian hyvänä sitä juomaan, tilatkoot sokurivettä.

Ja kun levyseppä alkoi uudestaan saarnata, niin toinen, joka oli noussut seisomaan, löi kämmenellään takapuoleensa huutaen:

— Haista sinä!... Viinuri, kaksi litraa viinaa!

Silloin Coupeau sanoi, että juokoon, joka haluaa, mutta että sitä ennen oli ensin tehtävä tili ateriasta. Siten vältettäisiin riidat. Oikeiden ihmisten ei tarvinnut maksaa juoppojen edestä. Ja siinäpä kävikin

ilmi, että juuri Saapas kopeloituaan kauvan taskuun ei löytänyt kuin kolme franciä seitsemän souta. Mutta minkästähdän hänen oli annettu värjötellä Saint-Denis'n tiellä? Eihän hän voinut jäädä sinne hukkumaan. Hän oli särkenyt sadan soun rahansa. Se oli toisten syy, ja sillä hyvä. Vihdoin hän antoi kolme franciä säästään loput, seitsemän sonta huomiseksi tupakkarahoikseen. Raivoissaan olisi Coupeau lyönyt häntä, ellei Gervaise säikähtyneenä ja rukoilevana olisi vetänyt häntä takista. Hän päätti pyytää lainaksi kaksi franciä Lorilleux'ltä, joka ensin kieltäytyi, mutta sitten kumminkin salaa antoi, sillä hänen vaimonsa ei tietysti olisi koskaan siihen suostunut.

Sillä välin herra Madinier oli ottanut lautasen. Yksinäiset naiset, rouva Lerat, rouva Fauconnier ja neiti Remanjou panivat siihen ensiksi sadan soun rahansa kainosti. Sitten herrat vetäytyivät toiseen päähän salia tiliä tekemään. Kaikkiaan oli viisitoista henkeä; se teki siis yhteensä seitsemänkymmentäviisi franciä. Kun seitsemänkymmentäviisi franciä oli lautasella, lisäsi kukin herroista viisi souta viinureille. Neljännestunnin kesti vaivaloista laskemista, ennenkuin tilit oli saatu selville, niin että kaikki olivat tyytyväisiä.

Mutta kun herra Madinier oli kutsuttanut kapakan isännän suorittaakseen hänelle laskun, ällistyivät kaikki kuullessaan tämän hymysuin sanovan, että sillä ei vielä ollut läheskään kaikki hänelle suoritettu. Oli vielä ylimääräisiä menoja. Ja kun sana »ylimääräinen» otettiin vastaan raivostuneilla huudahduksilla, alkoi hän luetella: viisikolmatta litraa kahdenkymmenen asemesta, joka oli edeltäpäin sovittu määrä: munanvaahtolumi, jonka hän oli lisännyt nähdessään, että jälkiruokaa oli niukanpuoleisesti; vihdoinkin pullo rommia, joka oli tuotu kahvin kanssa siltä varalta, että joku piti rommista. Silloin syntyi hirveä riita. Coupeau, jonka niskoille kaikki syy lykättiin, piti puoliaan: ei hän ollut koskaan puhunut kahdestakymmenestä litrasta; mitä munanvaahtolumiin tuli, niin se kuului jälkiruokaan, kapakoitsija sai sen pitää omansa vahinkonaan, kun hän kerran oli omasta tahdostaan sen lisännyt; ja rommipullo oli vaan juoni, millä saada lasku suuremmaksi; pakkokos oli tuoda pöydälle juomia, joita ei arvattu varoa.

— Se oli kahvitarjottimella, huusi hän; no ka! se on pantava kahvin kanssa yhteen laskuun... Jättäkää meidät rauhaan. Vieköö rahanne mennessänne, ja piru meidät periköön, jos koskaan enää astumme jalallamme teidän hökkeliinne.

— Se tekee kuusi franciä lisää, hoki viinikauppias. Antakaa pois minun kuusi franciani... Eikä siihen ole vielä luettu tuon herran syömää kolmea leipää.

Koko seura tunkeutui hänen ympärilleen huitoen hurjasti käsillään, ja kaikki huusivat yht'aikaa vihasta sähisten. Naiset varsinkin menettivät mielenmalttinsa; he kieltäytyivät maksamasta centimeäkään lisää. Ei, kiitoksia! He olivat saaneet kyllänsä mokomista häistä. Ainakaan ei neiti Remanjouta saataisi toista kertaa houkutelluksi tällaisille päivällisille! Rouva Fauconnier oli saanut hyvin huonoa ruokaa; kotonaan olisi hän neljälläkymmenellä soulla saanut paljoa paremman aterian. Rouva Gaudron valitti katkerasti, että hänet oli työnnetty pöydän alapäähän Saappaan viereen, joka ei välittänyt hänestä vähääkään. Aina ne sitäpaitsi päättyivät huonosti tällaiset pidot. Kun kerran ken tahtoo vieraita häihinsä, niin pitäköönkin heitä silloin kutsuvieraina, hitto vie! Gervaise oli paennut muori Coupeaun luo erään ikkunan ääreen, eikä virkkanut mitään. Häntä hävetti tuntiessaan, että kaikki nämä moitteet oikeastaan tarkottivat häntä.

Herra Madinier meni viimein alas viinikauppiaan kanssa. Kuultiin heidän riitelevän alakerrassa. Vasta puolen tunnin perästä kotelotehtailija palasi toisten luo. Hän oli suoriutunut isännästä antamalla kolme franciä. Mutta häävierasten kiihko ja vimma ei vain laihtunut, yhä uudestaan kääntyi puhe ylimääräisiin maksuihin. Ja melu vielä kasvoi rouva Bochen voimannäytteestä. Hän väijyi lakkaamatta Bochea, ja kun hän näki hänen eräässä nurkassa nipistävän rouva Lerata vyötäisiltä, heitti hän kaikin voimin sinne vesipullon, niin että se meni pirstaleiksi seinää vasten.

— Sen kyllä näkee, että teidän miehonne on räättäli, sanoi pitkä leski nyrpistäen tapansa mukaan huuliaan. Hän on ensimmäisen numeron hameräättäli... Annoin minä hänelle kumminkin aimo potkuja pöydän alla.

Koko ilta oli pilalla. Mielet kävivät yhä katkerammiksi. Herra Madinier ehdotti, että laulettaisiin; mutta Paistikas, jolla oli kaunis ääni oli hävinnyt; ja neiti Remanjou, joka kyynäskolkkasillaan katseli ulos eräästä ikkunasta, näki hänet akaasioiden alla tanssittamassa paljaspäistä lihavaa tyttöä. Huilu ja viulut soittivat »Sinappikauppias» nimistä katrillia, jossa paukutettiin käsiä vastakkain tullessa. Silloin koko seura hajosi: Saapas ja Gaudronin pariskunta menivät alas. Bochekin katosi heidän perästään. Lehtien välitse, joihin oksille ripustetut lyhyt loivat kirkasta vihertävää valoa, nähtiin ikkunoista, miten parit alhaalla pyörivät. Yö nukkui hengittämättä, tainnoksissa kovasta kuumuudesta. Salissa olivat Lorilleux ja herra Madinier ryhtyneet vakavaan keskusteluun, sillä aikaa kun naiset, tietämättä, miten vihansa purkaisivat, tarkastivat vaatteitaan, oliko niihin tullut tahroja.

Rouva Lerat'n rimpsut olivat tainneet kastua kahvistä. Rouva Fauconnier'n kukikas hame oli täynnä

kastikepilkkuja. Muori Coupeaun vihreä hartiavaippa oli pudonnut tuoilta ja löytyi yhdestä nurkasta, jonne se oli jaloissa kulkeutunut. Mutta varsinkaan rouva Lorilleux ei jaksanut hillitä vihaansa. Hänellä oli tahra selässä, toisten vastaväitteistä huolimatta hän sen tunsikin. Ja väännellen itseään peilin edessä hän sen lopulta huomasi.

— Mitäs minä sanoin? huusi hän. Se on kanapaistin kastiketta. Minä maksatan viinurilla pukuni. Enemmän minä vaikka nostan jutun häntä vastaan... Se nyt vielä puuttui. Kun en minä jäänytkin kotiin... Mutta nyt minä ainakin lähden pois. Olen saanut tarpeekseni mokomista häistä!

Hän lähti raivoissaan, niin että rappuset rusahtelivat hänen kantapäittänsä potkuista. Lorilleux juoksi hänen jälkeensä. Mutta hän ei saanut häntä taivutetuksi muuhun kuin odottamaan viisi minuuttia katukäytävällä, jotta muut ehtivät lähteä yhtä matkaa.

Hänen olisi pitänyt lähteä heti ukonilman tauvottua, niinkuin hän oli aikonut, Coupeau oli maksava hänelle tästä päivästä. Saadessaan kuulla, miten vimmoissaan hän oli, näytti Coupeau tykkänään masentuvan; ja estääkseen hänelle siitä koitumasta ikävyyksiä suostui Gervaise lähtemään kotiin heti. Kiireesti heitettiin hyvästit. Herra Madinier otti viedäkseen muori Coupeaun kotiin. Rouva Boche lupasi viedä ensimmäiseksi yöksi Clauden ja Etiennen kotiinsa makaamaan; heidän äitinsä voi olla huolehti, pojat nukkuivat tuoleilla, vatsa pakoillaan liiasta munanvaahdon syönnistä. Vihdoin morsiuspari lähti pois Lorilleux'n kanssa jättäen loput häävieraat viinikauppaan, juuri kun syntyi tappelu tanssipaikalla heidän ja erään toisen seuran välillä; Boche ja Saapas, jotka olivat suudelleet erästä naista, eivät tahtoneet antaa häntä takaisin kahdelle sotamiehelle, joille hän kuului, ja jotka uhkasivat puhdistaa koko talon; huilu ja molemmat viulut soittivat vimmatusti »Helmipolkkaa».

Kello oli tuskin yhtätoista. Chapellen bulevardilla ja koko Goutte-d'Or'in kaupunginosassa pitivät juopuneet kauheaa meteliä, sillä täksi lauvantaiksi sattui työmiesten palkanmaksupäivä. Rouva Lorilleux odotti parinkymmenen askeleen päässä Hopeamylystä seisten kaasulyhdyn alla. Hän tarttui Lorilleux'n käsipuoleen ja alkoi astua edeltä taakseen katsomatta sellaista kyytiä, että Gervaise ja Coupeau hengästyivät pysytellessään jäljessä. Väliin he astuivat syrjään katukäytävältä antaakseen tietä jollekin humalaiselle, joka siihen oli kaatunut tallukat taivasta kohti. Lorilleux kääntyi taakseen saadakseen sovintoa aikaan.

— Me tulemme teitä saattamaan ovelle asti, sanoi hän.

Mutta rouva Lorilleux sanoi korottaen ääntään, että hänestä oli kummaa, miten he voivat mennä viettämään hääyötään sellaisessa saastaisessa pesässä kuin Boncoeurin hotellissa. Eikö olisi ollut viisainta lykätä häät tuonnemmaksi, säästää muutama sou ja ostaa huonekaluja, voidakseen tulla omaan kotiin ensimmäisenä iltana? Mahtoi heille tulla hyvä oltava, kun he molemmat ahtautuivat kymmenen francin vinttikamariin, jossa ei riitä edes ilmaakaan.

— Minä olen sanonut irti huoneeni, emme me sinne menekään, huomautti Coupeau arasti. Me pidämme Gervaisen huoneen, joka on isompi.

Rouva Lorilleux unohti itsensä, kääntyi äkisti ympäri ja huusi.

— Yhä paranee! Vai menet sinä nukkumaan Nilkuttajan kamariin!

Gervaise kävi aivan kalpeaksi. Tämä haukkumanimi, jonka hän ensi kerran sai vasten naamaa, iski häntä kuin korvapuusti. Sitäpaitsi hän ymmärsi hyvin kälynsä huudahduksen: Nilkuttajan kamari, se oli sama huone, jossa hän oli elänyt kuukauden Lantier'n kanssa, jossa vielä virui hänen entisen elämänsä jätteitä. Coupeau ei ymmärtänyt, häntä loukkasi vain haukkumanimi.

— Ei sinulla ole oikeutta toisia ristiä, sanoi hän pahoilla mielin. Sinä et tiedä, että sinua ihmiset sanovat Lehmänhännäksi tukkasi tähden. Se ei liene sinusta hauskaa, vai mitä?... Minkästähdän me emme pitäisi alakerran huonetta? Tänä iltana eivät lapsetkaan makaa siellä, niin mikäs meidän on siellä ollessa?

Rouva Lorilleux ei virkkanut enää mitään, vaan sulkeutui arvokkuuteensa kauheasti harmissaan siitä, että häntä sanottiin Lehmänhännäksi. Lohduttaakseen Gervaiseä Coupeau puristi hiljaa hänen käsivarttaan, ja onnistuipa hänen saada hänet iloiseksikin, kun hän kuiskaten hänen korvaansa kertoi hänelle, että heillä taloutta alkaessaan oli pyöreässä summassa seitsemän soun omaisuus, kolme kahden ja yksi yhden soun lantti, joita hän kädellään helisteli housunsa taskussa. Kun oli tultu Boncoeurin hotellin luo, sanottiin toisilleen hyvää yötä suuttuneen näköisinä. Coupeau sanoi molemmille vaimoille, että he olivat tyhmiä, ja juuri kun hän tahtoi työntää heidät toistensa kaulaan, tuli muudan juopunut mies, joka tahtoi mennä ohi oikealta, mutta tekikin äkkimutkan vasemmalle ja heittäytyi juuri heidän väliinsä.

— Kas! sehän on ukko Bazouge! sanoi Lorilleux. Hän on saanut tarpeekseen tältä päivältä.

Gervaise painautui säikähtyneenä hotellin ovea vastaan. Ukko Bazouge oli noin viidenkymmenen vuotias, ruumiinkantaja ammatiltaan. Hänen loan tahraamat mustat housunsa, musta, olalta riippuva päällysväittänsä ja musta, kuhmuinen ja lutistunut nahkahattunsa osottivat selvään, että hän oli rypenyt katuojassa.

— Älkää pelätkö, hän ei ole häjy, jatkoi Lorilleux. Hän on meidän naapurimme, asuu saman käytävän varrella kolmannessa huoneessa ennenkuin meille tullaan... Hän olisi helisemässä, jos joku hänen esimiehistään näkisi hänet tuollaisessa tilassa.

Ukko Bazouge loukkaantui kumminkin nuoren vaimon pelästyksestä ja alkoi sopertaa:

— Mitä joutavia! Emme me ruumiinkantajat syö ketään... Minä olen yhtä hyvä kuin joku toinenkin, vai mitä? kultuseni... Se on totta, että minä olen juonut jonkun kulauksen! Työllähän sitä saa ja tarvitsevathan vaunutkin rasvaa. Sen minä vain sanon, ettei kukaan teistä olisi kantanut alas sitä kuudensadan naulan painoista herrasmiestä, jonka me toverini kanssa kahden toimme neljänneestä kerroksesta katukäytävälle vieläpä aivan ehyenä... Minä pidän iloisista ihmisistä.

Mutta Gervaise peräytyi vielä likemmäksi ovenkolkkaa. Hänelle tuli kova halu itkeä. Mennyttä oli koko hänen tämänpäiväinen tyyni ilonsa. Hän ei enää ajatellutkaan suudella kälyään, hän pyysi Coupeauta ajamaan pois juopunutta. Silloin Bazouge hoiperrellessään teki filosofin halveksumista osottavan liikkeen.

— Se ei estä teitä sinne joutumasta. Ehkäpä te olette kerran vielä hyvinkin tyytyväinen sinne päästessänne... Niin, minä tunnen naisia, jotka sanoisivat suuret kiitokset, jos tultaisiin heitä noutamaan.

Ja kun Lorilleux lähti viemään häntä pois, kääntyi hän ympäri ja sopersi vielä nikotusten lomassa:

— Kun ihminen on kuollut ... kuulkaa se ... kun ihminen on kuollut, niin sitä kestää kauvan.

IV.

Neljä vuotta kesti ankaraa työtä. Naapurit pitivät Gervaiseä ja Coupeauta kunnan avioparina. He elivät muista erillään koskaan riitelemättä ja kävivät säännöllisesti sunnuntaisin kävelemässä Saint-Ouenin puolella. Vaimo teki työtä kaksitoista tuntia päivässä rouva Fauconnier'n pesulaitoksessa ja ehti sen ohella pitää kotinsa siistinä kuin vasta lyöty sou ja valmistaa ruokaa aamuin illoin koko joukolleen. Coupeau ei juonut, toi kotiin puolen kuun palkkansa ja poltti piipun tupakkaa ennen maata menoa ikkunansa ääressä hengittääkseen raitista ilmaa. Heitä mainittiin esikuvina siistin elantonsa vuoksi. Ja kun he ansaitsivat yhteensä lähes yhdeksän francia päivässä, niin laskettiin, että he voivat panna talteen melkoisia rahasummia.

Mutta varsinkin alkuaikoina heidän täytyi raataa kovasti saadakseen tulot ja menot käymään yhteen. Häistä heille oli koitunut kahdensadan francin velka. He eivät viihtyneet Boncoeurin hotellissa: heitä inhotti tämä roskaväen tyyssija; he haaveksivat omasta kodista omine huonekaluineen, joista he pitäisivät hyvää huolta. Ainakin kaksikymmentä kertaa he laskivat, kuinka suuri summa siihen tarvittiin; se teki pyöreässä summassa kolmesataa viisikymmentä francia, jos mieli heti alun pitäen saada talous siksi täydelliseksi, ettei jouduttu pulaan, kun tarvittiin kastrullia tai pataa. He eivät voineet toivoakaan saavansa niin suurta summaa säästetyksi vähemmässä ajassa kuin kahdessa vuodessa. Mutta silloin sattui heille onnellinen tapaus: muudan Plassansissa asuva vanha herra pyysi luokseen Clauden, vanhemman pojista pannakseen hänet siellä kollegioon: se oli omituisen miehen jalomielinen päähänpisto; hän näet harrasti maalaustaidetta ja oli ollut huomaavinaan taipumuksen oireita poikasen parrakkaissa ukoissa, joita tämä oli piirrellyt Plassanssissa ollessaan. Clauden elatus maksoi heille jo mitä suinkin irti saivat. Kun heidän niskoillaan ei enää ollut kuin nuorempi, Etienne, saivat he kootuksi tarvitsemansa kolmesataaviisikymmentä francia seitsemässä ja puolessa kuukaudessa. Sinä päivänä, jona he ostivat huonekalunsa erästä vanhojen huonekalujen kaupasta Belhommekadun varrelta, tekivät he, ennenkuin palasivat kotiinsa, kävelyretken ulkobulevardeille. Suuri ilo paisutti heidän sydäntään. Heillä oli nyt sänky, yöpöytä, marmoripäällyksinen piironki, kaappi, pyöreä pöytä vahakankaineen ja kuusi tuolia, kaikki vanhaa mahonkipuuta; sitä paitsi sänkyvaatteita, liinavaatteita ja kyökkikaluja, jotka olivat melkein uusia. Heistä tuntui, kuin he nyt vasta olisivat todenteolla ja lopullisesti astuneet elämään; heidän hankkimansa omaisuus kohotti heidät arvossa hyvinvoipien ihmisten rinnalle.

Asunnon valintaan meni heiltä kaksi kuukautta. He olisivat mieluummin tahtoneet vuokrata itselleen asunnon Goutte-d'Or'in kadun varrella olevasta suuresta talosta. Mutta siinä ei ollut ainoatakaan huonetta vapaana ja heidän täytyi luopua vanhasta unelmastaan. Totta puhuen ei Gervaise ollut siitä pohjaltaan pahoillaan: häntä pelotti kovasti tulla niin läheiseksi naapuriksi Lorilleux'läisille. He etsivät siis muualta asuntoa. Coupeausta oli tärkeätä, ettei jouduttu kauvaksi rouva Fauconnier'n pesulaitoksesta, jotta Gervaise voisi yhdellä harppauksella tulla kotiin mihin aikaan päivästä tahansa. Ja lopulta he löysivätkin mieleisensä asunnon, kaksi kamaria ja keittiön Goutte-d'Or'in Uuden kadun varrelta, melkein vastapäätä pesulaitosta. Se oli pieni yksikerroksinen talo; siinä oli ainoastaan kaksi asuntoa, toinen oikealla, toinen vasemmalla eteisestä, jonne vei jyrkät portaat, kellarikerroksessa asui ajopelien vuokraaja, jolla oli avaralla pihalla pitkin kadun vartta vajoja täynnä vaunuja ja valjaita. Nuori vaimo oli ihastunut, luuli tulleensa takaisin maalle; ei tarvinnut pelätä naapurinakkoja juoruineen tässä tyynessä sopukassa, joka muistutti häntä eräästä linnotusmuurin takana olevasta Plassansin pikku kadusta; ja muun hyvän lisäksi hän voi nähdä oman ikkunansa työhuoneestaan silitysrautojensa äärestä, kun vain hiukan kurotti kaulaansa.

He muuttivat sinne huhtikuun alussa. Gervaise oli silloin raskaana kahdeksannessa kuukaudessa. Mutta hän teki työtä uupumatta; nauraen sanoi hän, että lapsi auttoi häntä työssä; hän tunsu sisällänsä sen pienten jalkojen potkivan ja antavan hänelle voimia. Hän antoi Coupeaulle hyvän lähdön, kun tämä milloin tahtoi saada häntä levähtämään säästääkseen hiukan hänen voimiaan. Vasta kovien tuskien alettua oli aika käydä makuulle. Nyt hän ei vielä joutanut, sillä kun oli tulossa yksi suu lisää ruokittavaksi, täytyi käydä ankarasti työhön käsiksi. Hän itse siivosi huoneet, ennenkuin hän auttoi miestänsä panemaan huonekaluja paikoilleen. Hartaasti vaali hän näitä huonekalujaan, pyyhki niitä äidillisellä hellyydellä, hänen sydämensä oli pakautua, kun hän näki niissä pienimmänkin naarmun. Häneen koski yhtä kipeästi kuin jos hän olisi lyönyt itseään, kun hän lakaiستessaan sattui niitä kolhasemaan. Varsinkin piironki oli hänestä rakas; se oli hänestä kaunis, luja ja juhlallisen näköinen. Hänen hartain mielitekonsa, josta hän ei uskaltanut puhua, oli saada kello, minkä hän asettaisi keskelle marmorilevyä. Siinä se lasikupunsa alla näyttäisi komealta. Ellei lapsi olisi ollut tulossa, olisi hän ehkä uskaltanut ostaa kellon. Eihän siinä mikä auttanut, huoaten hän lykkäsi sen tuonnemmaksi.

Aviopuolisot olivat ihastuksissaan uudesta asunnostaan. Etiennen sänky oli pienessä kamarissa, mutta vielä siinä oli tilaa toisellekin lapsen vuoteelle. Keittiö oli pienen pieni ja pilkkosen pimeä; mutta, kun piti ovea auki, näki siellä jotakuinkin hyvin; eikähän Gervaisen tarvinnutkaan tehdä ruokaa kolmellekymmenelle hengelle; kunhan hän mahtui siinä keittämään lihalientä padallaan, niin siinä oli tarpeeksi alaa. Mutta isosta kamarista heidän kelpasi ylpeillä. Aamulla heti noustuaan he vetivät valkoiset serttinkiuutimet alkoovin eteen; ja kamari oli muuttunut ruokasaliksi, jossa pöytä oli keskellä lattiaa ja kaappi ja piironki toisiaan vastapäätä. Kun uuni kulutti kivihiiliä aina viidentoista soun edestä päivässä, niin he olivat tukkineet sen; pieni rautakamiini, joka oli pantu uunin eteen kivilevylle, antoi heille lämpöä seitsemän soun edestä riittämään asti pakkasellakin. Coupeau oli koristanut seinät parhaan kykynsä mukaan ja hänen mielestään niistä tulikin kerrassaan kauniit: Peilin paikalla oli iso kuparipiirros, joka esitti jotakin Ranskan sotamarskia, marskin sauva kädessä, tepasteluttamassa ratsuaan kanuunan ja kuulakasan välissä; piirongin yläpuolelle oli perheenjäsenten valokuvat ripustettuina kahteen riviin kahden puolen vanhanaikaista, kullatusta posliinista tehtyä vihkivesiastiaa, jossa säilytettiin tulitikkuja; kaapin reunustalla seisoi Pascalin pystykuva ja sen parina Beranger'n pystykuva, toinen vakavana, toinen hymyilevänä, kahden puolen käkikelloa, jonka nakutusta he näyttivät kuuntelevan. Se oli todellakin kaunis huone.

— Arvatkaapas, paljonko me tästä maksamme? kysyi Gervaise jokaiselta, joka kävi heillä.

Ja kun heidän hyyrynsä arvioitiin liian korkealle, niin hän voitonriemuissaan ja hyvillään siitä, että niin halvalla oli saanut niin mukavan asunnon, huusi:

— Sataviisikymmentä francia, ei centimeäkään enempää!... Eikös se ole huokeaa! vai mitä!

Itse Goutte-d'Or'in Uusi katukin vaikutti suureksi osaksi heidän tyytyväisyyteensä. Siinähan se Gervaisen aika kuluikin, kun hän alituiseen hyöri edestakaisin kotinsa ja rouva Fauconnier'n pesulaitoksen välillä. Nykyään Coupeau tuli iltaisin polttamaan piippua alaoven kynnykselle. Katu, josta puuttui jalkakäytävät, ja jonka kivitys oli painunut kuopille, nousi siinä kohden. Mäen päällä, Goutte-d'Or'in kadun puolella oli synkän näköisiä, likaisia puoteja, suutareja, tynnörintekijöitä, siivoton sekatarvakauppa ja konkurssin tehneen viinikauppiiaan kapakka, jonka ikkunaluukut olivat jo viikkokausia olleet suljettuina ja ilmoituspapereiden peitossa. Kadun toisessa päässä, Pariisin puolella nelikerroksiset talot pimitivät taivaan. Niiden alakerrassa asui pesijättäriä vier vierekkäin yhdessä ryhmässä; ainoastaan yksi parturin ikkuna pikkukaupunkilaismalliin vihreiksi maalattuine kehyksineen ja täpö täynnä heleävärisiä pulloja loi kiiltäviksi kuuratuista vaskilautasistaan iloa ja kirkkautta tähän kolkkoon soppeen. Mutta hauskin osa katua oli keskus, missä rakennukset olivat harvemmassa ja matalampia, niin että ilmaa ja päiväpaistetta pääsi kadulle asti. Vuokra-ajurin vajot, sen vieressä oleva kivennäisvesitehdas ja vastapäätä oleva pesulaitos muodostivat laajan, vapaan ja hiljaisen alueen, missä

pesijätärten heikosti kuuluvat äänet ja höyrykoneen tasainen hengitys tuntuivat vielä lisäävän seudun rauhallisuutta. Rakentamattomat tontit ja käytävät kivimuurien välillä tekivät sen maalaiskylän näköiseksi. Coupeauta huvitti katsella, miten harvalukuiset ohikulkijat loikkasivat pesulaitoksesta alituisesti juoksevien saippuaisten purojen yli, ja hän sanoi siitä johtuvan mieleensä erään maakylän, jonne eräs hänen sedistään oli vienyt hänet viiden vuoden vanhana. Gervaisen ilona oli vasemmalla hänen ikkunastaan, eräällä pihalla kasvava akaasiapuu, joka ojensi näkyviin yhden ainoan oksistaan, mutta sen niukasta vihannuudesta riitti viehätystä koko kadulle.

Viimeisenä päivänä huhtikuuta nuori vaimo synnytti. Tuskat alkoivat iltapäivällä neljän tienoossa, kun hän oli silittämässä uutimia rouva Fauconnier'n luona. Hän ei malttanut heti lähteä pois, vaan väentelihe tuskissaan tuolilla ja silitti aina hiukan välillä, kun tuskat vähäisen hellittivät: uutimilla oli kiire eikä hän tahtonut heittää niitä kesken; ehkäpä se ei ollutkaan kuin tavallista vatsanpurua eikä siitä kannattanut olla millänsäkään. Mutta kun hän aikoi ryhtyä käsiksi muutamiin miesten paitoihin, kävi hän vallan kalpeaksi. Hänen täytyi jättää työnsä sikseen ja ihan kaksin kerroin käpertyneenä kulkea kadun poikki pitäen kiinni seinistä. Muudan silittäjätar tarjoutui häntä saattamaan; hän hylkäsi tarjouksen ja pyysi häntä hakemaan kättilöä, joka asui aivan lähellä Charbonnièren kadun varrella. Eihän tässä nyt tarvinnut ehättää kuin tulta sammuttamaan. Kaippa sitä kesti vielä ainakin koko yön. Se ei saanut estää häntä palattuuan kotiin laittamasta päivällistä Coupeaulle; ehtisihän hän vielä sittenkin heittäytyä hetkeksi vuoteelle päältään riisumatta. Rappusissa tapasi hänet sellainen kouristus, että hänen täytyi istuutua keskelle portaita; ja hän painoi molemmat nyrkkinsä suutansa vasten, ettei huuto pääsisi, sillä häntä hävetti, että miehiä voisi tulla ja nähdä hänet siinä. Tuska taukosi, hän sai oven auki ja lohdutti itseään sillä ajatuksella, että hän varmaankin oli erehtynyt. Hän laittoi päivälliseksi lammaspaistia. Kaikki kävi vielä hyvin, kun hän kuori perunoita. Lammaspaisti oli joutumassa, mutta silloinpa hikoileminen ja poltot alkoivat uudestaan. Kivusta kipristellen hellan edessä hän hämmänti suurusta kastikkeeseen paistinpannussa, silmät kyynelten samentamina. Jos hän nyt synnyttikin lapsen, niin mikäpä syy se oli jättää Coupeau ilman ruokaa? Vihdoin paisti pihisi tuhkalla peitettyllä tulella. Hän palasi kamariin ja luuli vielä ennättävänsä kattaa pöydän. Mutta hänen täytyi kiireesti laskea viinipullo pois kädestään; hän ei enää jaksanut mennä vuoteelle, vaan vaipui maahan olkipatjalle. Kun kättilö saapui neljännestuntia myöhemmin, niin siinä hän auttoi hänet synnyttämään.

Levyseppä oli yhä työssä sairashuoneella. Gervaise kielsi menemästä häntä häiritsemään. Kun hän tuli kotiin seitsemän aikaan, tapasi hän Gervaisen makaamassa hyvästi peitettyinä, kasvot hyvin kalpeina korvatyynyillä. Lapsi itki saaliin käärittynä vuoteen jalkopäässä.

— Voi! eukko parkani! sanoi Coupeau suudellen Gervaiseä. Ja minä kun laskin leikkiä äsken ikään toverieni kanssa sinun huutaessasi täällä tuskissasi!... Sanohan, oliko se kovin vaikeaa, se kai kävi niin joutuun, ettei siinä olisi ehtinyt aivastaakaan. Gervaise hymyili heikosti; sitten hän kuiskasi:

— Se on tyttö.

— Se on oikein! vastasi levyseppä, laskien leikkiä virkistääkseen häntä, minä olin tilannut tytön ja nyt sen sain! Sinähän teet kaikki, mitä minä haluan.

Ja ottaen lapsen syliinsä hän jatkoi:

— Antakaapas, kun minä vähän katson teitä, neiti Likasilmä!... Teillä on pieni sangen musta naama. Kyllä se valkenee, olkaa huolehti. Teidän pitää olla kiltti ja siivo ja kasvaa kunnon ihmiseksi, niinkuin isä ja äitikin.

Gervaise katseli tytärtään hyvin vakavana, silmät selällään. Vähitellen tuli niihin surumielinen ilme. Hän pudisti päätänsä; hän olisi tahtonut pojan, sillä pojat selviytyvät aina paremmin eivätkä ole niin monessa vaarassa tässä Pariisissa. Kättilön täytyi ottaa lapsi pois Coupeaun käsistä ja kieltää Gervaiseä puhumasta, oli jo paha, että pidettiin niin paljon melua hänen ympärillään. Silloin Coupeau sanoi, että pitäisi lähteä ilmottamaan muori Coupeaulle ja Lorilleux'läisille; mutta hänellä oli hirveän nälkä, hän tahtoi ensin syödä. Gervaisesta oli hyvin vaikeaa nähdä Coupeaun itsensä häärivän ruokahommissa, juoksevan keittiöön paistia hakemaan, syövän rikkonaiselta lautaselta; eikä löytävän edes leipääkään. Kiellosta huolimatta hän päivitteli ja kääntelihe lakanoiden välissä. Kylläpä hän olikin ollut saamaton, kun ei ollut voinut edes pöytää kattaa; mutta häntä oli niin äkisti kouristanut vatsasta, että hän oli lyyhähäntynyt maahan kuin kepin iskusta. Hänen mies parallaan oli syytä olla hänelle suutuksissaan, kun sai niin huonoa ruokaa ja hän vain makasi siinä jouten. Tokko perunat edes olivat tarpeeksi keitetyt? Hän ei muistanut, oliko hän pannut niihin suolaa.

— Olkaa nyt vaiti toki, huusi kättilö.

— Jopahan te muka saisitte hänet rauhottumaan! sanoi Coupeau, suu täynnä ruokaa. Jos teitä ei olisi, niin minä lyön vetoa, että hän nousisi minulle leipää leikkaamaan... Pysy toki alallasi, eukkoseni. Et saa liikkua, muuten et pariin viikkoon pääse jalkeille. Tämähän on mainion hyvää tämä sinun paistisi.

Tulettehan syömään sitä minun kanssani, rouva, vai mitä?

Kättilö kieltäytyi: mutta hän tahtoi kernaasti juoda lasin viiniä, sillä hän oli niin säikähtänyt, sanoi hän, kun oli löytänyt vaimorukan pienokaisineen olkipatjalta. Coupeau lähti viimein kertomaan uutista sukulaisille. Puolen tunnin päästä hän palasi mukanaan koko joukko, muori Coupeau ja Lorilleux'läiset sekä rouva Lerat, joka juuri oli ollut käymässä näiden luona. Lorilleux'n puoliset olivat nähdessään heidän menestyvän tulleet perin ystävällisiksi ja kehuivat uhalla Gervaiseä, mutta salavirkkaa he kumminkin pienillä epäävillä liikkeillä, päänpudistuksilla ja silmäniskuilla osottivat ikäänkuin tahtovansa lykätä myöhemmäksi oikean arvostelunsa. He tiesivät kyllä, mitä he tiesivät; mutta he eivät tahtoneet asettua kaikkien muiden naapurien yhteistä mielipidettä vastaan.

— Minä tuon tänne koko roikan! huusi Coupeau. Minkäs sille mahtaa! He tahtovat tulla sinua katsomaan... Älä aukaise suutasi, se on sinulta kielletty. He saavat jäädä tähän sinua katsomaan rauhassa, mutta pysykööt mukisematta, sen minä sanon... Minä lähdän tästä kahvia keittämään, ja hyvää sen pitää tullakin.

Hän katosi keittiöön. Muori Coupeau jäi suudeltuaan Gervaiseä ihmettelemään lapsen suuruutta. Molemmat toisetkin vaimot olivat suudella moiskauttaneet Gervaiseä poskelle. Ja kaikki kolme seisoiivat vuoteen ääressä ja selittivät päivitellen synnytysten, kummallisten synnytysten yksityiskohtia. Rouva Lerat tutki pienokaista joka paikasta ja julisti sen olevan hyvin täysiluomaisen, lisäsipä vielä merkitsevästi, että siitä oli tuleva pulska nainen; ja kun lapsen pää oli hänestä liian suippo, niin hän puristeli sitä hiljaa sen huudoista välittämättä, saadakseen sen pyöreämmäksi. Rouva Lorilleux tempasi suuttuneena lapsen hänen käsistään: mokomasta kopeloimisestahan lapsi rukka voisi saada kaiken maailman viat, kun sillä oli niin hento kallo. Sitten alettiin tutkia, kenenkä näköinen se oli. Siitä oli vähällä syntyä riita. Lorilleux, joka kurotti kaulaansa naisten takana, väitti kiven kovaan, että lapsessa ei ollut mitään Coupeausta; nenässä ehkä hiukan, mutta hyvin vähäisen! Se oli ihan äitiinsä, varsinkin silmistään; totisesti, sellaisia silmiä ei ollut kellään isän puolella.

Coupeauta ei vain näkynyt takaisin tulevaksi. Kuultiin kyllä, miten hän keittiössä tappeli uunin ja kahvipannun kanssa. Gervaise tuskitteli: eihän nyt kahvin keitto kuulunut miesten tehtäviin; ja hän huusi hänelle, miten hänen tuli menetellä, vaikka kättilö kaikin voimin koetti saada häntä pysymään vai.

— Pois tieltä! sanoi Coupeau tullessaan huoneeseen kahvipannu kädessä. Onpas se nyt kärsimätön! Aina sillä pitää olla jokin asia painajaisena mielellään... Nyt me saamme tyytyä juomaan tätä laseista, vai mitä? sillä kupit, nähkääs, ovat vielä jääneet tuomatta kauppiaalta.

Istuuduttiin pöydän ympärille, ja levyseppä tahtoi itse kaataa kahvia. Se haiskahti niin suloisen väkevältä, se ei ollutkaan mitään sikurivettä. Kun kättilö oli särpinyt lasinsa tyhjäksi, lähti hän pois: kaikki kävi hyvin, häntä ei enää tarvittu; jos yö olisi levoton, pitäisi aamulla lähettää häntä hakemaan. Hän oli vielä menossa portaita alas, kun rouva Lorilleux alkoi häntä panetella herkuttelijaksi ja tyhjäntoimittajaksi. Se kun pani neljä sokeripalasta kahvin sekaan ja ilkeää vielä ottaa viisitoista francia siitä hyvästä, että jättää toisen synnyttämään yöpö yksin. Mutta Coupeau puolusti häntä: mielellään maksaisi hän nuo viisitoista francia, sillä sanoi, mitä sanoi, niin nuo naiset kuluttivat nuoruutensa opinnoihin ja heillä oli oikeus vaatia kallis hinta. Sitten Lorilleux ja rouva Lerat rupesivat väittelemään; edellinen väitti, että saadakseen pojan täytyi kääntää sänkynsä pääpuoli pohjoseen päin; mutta toinen kohautti olkapäitään sanoen sitä lasten loruksi, hän tiesi toisen keinon, joka oli sellainen, että piti kätkeä patjan alle salaa vaimoltaan kaurallinen tuoreita, päiväpaisteesta poimituita viholaisia. Pöytä oli työnnetty sängyn viereen. Gervaise, jonka vähitellen oli vallannut suunnaton väsymys, makasi siinä kymmeneen asti hymyilevänä ja tylsänä, pää toisten puoleen käännettynä; hän näki ja kuuli kaikki, mutta hän ei jaksanut enää jäsentäkään hievauttaa eikä sanaakaan sanoa; hänestä tuntui kuin olisi hän ollut kuollut hyvin suloisella kuolemalla ja oli onnellinen nähdessään toisten elävän.

Toisinaan kuului pienokaisen vikinää toisten karkeiden äänten seasta, kun he loppumattomiin jauhoivat erästä murhaa, joka edellisenä päivänä oli tehty Bon-Puits'n kadulla, La Chapellen toisessa päässä.

Kun sitten vieraat rupesivat lähtöä tekemään, otettiin ristiäiset puheeksi. Lorilleux'läiset olivat lupautuneet kummeiksi; takana päin he nyrpistivät nenäänsä; kumminkin he olisivat näyttäneet hyvin noloilta, ellei heitä olisi pyydetty kummeiksi. Coupeaun mielestä ei ollut ensinkään välttämätöntä kastaa lasta; se ei ainakaan tuottaisi hänelle kymmentä tuhatta francia korkoja; ja sitä paitsi lapsi oli vaarassa vilustua. Mitä vähemmän oli pappien kanssa tekemistä, sitä parempi. Mutta muori Coupeau sanoi häntä pakanaksi, ja vaikka Lorilleux'läiset eivät käyneetkään rippikirkossa, niin he kuitenkin kerskasivat olevansa uskonnollisia..

— Siis ristiäiset pidetään ensi sunnuntaina, jos se teille sopii, sanoi ketjuntekijä.

Ja kun Gervaise oli suostumuksen merkiksi nyykäyttänyt päätään, suutelivat häntä kaikki ja kehottivat voimaan hyvin. Sanottiin hyvästi lapsellekin. Jokainen kumartui vuorostaan tuolle pienelle värisevälle raukalle hymyilemään ja hyväily sanoja sanomaan, ikäänkuin se olisi voinut ymmärtää. Häntä sanottiin Nanaksi, joka oli Annasta, hänen kumminsa nimestä muodostettu lempinimi.

— Hyvää yötä, Nana... No tuleppa oikein koreaksi tytöksi, Nana...

Kun he vihdoin olivat lähteneet pois, asetti Coupeau tuolinsa ihan sänkyyn kiinni ja lopetti piippunsa pitäen Gervaiseä kädessä. Hän veteli savuja hitaasti, sanoen aina välillä jonkun lauseen hyvin liikutettuna.

— No? muijaseni, he taisivat väsyttää sinut ihan pilalle? Mutta ymmärräthän sinä, että minä en voinut estää heitä tulemasta. Osottaahan se yhtä kaikki heidän ystävyystään... Mutta parempi on olla yksin, vai mitä? Minun ainakin teki mieleni olla hiukan yksin, näinikään sinun kanssasi. Voi, kuin tämä ilta minusta tuntui pitkältä!... Tälläkin pikku raukalla on tainnut olla aika lailla kipuja! Ei ne aavistakaan nuo vauvat maailmaan tullessaan kuinka kipeästi se koskee. Se kai mahtaa tuntua kuin väännettäisiin sisukset nurin... Missä se pipi on, että mä suutelen sitä?

Hän oli hiljakseen työntänyt toisen leveän kämmenensä Gervaisen selän alle ja veti häntä luokseen ja suuteli lakanan läpi hänen vatsaansa, tuntien rajua hellyyttä tätä vielä tuskien raukaisemaa hedelmällisyyttä kohtaan. Hän kysyi, koskiko hänen hyväilynsä Gervaiseen, hän olisi tahtonut parantaa hänet puhaltamalla kipeään paikkaan. Ja Gervaise oli ylen onnellinen. Hän vakuutti, ettei hän enää tuntenut mitään tuskia. Hän halusi vain nousta jalkeille niin pian kuin mahdollista, sillä ei nyt joutanut käsiään ristissä pitämään. Mutta Coupeau rauhotti häntä. Eikö hän muka ottanut vastatakseen ruuan saannista lapselle? Hän olisi kurja raukka, jos hän koskaan jättäisi tyttöletukan hänen niskoilleen. Konstikos niitä on lapsia tehdessä, niiden elättäminen vasta on ansioksi luettava, eikö totta?

Coupeau ei saanut sanottavasti nukkua sinä yönä. Joka tunti täytyi hänen nousta antamaan lapselle joku lusikallinen haaleata sokerivettä. Se ei estänyt häntä lähtemästä aamulla työhön tapansa mukaan. Aamiaistuntinsakin hän käytti siihen, että kävi ilmottamassa tuomarin virastossa lapsen syntymästä. Sillä aikaa oli rouva Boche sanan saatuaan tullut viettämään sen päivän Gervaisen luona. Mutta nukuttuaan kymmenen tuntia sikeää unta, tämä valitti, että hän jo tunsu koko ruumiinsa kangistuvan, kun niin kauvan täytyi maata yhdessä kohden. Hän tulisi kipeäksi, jos hänen ei annettaisi nousta. Kun Coupeau illalla palasi kotiin, kertoi hän hänelle huolistaan: tosin hän luotti rouva Bocheen; sitä hän vain ei sietänyt nähdä, että vennonvieras ihminen hommasi kuin kotonaan hänen huoneessaan, aukoi laatikoita ja kosketteli hänen tavaroitaan. Seuraavana päivänä kun ovenvartija palasi asialta, tapasi hän hänet pystyssä, pukeutuneena lakaisemassa ja puuhaamassa päivällistä miehelleen. Eikä hän missään nimessä enää tahtonut käydä uudestaan makuulle. Ihmiset ehkä pitäisivät häntä vielä pilkkanaan. Kelpasihän niiden vallasnaisten olla olevinaan väsyksissä. Kun ei ollut rikas, ei siihen joutanut. Kolme päivää synnytyksen jälkeen hän jo silitti alushameita rouva Fauconnier'n luona, iskien väen väkeen raudoillaan ja hikoillen uunista lähtevässä ankarassa kuumuudessa.

Lauantai-iltana rouva Lorilleux toi kumminlahjansa: kolmekymmentäviisi souta maksavan myssyn ja poimukkaan, kapealla pitsillä reunustetun ristimämekon, jonka hän oli saanut kuudella francilla, koska se oli vähäsen nuhraantunut. Seuraavana päivänä antoi Lorilleux mieskummina Gervaiselle kuusi naulaa sokeria. He toimittivat reilusti asiansa. Edes päivällisillekään, jotka samana iltana pidettiin Coupeaulla, he eivät tulleet tyhjin käsin. Miehellä oli tullessaan litran pullo viiniä kummassakin kainalossa ja hänen vaimonsa kantoi isoa pannukakkua, jonka hän oli ostanut eräästä hyvässä maineessa olevasta sokerileipomosta Clignaneourt'in kadun varrelta. Mutta he kävivät kertomassa antamistaan lahjoista pitkin kaupunkia; he olivat panneet likoon lähes kaksikymmentä francia. Kun Gervaise kuuli heidän juoruamisistaan, tympäsi se häntä eikä hän sen koomin enää pitänyt lukua heidän kohteliaisuuden osotuksistaan.

Näillä ristiäispäivällisillä vasta alkoi Coupealaisten lähempi seurustelu eteisen toisella puolen asuvien naapurien kanssa. Tässä pienen talon toisessa huoneustossa asui kaksi henkeä, rouva Goujet poikineen. Siihen asti oli tervehditty portaissa ja kadulla, ei muuta. Naapurit näyttivät vähän juroilta. Kun sitten rouva Goujet oli synnytyksen jälkeisenä päivänä tuonut Gervaiselle ämpärin vettä, oli tämä katsonut soveliaaksi kutsua heidät ruualle, varsinkin kun he näyttivät hänestä hyvin kunnan ihmisiltä. Ja siinä tietysti oli tehty tuttavuutta.

Goujet'laiset olivat kotoisin Lillestä. Äiti paikkasi pitsejä; poika, ammatiltaan seppä, teki työtä naulatehtaassa. Viisi vuotta olivat he asuneet paikoillaan. Heidän elämänsä rauhallisen ulkokuoren alla oli kätkeytynä vanha syvä suru: isä Goujet oli Lillessä kerran juovuspäissään lyönyt kuoliaaksi erään toverinsa rautakangella ja sitten vankilassa kuristanut itsensä nenäliinallaan. Leski ja poika, jotka tämän onnettomuuden jälkeen olivat tulleet Pariisiin, tunsivat aina tämän murhenäytelmän painostavan heidän elämäänsä ja sovittivat sitä ehdottomalla rehellisyydellä, lempeydellä ja väsymättömällä työllä. Olipa heissä hiukan ylpeydenkin vikaa, sillä lopulta he olivat omissa silmissään parempia kuin muut.

Rouva Goujet, joka aina kävi mustiin puettuna, nunnan hunnun tapainen liina päässä, oli niin kalpea ikäänkuin valkoiset pitsit, joita hän hyppysissään valmisteli, olisivat heijastaneet kirkkauttaan hänen tyynen ja arvokkaan näköisiin kasvoihinsa. Goujet oli kolmenkolmatta vanha, uljaan näköinen, punaposkinen, sinisilmäinen jättiläinen, väkevä kuin Herkules. Työpajassa kutsuivat toverit häntä Kultaparraksi hänen kauniin keltaisen partansa tähden.

Gervaise tunsu heti kohta suurta ystävyttä näitä ihmisiä kohtaan. Kun hän ensi kerran astui sisälle heidän puolelleen, jäi hän ihmettelemään asunnon siisteyttä, Siinä ei ollut moitteita sijaa; sai puhaltua vaikka mihin, eikä ainoatakaan tomuhiutaletta lähtenyt lentoon. Ja lattia kiilsi kirkkaasti kuin peili. Rouva Goujet vei hänet katsomaan poikansakin huonetta. Se oli sievä ja valkoinen kuin nuoren tytön kamari; siinä oli pieni rautasänky musliiniverhojen takana, pöytä, pesukaappi ja kapea, seinällä riippuva kirjahylly; sen lisäksi seinät täpötäynnä kuvia, irti leikatuita paperinukkeja, neljällä naulalla seinälle lyötyjä värillisiä painokuvia ja kuvalehdistä leikattuja kaikellaisten henkilöiden kuvia. Rouva Goujet sanoi hymyillen, että hänen poikansa oli iso lapsi, iltaisin lukeminen häntä väsytti: silloin hän huvikseen katseli kuvia. Gervaise unohtui tuntikaudeksi naapurinsa luo, joka oli istunut työnsä ääreen ikkunan eteen. Häntä huvitti katsella satoja neuloja, joilla pitsi oli kiinnitetty, ja hän tunsu itsensä onnelliseksi saadessaan hengittää puhtauden hyvää tuoksua tässä huoneessa, jossa harras hiljaisuus vallitsi.

Goujet'laiset miellyttivät vielä enemmän, kuta enemmän heidän kanssaan seurusteli. He ansaitsivat hyviä päiväpalkkoja ja panivat yli neljänneksen palkastaan säästökassaan. Naapurit tervehtivät heitä ja puhuivat keskenään heidän säästöistään. Goujet'illa oli aina puhdas, tahraton pusero, eikä koskaan nähty reikää hänen vaatteissaan. Hän oli aina hyvin kohtelias, vieläpä hiukan arkakin, huolimatta leveistä hartioistaan. Kadun päässä olevat pesijättäret nauroivat nähdessään hänen kulkevan ohi, katse maahan luotuna. Hän ei pitänyt heidän törkeistä puheistaan ja häntä inhotti, että naisilla oli aina suu täynnä rivoja sanoja. Kerran hän kumminkin oli tullut juovuksissa kotiin. Silloin ei rouva Goujet ollut nuhdellut häntä muuten kuin asettamalla hänet isänsä kuvan eteen, joka huolellisesti pidettiin piirongin laatikkoon kätkettynä. Tämän opetuksen jälkeen Goujet ei koskaan juonut enempää kuin sieti, vihaamatta kumminkaan viiniä, sillä viini on välttämätöntä työmiehelle. Sunnuntaisin hän kävi kävelemässä äitinsä kanssa, joka ylpeänä nojasi hänen käsivarteensa; useimmiten menivät he Vincennes'iin päin; toisen kerran taas kävivät he yhtenä teatterissa. Äiti oli pojalle kaikki kaikessa. Hänelle hän puhui ikäänkuin hän vielä olisi ollut pieni lapsi. Hänen neliskulmainen päänsä ja raskaan moukarin heiluttamisesta vahvenneet jänterensä tekivät, että hän muistutti isoa kömpelöä eläintä, joka on järjenjuoksultaan hidas, mutta kumminkin hyväntahtoinen.

Ensimmäisinä päivinä hän vierasti kovasti Gervaiseä. Mutta muutamissa viikoissa hän tottui häneen. Hän odotti häntä kantaakseen hänen vaatekääröjään, kohteli häntä kuin sisarta ja tullen äkkiä tuttavalliseksi leikkeli paperikuvia nimenomaan häntä varten. Eräänä aamuna kumminkin kun hän oli tullut sisälle koputtamatta ovelle, yllätti hän Gervaisen puoleksi alasti kaulaansa pesemässä; eikä hän viikkokauteen katsonut häntä silmiin, niin että hän lopulta sai tämänkin punastumaan.

Marjamehun mielestä oli Kultaparta hieman hölmö. Olihan se hyvä, ettei juonut eikä mässännyt eikä ahdistellut tyttöjä katukäytävillä, mutta miehen tuli kumminkin olla mies, taikka muuten oli parasta panna heti hame päälleen. Hän kiusotteli häntä Gervaisen kuullen syyttäen häntä, että hän iski silmää kaikille lähiseudun naisille; ja jättiläisen kokoinen Goujet puolustautui vimmatusti. Se ei estänyt molempia työmiehiä olemasta hyviä tovereita. He kävivät hakemassa toisiaan aamulla lähteäkseen yhdessä työhönsä ja joivat välistä lasin olutta ennen kotiintuloa. Ristiäispäivällisistä asti he olivat sinutelleet toisiaan, sillä se pitentää vain puhetta, jos aina pitää sanoa »te». Sillä kannalla oli heidän ystävyytensä, kun Kultaparta teki Marjamehulle uljaan palveluksen, sellaisen merkkipalveluksen, jota ei koko elämässään unohda. Se tapahtui 2 päivänä joulukuuta 1851. Levysepän päähän oli pistänyt mennä pilan päiten kapinaa katsomaan; hän antoi palttua tasavallalle, Bonapartelle ja koko hökötykselle; mutta hän ihaili ruudinsavua ja pyssynlaukaukset olivat hänestä hauskoja. Ja hän olisi aivan varmaan joutunut kiikkiin muutaman katusulun takana, ellei seppä olisi sattunut tulemaan hätään juuri parhaiksi suojellakseen häntä suurella ruumiillaan ja auttaakseen pakenemaan. Palatessaan Faubourg-Poissonnièren katuä pitkin Goujet astui nopeasti vakavan näköisenä. Hän harrasti politiikkaa, oli maltillinen tasavaltalainen oikeuden ja yhteisen hyvän nimessä. Kumminkaan hän ei ollut ampunut ainoatakaan laukausta. Ja hän esitti syynsä: rahvas väsyi poimimaan porvariston hyväksi kastanjoita tulesta ja polttamaan siinä hyppysensä; helmi- ja kesäkuu olivat mainioita läksytyksiä; niinpä tästälähin esikaupungit jättäisivätkin kaupungin selviytymään yksin parhaan kykynsä mukaan. Päästyään sitten Poissonniers-kadun mäen päälle hän kääntyi ympäri katsomaan Pariisia; siellä suoritettiin yhtä kaikki surkeita asioita, rahvas voisi vielä kerran katua, että se oli ristissä käsin sitä katsellut. Mutta Coupeau nauroi, sanoi liian pöllöiksi niitä aaseja, jotka panivat nahkansa alttiiksi ainoastaan sitä varten, että edustajakamarin laiskat tyhjäntoimittajat edelleenkin saisivat viisikolmatta franciansa. Illalla Coupeaulaiset kutsuivat Goujet'n äitineen päivällisille. Jälkiruuan aikana Marjamehu ja Kultaparta suutelivat kumpikin toisiaan molemmille poskille. Nyt oli ystävydenliitto solmittu koko elinijäksi.

Kolme vuotta kului molempain perheiden elämä eteisen kummallakin puolen ilman mitään

merkkitapausta. Gervaise oli kasvattanut pikku tytärtään menettämättä enempää kuin korkeintaan kaksi työpäivää viikossa. Hänestä oli tullut taitava hienojen vaatteiden pesijätär, ja hän ansaitsi aina kolmeen franciin päivässä. Myöskin oli hän pannut Etiennen, joka oli kahdeksannella vuodella, Chartres-kadun varrella olevaan pienten lasten kouluun, jonne hän maksoi viisi francia kuussa. Huolimatta lasten elatuskustannuksista panivat heidän vanhempansa kaksin, kolminkymmenin francin joka kuussa säästökassaan. Kun heidän säästönsä nousivat kuuteensataan franciin, ei nuori vaimo enää saanut nukutuksi kunnianhimoisen unelman vaivaamana: hän tahtoi perustaa oman liikkeen, vuokrata pienen puodin, pitää vuorostaan toisia naisia työssään. Hän oli kaikki laskenut valmiiksi. Jos työ sujuisi, voisi heillä kahdenkymmenen vuoden päästä olla sievoinen pääoma, jonka koroilla he eläisivät jossakin maalla. Kumminkaan hän ei uskaltanut siihen ryhtyä. Hän sanoi etsivänsä puotia saadakseen miettimisaikaa. Rahoilla ei ollut mitään hätää säästökassassa; päinvastoin ne siellä sikisivät. Kolmeen vuoteen hän ei ollut tyydyttänyt kuin yhden ainoan mielitekonsa, hän oli ostanut itselleen kellon, tumman-sinipunervasta palissanderipuusta tehdyn, kierteisillä patsailla varustetun pendelikellon, jonka heiluri oli kullatusta vaskesta; ja siitä oli maksettava yhden vuoden kuluessa kaksikymmentä souta joka maanantai. Hän suuttui kun Coupeau aikoi ruveta sitä vetämään; hän itse yksin nosti sen lasikupua, pyyhki sen patsaita sellaisella hartaudella, ikäänkuin hänen piironkinsa marmorilevy olisi muuttunut alttariksi. Lasikuvun alla kellon takana hän piti piilossa säästökassan vastakirjaa. Ja usein, kun hän uneksi puodistaan, hän unohtui kellotaulun eteen jääden tuijottamaan viisareihin, ikäänkuin hän olisi odottanut jotakin erikoista juhlallista hetkeä tehdäkseen päätöksensä.

Coupeaulaiset menivät melkein joka sunnuntai kävelylle Goujet'laisten kanssa. Ne olivat hauskoja huviretkiä, syötiin paistettua kalaa Saint-Ouenissa tai kaniinia Vincennes'issä aivan vaatimattomasti jonkin pikku ravintolan puutarhassa. Miehet joivat vain janoonsa ja palasivat käsi kädessä naisten kanssa pää ihan selvänä. Illalla ennen maata menoa tehtiin tilit ja jaettiin menot tasan; eikä joku sou sinne tai tänne koskaan synnyttänyt riitaa. Lorilleux'läiset kadehtivat Goujet'laisia. Heistä oli kummallista yhtä kaikki, että Marjamehu ja Nilkuttaja yhä olivat yksissä vierasten ihmisten kanssa, kun heillä kerran oli sukulaisiakin. Mutta vieläkö mitä! he eivät välittäneet sukulaisistaan tämän taivaallista! Niin pian kuin he olivat saaneet säästöön neljä souta, he eivät enää tahtoneet nahkaansa mahtua. Rouva Lorilleux'tä harmitti kovasti nähdessään veljensä vieraantuvan hänestä ja hän alkoi uudestaan syyttää herjauksia Gervaiseä vastaan. Rouva Lerat sitä vastoin piti nuoren vaimon puolta kertoen hänestä ihmeteltäviä seikkoja, miten häntä oli koeteltu vietellä iltamyöhällä bulevardilla, mutta kuinka hän sankarillisesti oli suoriutunut hävyttömistä tungettelijoista sivaltamalla heille pari korvapuustia. Muori Coupeau puolestaan koetti sovittaa kaikkia keskenään ja pysytteläitä kaikkien lastensa suosiossa; hänen näkönsä heikkeni heikkenemistään, eikä hänellä ollut enää muuta toimeentulon mahdollisuuttakaan: hän oli tyytyväinen, kun sai sata souta milloin miltäkin lapsistaan.

Juuri sinä päivänä, jolloin Nana täytti kolme vuotta, tapasi Coupeau illalla työstään palatessaan Gervaisen hyvin kiihtyneenä. Hän kieltäytyi puhumasta, häntä ei mikään vaivannut, sanoi hän. Mutta kun hän kattoi pöydän aivan hullusti, jääden lautaset kädessä seisomaan syviin mietteisiin vaipuneena, tahtoi hänen miehensä kivenkovaan tietää, mitä oli tapahtunut.

— No niin, tunnusti hän lopulta, sen pienen rihkamakauppiaan puoti Goutte-d'Or'in kadun varrella on vuokrattavana. Minä näin sen tunti sitten käydessäni sieltä lankaa ostamassa. Sehän minut pani miettimään.

Se oli hyvin siisti puoti juuri siinä isossa talossa, johon he ennen muinoin toivoivat pääsevänsä asumaan. Siinä oli puoti, sen perällä varastuhuone ynnä kaksi muuta huonetta, oikealla ja vasemmalla; siis juuri mitä he tarvitsivat. Huoneet olivat tosin pienenpuoleisia, mutta hyvin sijoitetut. Vaan se oli hänestä liian kallis: isäntä puhui viidestäsadasta francista.

— Sinä olet siis käynyt katsomassa ja kysynyt hintaa, sanoi Coupeau.

— Niin, ilman vain aikojani! vastasi hän koettaen näyttää välinpitämättömältä. Saahan sitä ilmoituksen mukaan käydä katsomassa vaikka mitä huoneustoa, eihän se sido mihinkään... Mutta tämä on aivan liian kallis. Sitä paitsi olisi ehkä tyhmää perustaa oma liike.

Kumminkin hän päivällisen jälkeen alkoi taas puhua rihkamakauppiaan puodista. Hän piirusti huoneuston sanomalehden reunaan. Ja vähitellen hän innostui mittaamaan nurkkia ja järjestämään huoneita, ikäänkuin hänen olisi jo huomispäivänä ollut muutettava sinne tavaroineen. Silloin Coupeau yllytti häntä vuokraamaan, kun näki miten kovasti hänen sitä teki mieli; aivan varmasti hän ei löytäisi mitään kunnollista alle viidensadan francin, ehkäpä siitä saisi vielä vähäisen tingityksikin. Ainoa ikävä seikka oli joutua asumaan samassa talossa Lorilleux'läisten kanssa, joita Gervaise ei voinut sietää. Mutta tämä siitä suuttui, hän ei muka vihannut ketään; vieläpä hän innoissaan rupesi puolustamaan Lorilleux'läisiä; eivät he olleet pohjaltaan häijyjä, kyllä heidän kanssansa tulisi toimeen. Ja kun he olivat käyneet levolle, niin Coupeau jo nukkui, kun Gervaise vielä jatkoi huoneiden järjestelemistä, vaikka hän ei vielä ollutkaan lopullisesti myöntynyt niitä vuokraamaan.

Seuraavana päivänä hän yksin jäätyään ei voinut vastustaa haluaan nostaa lasikupua kellon päältä ja katsella säästökassan vastakirjaa. Oli se sentään kummallista ajatella, että hänen puotinsa oli noissa täyteen töherretyissä lehdissä! Ennen työhön menoaan hän kysyi neuvoa rouva Goujet'lta, joka täysin hyväksyi hänen aikomuksensa perustaa oma liike; kun hänellä oli niin siivo ja raitis mies, voi hän olla varma yrityksensä onnistumisesta eikä tarvinnut pelätä, että mies hävitti hänen ansionsa. Aamiaistunnilla hän meni Lorilleux'läistenkin luo, kysyäkseen heidänkin mieltään. Hän ei tahtonut näyttää toimivansa salassa sukulaisilta. Rouva Lorilleux hämmästyi. Kuinka! Nilkuttaja aikoo hankkia puodin, ja tuota pikaa! Ja kirvelevin mielin hän änkytti, että hän oli siitä oikein hyvillään: puoti oli epäilemättä mukava, Gervaisella oli syytä ottaa se. Mutta kun hän oli hiukan toipunut hämmästyksestään, alkoivat hän ja hänen miehensä puhua pihan kosteudesta ja alakerran huoneiden niukasta valosta. Kyllä siellä leini viihtyisi ihan mainiosti. Mutta mitäpäsi siitä! Jos hän kerran oli päättänyt vuokrata, niin heidän muistutuksensa eivät tietenkään estäneet häntä vuokraamasta.

Illalla Gervaise nauraen tunnusti suoraan, että hän olisi tullut kipeäksi, jos hänet olisi estetty saamasta puotia. Ennen lopullisen päätöksen tekemistä tahtoi hän kumminkin viedä Coupeaun paikankatsannolle ja koettaa saada vuokraa alennetuksi.

— Huomenna siis, jos se sinulle sopii, sanoi hänen miehensä. Sinä tulet minua hakemaan kuuden tienoossa talosta, jossa minä olen työssä Nation-kadun varrelta, niin palaamme kotiin Goutte-d'Or'in kadun kautta.

Coupeau viimeisteli silloin erään uuden kolmikerroksisen talon kattoa. Sinä päivänä piti hänen juuri panna paikoilleen viimeiset sinkkilevyt. Kun katto oli melkein tasainen, oli hän sille laatinut itselleen työpöydän, asettamalla leveän ikkunaluukun kahden pukin päälle. Mailleen menevä kaunis toukokuun aurinko kultasi savutorvet. Ja katon harjalla, kirkkaan taivaan alla työmies pöytänsä yli kumartuneena leikkeli rauhallisesti saksillaan sinkkilevyä, niinkuin räätäli kotonaan leikkaa housuja. Nojaten naapuritalon seinään hänen apulaisensa, seitsentoista vuotias solakka ja vaalea poika hoiteli padassa tulta, puhallellen siihen isolla palkeella, jonka jokainen henkäys lennätti ilmoille räiskyvän kipunasarjan.

— Hei! Zidore, raudat tulelle! huusi Coupeau.

Apulainen työnsi juottoraudat keskelle lieskaa, joka kirkkaassa päiväpaisteessa näytti vaaleanmelkein. Coupeau piteli käsissään viimeistä sinkkilevyä. Se oli vielä kiinnitettävä katon reunaan, vesirännin viereen; siinä kohden oli katossa äkkijyrkäne ja reiän läpi ammotti katu alla. Kun kotonaan liikkui siellä levyseppä viistättään jalkojaan, joihin oli kääritty vaatetta kenkien ympärille, ja viheltäen iloista laulun säveltä. Tultuaan reiän reunalle hän laski luisua, kiepsautti toisen polvensa uuninpiipun ympäri ja jäi siihen riippumaan, toinen puoli ruumista kadun päällä. Kun hän siitä keikistihe kutsuakseen Zidore vetelystä, tarttui hän käsin kiinni savutorven kulmaan, ettei joutuisi tekemisiin allansa olevan kadun kanssa.

— Saakelin nahjus!... Anna tänne raudat! Vaikka sinä kuinka siinä taivaalle töllistelet, senkin humalaseiväs! niin eivät varpuset lennä paistettuina suuhusi!

Mutta Zidore ei pitänyt kiirettä. Hän katseli naapuritalojen kattoja, paksua savua, joka nousi Pariisin toisesta päästä, Grenellen puolelta; se saattoi hyvinkin olla tulipalo. Kumminkin hän viimein laskeusi vatsalleen, pää reiän yläpuolelle ja ojensi raudat Coupeaulle. Silloin tämä alkoi juottaa kiinni levyä. Milloin hän kyykistihe tai ojensihe, milloin hän istui toisella kannikallaan tai seiso toisen jalkansa käreällä tai riippui yhden sormen varassa, mutta aina hän säilytti tasapainonsa. Hän oli helkkarin ketterä ja hävyttömän varma liikkeissään, tottunut katsomaan vaaraa silmästä silmään. Se oli hänelle tuttu. Katu pelkäsi häntä, väitti hän. Päästämättä piippua hampaistaan hän tuon tuostakin kääntyi sylkäläisensä rauhallisesti kadulle.

— Kas! rouva Boche, huusi hän äkkiä. Heipä hei! rouva Boche!

Hän oli huomannut portinvartijan, juuri kun tämä astui kadun poikki. Hän nosti päätänsä ja tunki levyseppän. Ja katolta katukäytävälle alkoivat he keskustella, rouva Boche kädet esiliinan alla, nokka pystyssä, Coupeau seisten kumartuneena ja pitäen vasemmalla kädellään kiinni savutorvesta.

— Ette ole tainnut nähdä minun vaimoani? kysyi Coupeau.

— En, vastasi portinvartija. Onkos hän täällä?

— Hänen pitäisi tulla minua hakemaan... Ja hyvästikös teillä jaksetaan?

— Oikein hyvästi, kiitoksia kysymästä, minähän sitä olen huonoin ja minä voin niinkuin näette... Minä olen menossa Chaussée Clignancourt'ille ostamaan lampaanpaistia. »Punaisen Myllyn» luona oleva teurastaja pyytää siitä kuusitoista souta.

He korottivat ääntään, sillä leveätä ja autiota Nation-katua pitkin tulla jyrtytti vaunut; heidän sanansa, jotka he huusivat, minkä kurkusta lähti, olivat vain houkutelleet ikkunansa ääreen pienen vanhan mummon, joka siihen jäikin kyynäskolkkasilleen; häntä näytti kovasti huvittavan ja jännittävän katsella vastapäisellä katolla seisovaa miestä, ikäänkuin hän olisi toivonut näkevänsä hänen putoavan minä hetkenä hyvänsä.

— No, hyvästi nyt vain! huusi rouva Boche, minä en tahdo teitä häiritä,

Coupeau kääntyi ympäri, otti taas raudan, jonka Zidore hänelle ojensi. Mutta juuri lähtiessään menemään pois, huomasi ovenvartija toisella katukäytävällä Gervaisen taluttamassa Nanata. Hän nosti jo päätänsä ilmottaakseen siitä levysepälle, kun nuori vaimo hänet siitä esti kiivaalla käden liikkeellä. Ja puoliääneen, jotta puhe ei kuuluisi katolle asti, hän kertoi huolestaan: häntä pelotti, että, jos hän yhden äkin näyttäytyisi miehelleen, tämä siitä niin säpsähtäisi, että syöksyisi nurin niskoin alas. Neljään vuoteen hän ei ollut käynyt kuin yhden ainoan kerran hakemassa häntä hänen työpaikaltaan. Tämä oli toinen kerta. Hän ei sietänyt katsoa sitä, hänen verensä jähmettyi, kun hän näki miehensä taivaan ja maan välillä semmoisilla paikoilla, jonne eivät edes varpusetkaan uskaltaneet lentää.

— Epäilemättä se ei ole hauskaa, vastasi rouva Boche. Minun mieheni kun on räätäli, niin minä en tiedä hädästä mitään.

— Jos te tietäisitte, kuinka minä ensi aikoina elin aamusta iltaan alituksen pelon vallassa, sanoி Gervaise vielä. Minä olin näkevinäni hänet aina pää halki paarilla. Nyt en minä enää ajattele sitä yhtä paljon. Sitä näet tottuu kaikkeen. Pakkohan sitä on ansaita leipää... On se yhtä hyvin sangen kallista leipää, sillä siinä on joka hetki henkensä kaupalla.

Hän vaikeni kätkien Nanan hameensa taa, peläten lapsen huutavan. Itse hän aivan kalpeana vasten tahtoaankin katsoi katolle. Coupeau juotti juuri levyn ulkoreunaa vesirännin vierestä. Hän ojensi kätensä niin pitkälle kuin mahdollista, mutta ei ylettänyt sittenkään päähän asti. Silloin hän rohkeasti, työmiehille omituisella, kepeällä, mutta varmalla liikkeellä hitaasti kurottautui mistään kiinni pitämättä aivan katukivityksen päälle, tehden tynesti työtään; ja alhaalta nähtiin pienen, valkean juottoliekin räiskävän raudan alla, jota hän taitavasti kuljetti pitkin levyn reunaa. Gervaise seisoι ääneti, henkeään pidättäen ja nosti vaistomaisesti yhteen puristetut kätensä ikäänkuin rukoukseen. Mutta häneltä pääsi syvä helpotuksen huokaus, kun Coupeau pitämättä kiirettä nousi takaisin katolle joutaen vielä sylkäisemään viimeisen kerran kadulle.

— Vai vakoillaan minua! huusi hän iloisesti huomattessaan Gervaisen. Hän kai on tekeytynyt tyhmäksi, vai mitä? rouva Boche ei näet tahtonut huutaa minulle... Odotahan, en minä viivy tässä enää kuin kymmenen minuuttia.

Hänen oli vielä asetettava paikoilleen tuulenvarjo savutorven päähän, vähäpätöinen tehtävä. Pesijätär ja ovenvartija seisoivat vielä katukäytävällä puhellen naapureista ja pitäen silmällä Nanata estääkseen häntä rypemästä katuojassa, josta hän etsi pieniä kaloja; ja molemmat vaimot käänsivät yhä uudestaan katseensa katolle, hymyilivät ja nyökyttelivät päätään, ikäänkuin sanoakseen, että he eivät hätäilleet. Vastapäisen ikkunan luona istui vanha mummo yhä paikoillaan katsellen miestä odottavan näköisenä.

— Mitähän tuolla variksenpelätillä on vakoiltavana? sanoi rouva Boche.
Kyllä on koko näykäs!

Ylhäältä kuului Coupeaun kovaääninen laulu. Nyt hän kumartuneena työpöytänsä yli leikkasi sinkkilevyä kuin taiteilija ainakin. Harpilla hän oli pyöräyttänyt viivan, jota myöten leikkasi leveän viuhkan käyrillä rautasaksilla; sitten hän vasaralla hiljakseen taivutti viuhkan suippopäisen sienen muotoiseksi. Zidore oli taas alkanut palkeella puhaltaa hiilokseen. Aurinko meni mailleen talon taakse, jättäen jälkeensä kirkkaan punertavan ruskon, joka vähitellen vaaleni ja sai vienon sinervän vivahduksen. Ja tänä hiljaisena iltahetkenä erotti kuultavan kirkasta taivasta vasten molemmat työmiehet vain mustina varjokuvina, jotka näyttivät suhteettoman suurilta, sekä synkän työpöydän ja palkeen oudon näköiset ääriviivat.

Kun tuulenvarjo oli leikattu, huusi Coupeau:

— Zidore! raudat!

Mutta Zidore oli hävinnyt. Levyseppä kirosi, haki häntä katsellaan ja huusi häntä ullakkoon vievältä auki jääneeltä luukulta. Vihdoin hän huomasi hänet eräältä läheiseltä katolta kahden talon takaa. Se hulivili käyskenteli tutkimassa ympäristöjä; hänen ohut vaalea tukkansa liehui kovassa tuulessa ja hän siristi silmiään Pariisin äärettömyyttä tähystäessään.

— Kuuletko sinä sen vetelys! luuletko sinä olevasi maalla! sanoi Coupeau raivoissaan. Vai sepitätkö sinä ehkä runoja niinkuin herra Beranger!... Tokko tuot pian raudat tänne! Onko mokomata nähty!

käveleppäs näet joutilaana pitkin kattoja. Toisit yksin tein henttusi mukaasi laulaaksesi hänelle lemмен lauluja... Anna minulle raudat paikalla, kirottu nulikka.

Hän juotti ja huusi Gervaiselle:

— Nyt se on valmis... Minä tulen alas.

Savutorvi, johon hänen piti kiinnittää tuulihattu, oli keskellä kattoa. Rauhottuneena Gervaise yhä hymyili seuraten hänen liikkeitään. Nana oli yht'äkkiä nähnyt isänsä ja taputti pikku käsiään ihastuneena. Hän oli istunut katukäytävän reunalle nähdäkseen paremmin katolle.

— Isä! isä! huusi hän kaikin voimin; isä! katsohan!

Levyseppä aikoi kumartua, mutta hänen jalkansa luiskahti. Silloin hän äkisti ja kömpelösti niinkuin kissa, jonka käpälät sotkeentuvat, vierähti ja liukui pitkin loivasti luisua kattoa, voimatta saada enää mistään kiinni.

— Herra Jumala! sanoi hän tukahtuneella äänellä.

Ja hän putosi. Hänen ruumiinsa teki kaaren ilmassa, kääntyi kaksi kertaa ympäri ja paiskaui keskelle katua, läiskähtäen kuin vaatemytty, joka heitetään korkealta.

Gervaise kirkasi, minkä kurkusta lähti ja jäi tyhmistyneenä seisomaan kädet ilmassa. Ohikulkijoita riensi luokse, syntyi väentungos. Rouva Boche oli aivan toistaitoisena lyhyistynyt maahan ja otti Nanan syliinsä, kätkeäkseen hänen päänsä ja estääkseen häntä näkemästä. Sillä välin vastapäätä oleva pieni mummo ikäänkuin tyydytettynä sulki tyyneesti ikkunansa.

Vihdoin neljä miestä kantoi Coupeaun apteekkiin, joka oli Poissonniers-kadun kulmassa; ja hän oli siellä lähes tunnin keskellä huonetta peitteen päällä, sillä aikaa kun käytiin Lariboisièren sairashuoneesta paria hakemassa. Hän hengitti vielä, mutta apteekkari pudisteli päätään. Gervaise oli vaipunut polvilleen maahan ja nyyhkytti lakkaamatta, silmät kyynelten sokaisemina, kokonaan typertyneenä. Vaistomaisesti hän liikkui käsiään ja koetteli miehensä jäseniä, hyvin hiljaa. Sitten hän veti kätensä takaisin, katsoen apteekkariin, joka oli kieltänyt häntä koskemasta; mutta hän ei malttanut olla muutaman sekunnin päästä alkamatta uudestaan, vakuuttaakseen itselleen, vieläkö hän pysyi lämminnä, luullen tekevänsä hänelle hyvää. Kun parit vihdoin saapuivat ja puhuttiin sairashuoneelle lähdistä, nousi hän ylös ja sanoi kiivaasti:

— Ei, ei, ei sairashuoneelle!... Me asumme Goutte-d'Or'in Uuden kadun varrella.

Turhaan hänelle selitettiin, että sairaus kävisi hänelle hyvin kalliiksi, jos hän ottaisi miehensä kotiin.

Hän hoki vain itsepintaisesti:

— Goutte-d'Or'in Uudelle kadulle, minä näytän tietä. Mitä se teitä liikuttaa? Minulla on rahaa... Hän on minun mieheni, eikö totta? Hän on minun ja minä tahdon pitää hänet.

Ja täytyi kantaa Coupeau kotiinsa. Kun paria kannettiin väkijoukon läpi, joka oli kokoontunut apteekin edustalle, puhelivat naiset innokkaasti Gervaisesta: hän ontui, se peijakas, mutta hänessä oli yhtä kaikki pontta; varmaan hän pelastaisi miehensä, jota vastoin sairashuoneella lääkärit puukollaan viimeistävät kovin huonoksi menneitä sairaita, päästäkseen vaivasta, mikä olisi heitä parantaessa. Rouva Boche oli vietyään Nanan kotiinsa palannut ja kertoi liikutuksesta vavisten onnettomuudesta, mainiten sen yksityiskohtia aivan loppumattomiin.

— Minä olin menossa hakemaan lampaanpaistia, olin siellä ja näin hänen putoavan, toisti hän yhä uudestaan. Siihen oli hänen pieni tyttärensä syynä, isä tahtoi katsoa häntä, ja roiskis! Voi! Herra Jumala! Minä en haluaisi nähdä toista semmoista putoamista... Pitänee tästä kumminkin lähteä sitä lampaanpaistia hakemaan.

Kahdeksan päivää Coupeau oli hyvin huonona. Sukulaiset, naapurit ja kaikki ihmiset odottivat hänen heittävän henkensä minä hetkenä hyvänsä. Lääkäri, eräs hyvin kallis lääkäri, joka otti sata souta käynniltä, varoi sisuselinten loukkaantuneen; ja se sana herätti suurta pelkoa; kaupungilla kerrottiin, että levysepältä oli sydän mennyt sijoiltaan tärähdyksestä. Gervaise yksin, yön valvonnasta kalpeana, vakavana ja päättäväisenä kohautti olkapäitään. Hänen mieheltään oli oikea jalka katkennut, sen tiesivät kaikki; se oli parannettava ja sillä hyvä. Mitä muuten siihen tuli, että sydän muka oli sijoiltaan, niin se ei merkinnyt mitään. Hän saisi kyllä hänen sydämensä paikoilleen.

Hän tiesi, mitä siihen tarvittiin; hellää hoitoa, puhtautta ja lujaa rakkautta. Ja hän osotti ylevää luottamusta, varmana siitä, että saisi hänet paranemaan pysymällä ainoastaan hänen luonaan, koskettamalla häntä käsillään kuumeen häntä kohdatessa. Hän ei epäillyt hetkeäkään. Koko viikon

hänet nähtiin jalkeella vähäpuheisena, hartaana ja järkähtämätönä päätöksessään pelastaa hänet, unohtaen lapsensa, kadun ja koko kaupungin. Yhdeksännen päivän iltana, kun lääkäri vihdoin otti vastatakseen sairaasta, hän vaipui tuolille, kokonaan kyynelten vallassa. Sinä yönä hän suostui nukkumaan kaksi tuntia nojaten päätään vuoteen jalkopuoleen.

Coupeaun tapaturma oli pannut koko perheen liikkeelle. Muori Coupeau vietti yöt Gervaisen kanssa; mutta jo kymmenettä käydessä hän nukkui tuolilleen. Joka ilta työstä palatessaan teki rouva Lerat suuren kierroksen käydäkseen kysymässä veljensä vointia. Lorilleux'läiset olivat alussa käyneet pari, kolme kertaa päivässä, tarjoutuneet valvomaan ja tuoneet nojatuolinkin Gervaiselle. Sitten oli piankin syntynyt riitaa siitä, miten sairaita oli hoidettava. Rouva Lorilleux väitti pelastaneensa eläessään tarpeeksi paljon ihmisiä tietääkseen, miten siinä oli meneteltävä. Hän syytti myöskin nuorta vaimoa, että tämä häntä survi ja piti hänet loitolla veljensä vuoteelta. Tosin Nilkuttajalla oli syytä tehdä, minkä suinkin voi, saadakseen Coupeaun paranemaan, sillä jos hän ei olisi mennyt häntä häiritsemään Nationkadulle, niin hän ei olisi pudonnut. Mutta sillä tavalla kuin hän häntä hoiti, hän oli varmaan tappava hänet.

Nähtyään, ettei Coupeaun henki enää ollut vaarassa ei Gervaise enää vartioinut hänen vuodettaan yhtä mustasukkaisen ankarasti kuin siihen asti. Nyt ei voitu enää tappaa hänen miestänsä, ja hän salli ilman epäluuloa ihmisten lähestyä häntä. Sukulaiset asettuivat kuin kotiinsa hänen huoneeseensa. Paraneminen tulisi kestäämään hyvin kauvan; lääkäri oli puhunut neljästä kuukaudesta. Silloin, levysevän ollessa pitkät ajat uneen vaipuneena Lorilleux'läiset haukkuivat Gervaiseä tyhmäksi. Mitä hyötyä siitä oli, että hänen miehensä oli kotona? Sairashuoneella hän olisi toipunut puolta pikemmin. Lorilleux olisi tahtonut olla sairas, saada jonkin vamman, näyttääkseen hänelle, tokko hän hetkeäkään epäröisi mennäkseen Lariboisièreen. Rouva Lorilleux tunsu erään naisen, joka oli päässyt sieltä, ja hän oli saanut siellä kananpaistia aamuin illoin. Ja molemmat laskivat ainakin kahdennenkymmenennen kerran, paljonko nelikuukautinen parantumisaika tulisi maksamaan: ensiksikin menetetyt työpäivät, sitten lääkäri ja rohdot ja myöhemmin hyvä viini ja tuores liha. Jos Coupeaulaiset pistäisivät poskeensa ainoastaan vaivaiset säästösousna, saisivat he kiittää kauppojaan. Mutta luultavinta oli, että he velkaantuisivat. Sehän oli heidän oma asiansa. Ainakaan ei heidän tarvinnut luottaa sukulaisten apuun, sillä he eivät olleet kylliksi rikkaita hoitaakseen sairasta kotonaan. Nilkuttaja sai syyttää itseään, eikö hän muka voisi tehdä niinkuin muutkin ja toimittaa miehensä sairashuoneeseen. Siinä hänen ylpeytensä näkyi oikeassa karvassaan.

Eräänä iltana rouva Lorilleux ilkeyksissään kysyi häneltä äkkiä:

— No? milloinkas te aiotte vuokrata puotinne?

— Tosiaankin, ilkkui Lorilleux, ovenvartija jo odottaa teitä.

Gervaise oli pakahtua harmista. Hän oli kokonaan unohtanut puodin. Mutta hän näki noiden ihmisten vahingonilon siitä, että puodin vuokraamisesta ei tullut mitään. Siitä illasta lähtien he oikein hakemalla hakivat tilaisuutta tehdäkseen pilaa hänen tyhjiin rauenneesta aikeestaan. Kun oli puhe jostakin toiveesta, joka oli mahdoton toteuttaa, he sanoivat, että kyllä se toteutuu, jahka Nilkuttaja on emäntänä upeassa, kadunpuoleisessa puodissaan. Ja takanapäinkin he ivasivat häntä. Hän ei tahtonut luulla heistä niin paha, mutta Lorilleux'läiset näyttivät nyt tosiaankin olevan kovasti hyvillään Coupeaun tapaturmasta, joka esti Gervaisen perustamasta pesulaitosta Goutte-d'Or'in kadulle.

Hän päätti silloin itsekin nauraa koko asialle ja näyttää heille, kuinka mielellään hän uhrasi rahat miehensä parantumisen hyväksi. Joka kerran kun hän heidän läsnäollessaan otti säästökirjan kellon lasikuvan alta, hän sanoi iloisesti:

— Nyt minä lähden vuokraamaan puotiani.

Hän ei ollut tahtonut ottaa pois kaikkia rahoja yht'aikaa. Hän nosti niitä sadan francin erissä, ettei tarvitseisi säilyttää niin suurta määrää rahoja piirongin laatikossa; sitä paitsi hänellä oli epämääräinen toivo, että jokin ihme tapahtuisi ja hänen miehensä äkkiä paraneisi, joten ei tarvitseisi liikuttaa koko summaa. Joka kerran säästökassasta palattuaan hän paperipalaselä laski yhteen, kuinka paljon rahaa heillä vielä oli siellä tallella. Sen hän teki yksinomaan hyvän järjestyksen vuoksi. Vaikka aukko heidän säästöissään yhä suureni, niin hän piti kirjaa niiden häviöstä tyynen ja levollisen näköisenä. Eikö se näet ollut jo koko lohdutusta, että näille rahoille tuli niin hyvä käytäntö, ja että onnettomuuden sattuessa oli, mistä ottaa? Ja ilman kaipausta hän huolellisesti asetti säästökirjan paikoilleen kellon taakse, lasikuvun alle.

Goujet'laiset olivat hyvin ystävällisiä Gervaiselle Coupeaun sairauden aikana. Rouva Goujet oli hänelle kaikessa apuna; hän ei koskaan mennyt ulos kysymättä häneltä, tarvitsiko hän sokeria, voita tai suolaa; hän tarjosi hänelle aina ensimmäistä lihaliientä joka kerran kun hänellä oli lihakeittoa; vieläpä hän auttoi Gervaiseä kyökkiaskeleissakin, jos hän näki hänellä olevan kovin paljon työtä. Goujet otti joka aamu

nuoren vaimon ämpärit ja kävi täyttämässä ne Poissonniers-kadun kaivolla; siinäkin säästyivät kaksi soula. Sitten päivällisen jälkeen, milloin sukulaiset eivät olleet vallanneet huonetta, tulivat Goujet'laiset pitämään seuraa Coupeaulaisille. Pari tuntia, kymmeneen asti seppä istui piippuaan polttamassa, katsellen Gervaiseä, kun tämä vaali sairasta. Hän ei sanonut kymmentä sanaa illassa, mutta hänen isoista vaaleista kasvoistaan näkyi, miten hän heltyi nähdessään Gervaisen kaatavan rohtoa kuppiin ja sekottavan siihen sokeria lusikalla reunoihin kalistelematta. Kun hän seisoi sängyn vieressä ja lempeällä äänellä rohkaisi Coupeauta, tuli Goujet vallan liikutetuksi. Koskaan ei hän ollut tavannut niin kelpo naista. Sekään edes ei häntä rumentanut, että hän ontui, sillä hänelle oli pikemminkin luettava ansioksi, että siitä huolimatta päivät päästään iloisesti hyöri miehensä luona. Hän maltoi tuskin neljännestantia istua yhdessä kohden, juuri sen aikaa, mikä meni syödessä. Alituisen juoksi hän apteekissa, eikä arastellut roskaisiakaan tehtäviä ja julma vaiva hänellä olikin pitäessään siistinä tätä huonetta, jossa kaikki toimitettiin; mutta hän ei koskaan valittanut, aina hän oli ystävällinen, niinäkin iltoina, jolloin hän oli niin väsyksissä, että nukkui seisalleen, silmät auki. Ja tässä alttiuden hengessä, rohtojen keskellä, joita oli jokaisen huonekalun päällä, heräsi sepässä harras myötätuntoisuus Gervaiseä kohtaan, nähdessään hänen niin rakastavan ja hoitavan Coupeauta koko sydämestään.

— No, vanha veikko, nythän sinä olet terve taas, sanoi hän eräänä päivänä Coupeaulle. Minä en ole ollut sinusta huolissani, sinun vaimosi on oikea Herran enkeli!

Goujet'in piti mennä naimisiin. Ainakin hänen äitinsä oli katsonut hänelle erittäin sopivan nuoren tytön, pitsinnyplääjän niinkuin hänkin, ja toivoi hartaasti, että poika naisi hänet. Tehdäkseen äidilleen mieliksi, hän myöntyi, ja häät oli määrätty pidettäväksi syyskuun alkupäivinä. Talouden perustamiseen tarvittavat rahat olivat jo kauvan aikaa olleet varattuina säästökassassa. Mutta kun Gervaise puhui hänelle tästä naimiskaupasta, pudisti hän päätään ja virkkoi säyseällä äänellään:

— Kaikki naiset eivät ole teidän laisianne, rouva Coupeau. Jos kaikki naiset olisivat teidän laisianne, niin naisi heitä vaikka kymmenen.

Kahden kuukauden päästä alkoi Coupeau kumminkin voida nousta tilaltaan. Hän ei käynyt pitkälti, sängystä ikkunan luo, ja vielä Gervaisen tukemana. Siinä hän istuutui Lorilleux'läisten nojatuoliin, oikea jalka ojennettuna jakkaralle. Tätä pilkkakirvestä, joka aina ennen oli nauranut, jos kuka taittoi kypälänsä iljamella, hänen oma onnettomuutensa harmitti kovasti. Hänessä ei ollut ensinkään filosofin vikaa. Hän oli viettänyt nämä kaksi kuukautta vuoteessaan kiroilemalla ja suututtamalla kaikkia ihmisiä. Ei tosiaankaan maksanut vaivaa elää maataksaan selällään, toinen koipi nuoritettuna ja jäykkänä kuin makkara. Sen hän ainakin tiesi, miltä katto näytti; siinä oli alkoovin kulmassa rako, jonka hän olisi osannut piirustaa silmät kiinni. Kun hän sitten asettui nojatuoliin, niin siitä koitui toinen kiusankappale. Pitikö hänen kauvankin olla siinä kiinni naulittuna, kun mikäkin muumia. Kadulla ei ollut mitään nähtävää, ei kukaan käynyt siitä ohi, ja se haisi lipeälle koko päivän. Ei totisesti, hän kävi liian vanhaksi, hän olisi antanut kymmenen vuotta elämästään ainoastaan saadakseen tietää, miten kaupungin muurit jaksoivat. Ja yhä uudestaan hän syyti kiivaita syytöksiä kohtaloa vastaan. Hänen onnettomuutensa ei ollut oikeudenmukainen, sen ei olisi pitänyt tapahtua hänelle, hyvälle työmiehelle, joka ei ollut laiska eikä juoppo. Muille tapahtuneena se ehkä olisi ollut ymmärrettävissä.

— Isä Coupeau, sanoi hän, taittoi niskansa juovuspäissään. Ei voi sanoa, että hän oli sen ansainnut, mutta sen voi kumminkin käsittää... Minä sitä vastoin en ollut syönyt enkä juonut tippaakaan mitään nestettä eikä mikään rauhaani häirinnyt, ja silloin minä horjahdan nurin niskoin aikoessani kääntyä virnistämään Nanalle!... Eikö se ole jo liikaa? Jos on olemassa hyvä Jumala, niin hullusti hän asiat järjestää. En ikimainmassa voi sulattaa tätä.

Ja sitä mukaa kuin hänen jalkansa parani, heräsi hänessä salainen viha työhön. Se oli kovan onnen ammattia, jossa täytyi viettää päivänsä kuin kissat pitkin räystäitä. Mestarit eivät vainenkaan olleet hullumpia! Kun he ovat aivan liian arkoja uskaltaakseen kiivetä tikapuille, lähettävät he toisen kuolemaan ja istuvat itse mukavasti uuninsa kulmalla tulta kohentelemassa, välittämättä köyhästä väestä tämän taivaallista. Ja siitä hän johtui väittämään, että jokaisen pitäisi itse kattaa talonsa. Piru vie! oikeuden nimessä pitäisi vaatia, että joka ei tahdo kastua, hakekoon sateensuojaa. Sitten hän harmitteli, ettei ollut oppinut mitään muuta ammattia, hauskeempaa ja vähemmän vaarallista, esimerkiksi nikkarin ammattia. Sekin oli isä Coupeaun syy; isillä oli se hullu tapa, että he pakottivat lapset omaan ammattiinsa, tuli mitä tuli.

Kaksi kuukautta Coupeau vielä käveli kainalosauvoilla. Hän oli aluksi voinut kömpiä alas kadulle polttamaan piippuaan oven edessä. Sitten hän oli mennyt ulkobulevardille asti, laahustaen päiväpaisteessa, jääden tuntikausiksi istumaan jollekin penkille. Hänen iloisuutensa palasi, hänen tuhannentulimainen suulautensa vain kärjistyi hänen päivät päästään vetelehtiessään. Ja elämän nautinnon palatessa hän mielistyi joutenoloon, jäsenet veltoina ja jänteret suloisen unen herpaisemina. Laiskuus ikäänkuin vallotti hänet hitaasti käyttäen hyväkseen hänen toipumis-aikaansa hiipiäkseen salavihkaa hänen nahkaansa ja kutkuttamalla turruttaakseen hänet. Hän palasi kotiin hyvissä voimin,

entisenä irvihampaana; elämä oli hänestä ihanaa, eikä hän käsittänyt, miksi sitä ei kestäisi aina. Kun hän tuli toimeen ilman kainalosauvoja, teki hän kävelyretkiä vielä edemmäksi, kävi työmailla tapaamassa tovereitaan. Hän pysähtyi seisomaan, käsivarret ristissä, tekeillä olevien talojen eteen, nauraen pilkkallisesti ja pudistellen päätään; ja hän ivasi työmiehiä, jotka ahertivat otsansa hiessä; hän ojensi säärensä, näyttääkseen heille, minnekkä se vei, kun yli voimainsa raatoi. Seistessään siinä pilkkaamassa toisten työtä hän sai tyydytystä omalle vihalleen työtä kohtaan. Tosin hänenkin oli siihen ryhdyttävä, pakko sen vaati; mutta vasta niin myöhään kuin mahdollista. Olipa hänellä syytäkin olla tuntematta siihen innostusta. Sitä paitsi hänestä tuntui niin hyvältä hiukan laiskotella!

Iltapäivillä, kun Coupeaulle tuli ikävä, hän meni Lorilleux'läisten luo. Nämä säälittelivät häntä kovasti ja vetivät häntä puoleensa kaikellisilla ystävydenosotuksilla. Ensi vuosina naimisissa ollessaan hän oli heistä vieraantunut Gervaisen vaikutuksesta, Nyt he hänet valtasivat takaisin kiusotellen häntä sillä, että hän muka pelkäsi akkaansa. Eikö hän sitten ollutkaan mies! Lorilleux'läiset osottivat kumminkin suurta hienotunteisuutta, kehuivat uhalla pesijättären ansioita. Coupeau ei vielä riidellyt, vaan vakuutti vaimolleen, että hänen sisarensa ihaili häntä, ja pyysi häntä puolestaan olemaan vähemmän häijy sisarelleen. Ensimmäinen riita syntyi eräänä iltana Etiennen tähden. Levyseppä oli viettänyt iltapäivän Lorilleux'läisten luona. Kun hänen palatessaan päivällinen ei vielä ollut valmiina ja lapset mankuivat keittoa, hän yht'äkkiä kävi käsiksi Etiennen ja sivalsi hänelle pari aimo korvapuustia. Tuntikauden hän vielä murisi: se junkkari ei ollut hänen: hän ei tiennyt, miksi hän suvaitsi häntä huoneessaan; vielä hän kerran ajaisi hänet ulos. Siihen asti hän oli pitänyt hänet hyvänään pitämättä mokomaa ilvettä. Seuraavana päivänä hän puhui omasta arvokkaisuudestaan. Kolme päivää sen jälkeen hän potki pienokaista takapuoleen illoin, aamuin, niin että lapsi kuullessaan hänen nousevan portaita, pakeni Goujet'laisten puolelle, jossa vanha pitsinnyplääjä piti pöydän kulman hänelle varattuna, että hän sai rauhassa lukea läksynsä.

Gervaise oli aikoja sitten ryhtynyt jälleen työhön. Hänellä ei ollut enää vaivaa kellon lasikuvan nostamisesta ja paikoilleen panemisesta: kaikki säästöt oli syöty; ja täytyi raataa kovasti, raataa neljän edestä, sillä neljä suuta oli ruokittavana. Hän yksin elätti heitä kaikkia. Kun hän kuuli ihmisten häntä säälivän, hän torjui nopeasti syyn Coupeaun päältä. Ajatelkaa toki! mies parka oli niin paljon kärsinyt, ei ollut ihme, jos hänen luonteensa siitä katkeroitui. Mutta se haihtuisi sitä mukaa kuin terveys palaisi. Ja jos hänelle sanottiin, että Coupeau nyt näytti niin vahvalta, että hyvin voi palata työhön, niin hän kiivaasti väitti vastaan. Ei, ei, ei vielä! Hän ei tahtonut saattaa häntä uudelleen vuoteen omaksi. Hän kai parhaiten tiesi, mitä lääkäri oli sanonut! Hän se esti häntä tekemästä työtä varottamalla häntä joka aamu odottamaan aikansa ja olemaan rasittamatta itseään. Vieläpä hän pisti hänelle sadan soun kappaleita liivin taskuun. Coupeau hyväksyi sen kuin ainakin luonnollisen asian; hän valitti koskevan milloin mihinkin paikkaan, jotta häntä paremmin lelliteltäisiin; kuuden kuukauden kuluttua hän ei ollut vielä täysin parantunut. Niinä päivinä, jolloin hän meni katselemaan toisten työtä, hän nykyjään mielellään pistäytyi juomaan lasin viiniä toveriensa kanssa. Ei se yhtä kaikki ollut hullumpaa istua viisi minuuttia viinikaupassa lystiä pitämässä. Se ei ollut mikään häpeä, Ainoastaan kerskailijat sanoivat ennemmin kuolevansa janoon kuin astuvansa kapakkaan. Ennen olivat toverit olleet oikeassa häntä pilkatessaan, sillä eihän lasi viiniä ole koskaan miestä tappanut. Mutta hän löi rintaansa, pitäen kunnianaan, ettei juonut muuta kuin viiniä; aina viiniä, ei koskaan viinaa; viini pitensi ikää, siitä ei tullut pahoinvointia, ei humalaa. Kumminkin vietettyään päivänsä joutilaana, kulki työmaalta työmaalle, kapakasta kapakkaan hän oli useita kertoja palannut kotiin »toisella kymmenellä». Gervaise oli silloin aina pannut oven lukkoon sillä tekosyyllä, että hänellä itsellään muka oli kova päänsärky, estääkseen Goujet'laisia kuulemasta Coupeaun tyhmyyksiä.

Vähitellen kumminkin nuori vaimo kävi surumieliseksi. Aamuin illoin hän kävi Goutte-d'Or'in kadulla katsomassa puotia, joka oli yhä vuokrattavana; ja hän kulki salaa, ikäänkuin se olisi ollut lapsellinen, aikaihmiselle sopimaton teko. Tämä puoti alkoi taas panna hänen päätänsä pyörälle; yöllä, kun tuli oli sammutettu, hän sitä mietti, silmät auki, tuntien siitä kielletyn nautinnon viehätystä. Hän laski uudestaan, mitä se maksaisi: kaksisataaviisikymmentä francia vuokraan, sataviisikymmentä francia työkaluihin ja sisustukseen ja sata francia varalta kahden ensimmäisen viikon elantoon; yhteensä viisisataa francia alhaisimman arvion mukaan. Jos hän ei siitä puhunut ääneen ja yhtä mittaa, niin syynä oli pelko, että hänen luultaisiin katuvan, kun kaikki säästöt oli syöty Coupeaun sairauden aikana. Usein hän aivan kalpeni, kun oli ollut vähällä ilmaista halunsa, ja keskeytti lauseensa hämillään, ikäänkuin olisi ollut sanomaisillaan jotakin sopimatonta. Nyt täytyisi tehdä työtä neljä, viisi vuotta, ennenkuin olisi saatu kootuksi niin suuri summa. Se häntä juuri surettikin, että hän ei heti voinut perustaa omaa liikettä; hän olisi pitänyt huolen talon tarpeista ilman Coupeaun apua, joten tälle olisi jäänyt kuukausmääriä aikaa saadakseen taas halua työhön; hän olisi ollut varma tulevaisuudesta, kun olisi päässyt rauhaan salaisesta pelosta, joka hänet toisinaan valtasi, kun Coupeau tuli kotiin hyvin iloisella päällä, loilottaen ja kertoi jonkin hauskan jutun saakelin Saappaasta, jolle hän oli toikannut litran viiniä.

Eräänä iltana Gervaisen ollessa yksin kotona, Goujet astui sisälle eikä lähtenyt heti tiehensä, kuten tavallisesti. Hän istuutui ja poltti piippuaan katsellen Gervaiseä. Hänellä mahtoi olla jotakin tärkeää

sanottavaa; hän pyöritti ja hautoi sitä mielessään, saamatta sanojaan sopivaan muotoon. Oltuaan kauvan aikaa ääneti, hän vihdoin rohkaisihe, otti piipun suustaan ja sanoi yhteen painoon:

— Rouva Gervaise, tahtoisitteko sallia minun lainata teille rahaa?

Gervaise oli kumartunut ottamaan piirongin laatikosta pyyheliinoja. Hän oikasihe tulipunaisena, Goujet oli siis nähnyt hänet aamulla jäävän haltioissaan seisomaan puodin eteen lähes kymmeneksi minuutiksi. Seppä hymyili nolon näköisenä, ikäänkuin hän olisi tehnyt jonkin loukkaavan ehdotuksen. Mutta Gervaise hylkäsi tarjouksen jyrkästi; hän ei koskaan ottaisi rahaa tietämättä, milloin hän voisi sen maksaa. Sitä paitsi siihen tarvittaisiin todellakin liian suuri summa. Ja kun Goujet näytti pahastuneelta eikä hellittänyt, niin Gervaise huusi viimein:

— Mutta teidän naimisenne? Enhän minä mitenkään voi ottaa teiltä rahoja, joita te tarvitsette naimisiin mennäksenne!

— Voi, älkää olko millännekään minusta, vastasi hän punastuen vuorostaan. Minä en menekään naimisiin. Tiedättehän te, mitä minä... Tosiaankin minä paljoa mieluummin lainaan rahat teille.

Silloin kumpikin painoi päänsä alas. Heidän välillään oli jotakin hyvin suloista, josta he eivät puhuneet, ja Gervaise suostui. Goujet oli jo puhunut äidilleen. He menivät eteisen läpi häntä tapaamaan heti. Pitsinnyplääjä oli vakavana, hiukan surullisena, tyynet kasvot työn yli vaipuneina. Hän ei tahtonut vastustaa poikaansa, mutta hän ei myöskään hyväksynyt enää Gervaisen aikeita; ja hän sanoi suoraan minkä tähden: Coupeau oli huonoilla jäljillä, hän hävittäisi kaikki Gervaisen ansiot. Sitä hän varsinkaan ei antanut levysepälle anteeksi, että hän ei ollut tahtonut opetella lukemaan parantumisensa aikana; Goujet oli tarjoutunut häntä neuvomaan, mutta toinen oli käskenyt häntä menemään hiiteen, syyttäen tiedettä, että se muka vain laihdutti ihmisiä. Tästä olivat molemmat työmiehet olleet vähällä suuttua toisiinsa; kumpikin kulki omaa tietään. Muutoin rouva Goujet nähdessään ison lapsensa rukoilevat katseet oli hyvin ystävällinen Gervaiselle. Sovittiin, että lainattaisiin viisisataa francia naapureille, joiden tulisi maksaa takaisin kaksikymmentä francia kuussa; se saisi kestää, minkä kestäisi.

— Luulenpa, että seppä on iskenyt silmänsä sinuun, huusi Coupeau nauraen, kun hän sai siitä kuulla. Ohoh! minä olen aivan huoleti, hän on liian suuri tompelli... Hän on saapa rahansa takaisin. Mutta se on varma, että jos hänellä olisi tekemistä roistojen kanssa, hän tulisi pahanpäiväisesti petkutetuksi.

Seuraavana päivänä Coupeaulaiset vuokrasivat puodin. Gervaise juoksi kaiken päivää Uuden kadun ja Goutte-d'Or'in kadun väliä. Kun naapurit näkivät hänen rientävän ohi niin iloisena ja kepeästi, että hän tuskin ollenkaan näytti ontuvan, sanoivat he, että hänen säärtään oli varmaankin leikattu.

V.

Bochelaisetkin olivat juuri huhtikuun muuttopäivänä heittäneet entisen paikkansa Poissonniers-kadulla ja saaneet portinvartijan toimen Goutte-d'Or'in kadun isossa talossa. Oli se yhtä kaikki kummallista, miten tiet sattuiivat yhteen. Gervaise, joka oli elänyt niin rauhassa ilman ovenvartijaa pienessä pesässään Uudella kadulla, oli huolissaan, että joutuisi taas jonkun häijyn ilkiön vallan alaiseksi, joka riiteleisi, jos sattuisi vähän läikähtämään vettä, tai jos ovi paukahtaisi liian kovasti. Portinvartijat ovat maailman lopun väkeä! Mutta Bochelaisten ollessa portinvartijoina olisi aivan toista. Kun oltiin vanhoja tuttuja, niin ainahan sitä tultaisiin toimeen. Kaikki kävisi kuin perheen kesken.

Sinä päivänä, jona Gervaise tuli Coupeaun kanssa vuokrasitoumusta allekirjottamaan, oli hänellä outo tunne sydänalassa astuessaan korkeaan porttikäytävään. Hän tuli siis asumaan tässä pienen kaupungin kokoisessa talossa, jossa portaat ja käytävät risteilivät ja jatkuivat loppumattomiin kuin kadut konsanaan. Harmaat seinät ikkunoihin kuivamaan ripustettuine ryysyineen, hämäräkö piha epätasaisine kivityksineen kuin kaupungin tori, seinien läpi kuuluva työn surina, kaikki tämä vaikutti hänessä ankaran mielenliikutuksen; hän iloitsi, että vihdoinkin sai tyydyttää kunnianhimonsa, mutta pelkäsi, ettei onnistuisi, vaan musertuisi tässä kamalassa kamppailussa nälkää vastaan, jonka huohotuksen hän kuuli. Hänestä tuntui kuin hän olisi tehnyt uhkarohkean teon, heittänyt täyttävää vauhtia pyörivään koneeseen, lukkosepän vasaroiden ja nikkarin höylien paukkaessa ja suhistessa alakerran työpajoissa. Sinä päivänä oli värjäyslaitoksen vesi, joka juoksi porttikäytävän läpi vaaleanvihreää. Hän astui sen yli hymyillen; hän näki sen värisä onnellisen enteen.

Isäntä oli tavattavissa portinvartijan huoneessa. Herra Marescot, puukottehtailija, jolla oli suuri puoti Paix-kadun varrella, oli ennen kulkenut pitkin katuja tahkoaan vääntämässä, Nyt hänen sanottiin

omistavan useita miljoonia. Hän oli viidenkymmenenviiden vuoden vanha, väkevä, luiseva, ritarimerkin saanut mies; hän levitteli tavattoman suuria kämmeniään, joista kyllä näkyi, että hän oli entinen työmies; ja hänen parhaita huvituksiaan oli vieläkin ottaa mukaansa hyyryläistensä veitsiä ja saksia, jotka hän itse terotti. Häntä ei pidetty ylpeänä, sillä hän viipyi tuntikausia portinvartijainsa luona pieneen hämäärään huoneeseen kätkeytyneenä tilejä vaatimassa. Sieltä käsin hän hoiti kaikki asiansa. Coupeaulaiset löysivät hänet rouva Bochen rasvaisen pöydän äärestä, kuuntelemasta, miten A-portaissa, toisessa kerroksessa asuva ompelijatar oli ruokottomin sanoin kieltäytynyt maksamasta hyyryään. Kun vuokrakontrakti oli allekirjoitettu, löi hän kättä levysepälle. Hän rakasti työmiehiä. Ennen hänelläkin oli ollut työtä niskaan pistäen. Mutta työllä sai mitä tahansa. Ja luettuaan kaksisataaviisikymmentä francia, ensimmäisen puolen vuoden hyyryn, jotka hän työnsi avaraan taskuunsa, hän kertoi elämäkertansa ja näytti ritarimerkkiään.

Gervaiseä vaivasi hiukan Bochelaisten outo käytös. He näet eivät olleet tuntevinaan häntä. He hätiköivät isännän edessä, selkä koukussa, vaanien hänen sanojansa ja hyväksyen ne päätä nyökytellen. Rouva Boche hyökkäsi kiivaasti ulos ajamaan pois lapsilaumaa, jotka olivat vääntäneet vesijohdon hanan ihan auki ja nyt jalkoineen lätystelivät siitä vuotaneessa lätäkössä, joka oli tulvata yli koko kivityksen; ja kun hän palasi suorana ja ankarana katsellen pihan poikki kulkiessaan visusti kaikkiin ikkunoihin, ikäänkuin tullakseen vakuutetuksi, että talossa kaikki oli hyvässä järjestyksessä, hän puristi huulensa yhteen itsetietoisena vallasta, joka hänellä nyt oli, kun hänellä oli hallittavanaan kolmesataa hyyryläistä. Boche puhui taas toisessa kerroksessa asuvasta ompelijattaresta; oli sitä mieltä, että nainen oli häädettävä, laskee maksamatta jääneet hyyryt, tärkeänä kuin isännöitsijä, jonka huoneenhallitus saattoi olla epäilyksenalainen. Herra Marescot hyväksyi häätämistuuman, mutta tahtoi odottaa vielä puoli neljännestä. Oli sydämetöntä heittää ihmisiä kadulle, semminkin kun siitä ei tullut ainoatakaan souta talonisännän taskuun. Ja Gervaiseä puistatti, kun hän ajatteli, että näinköhän hänetkin heitettäisiin kadulle sinä päivänä, jolloin jokin onnettomuus estäisi hänet maksamasta. Portinvartijan komero oli savustunut, täynnä mustuneita huonekaluja, kostea ja hämärä kuin kellari; kaikki valo, mitä ikkunasta tuli, lankesi sen edessä olevalle räätälin työpöydälle, jolla virui käännettäväksi tuotu vanha takki; lattialla istui Pauline, Bochen nelivuotias, punatukkainen tytär, katsellen kiltisti, miten palanen vasikanlihaa paistui, ja nauttien väkevästä hajusta, joka nousi paistinpannusta.

Herra Marescot ojensi uudestaan kätensä levysepälle; mutta kun tämä alkoi puhua korjauksista ja muistutti häntä hänen suullisesta lupauksestaan ottaa ne myöhemmin puheeksi, niin isäntä suuttui; hän ei ollut sitoutunut mihinkään; sitä paitsi eihän puodissa koskaan tehty korjauksia. Kumminkin hän suostui lähtemään huoneita katsomaan Coupeaulaisten ja Bochelaisten seuraamana. Pikku rihkamakauppias oli mennessään vienyt hyllynsä ja tiskinsä; tyhjänä näytti puoti perin viheliäiseltä, katto oli musta, seinät halkeilleet, siellä täällä riippui siekaleita vanhoista keltaisista tapeteista. Näissä tyhjyyttään kaikuvissa huoneissa syntyi raivoisa väittely. Herra Marescot huusi, että puotien koristaminen oli kauppiasten oma asia, sillä voisihan joku kauppias tahtoa kultaa joka paikkaan, eikä hän, isäntä, voinut panna kultaa; sitten hän kertoi Paix-kadun varrella olevan oman puotinsa sisustuksesta, johon hän oli kuluttanut yli kaksikymmentätuhatta francia. Naisellisella itsepintaisuudella puolusti Gervaise käsitystään, joka hänestä tuntui kumoamattomalta: panettihan isäntä paperit kaikkiin asuinhuoneisiin, vai mitä? no, miksi ei hän sitten puotia pitänyt asuinhuoneena? Hänhän ei pyytänyt muuta kuin valkaisemaan kattoa ja panemaan uudet paperit seiiniin.

Boche seisoi sillä välin läpituonkemattomana ja arvokkaana; hän kääntelihe, katseli ilmaan virkkamatta mitään. Vaikka Coupeau kuinka iski hänelle silmää, niin hän vain oli olevinaan ikäänkuin ei olisi tahtonut käyttää väärin suurta vaikutusvaltaansa isäntään. Lopulta hän kumminkin näytti vilaukselta hiukan elonmerkkiä, hän hymähti nyökäyttäen päätänsä. Juuri silloin herra Marescot epätoivoisena, onnettoman näköisenä, kaikki kymmenen sormeaa suonenvedontapaisesti harrallaan kuin saiturilla, jolta ryöstetään hänen kultansa, vihdoin myöntyi Gervaisen pyyntöön, lupasi valkaista katon ja panettaa uudet seinäpaperit sillä ehdolla, että Gervaise maksaisi puolet paperin hinnasta, Ja hän lähti kiireesti tiehensä, tahtomatta kuulla enää mistään puhuttavan.

Jäätyään yksin Coupeaun ja Gervaisen kanssa Boche taputti heitä olalle ja muuttui heti puheliaksi. No? Sehän kävi mainiosti! Ilman häntä he eivät olisi koskaan saaneet tapetteja eikä kattoa valkaistuksi. Olivatko he huomanneet, kuinka isäntä oli vilkunut häneen neuvoa kysyäkseen ja yht'äkkiä tehnyt päätöksensä nähdessään hänen hymähtävän. Sitten hän suurena salaisuutena kertoi heille, että hän se olikin talon oikea haltija: hän päätti irtisanomisista, vuokrasi huoneita, jos hyyryläiset olivat hänen mieleisiään, kantoi hyyryrahat, joita säilytti parikin viikkoa piironkinsa laatikossa. Sinä iltana Coupeaulaiset katsoivat kohteliaisuuden vaativan lähettämään Bochelaisille kiitollisuutensa osotukseksi kaksi litraa viiniä. Olihan heidän apunsa lahjan arvoinen.

Jo seuraavana maanantaina ryhtyivät työmiehet laittamaan puotia kuntoon. Tapetin osto oli varsinkin iso asia. Gervaise tahtoi harmaata, sinikukkaista paperia, jotta puoti näyttäisi valoisalta ja iloiselta. Boche tarjoutui ottamaan hänet mukaansa, jotta hän saisi itse valita. Mutta hänelle oli isäntä

nimenomaan määrännyt, että hän ei saanut maksaa yli viidentoista soun rullalta. He viipyivät tuntikauden tapettikaupassa; pesijätär ei löytänyt, vaikka kuinka olisi valinnut, kuin yhden lajin oikein sievää isokukkaista tapettia, ja hän oli ihan epätoivoissaan, sillä se maksoi kahdeksantoista souta ja muut kaikki olivat hänestä kauhean rumia. Viimein ovenvartija taipui; hän otti asian järjestääkseen, lupasi laskea yhden rullan lisää, jos ei muu auttaisi. Ja Gervaise osti palatessa leivoksia Paulinelle. Hän ei tahtonut jäädä kiitollisuuden velkaan; siitä oli pelkkää hyötyä, että teki hänelle mieliksi.

Neljässä päivässä piti puodin joutua valmiiksi. Töitä kesti kolme viikkoa. Ensin oli aikomus vain pestä maalaukset, Mutta nämä maalaukset, alkujaan tummanpunaiset, olivat niin likaisia ja viheliäisessä kunnossa, että Gervaise lopultakin päätti maalauttaa uudestaan koko ulkoseinämän vaaleansinisiksi ja siihen keltaisia raitoja. Silloin ei korjaustöistä näyttänyt loppua tulevankaan. Coupeau, joka yhä vielääkään ei tehnyt työtä, tuli jo aamusta pitäen katsomaan, sujuiko työ. Boche heitti käsistään takin tai housut, joiden nappikoloja hän korjasi, ja tuli puolestaan pitämään miehiään silmällä. Ja molemmilta meni koko päivä seistessä siinä työmiesten ääressä, kädet selän takana, tupakoiden ja syljeksien arvostelemassa jokaista pensselinvetoa. Kun oli naula reväistävä irti seinästä, niin siitä riitti syvämielisiä mietiskelyjä ihan loppumattomiin. Maalarit, kaksi hyvänahkaista pitkää roikaletta, astuivat tuon tuostakin alas tikapuultaan ja asettuivat hekin keskelle puotia, sotkeutuivat toisten väittelyyn jääden tuntikausiksi päätään nyökytellen katselemaan alkamaansa työtä. Katon valkaisu oli sangen pian suoritettu. Mutta ulkoseinän maalauksesta ei ollut tulla milloinkaan valmista. Se ei tahtonut kuivaa. Yhdeksän tienoossa maalarit ilmestyivät maalipönttöineen, laskivat ne johonkin nurkkaan, iskivät toisilleen silmää ja hävisivät; eikä heitä sen koommin näkynyt. He olivat menneet syömään aamiaista taikka oli heidän täytynyt lopettaa kesken jäänyt peli läheisessä kapakassa Myrrhakadulla. Toisinaan vei Coupeau koko roikan juomaan lasin viiniä, Bochen. maalarit vieläpä vastaan tulevat toveritkin; siinä meni taas puoli päivää hukkaan. Gervaise oli harmista haleta. Yht'äkkiä kaikki saatiin valmiiksi kahdessa päivässä, maalaukset vernissattiin, seinät paperoitiin ja roskat korjattiin pois. Maalarit olivat suorittaneet työnsä kuin leikkiä lyöden, viheltäen ja laulaen tikapuillaan niin, että ihmisiltä oli korvat haljeta.

Muutto tapahtui heti. Ensimmäisinä päivinä tunsu Gervaise lapsellista iloa, kun hän palatessaan joltakin asialta astui kadun poikki. Hän pysähtyi hymysuin katselemaan uutta kotiaan. Keskellä toisten puotien mustaa riviä loisti hänen puotinsa jo kauvas, uutena ja kirkkaana. Sen vaaleansinisessä kyltissä seisoivat isoilla keltaisilla kirjaimilla sanat: *Pesu- ja silityslaitos*. Ikkunassa, jota verhosi perältä musliini-uutimet ja jonka pielet oli päällystetty sinisellä paperilla, jotta liinavaatteiden valkoisuus paremmin pistäisi silmään, oli aina näytteillä miesten paitoja ja naisten myssyjä, jotka nauhoistaan oli ripustettu vaskilangoille. Hänestä oli hänen puotinsa oikein kaunis. Sisältäkään se oli taivaansininen; tapeteissa, jotka jäljittelivät Pompadourmallista karttuunia, oli kuvattuna viiniköynnöksiä sinikukkaisine loisköynnöksineen; silitysaluksena oli tavattoman iso pöytä, joka täytti kaksi kolmatta osaa koko huoneesta; se oli päällystetty paksulla peitteellä ja reunustettu isokukkaisella sinisellä kretongilla, jotta kannakepukit eivät näkyisi. Gervaise istuutui jakkaralle ja huoautti tyytyväisyydestä, onnellisena tästä kauniista siisteydestä, hyväillen silmillään uusia työkalujaan. Mutta ensiksi hänen katseensa aina osui rautaiseen silitysuuniin, jonka torven ympärille mahtui yhtäaikaa kymmenen rautaa lämpiämään viistopohjaisiin lokeroihinsa. Hän laskeusi polvilleen ja katseli sitä alituisesti peläten, että hänen pieni pöllö oppilaansa halkaiseisi koko koneen ahtamalla siihen liian paljon hiiliä.

Puodin takana olevat asuinhuoneetkin olivat hyvin mukiin meneviä. Gervaise ja Coupeau makasivat etumaisessa huoneessa, jota myöskin käytettiin keittiönä ja ruokasalina; ovi vei sen perältä talon pihalle. Nanan sänky oli oikeanpuoleisessa isohkossa syrjähuoneessa, johon valo tuli pyöreästä luukusta, katon rajasta. Etienne taas asusti vasemman puoleisessa huoneessa, jossa aina oli lattialla suuret kasat likaisia vaatteita. Yksi haitta siinä kumminkin oli, jota Coupeaulaiset eivät alussa tahtoneet myöntää; seinistä näet valui kosteutta eikä kello kolmelta iltapäivällä enää nähnyt selvästi.

Uusi puoti herätti ympäristössä suurta huomiota, Coupeaulaisia syytettiin siitä, että he pitivät liikaa kiirettä ja alkoivat liian mahtavasti. He olivat näet kuluttaneetkin Goujet'laisilta lainaamansa viisisataa francia perustamiskustannuksiin, säästämättä itselleen edes sen vertaa, millä elää pari viikkoa, niinkuin he olivat aikoneet. Sinä aamuna, jona Gervaise ensi kerran avasi ikkunaluukkunsa, oli hänellä parhaiksi kuusi francia kukkarossaan. Mutta hän ei ollut siitä huolissaan: työtä tuli tulvimalla ja alku näytti sangen kauniilta. Viikon päästä hän lauvantai-iltana ennen maata menoaan laski paperipalaselä kaksituntia; ja loistavin katsein hän herätti Coupeaunkin sanoakseen hänelle, että oli tuhansia ansaittavissa, jos oltiin järkeviä.

— Ei ole hullumpata! soitti rouva Lorilleux suutaan kaikille ihmisille pitkin Goutte-d'Or'in katua, on sillä minun velihupakollani nyt hauskat päivät!... Se vaan puuttuu vielä että Nilkuttaja rupeaa elostelevaan. Se olisi juuri hänen tapaistaan, vai mitä?

Lorilleux'läiset olivat tulleet Gervaisen kanssa verivihollisiksi. Ensiksi, sillä aikaa kuin puotia laitettiin kuntoon, he olivat olleet haljeta harmista; kun he vain loitoltakin näkivät maalarit, niin he siirtyivät

toiselle katukäytävälle ja palasivat ullakkokamariinsa hampaitaan kiristellen. Mikä hän luulee olevansa, mokomakin! Laitappas näet oma sininen puoti, ihan kuin tehdäkseen ähmää rehellisille ihmisille! Ja jo heti toisena päivänä, kun tyttö, joka oli Gervaisella opissa, oli kaataa hulauttanut tärkkelysastian kadulle, juuri kun rouva Lorilleux tuli ulos portista, niin tämä oli usuttanut koko kadun kälyään vastaan syyttäen häntä, että hän tahallaan häväisyytti häntä työnaisillaan. Ja kaikki välit olivat rikkoutuneet; kun satuttiin vastakkain, vaihdettiin vain karsaita katseita.

— Tosiaankin kaunista elantoa! hoki rouva Lorilleux. Kyllä se tiedetään mistä hänelle rahat tulevat lauhkaa varten! Ne hän on ansainnut sepältä... On se siistiä väkeä sekin! Eikös näet isä ole katkaissut kaulaansa puukolla säästääkseen sen vaivan gillotinilta? Ainakin se oli jokin sentapainen roskainen juttu!

Hän väitti ihan häikäilemättä Gervaisen makaavan yhdessä Goujet'n kanssa. Hän valehteli mukavasti heidän eräänä iltana yhdessä ulkobulevardin penkiltä. Ajatellessaan tätä lemmentuottoa ja sitä hekumaa, jota hänen kälynsä mahtoi nauttia, hän ruman naisen kunniallisuudessaan kävi yhä katkerammaksi. Joka päivä hänen sydämensä huuto nousi hänen huulilleen:

— Mutta mitä hänessä sitten on, tuossa raajarikossa, jolla hän saa miehet itseään rakastamaan! Rakastaako muka kukaan minua!

Sitten siitä riitti juoruamista loppumattomiin naapuriakkojen kanssa. Hän kertoi koko historian. Nähkääs, hääpäivänään oli Nilkuttaja kyllä rehennellyt. Mutta hänellä oli tarkka nokka, hän haistoi jo silloin, mikä siitä oli tulossa. Myöhemmin, Jumala paratkoon, oli Nilkuttaja osottautunut niin säyseäksi, niin ulkokullatuksi, että hän itse ja hänen miehensä Coupeaun tähden olivat suostuneet rupeamaan Nanan kummeiksi; vaikka ne hyvästi maksoivatkin, semmoiset ristiäiset. Mutta nyt, nähkääs! vaikka Nilkuttaja olisi kuoleman kielissä ja tarvitseisi lasin vettä, niin ainakaan ei hän sitä hänelle antaisi. Hän ei voinut suvaita hävyttömiä, kevytmielisiä, siveettömiä ihmisiä. Mitä Nanahan tuli, niin hän oli aina tervetullut heille, jos hän tahtoi tulla kummejaan katsomaan; eihän lapsi rukka ollut syyllinen äitinsä rikoksiin. Coupeau ei ollut neuvojen tarpeessa; hänen sijassaan olisi kuka mies tahansa painanut akkansa takapuolen vesiämpäriin ja sivaltanut hänelle pari korvapuustia; mutta sehän oli hänen oma asiansa, eihän häneltä muuta pyydetty kuin vaatimaan kunnioitusta sukulaisiaan kohtaan. Auta armias! jos Lorilleux olisi tavannut hänet, rouvansa, itse synnin työssä! se ei olisi käynytäkään niin rauhallisesti, hän olisi iskenyt saksensa hänen vatsaansa.

Bochelaiset, talon riitojen ankarat tuomarit, katsoivat kumminkin Lorilleux'läisten olevan väärässä. Epäilemättä Lorilleux'läiset olivat kunnan ihmisiä, jotka rauhallisesti tekivät työtä päivät päästään ja maksoivat hyyrinsä täsmällisesti. Mutta suoraan sanoen kateus heidät villitsi. Sen lisäksi he olisivat tahtoneet munankin keritä. Itaroita saitureita! jotka panivat viinipullonsa, piiloon, kun joku heillä kävi, ettei tarvitseisi tarjota lasia vieraallekin; sanalla sanoen kitupiikkejä koko ihmiset. Eräänä päivänä Gervaise oli tarjonnut Bochelaisille viinimarjamehua selterveden kanssa, jota oltiin juuri juomassa portinvartijan huoneessa, kun rouva Lorilleux oli kulkenut ohi hyvin jäykkänä ja sylkäissyt tahallaan ihan oven kohdalla. Ja siitä lähtien rouva Boche lakaistessaan joka lauvantai rappusia ja käytäviä jätti rikat Lorilleux'läisten oven eteen.

— Se perhanan Nilkuttaja syöttää ja juottaa niitä mässääjiä! huusi rouva Lorilleux. Mutta eivät ne siitä muutu!... Älkööt vain minua suututtako, taikka minä menen valittamaan isännälle... Eilen viimeksi minä näin sen salakähmäilijän Bochen lähentelevän rouva Gaudronia. Hakkaileppas näet sen ikäistä naista, jolla on puoli tusinaa lapsia, hyi! se on kerrassaan sikamaista!... Jos minä vielä kerran yhytän heidät, niin minä ilmoitan rouva Bochelle. Kyllä hän pehmittää miehensä!... Saisihan tuolle edes vähän nauraa.

Muori Coupeau kävi yhä kummankin perheen luona, oli aina samaa mieltä kuin se, jonka kanssa hän puhui, ja olipa siitä hyötyäkin, sillä kun hän vuoron perään kiltisti kuunteli, mitä tytär ja miniä toisistaan sanoivat, pyysivät nämä useammin häntä jäämään päivälliselle. Rouva Lerat ei nykyään käynyt Coupeaulaisten luona, sillä hän oli joutunut Nilkuttajan kanssa riitaan erään sotamiehen tähden, joka oli leikannut hentultaan nenän partaveitsellä; hän piti sotamiehen puolta, hänestä oli nenän leikkaaminen paras rakkauden merkki, mutta syitä tähän käsitykseensä hän ei sen lähemmin selittänyt. Hän oli vielä yllyttänyt rouva Lorilleux'n vihaa vakuuttamalla hänelle, että Nilkuttaja puhellessaan parinkymmenen ihmisen läsnä ollessa, oli häikäilemättä sanonut häntä Lehmänhännäksi. Ihan todella! niin, ja nyt Bochelaiset ja kaikki naapurit sanoivat häntä Lehmänhännäksi.

Keskellä näitä juoruja pysyi Gervaise tyynenä ja hymyilevänä. Puotinsa kynnykseltä hän tervehti ystäviä pienellä ystävällisellä päänyökkäyksellä. Hänestä oli hauskaa pistäytyä siihen minuutiksi silitystyönsä lomassa näyttääkseen iloaan kadulle, turhamielisen ylpeänä siitä, että hänellä, niinkuin kauppialla ainakin, oli pieni palasensa katukäytävää omanaan. Goutte-d'Or'n katu kuului hänelle, ja läheiset kadut ja koko kortteli. Yllään valkoinen nuttu, käsivarret paljaina, hiukset työn tuoksinassa valloilleen päässeinä, hän kurkotti päätään vilkaisten vasemmalle, vilkaisten oikealle, molempiin

suuntiin, ottaakseen haltuunsa yhdellä katseella ohikulkijat, talot, katukiviuksen ja taivaan; vasemmalla Goutte-d'Or'in katu oli rauhallinen ja autio, kuin maalaiskylän tie, jossa muutamia vaimoja jutteli hiljaa jollakin portilla; oikealla oli muutaman askeleen päässä Poissonniers'n katu, josta kuului ajopelien jyrinää, yhtämittaista väkijoukon jalkojen kapsetta. Gervaise rakasti katua, kuormarattaiden kolinaa kuhmuisella, isokuoppaisella kivityksellä, ihmisten survintaa kapeilla, jyrkkäreunaisilla katukäytävillä; hänen kolmen metrin pituinen osuutensa katuojaa hänen puotinsa edustalla sai suunnattoman suuren merkityksen, se oli leveä joki, jonka hän toivoi pysyvän hyvin siistinä, omituinen, elävä virta, jolle talon värjäyslaitos antoi mitä vaihtelevammat ja heleimmät väri- ja värivivahdukset mustan lian keskellä. Sitten hänen huomionsa kiintyi puoteihin; niitä oli iso maustekauppa, jonka seinämällä oli näytteillä kuivatuita hedelmiä pienisilmäisen verkon takana; työväen liinatavarakaupan seinämälle oli ripustettu sinisiä työmekkoja ja housuja hihat ja lahkeet levällään, joita vähinkin tuulihenki heilutteli. Hedelmäkauppiaan ja sisälmyskauppiaan puodeista hän näki tiskin nurkat, joilla makaa komea kissa rauhallisesti kehräämässä. Hänen naapurinsa, rouva Vigouroux, hiilikauppias, vastasi hänen tervehdykseensä, pieni, lihava nainen, joka kasvot mustana, kiiluvin silmin naureskeli miesten kanssa joutilaana nojaten puotinsa ovenpieleen, johon tummanpunaiselle pohjalle oli maalattu haloista muodostettu maalaistupa. Rouva Cudorge tyttäreineen, hänen toiset naapurinsa, jotka pitivät sateenvarjokauppaa, eivät näyttäneet koskaan; heidän ikkunansa näytti synkältä ja kiinni oli aina ovikin, jonka yläpuolella oli kaksi pientä helakanpunaiseksi maalattua, sinkkilevystä tehtyä päivänvarjoa. Mutta ennenkuin Gervaise palasi sisälle, hän aina katsahti vastassaan olevaan suureen valkoiseen seinään jossa ei ollut yhtään ikkunaa; siihen puhkaistun ison ajoportin läpi näkyi pajan lieska pihalta, joka oli täynnä rattaita aisat pystyssä. Seinään oli maalattu hevosenkengän muotoisen kehyksen sisälle isoilla kirjaimilla sana: *Kengityslaitos* Kaiken päivää kuului vasaran pauketta alasimia vasten, ja sankat sarjat säkeniä valaisivat hämärätä pihaa. Ja tämän seinän alareunassa, kaapin kokoisessa komerossa, kahden samallaisen lokeron välissä, joista toisessa oli kaupan rautaromua, toisessa paistetuista perunoista, istui pöytänsä ääressä kelloseppä, siistin näköinen, pitkätakki herra, joka päivät päästään rakenteli kelloja pienen pienillä työaseillaan. Lasien alla nukkuivat siinä hänen hienorakenteiset tekeleensä hänen edessään työpöydällä; hänen takanaan taas naksutti pari kolme tusinaa pikkuista käkikelloa yht'aikaa, kadun mustassa kurjuudessa ja kengityslaitoksen tahdikkaassa paukkeessa.

Naapurit pitivät paljon Gervaisesta. Tosin hänestä juoruttiin, mutta siitä ei ollut kuin yksi mieli, että hänellä oli isot silmät, supukka suu ja hyvin valkoiset hampaat. Sanoi, mitä sanoi, mutta sievä hän oli, olisipa ollut kauneimpia naisia, ellei hän kovaksi onnekseen olisi ontunut. Hän oli kahdeksankolmatta vanha ja oli viime aikoina hieman lihonut. Hänen hienot piirteensä olivat pyörityneet ja hänen liikkeensä olivat käyneet hitaammiksi ja sirommiksi. Nykyään hän joskus unohtui tuolin reunalle istumaan odottaessaan silitysrautaansa, epämääräinen nautintoa ilmaiseva hymy kasvoillaan. Hän oli ruvennut herkuttelemaan; kaikki ihmiset sitä sanoivat; mutta se ei ollut kovinkaan paha vika, päinvastoin. Kun kerran itse tienaa, millä ostaa makupaloja, niin mikäpä häntä silloin perunan kuoria syömään? Varsinkin kun hän teki kovasti työtä, ponnistaen viimeisetkin voimansa työnteittäjäänsä hyväksi, ja silitti itse yöt läpeensä suljettujen ikkunaluukkujen takana, milloin työllä oli kiire. Kuten ihmiset sanoivat, niin hän olikin innostunut työhönsä; kaikki hänelle menestyi. Hän piti puhtaana koko talon väen, herra Madinier'n, neiti Remanjoun, Bochelaiset; olipa hänen entisestä työnantajastaankin, rouva Fauconnier'sta luopunut muutamia Pariisin vallasnaisia, jotka asuivat Faubourg-Poissonnièren kadulla, ja tuoneet pyykkinsä Gervaiselle. Kahden viikon kuluttua hänen oli täytynyt ottaa kaksi apulaista; rouva Putois ja iso Clémence, se tyttö, joka ennen oli asunut kuudennessa kerroksessa. Näiden kahden lisäksi hänellä vielä oli oppityttö, pieni kiersilmä Augustine, ruma kuin synti. Toisilta semmoinen onnenpotku olisi varmaan pannut pään pyörälle. Pitihän hänen saada vähäisen herkutella maanantaina koko viikon aherrettuaan. Sitä paitsi se oli hänelle tarpeen; hän olisi jäänyt kädet ristissä katsomaan, miten paidat itsestään siliävät, ellei hän olisi saanut juuri kuin pumpulia sydämelleen, jotakin makeata, jonka halu hiveli hänen rintaansa.

Gervaise ei ollutkaan koskaan ennen osottanut niin suurta suopeutta. Hän oli laakea kuin lammas ja taipuisa kuin taikina. Paitsi rouva Lorilleux'tä, jota hän kostaakseen kutsui Lehmänhännäksi, hän ei vihannut ketään, antoi kaikille anteeksi. Herkuttelunsa herpaisemana, syötyään hyvän aamiaisen ja juotuaan kahvinsa hän tunsu yleisen suvaitsevaisuuden tarvetta. Hänen oli tapana sanoa: »Pitäähän sitä toki antaa toisilleen anteeksi, ellei tahdota elää kuin pakanat». Kun hänelle puhuttiin hänen hyvydestään, niin hän nauroi. Se nyt muka vielä puuttui, että hän olisi paha! Hän puolustautui, ei sanonut itsellään olevan mitään ansiota siinä, että oli hyvä. Eikö kaikki hänen unelmansa olleet toteutuneet? jäikö hänelle muka mitä toivomisen varaa nykyisessä elannossaan? Hän muisteli senaikuista ihannettaan, kun hän oli ihan koditon: tehdä työtä, syödä leipää, asua omassa komerossaan, kasvattaa lapsiaan, ei saada selkäänsä, kuolla omassa sängyssään. Ja nyt hänen ihanteensa oli voitettu kanta; hänellä oli kaikki, vieläpä paljon enemmän. Mitä omassa sängyssä kuolemiseen tuli, lisäsi hän leikillään, niin hän kyllä toivoi sitä, mutta niin myöhään kuin mahdollista, se oli selvä.

Varsinkin Coupeaulle oli Gervaise hyvä. Ei koskaan pahaa sanaa, ei koskaan valitusta miehensä selän takana. Levyseppä oli vihdoin ryhtynyt jälleen työhön; ja kun hänen työpaikkansa oli toisessa päässä Pariisia, niin Gervaise antoi hänelle joka aamu neljäkymmentä soula aamiaiseen, juomaan ja tupakkaan. Mutta kahtena päivänä kuudesta Coupeau pysähtyi matkan varrella, joi saamansa neljäkymmentä soula jonkun ystävän kanssa, ja palasi kotiin syömään aamiaista, keksien aina jonkin jutun tekosyyksi. Kerran hän ei ollut pitkälti mennytkään, oli tarjonnut Saappaalle ja kolmelle muulle toverille herrasaamiaisen, simpukoita, paistia ja pulloviiniä *Kapusiinissä*, Chapellen rinteellä; ja kun hänen neljäkymmentä soulansa ei riittänyt maksuksi, oli hän lähettänyt viinurin viemään laskun vaimolleen ja käsenyt sanomaan, että hän oli rahan panttina. Tämä nauroi, kohautti olkapäitään. Mitäpä pahaa siinä oli, jos hänen miehensä piti vähän lystiä? Miehiä piti taluttaa pitkässä nuorassa, jos tahtoi säilyttää kotirauhaa. Antamalla sanan sanasta jouduttiin pian käsiryssyn. Jumala paratkoon! kaikki piti vain oikein ymmärtää. Coupeauta vaivasi vielä hänen jalkansa, sitä paitsi toiset houkuttelivat häntä, ja hänen oli pakko noudattaa heidän esimerkkiään, sillä muuten häntä olisi pidetty nahjuksena. Eikähän siitä sen pahempia seurauksia ollut; jos hän tuli kotiin vähän hutikassa, niin hän paneutui maata, eikä siitä parin tunnin päästä enää huomannut mitään.

Kuumien aika oli käsissä. Eräänä kesäkuun iltapäivänä, lauantaina, työllä oli kova kiire. Gervaise oli itse ahtanut silitysuunin hiiliä täyteen; kymmenen rautaa oli kuumenemassa sen tohisevan torven ympärillä. Aurinko paistoi täydeltä terältä suoraan puodin seinään ja katukäytävästä tulvasi sisälle hehkuvaa hellettä, jonka heijastus väikkyi puodin katossa; ja tämä päivänpaiste, jonka seinäpaperien, hyllyjen ja ikkunan kajastus teki sinertäväksi, loi työpöydälle häikäisevän kirkkaan valon, ikäänkuin auerta olisi seulottu valkoisille liinavaatteille. Huoneessa oli niin kuuma, että siihen oli läikähty. Katuovi oli jätetty auki, mutta ei tuulen henkäystäkään tullut sisälle. Vaatekappaleet, joita oli ripustettu kuivamaan vaskilangoille, höyrysivät ja kävivät jäykiksi kuin höylänlastut vähemmässä kuin kolmessa neljännestantunnissa. Jonkun aikaa oli jo tässä pätsin tapaisessa helteessä vallinnut syvä hiljaisuus, jossa kuului vain silitysrautojen sihinä, kun niillä kosteita vaatteita hangattiin paksupeatteisella pöydällä.

— Ihanhan tässä tahtoo sulaa! sanoi Gervaise. Tekisi mieli riisua paitakin päältään!

Hän oli kyykyllään maassa, iso vati edessään, kastelemassa silitysvaatteita tärkkelykseen. Hänellä oli päällään valkoinen alushame ja röijy, joka oli valunut alas olkapäiltä; hihatkin oli hän kääriänyt ylös, niin että käsivarret ja kaula olivat paljaat; hän oli aivan punainen ja hikoili niin, että hänen hassottavasta tukastaan irtauneet pienet vaaleat suortuvat tarttuivat kiinni hänen ihoonsa. Huolellisesti hän kastoi maidonkarvaiseen veteen naisten myssyjä, miesten paitojen etumuksia, kokonaisia alushameita ja naisten alushousujen rimpsuja. Sitten hän kääri vaatekappaleet kokoon ja laski ne nelisnurkkaisen korin pohjalle, kasteltuaan ensin kätensä vesisaavissa ja sillä kostutettuaan niitä osia paidoista ja housuista, joita ei tärkätty.

— Tässä korissa on teidän osanne, sanoi hän rouva Putois'ille. Koetattehan te nyt jouduttaa niitä? Ne kuivavat ihan heti; tunnin perästä minun täytyisi uudestaan kostuttaa niitä.

Rouva Putois, neljäkymmenen viiden vanha, laiha, pieni nainen silitti hikoilematta pisaraakaan, vaikka hänen ruskean, vanhan röijynsä napit olivat kaulaan asti kiinni. Hän ei edes ollut heittänyt päästään myssyään, vanhaa, mustaa myssyä, jonka vihreät nauhat olivat kellastuneet. Hän seisoi suorana työpöydän ääressä, joka oli liian korkea hänelle, kyynäspäät pystyssä, sysien rautaansa nykivillä liikkeillä, kuin teatterinukke. Yht'äkkiä hän huusi:

— Älkäähän toki! neiti Clémence, pankaa takaisin röijy päällenne. Tiedättehän, minä en pidä sopimattomuuksista. Tai näyttäkää yksin häpein koko hökötyksenne. Tuolla on jo kolme miestä seisottunut vastapäätä.

Iso Clémence murahti hampaittensa välistä, että akka oli vanha hupakko. Hänhän oli tukehtua, tottahan sai pukeutua niin mukavasti kuin tahtoi; kaikkien nahka ei ollut taulaa. Sitä paitsi, kukapa sitä oli näkemässä. Ja hän oikoi käsivarsiaan, niin että hänen uhkeat rintansa olivat reväistä paidan ja lyhyet paidan hihat ratkeilivat olkapäistä. Clémence vietti sellaista elämää, että hän oli oleva pilalle ujutettu, ennenkuin oli täyttänyt kolmekymmentä vuotta. Yökäudet rehkittyään hän ei seuraavana päivänä ollut pysyä pystyssä, vaan oli nukkua työnsä ääreen niin turtana, kuin sekä pää että vatsa olisivat olleet lumppuja täyteen ahdettuina. Mutta häntä pidettiin kumminkin työssä, sillä ei yksikään silittäjätä osannut silittää miesten paitoja niin hyvin kuin hän. Hänen erikoisalansa olivat miesten paidat.

— Se on minun asiani, selitti hän lopuksi, lyöden rintaansa. Se ei liikuta ketään muuta.

— Clémence, pankaa nuttu päällenne, sanoi Gervaise. Rouva Putois on oikeassa, se ei ole sopivaa, ihmiset voisivat luulla minun taloani siksi, mikä se ei ole.

Silloin iso Clémence pani nutun takaisin päällensä, vaikka mukisten. Kylläpä sitä nyt oltiin olevinaan kainoja! Ikäänkuin muka nuo ohikulkijat eivät koskaan olisi nähneet naisen rintoja! Ja hän purki vihansa

kierosilmä Augustinelle, joka hänen vieressään silitti yksinkertaisia vaatteita, sukia ja nenäliinoja: hän survi ja tyrkki häntä kyynäspäillään. Mutta Augustine, salavihainen murjottaja, jonka täytyi pitää hyvänään kaikki, sylkäsi kostoksi takaapäin kenenkään huomaamatta hänen hameelleen.

Gervaise oli juuri ottanut käsille rouva Bochelle kuuluvan myssyn, jonka hän tahtoi silittää oikein huolellisesti. Hän oli valmistanut keitettyä tärkkiä, jotta hän saisi sen ihan uuden näköiseksi. Hän silitti hiljakseen myssyn pohjaa pienellä, kahden pään pyöristetyllä raudalla, kun muudan akka tuli sisälle, luiseva, naama täynnä punaisia lämyjä, hameet likomärkinä. Se oli muudan pesuakka, joka kolmen apulaisen kanssa pesi pyykkiä silittäjättäriille Goutte-d'Or'in pesulaitoksessa.

— Te tulette liian aikaiseen, rouva Bijard! huusi Gervaise. Minähän käskin teidän tulla vasta tänä iltana... Te häiritsette minua näin aikaiseen!

Mutta kun pesuakka valitti, ettei hän muuten ennätä panna vaatteita likoon samana päivänä, suostui Gervaise antamaan hänelle likaiset vaatteet heti. He menivät hakemaan niitä vasemmanpuoleisesta huoneesta, jossa Etienne makasi, ja palasivat syli täynnä vaatteita, jotka he panivat kasoihin lattialle puodin perälle. Lajitteleminen kesti runsaasti puoli tuntia. Gervaise heitti eri läjiin miesten paidat, naisten paidat, nenäliinat, sukat, pyyheliinat. Kun hänen käteensä tuli jonkun uuden pesettäjän vaatekappale, pisti hän siihen ristin punaisella langalla tuntomeriksi. Kuumaan ilmaan nousi äitelä haju, kun kaikkia näitä likaisia vaatteita pengosteltiin.

— Yhhyh! sitä katkua! sanoi Clémence puristaen nenäänsä.

— Entäs sitten! jos ne olisivat puhtaita, niin ei niitä meille annettaisikaan, selitti Gervaise tynesti. Se haisee siltä, mitä se onkin... Mihinkäs me jätmekään, rouva Bijard? Niitähän oli neljätoista naisten paitaa? ... viisitoista, kuusitoista, seitsemäntoista...

Hän jatkoi ääneen laskemistaan. Häntä se ei ensinkään inhottanut, hän kun oli tottunut likaan; hän työnsi paljaat, punottavat kätensä keskelle läjää, jossa oli liasta keltaisia paitoja, tiskaveden rasvasta kangistuneita pyyheliinoja, rikkinäisiä ja hien märehtämiä sukia. Tässä väkevässä hajussa, joka nousi vaatekasoista hänen kumartuessaan niiden yli, valtasi hänet jonkinlainen välinpitämättömyys. Hän oli istuutunut jakkaran reunalle ja syvään kumartuneena hän kurotti käsiään oikealle ja vasemmalle verkkaisin liikkein, ikäänkuin tämä inhimillisen saastan haju olisi huumannut häntä, epämääräisesti hymyillen, silmät sirrallaan. Ja näytti siltä kuin hänen veltostumisensa olisi alkuaan johtunut juuri siitä, vanhojen vaatteiden läkähdyttävästä katkusta, joka myrkytti ilman hänen ympärillään.

Juuri kun hän oli pudistelemassa lapsenkapaloksia, joita hän ei tuntenut, niin ne olivat ryvettyneet, tuli Coupeau sisälle.

— Juukeli, sitä hellettä! soperti hän. Se ihan päätä polttaa!

Levyseppä piteli kiinni pöydästä, ettei kaatuisi. Tämä oli ensi kerta, kun hän oli ottanut sellaisen humalan. Tähän asti hän oli ollut kotiin tullessaan hiukan toisella kymmenellä, ei sen enempää. Mutta tällä kertaa hänellä oli mustelma kullallisella, muistona jossakin nujakassa saadusta ystävällisestä kolhaisusta. Hänen kiharainen tukkansa, jossa näkyi jo muutamia harmaita hiuksia, oli tainnut pyyhkiä pölyjä jostakin roskaisen kapakan nurkasta, sillä hämähäkin verkko riippui muutamasta suortuvasta hänen niskassaan. Muuten hän oli entinen velikulta; kasvonpiirteet olivat tosin hiukan väsähtäneet ja vanhettuneet, alaleuka käynyt entistään pitemmäksi, mutta iloinen veitikka hän oli aina oman sanansa mukaan, ja hänen hipiänsä oli vielä kylliksi hieno, että vaikka kreivitärten olisi sopinut sitä kadehtia.

— Kuulehan kun minä selitän sinulle, sanoi hän Gervaiselle. Se Sellerijalka, kyllähän sinä hänet tunnet, se, jolla on puujalka... No niin, hän lähtee kotipuoleensa, ja tahtoi pitää meille läksiäisiä... Me pysymme vielä ihan hyvästi puustavilla, mutta tuo helkkarin aurinko... Kadulla, ovat ihmiset sairaita. Usko pois! kaikki ihmiset hoipertelevat...

Ja kun se huvitti isoa Clémencea, että hän oli nähnyt koko kadun humalassa, niin häntä itseäänkin rupesi naurattamaan niin, että hän oli siihen paikkaan pakahtua.

— Ho, ho, ho! ne juupelin juopot! ne, ne vasta ovat hullunkurisia!...
Mutta se ei ole heidän syynsä, aurinkohan se...

Kaikki nauroivat, rouva Putois'kin, joka ei pitänyt juomareista. Kierosilmä Augustine katkatti kuin kana, suu auki, menehtymäisillään. Gervaise epäili kumminkin, että Coupeau ei ollut tullut suoraan kotiin, vaan viipynyt tunnin verran Lorilleux'läisten luona, joilta hän aina sai huonoja neuvoja. Mutta kun Coupeau vannoi, ettei hän ollut siellä käyntykään, niin Gervaisekin nauroi vuorostaan, antoi hänelle kaikki anteeksi eikä moittinut häntä edes siitäkään, että taas oli mennyt työpäivä hukkaan.

— Voi mitä hullutuksia hän puhuu, sanoi hän. Kuinka sitä nyt saattaa tuommoista roskaa puhua!

Sitten hän lisäsi äidillisesti.

— Mene nyt nukkumaan, menethän? Näethän sinä, että meillä on työtä; sinä häiritset meitä... Niitähän oli kolmekymmentäkaksi nenäliinaa, rouva Bijard? ja kaksi lisää tekee kolmekymmentäneljä...

Mutta Coupeauta ei nukuttunut. Hän jäi paikoilleen huojumaan kuin kellon heiluri, ilvehtien uhalla, ihan kuin häntä härnätäkseen. Gervaise, joka tahtoi päästä rouva Bijardista, kutsui Clémencea laskemaan vaatteita ja rupesi itse merkitsemään niitä kirjaan. Silloin tämä iso tyhjäntoimittaja laski suustaan jonkun ruokottoman voimasanan jokaisesta vaatekappaleesta; hän reposteli siinä levälleen pesettäjien koko kurjuuden, heidän alkooviseikkailunsa, hänellä riitti kompasanoja kaikista reijistä ja tahroista, jotka kävivät läpi hänen käsiensä, Augustine oli olevinaan mitään ymmärtämättä, mutta kuunteli kumminkin korvat hörhössä turmeltuneen pikku tytön uteliaisuudella. Rouva Putois nyrpisti huulensa yhteen, hänestä oli sopimatonta puhua sellaisista asioista Coupeaun kuullen; miehillä ei ollut mitään tekemistä liinavaatteiden kanssa; eikä tällaisia selvityksiä toimitetakaan miesten nähden oikeissa ihmisissä. Gervaise puolestaan, joka toimessaan hoiti omaa tehtäväänsä, ei näyttänyt kuulevan. Kirjottaessaan hän tarkkaavin katsein seurasi jokaista vaatekappaletta tunteakseen ne; ja vaikka hän näki ne vain ohi menneen vilahdukselta, ei hän koskaan erehtynyt; jo hajusta tai väristä tiesi hän heti, kenen mikin kappale oli. Nuo ruokaliinat olivat Goujet'laisten; sen huomasi heti, niillä ei oltu pyyhitty patojen pohjia. Tuo tyynyn päällinen oli varmasti Bochelaisten. sen näki pomaadasta, jolla rouva Boche ryvetti kaikki liinavaatteensa. Ei tarvinnut pistää nokkaansa kovin lähelle noitakaan herra Madinier'n villapaitoja, tietääkseen että ne kuuluivat hänelle; sillä miehellä oli niin rasvainen pinta, että vaatteetkin siitä värjäytyivät. Ja hän tunsu yksityiskohtia myöten kunkin siisteyden, tiesi mitä naapuriston naisväellä oli alla päin, kun he silkissä kuhisten kulkivat kadun poikki; hän tiesi montako paria sukkaa, montako nenäliinaa ja paitaa liattiin viikossa, mitenkä ihmiset kuluttivat rikki määrättyitä vaatekappaleita aina samasta paikasta. Ja kaikista oli hänellä kaskuja. Neiti Remanjoun paidat esimerkiksi antoivat aiheita loppumattomiin selityksiin; niistä kului ensin yläpuoli rikki; vanhan piian olkaluut mahtoivat olla hyvin terävät; eikä ne olleet koskaan likaisia, vaikka hän niitä olisi pitänyt kaksikin viikkoa, mikä osotti, että sillä iällä ihminen on tavallaan kuin puupökkelö, josta ei suurin surminkaan saa herutetuksi pisaraakaan mitään mehua. Joka kerran kun puodissa pyykkiä lajiteltiin, riisuttiin siten alasti koko Goutte-d'Or'in kortteli.

— Tässä, tässä vasta ne herkut tulee! huusi Clémence avatessaan uutta kääröä.

Se kävi äkiksestään niin pahasti Gervaisen luonnolle, että hän inhoten peräytyi.

— Rouva Gaudronin käärö, sanoi hän. Minä en tahdo enää pestä hänen ryysyjään, minä keksin jonkin tekosyn... Ei, minä en ole sen rantumpi kuin joku toinenkaan, olen minä eläessäni kosketellut hyvinkin saastaisia vaatteita; mutta tätä minä totisesti en jaksa sietää. Se panisi minut oksentamaan kaikki sisälmykseni... Mitä kummaahan se naikkonen tekee, kun se saa vaatteensa tuommoiseen siivoon.

Ja hän pyysi Clémencea pitämään kiirettä. Mutta tämä vain jatkoi huomautuksiaan, työnsi sormensa reikiin ja heilutteli vaatteita kuin riemujuhlaa viettävän lian voittolippuja. Sillä välin vaatekasat nousivat yhä korkeammalle Gervaisen ympärillä. Istuen paikoillaan jakkaran reunalla hän nyt jo vallan hävisi paitojen ja alushameiden väliin; hänellä oli edessään lakanat, housut, pöytäliinat, kokonaiset likaröykkiöt; ja siinä, keskellä tätä kasvavaa tunkiota hän istui, käsivarret ja kaula paljaana, pienet vaaleat hiussuortuvat kiinni ohimoissa, vieläkin punakampana, entistään veltompana. Hän sai takaisin tarkan ja huolellisen emännän rauhallisen hymynsä, unohti rouva Gaudronin vaatteet eikä tuntenut enää niiden hajuakaan penkoessaan toisella kädellään jokaista vaatekasaa nähdäkseen, ettei vaan ollut tapahtunut erehdystä. Kierosilmä Augustine, jota huvitti heittää lapiollisia hiiliä silitysuuniin, oli ahtanut sen niin täyteen, että sen rautalevyt hehkuivat punaisina. Aurinko paahtoi katuseinää, koko puoti oli yhtenä lieskana. Silloin Coupeaulle, jota suuri kuumuus humallutti yhä enemmän, tuli äkillinen hellyyden puuska. Hän lähestyi Gervaiseä, sylet levällään, hyvin liikutettuna.

— Sinä olet hyvä vaimo, soperti hän. Annas kun minä suutelen sinua.

Mutta hän sotkeutui hameisiin, joita oli tiellä, ja oli vähällä kompastua.

— Oletkos siinä vähemmällä! sanoi Gervaise suuttumatta. Pysy siivolla, me olemme lopettaneet.

Ei, Coupeau tahtoi suudella häntä, hänen tarvitsi saada suukkonen, sillä hän rakasti häntä niin. Yhä sopertaen hän kiersi hamekasan, mutta joutui keskelle paitakasaa, ja kun hän vieläkin yritti eteenpäin, niin hänen jalkansa sotkeutuivat ja hän lensi nenä edellä suin päin pyyheliinojen päälle. Gervaise, joka alkoi käydä kärsimättömäksi, survasi häntä, huutaen, että hän sotki kaikki vaatteet. Mutta Clémence, vieläpä rouva Putois'kin pitivät Coupeaun puolta. Olihan hän kumminkin kiltti mies. Hän tahtoi suudella häntä. Miksikäs Gervaise ei antaisi hänen suudella itseään.

— Te olette onnellinen, rouva Coupeau! sanoi rouva Bijard, jota hänen juoppo miehensä, lukkoseppä,

pieksi joka ilta kotiin tullessaan. Jos minun ukkoni olisi tuommoinen, kun hän on ottanut liian ryyppyn, niin sehän olisi nautintoa!

Gervaise tyyntyi ja katui jo kiivauttaan. Hän auttoi Coupeauta jaloilleen. Sitten hän hymyillen ojensi poskensa hänelle. Mutta ihmisistä välittämättä levyseppä puristi häntä rinnoista.

— Paha sanoa, murisi hän, mutta jopa niissä on ilkeä löyhyä noissa sinun vaatteissasi! Mutta minä rakastan sinua yhtä kaikki, näet sen.

— Päästä minut, sinä kutkutat minua, kirkui Gervaise nauraen kovemmin. Senkin tomppeli! Tokko olet ihmisiksi!

Coupeau piti häntä käsissään eikä päästänyt irti. Gervaise antautui vaatekasoista nousevan löyhkän huumaamana, eikä häntä tympäissyt Coupeaun viinille haiseva henkikään. Ja se suudelma, jonka he moiskauttivat toistensa suulle siinä likaisten pyykkiläjien keskellä, oli kuin ensimmäinen lankeemus heidän elämänsä verkalleen tapahtuvassa rappeutumisessa.

Sillä välin rouva Bijard satoi vaatteet nyytteihin. Hän puhui kaksivuotiaasta työstään, pikku Eulaliesta, jolla oli jo järkeä kuin aika ihmisellä. Hänet voi jättää yksin; ei hän koskaan itkenyt eikä leikkinyt tulitikuilla. Vihdoin hän kantoi pois nyytit, yhden kerrassaan: hänen roteva vartalonsa köyristyi painon alla ja veri pakkautui hänen kasvoihinsa.

— Ei tätä enää jaksu sietää, ihanhan täällä paistuu, sanoi Gervaise pyyhkien kasvojaan, ennenkuin uudestaan ryhtyi käsiksi rouva Bochen myssyyn.

Ja kaikki sanoivat, että Augustine sietäisi korvilleen, kun huomattiin, että silitysuuni oli tulipunainen. Vieläpä raudatkin punottivat. Piruko sitä tyttöä riivasi! Ei voinut kääntyä selin, ilman että hän teki jotakin koiruutta. Nyt täytyi odottaa neljännestunti, ennenkuin rautoja voitiin käyttää. Gervaise ripotteli kaksi lapiollista tuhkaa palaville hiilille. Sen lisäksi hän keksi sen keinon, että ripusti pari lakanaa katonrajassa oleville vaskilangoille ikkunaverhojen tavoin torjumaan auringon säteitä. Siten tuli puodissa vallan hyvästi toimeen. Oli siellä vielä sittenkin hyvänlainen lämmin, mutta olisi luullut olevansa jossakin alkoovissa, jossa päivä kajastaa valkoisena, ihan kuin kotonaan, erillään koko maailmasta, vaikka kuuli ihmisten kiireiset askeleet katukäytävältä lakanoiden takaa; ja nyt sai vapaasti asettaa olonsa niin mukavasti kuin tahtoi. Clémence riisui nuttunsa. Kun Coupeau yhä vieläkin kieltäytyi menemästä levolle, niin hänen annettiin jäädä, mutta hänen täytyi luvata pysyä siivolla nurkassa, sillä nyt ei joudettu nukkumaan yön ääreen.

— Minnekähän se tuo syöpäläinen on hävittänyt sen pienen pyöreäpäisen raudan? ärähti Gervaise, tarkottaen Augustinea.

Pieni rauta oli aina kateissa, ja milloin se löydettiin mistäkin kummallisesta paikasta, jonne oppilaan sanottiin kätkeneen sen häjyyksissään. Gervaise lopetti vihdoin rouva Bochen myssyn. Hän oli oikonut sen pitsit vetämällä ne suoriksi käsissään, ja sitten kepeästi raudalla silittäen, kääntänyt ne pystyyn. Se oli myssy, jonka koristeina oli vuorotellen kapeita pitsi- ja reikäompelusnauhoja. Niinpä Gervaise olikin hyvin toimessaan, ääneti, huolellisesti silittäessään sen rimpsuja ja niiden välipaikkoja pienellä munanmuotoisella raudalla, joka ohuella karalla oli kiinnitetty puuvarteen.

Silloin hiljaisuus vallitsi huoneessa. Ei kuulunut kotvalle aikaa muuta kuin rautojen iskut pöytää vasten, silitysaluksen tukahuttamina. Kahden puolen leveää nelisnurkkaista pöytää seisovat emäntä, hänen molemmat apulaisensa ja oppilaansa, kukin työnsä yli kumartuneena hartiavoimalla yhtä mittaa lykkien rautaansa edestakaisin. Jokaisella oli oikealla puolellaan aluksena liian kuumien rautojen polttama litteä tiili. Keskellä pöytää oli syvä lautanen täynnä vettä ja sen reunalla märkä riepu ja pieni harja. Pullossa, jossa ennen oli ollut viinassa säilytettyjä kirsikoita, näivettyi kimppu suuria liljoja, joka siinä loisti kuin palanen kuninkaallista puutarhaa leveine lumivalkeisine kukkaterttuineen. Rouva Putois oli käynyt vaatekorin kimppuun, johon Gervaise oli pannut ruokaliinoja, housuja, röijyjä ja kalvosimia. Augustine silitteli vitkalleen sukkiaan ja pyyheliinojaan, nokka pystyssä katsellen isoa karpästä, joka suristen lenteli katon rajassa. Pitkällä Clémencella oli aamusta lukien kolmaskymmenesviides miehen paita menossa.

— Aina vain viiniä, ei koskaan paloviinaa! sanoi yht'äkkiä levyseppä, joka katsoi tarpeelliseksi tällöisen selityksen antamisen. Paloviina tekee minulle paha, sitä en huoli!

Clémence otti silitysuunilta vaatteella päällystetyllä nahkalapulla raudan ja vei sen liki poskeaan koettaakseen, oliko se tarpeeksi kuuma. Hän hankasi sitä tiileen, pyyhki sen liinatilkulla, joka riippui hänen vyötäisiltään, ja kävi käsiksi kolmanteenkymmenenteen viidenteen paitaansa selittäen ensin sen selkämäyksen ja molemmat hihat.

— Mitä joutavia, herra Coupeau, sanoi hän hetkisen perästä, pikkuinen ryyppy ei ole pahemmaksi.

Minulle se antaa vauhtia... Sitä paitsi, mitä pikemmin keperyy, sen hauskempaahan se vain on. Ehei, minä en turhia luulottele itselleni, minä tiedän, että minun luuni eivät joudu vanhenemaan.

— Te olette sietämätön, kun aina vain haudotte hautajaisia mielessänne! keskeytti rouva Putois, joka ei pitänyt surullisista puheaineista.

Coupeau nousi ylös suuttuneena, luullen että hänen sittenkin epäiltiin juoneen viinaa. Hän vannoi omansa ja vaimonsa ja lapsensa pään kautta, ettei hänellä ollut tippaakaan paloviinaa ruumiissaan. Ja hän tuli ihan Clémencen eteen ja puhalsi vasten hänen naamaansa, jotta tämä saisi haistaa hänen henkeänsä. Kun hän siinä painoi nenänsä liki silittäjäntären paljaita olkapäitä, niin häntä alkoi naurattaa. Hän tahtoi nähdä enemmän. Clémence oli saanut valmiiksi paidan selkämkyksen ja oli par'aikaa silittämässä hihansuita ja kaulusta. Mutta kun Coupeau yhä painautui häntä vastaan, niin hän teki poimun väärään paikkaan; ja hänen täytyi ottaa harja syvän lautasen reunalta liottaakseen kovoketta.

— Rouva hoi! sanoi hän, estäkää häntä toki noin lähentelemästä minua!

— Jätä hänet rauhaan äläkä ole tuhma, virkkoi Gervaise tyynesti.
Meillä on kiire, kuuletkos?

No, mikä sitten, jos heillä oli kiire? Eihän se hänen syynsä ollut. Hän ei tehnyt mitään pahaa. Eikö muka enää ollut sallittua katsella sitä kaunista, mitä luoja kerran on luonut? Oli se yhtä kaikki peijakkaan pulska tuo Clémence pakana! Hän voisi rahan edestä näyttää itseään ja antaa koetella, kukaan ei katuisi rahaansa. Silittäjäntär siitä lauhtui, alkoi nauraa näille humalaisen raaolle kohteliaisuuksille, ja vastasi hänelle samalla mitalla. Coupeau kiusotteli häntä miesten paidoilla. Hänellä oli siis aina tekemistä miesten paidoissa. Kuinkas muuten? niissä hän elikin. Voi, turkanen! hän tunsu ne perin pohjin, tiesi miten ne olivat tehdyt. Niitä oli kulkenut sadoittain hänen kättensä läpi. Kaikilla lähiseudun miehillä, sekä vaaleilla että tummilla, oli päällään hänen työnsä tuloksia. Clémence jatkoi kumminkin työtään nauraen niin että hartiat tutisivat, hän teki viisi sileätä poimua paidan selkämkykseen, etupuolen helmaan samaten.

Clémencen siitä lasketellessa sukkeluuksia kiersilmä Augustine purskahti yht'äkkiä nauramaan. Häntä toruttiin. Kaikki räkänokat ne tässä nauroivatkin sanoille, joita heidän ei ollut lupa ymmärtää! Clémence ojensi hänelle rautansa; oppilas lopetti raudat pyyheliinoinhinsa ja sukkiinsa, kun ne eivät enää olleet tarpeeksi kuumat kovotettavia vaatteita varten. Mutta hän otti tällä kertaa raudan niin taitamattomasti käteensä, että poltti pitkän viirun ranteeseensa. Hän alkoi itkeä nyhkyttää ja syytti Clémencea, että tämä oli tahallaan polttanut häntä. Silittäjäntär, joka oli käynyt ottamassa hyvin kuuman raudan paidan rintaa varten, lohdutti häntä uhkaamalla silittää häneltä molemmat korvat, jos hän ei herennyt ulisemasta. Sillä välin hän oli pannut villavaatepalasen rintamuksen alle ja työnteli verkalleen rautaa, että tärkkelys ennätti koveta ja kuivaa. Paidan etumus kävi jäykäksi ja kiiltäväksi kuin kiiltopahvi.

— Kas sitä matoa! sanoi Coupeau, joka tepasteli hänen takanaan juopuneen itsepäisyydellä.

Hän kurottautui katsomaan nauraa kitkattaen kuin huonosti rasvattu kela. Clémence painoi rautaa voimansa takaa pöytää vastaan, kyynäspäät levällään ja koholla, pää kumarassa! ja hänen paljas ihonsa aaltoili joka paikasta, hänen hartiansa kohoilivat, sitä mukaa kuin lihakset verkalleen jännittyivät ja höltyivät ohuen nahan alla; hänen hiestä kostea rintansa paisuili avokaulaisen paidan punertavassa hämärässä. Silloin Coupeau ojensi kätensä, hän tahtoi koetella.

— Rouva, rouva! huusi Clémence, käskekää hänen pysyä alallaan toki vihdoinkin!... Minä lähden tieheni, jos tätä jatkuu. Minä en tahdo olla kenenkään häväistävänä.

Gervaise oli juuri asettanut rouva Bochen myssyn vaatteella verhotun sienen päälle ja poimutteli sen pitsejä hyvin huolellisesti pienillä raudoilla. Hän nosti silmänsä parhaiksi nähdäkseen miten levyseppä vielä kädet ojona kopeloi Clémencen paidan sisusta.

— Totisesti, Coupeau, sinä et ole tolkussasi, sanoi hän ikävystyneen näköisenä, ikäänkuin hän olisi torunut jotakin lasta, joka ensin nuolee voin leivältään. Tule pois makaamaan!

— Niin, menkää makaamaan, herra Coupeau, se on parasta, selitti rouva Putois.

— Kyllä kai! sopersi hän herkeämättä ilvehtimästä, olettepa te koko hölmöjä!... Vai ei muka enää saisi leikkiä laskea? Naiset minä kyllä tunnen, en ole heiltä vielä koskaan mitään rikkonut. Saa kai nyt naista hiukan nipistää, kunhan ei mene sen pitemmälle; sillähän vain kunnioittaa hänen sukupuoltaan... Ja sitäpaitsi, kun kerran kuka levittelee tavaransa näytteille, niin kaippa hän sen tekee siinä mielessä, että siitä saa ottaa, mitä kukin haluaa? Mitäs varten se tuo pitkä tyttö näyttää kaikki, mitä hänellä on. Ei, se

ei ole siivoa peliä...

Ja kääntyen Clémencen puoleen hän sanoi:

— Kuuleppas, muruseni, äläpä ensinkään nyrpistä nokkaasi... Vai jos sinä sentähden muka, että täällä on ihmisiä, niin...

Mutta hän ei saanut jatketuksi. Gervaise otti häntä toisella kädellään niskasta kiinni, ei kuitenkaan kovin rajusti, ja painoi toisen käden hänen suulleen. Coupeau rimpui vastaan, tosin vain leikillään, hänen työntäessään häntä puodin perälle kamaria kohti. Suunsa hän saikin avatuksi ja sanoi, että kyllä hän meni nukkumaan, mutta että sen pitkän tytön piti tulla lämmittämään hänen varpaitaan. Sitten kuultiin Gervaisen riisuvan häneltä kengät. Hän riisui häneltä vaatteetkin hienostaan toruskellen häntä äidillisesti. Kun hän veti housuja hänen jalastaan, niin Coupeau purskahti nauruun ja heittäytyi hervottomasti seljälleen keskelle sänkyä; hän potkia sätkytti sanoen, että Gervaise häntä kutkutti. Viimein tämä hänet peitti huolellisesti kuin lapsen. Eikös hänen nyt ollut hyvä olla? Mutta Coupeau ei vastannut, vaan huusi Clémencelle:

— Heipä hei! muruseni, täällä minä olen ja odotan sinua.

Juuri kun Gervaise tuli takaisin puotiin, sai kiersilmä Augustine korvapuustin Clémencelta. Syynä oli nokinen rauta, jonka rouva Putois oli ottanut silitysuunilta; mitään aavistamatta hän oli sillä noennut kokonaisen yönötun; ja kun Clémence, puolustautuakseen siitä, ettei ollut puhdistanut rautaansa, syytti Augustineä ja vannoi pyhästi, että se ei ollut hänen rautansa, vaikka sen pohjassa oli kerros palanutta tärkkiä, niin oppilas oli sylkäissyt hänen hameelleen ihan peittelemättä edestä päin, vimmastuneena moisesta vääryydestä. Siitä navakka korvapuusti. Kiersilmä pidätti kyyneleensä, raaputti noen pois raudasta, siveli sitä sitten kynttilän pätkällä ja pyyhki puhtaaksi; mutta joka kerran kun hänen oli mentävä Clémencen taatse, hän varasi sylkeä suuhunsa ja sylkäsi, nauraen salavihkaa, kun se valui pitkin hametta.

Gervaise ryhtyi taas poimuttamaan myssyn pitsejä. Ja äkillisessä hiljaisuudessa, joka syntyi, erotti peräkamarista Coupeaun käheän äänen. Hän oli yhä vielä hyvällä tuulella, nauroi itsekseen, lasketellen katkonaisia lauseita.

— Semmoinen hupakko se minun eukkoni!... Paneppas näet minut makaamaan!... Tämä on, hitto vie, liian hupsua, keskellä päivää, kun ei edes nukuta!

Mutta vähän ajan perästä hän jo kuorsasi. Silloin Gervaiselta pääsi helpotuksen huokaus, hän oli hyvillään, kun tiesi hänen vihdoinkin olevan levossa, hautomassa humalaansa parin hyvän patjan päällä. Ja keskellä hiljaisuutta hän puhui verkalleen kääntämättä silmiään pienestä poimutusraudasta, jota hän käänteli vikkellästi.

— Minkäs sille mahtaa? hän ei ole järjessään, eihän häneen voi suuttua. Jos minä häntä puukkiloisin, niin siitä ei olisi mitään hyötyä. Minusta on parempi myöntyä hänen puheisiinsa ja panna hänet makaamaan; silloin hänestä ainakin heti pääsee rauhaan... Sitä paitsi hän ei ole häjy, hän kyllä rakastaa minua. Näittehän te äsken, hän olisi antanut hakata itsensä palasiksi saadakseen suudella minua. Onhan se vielä sangen hyvä niinkin; sillä paljonhan niitä on semmoisiakin, jotka juotuaan menevät tyttöpaikkoihin... Hän tulee suoraa tietä kotiin. Hän tosin laskee leikkiä apulaisten kanssa, mutta se ei mene sen pitemmälle. Ymmärrättehän te Clémence, ettei häneen kannata loukkaantua. Tietäähän sen, humalaisen miehen; sellainen voisi vaikka tappaa isänsä ja äitinsä, eikä sitä edes muistaisi... Minä annan hänelle mielelläni anteeksi. Hän on, jumala paratkoon, yhdellinen kuin muutkin!

Hän sanoi tämän säyseästi, ilman kiihkoa, tottuneena jo Coupeaun juopotteluun; hän haki vielä syytä leväperäisyydelleen häntä kohtaan, mutta ei enää nähnyt siinä olevan mitään pahaa, että Coupeau nipisteli tyttöjä vyötäisistä hänen nähtensä. Kun hän vaikenä, ei kukaan enää keskeyttänyt äänettömyyttä. Rouva Putois veti esiin korin työpöytä reunustavan kretonkiverhon alta joka kerran kun hän otti käsille uuden vaatekappaleen, ja saatuaan sen silitytyksi hän kurotti lyhyitä käsivarsiaan ja asetti sen hyllylle. Clémence teki raudallaan viimeisiä poimuja kolmanteenkymmenenteen viidenteen miehenpaitaansa. Työtä oli niskaan pistäen! Oli laskettu, että kiirettäkin pitäen täytyi valvoa yhteentoista asti. Kun ei mikään enää häirinyt silittäjättäriä, tekivät he työtä voimainsa takaa. Paljaat käsivarret heiluivat edes takaisin, hohtaen punaisina valkeita vaatteita vasten. Uuni oli uudestaan täytetty hiilillä, ja kun aurinko lakanoiden raosta paistoi suoraan siihen, niin valosäteiden kohdalla ihan voi nähdä, miten siitä kova kuumuus nousi, kuin näkymätön liekki, joka pani ilman väräjämään. Helle kävi niin tukahduttavaksi katon rajassa kuivavien alushameiden ja pöytäliinojen alla, että kiersilmä Augustinelta sylki loppui suusta ja kielen kärki työntyi ulos huulten välistä. Huoneessa vallitsi liiaksi kuumennetun raudan käry, hapanneen tärkein haju, lämmin löyhyä kuin saunassa; ja siihen sekottui vielä äitelämpö katku noiden neljän työnaisen rasvatuista hiuksista ja märästä niskasta, heidän hartiavoimalla ponnistellessaan, samalla kun liljakimppu vihertäväksi käyneessä vedessä lakastui

purkissaan levittäen hyvin puhdasta, mutta väkevää tuoksua. Ja keskellä rautojen kolinaa ja hiilihangon räminää, kun sillä tulta kohennettiin, kuului, miten Coupeau veteli hirsiiä, säännöllisesti kuin ison seinäkellon heiluri, lyöden tahtia naisten ankaralle työlle.

Juomaretkien jälkeisenä päivänä levysepällä oli aina kohmelo, hirveä päänporotus; koko päivän hän murjotti, tukka pörröisenä, hänen henkensä haisi pahalle ja suussa oli ilkeä maku. Hän nousi ylös myöhään, vasta tuossa kahdeksan korvilla; ja hän syljeksi ja vetelehti puodissa eikä työhön lähdestä tullut mitään. Se päivä oli vielä mennyttä kalua. Aamulla hän valitti velttouttaan, haukkui itseään pöllöksi, kun sillä lailla ryypiskeli ja siten vain turmeli hyvän tuulensa. Aina niitä pitikin tavata sellaisia junkkareita, jotka eivät hevillä hellitä toisen käsipuolesta; heidän kanssaan tuli maistelleeksi vasten tahtoaankin, eikä heidän viekotuksistaan päässyt rauhaan, ennenkuin oli täydessä pihkassa. Ei! piru vie! se ei saanut enää hänelle tapahtua; hän ei aikonut parhaassa ijässään jättää saappaitaan kapakan isännän luo. Mutta aamiaisen jälkeen hän siisti itseään, rykäsi muutamia kertoja vakuuttaakseen itselleen, että hänen kurkkunsa vielä oli hyvässä kunnossa. Hän rupesi ajamaan valheeksi koko eilistä humalaansa, eihän hän ollut ollut kuin ehkä hiukan hiprakassa. Ei sitä toinen kestäisikään, mitä hän! Hän ei hevillä sortunut pöydän alle, ja silmäänsä väräyttämättä hän saattoi juoda, mitä vain tahtoi. Koko iltapäivän hän sitten maleksi pitkin kaupunkia. Kun hän tuli kovin kiusalliseksi silittäjättäriille, niin hänen vaimonsa antoi hänelle kaksikymmentä soula, jotta hän korjaisi luunsa pois tieltä. Silloin hän hupeni, meni ostamaan tupakkaa pienestä myymälästä Poissonniers-kadulta, missä hän tavallisesti joi lasin luumulikööriä, milloin tapasi jonkun ystävän. Loput kahdenkymmenen soun rahastaan hän pani likoon François'n luona, Goutte-d'Or'in kadun kulmassa, jossa sai mainion hyvää, ihan nuorta, kurkkua kutkuttavaa viiniä. Se oli oikea vanhan kansan kapakka, musta, matalakattoinen puoti ja sen vieressä savustunut sali, jossa ruokaa tarjoiltiin. Ja sinne hän jäi iltaan asti pelaamaan onnenpyörää viinilasin päältä. François antoi hänelle velaksi ja oli nimen omaan luvannut olla koskaan viemättä laskua hänen vaimolleen. Totta kai kurkku piti huuhtoa puhtaaksi eilisen päivän moskasta. Lasi viiniä vaatii toisen perästä. Muuten hän oli iloinen veitikka, joka ei sormellaankaan kajonnut naisväkeen; tosin hän mielellään ilvehti ja otti toisinaan pienen hutikan, mutta siivosti, ja halveksi sydämensä pohjasta miehiä, jotka olivat niin viinaan meneviä, etteivät selvää päivää nähneet. Hän palasi kotiin iloisena ja pirteänä kuin leivonen.

— Onko sinun henttusi käynyt täällä? kysyi hän välistä Gervaiselta kiusoillaan. Eipä häntä näe enää, pitänee minun lähteä häntä hakemaan.

Henttu oli Goujet. Peljäten häiritseväänsä ja antavansa ihmisille puheen syytä hän todellakin vältti käydä liian usein. Kumminkin hän teki itselleen asiaa, toi pyykkivaatteita ja kulki ohitse parikymmentä kertaa. Puodin perällä oli sopukka, jossa hän mielellään viipyi tuntikausia istuen hievahtamatta polttamassa piippunysäänsä. Illalla, päivällisen jälkeen hän kerran kymmenessä päivässä uskalsi asettua sinne; eikä hän ollut juuri puhelias, tuppisuuna hän katsoi Gervaiseä ja otti piipun suustaan vain nauraakseen kaikille hänen puheilleen. Kun lauvantaisin työhuoneessa valvottiin tavallista myöhempään, unohtui hän sinne ja hänellä näytti olevan hauskempi kuin jos hän olisi mennyt näytelmää katsomaan. Joskus kesti silytystä kello kolmeen aamulla. Lamppu riippui katosta rautalankakoukusta; sen suojustin loi ison pyörylän kirkasta valoa, jossa liinavaatteet hohtivat pehmoisen valkoisina kuin lumi. Oppityttö pani luukut ikkunain eteen, mutta kun heinäkuun yöt olivat polttavan kuumia, niin jätettiin ovi auki kadulle. Ja sitä mukaa kuin yö kului, heittivät silittäjättäret vaatteitaan vähemmäksi, jotta olisi mukavampi olla. Heillä oli hieno hipiä, johon lampun valo loi kultaista hohdetta, varsinkin Gervaisella, joka oli lihonut. Hänen valkoiset olkapäänsä kiilsivät kuin silkki, ja kaulassa hänellä oli kuin pikku lapsella poimu, jonka Goujet olisi osannut piirtää ulkomuistista, niin tarkkaan hän sen tunsu. Häntä raukasi uunista leviävä kuumuus ja silytsvaatteista nouseva höyry; ja hän vaipui vähitellen kepeään horrostilaan, ajatus juoksi hitaammin hänen seuratessaan silmillään noita naisia, jotka pitivät kiirettä, heilutellen paljaita käsivarsiaan ja valvoivat yötä sadakseen ihmiset huomiseksi pyhäasuun. Puodin ympärillä naapuritalot nukkuivat vähitellen, vaipuen hitaasti unen syvään hiljaisuuteen. Kello löi kaksitoista, sitten yksi, sitten kaksi. Ajopelit ja ohikulkijat olivat hävinneet. Autiolle ja pimeälle kadulle tuli nyt ainoastaan avonaisesta ovesta valon säde, sen näköinen kuin kadulle olisi levitetty keltainen vaatekaistale. Toisinaan kuului askeleita loitolta, joku mies lähestyi; ja kun hän kulki valoviirun poikki, kurkisti hän sisälle, kuullessaan silytsrautojen äänen; ja siitä jäi hänen mieleensä pikakuva naisista, jotka kelteisillään tekivät työtä punertavan udun sisällä.

Nähdessään Etiennestä olevan haittaa Gervaiselle ja pelastaakseen pojan Coupeaun potkuilta oli Goujet ottanut hänet paljetta painamaan naulatehtaaseensa. Jos kohta naulasepän ammatissa ei ollutkaan mitään houkuttelevaa itessään, kun näet likaisessa pajassa sai ikäväkseen asti aina takoa samallaisia rautapalasia, niin se kumminkin oli hyvin tuottava toimi, jossa voi ansaita kymmenen, kaksitoista francia päivässä. Poika, joka silloin oli kahdentoista vanha, voisi pian ruveta sepäksi, jos se työ häntä miellytti. Ja Etiennestä oli siten tullut lisäside silittäjättären ja sepän välille. Tämä saattoi lasta kotiin ja kertoi hänen hyvästä käytöksestään. Kaikki ihmiset sanoivat nauraen Gervaiselle, että Goujet oli pikeentynyt häneen. Hän tiesi sen kyllä ja punastui kainosti kuin nuori tyttö, niin että hänen

poskensa sävähtivät helottamaan kuin omenat. Voi sitä kultuista poika parkaa, häntä ei tarvinnut ujustella! Ei hän ollut koskaan hänelle puhunut siitä, ei koskaan millään sopimattomalla liikkeellä tai epähienolla sanalla häntä loukannut. Ei niitä paljoo tavannut niin siveitä nuorukaisia. Ja tahtomatta sitä tunnustaa Gervaise tunsu suurta nautintoa siitä että häntä niin rakastettiin kuin mitäkkin pyhää neitsyttä. Kun hänelle sattui joku ikävä vastoinkäyminen, niin hän ajatteli seppää; se hänet lohdutti. Jos he jäivät kahden kesken, niin he eivät ollenkaan ujustelleet, he katsoivat hymyillen toisiaan suoraan kasvoihin, kertomatta toisilleen, mitä he tunsivat. Se oli järkevää hellyyttä, johon ei sekottunut rumia ajatuksia; sillä parempihan on säilyttää rauhansa, kun kerran voi järjestää asiansa niin, että on onnellinen pysymällä samalla rauhallisena.

Mutta Nana pani kesän lopulla nurin narin koko talon. Hän oli kuuden vuoden vanha ja hänessä näkyi jo kaiken maailman pahoja taipumuksia. Jotta hän ei aina olisi tiellä jaloissa, vei hänen äitinsä hänet joka aamu pienten lasten tarhaan Polonceau-kadulle neiti Jossen luo. Siellä hän sitoi takapuolelta kiinni toveriensa mekot, täytti tuhkalla opettajattaren nuuskarasian, tekipä vielä sopimattomampiakin kepposia, joita ei käynyt kertominen. Kahdesti neiti Josse ajoi hänet pois, mutta otti hänet sitten takaisin, jotta ei menettäisi kuutta francia joka kuussa. Koululta päästyään Nana kosti sen, että oli ollut huoneeseen suljettuna, pitämällä helvetinmoista menoa porttikäytävässä ja pihalla, jonne silittäjättäret käskivät hänen mennä leikkimään, kun heidän korvansa eivät enää sietäneet hänen meteliään. Siellä hän tapasi Paulinen, Bochelaisten tyttären, ja Gervaisen entisen emännän pojan, Victorin, kymmenvuotiaan, ison rasavillin, joka parhaiten viihtyi telmämässä pikku tyttöjen seurassa. Rouva Fauconnier, joka ei ollut joutunut vihoihin Coupeaulaisten kanssa, lähetti itsekkin poikansa sinne. Muuten koko talo kihisi kakaroista, lapsia kapusi laumoittain kaikissa neljässä portaissa päivät päästään, ja niitä pelmahti piha täyteen, niinkuin parvi ahnaita, kirkuvia varpusia. Rouva Gaudron yksin päästi niitä lentoon jo yhdeksän, valko- ja tummaverisiä, takkutukkasia räkänokkia, joiden housut ulottuivat silmiin asti ja joilta sukat olivat valuneet kenkien päälle ja mekko repeytynyt, niin että valkoinen iho näkyi reijistä. Eräällä toisella vaimolla, leivänkantajalla niitä oli seitsemän. Niitä lähti kokonaiset laumat kaikista huoneista. Ja tässä surisevassa joukossa punaposkisia ihmisalkuja, joiden puhdistamisesta sade yksin piti huolta, nähtiin pitkiä, hintelöitä, lihavia pullukoita, isomahaisia kuin aikaihmiset, ja pienen pieniä, vasta kätkyestä päässeitä, jotka eivät vielä oikein pysyneet jaloillaan, vaan lähtivät menemään nelin kontan, kun tahtoivat juosta. Nana hallitsi tätä palleroisten katrasta; hän piti komennossaan tyttöjä, jotka olivat puolta suurempia kuin hän, ja suvaitsi luovuttaa ainoastaan hiukan vallastaan Paulinelle ja Victorille, lähimmille uskotuilleen, jotka aina kannattivat hänen oikkujaan. Tämä kelvoton tyttöletukka tahtoi aina leikkiä äitisillä, riisui vaatteet kaikkein pienimmiltä saadakseen taas pukea heitä, tarkasteli ja kopeloi toisia joka paikasta, menetteli oikullisen itsevaltiaasti kuin pahantapainen aikaihminen. Hänen johtamansa leikit olivat sitä laatua, että olisi sietänyt antaa heille ympäri korvia. Koko roikka kahlasi värjäyslaitoksesta juoksevassa vedessä, missä jalat värjäytyivät sinisiksi tai punaisiksi polvia myöten; sitten lennähti se sepän pajalle, josta se siepattuaan nauvoja ja viilajauhoja, lähti taas liikkeelle, heittäytyi keskelle puusepän höylänlastuja, suunnattoman suuria höylänlastukasoja, joiden päällä oli mainion hauska piehtaroida ja heittää häränpyllyä, niin että takapuolet vilahtelivat. Piha kuului heille, se kaikui pienten kenkien kopinasta heidän mielin määrin mellastaessaan, korvia vihlovasta kirkunasta, joka kävi kovemmaksi joka kerran kun parvi pyrähti lentoon. Muutamina päivinä piha ei riittänytkään. Silloin koko lauma syöksähti kellareihin, nousi takaisin pihalle, kiipesi ylös joitakin portaita, juoksi pitkin käytäviä, laskeusi taas alas, nousi ylös toisia portaita ja sitä tekoaan tuntikausia, kyllästymättä, huutaen yhtä mittaa; koko jättiläistalo tutisi heidän laukatessaan, ikäänkuin villipetoja olisi päästetty irti joka nurkasta.

— Kyllä ne on kelvottomia nuo penskat! huusi rouva Boche. Totta totisesti ihmisillä pitää olla paljon liikaa aikaa, kun joutavat tekemään noin paljon lapsia... Ja sitten vielä valitetaan leivän puutetta!

Boche sanoi, että lapset kasvoivat kurjuudessa kuin sienet sateisella säällä. Hänen akkansa torui kaiken päivää ja uhkasi heitä luudallaan. Lopulta hän lukitsi kellarien oven, sillä hän sai kuulla Paulinelta, jolle hän antoi pari korvapuustia, että Nanan päähän oli pistänyt ruveta leikkimään tohtoria siellä pimeässä; se kelvoton antoi rohtoja toisille kepillä.

Eräänä iltapäivänä syntyi kauhea jupakka. Pitihän sen kerran tapahtua kumminkin. Nana oli keksinyt hyvin hauskan leikin. Hän oli varastanut portinvartijan huoneen edestä rouva Bochen puukengän. Hän sitoi siihen langan pätkän ja alkoi vetää sitä perässään kuin vaunuja. Victor puolestaan pani puukengän perunankuoria täyteen. Sitten muodostettiin saattokulkue. Nana astui edeltä vetäen puukenkää. Pauline ja Victor kävelivät hänen rinnallaan kummallakin puolella. Sitten koko joukkio seurasi järjestyksessä, isot ensin ja pienemmät perästä survien toisiaan; viimeisenä tallusteli pikkuinen saappaan korkuinen paitaressu, repaleinen myssy korvilla. Ja saattojoukko lauloi jotakin surullista, ai ai! ja voi voi! Nana oli sanonut, että leikittäisiin hautajaisia; perunankuoret olivat ruumiina. Kun oli päästy pihan ympäri, alettiin uudestaan. Se oli heistä hirmuisen hauskaa.

— Mitähän niillä on tekeillä? murisi rouva Boche, joka aina epäili ja väijyi heitä. Hän pistäysi ulos huoneestaan katsomaan. Ja saatuaan sen selville huusi hän raivoissaan:

— Mutta sehän on minun puukenkäni! Kyllä minä niille lurjuksille!

Hän jakeli korvatillikoita, läimäytti Nanata molemmille poskille, potkasi Paulinea; mokomakin tolvana, joka antoi ottaa äitinsä puukengän! Gervaise oli juuri täyttämässä ämpäriä vesijohdosta. Kun hän huomasi Nanan, nenä verissä ja itkusta menehtymäisillään, niin hän oli vähällä lentää portinvartijan muijan tukkaan käsiksi. Eihän nyt lasta saanut lyödä kuin vierasta sikaa. Jopa piti olla sydämetön, maailman lopun ihminen. Tietysti rouva Boche vastasi. Kellä kerran oli mokoma tytön hetale, niin piti hänet edes lukon takana. Viimein Boche itsekin ilmestyi huoneensa kynnykselle ja käski vaimoaan tulemaan sisälle ja olemaan ryhtymättä niin pitkiin selityksiin roskaväen kanssa. Siitä hetkestä lähtien heidän välinsä olivat kokonaan rikkoutuneet.

Totta puhuen eivät Bochelaisten ja Coupeaulaisten välit olleet enää kokonaiseen kuukauteen olleet lainkaan hyvät. Gervaise, joka oli hyvin antelias luonnostaan, toi heille tuon tuostakin viinipulloja, lihalientä, appelsiineja ja leivoksia. Eräänä iltana hän oli tuonut porttikamariin vadin pohjalle tähteeksi jäänyttä salaattia punajuurikkaan kanssa, sillä hän tiesi, että rouva Boche oli hyvin perso salaatile. Mutta seuraavana päivänä hän aivan kalpeni kuullessaan neiti Remanjoun kertovan, miten rouva Boche oli ihmisten nähden heittänyt ulos salaatin ja muka inhoten selittänyt, että hänen, Jumalan kiitos! ei vielä tarvinnut elättää itseään ruuan tähteillä, joita toiset ovat sorkkineet. Ja siitä hetkestä lopetti Gervaise kerrassaan kaikkien lahjojen antamisen: ei enää viinipulloja, ei lihalientä, ei appelsiineja, ei leivosten palasia, ei yhtään mitään. Kyllä nyt Bochelaiset saivat pitkän nenän! Se tuntui heistä ihan siltä kuin Coupeaulaiset olisivat heiltä varastaneet. Gervaise ymmärsi erehdyksensä: sillä olihan se selvä, jos hän ei olisi ollut niin hupsu ja tyrkyttännyt heille niin paljoa, niin hekään eivät olisi tottuneet pahoille tavoille, vaan olisivat pysyneet ihmisiksi. Nyt portinvartijan akka panetteli häntä, minkä kerkesi. Kun lokakuun hyyry oli maksettava, hän lateli juoruja loppumattomiin talonisännälle, herra Marescot'lle, siitä syystä että silittäjättäreltä, joka muka herkutellakseen, söi kaikki kimpsunsa ja kampsunsa, oli hyyryn maksu myöhästynyt yhden päivän; ja herra Marescot, joka ei hänkään ollut juuri erittäin kohtelias, tuli puotiin hattu päässä vaatimaan rahaansa, joka hänelle muuten työnnettiin kouraan heti paikalla. Bochelaiset olivat tietysti liitossa Lorilleux'läisten kanssa. Heidän kanssansa sitä nyt porttikamarissa ryypeksittiin ja hellyttiin sovintomaljoja maistellessa. Koskaan ei toki olisi suututtukaan ilman tuota Nilkuttajaa, joka olisi saanut vuoretkin yllytetyksi tappeluun. Kyllä hänet Bochelaisetkin nyt tunsivat, he ymmärsivät, miten paljon Lorilleux'läisillä oli kärsimistä. Ja kun hän kulki ohitse porttikäytävässä, niin kaikki tahallaan rähähtivät nauramaan.

Gervaise nousi kumminkin eräänä päivänä Lorilleux'läisten luo. Hän tahtoi puhua muori Coupeausta, joka silloin oli kuudenkymmenenseitsemän vanha. Mummo paran silmät olivat kokonaan pilalla. Eikä hänen jaloistaankaan ollut enää mihinkään. Hänen oli täytyntä pakostakin luopua omintakeisesta taloudenpidosta, ja häntä uhkasi nälkäkuolema, ellei häntä autettu. Gervaisesta oli häpeällistä, että niin vanha ihminen, jolla oli kolme lasta, siten joutui taivaan ja maan hylkäämäksi. Ja kun Coupeau ei suostunut puhumaan Lorilleux'läisille, vaan sanoi Gervaiselle, että menköön itse, niin tämä lähti sinne suuttumuksen puuskan valtaamana, josta hänen sydämensä oli pakahtua.

Tultuaan ylös hän koputtamatta syöksähti sisälle kuin tuulispää. Ei mitään ollut muuttunut siitä illasta, jolloin Lorilleux'läiset ensi kerran olivat ottaneet hänet niin kylmäkiskoisesti vastaan. Sama repaleinen, virttynyt vaate erotti kamarin työhuoneesta; koko asunto, kuin pyssyn piippu, näytti kuin ankeriasta varten rakennetulta. Perällä Lorilleux, työpöytänsä yli kumartuneena, nipisti yksitellen kiinni renkaita ketjun pätäkään, ja rouva Lorilleux veti kultalankaa reikäraudan läpi seisten hyllyn luona. Pikkuinen ahjo kiilui kirkkaassa päivänvalossa vaaleanpunaisena.

— Niin, minä se olen! sanoi Gervaise. Se kai hämmästyttää teitä, koska me olemme verivihollisia? Mutta olkaa huoleti, en minä tule itseni enkä teidänkään vuoksi. Tulen muori Coupeaun puolesta. Niin, tulen tietämään, jätämmekö hänet odottamaan armoleipää muilta.

— Niitä maita! Sepä vasta on kyytiä! ärähti rouva Lorilleux. Jo pitää olla sisua!

Ja hän kääntyi selin ja alkoi taas vetää kultalankaansa, ikäänkuin ei olisi tiennyt mitään kälynsä läsnäolosta. Mutta Lorilleux oli nostanut kelmeät kasvonsa huutaen:

— Mitä te sanotte?

Mutta koska hän oli kuullut vallan hyvin, jatkoi hän:

— Taasko se akka on käynyt juoruamassa? Sitä on hyvä, sitä muori Coupeauta, ruikuttaa surkeuttaan joka paikassa!... Kumminkin hän toissa päivänä sai ruokaa meillä. Teemmehän me, minkä voimme. Me emme ole kultakenttien omistajia... Mutta jos hän käy toisten luona kielimässä meistä, niin pysyköönkin siellä, sillä me emme huoli vakoojia luoksemme.

Hän ryhtyi taas jatkamaan ketjuaan, käänsi selkensä Gervaiselle hänkin, lisäten väkinäisesti:

— Jos kaikki muut antavat sata souta kuussa, niin mekin annamme saman verran.

Gervaise oli kokonaan rauhottunut Lorilleux'läisten ynseään käytöksen jäähdyttämänä. Hän ei ollut koskaan jalallaan astunut heidän huoneeseensa tuntematta vastenmielistä tunnetta. Katsoen maahan, puuristikon rakoihin, jonne kultahituset karisivat, hän selitti asiaansa aivan tynnosti. Muori Coupeaulla oli kolme lasta; jos jokainen antoi sata souta, niin se ei tehnyt kuin viisitoista francia, eikä se totisesti riittänyt, sillä ei voinut elää; piti vähintäänkin antaa kolme sen vertaa. Mutta Lorilleux pani vastaan. Mistäpä hän varasti viisitoista francia kuussa? Ihmiset olivat hulluja, häntä luultiin rikkaaksi siitä syystä, että hänellä oli kultaa kotonaan. Sitten hän alkoi säättää muori Coupeauta: hän ei tyytynyt olemaan ilman kahvia aamusella, otti ryyppyn, piti sellaisia vaatimuksia, ikäänkuin olisi ollut hyvinkin rikas. Hitto vieköön! Kaikkihan tietysti halusivat elää mukavasti; mutta minkäpä sille teki? Kun ei ollut osannut mitään säästää vanhan päivän varalle, niin täytyi kiristää nälkäremmiä. Muuten muori Coupeau ei ollut vielä niin vanha, ettei olisi kyennyt työhön; hän näki vielä sangen hyvin, kun oli valittava joku hyvä palanen vadin pohjalta; hän oli, sanalla sanoen, vanha herkuttelija, joka ei muuta ajatellut kuin omaa nautintoaan. Vaikka hänen, Lorilleux'n, olisi kannattanutkin, hän olisi katsonut tekevänsä väärin, jos olisi ketään laiskuudessa elättänyt.

Gervaise tahtoi kumminkin pysyttää sopua ja puheli rauhallisesti näistä huonoista verukkeista. Hän koetti saada Lorilleux'läisiä heltymään. Mutta mies ei lopulta vastannut hänelle enää mitään. Vaimo oli nyt ahjon edessä puhdistamassa ketjun pätkeä pienessä, pitkävartisessa kuparikastrullissa, joka oli täynnä miedonnettua sievettä. Hän seiso i tahallaan kaiken aikaa selin, ikäänkuin olisi ollut sadan peninkulman päässä. Ja Gervaise puhui vielä, vaikka hän näki heidän itsepintaisesti painautuvan työhönsä, keskellä työpajan mustaa pölyä, ruumis vääristyneenä, vaatteet paikattuina ja tahraisina, ja itsekin konemaisen työnsä paaduttamina ja tylsistyttyminä kuin vanhat työkalut. Silloin hänen luontonsa taas yht'äkkiä nousi, ja hän purki heille vihansa huutaen:

— Olkoon menneeksi, niin se on minustakin parempi, pitääkää rahanne!... Minä otan muori Coupeaun, kuuletteko! Minä otin korjuuseen kissan eräänä iltana, voinhan minä korjata teidän äitinnekin. Eikä häneltä tule puuttumaan mitään, ja hän on saapa kahvinsa ja ryyppynsä!... Herra Jumala! sellaista saastaista perhettä!

Rouva Lorilleux pyörähti ympäri siinä paikassa. Hän ravisti kastrullia, ikäänkuin olisi aikonut heittää sieveden kälynsä silmille. Hän purmensi:

— Korjatkaa luunne, taikka teille käy huonosti!... Älkääkää luulkokaan saavanne sataa souta, sillä minä en anna rahtuakaan! en, en rahtuakaan!... Kyllä kai! vai sata souta! Äiti olisi teidän piikananne ja te pitäisitte herraspäiviä minun rahoillani! Jos hän tulee teille, niin sanokaa hänelle, että vaikka nälkään nääntyköön, niin minä en lähetä hänelle vesilasiakaan... Ka, joutuun! ulos täältä!

— Mikä hirveä nainen! sanoi Gervaise paiskaten oven kiinni.

Seuraavana päivänä hän otti muori Coupeaun luokseen. Hän pani hänen sänkynsä isompaan kamariin, jossa Nana makasi, ja johon valo tuli pyöreästä luukusta liki katon rajaa. Muutto ei vienyt paljoa aikaa, sillä muori Coupeaulla ei ollut muita huonekaluja kuin tämä sänky, vanha pähkinäpuinen kaappi, joka asetettiin samaan huoneeseen likaisten vaatteiden kanssa, yksi pöytä ja kaksi tuolia; pöytä myötiin ja tuoleihin panetettiin uudet olki-istuimet. Jo muuttopäivän iltana vanha mummo lakaisi lattiaa, pesi astiat ja koki parhaansa mukaan olla hyödyksi, tyytyväisenä siitä, että oli päässyt huolistaan. Lorilleux'läiset olivat raivoissaan; ja lisäharmiksi tuli vielä se, että rouva Lerat oli sopinut Coupeaulaisten kanssa. Eräänä päivänä olivat sisarukset, kukantekijä ja ketjuntekijä, joutuneet riitaan Gervaisen tähden; edellinen oli rohjennut häväiskyä tämän käytöksen heidän äitiään kohtaan; sitten hän oli kiusanteon halusta, nähdessään miten se toista suututti, mennyt niin pitkälle, että oli kehunut pesijättären silmiä ihanoiksi, niistä olisi muka saanut vaikka tulen syttymään; ja sen johdosta olivat molemmat lyöneet toisiaan korville ja vannoneet, etteivät sen erän perästä näkisi toisiaan. Nyt rouva Lerat vietti iltakaudet Gervaisen luona puodissa, jossa hän sisälliseksi nautinnokseen kuunteli pitkän Clémencen sikamaisuuksia.

Kolme vuotta kului. Suututtiin ja sovittiin vielä monta kertaa. Gervaise antoi palttua Lorilleux'läisille, Bochelaisille ja kaikille, jotka eivät olleet samaa mieltä hänen kanssaan. Jos he eivät olleet tyytyväisiä, niin hänestä nähden saivat olla olematta. Hän ansaitsi mitä tahtoi, se oli pääasia. Naapuristossa oli alettu pitää häntä suuressa arvossa, sillä, sanoi mitä tahansa, ei niitä vain niinkään ollut summittain sellaisia, joitten kanssa oli niin hyvä olla tekemisissä, jotka maksoivat käteisellä, eivät tinkineet eivätkä puolestaan toisille tavarataan tyrkyttäneet. Hän otti leipänsä rouva Coudeloup'lta Poissonniers-kadulta, lihaa isolta Charlesilta, Polonceau-kadun teurastajalta, muut ruokatavarat Lehongrelta, Goutte-d'Or'in kadulta, melkein vastapäätä omaa puotiaan. François, lähimmässä kulmassa oleva viinikauppias, toi hänelle viinin kotiin korittain, viisikymmentä litraa kerrallaan. Hänen naapurinsa Vigouroux, jonka vaimolla mahtoi olla vyötärykset mustelmilla, niin häntä miehet nipistelivät, möi hänelle hiiliä kaasuyhtiön hintoihin. Ja sen sai huoletti sanoa, että nämä hankkijat palvelivat häntä tunnollisesti, sillä

he tiesivät hyvin siitä olevan pelkkää hyötyä, että hänen kanssaan pysyi hyvissä väleissä. Ja kun hän kävi ulkona lähitienoilla, kengät läntässä ja paljain päin, tervehdittiin häntä joka puolelta; hän liikkui siellä kuin kotonaan, läheiset kadut olivat kuin luonnostaan hänen asuntoonsa kuuluvaa aluskuntaa, joka siihen suorastaan liittyi avoimen katuoven kautta. Nykyään saattoi sattua, että joku työ häneltä viivästy, milloin häntä huvitti jäädä puhelemaan näiden tuttavainsa kanssa. Niinä päivinä, jolloin hän ei itse joutanut ruokaa laittamaan, hän kävi hakemassa valmiita annoksia talon toisessa päässä olevasta ruokapaikasta, rupatteli isännän kanssa avarassa, isoikkunaisessa salissa, jonne pölystä likaisten ruutujen läpi kuumotti hämärä päivänvalo sen takana olevalta pihalta. Taikka pysähtyi juttelemaan, kädet täynnä lautasia ja vateja, jonkin alakerran ikkunan eteen, josta näkyi rajasuutarin huoneensisusta, sänky levällään, lattia töryn ja pi'en vallassa, ja kaksi kätkyttä epätasaisesti nyttyttämässä. Mutta se naapuri, jota hän enimmin kunnioitti, oli kumminkin vastapäätä asuva kelloseppä, se pitkätakkinen, siistin näköinen herra, joka yhtä mittaa naposteli kelloja pienen pienillä työaseillaan; ja usein meni Gervaise kadun poikki häntä tervehtimään, nauraen hyvästä mielestä katsellessaan, miten tässä puodissa, joka ei ollut kaappia leveämpi, käkikellojen heilurit pitivät iloista kiirettä, naksuttaen sekaisin, kaikki yht'aikaa.

VI.

Eräänä syksyisenä päivänä Gervaise illan suussa palasi viemästä linavaatteita eräälle rouvalle Portes-Blanches-kadulle ja oli tulossa Poissonniers-kadun alapäässä, kun aurinko meni mailleen. Aamulla oli satanut, ilma oli hyvin leuto, kosteasta katukivityksestä nousi lämmin löyhkä; ison korinsa vaivaamana pesijätär raskaasti hengittäen, ruumis rauenneena, astui verkalleen vastamäkeä, tuntien jotakin epämääräistä, aistillista halua, jota väsymys vielä kiihotti. Hänen olisi tehnyt mielensä jotakin makeaa syötävää. Silloin hän nostaessaan silmänsä huomasi Marcadet-kadun nimilevyn, ja äkkiä pisti hänen päähänsä mennä katsomaan Goujeta hänen pajaansa. Monasti tämä oli pyytänyt häntä poikkeamaan sinne, jos häntä milloin huvittaisi katsella, miten rautaa muokattiin. Muitten työmiesten kuullen hän aikoi kysyä Etienneä. joten näyttäisi siltä kuin hän olisi tullut yksistään poikansa tähden.

Naulatehtaan piti olla siellä päin, tässä päässä Marcadet-katua, hän ei tiennyt tarkalleen missä; varsinkin kun numerot monasti puuttuivat taloista ja niiden välillä oli rakentamattomia tontteja. Se oli katu, jolla hän ei olisi asunut, vaikka olisi saanut kaiken maailman rikkaudet, leveä, likainen katu, mustana läheisten tehtaiden levittämästä kivihiilen pölystä, kivitys isoilla kuopilla, ja syvät pyöränraiteet täynnä mätänevää vettä. Molemmiin puolin oli jono isoja, lasiseinäisiä työpajoja, harmaita rakennuksia, jotka paljain tiiliseen ja puuosineen näyttivät ikäänkuin keskentekoisilta, torjuilta muurausainesten röykkiöiltä, ja niiden ammottavissa väliköissä joitakin pahanpäiväisiä kapakoita ja viheliäisiä ruokapaikkoja. Hän muisti vain, että tehdas oli lähellä lumppu- ja rautaromupuotia, jonkinlaista maaperässä olevaa torkysäiliötä, jossa sen mukaan kuin Goujet kertoi, oli hylkytavaraa satojen tuhansien francien arvosta. Ja hän koetti osata oikeaan keskellä tehdasten ryskettä ja tohinaa; kapeat, katoilta kohoavat torvet tupruttivat kiivaasti höyrypilviä; sirkkelisahasta kuului säännöllisiä vinkaisuja, ikäänkuin olisi äkkiä reväisty serttinkikangasta; maa tärisi nappitehtaiden koneiden jytinästä ja surinasta. Kun hän siinä katsoi Montmartrelle päin epätietoisena, mennäkö vielä etemmäksi, niin tuulenpuuska painoi nokea korkeasta savutorvesta vasten katua; hän pani silmät kiinni ja oli läkähtyä sen katkuun; samassa hän kuuli tahdikasta vasarainpauketta. Hän oli tietämättänsä tullut juuri tehtaan kohdalle, jonka hän tunsii vieressä olevasta lumppukaupasta.

Kumminkin hän vielä epäröi, sillä hän ei tiennyt, mistä oli mentävä sisälle. Lankkuaidassa olevasta aukosta vei tie korkeiden törkykasojen lomitse, ikäänkuin siinä olisi rakennuksia purettu. Liejuinen vesilätäkkö oli tiellä ja sen yli oli asetettu pari lautaa. Viimein hän uskalsi astua laudoille, kääntyi vasemmalle ja joutui keskelle omituista metsää, jonka muodosti joukko vanhoja käsikärryjä, aisat pystyssä, ja luhistuneita vajoja, joista ainoastaan nurkkapylväät ja orret töröttivät pystyssä. Illan pimetessä loisti perältä punainen tuli. Vasaroiden pauke oli lakannut. Hän eteni varovasti, astuen valonhohdetta kohden, kun joku työmies kulki hänen ohitsensa, kasvot noesta mustana, leuvassa takkuinen pukin parta, vilkaisten häneen haljakoilla silmillään.

— Voitteko sanoa minulle, onko täällä työssä eräs poika nimeltä Etienne, kysyi hän. Se on minun poikani.

— Etienne, Etienne, toisti työmies käheällä äänellä, huojutellen ruumistaan, Etienne, ei, en tunne.

Hänen avonaisesta suustaan lähti väkevä alkoholin katku kuin vanhasta viinatynnöristä, josta tappi on avattu. Ja kun hän kohdatessaan naisen tässä hämärässä sopessa alkoi käydä tungettelevaksi, niin

Gervaise peräytyi sopertaen:

— Täällä kai kumminkin herra Goujet on työssä?

— Vai Goujet, sanoi työmies, kyllä tunnen Goujet'n!... Jos tahdotte Goujeta tavata, niin menkää perälle.

Ja kääntyen ympäri hän huusi äänellä, joka särisi kuin haljennut vaski:

— Kultaparta hoi! Täällä muudan nainen kysyy sinua.

Mutta vasarain paukkeelta hänen huutonsa jäi kuulumatta. Gervaise meni perälle. Hän tuli eräälle ovelle, kurkisti siitä sisälle. Se oli iso suoja, josta hän aluksi ei erottanut mitään. Paja oli kuin kuollut; ainoastaan yhdestä nurkasta kiilui valopilkku kalpeana kuin tähti, jotenka pimeys näytti vielä pohjattomammalta, isoja varjoja häilyi. Mustia möhkäleitä, suunnottomasti suurenneita miesten hahmoja liikkui tulen editse peittäen tämän viimeisenkin valopilkun. Gervaise ei uskaltanut astua sisälle, vaan sanoi ovelta puoliääneen:

— Herra Goujet, herra Goujet...

Akkiä kaikki valkeni. Palkeen puhalluksesta oli valkoinen liekki leimahtanut ilmoille. Tuli näkyviin pajan lautaseinät, joiden reikiä oli tukittu saviruukilla ja nurkkia tuettu tiilimuureilla. Koko paja oli lentelevästä hiilen pölystä harmahtavan noen peitossa. Hämähäkin verkkoja riippui orsista, kuin kuivamaan ripustettuja riepuja, vuosien kuluessa kertyneen paksun lian peitossa. Pitkin seiniä oli hyllyillä, nauloihin ripustettuina tai pimeisiin nurkkiin heitettyinä, hujan hajan vanhaa rautaromua, pilalle kuluneita, taittuneita ja vääntyneitä työkaluja, särmikkäitä ja kovia. Ja valkoinen liekki nousi yhä häikäisevänsä valaisten kirkkaasti kuin aurinko kovaksi tallatun maan ja heijastui pölkkyynsä upotetun neljän alasimen kiillotetusta pinnasta kullalle välähtelevällä hopean hohteella.

Silloin Gervaise tunsu ahjon ääressä seisovan Goujet'n hänen kauniista keltaisesta parrastaan. Etienne painoi paljetta. Oli siellä kaksi muutakin työmiestä, mutta Gervaise ei nähnyt kuin Goujet'n, astui lähemmäksi ja jäi seisomaan hänen eteensä.

— Kas! rouva Gervaise! huudahti tämä iloisen näköisenä; sepä oli hauska yllätys!

Mutta kun hänen toverinsa katsoivat vähän pitkään, niin hän koetti parantaa puhettaan työntäen Etienneä äitiään kohden:

— Tulette katsomaan poikaa... Hän on kiltti, alkaa jo tottua työhön.

— Niin, sanoi Gervaise, mutta eipä tänne ole mukava päästä... Luulin jo joutuneeni ihan maailman ääreen...

Ja hän kertoi tulostaan. Sitten hän kysyi, miksi ei tehtaalla tunnettu Etiennen nimeä. Goujet nauroi, selitti, että kaikki sanoivat poikaa Zouzou'ksi, kun hänellä oli lyhyeksi leikattu tukka kuin zouavesotamiehellä. Heidän jutellessaan Etienne ei enää painanut paljetta, ahjon liekki painui alas, riutui punertavaksi hohteeksi ja paja pimeni taas. Seppä katseli hellästi nuorta naista, joka niin viehkeänä hymyili hänelle ahjon hohteessa. Sitten, kun kummallakaan ei enää ollut mitään sanottavaa toiselleen pimeyden heitä peittäessä, Goujet näytti havahtavan ja katkaisi äänettömyyden.

— Suottehan anteeksi, rouva Gervaise, minulla on vähäisen lopetettavaa. Jääkää vain tänne, vai mitä? Te ette ole kenenkään tiellä.

Hän jäi. Etienne oli uudestaan tarttunut palkeen varteen. Ahjo leimusi tupruttaen ilmoille sankkoja kipunasarjoja; varsinkin kun poika päästi palkeesta oikean rajutuulen, näyttääkseen äidilleen, mihin hän pystyi. Goujet seisoi pihdit kädessä odottamassa pitäen silmällä kuumenemaan pantua rautakankea. Iso loimu valaisi häntä kirkkaasti, jättämättä vähintäkään varjoa. Hänen paitansa hihat olivat ylös käärittyinä ja kaulus auki, joten näkyi hänen paljaat käsivartensa ja paljas, tyttömäisen valkoisenpunertava rintansa, jossa kasvoi vaaleita kiharaisia karvoja; ja pää hiukan matalalla paksujäntereisten, leveiden hartioiden välissä, vaaleat silmät tarkkaavasti ja värähtämättä, kiinnitettyinä liekkiin, hän näytti lepäävältä jättiläiseltä, joka on rauhallinen tuntien voimansa. Kun kanki tuli valkoiseksi, otti hän sen pihdeillä, asetti alasimelle ja palotteli sen vasaralla säännölliseksi palasiksi, lyöden kepeästi, ikäänkuin hänellä olisi ollut lasia paloteltavana. Sitten hän pani palaset jälleen tuleen, josta hän ne taas otti yksitellen muodostellakseen niitä. Hän takoi kuusikanttisia nauloja. Hän asetti palaset reikärautaan, levitti pään naulan kannaksi, takoi sivut tasaisiksi ja heitti naulat valmiiksi saatuaan vielä punaisina mustalle lattialle, jossa niiden helakka väri vähitellen himmeni; ja hän takoa paukutti yhtä mittaa heiluttaen oikeassa kädessään viiden naulan vasaraa. Joka iskulla hän sai yhden kohdan naulasta valmiiksi ja käänteli takoessaan rautaa sellaisella taidolla, että hän samalla

voi katsoa ihmisiin heille puhellessaan. Alasin helkähтели hopealle. Hikoilematta pisaraakaan hän tyytyväisen ja hyvämielisen näköisenä takoi, eikä se näyttänyt vaativan häneltä sen suurempaa voimanponnistusta kuin kuvien leikkeleminen iltaisin kotona.

— Nämähän ovat vain pieniä nauloja, kaksikymmentä millimetriä paksuja, sanoi hän vastatakseen Gervaisen kysymyksiin. Niitä voi saada tehdyksi kolmeensataan päivässä... Mutta siihen tarvitsee tottumusta, sillä käsi tahtoo pian herpoutua...

Ja kun Gervaise häneltä kysyi, eikö käsi puutunut ranteesta lopulla päivää, nauratti häntä makeasti. Luuliko hän häntä mampseliksi? Hänen ranteensa oli ollut monessa liemessä viimeisenä viitenätoista vuonna; se oli käynyt raudan kovaksi, niin paljon se oli ollut tekemisissä rautaisten työkalujen kanssa. Muuten Gervaise oli oikeassa: joltakin herrasmieheltä, joka ei olisi milloinkaan takonut naulaakaan, ja joka olisi tahtonut leikitellä hänen viiden naulan vasarallaan, olisi nivelet heltyneet pahanpäiväisesti parissa tunnissa. Se ei näyttänyt lainkaan rasittavalta, mutta useinkin se teki lopun tukevistäkin junkkareista muutamissa vuosissa. Sillä välin takoivat toisetkin työmiehet kaikki yht'aikaa. Heidän isot varjonsa tanssivat ahjon valossa, punaiset raudat välähtelivät lieskasta nostettaessa kuin tuliset salamet halki mustan taustan, säkeniä singahteli vasaroiden alta kuin auringon säteitä alasinten ympärille. Ja Gervaisen oli niin hyvä olla tässä pajan paukkeessa, ettei hänen tehnyt mieli lähteä pois. Hän teki ison kierroksen päästäkseen Etiennen luokse joutumatta vaaraan polttaa käsiään. Silloin hän näki sen likaisen partasuu työmiehen tulevan sisälle, jonka puoleen hän oli kääntynyt pihalla.

— No, löysittehän te hänet, rouva? sanoi hän humalaisen tungettelevalla tuttavallisuudella. Tiedäppäs, Kultaparta, että minä se neuvoin rouvan sinun luoksesi. 98

Hänen nimensä oli Jano, liikanimensä Sammumaton; hän oli oikea sällien sälli, erittäin taitava naulaseppä, joka raudan kostukkeeksi tarvitsi litran paloviinaa päivässä. Hän oli käynyt ottamassa ryyppyn, koska hän ei tuntenut olevansa tarpeeksi hyvässä voiteessa kestääkseen koko päivän odotusta. Kun hän kuuli että Zouzoun oikea nimi oli Etienne, oli se hänestä kovin hullunkurista; ja hän nauroi niin että mustat hampaat näkyivät. Sitten hän sai tietää, kuka Gervaise oli. Viimeksi edellisenä päivänä oli hän ollut juomassa kanuunan Coupeaun kanssa. Saisi viedä terveisiä Coupealle Janolta, liikanimeltä Sammumaton, ja hän oli sanova heti paikalla: Siitä miehestä minä vastaan! Jaa—a! se saakelin Coupeau oli mainion hyvä juomaveikko, hän ei odottanut vuoroaankaan tarjotakseen toisille ryyppyjä.

— Onpa hauska tietää teidän olevan hänen vaimonsa, toisti hän. Sellaisella miehellä kannattaakin olla kaunis vaimo... Vai mitä, Kultaparta? eikös tämä rouva ole kaunis nainen?

Hän tekeytyi kohteliaaksi ja lähenteli pesijätärtä, mutta tämä nosti korinsa maasta ja piti sitä edessään pidättääkseen häntä loitolla. Goujeta harmitti, sillä hän ymmärsi, että sälli teki pilaa hänen ja Gervaisen ystävyydestä; ja hän huusi hänelle:

— Kuuleppas, sinä sen tyhjäntoimittaja! Koska sinä aiot saada valmiiksi neljänkymmenen millimetrin naulasi?... Mihinkä sinä luulet nyt pystyväsi, kun sulla on vatsasi pakoillaan, sinä sen saakelin patajuoppo.

Seppä tarkotti erästä isojen pulttinaulojen tilausta, joita piti takoa kahden miehen.

— Vaikka paikalla, jos niiksi tulee, sinä iso maitoparta! vastasi Jano, liikanimeltä Sammumaton. Imee vielä peukalotaan ja on kumminkin olevinaan mies. Oleppa miten iso tahansa, olen minä antanut selkään isommillekin.

— Olkoon menneeksi, heti paikalla. Joudu, niin saamme nähdä, kumpi meistä on etevämpi.

— Tässä ollaan, pahalainen!

He vaativat toisiaan kilpailuun, Gervaisen läsnäolon kannustamina. Goujet työnsi ahjoon edeltäpäin palottelemansa raudat ja kiinnitti yhteen alasimeen isoreikäisen nularaudan. Sälli oli ottanut seinän luota kaksi kahdenkymmenen naulan painoista moukaria, pajan sisarukset, joita työmiehet kutsuivat Liisaksi ja Kaisaksi. Ja hän kerskaili yhä, kertoi puolesta grossista nauloja, jotka hän oli takonut Dunkerquen majakkaa varten, oikeita korukaluja, niin hienosti tehtyjä, että ne olisi sopinut panna vaikka museoon. Ei, piru vie! hän ei pelännyt kilpailua; ennenkuin tapaisi hänen vertaisensa sällin, saisi hakea läpi kaikki pääkaupungin pajat. Olipa hauska nähdä, mitä tästä oli tuleva.

— Rouva saa arvostella, sanoi hän kääntyen nuoren vaimon puoleen.

— Riittää jo lörpötys! huusi Goujet. Zouzou, ponnistappa! Enemmän tulta poikaseni!

Mutta Jano, liikanimeltä Sammumaton kysyi vielä:

— Kaippa me siis taomme yhtenä?

— Eikös tyhjä! kumpikin erikseen, äijä paha!

Tämä ehdotus sai siinä paikassa sällin innon jäähtymään, suulaudestaan huolimatta hän jäi sanattomaksi. Eihän oltu koskaan nähty kenenkään yksin tekevän neljänkymmenen millimetrin pulttinauloja; varsinkin kun naulojen tuli olla pyöreäpäisiä, mikä oli vietävän vaikea tehtävä, johon vaadittiin oikeata taidetta. Pajassa olevat kolme muuta työmiestä olivat keskeyttäneet työnsä tullakseen katsomaan; muudan pitkä, laiha mies pani litran vetoa, että Goujet häviäisi. Sillä välin kumpikin seppä otti moukarinsa, silmät kiinni, koska Liisa painoi puoli naulaa enemmän kuin Kaisa. Jano, liikanimeltä Sammumaton, onnistui saamaan käteensä Kaisan, Kultaparralle osui Liisa. Ja raudan hehkumista odotellessa sai edellinen takaisin rohkeutensa ja rehenteli alasimen ääressä mulkoillen hellin katsein silittäjättäreeseen päin, hän asettui paikoilleen, polki jalkaa kuin herra, joka valmistakse kaksintaisteluun, mallasi jo, miten hän huiskauttaisi Kaisaa täydellä voimalla. Voi taivahan tulivasara, kun se kävi hyvin! Hän olisi takonut pannukakuksi vaikka koko Vendômen patsaan!

— No, alappas paukuttaa! sanoi Goujet asettaen itse naularautaan tyttölapsen ranteen paksuisen rautapalasan.

Jano, liikanimeltä Sammumaton, keikistihe taaksepäin ja heilautti Kaisaa molemmin käsin. Pieni, kuiva mies, jonka sudensilmät kiiluivat pörröisen tukan alta, väännähti kaksinkerroin joka vasaran heilahduksella ja hypähti oman vauhtinsa voimasta joka iskulla maasta, niin että pukinparta tärähti. Hän tappeli kuin riivattu rautansa kanssa, harmissaan siitä, että se tuntui niin kovalta; ja niimpä hän murahtikin mielissään joka kerran, kun luuli saaneensa siihen oikein hyvin käymään. Paljon mahdollista, että viina veltostutti toisten käsivarsia, mutta hän tarvitsi suoniinsa viinaa veren asemesta; äskeinen ryyppy lämmitti hänen ruumistaan kuin höyrypannu ja hän tunsu itsessään olevan helkkarin paljon voimaa kuin höyrykoneessa. Niinpä rauta pelkäsikin häntä tänä iltana; hän peittosi sen pehmeämmäksi kuin tupakkamällin. Ja sitä kelpasi katsella, kun Kaisa karkeloi. Se hyppi korkealle, viskaten kinttunsa pystyyn, kuin Elysée-Montmartren tanssijatar, joka näyttää alusvaatteensa; sillä nyt ei joutanut siekailemaan, rauta on niin räähkämäistä, että se jäähtyy heti tehdäkseen vain kiusaa vasaralle. Kolmellakymmenellä vasaraniskulla oli Jano, liikanimeltä Sammumaton, pyöristänyt pultin päin. Mutta hän huohotti, silmät pullistumaisillaan ulos kuopistaan, ja hänet valtasi raivoisa viha kuullessaan käsivarsiensa rusahtelevan. Silloin hän vimmoissaan, hyppien ja ulvoen, iski vielä kaksi kertaa ainoastaan kostaakseen vaivannäkönsä. Kun hän otti pultin pois reikäraudasta, oli sen muoto pilalla, pää vinossa kuin kyttyräselkäsillä.

— No! eikös se ole siisti kapine? sanoi hän yhtä kaikki mahtipontisesti näyttäessään työtään Gervaiselle..

— Minä en sitä ymmärrä, vastasi silittäjätar tahtomatta lausua arvosteluaan.

Mutta näkihän hän selvään pultissa Kaisan kantapään kahden viimeisen potkun jäljet, ja hän oli hyvin tyytyväinen, puri huultaan pidättäkseen nauruaan, sillä nyt oli Goujet'n voitto varma.

Tuli Kultaparran vuoro. Ennenkuin hän alkoi, loi hän silittäjättäreeseen hellää luottamusta ilmaisevan katseen. Sitten hän ei pitänyt kiirettä, asettui tarpeellisen välimatkan päähän ja iski vasarallaan korkealta, voimakkaasti ja säännöllisesti. Hänen iskutapansa oli klassillisen säntillistä, pontevaa ja joustavaa. Liisa ei tanssinut hänen käsissään mitään kapakkatanssia, jossa kintut kimpoilevat kattoa kohti; se kohosi ja laskeusi tahdikkaasti, kuin jalosukuinen ylimysnainen, joka juhlallisen näköisenä suorittaa jonkin vanhankansan menuetin. Liisan kantapää polkivat tahtia vakavasti; ja ne upposivat punaiseen rautaan, iskivät naulan päähän kuin tieteellisellä harkinnalla, litistäen ensin metallin keskeltä ja muodostellen sitä sitten sarjalla täsmällisiä iskuja. Totisesti se ei ollutkaan viinaa, mikä virtasi Kultaparran suonissa, se oli verta, puhdasta verta, joka sykki voimakkaasti aina hänen vasaraansa saakka ja hallitsi työtä. Hän oli kerrassa uljaan näköinen työssään, tuo veitikka. Ahjon iso liekki valaisi häntä täydellä voimallaan. Hänen lyhyet, matalan otsan puolelta kiharat hiuksensa ja hänen komea, keltainen, aaltoileva partansa loistivat tulen väkenä kirkastaen hänen kasvonsa todellisella kultaisella sädekehällä. Sen lisäksi kaula kuin veistokuvalla, valkoinen kuin lapsen kaula; rinta niin leveä, että sillä olisi sopinut makuuttaa naista vaikka poikkiteloin; hartiat ja käsivarret näyttivät olevan jäljennetyt jostakin museon jättiläisestä. Kun hän kohotti moukariansa iskeäkseen, näki miten lihakset pullistuivat, kokonaiset lihavuoret vyöryivät ja kovenivat nahan alla, miten hartiat, rinta ja kaula paisuivat; kirkkaus säteili hänestä, hän tuli kauniiksi, kaikkivaltiaaksi kuin jokin mahtava jumala. Kaksikymmentä kertaa oli hän jo lyönyt Liisalla, katsoen silmiään kääntämättä rautaan, henkäisten joka iskulla, ja vasta kaksi isoa hikikarpalota valui hänen ohimoillaan. Hän laski yksikolmatta, kaksikolmatta, kolmekolmatta. Liisa jatkoi rauhallisesti ylimysnaisen juhlallisia niauksiaan.

— Semmoinen mahtailija! naurahti ilkkuen Jano, liikanimeltä Sammumaton.

Ja Gervaise, seisoen vastapäätä Kultapartaa, katsoi häneen hellästi hymyillen. Herranen aika niitä miehiä, miten hupsuja he sentään olivat! Eivätkös näet nuo molemmat takoneet naulojaan saavuttaakseen hänen suosiotaan! Hän ymmärsi vallan hyvin, että he kiistelivät hänestä vasaraniskuilla. He olivat kuin kaksi isoa punaista kukkoa, jotka vetävät siipeä pienen valkoisen kanan edessä. Kaikellaisia päänäpistöjä niitä pitää ollakin. On niillä sydämentunteilla sentään toisinaan hullunkurisia ilmaisutapoja. Niin, hänen tähtensä siinä Kaisa ja Liisa paukkuivat alasinta vastaan, hänen tähtensä kaikki tämä raudan ruhjonta, hänen tähtensä koko paja jytyisi, leimusi tulipalona, täyttyi sinkoilevien säkenien räiskeestä. He takoivat hänelle siinä rakkautta, häntä voittaakseen kumpikin pani parastaan. Ja tosiaankin, hän oikein nautti siitä, sillä, sanoi mitä sanoi, kukapa nainen ei pitäisi kohteliaisuuksista! Varsinkin Kultaparran vasaraniskut saivat vastakaikua hänen sydämessään; ne soivat siellä, samoin kuin alasimellakin, helkkyvää soittoa, joka säesti hänen verensä rajua sykintää. Se kuuluu naurettavalta, mutta hän tunsi, että siitä jotakin painui hänen sydämeensä, jotakin lujaa, hiukan pulttinaulan rautaa. Iltahämärässä, ennen sinne tuloaan, oli hän kulkiessaan pitkin kosteita katuja tuntenut jotakin epämääräistä halua, hänen oli tehnyt mieli jotakin makeaa syötävää; nyt hän tunsi itsensä tyydytytyksi, ikäänkuin Kultaparran vasaraniskut olisivat häntä ravinneet. Ei hän toki epäillytkään hänen voittoaan. Hän se oli hänet saapa. Jano, liikanimeltä Sammumaton oli kovin ruma, likainen työpusero päällä, hyppiessään kuin kuljettajaltaan karannut marakatti. Ja hän odotti hyvin punaisena, mutta kumminkin hyvillään kovasta kuumuudesta, nauttien siitä että tärähdys kävi hänen lävitsensä kantapäästä kiireeseen Liisan viimeisistä iskuista.

Goujet laski yhä.

— Ja kahdeksankolmatta! huusi hän viimein, laskien vasaran maahan. Se on valmis, saatte katsoa.

Pultin pää oli kiiltävä, siloinen, ilman pienintäkään pykälää, oikea koruteos, pyöreä kuin kaavaan valettu kuula. Työmiehet katselivat sitä päätään pyöritellen; siinä ei ollut moitteen sijaa, sitä ei voinut kuin ihmetellä. Jano, liikanimeltä Sammumaton koetti kyllä heretä ivalliseksi, mutta sotkeutui sanoihinsa, ja palasi nolattuna oman alasimensa ääreen. Sillä välin Gervaise oli painautunut Goujeta vastaan ikäänkuin muka paremmin nähdäkseen. Etienne oli herennyt paljetta painamasta, paja täyttyi uudestaan varjoista, ahjo himmeni punaiseksi häipyväksi tähdeksi, ja pian oli pilkkaisen pimeä yö. Sekä sepästä että silittäjästä tuntui suloiselta, kun yö kietoi heidät vaippaansa tässä noen ja kuonan mustuttamassa pajassa, jossa haisi vanhalle raudalle; he eivät olisi tunteneet olevansa enemmän yksin, jos olisivat sopineet, että kohtaisivat toisensa jossakin Vincennes'in metsän viidakossa. Goujet otti Gervaiseä kädestä kiinni, ikäänkuin hän olisi hänet vallottanut. Sitten, tultuaan ulos, he eivät vaihtaneet sanaakaan. Goujet ei keksinyt mitään. Hän sanoi ainoastaan, että Gervaise olisi voinut ottaa Etiennen mukaansa, ellei vielä olisi ollut puoli tuntia jäljellä työajasta. Viimein Gervaise teki lähtöä, mutta Goujet huusi häntä takaisin, koettaen pidättää häntä vielä muutaman minuutin luonaan.

— Elkäähän menkö, te ette vielä ole nähnyt kaikkea... Täällä on vielä hyvin hauskaa nähtävää.

Hän vei hänet oikealle, toiseen pajaan, jonka hänen isäntänsä oli laittanut kokonaan koneilla käymään. Gervaise oli kääntynyt kynnykseltä takaisin, sillä hänet valtasi vaistomainen pelko. Koko avara sali vavahteli koneiden tärinästä; ja isoja varjoja häilyi punaisten tulien kajastamina. Mutta Goujet rauhoitti häntä hymyillen, vakuutti, ettei ollut mitään pelättävää; hänen tuli vain hyvin pitää huolta, ettei antanut hameittensa viistä liian läheltä hammasrattaita. Goujet kulki edeltä, Gervaise seurasi häntä tässä pauhinassa, josta korvat menivät lukkoon, kaikellaisten koneiden vonkuessa ja suristessa; höyryjen keskitse, missä epäselvästi häämötti joitakin olentoja, mustia touhuavia miehiä, ilmaa huitovia koneiden pyöriä ja tankoja, joita hän ei erottanut toisistaan. Käytävät olivat hyvin kapeita, täytyi loikata yli esteiden, välttää reikiä, väistää kärrien tieltä. Ei kuullut toisensa puhetta. Gervaise ei nähnyt vielä mitään, kaikki pyöri hänen silmissään. Hänestä tuntui kuin hän olisi kuullut päänsä yläpuolella suurten siipien havinaa, ja kun hän nosti silmänsä, pysähtyi hän katsomaan koneihinoja, pitkiä remmejä, jotka katon alle muodostivat jättiläishämähäkin verkon, jonka jokaista lankaa purkautui pyörältään loppumattomasti; höyrymoottori oli piilossa eräässä nurkassa tiiliseinän takana; koneihinat näyttivät huristavan ihan itsestään ja tuovan vauhtia pyöriin pimeän perukan periltä, luistaen yhtä mittaa, tasaisesti ja liukkaasti kuin yölinnun lento. Mutta hän oli kompastua eräeseen ilmajohdon torvista, joita kulki kovaksi tallatulla multalattialla moneen suuntaan jakaen äkäistä tuulen viimaansa koneiden ääressä oleviin pieniin ahjoihin. Ja Goujet alkoi näyttää niitä päästään tuulen puhaltamaan eräeseen ahjoon; leveät liekit levisivät siitä neljään suuntaan viuhkan tavoin, muodostaen häikäisevän poimukauluksen, jonka viimeiset nipukat vain hiukan vivahtivat punaiseen; valo oli niin kirkas, että työmiesten pienet lamput näyttivät varjopilkuilta tämän auringon rinnalla. Sitten hän korotti ääntään antaakseen selityksiä ja siirtyi näyttämään koneita: koneilla käyvät sakset söivät rautakankeja, haukkasivat joka puraisulla palasen ja sylkäsivät palaset taaksensa yksitellen; korkeat, monimutkaiset pultti- ja naulakoneet takoivat naulanpäät yhdellä ainoalla voimakkaan ruuvinsa painalluksella; liiat

särmät poistettiin nauloista särmänsilityskoneilla, joiden valurautaiset vauhtipyörät huitoivat ilmaa raivoisesti; ruuvikoneet, joita naiset käyttelivät, uursivat ruuviuurteet pultteihin ja muttereihin, niin että öljyistä kiiltävät teräspyörät ratisivat. Gervaise saattoi siten seurata työtä rautakangeista lähtien, joita oli seiniä vasten pystyssä, aina pultteihin ja ruuveihin saakka, joita oli isot laatikolliset valmiina, täyttäen kaikki nurkat. Silloin hän ymmärsi, hän hymyili pudistaen päätään ihmetellen; mutta hän tunsikin kumminkin hiukan kurkkuaan ahdistavan huomattavasti itsensä niin pieneksi ja hennoksi näiden rotevain metallityöntekijäin rinnalla, kääntyi säikähtäneenä katsomaan taaksensa kuullessaan särmänsilityttäjän korvia vihlovan pärinän. Hän tottui hämärään, erotti syvennyksiä, missä miehiä seisoivat liikkumattomina järjestämässä vauhtipyörien läähättävää tanssia, kun yht'äkkiä ahjo leimahutti loistamaan silmiä huikaisevan liekkikauluksensa. Ja tahtomattaankin hän yhä uudestaan nosti silmänsä kattoa kohden jääden katsomaan koneiden elämää, itse niiden verta, hihnojen joustavaa lentoa, niiden suunnattoman voiman äänettömästi liukuessa katto-orsien häipyvässä hämärässä.

Goujet oli sillä välin pysähtynyt erään naulakoneen eteen. Hän jäi siihen tuijottamaan, mietteissään, alla päin. Kone takoi neljänkymmenen millimetrin nauloja helposti ja tyynesti kuin jättiläinen. Eikä mikään todellakaan ollut sen yksinkertaisempaa. Lämmittäjä otti rautapalasen ahjosta, vasaranhoitaja asetti sen naularautaan, jota alituisesti vuotava vesisuoni piti kosteana, ettei sen teräs päässyt pehmenemään; ja sillä se oli tehty, ruuvi painalsi sitä, ja naula, pyöreäpäinen kuin kaavaan valettu, kimposi maahan. Kahdessatoista tunnissa tämä peijakkaan rakkinen valmisti sellaisia nauloja satoja kiloja. Goujet ei ollut pahasisuinen, mutta toisinaan hänen olisi tehnyt mielensä ottaa Liisa ja sillä ruhjoa rikki koko roska, vihoissaan siitä, kun näki sillä olevan vanhemmat käsivarret kuin itsellään. Se tuotti hänelle suurta surua, vaikka hän järjen kannalta myönsikin, että liha ei kyennyt taistelemaan rautaa vastaan. Kerran oli kone aivan varmaan tappava työmiehen; jo olivat heidän päiväpalkkansa alenneet kahdestatoista francista yhdeksään, ja puhuttiinpa niiden vähentämisestä vieläkin pienemmiksi; niinpä niissä ei ollut mitään hauskuutta noissa isoissa hirviöissä, jotka tekivät nauloja ja pultteja yhtä helposti kuin jos ne olisivat tehneet makkaroitu. Goujet katseli konetta kotvan aikaa mitään virkkamatta, hänen silmäkulmansa rypistyivät, hänen kaunis keltainen partansa heristihe uhkaavasti. Sitten hän vähitellen näytti malttavan mielensä ja kasvojen ilme lauhtui ennalleen. Hän kääntyi Gervaisen puoleen, joka painautui häntä vasten; surumielisesti hymyillen sanoi hän:

— Hm! tämä lyö meidät koreasti laudalta! Mutta ehkäpä se myöhemmin koituu kaikkien onneksi.

Gervaise välitti vähät kaikkien onnesta. Hänestä olivat koneella tehdyt pultit huonotekoisia.

— Ymmärrättehän te, mitä minä tarkoitan, huudahti hän kiihkeästi; ne ovat liian hyvästi tehtyjä... Minä pidän enemmän teidän tekemistänne. Niissä tuntuu ainakin taiteilijan käsiala.

Sellainen puhe tuotti sepälle hyvin suurta tyydytystä, sillä häntä oli jo alkanut pelottaa, että Gervaise halveksisi häntä nähtyään koneet. Totta totisesti! Jos hän oli väkevämpi kuin Jano, liikanimeltä Sammumaton, niin koneet olivat väkevämmät kuin hän. Heittäessään pihalla hyvästi Gervaiselle hän suuren ilonsa valtaamana oli puristaa mäsäksi hänen kätensä.

Pesijätär kävi joka lauantai viemässä Goujet'laisille heidän pestyt vaatteensa. He asuivat yhä vielä samassa pienessä talossa Goutte-d'Or'in Uudella kadulla. Ensimmäisenä vuonna hän oli säännöllisesti lyhentänyt viidensadan francin velkaansa kahdellakymmenellä francilla kuussa; jotta laskut eivät sotkeentuisi, tehtiin tili ainoastaan kuukauden lopussa, ja Gervaise lisäsi sen mitä puuttui kahdestakymmenestä francista, sillä Goujet'laisten pyykki ei noussut juuri yli seitsemän, kahdeksan francin kuussa. Hän sai siis suunnilleen puolet summasta kuitatuksi, kunnes hän eräänä hyyrinmaksupäivänä, kun muutamat pesettäjät olivat syöneet sanansa, ei tiennyt muuta neuvoa kuin juosta lainaamaan Goujet'laisilta hyyrinsä. Pari muuta kertaa hänen oli samaten täytynyt kääntyä heidän puoleensa saadakseen työntekijänsä maksetuksi, joten velka taas oli noussut neljänsataan viiteenkolmatta franciin. Nyt hän ei enää antanut yhtään souta, vaan vähensi velkaansa yksinomaan pyykin pesulla. Ei hän siltä tehnyt vähemmän työtä, eikä hänen asiansa tulleet entistään huonommiksi. Päin vastoin. Mutta hänen talouteensa ilmestyi reikiä, raha näytti sulavan käsiin, ja hän oli tyytyväinen, kun sai tulot ja menot käymään yhteen. Jumala paratkoon! Mitäpä valittamisen syytä siinä olikaan, kunhan vain pysyi hengissä. Hän oli ruvennut lihomaan ja nautti kaikista pikku mukavuuksista, joihin hän alkavan pyylevyytensä tähden mielellään antautui, jaksamatta enää edes säikähtää ajatellessaan tulevaisuuttaan. Mitäpä hänestä suremaan! Rahaa oli kyllä aina tuleva, se vain homehtui tallessa pitämällä. Rouva Goujet kohteli häntä kumminkin edelleenkin äidillisesti. Hän ripitti häntä toisinaan lempeästi, ei rahojensa tähden, vaan siitä syystä että hän piti hänestä ja pelkäsi hänelle käyvän huonosti. Ei hän edes maininnutkaan koskaan rahojaan. Sanalla sanoen, hän menetteli siinä asiassa hyvin hienotunteisesti.

Gervaisen pajassa käynnin jälkeinen päivä oli juuri kuukauden viimeinen lauantai. Kun hän tuli Goujet'laisten luo, jossa hän aina tahtoi käydä itse, oli hänen korinsa niin puuduttanut hänen käsivartensa, että hän jäi läähättämään runsaasti pariiksi minuutiksi. Sitä ei usko, miten liinavaatteet

ovat painavia, varsinkin kun joukossa on lakanoita.

— On kai teillä siinä nyt kaikki? kysyi rouva Goujet.

Siinä asiassa hän oli hyvin ankara. Vaatteet olivat tuotavat takaisin jok'ikinen kappale, sen hän vaati hyvän järjestyksen vuoksi, sanoi hän. Toinen hänen vaatimuksiaan oli, että pesijätär tuli täsmällisesti määräpäivänä ja joka kerran samalla tunnilla; siten ei kenenkään aika mennyt hukkaan.

— On, tottahan toki siinä on kaikki, vastasi Gervaise. hymyillen.
Kyllähän te tiedätte, että minä en jätä mitään pois.

— Se on totta, myönsi rouva Goujet, te olette tosin ruvenneet pahoille tavoille, mutta sitä vikaa ei teissä vielä ole.

Ja sill'aikaa kun pesijätär tyhjensi koriaan asettaen liinavaatteet sängyn päälle, kehui mummo hänen työtään: hän ei polttanut vaatteita, ei repinyt niitä niinkuin niin monet muut, eikä raastanut irti nappeja raudoillaan; hän vain käytti liian paljon sineä ja tärkkäsi liian koviksi paidan rintamukset,

— Katsokaahan, sehän on kuin pahvia, toisti hän rapisuttaen muuanta paidanrintamusta. Minun poikani ei valita, mutta tämän viiltää hänen kaulansa poikki... Huomenna hänellä on kaula verillä, kun palaamme Vincennes'istä.

— Eihän nyt toki, älkää toki semmoista puhuko, huudahti Gervaise pahoilla mielin. Pitäähän paitojen olla hiukan jäykkiä, jos tahtoo käydä hienosti puettuna, muuten ne rempsottavat kuin mitkäkin ryysyt. Katsokaa vain herrojen paitoja... Koskaan en anna apulaisteni niihin kajotakaan, ja minä teen sen tarkasti, sen minä vakuutan, ennemmin minä vaikka kymmenen kertaa silittäisin ne uudestaan, siitä syystä että, ne ovat teidän vaatteitanne, ymmärrättehän.

Hän oli hiukan punastunut sopertaessaan viimeisiä sanoja. Häntä pelotti, että mummo huomaisi, kuinka hauskaa hänestä oli saada itse silittää Goujet'n paidat. Tosin kyllä hänellä ei ollut mitään likaisia ajatuksia, mutta häntä se yhtä kaikki hävetti.

— Enhän minä moitikaan teidän työtänne, tiedänhän minä, että siinä ei ole moitteen sijaa, sanoi rouva Goujet. Tämä myssy esimerkiksi on kerrassaan siro. Ei kukaan saa reikäompeluksia niin kohoamaan kuin te. Ja poimutus on niin tasainen, että! Kyllä sen heti tuntee teidän käsialaksenne. Kun te annatte vain pyyheliinankaan apulaistenne pestäväksi, niin sen näkee kyllä... Pankaa vain vähän vähemmän tärkkiä, niin hyvä tulee! Eikös niin? Goujet ei tahdo näyttää herralta.

Sillä välin hän oli ottanut pyykkilistan ja pyyhki siitä pois kunkin vaatelajin erikseen. Kaikki oli hyvässä kunnossa. Kun he tekivät tiliä, huomasi hän että Gervaise otti häneltä kuusi souta myssystä; ensi hämmästyksessään hän pani kiivaasti vastaan, mutta hänen täytyi myöntää, ettei se tosiaankaan ollut kallista käypiin hintoihin verraten; eikä miesten paidoista viisi souta, naisten alushousuista neljä souta, tyynynpäällisistä puolitoista souta, esiliinoista yksi sou ollut kallista sekään, kun otti huomioon, että monet pesijättäret ottivat puoli, jopa koko soun enemmän kaikista näistä vaatekappaleista. Kun Gervaise sitten oli laskenut likaiset vaatteet, jotka vanha mummo kirjotti muistilistaan, työnsi hän ne koriinsa, mutta ei lähtenyt pois, vaan jäi hämillään seisomaan, pyöritellen kielellään pyyntöä, jota hänen oli hyvin vaikea lausua.

— Rouva Goujet, sanoi hän vihdoin, jos siitä ei teille olisi haittaa, niin minä ottaisin rahassa pyykin maksun tältä kuululta.

Juuri tämä kun oli sangen kallis; tilin mukaan, jonka he vast'ikään olivat yhdessä päättäneet, nousi Gervaisen saatava kymmeneen franciin seitsemään souhun. Rouva Goujet katsoi häneen vähän aikaa vakavan näköisenä. Sitten hän vastasi:

— Olkoon niinkuin tahdotte, lapseni. Minä en tahdo evätä teiltä tätä rahaa, jos te kerran sitä tarvitsette... Mutta ette te juuri sillä tavoin saa velkaanne maksetuksi, minä sanon sen teidän itsenne tähden. Teidän pitäisi tosiaankin olla varoillanne.

Gervaise otti vastaan läksytyksen alla päin, sopertaen, että hän olisi tarvinnut kymmenen francia summan täytteeksi voidakseen maksaa hiililaskunsa. Mutta kuullessaan laskua mainittavan rouva Goujet tuli vielä ankarammaksi. Esimerkiksi hän kertoi itsestään, miten hän oli vähentänyt menojaan siitä lähtien kuin Goujet'n päiväpalkka oli alennettu kahdestatoista yhdeksään franciin. Ken ei nuorena ollut säästäväinen, se kuoli nälkään vanhoilla päivillään. Hän malttoi kumminkin mielensä ja jätti sanomatta Gervaiselle, että hän antoi pyykkinsä hänen pestäväkseen ainoastaan sitä varten, että hän voisi maksaa velkaansa; ennen hän oli itse pessyt kaikki ja sen hän tekisi vastakin, jos pyykistä vielä pitäisi hellittää kukkarostaan semmoiset summat. Kun Gervaise oli saanut pyytämänsä kymmenen francia seitsemän souta, kiitti hän ja lähti kiireesti tiehensä. Ja kun hän oli päässyt eteiseen, tuntui

hänestä elämä niin helpolta, että hänen olisi tehnyt mieli ruveta tanssimaan, sillä hän alkoi jo tottua raha-asiain tuottamiin ikävyyksiin ja selkkauksiin, eikä hänelle niistä jäänyt muuta muistoa kuin mielihyvä siitä, että oli päässyt niistä eroon, seuraavaan kertaan saakka.

Juuri sinä lauantaina sattui Gervaiselle omituinen kohtaus, kun hän oli portaissa tulossa Goujet'laisten luota. Hänen täytyi painautua kaidepuuta vastaan korineen, antaakseen tietä erälle pitkälle naiselle, joka paljain päin tuli vastaan, kantaen kämmenellään paperiin käärittyä tuoretta makrillia, jonka kitaset olivat vielä veripunaiset. Ja Gervaise tunsu Virginien, sen tytön, jolta hän oli nostanut hameet korviin pesulaitoksessa. Molemmat katsoivat toisiaan suoraan kasvoihin. Gervaise pani silmänsä kiinni, sillä ensi hetkessä hän luuli saavansa makrillin vasten kasvojaan. Mutta ei, Virginien suu meni hiukan hymyyn. Silloin pesijätär, jonka kori tukki portaat, tahtoen olla kohtelias sanoi:

— Suokaa anteeksi.

— Ei mitään anteeksi pyydettyä, vastasi pitkä Virginie.

Ja he jäivät keskelle portaita juttelemaan, sopien vanhat vihat siinä paikassa, uskaltamatta sanallakaan edes viitata niihin. Virginiestä, joka nyt oli yhdeksänkolmatta vanha, oli tullut pulska, solakkavartaloineen nainen, jonka pitkähäköjä kasvoja reunustivat sileästi jakaukselle kammatut, kiiltomustat hiukset. Korottaakseen itseään Gervaisen silmissä hän heti kertoi elämänvaiheensa: hän oli keväällä mennyt naimisiin erään entisen koristenikkarin kanssa, joka päästyään nykyään sotapalveluksesta haki poliisin virkaa, sillä valtion virassa on varmempi toimeentulo, ja sen mukana se arvokin nousee. Hän oli juuri käynyt ostamassa makrillin miehelleen.

— Hän on ahne makrillille, sanoi hän. Pitäähän niitä miehiä hemmotella, kelvottomia, vai mitä?... Mutta tulkaa toki ylös. Saatte nähdä meidän kotimme... Tässä käy semmoinen tuulenveto...

Kun Gervaise vuorostaan oli kertonut hänelle naimisiin menostaan ja mainitsi asuneensa samassa paikassa ja siellä synnyttäneensä tyttärensä, niin Virginie vielä hartaammin pyysi häntä tulemaan luokseen. Ainahan niitä on hauska nähdä uudestaan vanhoja, tuttuja paikkoja, missä on elänyt onnellisena. Hän oli asunut viisi vuotta Seinen toisella puolella Gros-Caillou'n luona. Siellä hän oli tutustunut mieheensä tämän ollessa sotamiehenä. Mutta siellä hän ei viihtynyt; vaan ikävöi takaisin Goutte-d'Or'in puolelle, missä hän tunsu kaikki ihmiset. Ja kaksi viikkoa oli hän nyt asunut vastapäätä Goujet'laisia. Hänen kaikki tavaranansa olivat vielä hyvin epäjärjestyksessä; mutta saahan niitä vähitellen asetella.

Sitten he eteisessä vihdoinkin sanoivat toisilleen nimensä.

— Rouva Coupeau.

— Rouva Poisson.

Ja siitä lähtien he kutsuivat toisiaan yhtä mittaa rouva Poissoniksi ja rouva Coupeauksi ainoastaan sen hivin vuoksi, että hekin nyt olivat rouvia, oltuaan ennen tekemisissä toistensa kanssa oloissa, jotka eivät olleet juuri erittäin säädyllyisiä. Gervaise ei kuitenkaan päässyt kokonaan epäluulostaan. Ehkäpä tuo pitkä tummaverinen hieroi sovintoa vain voidakseen paremmin kostaa pesulaitoksessa saamansa selkäsaunan ja nyt hautoi mielessään jotakin salakavalata juonta. Gervaise päätti olla varoillaan. Mutta ainakin tällä kertaa Virginie esiintyi ylen sävyisästi; kaippa silloin toisenkin täytyi olla puolestaan kiltisti.

Ylhäällä kamarissaan istui ikkunan luona Poisson, Virginien mies, jotakin näpertelemässä pöydän ääressä: hän oli kolmenkymmenenviiden vanha mies, jolla oli harmaan kelmeät kasvot, punaiset viikset ja piikkiporta. Hän teki pieniä rasioita. Ainoana työkaluina oli hänellä veitsi ja kynsiviilan kokoinen saha sekä liimapannu. Hän käytti työhönsä vanhoja sikarilaatikon lautoja, joihin hän veisteli ja kaiverteli erittäin hienoja leikkauksia ja kuvioita. Päivät päästään, vuodet umpeensa hän teki aina vain samallaisia rasioita, kahdeksan senttimetriä pitkiä, kuusi leveitä. Se vain oli eroa, että hän keksi niihin erilaisia koristusmuotoja ja jakoi ne erilaisiin lokeroihin. Hän teki niitä huvikseen, saadakseen aikansa kulumaan odottaessaan poliisiksi nimitystään. Entisestä koristenikkarin ammatistaan hänelle ei ollut jäänyt kuin tämä innostus pieniin rasioihin. Hän ei myönyt teoksiaan, vaan antoi niitä lahjaksi tuttavilleen.

Poisson nousi ylös ja tervehti kohteliaasti Gervaiseä, jonka hänen vaimonsa esitti hänelle vanhana ystävänä. Mutta hän ei ollut puhelias, vaan ryhtyi taas heti työhönsä. Toisinaan hän vain vilkasi makrilliin, joka oli pantu piirongin reunalle. Gervaisesta oli hyvin hauska nähdä entinen asuntonsa; hän kertoi, miten heidän huonekalunsa olivat olleet asetetut, ja näytti sen paikan, jossa hän oli synnyttänyt lattialla. Oli tämä sentään omituinen sattuma! Kun he aikoinaan olivat häipyneet toistensa näkyvistä, eivät he koskaan olisi luulleet tapaavansa toisiaan näin ikään asumassa toinen toisensa jälkeen samassa huoneessa. Virginie kertoi lisäksi vielä uusia yksityisseikkoja itsestään ja miehestään. Poisson oli saanut

pienen perinnön erään tätinsä kuoltua ja aikoi hankkia hänelle oman puodin joskus tuonnempana. Nykyään hän jatkoi vielä ompelutöitään, sukaisten jonkun hameen milloin millekin tuttavalleen. Runsaan puolen tunnin kuluttua teki pesijätär vihdoon lähtöä. Poisson tuskin käännähti tuolillaan. Virginie saattoi häntä ulos ja lupasi käydä vuorostaan häntä katsomassa; sitä paitsi hän tietysti antoi pyykkinsä hänelle pestäväksi, se lankesi luonnostaan. Ja kun hän pidätti häntä vielä portaillakin, niin Gervaiselle iski päähän ajatus, että hän halusi puhua hänelle Lantier'sta ja sisarestaan Adèle'sta, kiillottajasta. Se pani koko hänen sisunsa kuohumaan. Mutta ei sanaakaan vaihdettu näistä ikävistä asioista.

He erosivat sanoen toisilleen hyvästit erittäin ystävällisen näköisinä.

— Näkemiin asti, rouva Coupeau.

— Näkemiin asti, rouva Poisson.

Siitä hetkestä lähtien syntyi heidän välilleen harras ystävyys. Viikon päästä ei Virginie enää kulkenut Gervaisen puodin ohitse poikkeamatta sisälle; hän jäi sinne suustaan kiinni pariaksi, kolmeksi tunniksi, niin että Poisson kävi levottomaksi, luullen hänen joutuneen hevosten jalkoihin, ja tuli häntä etsimään, jäykkänä ja myökkänä kuin haudasta kaivettu ruumis. Kun Gervaise näin näki ompelijattaren joka päivä, rupesi häntä vaivaamaa omituinen epäluulo: joka kerran kun tämä avasi suunsa jotakin sanoakseen, luuli hän hänen alkavan puhua Lantier'sta; hän ei voinut olla ajattelematta Lantier'ta kaiken aikaa, kun Virginie viipyi hänen luonaan. Se oli peräti hassua, sillä eihän hän välittänyt vähääkään Lantier'sta eikä Adèlesta ja hänestä oli aivan yhdentekevää, minne he olivat joutuneet; ei hän koskaan kysynyt sitä; eikä hän ollut edes utelias kuulemaan heistä mitään. Ei, se tuli hänen päällensä aivan riippumatta hänen tahdostaan. He kummittelivat hänen mielessään kuin kiusallinen sävel, josta ei tahdo päästä eroon. Muuten hän ei ollut siitä ensinkään vihoissaan Virginielle, sillä eihän se tietenkään ollut ensinkään hänen syynsä. Hänellä oli hyvin hauska hänen seurassaan ja hän pyysi häntä ainakin kymmenen kertaa jäämään vielä vähäksi aikaa, ennenkuin päästi hänet menemään.

Sillä välin oli tullut talvi, neljäs talvi, minkä Coupeaulaiset viettivät Goutte-d'Or'in kadulla. Sinä vuonna olivat joulu- ja tammikuu tavattoman kylmiä. Pakkanen paukkui nurkissa. Uuden vuoden jälkeen pysyi lumi kolme viikkoa kaduilla sulamatta. Se ei estänyt työtä tekemästä, päin vastoin, sillä talvi on silittäjättärien paras vuodenaika. Oli suloista olla puodissa! Siellä eivät ikkunat koskaan jäätyneet, niinkuin vastapäätä olevassa sekatavarakaupassa ja myssykaupassa. Silitysuuni, joka aina oli ahdettu hiiliä täyteen, piti sen niin lämpöisenä kuin saunan; liinavaatteet höyrysivät, olisi luullut olevansa keskellä kesää; ja kun ovet pidettiin kiinni, oli sieltä niin lämmin ja hyvä olla, että olisi tehnyt mieli nukkua siihen paikkaan, silmät auki. Gervaise sanoi nauraen, että hän kuvaili olevansa maalla. Tosiaankin, lumi esti ajopelien jyrinän kuulumasta; tuskin kuuli ohikulkijain jalkojen kapsettakaan; pakkasen käsissä olivat kaikki äänet hiljenneet, ei kuulunut muuta kuin poikalauman melua, jotka laskivat luisuja pitkin kengityslaitoksen katuojaa. Gervaise meni joskus oven luo ja pyyhki kämmenellään huurua sen ruuduista katsoakseen, miten naapurit jaksoivat tässä purevassa pakkasessa; mutta ei kukaan pistänyt ulos nokkaansa läheisistä puodeista, koko kortteli näytti hautautuneen lumeen ja vaipuneen raskaaseen uneen; ainoastaan hiilikauppiaan rouvan kanssa, joka käveli paljain päin, leuvat vilusta loukkua lyöden, he nyökäyttivät toisilleen päätään.

Varsinkin oli tämmöisellä koiran ilmalla hyvä juoda aamupäiväkahvinsa hyvin kuumana. Gervaisen apulaisilla ei ollut valittamista; heidän emäntänsä keitti hyvin väkevää kahvia eikä pannut siihen murentakaan sikuria; sittenpä se olikin toisen näköistä kuin rouva Fauconnier'n kahvi, joka oli kuin mitähän pannunhuuhdevettä. Mutta kun muori Coupeau otti kaataakseen vettä kahvinsakan päälle,[5] niin siitä ei tahtonut koskaan tulla valmista, sillä hän nukkui pannun ääreen. Silloin ennättivät työnaiset silittää vähän aamiaisen jälkeinkin, kahvia odotellessaan.

Juuri loppiaisen jälkeisenä päivänä kello löi jo puoli yksi eikä kahvi vielä ollut valmista. Sinä päivänä se ei tahtonut valua siivilän läpi millään ilveellä. Muori Coupeau takoi siivilää teelusikalla, mutta kahvi ei pitänyt sen parempaa kiirettä; kuului vain miten se yksin pisaroin tippui pannuun.

— Heretkää toki takomasta, sanoi pitkä Clémence, muuten se tulee sekaista... Tänään me varmaan saamme hyvin ruokaisata kahvia.

Pitkä Clémence silitti uudestaan erästä miehen paitaa, jonka laskoksia hän irrotteli kynnellään. Hänellä oli oikein herras nuha, silmät turvoksissa, ja hän sai aina semmoisen yskän puuskan, että kurkku oli revetä hänen rykiessään käpristyneenä kaksin kerroin pöydän reunaa vasten. Siitä huolimatta hän ei pitänyt edes liinaa kaulassaan, eikä hänellä ollut muuta päällään kuin pikkuinen, kahdeksantoista soun villanuttu, jossa hän värjötteli. Hänen vieressään rouva Putois, korvia myöten villaisiin kääriytyneenä, silitti alushametta, käännellen sitä silityslaudan ympäri, jonka toinen pää oli tuolin karmilla; ja lattialle levitetty lakana esti hametta likaantumasta maahan koskiessaan. Gervaisella oli yksin hoteillaan koko toinen puoli pöytää; hän näet silitti reikäompeluksilla koristettuja

musliiniuutimia, työntäen rautaan ihan suoraan, välttääkseen vääriä poimuja. Yht'äkkiä kahvi oli ruvennut juoksemaan noronaan ja se sai hänet nostamaan päätään. Sehän se oli kierosilmä Augustine, joka oli lusikalla kaivanut reiän sakkaan.

— Tokko pysyt siivolla! huusi Gervaise. Mikä sinuun on mennyt? Nyt me vasta moskaa saamme juoda.

Muori Coupeau oli asettanut riviin viisi lasia tyhjälle pöydän kulmalle. Silloin työnaiset heittivät työnsä. Emäntä kaatoi aina itse kahvin laseihin pantuaan ensin jokaiseen kaksi sokeripalasta. Sitä hetkeä odottivat kaikki aina hartaasti. Tänä päivänä, juuri kun kukin oli ottanut lasinsa ja kyykistyi pienelle penkille silitysuunin ääreen, aukesi katuovi ja Virginie astui sisälle vilusta väristen.

— Hyvät ihmiset, semmoista pakkasta! sanoi hän. Se käy läpi luiden ja ytimen. Minun korvani ovat aivan tunnottomat.

— Kas! rouva Poisson! huudahti Gervaise. Tepä tulette ihan parhaaseen aikaan... Juottehan kahvia meidän kanssamme.

— Enpä totisesti pane vastaan... Kun kulkee vain kadunkin poikki, niin kaikki jäsenet tahtovat jähmettyä.

Onneksi oli vielä kahvia jäljellä. Muori Coupeau kävi hakemassa kuudennen lasin ja Gervaise antoi kohteliaisuuden vuoksi Virginien itsensä panna sokerit sekaan. Työnaiset väistyivät syrjempään ja tekivät tilaa hänelle uunin lähellä. Siinä hän värjötti vähän aikaa, nenä punaisena, puristaen kohmettuneet kätensä lasinsa ympärille lämmitelläkseen. Hän tuli sekatarakaupasta, jossa oli niin kylmä, että oli paleltua juustopalasta odottaessaan. Ja hän kehui täällä vallitsevaa kuumuutta, olisi luullut tulevansa uuniin, täällähän olisi saanut vaikka kuolleen henkiin herätetyksi, niin suloisesti se kutkutteli pintaa. Vähän aikaa verrytelyään raajojaan oikasi hän pitkät säärensä. Siinä sitten kaikki kuusi särpivät hitaasti kahviaan tauvonneen työnsä lomassa, kosteista vaatteista nousevain höyryjen keskellä. Ainoastaan muori Coupeau ja Virginie istuivat tuoleilla, toiset, jotka kyyköttivät mataloilla jakkaroillaan, näyttivät olevan maaperässä; olipa kierosilmä Augustillekin vetänyt lakanan nurkkaa silityslaudalta riippuvan alushameen alta loikoakseen sen päällä. Vähälle aikaa ei kukaan virkkanut mitään, jokainen istui vain, nenä lasin sisällä, nauttien kahvista.

— On se yhtä kaikki hyvää, selitti Clémence.

Mutta hän sai semmoisen yskän puuskan, että oli tukehtua. Hän painoi päänsä seinää vasten, rykiäkseen kovemmin.

— Kylläpä teillä on kova yskä, sanoi Virginie. Mistäs te sen olette hankkinut?

— Mikäpä sen tietää? vastasi Clémence, pyyhkien kasvojaan hihallaan. Se kai tuli minulle tässä tuonoissa iltana. *Grand-Balcon'in* tanssipaikasta tullessani jäin sen eteen lumisateeseen seisomaan nähdäkseni, miten kaksi naikkosta tappeli. Siinä kävi koko nujakka! Sille sai nauraa ihan kuollakseen. Toiselta oli nenä reväistynyt, niin että veri roiskui maahan. Kun toinen, minun mittaiseni pitkä roikale, näki veren, lähti hän kypälämäkeen... Silloin sinä yönä minua alkoi ryvittää. Mutta jo se pitää sanoa, että ovat ne miehetkin koko peijakkaita, kun makaavat naisen kanssa; he pitävät häntä alasti koko yön...

— Kaunista käytöstä! murisi rouva Putois. Te ihan rasitatte itsenne kuoliaaksi, lapsi rukka.

— Entäpä jos se minua huvittaa!... Mitäpä lystiä tämmöisestä elämästä sitten on! Saa raataa aamusta iltaan ja paahtua silitysuunin edessä ansaitakseen viisikymmentä viisi souta! Ei, sanon minä. Siitä olen jo saanut kyliäni!... Olkaa huoleti, ei tämä yskä vielä tee minulle sitä palvelusta että päättäisi minun päiväni; se lähtee niinkuin se on tullutkin.

Syntyi äänettömyys. Clémence heittiö, joka kapakkatansseissa keikkui kaiket yöt kirkuen kuin viimeistä päivää, saattoi päivisin työssä ollessaan toisetkin surullisiksi alituisilla puheillaan kuolemasta. Gervaise oli niihin jo tottunut ja virkkoi ainoastaan:

— Te ette ole juuri iloinen kemujenne jälkeisenä päivänä!

Asian oikea laita oli se, että Gervaise ei olisi suonut puhuttavan mitään naisten tappeluista. Pesulaitoksen kahakan tähden hänestä oli kiusallista kuulla Virginien läsnä ollessa puhuttavan potkuista ja korvatillikoista. Mutta Virginie katsoi juuri silloin häneen hymyillen.

— Näinpä minäkin eilen parin naisen antavan toisilleen tukkapölyä, sanoi hän. Ne kun raastoivat toisiaan...

— Ketkä sitte? kysyi rouva Putois.

— Kättilö, joka asuu kadun päässä, ja hänen piikansa, tiedättehän te, se pieni, vaaleaverinen... Siinä on pippuria, siinä tytössä! Hän huusi toiselle: »Niin, niin, sinä olet auttanut hedelmänmyyjätärtä saamaan keskoset, vaikka paikalla lähdin ilmottamaan komisariukselle, jos et maksa minulle». Ja kelpasi sitä kuulla, kun hän haukkua räkytti. Kättilö siitä hyvästä sivalsi häntä vasten turpaa niin että läiskähti. Silloin se penteleen penikka hyppäsi emäntänsä silmille ja raapi ja repi häntä tukasta niin, että siitä oli leikki kaukana! Makkarakauppiiaan täytyi mennä päästämään hänet hänen kynsistään.

Työnaiset nauroivat suosionosotukseksi. Sitten kaikki ryyppäsivät kulauksen kahviaan tyytyväisen näköisinä.

— Te uskotte siis, että hän on auttanut synnyttämään keskoset? kysyi Clémence.

— Ka, semmoinen huhu on liikkunut kaupungilla, vastasi Virginie. Mistäs minä tiedän, enhän minä ole ollut näkemässä... Se kuuluu muuten heidän ammattiinsa. Kaikkihan ne sitä tekevät.

— Mitä vielä! sanoi rouva Putois. Kovin typerää on uskoa itsensä heidän käsiinsä. Tekevät vielä vaivaiseksi koko loppu ijäksi!... Ei, mutta minä tiedän keinon, joka tepsii! Pitää joka ilta nielaista lasi vihkivettä ja tehdä vatsaansa ristinmerkki peukalollaan. Se häviää kuin tuhka tuuleen.

Muori Coupeau, jonka luultiin nukahtaneen, pudisti päätään, sillä hän oli toista mieltä. Hän tiesi toisen keinon, ja se ei pettänyt koskaan. Piti syödä kovaksi keitetty muna joka toinen tunti ja panna spenaatin lehtiä lanteilleen. Muut neljä naista pysyivät totisina. Mutta kierosilmä Augustine, joka rähähti nauramaan aina ihan itsekseen, ilman että koskaan tiedettiin, mille hän nauroi, päästi yht'äkkiä kanan kotkatuksensa, mikä oli sitä hänen nauruaan. Oli unohdettu hänet. Gervaise nosti alushametta ja löysi hänet sen takaa piehtaroidessa kintut pystyssä lakanan päällä, joka oli kiertynyt hänen ympärilleen. Hän veti hänet esiin sen alta ja antoi hänelle semmoisen potkun, että hän kimposi jaloilleen. Mitä hänellä oli nauramista, mokomalla tollukalla? Oliko hänellä lupa kuunnella, kun aikaihmiset puhelivat! Hänen piti paikalla mennä viemään vaatteita eräälle rouva Lerat'n ystävättärelle Batignollesiin. Siinä toruessaan Gervaise pisti hänelle korin käsivarrelle ja työnsi hänet ovelle. Nyrpeissään ja nyyhkyttäen lähti kierosilmä menemään laahustaen jalkojaan lumessa.

Sillä välin muori Coupeau, rouva Putois ja Clémence väittelivät kovaksi keitettyjen munien ja spenaatin lehtien tehoisuudesta. Virginie, joka istui ajatuksiin vaipuneena, kahvilasi kädessä, sanoi silloin aivan hiljaa:

— Ainahan sitä, Jumala nähköön, kolhitaan ja suudellaan toisiaan, mutta ei se mitään, kun on hyvä sydän.

Ja kumartuen Gervaisen puoleen hän kuiskasi hymyillen:

— Ei, ihan todella, en minä ole teille vihoissani ... siitä pesulaitoksen jutusta, muistattehan?

Pesijätär kävi vallan noloksi. Sitä juuri hän oli pelännyt. Nyt hän arvasi, että Lantier ja Adèle otettaisiin puheeksi. Silitysuuni tohisi, tavallista kovempi kuumuus säteili sen tulipunaisesta torvesta. Tässä raukaisevassa ilmassa työnaiset särpivät kahviaan hyvin verkalleen saadakseen olla jouten niin kauvan kuin mahdollista, ennenkuin jälleen ryhtyivät työhön, ja katselivat nauttivan ja velton näköisinä lumiselle kadulle. He olivat hyvin avomielisellä tuulella: sanoivat, mitä olisivat tehneet, jos heillä olisi ollut kymmentuhannen francin vuotuiset korot; he eivät olisi tehneet yhtään mitään, vaan olisivat istuneet iltakaudet näin ikään lämmittelemässä ja näyttäneet pitkää nenää niille, joiden täytyi tehdä työtä. Virginie tuli ihan lähelle Gervaiseä, jotta toiset eivät kuulisi, mitä hän sanoi. Ja Gervaise tunsu itsensä, luultavasti liiallisen kuumuuden tähden, niin pehmeäksi ja veltoksi, ettei jaksanut kääntää puhetta muuhun; vieläpä hän odottikin pitkän tummaverisen sanoja mielenjännityksellä, josta hän nautti, vaikka hän ei tahtonut sitä itselleenkaan tunnustaa.

— Enhän vain tuottane teille mielipahaa? jatkoi ompelijatar. Parikymmentä kertaa se on jo pyörinyt kielelläni. Niin, koska se nyt kerran tuli puheeksi... Saahan siitä nyt jutella, vai mitä?... Voi! en toki ollenkaan ole teille vihoissani siitä, mitä on tapahtunut. Kunniasanallani vakuutan, etten kannan teille vihaa.

Hän heilutti kahvin tähdettä lasinsa pohjalla saadakseen kaikki sokerinmuruset, sitten hän ryyppäsi muutaman pisaran huuliaan maiskauttaen. Gervaise odotti yhä sydän kurkussa, epä tietoisena, tokko Virginie todella oli antanut hänelle niin vain anteeksi rökiyksensä; sillä hän näki hänen mustissa silmissään keltaisia välähdyksiä. Se pitkä peijooni oli kai pannut vihansa taskuunsa ja peittänyt sen vain nenäliinallaan.

— Olihan teillä syytäkin purkaa sisuanne, jatkoi hän. Teille oli tehty ilkeä kolttonen... Täytyyhän se oikeuden nimessä tunnustaa. Jos se olisi minulle tapahtunut, niin minä olisin iskenyt puukolla.

Hän hörppäsi vielä muutaman tipan ja lipoi kieltään. Ja lopettaen entisen verkkaisen nuottinsa hän lisäsi nopeasti, pysähtymättä:

— Eikä se ole tuottanut onnea heillekään, ei. Jumala paratkoon! ei sinne päinkään! He olivat menneet asumaan ihan hiiteen. Glacièren puolelle, eräälle likaiselle kadulle, jossa oli aina kuraa polviin asti. Pari päivää myöhemmin minä menin syömään aamiaista heidän luokseen; kyllä sinne riitti matkaa omnibussilla, sen minä vakuutan! No niin! Minä tapasin heidät jo ilmi riidassa. Ihan todella, kun minä astuin sisälle, olivat he lyömässä toisiaan korville. Oli sekin koko lemmenkuherrusta!... Te kyllä tiedätte, että Adèle ei ole edes nuoran arvoinen, millä hänet hirttää. Hän on minun sisareni, mutta se ei estä minua sanomasta, että hänen nahassaan asuu maailman lopun luuska. Monta sikamaista metkua hän on tehnyt minullekin, mutta niistä kävisi liian pitkäksi kertoa; sitä paitsi ne ovat meidän keskisiä asioita... Mitä taas Lantier'hen tulee, niin tunnettehan te hänet, ei, piru vie, hänkään ole hyvä. Pieni herra, joka ei paljoa siedä, kun tikulla silmään pistää, niin suuttuu. Ja kovakourainen hän on, kun käsiksi käy, vai mitä?... Alinomaa he peittosivatkin toisiaan pahanpäiväisesti. Jo portaita noustessaan kuuli, miten he kolhivat toisiaan. Kerran täytyi poliisin tulla heitä erottamaan. Lantier oli tahtonut erästä öljyn kanssa keitettyä soppaa, kamalata sotkosta, jota eteläranskalaiset syövät; ja kun se Adèlesta oli inhottavaa, niin he heittivät toisilleen vasten naamaa öljypullon, kastrullin, soppamaljan ja koko hökötyksen; he pitivät semmoista ilvettä, että olivat kääntää nurin narin koko korttelin.

Hän kertoi pariskunnasta vielä toisiakin juttuja, joita hänellä oli ehtymätön varasto, niin kauhistavia asioita, että niitä kuullessa hiukset nousivat pystyyn. Gervaise kuunteli kaikkia näitä juttuja sanaakaan sanomatta, kasvot kalpeina, suupielissä hermostunut poimu, ikäänkuin hän olisi hienostaan hymyillyt. Pian seitsemään vuoteen hän ei ollut kuullut puhuttavan Lantier'sta. Hän ei olisi koskaan luullut, että Lantier'n nimi, näin kuiskattuna hänen korvaansa, saisi aikaan sellaisen polton hänen sydämalassaan. Ei hän ollut mielestään ensinkään utelias tietämään, mihin se onneton oli joutunut, joka oli niin pahasti kohdellut häntä. Nyt hän ei voinut enää olla mustasukkainen Adèlelle, mutta hän ilkkui kumminkin mielessään pariskunnan kahakoille ja ajattellessaan, että sen tytön ruumis oli mustelmia täynnä, hän tunsu koston tyydytystä. Hän olisi malttanut jäädä kuuntelemaan Virginien kertomuksia heistä vaikka seuraavaan aamuun asti. Hän ei kysellyt mitään, sillä hän ei tahtonut näyttää olevansa millänsäkään. Hänestä tuntui siltä kuin yht'äkkiä olisi jokin aukko täytetty; hänen entisyytensä yhtyi tällä hetkellä suoraan hänen nykyisyyteensä.

Viimein Virginie kumminkin painoi taas nokkansa lasiinsa ja imi sokeria, silmät puoleksi kiinni. Silloin Gervaise ymmärsi, että hänen piti sanoa jotakin, ja tekeytyen välinpitämättömän näköiseksi hän kysyi:

— He asuvat siis yhä vielä Glacièren luona?

— Eikö mitä! vastasi toinen; minä en ole siis teille kertonut?... Viikkokauteen he eivät enää ole olleet yhdessä. Adèle pisti eräänä aamuna pillinsä pussiin, eikä Lantier lähtenyt hänen perästään juoksemaan, sen voitte uskoa.

Pesijättäreltä pääsi hämmästyksen huudahdus, ja hän toisti ääneen:

— He eivät enää ole yhdessä!

— Ketkä sitten? kysyi Clémence keskeyttäen puhelunsa muori Coupeaun ja rouva Putoisin kanssa.

— Ei ketkään, sanoi Virginie; outoja ihmisiä teille.

Mutta hän tarkasteli Gervaiseä ja huomasi, että hän oli aika lailla liikutettu. Hän lähestyi häntä taas ja häntä näytti huvittavan kiusata häntä vieläkin jutuillaan. Sitten hän yht'äkkiä kysyi häneltä, mitä hän tekisi, jos Lantier tulisi lähentelemään häntä; sillä miehet ovat sentään niin kummallisia, voisihan Lantier'kin palata ensi lempeensä. Gervaise oikaisihe suoraksi ja osotti olevansa hyvin jyrkkä ja arvonsa tunteva. Hän oli naimisissa, hän ajaisi Lantier'n ulos, sillä hyvä. Heillä ei enää voinut olla mitään tekemistä toistensa kanssa; ei kädenlyöntikään enää ollut mahdollinen. Toden totta ei hänellä olisi hituistakaan kunniantuntoa, jos hän milloinkaan katsoisi sitä miestä silmiin.

— Minä tiedän kyllä, sanoi hän, että Etienne on hänen poikansa, ja siinä on side, jota en voi katkaista. Jos Lantier'ta haluttaa syleillä Etienneä, niin minä lähetän hänet hänen luokseen, sillä eihän isää voi estää rakastamasta lastaan... Mutta mitä minuun tulee, niin tietäkää se, rouva Poisson, että ennemmin antaisin hakata itseni palasiksi, kuin sallisin hänen sormenpäälläänkään enää kajota minuun. Kaikki on lopussa.

Lausuessaan nämä viimeiset sanat hän teki ristinmerkin ilmaan ikäänkuin vahvistaakseen sillä valansa ainaiseksi. Ja haluten lopettaa keskustelun hän hypähti ylös kuin olisi unesta herännyt, ja huusi apulaisilleen:

— Kuulkaapas te sen...! Luuletteko te, että vaatteet itsestään siliävät?... Mitäs siinä aikaillette?...

Joutuin työhön!

Apulaiset eivät pitäneet kiirettä, vaan istua nyhjöttivät vielä hyvän aikaa ihan turtana jouten oloaan lopettelemassa, kädet mahan päällä, pitäen yhä kourassaan tyhjää lasiaan, johon oli jäänyt hiukan kahvinporoja. He jatkoivat rupatustaan.

— Se oli pikku Célestine, sanoi Clémence. Minä tunsin hänet. Hänen hulluutensa oli siinä, että hän oli näkevinään kissan karvoja joka paikassa, hän pyöritti aina kieltään näinikään, sillä hän luuli suunsakin olevan täynnä kissan karvoja.

— Minulla, kertoi rouva Putois, oli eräs tuttava, muudan nainen, jolla oli mato vatsassa... Ne ne vasta konstikkaita elukoita ovat!... Se kun väänteli hänen vatsaansa, jos hän vain ei antanut sille kanapaistia. Kun hänen miehensä ansaitsi seitsemän francia päivässä, niin ymmärtäähän sen, että se meni kaikki madon herkutteluihin...

— Minä olisin parantanut hänet heti, keskeytti muori Coupeau. Hyvänen aika! Eihän siihen tarvitse muuta kuin nielaisee paistetun hiiren. Se myrkyttää madon heti paikalla.

Gervaise itsekin oli vaipunut uudestaan mukavaan toimettomuuteen. Mutta hän ravisti itseään ja nousi ylös. Kas niin! Koko iltapäivä oli taas mennyt hukkaan turhanpäiväiseen rupatukseen! Semmoinen elämä ei lyönyt leiville! Ensimmäisenä hän ryhtyi käsiksi uutimiinsa; mutta niihin oli tullut kahvitahra, ja hänen täytyi hangata sitä märällä rievulla, ennenkun hän voi jatkaa niiden silittämistä. Hänen apulaisensa venyttelivät silitysuunin ääressä ja etsivät kouralappujaan, naamat nyrpeinä. Heti kun Clémence lähti liikkeelle, sai hän semmoisen yskän puuskan, että oli rykiä kielen suustaan; sitten hän lopetti miehenpaitansa ja pisti sen hihansuut ja kauluksen neuloilla kiinni. Rouva Putois oli taas käynyt alushameensa kimppuun.

— No, hyvästi nyt, sanoi Virginie. Minähän läksin hakemaan juustopalasta. Poisson luulee varmaan, että minä olen paleltunut tielle.

Mutta mentyään jo pari askelta katukäytävällä hän kääntyi takaisin huutaakseen ovelta, että hän näki Augustinen kadun toisessa päässä laskemassa luisuja jäätiköllä katupoikien kanssa. Se retkale oli viipynyt poissa runsaasti kaksi tuntia. Hän tuli takaisin punaisena ja hengästyneenä, kori käsivarrella; niskaansa hän oli saanut lumipallon, josta hänen lettinsä vielä oli vallan kankeana; ja hän otti torat vastaan ynseen näköisenä, väittäen että kadut olivat niin iljamella, ettei päässyt kulkemaan. Joku katupoika oli kai työntänyt jääpalasia hänen taskuihinsa; sillä neljännestantun kuluttua niistä alkoi vuotaa vettä kuin ratista, niin että koko lattia kastui.

Nykyjään kuuluivat kaikki iltapäivät samalla tavalla. Puodista oli tullut kaikkien lähiseudun viluisten ihmisten turvapaikka. Siellä oli yhtä mittaa suulaita akkoja, jotka uunin edessä nostivat helmansa polviin asti lämmitelläkseen sääriään. Gervaise oli ylpeä tästä hyvästä lämpimästään, hän veti sillä ihmisiä luokseen, piti salonkia, niinkuin Lorilleux'läiset ja Bochelaiset ilkeyksissään sanoivat. Hän olikin todella ystävällinen ja avulias, jopa siihen määrään että kutsui sisälle, milloin vain näki jonkun köyhän raukan värjöttävän ulkona. Varsinkin hän oli ystävällinen eräälle entiselle maalarille, seitsenkymmenvuotiaalle ukolle, joka asui samassa talossa eräässä ullakkokamarissa, missä hän oli kuolla nälkään ja paleltua; hän oli kadottanut kolme poikaansa Krimin sodassa ja eli nykyään ihmisten armoilla, kun ei enää kahteen vuoteen ollut jaksanut pitää pensseliä kädessään. Milloin Gervaise näki ukko Bru'n tallustelemassa lumessa lämmitelläkseen, kutsui hän hänet sisälle ja toimitti hänelle paikan lähelle uunia; vieläpä hän usein pakotti hänet syömäänkin leipäpalasen ja vähäisen juustoa. Ukko Bru, köyryselkäinen, valkopartainen äijä, jonka kasvot olivat ryppyiset kuin näivettynyt omena, istui tuntikausia mitään virkkamatta, kuunnellen hielten ritinää. Kenties muisteli hän viisikymmentä vuotta kestänyttä työ kauttaan tikapuilla, puolta vuosisataa, jonka kuluessa hän oli maalannut ovia ja valkaissut kattoja kaikilla Pariisin kulmakunnilla.

— No, vaari Bru, kysyi pesijätär häneltä toisinaan, mitäs te nyt ajattelette?

— En mitään, kaikellaista, vastasi hän tylsän näköisenä.

Pesijättäret laskivat leikkiä hänestä, sanoivat, että hänellä oli sydämen suruja. Mutta hän ei heitä kuullutkaan, vaan vaipui takaisin äänettömyyteensä synkän ja mieltiväisen näköisenä.

Siitä ajasta lähtien Virginie puhui usein Lantier'sta Gervaiselle. Häntä näytti huvittavan kiusotella häntä hänen entisellä rakastajallaan ja saattaa hänet hämilleen tekemällä kaikellaisia olettamuksia. Eräänä päivänä hän kertoi tavanneensa hänet; ja kun pesijätär pysyi vaiti, niin hänkään ei virkkanut mitään sen enempää; vasta seuraavana päivänä kävi hänen puheestaan ilmi, että Lantier oli puhunut Gervaisesta pitkään ja suurella hellyydellä. Nämä keskustelut, joita he hiljaa supattivat jossakin puodin nurkassa, häiritsivät kovasti Gervaisen mielenrauhaa. Lantier'n nimeä mainittaessa hän tunsu polttoa sydämalassaan, ikäänkuin se mies olisi jättänyt jotakin itsestään sinne nahan alle. Tosin hän luuli

itseään hyvin lujaksi ja hän tahtoi elää kunniallisena vaimona, sillä kunnia on puolet onnesta. Mutta hän ei edes ajatellutkaan Coupeauta koko tässä jutussa, sillä hän ei tiennyt millään tavalla rikkoneensa miestään vastaan, ei edes ajatuksillaan. Hän ajatteli seppää, ja siitä tuli epäily ja tuska hänen sydämeensä. Hänestä tuntui, että Lantier'n muisto, joka vähitellen hänessä heräsi ja taas sai hänet valtaansa, saattoi hänet uskottomaksi Goujet'lle ja heidän hellälle, tunnustamattomalle rakkaudelleen. Surussa vietti hän päivänsä, kun oli mielestään rikollinen ystävänsä kohtaan. Seppähän oli, paitsi hänen omaisiaan, ainoa, jonka ystävyydestä hän välitti. Nämä tunteet liikkuiivat hänessä korkealla, kaiken sen saastan yläpuolella, jonka tulta Virginie väijyi nähdäkseen hänen kasvoistaan.

Kun kevät oli tullut, niin Gervaise pakeni hakemaan turvaa Goujet'n luota. Hän ei voinut enää istua tuolillaan mitään ajattelematta; heti johtui hänen ajatuksensa hänen ensimmäiseen rakastajaansa; hän näki hänen eroavan Adèlen seurasta, sullovan vaatteensa heidän vanhaan kapsäkkiinsä ja palaavan hänen luokseen kapsäkki kädessä, ajurin rattaille. Kun hän liikkui ulkona, kadulla, valtasi hänet yht'äkkiä mieletön pelko; hän oli kuulevinaan takanaan Lantier'n askeleet, eikä uskaltanut kääntyä katsomaan; häntä vapisutti, kun hän kuvitteli mielessään, miten Lantier otti häntä kiinni vyötäisistä. Aivan varmaan hän vakoili häntä; vielä hän hänet yllättäisikin jonakin iltana; ja tämä ajatus nosti kylmän hien hänen otsalleen, sillä varmaankin hän suuteleisi häntä korvalle, niinkuin hän oli kiusoillaan tehnyt ennen vanhaan. Tämä suutelo se häntä pelotti; jo ennakolta se pani hänen korvansa surisemaan ja veren kohisemaan, niin että hän ei erottanut muuta kuin sydämensä rajun sykinnän. Ja kun tämä pelko hänet valtasi, oli paja hänen ainoa turvapaikkansa; siellä hän rauhottui ja alkoi taas hymyillä Goujet'n turvissa, jonka vasaran kalke karkotti hänen pahat unensa.

Se oli onnellista aikaa! Pesijätär piti aivan erikoista huolta Portes-Blanches-kadulta saamastaan työstä; hän vei aina itse sinne puhtaat vaatteet, sillä hän voi tällä retkellään, muuta tekosyytä hakematta, joka perjantai kulkea Marcadet-kadun kautta ja poiketa pajaan. Heti kun hän kääntyi kadun kulmasta, tunsu hän itsensä keskellä näitä tyhjiä tontteja, joita harmaat tehdasrakennukset reunustivat, kepeäksi ja iloiseksi, ikäänkuin olisi ollut huviretkellä maalla; kivihiielen pölystä musta katu ja katoilta tupruavat savupilvet olivat hänestä yhtä hauskoja kuin jokin sammaloitunut metsäpolku, joka vie halki vihantojen viidakoiden, esikaupungin laiteella; ja hän rakasti harmaata taivaanrantaa, jota vasten tehdasten savutorvet töröttivät, Mont-Martren kukkulaa, joka liidun valkoisine taloineen peitti taivaan. Perille tullessaan hän hiljensi käyntiään, hyppeli vesilätäköiden yli ja pujotteli hilpein mielin aution pihan poikki, törkykasojen lomitse. Taustalla paja loisti keskellä päivääkin. Gervaisen sydän hyppi vasaroiden tahdissa. Kun hän astui sisälle, oli hän tulipunainen, pienet vaaleat niskahiukset valloillaan kuin tytöllä, joka tulee lemmittyään tapaamaan. Goujet odotti häntä, käsivarret ja rinta paljaina, ja paukutti alasintaan silloin tavallista kovemmin, jotta se kuuluisi kauvemmaksi. Hän arvasi, milloin Gervaise tuli, ja otti hänet ääneti vastaan, ystävällisesti nauraen partaansa. Mutta Gervaise ei tahtonut häiritä hänen työtään, vaan pyysi häntä jatkamaan taontaansa, sillä hän piti hänestä vielä enemmän, kun hän heilutti moukariaan vankoilla, lihaksista kyhmyisillä käsivarsillaan. Hän käväsi hiukan taputtamassa poskelle palkeen varressa riippuvaa Etienneä ja jäi tuntikaudeksi pajaan katselemaan rautanauloja. He eivät vaihtaneet kymmentä sanaa. Eivätkä he olisi sen paremmin tyydyttäneet helliä tunteitaan, vaikka olisivat olleet kamariin suljettuina, kahden lukon takana. Jano, liikanimeltä Sammumaton nauraa virnotti heille, mutta se ei heitä häirinnyt, sillä he eivät edes kuulleetkaan sitä enää. Neljäntuntin kuluttua alkoi Gervaisen henkeä hiukan ahdistaa; kuumuus, väkevä haju ja höyryt huumasivat häntä, ja joka moukarin iskulla kävi tärähdys läpi hänen ruumiinsa kantapäistä kurkkuun asti. Silloin hän ei halunnut mitään sen enempää; se oli hänen huviaan. Vaikka Goujet olisi puristanut hänet syliinsä, niin se ei olisi tuottanut hänelle niin suurta nautintoa. Gervaise astui taas lähemmäksi häntä tunteakseen viiman käyvän poskeensa hänen vasarastaan, ollakseen mukana sen iskussa. Kun kipunat sinkoilivat hänen hennoille käsilleen, ei hän vetäissyt niitä pois; hän nautti päin vastoin tästä tulisateesta, joka pieksi hänen ihoaan. Goujet tietysti arvasi, miten onnelliseksi hän tunsu itsensä täällä; hän säästi perjantaisiksi kaikki vaikeimmat työt saavuttaakseen hänen suosiotaan näyttämällä hänelle kaiken voimansa ja kaiken taitonsa; hän ei yhtään enää varonut, vaikka olisi halkaissut alasimet kahtia, vaan takoi itseään säälimättä, läähättäen, ja koko hänen ruumiinsa vavahteli ilosta, kun hän oikein sai iskeä voimainsa takaa. Kevätkauden heidän rakkautensa siten täytti pajan ukkosen tapaisella jyrynyllä. Se oli idylli keskellä jättiläistyötä, hiilten liekkiä leimutessa ja koko pajan tärinässä, niin että nokiset orret rusahtelivat. Jokaiseen raudanpalaseen, minkä sepän vasara ruhjoi, ikäänkuin se olisi ollut pehmeää, punaista vahaa, jäi syvät jäljet heidän hellyydestään. Kun pesijätär perjantaisin lähti Kultaparran luota, astui hän verkalleen Poissonniers-kadun vastamäkeä tyytyväisenä ja kylläisenä, sekä hengen että ruumiin puolesta rauhallisena.

Vähitellen Lantier'n pelko hänestä hälveni, hän tuli taas järkiinsä. Tähän aikaan hän vielä olisi voinut elää sangen onnellisena, ellei Coupeau olisi joutunut kerrassaan hunningolle. Eräänä päivänä Gervaise oli juuri paluumatkalla pajasta, kun hän luuli huomanneensa Coupeaun ukko Colomben Ansassa ottamassa viinaryyppyä yhdessä Saappaan, Paistikkaan ja Janon kanssa. Hän kulki kiireesti ohitse, ettei näyttäisi vakoilevan heitä. Mutta hän kääntyi takaisin: se oli kuin olikin Coupeau, joka nakkasi kurkkuunsa ryyppyn yhdellä nykäyksellä niinkuin vanha tottunut ainakin. Hän siis valehteli; hän joi siis

jo viinaa nyt! Gervaise palasi kotiinsa epätoivoisena; hänen entinen viinakauhunsa valtasi taas hänet kokonaan. Viini hänestä meni vielä mukiin, sillä viini on ravinnoksi työmiehelle; väkijuomat sitä vastoin olivat inhottavia myrkkijä, jotka turmelivat työmiehen ruokahalun. Hallituksen olisi pitänyt kerrassaan estää mokoman moskan valmistus!

Saapuessaan Goutte-d'Or'in kadulle hän tapasi koko talon sekasorron vallassa. Hänen apulaisensa olivat jättäneet työnsä kesken ja seisoivat pihalla töllistelemässä taivasta kohti. Hän kysyi Clémencelta, mikä oli hätänä.

— Ukko Bijard siellä pieksää akkaansa, vastasi silittäjätär. Hän oli porttikäytävässä, sikahumalassa väijymässä, kun hänen vaimonsa tuli pesulaitoksesta... Nyrkiniskuilla hän pakotti hänet kiipeämään ylös portaita ja nyt hän rusikoi häntä siellä heidän kamarissaan... Taas! Kuuletko kuinka hän huutaa!

Gervaise juoksi kiireesti ylös portaita. Hän piti rouva Bijard'ista, pesijättärestään, joka oli hyvin rohkealuontoinen nainen. Hän toivoi saavansa metelin asetetuksi. Ylhäällä kuudennessa kerroksessa kamarin ovi oli jäänyt auki, muutamia hyyryläisiä oli välikäytävässä päivittelemässä, rouva Boche seisoj ovella ja huusi:

— Tokko lopetatte paikalla!... Vai haenko minä poliisin, kuuletteko!

Ei kukaan uskaltanut mennä sisälle huoneeseen sillä kaikki tunsivat Bijard'in raakamaiseksi pedoksi, kun hän oli päissään. Muuten, hän ei koskaan selvinnyt humalastaan. Niinä harvoina päivinä, jolloin hän oli työssä, hän asetti viinapullon ruuvipenkkinsä viereen ja otti siitä kulauksen joka puolen tunnin perästä. Hän ei muuten pysynyt pystyssä. Hän olisi syttynyt palamaan kuin tuohus, jos olisi tuonut tulitikun hänen suunsa lähelle.

— Mutta eihän hänen voi antaa ruhjoa vaimoan kuoliaaksi! sanoi Gervaise aivan vavisten.

Ja hän astui sisälle. Ullakkokamari oli hyvin siisti, mutta alaston ja kylmä, miehen juoppouden tyhjentämä, sillä hän vei lakanatkin sängystä ja joi kaikki. Tappelun nujakassa oli pöytä kaatunut ikkunan luo, molemmat tuolit olivat kumossa, jalat pystyssä. Keskellä lattiaa virui rouva Bijard, pesulaitoksessa kastuneet hameet vielä likomärkinä pitkin kinttuja, hiukset hajallaan, verissään; henki korisi raskaasti hänen kurkussaan ja hän voihkasi pitkään joka kerran kun Bijard häntä potkasi. Ensin hän oli kaatanut hänet nyrkin iskuillaan: nyt hän tallasi häntä jaloillaan.

— Huora! ... huora! ... huora! ... karjui hän käheällä äänellä, säestäen sillä sanalla jokaista potkua, hurjistuen sitä toistaessaan ja iskien sitä kovemmin mitä käheämmäksi hänen äänensä kävi.

Viimein hän ei enää saanut ääntä, mutta hän jatkoi iskujaan ääneti, hurjasti; hänen jäsenensä jäykistyivät repaleisen puseron alla, hänen likaisen parran peittämät kasvonsa kävivät sinertäviksi ja hänen kaljulle otsalleen ilmestyi isoja punaisia lämyjä. Välikäytävässä naapurit sanoivat, että hän pieksi vaimoan siitä syystä, että tämä ei ollut suostunut antamaan hänelle kahtakymmentä souta aamulla. Portaiden alapäästä kuului Bochen ääni. Hän huusi vaimolleen:

— Tule alas, antaa heidän tappaa toisensa, niin onpahan vähemmän roskaväkeä.

Sillä välin ukko Bru oli tullut Gervaisen perästä huoneeseen. Yhdessä he koettivat saada lukkoseppää järkiinsä ja työntää häntä ovea kohti. Mutta hän kääntyi ympäri, ääneti, huulet vaahdossa: ja alkoholi leimusi, paloi murhan liekinä hänen haljakoissa silmissään. Pesijättäreltä oli ranne murskaantua ja vanha työmies kaatui pöytää vasten. Maassa rouva Bijard huohotti kovasti, suu auki, silmät ummessa. Nyt eivät Bijardin iskut enää osuneet häneen; hän koetti uudestaan, kiihtyi, iski syrjään, raivoissaan, sokeana, huitoen ympärilleen umpimähkään, niin että satutti itseensäkin. Ja koko tämän tappelun ajan Gervaise näki yhdessä huoneen nurkassa pienen, nelivuotiaan Lalien, joka katsoi miten isä rusikoi äitiä. Lapsi piteli sylissään sisartaan Henrietteä, joka hiljattain vasta oli vierotettu, ikäänkuin suojellakseen häntä. Hän seisoj, karttuunihuivi päässä, hyvin kalpeana, vakavan näköisenä. Hänellä oli laaja, tumma katse miettäväisesti tuijottavissa silmissään, joissa ei kynneltä näkynyt.

Kun Bijard kompastui tuoliin ja kaatua rojahti lattialle, johon hänet jätettiin kuorsaamaan, niin ukko Bru auttoi Gervaiseä nostamaan ylös rouva Bijard'ia, joka nyt itki ääneensä nyyhkyttäen; ja Lalie, joka oli tullut lähemmäksi katsoi äitinsä itkua, tottuneena jo tällaiseen ja kohtaloonsa taipuneena. Kun pesijätär, talon taas päästyä rauhaan, astui alas portaita, näki hän yhä edessään tämän nelivuotiaan lapsen katseen, vakavan ja rohkean kuin täysikasvuisella naisella.

— Herra Coupeau on vastapäisellä katukäytävällä, huusi Clémence heti Gervaisen nähtyään. Hän näyttää olevan aika kännissä!

Coupeau hoiperteli juuri kadun poikki. Hän oli vähällä särkeä ruudun olkapäällään tölmätessään ovea

vasten. Hän oli hirveän humalassa, hän puri hammasta, ja hänen kulmansa olivat rypyssä. Ja Gervaise tunsu heti kohta Ansan sikunaviinan vaikutukset: myrkytetty veri teki ihon kelmeäksi. Hän tahtoi leikkiä laskien viedä hänet makuulle, samoin kuin ennenkin, milloin Coupeau oli ollut hienossa viinihutikassa. Mutta tämä tyrkkäsi hänet luotaan, virkkamatta sanaakaan; ja ohi mennessään hän, päästen omin neuvoin sänkyyn, uhkasi häntä nyrkillään. Hän oli samallinen kuin tuo toinenkin juoppo renttu, joka siellä ylhäällä kuorsasi, lyömisestä väsyneenä. Silloin Gervaise kävi vallan kylmäksi, hän ajatteli miehiä, omaa miestänsä, Goujet'a, Lantier'ta, sydän särkyneenä, osaamatta toivoa koskaan enää tulevansa onnelliseksi.

VII.

Gervaisen nimipäivä oli 19 päivänä kesäkuuta. Nimi- ja syntymäpäivinä pantiin Coupeaulassa pienet lautaset isojen päälle; silloin pidettiin kekkerit, joissa syötiin vatsa niin pakoilleen, että vasta viikon päästä oli hyvä elämä. Silloin pantiin kaikki rahat likoon. Jokahinen penni, mikä vain irti saatiin, pistettiin poskeen. Allakasta keksittiin milloin minkin pyhimyksen nimipäivä, jotta saatiin aiheetta pitää syöminkejä. Virginienkin mielestä oli Gervaisella täysi syy herkutella. Kun on kellä kerran semmoinen mies, joka juo kaikki, niin on oikeus ja kohtuus, ettei anna koko talon huveta juomiin, vaan pitää syötävästäkin huolta. Koskapa raha luisti läpi käsien kaikesta huolimatta, niin yhtä hyvinhän teurastaja jouti hyötyä siitä kuin viinikauppiaskin. Ja herkuttelun halussaan Gervaise turvautui tähän tekosyyhyn. Paha se kyllä oli, mutta kokonaan Coupeaun syy, että heiltä ei tullut säästetyksi niin pennin pätkääkään. Gervaise oli tullut entistäänkin lihavamaksi ja ontui vielä enemmän, sillä hänen säarensä näytti lyhenevän, sitä mukaa kuin se paisui paksummaksi.

Tänä vuonna puhuttiin Gervaisen nimipäivästä jo kuukautta ennen. Tuumailtiin, mitä ruokalajeja olisi laittaa, ja vesi herahti kielelle jo niitä ajatellessa. Koko puodin väellä oli peijakkaanmoinen halu päästä mässäämään. Piti saada oikein repäisevän hauskaa, jotakin tavallista parempaa ja onnistunutta, Ei sitä, Jumala paratkoon, joka päivä saanutkaan lystiä pitää. Paljon päänvaivaa tuotti pesijättärelle kutsuvierasten valitseminen; hän tahtoi, että piti olla kaksitoista henkeä pöydässä, ei enempää eikä vähempää. Hän itse miehineen, muori Coupeau ja rouva Lerat, siinä oli jo sukulaisia neljä henkeä. Goujet'laisten ja Poissonin pariskunnan piti myös tulla. Ensin hän oli päättänyt olla kutsumatta apulaisiaan, rouva Putois'ta ja Clémencea, jotta he eivät kävisi kovin tuttavallisiksi; mutta kun juhlasta aina puhuttiin heidän kuultensa ja heiltä naama venähti pitkäksi, niin hän lopulta käski heitäkin tulemaan. Neljä ja neljä oli kahdeksan ja kaksi lisää teki kymmenen. Mutta hän tahtoi välttämättä saada tusinan täyteen ja sopi sentähden Lorilleux'läisten kanssa, jotka jo jonkun aikaa olivat lähennelleet häntä; siitä kumminkin suostuttiin, että Lorilleux'läiset tulisivat alas syömään päivällistä ja silloin juotaisiin sovintomaljat. Eihän sitä iankaiken voi olla vihoissa sukulaistensa kanssa. Sitä paitsi juhlan odotus pehmitti kaikkien sydämet. Sellaista tilaisuutta ei voinut mitenkään jättää käyttämättä. Mutta kun Bochelaiset kuuluivat aiotusta sovinnosta, niin he alkoivat heti liehakoida Gervaiseä kohteliaisuuksilla ja imelillä hymyilyillä; ja heidätkin täytyi kutsua aterialle. Siten nousi syömämiesten luku neljääntoista, lapsia lukuun ottamatta. Gervaise ei ollut koskaan pitänyt semmoisia päivällisiä; hän olikin siitä aivan pyörällä ja samalla ylpeä.

Nimipäivä sattui juuri erääksi maanantaiksi. Se sopi hyvin mukavasti: Gervaise aikoi aloittaa ruuanlaiton jo sunnuntaina iltapäivällä. Lauvantaina, kun silittäjättäret jouduttivat töitään valmiiksi, pidettiin pitkä keskustelu, jotta saataisiin lopullisesti päätetyksi, mitä ruokia tehtäisiin. Yksi ainoa ruokalaji oli ollut määrättyinä jo kolme viikkoa, nimittäin paistettu syöttiläshanhi. Jokainen lipoi kieltään, kun siitä puhuttiin. Hanhi oli jo ostettukin. Muori Coupeau kävi hakemassa sen, jotta Clémence ja rouva Putois saivat koetella, miten raskas se oli. Siinä vasta päiviteltiin linnun tavatonta kokoa ja sen karheata nahkaa, jonka oli alla paksu, keltainen rasvakerros.

— Ennen hanhipaistia pitää kai olla lihakeittoa, vai mitä? sanoi Gervaise. Lihaliemi ja siihen pieni palanen keitettyä lihaa maistuu aina hyvältä... Sitten tarvitseisi olla jotakin kastikeruokaa.

Pitkä Clémence ehdotti kaniinia; mutta sitänsä sai aina; kaikki olivat siihen ihan kyllästyneet. Gervaisen mieli teki jotakin erikoisempaa. Kun rouva Putois mainitsi vasikkamuhennosta, niin he kaikki katsoivat toisiinsa, ja jokaisen suu vetäysi leveään hymyyn. Se oli mainio ajatus; ei mikään vetänyt vertoja vasikkamuhennokselle.

— Sen jälkeen pitäisi vielä olla kastikeruokaa, sanoi Gervaise.

Muori Coupeau ehdotti kalaa. Mutta toiset irvistivät, iskien kovemmin raudoillaan. Ei kukaan pitänyt

kalasta; eihän siitä edes vatsakaan täyttynyt, ja siinä oli niin paljon ruotia. Kun kierasilmä Augustine uskalsi sanoa, että hän piti kampelasta, niin Clémence tiuskasi hänelle, että hänen tulee pitää suunsa kiinni. Vihdoin emäntä itse keksi siankyljyksiä perunoiden kanssa, mikä sai taas naamat kirkastumaan. Silloin Virginie tulla tuoksahti sisälle tuulenpuuskana, hehkuvin poskin.

— Te tulette juuri parhaiksi! huusi Gervaise. Muori Coupeau, näyttäkääpäs hänelle sitä elukkaa.

Ja muori kävi uudestaan hakemassa rasvaisen hanhen, ja Virginien täytyi ottaa se käsiinsä. Peijakas, kun se oli raskas! Mutta hän laski sen heti käsistään työpöydän reunalle, erään alushameen ja paitakasan väliin. Hänen ajatuksensa olivat muualla. Hän vei Gervaisen peräkamariin.

— Kuulkaahan nyt, hyvä ystävä, supatti hän kiireesti, minä tahdon tulla ilmottamaan teille... Te ette ikinä voi arvata, kenet minä tapasin kadun päässä? Lantier'n kultani! Hän maleksii siellä väijymässä... Silloin minä juoksin tänne. Arvaattehan sen, miten minä säikähdin teidän tähtenne.

Pesijätär oli käynyt vallan kalpeaksi. Mitä se onneton siis hänestä tahtoi? Ja mikä sen nyt toi juuri keskelle juhlan valmistuksia. Aina hänellä oli kova onni; ei koskaan saanut mistään nauttia rauhassa. Mutta Virginie vastasi hänelle, että hän oli liian hyvä antaakseen mokoman asian sydäntään kaivella. Hitto vie, jos Lantier uskaltaisi seurata häntä itseään, niin hän kutsuisi poliisin ja panettaisi hänet kiinni. Siitä asti kuin hänen miehensä kuukausi takaperin oli saanut poliisin viran oli Virginie tullut hyvin suurisuiseksi ja uhkasi vangita kaikki ihmiset. Innoissaan hän korotti ääntään sanoen toivovansa, että joku kävisi hänen kimppuunsa kadulla, jotta vain saisi itse viedä sen hävyttömän putkaan ja antaa hänet Poissonin valtaan. Gervaise viittasi hänelle, että hän toki olisi vaiti, sillä työnaiset kuuntelivat. Hän palasi edeltä puotiin, ja koettaen olla hyvin tyyni hän jatkoi äskeitä puhetta:

— Nyt tarvittaisiin vielä jotakin vihannesruokaa. Hm? Pieniä herneitä läskin kanssa, sanoi Virginie. Minä en muuta söisikään.

— Niin, niin! Pieniä herneitä läskin kanssa! huusivat kaikki muutkin yhteen ääneen, ja Augustine työnsi innoissaan hiilihangan niin syvälle silitysuuniin kuin suinkin sai.

Seuraavana päivänä, sunnuntaina muori Coupeau teki tulta jo kello kolmelta talon molempiin keittiouuneihin ja kolmanteenkin, joka oli saatu lainaksi Bochelaisilta. Puoli neljän aikaan kiehui jo lihaliemi isossa padassa, joka oli lainattu viereisestä ravintolasta, koska talon oma pata oli näyttänyt liian pieneltä. Oli päätetty laittaa vasikkamuhennos ja siankyljykset jo edellisenä päivänä, koska ne lämmitettyinä ovat parempia; ainoastaan kastikkeen sekottaminen oli jätettävä siksi kun käytiin ruualle. Jäi sitä sittenkin vielä yllin kyllin hommaa maanantaiksi, keittoruoka, herneet, läski ja hanhenpaisti. Uunien lieska valaisi kirkkaasti peräkamarin; paistirasva pihisi pannuissa; palaneista jauhoista nousi väkevä katku: iso pata tuprutteli höyrypilviä kuin höyrykone, kiehua roklattaen juhlallisesti, niin että sen kyljet tärisivät. Muori Coupeau ja Gervaise, valkoiset esiliinat edessä, täyttivät huoneen hyörinällään, kun he siivosivat persiljaa, juoksisivat etsimässä pippuria ja suoloja ja kääntelivät lihaa puukauhoillaan. He olivat ajaneet Coupeaun ulos, ettei hän olisi tiellä. Mutta heillä oli yhtä kaikki ihmisiä vastuksenaan koko iltapäivä. Sieltä levisi koko taloon niin suloinen ruuan haju, että naapurien naisväestä toinen toisensa perästä poikkesi sisälle, mikä milläkin tekosyylä, saadakseen vain tietää, mitä siellä keitettiin; eivätkä he lähteneet pois, ennenkuin pesijättären oli täytynyt nostaa padan kantta. Viiden tienoossa ilmestyi sitten Virginiekin; hän oli taas nähnyt Lantier'n; totisesti ei enää voinut astua kadulle tapaamatta häntä. Rouva Bochekin oli vast'ikään nähnyt hänet kadun kulmassa salaperäisen näköisenä kurkistelemassa ympärilleen. Silloin Gervaisen, jonka juuri piti lähteä ostamaan viiden soun edestä paahdettuja sipulia lihakeittoa varten, valtasi vavistus, eikä hän enää uskaltanut lähteä ulos. Portinvartijan akka ja ompelijatar pelottelivat häntä vielä enemmän kertomalla pöyristyttäviä juttuja miehistä, jotka puukko tai pistooli kätkettynä takin alle väijyivät naisia. Se oli ihan totta! Semmoista sai lukea sanomalehdistä joka päivä; kun joku tuollainen roikale syöntyä etsimään käsiinsä entisen hempukkansa, niin hänessä on miestä tekemään vaikka mitä. Virginie tarjoutui hyväntahtoisesti juoksemaan hakemassa paahdetut sipulit. Täytyihän naisten auttaa toisiaan; eihän Gervaise parkaa voinut päästää menemään tapettavaksi. Kun hän palasi, sanoi hän että Lantier ei enää ollut siellä; hän oli kai pötkinyt pakoon, kun näki juonensa paljastetuksi. Paistinpannujen ääressä keskustelu siitä huolimatta koko illan koski vain häntä. Kun rouva Boche neuvoi puhumaan asiasta Coupeaulle, niin Gervaise näytti kovasti pelästyvän ja pyysi häntä olemaan koskaan virkkamatta sanaakaan näistä asioista. Se vielä puuttuisi! Siitä vasta siisti juttu syntyisi! Hänen miehellään taisi jo ilmankin olla vihiä asioista, sillä jo muutamina päivinä hän oli maata mennessään kiroillut ja takonut nyrkillään seinään. Gervaiseä vapisutti jo pelkkä ajatus, että kaksi miestä söisi toisensa hänen tähtensä; hän tunsu Coupeaun, tiesi hänet niin mustasukkaiseksi, että hän olisi voinut hyökätä rautalevysaksineen Lantier'n päälle. Ja sillä aikaa kuin nämä neljä naista syventyivät tähän draamaan, kiehua roklattivat kastikkeet hiljakseen tuhalla peitettyllä tulella; kun muori Coupeau nosti paistinpannujen kantta, pitivät vasikkamuhennos ja siankyljykset pientä salaperäistä pihinää; lihaliemen porina oli tasaista kuin selälleen päiväpaisteeseen nukkuneen lukkarin kuorsaus. Vihdoin kukin naisista otti padasta kupillisen

lihalientä maistellakseen.

Maanantai oli viimeinkin käsissä. Nyt kun Gervaiselle tuli neljätöistä päivällisvierasta, alkoi häntä huolestuttaa, miten saada tilaa niin monelle hengelle. Hän päätti kattaa ruokapöydän puotiin; ja jo aamusta varhain hän mittaili metrinauhalla, miten päin hän asettaisi pöydän; työpöytä oli näet muutettava ruokapöydäksi asettamalla sen alle toiset pukit. Mutta juuri keskellä pahinta mylläkkää tuli muudan vaimo kysymään vaatteitaan, joiden olisi pitänyt olla valmiina jo perjantaina; kun hänestä ei välitetty, nosti hän aika toran ja vaati vaatteensa heti paikalla. Silloin Gervaise puolustukseksi valehteli häikäilemättä; se ei ollut hänen syynsä, hän siivosi puotiaan ja hänen apulaistensa oli määrä tulla vasta seuraavana päivänä; ja hän sai hänet rauhottuneena lähtemään pois lupaamalla ensi tilassa itse toimittaa hänen pyykkinsä. Kun sitten toinen oli mennyt tiehensä, purki hän sanoiksi äkäistä sisuaan. Jos rupeaisi ihmisten mieltä noudattamaan, niin ei totisesti ehtisi syödäkään; toisten hyväksi täytyisi muka raataa kaiken ikänsä! Ei suotaisi siunaamahetkenkään rauhaa! Kyllä mar! Vaikka Turkin keisari omassa persoonassaan olisi tullut tuomaan kaulustaan, vaikka olisi ollut ansaittavissa satatuhatta francia, niin hän ei olisi koskenutkaan silitysrautoihinsa tänä maanantaina, sillä pitihän kerran olla hänenkin vuoronsa nauttia hiukan.

Koko aamupäivä käytettiin ostoksiin. Kolme kertaa Gervaise kävi kaupungilla ja palasi lastattuna kuin muuli. Mutta juuri kun hänen piti lähteä viiniä tilaamaan, huomasi hän, ettei hänellä enää ollut tarpeeksi rahaa. Hän olisi tosin voinut ottaa viinin velaksi; mutta ei ollut hyvä jättäytyä aivan rahattomaksi, ainahan niitä on kotonakin tuhansia pikku menoja, joita ei tule edeltä käsin ajatelleeksi. Ja peräkamarissa he yhtenä muori Coupeaun kanssa huolissaan tuumailivat ja laskivat, että he tarvitsivat vähintään kaksikymmentä francia. Mistäpä saada nämä neljä sadan soun kappaletta? Muori Coupeau, joka ennen oli ollut hoitamassa erään Batignollesin teatterin pikku näyttelijättären taloutta, mainitsi ensiksi panttilaitoksen. Gervaiselta pääsi helpotuksen nauru. Olipa hän pöllö, kun se ei johtunut enää hänen mieleensä. Hän kääri kiireesti mustan silkkihameensa pyyheliinaan ja pisti sen kiinni neuloilla. Sitten hän itse kätki käärön muori Coupeaun esiliinan alle, neuvoen häntä pitämään sitä hyvin sileästi vatsansa päällä, sillä naapurien ei tarvinnut saada tietää, mitä hän kantoi; ja hän tuli ovelle pitämään silmällä, ettei kukaan seurannut mummoa. Mutta tämä oli tuskin päässyt hiilikaupan kohdalle, kun hän kutsui hänet takaisin.

— Mummo! mummo!

Hän vei hänet takaisin puotiin, otti vihkimäsormuksen sormestaan ja sanoi:

— Ottakaa tämä mukaan, niin saamme enemmän.

Ja kun muori Coupeau toi hänelle kaksikymmentäviisi francia, niin hän tanssi ilosta. Hän kävi tilaamassa lisää kuusi litraa pulloviiniä juotavaksi paistin kanssa. Hän tahtoi nolata Lorilleux'läiset.

Jo pari viikkoa oli Coupeaulaisten hartain toivo ollut saada Lorilleux'läiset nolatuksi. Senkin salakähmäilijöitä sekä ukko että akka, tosiaankin kaunis pariskunta! Eivätkös ne herjat näet sulkeutuneet huoneeseensa, kun heillä milloin oli jotakin herkkuruokaa syötävänä, ikäänkuin he olisivat sen varastaneet? Niin, he tukkivat ikkunan sänkypeitteellä, jotta ihmiset eivät näkisi valoa, vaan luulisivat heidän makaavan. Tietysti se esti ketään menemästä heidän luokseen; ja he ahmivat herkkunsa yksin, uskaltamatta virkkaa sanaakaan ääneen ahtaessaan vatsansa täyteen kovalla kiireellä. Vielä seuraavanakaan päivänä he eivät edes tohtineet heittää kalvamiaan luita rikkaläjälle, koska silloin olisi saatu tietää, mitä he olivat syöneet; rouva Lorilleux kantoi ne kadun toiseen päähän ja heitti ne lokaviemäriin aukkoon; eräänä aamuna Gervaise oli: yllättänyt hänet tyhjentämässä sinne koriaan, joka oli täynnä osterin kuoria. Mutta eipä ne herkut näihin saitureihin tehonneet, eikös tyhjä! Laihoja kuippanoita he olivat siltä. Ja kaikki nämä metkut johtuivat heidän itsepintaisesta halustaan näyttää köyhiltä. Mutta nyt heidät kerrankin piti läksyttää, piti näyttää heille, että ei kitsasteltu. Gervaise olisi asettanut pöydän vaikka kadun poikki, jos olisi voinut, saadakseen kutsua jokaisen ohikulkijan vieraakseen. Eihän rahoja ole keksitty sitä varten, että ne jäisivät homehtumaan. Silloin ne ovat kauniita, kun ne ihka uusina kiiltävät päivänvalossa. Gervaise oli aivan toista maata kuin Lorilleux'läiset. Milloin hänellä oli kaksikymmentä souta, käytti hän niitä ikäänkuin olisi tahtonut luulotella itsellään olevan neljäkymmentä.

Kattaessaan pöytää kello kolmesta lähtien muori Coupeau ja Gervaise puhuivat kaiken aikaa Lorilleux'läisistä. He olivat ripustaneet ikkunaan isot uutimet, mutta kun kuumuuden tähden ovea pidettiin auki, niin kaikki ihmiset kulkivat kadulla ihan pöydän editse. Jokaista pulloa, suola-astiaa ja lautasta asettaessaan pöydälle koetti kumpikin vaimo sovittaa siihen jonkin Lorilleux'läisille kiusallisen tarkotuksen. He valitsivat heille semmoisen paikan, josta hyvin voi nähdä koko pöydän komeuden, ja asettivat heille parhaat lautaset, hyvin tietäen, että posliinilautaset heitä sapettivat.

— Ei, ei, mummo, huusi Gervaise, älkää antako heille noita ruokaliinoja! Minulla on kaksi damastiruokaliinaa.

— Hyvä on! sanoi vanha mummo; se vasta heitä harmittaa, se on varma.

Ja he hymyilivät toisilleen seisten kahden puolen isoa, valkoista pöytää ja katselivat ylvästellen sille asettamiaan lautasrivejä. Pöytä loisti puodissa kuin kirkko keskellä kylää.

— Mitäs varten he ovat niin itaroita; jatkoi Gervaise. Tiedättehän tekin, että he valehtelivat viime kuussa, kun akka kertoi joka paikassa, että muka oli kadottanut kultaketjun patkän viedessään sitä isännälleen. Ikäänkuin muka hän milloinkaan kadottaisi mitään!... Se oli yksinkertaisesti tekosyy, saadakseen ruikuttaa surkeuttaan ja päästäkseen maksamasta teille sata souta.

— En minä ole nähnytkään vasta kuin kaksi kertaa koko sataa soutani, sanoi muori Coupeau.

— Lyödäänpäs veto, niin he keksivät ensi kuussa jonkin toisen jutun... Se selittää, minkä tähden he tukkivat ikkunansa, kun syövät kaniinia. Vai mitä? Silloinhan olisi oikeus sanoa heille: »Koska teidän kerran kannattaa syödä kaniinia, niin voitte hyvin kyllä antaa sata souta äidillenne». Kyllä he ovat kataloita!... Minnekäs te olisitte joutunut, jos en minä olisi teitä ottanut meille?

Muori Coupeau pudisti päätään. Sinä päivänä hän oli kokonaan Lorilleux'läisiä vastaan Coupeaulaisten suurten päivällisten vuoksi. Hän piti hyvästä ruuasta, juoruamisesta kastrullien ääressä ja juhla valmistusten mylläkästä. Muutenkin hän oli tavallisesti sangen hyvässä sovussa Gervaisen kanssa. Toisin päivin taas, kun he riitaantuivat keskenään, mitä kyllä tapahtuu vaikka missä perheessä, mummo murjotti, sanoi itseään kauhean onnettomaksi, kun näin täytyi elää miniänsä armoilla. Hänessä mahtoi pohjalla olla kumminkin jäljellä hellyyttä rouva Lorilleux'tä kohtaan; olihan hän kuitenkin hänen oma tyttärensä.

— Tokkopahan pysyisitte niin lihavana heidän luonaan? sanoi taas Gervaise. Eikä puhettakaan kahvista, tupakasta eikä mistään makeisista!... Sanokaapas, olisivatkohan he teitä kahdella patjalla makuuttaneet?

— Eipä tietenkään, vastasi muori Coupeau. Kun he tulevat sisälle, niin minä asetun vastapäätä ovea nähdäkseen heidän pitkän nenänsä.

Lorilleux'läisten pitkälle nenälle he nauroivat jo edeltä päin. Mutta nyt ei joudettu ristissä käsin pöytää katselemaan. Coupeaulaiset olivat syöneet aamiaista hyvin myöhään, yhden tienoossa, ainoastaan vähäisen kylmää ruokaa, sillä uunit olivat jo käytännössä, eikä tahdottu liata astioita, jotka oli jo valmiiksi pesty illaksi. Neljän aikaan oli molemmilla vaimoilla tulinen kiire. Hanhi oli paistumassa hiilikattilalla, joka oli asetettu maahan seinää vasten avonaisen ikkunan viereen; ja elukka oli niin iso, että se töin tuskin mahtui paistinvaraaseen. Kierosilmä Augustine istui jakkaralla hehkuvan hiiloksen hohteessa ja valeli toimessaan hanhea pitkävartisella kauhalla. Gervaise piti huolta herneistä ja läskistä. Muori Coupeau oli ihan päästä pyörällä niin paljosta ruokahommasta ja hyöri joka paikassa odottaessaan hetkeä, milloin saisi panna siankyljykset ja vasikkamuhennoksen lämpiämään. Viiden korvilla alkoi vieraita saapua. Ensin tulivat Gervaisen molemmat apulaiset, Clémence ja rouva Putois, kummallakin pyhävaatteet päällä, edellisellä siniset, jälkimäisellä mustat. Clémence kantoi geraniumia, rouva Putois heliotropia; ja Gervaisen, jolla juuri oli kädet valkoisina jauhoista, täytyi suudella moiskauttaa heitä kumpaakin, kädet selän takana. Aivan heidän kintereillään tuli Virginie, ja hänellä oli päällään, kuten vallasnaisella, kukikas musliinihame riippuvine vyönauhoineen ja hattu päässä, vaikka hänen ei ollut tarvinnut tulla kuin kadun poikki. Hän toi ruukun punaisia neilikoita. Hän suuteli itse pesijätärtä ja puristi häntä kovasti pitkillä käsivarsillaan. Vihdoin ilmestyi Boche rouvineen, tuoden toinen ruukun äitipuolenkukkia ja toinen resedoja. Rouva Lerat tuli kantaen sitruunapuuta ruukussa, jonka multa oli liannut hänen sinipunervan merinohameensa. Kaikki nämä tulijat suutelivat toisiaan ja tungeksivat kamarissa, missä kolmesta kamiinista ja hiilikattilasta nousi tukahduttava kuumeisuus. Paistinpannujen pihinä sekottui ihmisääniin. Jonkun hame tarttui kiinni paistinvaraaseen ja sai aikaan koko rymäkän. Hanhenpaistista levisi niin väkevä haju, että se sai kaikkien sieramet laajenemaan. Ja Gervaise oli hyvin ystävällinen, kiitteli jokaista kukista, keskeyttämättä siltä vasikkamuhennoksen suuruksen valmistusta, jota hän sekotti syvän lautasen pohjalla. Hän oli asettanut kukkaruukut puotiin pöydälle, ottamatta pois niiden valkoisia paperikääreitä. Kukkien suloinen tuoksu sekottui ruuan hajuun.

— Eikö teitä saisi auttaa? sanoi Virginie. Kun minä ajattelen, että te olette jo kolme päivää hommanneet kaikkia näitä ruokia, ja että ne nyt pistetään poskeen muutamassa hetkessä!

— Ka, ei suinkaan ne itsestäänkään valmistuisi! vastasi Gervaise... Ei, älkää liatko käsiänne. Näettehän, että kaikki on valmiina. Ei puutu enää kuin lihakeitto.

Silloin vieraat rupesivat asettumaan taloksi. Naiset panivat saalinsa ja hattunsa sängyn päälle ja kohottivat hameensa nuppineuloilla, etteivät helmat likaantuisi. Boche, joka oli lähettänyt takaisin vaimonsa porttia vartioimaan siihen asti kuin ruvettiin ruualle, työnsi jo Clémencea silitysuunin

nurkkaan ja kysyi häneltä, oliko hän arka kutittamiselle; ja Clémence läähätti ja väentelihe ja kipristihe niin, että liivin saumat ratkeilivat, sillä pelkkä kutittamisen ajatuskin pani väristyksen kulkemaan pitkin hänen ruumistaan. Muut naiset olivat samoin siirtyneet puotiin, etteivät olisi ruuanlaittajien tiellä, ja seisoskelivat pitkin seiniä pöydän ympärillä. Mutta kun keskustelu jatkui avonaisen oven kautta, eikä oikein tahtonut kuulla, mitä sanottiin, niin he vähän väliä palasivat peräkamariin täyttäen huoneen äänten sorinalla rupattaessaan Gervaisen kanssa, joka unohtui heille vastailemaan, höyryävä kauha kädessä. Siinä naurettiin ja laskettiin sukkeluuksia. Virginie sanoi olleensa syömättä kaksi päivää saadakseen tilaa vatsaansa. Mutta Clémence roikale vei hänestä voiton, hän kertoi tyhjentäneensä sisuksensa ottamalla aamulla englantilaisten tavoin oksennuspulveria. Silloin Boche neuvoi keinon, miten saa ruuan heti sulamaan, nimittäin puristamalla vatsaansa oven välissä jokaisen ruokalajin perästä. Sitäkin englantilaiset pitivät tapanaan; siten voi syödä kaksitoista tuntia yhtämittaa vatsaansa väsyttämättä. Vaatiihan toki kohteliaisuus syömään lujasti, kun on kutsuttu päivällisille. Eihän vasikkaa, sikaa ja hanhea panna kissojen eteen. Kyllä emäntä sai olla huoleti. He aikoivat tehdä niin puhdasta jälkeä, ettei hänen tarvinnut edes pestä astioita seuraavana päivänä. Ja vieraat näyttivät kiihottavan ruokahaluaan nuuskimalla kaikkia paisteja. Viimein naiset rupesivat telmämään kuin pikku tytöt; he survivat toisiaan, juoksivat huoneesta toiseen, niin että permanto tärisi, ja heidän hameensa helmat levittivät hulmutessaan keittiön hajua joka paikkaan. He pitivät korvia särkevää melua, josta naurun rämäkkä kuului sekaisin muori Coupeaun hakkuuraudan takutuksen kanssa, kun hän hakkasi läskiä palasiksi.

Juuri kun kaikki hyppivät ja kirkuvat rajuimmillaan, ilmestyi Goujet kantaen sylissään komeata, valkoista ruusua, jonka runko ulottui hänen päänsä tasalle, ja jonka kukat sotkeentuivat hänen keltaiseen partaansa. Hän ujosteli astua sisälle, jääden seisomaan ovelle, ruukku kädessä, mutta Gervaise juoksi häntä vastaan, posket punaisina uunien hehkusta, ja otti ruukun hänen käsistään. Ja kun Goujet ei sittenkään rohjennut suudella häntä, niin täytyi Gervaisen nousta varpailleen ja painaa poskensa hänen huuliaan vasten. Ja poikaparka oli niin hämmennyksissään, että suuteli häntä silmään, ja niin kovasti, että oli sokaista hänet. Molemmat jäivät vavisten seisomaan vastakkain.

— Voi, herra Goujet, se on kovin kaunis, sanoi Gervaise asettaen ruusun toisten kukkien viereen, joita kaikkia ylemmä sen komea latva kohosi.

— Eihän toki, eihän toki, hoki Goujet, keksimättä muuta.

Ja kun hän vähän rauhotuttuaan oli huokaissut syvään, ilmotti hän, ettei tarvinnut odottaa hänen äitiään; hänellä oli leininsä. Gervaise oli siitä hyvin pahoillaan; hän lupasi panna erikseen palasen hanhenpaistia, sillä hän tahtoi välttämättä, että rouva Goujet'n piti saada maistaa sitä. Nyt olivat jo kaikki vieraat koolla. Coupeau vetelehti luultavasti lähitienoilla Poissonin kanssa, jota hän oli mennyt noutamaan hänen kotoaan aamiaisen jälkeen; eivät he suinkaan enää kaukaa viipyneet poissa, sillä he olivat luvanneet palata täsmälleen kuuden aikaan. Kun lihakeittokin oli jo melkein valmista, niin Gervaise sanoi rouva Lerat'lle, että hänestä oli paras aika lähteä hakemaan Lorilleux'läisiä. Rouva Lerat kävi heti totiseksi: hän näet oli ollut sovinnon välittäjänä ja määrännyt, miten molempain perheiden keskiset asiat järjestettäisiin. Hän pani vaipan hartioilleen ja myssyn päähänsä ja lähti menemään jäykkänä ja tärkeän näköisenä. Sillä välin pesijätär sekotti lihaliemeen italialaisia kokkareita virkkamatta sanaakaan. Vieraatkin olivat äkkiä käyneet vakaviksi ja odottivat juhlallisesti.

Rouva Lerat ilmestyi takaisin ensiksi. Hän oli kiertänyt kadun kautta, jotta toimitus saisi juhlallisemmän leiman. Hän piti kädellään puodin ovea selkosen selällään, ja rouva Lorilleux, silkkihame päällä, pysähtyi kynnykselle. Kaikki vieraat olivat nousseet seisomaan, ja Gervaise astui kälyään vastaan ja suuteli häntä, niinkuin oli sovittu, sanoen:

— Käykää sisälle. No, nyt se on lopussa, vai mitä... Koettakaamme elää sovussa keskenämme.

Ja rouva Lorilleux vastasi:

— Hartain toivoni on, että sitä kestää aina.

Kun hän oli tullut sisälle, niin Lorilleux pysähtyi samoin kynnykselle ja odotti, että häntäkin suudeltaisiin, ennenkuin astui sisälle. Kumpikaan ei ollut tuonut kukkia; he eivät olleet siihen suostuneet, sillä he olisivat mielestään näyttäneet liiaksi alentuvan Nilkuttajan edessä, jos olisivat tuoneet kukkia tullessaan ensi kerran hänen luokseen. Gervaise käski Augustinen tuoda kaksi viinipulloa. Sitten hän pöydän päässä kaatoi lasit täyteen ja kutsui kaikkia ottamaan lasinsa; ja nyt kilistettiin ja juotiin yhteinen sovinnon malja. Syntyi äänettömyys, jokainen joi; naisetkin kallistivat lasinsa yhdellä siemauksella viimeiseen tippaan asti.

— Ei mikään tee niin hyvää ennen päivällistä, selitti Boche kieltään maiskauttaen. Se antaa paremmin vauhtia kuin potku takapuoleen.

Muori Coupeau oli asettunut vastapäätä ovea nähdäkseen, miltä Lorilleux'läisten naamat näyttivät. Hän nykäsi Gervaiseä hameesta ja vei hänet peräkamariin. Ja kumartuneina liemipadan yli he yhdessä puhelivat vilkkaasti hiljaisella äänellä.

— Kylläpä he saivat pitkän nokan, sanoi vanha mummo. Te ette voinut nähdä heitä. Mutta minä pidin heitä silmällä... Kun akka näki pöydän, niin voi, miten hänen naamansa vääntyi, näinikään, ja hänen suupielensä nousivat silmiin asti, ja mies oli tukehtua harmista, niin että täytyi ruveta rykimään... Katsokaas heitä nyt tuolla; heidän suunsa on ihan kuivanut ja he pureksivat huuliaan.

— Oikein minua säällittää noin kateelliset ihmiset, sanoi Gervaise.

Tosiaankin Lorilleux'läiset näyttivät hullunkurisilta. Kenestäkään ei tietysti ole hauska tulla masennetuksi ja varsinkin perheissä, kun toiset menestyvät, niin toiset siitä raivostuvat, se on luonnollista. Mutta pitäähän toki hillitä mielensä eikä antautua naurun alaiseksi. Mutta Lorilleux'läiset eivät jaksaneet hillitä itseään. Se kävi yli heidän voimainsa! He katsoivat kieroon ja nyrpistivät suutaan. Ja se näkyi vielä niin selvään, että toiset vieraat heitä katselivat ja kysyivät heiltä, voivatko he pahoin. Koskaan eivät he voisi sulattaa tätä neljälletoista hengelle katettua pöytää, sen valkoista pöytäliinaa ja edeltäpäin leikattuja leipäpalasia. Olisi luullut olevansa jossakin boulevardien ravintolassa. Rouva Lorilleux kävi ympäri pöydän kättelemässä vieraita ja katsoi lattiaan, ettei tarvitseisi nähdä kukkia; ja salavhkaa hän koetteli isoa pöytäliinaa tunnustellakseen, että kunhan se vain ei olisi ollut ihan uusi.

— Nyt se on valmista! huusi Gervaise, ilmestyen takaisin, käsivarret paljaina, pienet vaaleat hiukset valloillaan ohimoilla.

Vieraat tungeksivat pöydän ympärillä. Kaikilla oli nälkä, ja he haukottelivat ikävystyneen näköisinä.

— Kunhan isäntä tulisi kotiin, sanoi pesijätär, niin voisimme alkaa.

— Kyllä sitten soppa ennättää jäähtyä! sanoi rouva Lorilleux. Coupeau myöhästyy aina. Ei olisi pitänyt, päästää häntä menemään.

Kello oli jo puoli seitsemän. Kaikki ruuat paloivat; hanhi paistui ainakin liiaksi. Silloin Gervaise epätoivoissaan puhui, että pitäisi lähettää joku katsomaan läheisiin viinikauppoihin, eikö siellä näkyisi Coupeauta. Ja kun Goujet tarjoutui lähtemään, niin Gervaise tahtoi lähteä hänen kanssaan; Virginie, huolissaan miehestään, seurasi heitä. He lähtivät kaikki paljaspäin. Seppä, jolla oli pitkä takki päällä, talutti vasemmassa käsikynkässään Gervaiseä ja oikeassa Virginietä, joten he täyttivät koko katukäytävän. Goujet sanoi, että hän oli kuin ies, jolla kannetaan kahta ämpäriä; ja vertaus oli heistä niin hullunkurinen, että heidän täytyi pysähtyä nauramaan. Ja kun he näkivät itsensä makkarapuodin peilistä, nauratti heitä vielä enemmän. Mustapukuisen Goujet'n rinnalla molemmat naiset näyttivät kirjavilta ilotyttöiltä, ompelijatar ruusun kukkakaassa musliinipuvussa ja pesijätär valkoisessa, sinitäpläisessä karttuunihameessaan, käsivarret paljaina ja pieni harmaa silkkihuivi kaulaan solmittuna. Ihmiset kääntyivät katsomaan heidän jälkeensä, kun he arkipäivänä niin iloisina ja pirteinä, pyhätamineissaan riensivät pitkin Poissonniers-katua survien väkijoukkoa tieltään lämpöisenä kesäkuun iltana. Mutta he eivät joutaneet ilvehtimään, vaan menivät suoraan jokaisen viinikaupan ovelle ja kurkistivat sisälle, eikö näkyisi Coupeauta tiskin ääressä. Olikohan se peijakas mennyt Triumfiportille asti ryyppyään ottamaan? He olivat jo kulkeneet läpi kadun yläosan ja etsineet kaikista mahdollisista kapakoista: *Pikku Civettestä*, joka oli kuulu viinaluumuistaan; muori Baquet'n luota, joka möi Orleans'in viiniä kahdeksalla soulla litran; *Perhosesta*, suustaan ranttujen ajurien tyyssijasta. Coupeauta ei vain näkynyt, ei kuulunut. Kun he sitten laskeusivat bulevardille päin ja menivät kadun kulmassa olevan François'n viinikaupan ohitse, pääsi Gervaiselta heikko huudahdus.

— Mikä nyt? kysyi Goujet.

Pesijätärtä ei enää naurattanut. Hän oli aivan kalpea ja niin liikutettu, että oli vähällä kaatua. Virginie ymmärsi heti kaikki nähdessään François'n puodissa pöydän ääressä Lantier'n rauhallisesti syömässä päivällistä. Molemmat naiset veivät sepän edemmäs.

— Jalkani niukahti, sanoi Gervaise, kun hän sai puhutuksi.

Vihdoin kadun alapäässä he löysivät Coupeaun Poissonin seurassa ukko Colomben Ansasta. He seisivat keskellä miesjoukkoa. Coupeau, harmaa pusero päällä, huusi ja huitoi hurjasti käsiään ja iski nyrkkiä tarjoilupöytään; Poissonilla, joka ei ollut virantoimituksessa sinä päivänä, oli vanha ruskea palttoo päällä, hän kuunteli tylsän näköisenä, ääneti, sivellen leukapartaansa ja ruskeita viiksiansa. Goujet jätti naiset katukäytävän reunalle, astui sisälle ja laski kätensä levysepän olkapäälle. Mutta kun tämä huomasi Gervaisen ja Virginien ulkopuolella, niin hän suuttui. Kuka hitto oli usuttanut naisväen hänen kintereilleen? Mitä heillä oli täällä tekemistä? Hän ei aikonut liikkua paikaltaan. He saivat syödä päivällissöpötyksensä yksinään. Saadakseen hänet rauhottumaan täytyi Goujet'n suostua maistamaan heidän kanssaan jotakin; mutta sitten hän ihan kiusaa tehdäkseen viivytteli vielä viisi pitkää minuuttia

tiskin ääressä. Kun hän vihdoinkin tuli, ulos sanoi hän vaimolleen:

— Tämä ei käy päinsä... Minä olen missä minä tahdon, kuuletkos!

Gervaise ei vastannut mitään. Hänen koko ruumiinsa vapisi. Hän oli luultavasti puhunut Lantier'ista Virginien kanssa, sillä tämä työnsi miestänsä ja käskei hänen käydä edeltä Goujet'n kanssa. Molemmat naiset asettuivat nyt levysepän kummallekin puolelle ja alkoivat jutella hänen kanssaan estääkseen häntä katselemasta ympärilleen. Hän oli vasta hiukan nousuviinassa, pikemminkin suunsa soittamisesta kuin juomisesta hutikassa. Kun naiset näyttivät tahtovan kulkea vasemmanpuolista katukäytävää, niin hän survi heitä ja siirtyi kiusallakin oikeanpuoliselle katukäytävälle. Säikähtyneinä he juoksivat hänen perästään ja koettivat asettua hänen tielleen, ettei hän näkisi François'n ovea. Mutta Coupeau tiesi kai, että Lantier oli siellä. Gervaise vallan tyrmistyi kuullessaan hänen murahtavan:

— Vai niin! kultaseni, siellä on sisällä eräs vanha tuttu. Älä luulekkaan vetäväsi minua nenästä... Jos minä vielä kerran tapaan sinut keikailemassa ja heittämässä salaisia silmäniskuja!...

Ja hän yltyi pitämään yhä törkeämpää puhetta. Gervaise ei ollut tullutkaan häntä etsimään, käsivarret paljaina ja naama jauhoilla valkaistuna; hän hakikin entistä henttuaan. Sitten hänet yht'äkkiä valtasi hurja raivo Lantier'ta kohtaan. Se rosvo, se roisto! Hän tahtoi paiskata hänet katukäytävään, niin ettei hänestä jäisi kuin märkä pilkku jäljelle. Mutta Lantier ei näyttänyt aavistavan mitään, söi vain verkalleen vasikanpaistiaan. Ihmisiä alkoi jo kerääntyä Coupeaun ympärille. Vihdoin sai Virginie hänet lähtemään pois, ja heti kun oli kääntynyt seuraavasta kadun kulmasta, hän rauhottuikin jo kokonaan. Yhtäkaikki palattiin kotiin vähemmän iloisesti kuin sieltä oli lähdetty.

Pöydän ympärillä vieraat odottivat naamat nyrpeinä. Levyseppä kätteli heitä keikaillen naisten edessä, Gervaise hiukan alakuloinena puheli puoliääneen asettaessaan vieraita paikoilleen. Mutta yht'äkkiä hän huomasi, että kun rouva Goujet ei ollut tullutkaan, rouva Lorilleux'n viereen jäisi yksi paikka tyhjäksi.

— Meitä on kolmetoista! sanoi hän kauhistuen, sillä hän näki siinä uuden todistuksen onnettomuudesta, jonka hän jo jonkun aikaa oli tuntenut itseään uhkaavan.

Naiset, jotka jo olivat istuutuneet, nousivat paikoiltaan levottoman ja suuttuneen näköisinä. Rouva Putois tarjoutui lähtemään pois, sillä hänen mielestään sitä ei sopinut pitää leikin asiana; muuten ruoka ei enää hänelle maittanutkaan, kaikki, mitä hän söisi, olisi hänelle vain pahaksi. Boche puolestaan nauroi koko asialle, hänestä oli parempi, että oli kolmetoista kuin neljätoista; kukin saisi sitä suuremman osan, ja sillä hyvä.

— Odottakaapas! sanoi Gervaise. Kyllähän se saadaan autetuksi.

Ja hän pistäysi katukäytävälle ja kutsui sisälle ukko Bru'n, joka juuri sattui kulkemaan kadun poikki. Vanha työmies kompuroi sisälle ääneti, selkä köyryssä ja jäykkänä.

— Istukaapa siihen, äijä paha, sanoi pesijätär. Kai te tahdotte syödä meidän kanssamme, eikö niin?

Ukko nyökäytti vain päätään. Saattoihan hän syödä. Se oli hänelle yhdentekevää.

— Ka, miks'ei hän, yhtä hyvin kuin joku toinen! jatkoi Gervaise hiljentäen ääntään. Eipä hän usein saakaan syödä kyllältään. Syököön nyt ainakin kerran vielä mielin määrin... Nyt ei meidänkään tarvitse pitää siitä tunnon vaivoja, että ahdamme vatsamme täyteen.

Goujet'a se liikutti niin, että hänen silmänsä kävivät vesikierteille. Toiset sääliittelivät ukkoa; heistä se oli hyvin paikallaan, ja he lisäsivät, että se tuottaisi onnea heille kaikille. Mutta rouva Lorilleux ei näyttänyt olevan kovinkaan tyytyväinen, että oli saanut ukon naapurikseen; hän koetti pysytellä hänestä loitolla ja mulkoili inhoten hänen kovettuneisiin käsiinsä ja hänen paikkaiseen, virttyneeseen puseroonsa. Ukko Bru istui alla päin, nolona, tietämättä, mihin panna ruokaliinansa, joka oli lautasella hänen edessään. Viimein hän otti sen pois ja asetti koreasti pöydän reunalle. Hänen ei juolahtanut mieleenkään asettaa sitä polvilleen.

Vihdoin Gervaise kantoi pöytään lihaliemen italialaisine kokkareineen. Vieraat tarttuivat jo lusikoihinsa, kun Virginie huomautti, että Coupeau taas oli hävinnyt. Ehkäpä hän oli palannut ukko Colomben luo. Mutta tällä kertaa kaikki suuttuivat. Sekö hänen perästään juoksemaan! Oma syynsä! Jouti jäädä kadulle, jos hänellä ei ollut nälkä. Ja kun viimeisiä lusikallisia kaavittiin lautasten pohjalta, ilmestyi Coupeau takaisin, kukkaruukku kummassakin kinalossa, toisessa leukoija, toisessa palsami. Koko pöytäseurue taputti käsiään. Coupeau asetti kohteliaasti ruukkunsa toisen oikealle, toisen vasemmalle puolelle Gervaisen lasia; sitten hän kumartui häntä suutelemaan.

— Olin unohtanut sinut, eukkoseni... Mutta ei siitä mitään! Hyväthän me siltä olemme, varsinkin

tämmöisenä päivänä kuin tänään.

— Herra Coupeau on mainion hyvällä päällä tänä iltana, kuiskasi Clémence Bochen korvaan. Hän on saanut juuri tarpeellisen määrän ollakseen hauskimillaan.

Isännän kohtelias käytös sai ilon palaamaan, joka jo oli ollut vaarassa mennä tippo tiehensä. Gervaisekin oli rauhottunut ja hymyili taas kuten ennenkin. Lihaliemi syötiin loppuun. Sitten pantiin viinipullot kiertämään ja juotiin ensimmäinen lasi sekottamatonta viiniä kokkareiden huuhteeksi. Viereisestä huoneesta kuului lasten riitaa. Siellä oli Etienne, Nana, Pauline ja pikku Victor Fauconnier. Heille oli laitettu pöytä erikseen ja varotettu heitä olemaan hyvin siivolla. Kierosilmä Augustine, joka piti silmällä uuneja, sai syödä sylistään.

— Äiti! äiti! huusi yht'äkkiä Nana, Augustine kastaa leipäänsä hanhenkastikkeeseen!

Pesijätär juoksi katsomaan ja yllätti kierosilmän, kun tämä juuri oli polttaa kitansa koettaessaan kiireesti nielaista leipäpalan, joka oli kokonaan kastettu kiehuvaan hanhenrasvaan. Gervaise löi häntä korvalle, sillä se saakelin tyttöletukka huusi, että Nana valehteli.

Lihakeiton jälkeen ilmestyi vasikkamuhennos, joka tarjottiin salaattimaljassa, kun talossa ei ollut tarpeeksi isoa vatia. Nauruun vetäysivät syömämiesten suut, kun se kannettiin pöytään.

— Tässä taitaa tulla tosi eteen, arveli harvapuheinen Poisson.

Kello oli puoli kahdeksan. Puodin ovi oli pantu kiinni, etteivät kaikki naapurit saisi kurkkia sisälle; varsinkin vastapäätä asuva pikku kelloseppä katsoi heihin silmät pyöreinä, niin ahnaan näköisenä, ikäänkuin olisi tahtonut viedä heiltä palan suusta; eihän siinä käynyt syöntikään. Ikkunoiden eteen ripustettujen verhojen läpi tulvasi huoneeseen valkoista, tasaista, varjotonta valoa, jossa ui pöytä vielä hyvässä järjestyksessä olevine lautasineen ja korkeilla paperikauluksilla verhottuine kukkaruokkuineen; ja tämä himmeänkirkas, verkalleen hämärtyvä valo antoi seurueelle hienostuneen leiman. Virginie sen sanan keksi. Hän katseli huonetta musliiniverhoineen ja päätti, että se oli sievä. Kun rattailta ajettiin kadulla, niin lasit hyppelivät pöytäliinalla, ja naisten täytyi huutaa yhtä kovaa kuin miestenkin. Mutta paljoa ei puhuttukaan, oltiin hyvin siivosti ja lausuttiin toisilleen kohteliaisuuksia. Coupeaulla yksin oli pusero päällään, sillä eihän ystävien kesken tarvitse kursailla, sanoi hän, ja sitäpaitsi pusero on työmiehen kunniaapuku. Naisilla oli kureliivit tiukalla ja hiukset pomadan kanssa niin sileiksi kammattuina, että ne kiilsivät; herrat taas istuivat loitolla pöydästä, etukumarassa ja kyynäspäät koholla, etteivät vain tiputtaisi ruokaa pitkälle takilleen.

Kas, hitto! Jopa siinä muhennoksessa oli aikamoinen lovi. Jos kohta ei puhuttukaan paljoa, niin ahkeraan siltä suut kävivät. Yhä vajeni salaattimalja, kun paksun, keltaisen kastikkeen seasta ongittiin lusikalla vasikan palasia; ja yhä niitä siinä riitti, vaikka salaattimalja vaelsi kädestä käteen, ja kaikki sitä vellostelivat löytääkseen siitä pieniä sieniä. Pitkät leivän pötkylät, jotka oli asetettu seinää vasten pystyyn syömämiesten taakse, hupenivat ihan silmissä. Ja suupalojen välillä kuului lasin pohjain kilahduksia pöytää vastaan. Kastikkeessa oli vähän liian kova suola, tarvittiin neljä litraa moisen muhennoksen huuhteeksi, joka helposti luisti kurkusta alas, mutta poltti kuin tulipalo vatsassa. Eikä siinä joudettu puhaltamaan, sillä siankyljykset tuotiin jo pöytään syvällä vadilla, suurten, pyöreiden perunain ympäröiminä, höyrypilven keskellä. Kuului riemuhuuto. Olipa se saakelin hyvä keksintö! Kaikki siitä pitivät. Totisesti, se se vasta ruokahalua antoi; ja jokainen seurasi silmillään vatia ja pyyhki veitsensä leipäänsä ollakseen valmiina. Kun sitten kukin oli saanut siitä eteensä, nykäistiin toisiaan kyynäspäillä ja puhuttiin suu täynnä. Kyljykset olivat kuin parasta voita! Se oli pehmeätä ja samalla tukevaa syötävää, niin että sen tunki valuvan suolissaan aina saappaisiin asti. Perunat olivat makeita kuin sokeri. Se ei ollut liian suolaista, mutta juuri perunain tähden se vaati kulauksen kostukkeeksi joka minuutti. Neljä uutta pulloa avattiin. Lautaset pyyhittiin niin puhtaiksi, ettei niitä tarvinnut muuttaa herneille ja läskille. Herneistä ei tullut mitään haitallisia seurauksia. Niitä saattoi popsia lusikallisia vain lystikseen. Ne olivat oikeita herkkuja, ihan kuin varta vasten naisten nautinnoksi. Parasta koko herkussa olivat kumminkin parahultaisesti käristetyt läskipalaset, jotka haisivat hevosen kaviolle. Kaksi litraa riitti.

— Äiti! äiti! huusi yht'äkkiä Nana. Augustine pistää kätensä minun lautaselleni!

— Anna häntä korvalle äläkä siinä marise! vastasi Gervaise, joka parast'aikaa ahtoi suuhunsa herneitä.

Viereisessä huoneessa, lasten pöydässä Nana oli olevinaan emäntänä. Hän oli itse istunut Victorin viereen ja asettanut veljensä Etiennen pikku Paulinen viereen; näin he olivat olevinaan pariskuntia, jotka muka olivat huvimatalla. Alussa Nana oli tarjoillut vierailleen ruokia hyvin kohteliaasti, hymyillen kuin aikaihminen, mutta hänen himonsa läskipalasiin sai hänestä voiton, ja hän piti ne itse kaikki. Kierosilmä Augustine, joka salaa vaani lasten ympärillä, käytti tilaisuutta hyväkseen kopaltaakseen

kourallisen läskipalasia sillä tekosyillä, että hän muka tahtoi jakaa ne kristillisemmin. Nana raivoissaan puri häntä ranteeseen.

— Odotappas! murisi Augustine, minä kantelen äidillesi, että sinä vasikkamuhennoksen jälkeen pyysit Victoria suutelemaan itseäsi.

Mutta rauha palasi taas, kun Gervaise ja muori Coupeau tulivat ottamaan hanhea paistinvartaasta. Isossa pöydässä hiukan huokaistiin, kukin selkäkenossa tuolillaan. Miehet aukoivat liiviensä nappeja ja naiset pyyhkivät kasvojaan ruokaliinallaan. Ateria ikäänkuin keskeytyi. Ainoastaan muutamilla olivat leuat yhä liikkeessä; itse edes sitä huomaamatta, he yhtämittaa nieleksivät suun täydeltä leipää. Toiset antoivat ruuan valustua ja odottivat. Ilta alkoi vähitellen pimetä. Päivä sakeni ikkunaverhojen takana tuhkanharmaaksi. Kun Augustine asetti kaksi lamppua, yhden kumpaankin päähän pöytää, niin niiden kirkkaassa valossa tuli näkyviin koko sekasorto, rasvaiset lautaset ja kahvelit, viinin tahraama pöytäliina täynnä leivänmuruja. Väkevä ruuanhaju oli tukehduttava. Mutta kaikki käänsivät nokkansa keittiöön päin, mistä kuumat höyryt tupruelivat.

— Saako teitä tulla auttamaan, huusi Virginie.

Hän nousi tuoliltaan ja meni viereiseen huoneeseen. Kaikki naiset puikkivat yksitellen hänen perästään. He kerääntyivät paistinvartaan ympärille ja katselivat suurella jännityksellä, miten Gervaise ja muori Coupeau vetivät siitä hanhen irti. Silloin kuului huuto, josta erotti lasten kimeät äänet ja ilohyyt. Riemusaatossa Gervaise palasi puotiin kantaen hanhea, käsivarret suorina ja hikiset kasvot loistaen tyytyväisessä hymyssä; naiset astuivat hänen jäljestään, suu naurussa heilläkin, ja Nana heidän takanaan, silmät seposen selällään, nousi varpailleen nähdäkseen hänkin jotakin. Kun hanhi oli pöydällä muhkeana, kullanuskeana, mehustaan tihkuvana, ei siihen heti käyty käsiksi. Se oli semmoinen yllätys, että koko seurue hämmästyneenä jäi äännettömäksi. Sitä vain osoteltiin silmää iskien ja päätä nyökyttellen. Peijakas sitä mummoa! Olipa sillä pulleat reidet ja vatsa.

— Sepä ei olekaan lihottanut itseään seiniä nuoleksimalla! sanoi Boche.

Sitten käytiin elukkaa lähemmältä tarkastelemaan. Gervaise selitti, että se oli komein hanhi, minkä hän oli löytänyt Faubourg-Poissonnièren lintukauppiaalta; se painoi kaksitoista ja puoli naulaa hiilikauppiaan vaa'assa; sitä paistettaessa oli poltettu säkillinen hiiliä, ja siitä oli saatu kolme ruukku rasvaa. Virginie keskeytti häntä kehuakseen, että hän oli nähnyt elukan paistamatonna, sitä olisi syönyt siltäänkin, sanoi hän, niin hienoa ja valkoista oli sen nahka, kuin mampselilla konsanaan. Kaikki miehet nauraa virnottivat, ahnaasti huuliaan maiskutellen. Mutta herra ja rouva Lorilleux nyrpistivät nokkaansa, sillä heitä harmitti nähdä moinen otus Nilkuttajan pöydällä.

— No mutta eihän sitä voi syödä kokonaisena, sanoi pesijätär viimein. Kukas sen ottaisi leikataksen?... Ei, en minä ainakaan! Se on kovin iso, minua ihan pelottaa.

Coupeau tarjoutui sitä palottelemaan. Sehän oli hyvin yksinkertainen temppu, otti vain kiinni jaloista ja siiven tyngistä ja veti, kunnes ne irtautuivat; yhtä hyvät palaset siitä sai silläkin tavalla. Mutta toiset panivat vastaan, ja ottivat väkisin kyökkipuukon levysepän käsistä. Kaikki menisi yhdeksi moskaksi, jos hän saisi leikata. Hyvän aikaa tuumailtiin sitten, kenelle se tehtävä uskottaisiin. Viimein rouva Lerat sanoi ystävällisellä äänellä:

— Kuulkaahan, annetaanpas se herra Poissonille, hän on siihen aivan omansa.

Ja kun toiset eivät näyttäneet ymmärtävän, niin hän lisäsi vielä imartelevammin:

— Tietysti se on herra Poissonin tehtävä, hänhän on tottunut aseita käyttämään.

Ja hän ojensi poliisille kyökkipuukon, jota hän piti kädessään. Kaikki osottivat hyväksymistään tyytyväisesti nauraen. Poisson kumarsi sotilaallisen jäykästi ja otti hanhen eteensä. Hänen naapurinsa, Gervaise ja rouva Boche väistyivät syrjemmäksi tehdäkseen tilaa hänen kynäspäillensä. Ja hän leikkasi hitaasti, viiltäen pitkään, silmät kiinnitettyinä elukkaan, ikäänkuin katseellaan naulitakseen sen vatiin. Kun hän painoi veitsensä hanheen, niin että sen luut ratisivat, huusi Lorilleux isänmaallisessa innostuksessa:

— Ollappa siinä kasakka!

— Oletteko te tapellut kasakkain kanssa, herra Poisson? kysyi rouva Boche.

— En, vaan beduiinien kanssa, vastasi poliisi irrottaen toisen siipipahlan. Kasakoita ei ole enää olemassakaan.

Syntyi syvä hiljaisuus. Kaikki kurottivat kaulaansa seuratakseen veitsen liikkeitä. Poisson tahtoi hämmästyttää heitä. Yht'äkkiä hän viimeisellä sivalluksella leikkasi erilleen elukan takapuolen, niin että peränipukka jäi pystyyn; se oli piispan hiippa. Silloin ihastus puhkesi ilmi. Ainoastaan entiset sotilaat osasivat niin hauskoja temppejuja. Mutta hanhen sisältä pullahti rasva vuotamaan tulvanaan ammottavasta peräaukosta. Siitäkös Boche ilvehtimään:

— Antakaapas se tänne, niin minä panen sen tekemään loronsa suoraan suuhuni.

— Hyi! sitä hävytöntä! huusivat naiset. Jopa pitää olla hävytön!

— En minäkään tunne toista niin inhottavaa miestä, sanoi rouva Boche, vielä äkäisempänä kuin toiset. Suus' kiinni, senkin!... Sinä turmeleisit ruokahalun kokonaiselta armeijalta... Sehän sillä on tarkoituksenakin, että saisi yksin syödä kaikki!

Silloin Clémence toisten päivitellässä alkoi kärttää:

— Herra Poisson, kuulkaahan, herra Poisson... Säästäkää minulle peränipukka, säästättehän!

— Sehän lankeaa luonnostaan teidän osallenne, rakkaani, sanoi rouva Lerat katsoen häneen veitikkamaisen pisteliäästi.

Hanhi oli sillä välin paloteltu. Poliisi antoi seurueen ensin ihailta piispan hiippaa muutaman minuutin ja järjesteli sitten palaset ympäri vatia. Kukin sai ottaa eteensä. Mutta naiset valittivat kuumuutta ja päästelivät auki liiviensä hakasia. Coupeau huusi, että kukin sai olla kuin kotonaan; ei tarvinnut välittää naapureista; ja hän aukasi katuoven selkosen selälleen. Syöminkiä jatkettiin keskellä ajopelien jyrinää, ohikulkijain töllistellessä sisälle katukäytävältä. Kun leuvat olivat levänneet ja vatsa vähän huopennut, alotettiin päivällisen syönti uudestaan ja iskettiin hurjasti kiinni hanheen. Se hulluttelija Boche sanoi, että pelkkä odotus elukkaa paloteltaessa oli valuttanut häneltä vasikkamuhennoksen ja siankyljykset pohkeisiin asti.

Siinä olivat kahvelit kovassa työssä. Ei kukaan koko seurueesta muistanut koskaan raskauttaneensa omaatuntoaan sellaisella ylensyömisellä. Gervaise istua ryyhötti kyynäskolkkasillaan ja popsi isoja palasia valkoista lihaa, puhumatta sanaakaan, ettei vain yhtään suupalaa menisi hukkaan. Goujet'a hän kumminkin hiukan kainosteli, häntä hävetti näyttäytyä hänelle ahnaaksi kuin kissa. Mutta Goujet söi itsekin liikaa nähdessään emännän niin punakkana ruuan kimpussa. Sitä paitsi Gervaise oli ahnehtimisestaan huolimatta niin sievä ja hyvä! Hän ei tosin virkkanut mitään, mutta piti kaiken aikaa huolta ukko Bru'sta asettaen aina hänen eteensä pehmeimmät palaset. Olipa oikein liikuttavaa katsoa, miten tämä ahmatti otti siiven tyngän omasta suustaan antaakseen sen ukolle, jonka kita nyt oli paljolta syönnistä niin turtunut, ettei hän näyttänyt edes tuntevan, mitä söi, vaan nieli kaikki tylsistyneenä, alla päin, kunhan vain suussa oli jotakin. Lorilleux'läiset viskasivat vihansa hanhenpaistiin; he ottivat sitä kolmen päivän edestä, olisivatpa tahtoneet nielaista koko vadin ja pöydän ja puodin saadakseen Nilkuttajan yhdellä iskulla nujerretuksi. Kaikki naiset olivat pyytäneet linnun rintakoppaa, sillä luun vierestä oli liha makeinta. Rouva Lerat, rouva Boche ja rouva Putois kalusivatkin luita; muori Coupeau taas, joka piti enimmästi kaulasta, repi siitä lihaa kahdella viimeisellä hampaallaan. Virginie puolestaan söi mieluummin nahkaa, kun se oli oikein ruskeaksi paistunutta, ja kaikki pöytätoverit, tahtoen olla kohteliaita, antoivat hänelle nahkansa; viimein Poisson katsoi häneen ankarasti ja käski häntä lopettamaan, sillä hänellä oli jo ilmankin tarpeeksi; kerrankin, kun Virginie oli syönyt liian paljon hanhipaistia, oli hänen vatsansa siitä turvonnut niin, että hänen oli täytynyt maata kaksi viikkoa vuoteen omana. Mutta Coupeau suuttui ja pani Virginien lautaselle hanhen reiden huutaen, että jos hän ei sitä kaluaisi puhtaaksi, niin hän, piru vieköön, ei kelvannut mihinkään. Oliko muka kukaan milloinkaan voinut pahoin hanhesta? Päinvastoin, se paransi pernataudit. Sitä saattoi syödä ilman leipää, kuin jälkiruokaa. Hän itse olisi voinut syödä sitä koko yön, ilman että siitä olisi koitunut hänelle vähintäkään haittaa; ja näyttääkseen mahtiaan hän työnsi suuhunsa kokonaisen hanhen säären. Sillä välin Clémence lopetti peränipukkaansa ja imeksi sitä huuliaan maiskutellen ja vääntelihe naurusta, kun Boche kuiskasi hänen korvaansa sopimattomuuksia. Jumal'avita! kun siinä syötiin! Kun kerran oli ruuan ääressä, niin söi häntä niin, että napa ruski. Ja kun muuten ei saa herkkuja haistaakaan kuin toisinaan, niin aika hölmö olisi, jos ei saadessaan ahtaisi itseään korvia myöten täyteen. Ihanpa siinä vatsat pullistuvivatkin silmissä. Auki jäivät syömämiesten suut, ja rasvan vallassa kiilsivät leuvat ja naamat niin punaisina, että olisi luullut siihen paikkaan pakahtuvan.

Entäpä viini, hyvät ihmiset! Se virtasi ympäri pöytää, niinkuin vesi Seinessä. Ja se hupeni kuin sadekuuron synnyttämä puro janoiseen maahan. Coupeau kaatoi korkealta nähdäkseen punaisen viinisäteen vaahtoavan; ja kun litran pullo tyhjjeni niin hän leikillään käänsi sen alas suin ja oli lypsävinään sitä saadakseen siitä vielä jonkun tipan herumaan. Ja taas katkaistiin uuden neekerin kaula! Puodin nurkkaan kasaantuikin kuolleita neekereitä kuin tappotanterelle, kokonaiset röykkiöt tyhjiä pulloja, joiden päälle heitettiin roskat pöydältä. Kun rouva Putois pyysi vettä juodakseen, niin levyseppä suuttui ja vei itse pois vesikarafiinit. Voiko rehellinen ihminen juoda vettä? Vai tahtoiko hän

saada sammakoita vatsaansa? Ja lasit tyhjenivät yhdellä siemauksella; yhtenä kulauksena lorahti neste alas kurkusta, kuin ukkospäivänä sadekuuron vesi kattorännistä. Se viini, jota nyt satoi, tuli tynnörin pohjalta, ja mitäpä siitä, vaikka se vähän maistuikin puulta; kyllä siihen pian tottui. Sanokoot jesuiitat mitä tahansa, viinirypäleen mehu oli yhtä kaikki mainio keksintö! Koko seurakunta nauroi hyväksyen; sillä eihän työmies olisi voinut elää ilman viiniä; ukko Noakki lienee istuttanutkin viinapuun levyseppiä, räättäileitä ja seppiä varten. Viini virkisti työssä väsyneitä ja antoi tarmoa vetelyksiinkin. Jos kohta se veitikka toisinaan tekikin tepposet, niin entäpä sitten! Mitä se muihin kuului? Ja sitä paitsi, oliko muka sorretulla, köyhällä, porvariston halveksimalla työmiehellä niin paljon ilon aiheita, että häntä sopi moittia, jos hän joskus ottikin hienon hutikan ainoastaan sitä varten, että voisi nähdä elämän ruusunkarvaisena. Ja esimerkiksi juuri tällä hetkellä, kukapa olisi tahtonut vaihtaa paikkaansa keisarinkaan kanssa? Paljon mahdollista, että keisarikin oli humalassa, mutta vähät siitä, tuskinpa hän saattoi olla enemmän humalassa kuin he, ainakaan hänellä ei voinut olla hauskeampi. Hiiteen ylhäisö! Coupeau ei tahtonut olla missään tekemisissä sen kanssa. Hänestä olivat naiset viehättäviä; hän taputteli taskuaan, jossa kolme souta kilahteli, ja nauroi niin iloisesti, kuin jos olisi mättänyt sadan soun rahoja lapiolla. Goujet'kin, joka tavallisesti oli niin raitis, oli hiukan liikutettu. Bochen silmät sirrottivat tavallista pienempinä ja Lorilleux'n silmät kävivät haljakammiksi. Poissonin pronssinkarvaisessa sotilasnaamassa pyörivät silmät yhä tuikeampina. He olivat jo ihan käkenä. Naisilla oli vasta hiukkasen tuntumusta, vaikka viini oli jo kihonnut heille poskiin, siksi vain, että teki mieli heittää vaatteita vähemmäksi; toiset eivät olleet vielä heittäneet pois kuin kaulaliinansa, mutta Clémence ei enää tahtonut pysyä sopivaisuuden rajoissa. Silloin Gervaise yht'äkkiä muisti ne kuusi sinetittyä viinipulloa, jotka olivat unohtuneet tarjoamatta hanhen kanssa; hän toi ne pöytään ja lasit täytettiin. Poisson nousi ylös, lasi kädessä, ja sanoi:

— Minä juon emännän maljan.

Koko seura nousi tuoliaan kolistellen seisomaan; käsiä ojennettiin, laseja kilistettiin ja kaikki huusivat yht'aikaa.

— Vielä viisikymmentä tällaista syntymäpäivää! huusi Virginie.

— Ei, ei, vastasi Gervaise liikutettuna ja hymyillen, minä tulisin liian vanhaksi. Uskokaa pois, vielä se tulee sekina aika, jolloin täältä lähtee mielelläänkin.

Sillä välin koko lähitienoon väestö kurkisteli sisälle avonaisesta ovesta ja otti osaa juhlaan. Ohikulkijat pysähtyivät kadulle päin levenevän valovyön kohdalle ja nauroivat hyvästä mielestä nähdessään ihmisten syövän ja juovan niin sydämen hartaasta halusta. Ajurit kumartuivat istuimillaan, vilkasivat katettuun pöytään ja läiskäyttäen piiskallaan hevostaan he päästivät jonkun sukkeluuden: »Antakaapa mullekin ryyppy!... Heipä hei! paksu muori, minä menen sulle kättilöä hakemaan!...» Ja hanhen käry levisi pitkin katua ja sai kaikkien naamat kirkastumaan. Sekatavarakaupan puotipojat seisoivat vastapäisellä katukäytävällä ja kuvittelivat syövänsä hanhipaistia toisten mukana. Hedelmänmyyjätär ja makkaramuija pistäysivät vähän väliä ulos puotinsa eteen vetämään ruuan tuoksua nenäänsä ja nuoleksimaan huuliaan. Sanalla sanoen koko katu oli pakahtua ylensyömisestä. Vieläpä rouva Cudorgekin ja hänen tyttärensä, viereisen sateenvarjokaupan omistajat, joita muutoin ei nähnyt milloinkaan, astua tipsuttivat peräkkäin kadun poikki ja vilkasivat salavihkaa sisälle, naamat niin punaisina, kuin jos olisivat olleet lettuja paistamassa. Pikku kelloseppä istui pöytänsä ääressä, mutta työstä ei tullut mitään, sillä hän oli ihan humalassa, kun oli laskenut, montako litraa toiset joivat. Heidän juominkinsa nousi naapurien päähän! huusi Coupeau. Mitäpä syytä sitä olisikaan ollut peitellä? Alkuun päästyään ei seurakuntaa enää hävettänyt näyttäytyä pöydässä; päin vastoin he olivat siitä mielissään, ja se heitä vain yllytti, että ihmisiä kerääntyi heitä vesissä suin töllistelemään; he olisivat tahtoneet poistaa koko seinän, siirtää pöydän keskelle katua, ja syödä jälkiruuan ihan yleisön nenän edessä. Kelpasipa heitä katsoakin, vai mitä? Silloinpa ei tarvinnutkaan itsekkäästi sulkeutua huoneeseen. Nähdessään pikku kellosepän vastapäätä syljeksivän Coupeau näytti hänelle kadun poikki pulloa; ja kun toinen nyökäytti päätään suostumuksen merkiksi, vei hän hänelle pullon ja lasin. Välit kävivät veljellisiksi kadullaolijain kanssa. Ohikulkijoille kohotettiin lasia ja puhuteltiin jokaista, joka näytti iloiselta velikullalta. Mässäys levisi laajemmalle, voitti vähitellen alaa, niin että lopulta koko Goutte-d'Or'in kortteli haisi ruualle ja kaikki ihmiset pitelivät vatsaansa; elämä kävi siellä niin hurjaksi, ikäänkuin kaikki pirut olisi laskettu valloilleen.

Rouva Vigouroux, hiili kauppiaan vaimo oli vähällä aikaa kulkenut monta kertaa edestakaisin oven editse.

— Ho-hoi! rouva Vigouroux! rouva Vigouroux! ulvoi koko seurue.

Hän astui sisälle hymyillen typerän näköisenä, silmät pestyinä; hän oli niin lihava, että liivin saumat tahtoivat ratkeilla. Miehistä oli hauska nipistellä häntä, sillä nipistipä häntä mistä kohdasta tahansa, ei koskaan tuntunut luuta. Boche pyysi hänet istumaan viereensä ja alkoi heti salaa kopeloida hänen polveaan pöydän alla. Mutta hän oli siihen niin tottunut, että hän rauhassa tyhjensi viinilasinsa,

kertoen, että naapurit katselivat ikkunoistaan, ja että jotkut talon asukkaista jo alkoivat suuttua.

— Ohoh! vai semmoisia! Se on meidän asiamme, sanoi rouva Boche. Me kai tässä talon vartioita olemme? Niinpä me vastaammekin rauhasta... Tulkoot vain valittamaan, kyllä me heille opetamme...

Peräkamarissa oli ollut hurja tappelu Nanan ja Augustinen välillä paistinvartaasta, jota kumpikin oli tahtonut nuolla. Neljännestantun ajan he olivat sitä viskelleet pitkin lattiata pitäen hirveätä rähinää. Nyt Nana hoiteli pikku Victoria, joka oli saanut hanhen luun kurkkuunsa. Hän työnsi sormensa hänen suuhunsa ja pakotti häntä nieleksimään isoja sokeripalasia lääkkeeksi. Se ei estänyt häntä pitämästä silmällä aikaihmissen pöytää. Hän tuli vähän päästä pyytämään viiniä, leipää tai lihaa Etiennelle ja Paulinelle.

— He! syö niin että halkeat! sanoi hänen äitinsä. Sittenpä hän ainakin pääsen sinusta rauhaan!

Lapset eivät enää jaksaneet niellä, vaan söivät kumminkin, takoen kahveillaan lautasiin jonkin laulun tahdissa kiihottaakseen itseään.

Keskellä tätä mellakkaa olivat kumminkin ukko Bru ja muori Coupeau alkaneet keskustelun. Ukko, joka ruuasta ja viinistä huolimatta pysyi harmaankelmeänä, puhui Krimin sodassa kuolleista pojistaan. Voi! jos pojat olisivat eläneet, niin hänellä olisi ollut leipää joka päivä. Mutta muori Coupeau, jonka kieli oli käynyt vähän kankeaksi, sanoi kumartuen hänen puoleensa: — Ristiä ja huolta niistä on vain, lapsista. On, on! Minäkin näytän muka onnelliselta täällä, eikö niin? Niinpä niin! Mutta toisenkin kerran minä itken... Ei, älkää toivottako itsellenne lapsia.

Ukko Bru pudisti päätään.

— Ei huolita minua enää minnekään työhön, nurisi hän. Minä olen liian vanha. Kun minä tulen johonkin verstaaseen, niin nuoret pilkkaavat minua ja kysyvät, että minäkö olin ollut Henrik IV:n kengänkiillottajana... Viime vuonna minä vielä ansaitsin kolmekymmentä souta päivässä erästä siltaa maalaamalla; siinä täytyi olla selällään telineillä, joiden alla joki virtasi. Siitä asti minua on ry'ittänyt... Nyt ovat ansiot lopussa. Joka paikasta minut ajetaan ulos.

Hän katsoi laihoja, jäykistyneitä käsiään ja jatkoi:

— Onhan se luonnollista, kun minusta ei enää ole mihinkään. He ovat oikeassa. Niin minäkin tekisin heidän sijassaan... Nähkääs, minun onnettomuuteni on siinä, etten ole kuollut. Niin, se on minun vikani. Parasta on paneutua makaamaan ja kuolla, kun ei enää jaksaa tehdä työtä.

— Tosiaankin, sanoi Lorilleux, joka oli kuunnellut, minä en käsitä, miksi hallitus ei ryhdy auttamaan työn invaliideja... Minä luin siitä hiljattain jostakin sanomalehdestä...

Mutta Poisson piti velvollisuutenaan puolustaa hallitusta.

— Työmiehet eivät ole sotamiehiä, selitti hän. Iuvaliidipalatsi on vain sotamiehiä varten... Ei pidä mahdottomia vaatia.

Jälkiruoka oli tuotu pöytään. Keskellä oli temppelin muotoinen savoialainen kaakku; meluunan lohkoista tehdyn kupoolin päälle oli pistetty tekoruusu, jonka vieressä huojui rautalangan nenässä hopeapaperista tehty perhonen. Kaksi kumipisaraa kukan terälehtien välissä oli olevinaan kastepisaraita. Siitä vasemmalla oli syvässä vadissa maidon seassa palanen valkoista juustoa, ja toisessa vadissa, oikealla, oli isoja murskautuneita mansikoita joista mehu valui vadin pohjalle. Salaattiakin oli vielä jäljellä, leveitä öljyyn kastettuja lehtiä.

— No, rouva Boche, sanoi Gervaise kohteliaasti, ottakaapas vielä vähäisen salaattia. Sehän on teidän lempiruokaanne, kyllähän minä sen tiedän.

— Ei, kiitoksia, ei, minä olen jo ihan kaulaa myöten täynnä, vastasi portinvartijan muija.

Pesijätär kääntyi nyt Virginien puoleen, mutta tällekin ei enää pitänyt.

— Ihan todella, minä olen niin täynnä, sanoi hän, etten saisi suupalakaan enää mahtumaan sisääni.

— No, koettakaahan kumminkin, sanoi Gervaise hymyillen. Aina sitä joku pieni reikä löytyy. Salaattia voi kyllä syödä vaikka ei ole nälkäkään... Ette kai aijo sen antaa joutua hukkaan?

— Voittehan te huomenna syödä sen sokerin kanssa, sanoi rouva Lerat, se on vielä parempaa sokerin kanssa.

Naiset huokasivat syvään katsellessaan säälien salaattivatia. Clémence kertoi kerran syöneensä kolme kimppeä krassia aamiaiseksi. Mutta rouva Putois vei voiton hänestäkin, hän söi kokonaisia

kupusalaatin päitä semmoisenaan kastaen niitä ainoastaan suolaan. Kaikki olisivat voineet elää pelkällä salaattilla ja olisivat jaksaneet syödä niitä kokonaisia vadillisia. Ja tämä keskustelu auttoi naisia syömään salaatin loppuun.

— Minä lähden tästä niitylle ja kaivan kuopan vatsalleni, sanoi portinvartijan muija, suu täynnä.

Jälkiruokaa pidettiinkin vallan leikin asiana. Eihän sitä tarvinnut ottaa lukuunkaan. Se tuli tosin hiukan myöhään, mutta se ei tehnyt mitään. Pitihän sitä kuitenkin toki hyväillä sitäkin. Vaikka olisi täytynyt räjähtää kuin pommin, niin eihän saattanut olla maistamatta mansikoita ja kaakkua. Sitäpaitsi ei ollut mitään kiirettä, joudettiinhan tässä istumaan vaikka koko yö. Ajan kuluksi täytettiin lautaset mansikoilla ja valkoisella juustolla. Miehet sytyttivät piippunsa, ja kun sinetityt viinipullot olivat tyhjenneet, otettiin taas litrat esille ja juotiin viiniä tupakoidessa. Mutta Gervaiseä pyydettiin heti leikkaamaan savoialaista kaakkua. Poisson, joka aina oli kohtelias nousi seisomaan, otti ruusun ja ojensi sen emännälle, toisten paukuttaessa käsiään. Gervaisen täytyi kiinnittää se nuppineulalla rintaansa, vasemmalle, sydämmen puolelle. Sitä tehdessä perhonen lepatteli kaiken aikaa.

— Mitä hittoa, sanoi Lorilleux, joka juuri oli tehnyt mainion keksinnön, mehän syömmе teidän silityspöydältänne!... Tokkopa sen ääressä lie ennen näin ankarasti tehtykään työtä!

Tällä ilkeällä pilapuheella oli suuremoinen menestys. Samansuuntaisia, sattuvia sanansutkauksia alkoi tulla satamalla. Clémence ei pistänyt suuhunsa yhtään lusikallista mansikoita sanomatta, että hän lämmitti rautojaan. Rouva Lerat väitti, että juusto haisi tärkille, ja rouva Lorilleux murahti hampaittensa välistä, että ei ollut hullumpaa pistää rahat poskeensa semmoisella kiireellä samoilta laudoilta, joiden päällä niitä oli niin suurella vaivalla hankittu. Syntyi hirveä naurun ja huudon rähäkkä.

Mutta yht'äkkiä kova ääni vaati kaikkia vaikenemaan. Boche oli noussut ylös ja retkutellen ruumistaan hän veikeän näköisenä alotti laulun: *Rakkauden tulivuori eli Nahkapoika naisten vallottaja*.

Blavin ma olen, vallottaja naisten...

Myrskyisillä hyvähuudoilla otettiin vastaan ensimmäinen värssy. Niin, nyt pantiin lauluksi! Jokaisen piti laulaa jokin laulu. Se oli kaikista hauskinta. Ja yhden laulaessa toiset loikoivat kynnäskolkkasillaan pöytää vasten tai selkä kenossa tuolillaan nyökytellen päätään parhaissa paikoissa ja ottivat kulauksen kertaussäkeiden kohdalla. Boche, peijakas, oli koko mato esittämään leikillisiä lauluja. Hän olisi saanut karafiinitkin nauramaan, kun hän matki nahkapoikaa, sormet harrallaan ja hattu takaraivolla. Heti *Rakkauden tulivuoren* jälkeen alkoi hän laulaa *Follebichen paronitarta*, joka oli hänen paras valttinsa. Päästyään kolmanteen värssyyn hän kääntyi Clémencen puoleen ja lauloi venyttäen tahtia imelällä äänellä:

Paronitar sai vierahia,
Sai neljä neitosiskoaan;
Yks tumma, toiset vaalevia
Niin kaunihisti katsovia
Kahdeksin silmin kaikkiaan.

Silloin koko seurakunta haltioissaan yhtyi kertaussäkeisiin. Miehet polkivat tahtia kantapäillään ja naiset takoivat veitsillä lasien reunaan. Kaikki hoilottivat:

Saakuri! kuka maksaa pois
Nyt ryypyt rois ... nyt ryypyt rois ... rois ... rois...
Saakuri! kuka maksaa pois
Nyt ryypyt roistojoukon!

Puodin ikkunat helisivät ja musliiniverhot häilyivät laulajain äänen ja ankaran puhalluksen voimasta. Sillä välin oli Virginie jo kolmasti pistäytynyt ulkona ja palatessaan kumartunut hiljaa kuiskaamaan jotakin Gervaisen korvaan. Kun hän kolmannen kerran tuli sisälle keskellä kovinta mellakkaa, sanoi hän hänelle:

— Hän on yhä vielä François'n luona ja on lukevinaan sanomalehteä...
Aivan varmaan siinä on piru merrassa.

Hän puhui Lantier'sta. Häntä hän sillä tavalla kävi väijymässä.
Jokaisesta uudesta sanomasta Gervaise kävi totiseksi.

— Onko hän humalassa? kysyi hän Virginieltä.

— Ei, vastasi ompelijatar. Hän on rauhallisen näköinen. Mutta se minua juuri huolestuttaa. Mitä varten hän viipyy viinikaupassa, jos hän on rauhallinen?... Herra Jumala! kunhan vain ei mitään

tapautuisi!

Pesijätär tuli hyvin levottomaksi ja pyysi häntä olemaan vaiti. Yht'äkkiä oli syntynyt syvä hiljaisuus. Rouva Putois oli noussut ylös ja lauloi *Hyökkäyksen*. Vieraat katsoivat häneen ääneti ja hartaina; Poissonkin oli pannut piippunsa pöydän reunalle paremmin kuullakseen. Lyhyt silittäjäätär seisoi jäykkänä ja raivostuneen näköisenä, kasvot kalpeina mustan myssyn alla: hän ojensi vasemman nyrkkinsä eteenpäin voitonvarmalla ylpeydellä, ja hänen äänessään oli pontta enemmän kuin olisi luullutkaan, kun hän ärjyi:

Mer'rosvo kurjamieli
Jos meitä ahdistaa,
Niin hänet turma nieli
Hän armoa ei saa.
Hei, pojat, tykkein luoksi!
Yl' laitain rommi juoksi.
Noin mastonuoriin vaan
Mer'rosvot roikkumaan!

Siitä oli leikki kaukana. Mutta, vie sua pojat! semmoistahan se oli todellisuudessakin. Poisson, joka oli matkustanut merellä, nyökytteli päätään osottaakseen, että kuvaus oli yksityiskohtia myöten onnistunut. Muuten sen kyllä tunsikin, että tämä laulu oli juuri rouva Putois'n luonteen mukainen. Coupeau kumartui kertomaan, miten rouva Putois oli eräänä iltana Poulet-kadulla antanut ympäri korvia neljälle miehelle, jotka tahtoivat häväistä häntä.

Sillä välin Gervaise toi muori Coupeaun auttamana kahvin pöytään, vaikka toiset vielä söivät savoialaista kaakkua. Hänen ei annettu istuutua, vaan huudettiin että nyt oli hänen vuoronsa. Hän koetti vastustella; hänen kasvonsa olivat kalpeat, ja hän näytti alakuloiselta; toiset jo kysyivät, että voiko hän pahoin hanhipaistista. Silloin hän lauloi: *Oi! nukkua mun suokaa!* heikolla ja lauhkealla äänellä; kun hän pääsi kertaussäkeeseen, jossa toivotetaan nukkujalle kauniita unia, hän melkein ummisti silmänsä, ja hänen kostea katseensa harhaili pimeälle kadulle päin. Heti hänen lopetettuaan Poisson tervehti naisia jyrkästi kumartaen ja alotti juomalaulun, *Ranskan viinit*. Mutta hän lauloi kuin oven sarana; ainoastaan viimeinen, isänmaallinen värssy meni kuulioihin, sillä puhuessaan kolmivärisestä lipusta hän kohotti lasinsa korkealle ja lopetti laulun kaatamalla kurkkuunsa koko lasin. Sitten seurasi romanssi toisensa perästä; rouva Bochen barcarolessa puhuttiin Venetsiasta ja gondoliereistä, rouva Lorilleux'n bolerossa Sevillasta ja andalusiattarista, ja Lorilleux johtui aina Arabian tuoksuihin asti puhuessaan tanssiatar Fatiman lemmenseikkailuksista. Rasvaisen pöydän ympärillä, jossa ilma oli paksua ylensyöneiden ihmisten hengityksestä, avautui kultaisia taivaanrantoja, vilahti ohitse norsunluunvalkoisia kauloja ja sysimustia kiharapäitä, suudelmia vaihdettiin kuutamossa kitaroiden soidessa, bajadeerit sirottivat liidellensä helmiä ja kalliita kiviä; ja miehet imeskelivät tyytyväisinä piippuaan, ja naisilla oli suu autuaallisessa nautinnon hymyssä; nykyhetkestä tiedottomina luulivat kaikki olevansa jossakin kaukana hengittämässä hyvänhajuisia tuoksujia. Kun Clémence alkoi ääntään värisyttää kujertaa: *Tehkää pesänne*, niin sitäkin kuunneltiin suurella mieltymyksellä; sillä se muistutti mieliin maaseudun pikku lintuineen; tanssit metsikön varjossa ja hunajakukkaiset nurmikot, sanalla sanoen sen, mitä näki Vincennes'in metsässä kun sinne mentiin huviretkelle kaniinipaistia syömään. Virginie palautti leikillisen mielialan laulamalla *Pikkiriikkisen ryyppyn*; hän matki marketanttimuijaa, toinen käsi puuskassa, ja taivuttaen toisen kätensä rannetta hän oli kaatavinaan ryyppyä lasiin. Siitä innostuttiin niin, että pyydettiin muori Coupeauta laulamaan *Hiirtä*. Vanha mummo kieltäytyi, väittäen unohtaneensa koko renkutuksen. Kumminkin hän alotti ohuella, särkyneellä äänellään; ja hänen ryyppyinen naamansa, jossa pienet, vilkkaat silmät kiiluivat, alleviivasi kaikki kaksimieliset paikat hänen laulaessaan, miten Liisa mampseli säikähti nähdessään hiiren ja kietoi hameensa helmat tiukasti kinttujensa ympärille. Koko pöytä nauroi; naisetkaan eivät voineet pysyä totisina, vaan vilkuivat kiiluvin katsein naapureihinsa; eikä se oikeastaan ollutkaan mikään ruokoton laulu, siinä ei ollut yhtään sopimatonta sanaa. Mutta Boche, joka tahtoi näyttää, miten se hänestä oli ymmärrettävä, leikki hiirisillä pitkin hiilikauppiaan muijan pohkeita. Siitä olisi voinut seurata pahempaa, mutta Gervaise iski silmää Goujet'lle, ja tämä sai toiset kunnioittavaisesti vaikenemaan laulamalla jymybassollaan *Abd-el-Kaderin hyvästijätön*. Olipa sillä miehellä kerrassaan komea ääni! Se lähti hänen tuuheasta, keltaisesta parrastaan kuin vaskisesta pasuunasta. Kun hän kajahutti »Oi kumppanini jalo!» tarkottaen soturin mustaa tammaa, niin pamppailivat kuulijain sydämet, ja hänelle taputettiin käsiä malttamatta loppuakaan odottaa, niin kovasti hän oli huutanut.

— No nyt on teidän vuoronne, vaari Bru! sanoi muori Coupeau. Laulakaapas tekin laulunne. Vanhat laulut ovat kumminkin kaikista kauneimpia.

Kaikki kääntyivät nyt vanhuksen puoleen ja koettivat houkutella ja rohkaista häntä laulamaan. Hänen liikkumattomissa kasvoissaan, jotka olivat kuin parkittua nahkaa, oli tylsistynyt ilme, kun hän katsoi ihmisiin, eikä hän näyttänyt ymmärtävän mitään. Häneltä kysyttiin osasiko hän *Viisi vokaalia*. Mutta

hän painoi päänsä alas; ei muistanut enää. Kaikki vanhankansan laulut olivat menneet sekaisin hänen pääkopassaan. Kun jo aiottiin jättää hänet rauhaan, näytti jotakin muistuvan hänen mieleensä, ja ontolla äänellä alkoi hän höpistä:

Tuu la laa, tuu la laa,
Tuu la, tuu la, tuu la laa!

Hänen kasvonsa elostuivat; nämä kertaussäkeet herättivät hänessä varmaankin muiston aikoja sitten menneistä iloista, joista hän yksin nautti, ja lapsellisella ihastuksella hän kuunteli yhä heikkenevää ääntään.

Tuu la laa, tuu la laa,
Tuu la, tuu la, tuu la laa!

— Kuulkaahan, tuli Virginie supattamaan Gervaisen korvaan, taas minä kävin siellä. En saanut ilman rauhaa... No niin! Lantier on lähtenyt pois François'n luota.

— Ettekö tavannut häntä ulkopuolella? kysyi pesijätär.

— En, minä kuljin kiireesti, enkä tullut katselleeksi ympärilleni.

Mutta Virginie, joka juuri sattui katsomaan ulos, vaikenä äkkiä, ja häneltä oli vähällä päästä huuto.

— Voi, Herra Jumala!... Hän on tuolla, vastapäätä, katukäytävällä; hän katsoo tänne.

Gervaise aivan tyrmistyi ja uskalsi vain hät'hätää vilkaista sinne päin. Ihmisiä oli kerääntynyt kadulle laulua kuuntelemaan. Sekatavarakaupan puotipojat, makkarakauppiaan vaimo ja pikku kelloseppä seisoivat ryhmässä, kuin mitäkin näytäntöä katsomassa. Siellä oli sotamiehiä, pitkätakaisia herroja, kolme pientä, viiden tai kuuden vuoden vanhaa tyttöä, jotka pitivät toisiaan kädestä kiinni hyvin totisina, ihmeissään. Ja aivan oikein, siellä seisoivat Lantier eturivissä kuunnellen ja katsellen rauhallisen näköisenä. Totta tosiaan, siinä vasta oli röyhkeä mies. Gervaise tunsu kylmän väristyksen nousevan jaloistaan aina sydämeensä saakka, eikä hän enää uskaltanut hievahtakaan, ukko Bru'n jatkaessa:

Tuu la laa; tuu la laa
Tuu la, tuu la, tuu la laa!

— Eikö mitä! äijä paha, jo riittää! sanoi Coupeau. Osaatteko te sen kokonaan?... Saatte laulaa sen toisen kerran, kun meillä on liian hauska.

Toiset nauroivat. Ukko lopetti siihen paikkaan, katsoi himmeillä silmillään ympäri pöytää ja vaipui tylsän näköisenä takaisin omiin mietteisiinsä. Kahvi oli juotu ja levyseppä oli taas käskenyt tuomaan viiniä. Clémence oli uudestaan alkanut syödä mansikoita. Vähäksi aikaa laulu taukosi, puhuttiin erästä naisesta, joka aamulla oli löydetty hirtettynä viereisestä talosta. Nyt tuli rouva Lerat'n vuoro, mutta hänen täytyi ensin valmistautua. Hän kastoi ruokaliinansa kulman vesilasiin ja kostutti sillä ohimoitaan, sillä hänellä oli kovin kuuma. Sitten hän pyysi pisaran viinaa, ja juotuaan sen hän kauvan aikaa pyyhki huuliaan.

— *Jumalan lapsi*, sanoi hän, laulanko ma Jumalan lapsen?

Ja pitkä, miesmäinen leski, jolla oli luiseva nenä ja kulmikkaat hartiat kuin santarmilla, alkoi laulaa.

Laps orpo, jonka emo hylkää, suojan
Pyhällä paikalla saa ainian
Hänt' ohjaa, kaitsee silmä suuren luojan.
Laps orpo laps on hyvän Jumalan.

Värähytellen ääntänsä muutamissa sanoissa hän laulaa uilotteli pitkäveteisesti, pää kallellaan ja silmät taivasta kohti; oikeata kättään hän heilutti rintansa edessä ja painoi sitä sydämelleen liikutetun näköisenä. Silloin Gervaise, jota Lantier'n läsnäolo kiusasi, ei jaksanut pidättää kyyneleitänään, hänestä tuntui kuin laulu olisi kuvannut hänen tuskaansa, kuin hän itse olisi ollut se hyljätty orpolapsi, jonka Jumala otti turviinsa. Clémence, joka jo oli hyvin humalassa, purskahti itkeä nyyhkyttämään, hänen päänsä painui pöydän reunaa vasten ja hän tukahutti nikotuksensa pöytäliinaan. Värisyttävä hiljaisuus vallitsi. Naiset olivat ottaneet esille nenäliinansa ja pyyhkivät silmiään, pää pystyssä, pitäen kunnioinaan mielenliikutustaan. Miehet, pää kumarassa, tuijottivat yhteen kohti eteensä, silmiään räpytellen. Poissonin henkeä ahdisti, ja hän puri hammasta niin kovasti, että piipun varresta paloja lohkeili, joita hän syljeksi lattialle, taukoamatta kumminkaan tupakoimasta. Bochen käsi oli jäänyt hiilikauppiaan vaimon polvelle, mutta tuntien epämääräistä tunnonvaivaa ja kunnioitusta hän ei enää häntä nipistellyt; kaksi isoa kyyneltä valui pitkin hänen poskia. Kaikki nämä mässääjät istuivat jäykkänä kuin itse korkea oikeus ja laakeina kuin lampaat. Viini se nyt tihkui heidän silmistään! Kun

kertaussäe alkoi uudestaan entistään venytetympanä ja ruikuttavampana, niin kaikilta luonto putosi, ja he alkoivat ääneensä itkeä köllötellä ja päästelivät auki näppejään, liikutuksesta pakahtumaisillaan.

Mutta Gervaise ja Virginie eivät enää saaneet silmiään käännetyksi vastapäiseltä katukäytävältä. Rouva Bochelta, joka nyt myöskin huomasi Lantier'n, pääsi heikko huudahdus nyyhkytysten lomassa. Silloin kaikki kolme alkoivat tahtomattaankin vaihtaa hätääntyneitä katseita. Herra Jumala! jos Coupeau sattuisi kääntymään ja näkisi hänet. Siitä se vasta verinen rytäkkä nousisi! Ja he pitivät sellaista peliä keskenään, että viimein levyseppä kysyi heiltä:

— Mitä te siinä töllistelette?

Hän kumartui katsomaan ja tunsi Lantier'n.

— Perkele! tämä on jo liikaa, murahti hän. Se saatanan roisto! se lurjus... Ei, tämä on jo liikaa, tästä täytyy tulla loppu...

Ja kun hän nousi ylös kiroten ja uhkaillen, niin Gervaise pyysi häntä hiljaisella äänellä rauhottumaan.

— Kuule, minä rukoilen sinua... Pane pois veitsi... Pysy paikoillasi, älä lähde tekemään tuhoja. Virginien täytyi ottaa häneltä pois veitsi, jonka hän oli ottanut pöydältä. Mutta hän ei saanut häntä estetyksi lähtemästä ulos ja lähestymästä Lantier'ta. Muut vieraat olivat niin kasvavan liikutuksensa vallassa, etteivät huomanneet mitään, vaan itkivät yhä kovemmin rouva Lerat'n laulaessa sydäntävihlovan tunteellisesti:

Hän, orpo, hyljättynä kulki,
Ei hänen ääntään kuulleet muut
Kuin tuuli sekä metsän puut.

Viimeinen säe häipyi kuulumattomiin kuin myrskyn viimeinen valittava henkäys. Rouva Putois, joka juuri oli juomassa, tuli siitä niin liikutetuksi, että häneltä kaatui viinilasi pöytäliinalle. Sillä välin Gervaise istui kuin jähmettyneenä painaen nyrkkiään suulleen, ettei huuto pääsisi, ja peloissaan räpyttäen silmäluomiaan, hän odotti minä hetkenä hyvänsä näkevänsä toisen miehistä murhattuna kaatuvan keskelle katua. Virginie ja rouva Boche seurasivat myöskin mitä suurimmalla jännityksellä asiain menoa. Coupeauhin vaikutti raitis ulkoilma äkiksestään niin voimakkaasti, että hän oli lentää istualleen katujoaan tahtoessaan hyökätä Lantier'n päälle. Tämä oli vain väistynyt syrjään, kädet housun taskussa. Ja molemmat miehet alkoivat haukkua toisiaan vasten naamaa, varsinkaan levyseppä ei säästänyt sanojaan, hän sanoi Lantier'ta saatanan siaksi ja uhkasi tehdä sylttyä hänen sisälmyksistään. Puotiin kuului kovaäänistä, kiivasta rähinää ja näkyi hurjistuneita liikkeitä, ikäänkuin he olisivat tahtoneet vääntää sijoiltaan toistensa käsivarret. Gervaise oli mennä tainnoksiin ja pani jo silmänsä kiinni, sillä sitä kesti liian kauan ja hän luuli heidän joka hetki olevan repimäisillään silmät toistensa päästä, niin lähekkäin he seisoivat nenät vastakkain. Mutta kun Gervaise ei vähään aikaan kuullut mitään, niin hän aukasi taas silmänsä ja ällistyi aivan nähdessään heidät rauhallisesti juttelemassa keskenään.

Ruikuttavalla, itkunsekaisella äänellä alotti rouva Lerat uutta värssyä

Puol' elotonna aamun tullen
Poloinen lapsi löydettiin.

— Kaikenkinlaisia hylkiöitä niitä on naistenkin joukossa! sanoi rouva Lorilleux suosionosotusten keskellä, Gervaise, Virginie ja rouva Boche katsoivat toisiinsa. Eihän siitä tainnut sen pahempaa tullakaan? Coupeau ja Lantier juttelivat edelleen katukäytävällä. He haukkua napostelivat vielä toisiaan, mutta ystävällisesti. Äänen sävyssä oli hyväilyn vivahdusta, vaikka he sanoivat toisiaan »perhahan pääsinpääksi». Kun ihmiset rupesivat heihin katsomaan, niin he alkoivat hiljakseen kävellä vierekkäin edestakaisin, pitkin talon sivua. Heidän keskustelunsa oli hyvin vilkasta. Äkkiä Coupeau näytti suuttuvan uudestaan, ja toinen estelevän, kursailevan. Viimein levyseppä työnsi Lantier'ta ja pakotti hänet puoliväkisin tulemaan puodin ovelle.

— Minä vakuutan, että teen sen hyvästä sydäimestä, huusi hän. Te juotte lasin viiniä... Miehet on aina miehiä, vai mitä? Ainahan järkimiehet voivat sovussa elää...

Rouva Lerat lopetti viimeisen kertaussäkeen, ja kaikki naiset yhtyivät siihen nenäliinojaan hypistellen:

Laps orpo laps on hyvän Jumalan.

Laulajattarelle taputettiin kovasti käsiä, ja hän istuutui ollen olevinaan vallan näännyksissä. Hän pyysi jotakin juotavaa, sillä hän pani liian paljon tunnetta tämän laulun esitykseen, niin että hän aina pelkäsi saavansa hermokohtauksen. Kaikkien silmät sillä välin kiintyivät Lantier'hen, joka rauhallisesti

oli istunut Coupeaun viereen ja söi jo savoialaisen kaakun tähteitä, joita hän kastoi viinilasiin. Paitsi Virginieta ja rouva Bochea ei kukaan tuntenut häntä. Lorilleux'läiset vainusivat tosin, että jotakin oli hullusti päin; mutta kun heillä ei ollut siitä mitään vanna tietoa, niin he eivät muuta voineet tehdä kuin näyttää loukkaantuneilta. Goujet, joka oli huomannut Gervaisen mielenliikutuksen, katsoi karsaasti uuteen tulokkaaseen. Kun syntyi kiusallinen äänettömyys, niin Coupeau sanoi muutta mutkitta:

— Hän on muudan vanha tuttava.

Ja kääntyen vaimonsa puoleen hän jatkoi:

— Kuulehan, käyppäs katsomassa, eiköhän siellä vielä olisi hiukan lämmintä kahvia.

Gervaise katsoi vuoron perään toiseen ja toiseen aivan tyhmistyneenä. Ensin, kun hänen miehensä oli työntänyt sisälle hänen entisen rakastajansa, oli hän puristanut päänsä nyrkkiensä väliin, yhtä vaistomaisesti kuin kovalla rajusäällä aina ukkosen jyrähtäessä. Se ei tuntunut hänestä mahdolliselta, hän odotti seinien sortuvan ja murskaavan alleen ihmiset. Mutta sitten, kun hän näki miesten istuvan, ilman että edes musliiniverhotkaan liikahivat, tuntui hänestä äkkiä koko asia vallan luonnolliselta. Hän oli luultavasti syönyt vain hiukan liiaksi hanhipaistia. Se kai se esti häntä selvästi ajattelemasta. Suloinen raukeus herpasi hänet, ja hän vaipui pöytää vasten, jaksamatta muuta halutakaan, kuin että saisi olla rauhassa. Herrainen aika! Mitäpä häntä suotta panemaan sydämelleen, kun kerran toisetkaan eivät olleet millänsäkään, ja kun asiat näyttivät selviävän itsestäänkin, niin että kaikki olivat tyytyväisiä? Hän nousi ylös mennäkseen katsomaan, oliko vielä kahvia jäljellä.

Peräkamarissa lapset jo nukkuivat. Kierosilmä Augustine oli kiusannut heitä koko ajan, kun jälkiruokaa syötiin, ryöstänyt heiltä mansikat ja pelotellut heitä hirveillä uhkauksilla. Nyt hän oli hyvin kipeänä, istua kyykötöi pienellä jakkaralla, naama ihan kalpeana, eikä puhunut mitään. Lihavan Paulinen pää oli vaipunut Etiennen olkapäätä vasten, joka nukkui hänkin nojaten pöydän reunaan. Nana istui sängynedusmatolla Victorin vieressä, jota hän puristi itseään vasten, käsivarsi taivutettuna hänen kaulansa ympärille; hän torkkui silmät kiinni, ja hoki yhtä mittaa heikolla äänellä:

— Äiti hoi, minuun koskee ... äiti hoi, minuun koskee...

— Oma syynsä! mutisi Augustine, jonka pää nuokkui sinne tänne; he ovat pöhnässä kaikki tyyni, he joivat ja räyhäsivät ihan kuin aikaihmisetkin.

Nähdessään Etiennen sai Gervaise uuden kohtauksen. Hänen sydäntään kouristi, kun hän ajatteli, että pojan isä oli siinä ihan vieressä syömässä kaakua eikä ollut edes osottanut haluavansa syleillä lastaan. Hän oli jo vähällä herättää Etiennen viedäkseen hänet Lantier'n syliin. Sitten hänestä taas tuntui parhaalta, että asiat saivat rauhassa selvitä itsestään. Olisi tietenkin ollut sopimatonta häiritä toisten ruokarauhaa. Hän palasi puotiin kahvipannuineen ja kaasi siitä lasin Lantier'lle, joka muuten ei näyttänyt välittävän hänestä ensinkään.

— Nytkö se on sitten minun vuoroni, sopersi Coupeau tahmealla äänellä. Tietysti, herkut viimeiseksi... No niin, minä laulan teille: *Sit' on porsas vaan!*

— Hyvä, hyvä! *Sit' on porsas vaan!* huusi koko seurakunta.

Räyhinä alkoi uudestaan, Lantier oli unohdettu. Naiset varustivat reilaan lasinsa ja veitsensä säestääkseen kertaussäettä. Naurettiin jo edeltäpäin levysepälle, joka siinä oikoi sääriään vekkulimaisen näköisenä. Matkien vanhan akan säräjävä ääntä hän lauloi!

/ Aamuin mullin mallin multa
Ain' on sydänala
Tuo, sanon, rannasta, poika kulta,
Neljän lantin kala!
Koko tunnin hän kuhnii tiellä,
Sitten tullessaan
Aamuryyppyni tullaa vielä:
Sit' on porsas vaan!

Ja naiset takoivat lasejaan ja toistivat kuorossa hirmuisella riemun remakalla.

Sit' on porsas vaan!
Sit' on porsas vaan!

Iloon yhtyi nyt koko Goutte-d'Or'in katu. Koko kortteli lauloi *Sit' on porsas vaan!* Kelloseppä, sekatarakaupan puotipojat, makkarakauppiaan vaimo ja kasvismuija, jotka kaikki osasivat laulun, huusivat yhteen ääneen *Sit' on porsas vaan!* ja lyöä läimäyttelivät toisiaan iloa korottaakseen.

Totisesti, koko katu oli lopulta humalassa. Pelkkä Coupeaulasta tulviva juomingin höyry pani kadulla olijat juhlatuulelle. Ja myöntää täytyy, että sisällä olijatkin alkoivat jo olla pahanpäiväisesti päissään. Päihtymys oli vähitellen noussut ensimmäisestä viinilasista lähtien, joka oli juotu lihaliemen jälkeen, ja nyt se oli ylimmillään. Kaikki ulvoivat ja kirkuivat savuavien lamppujen punaisessa hohteessa. Tämä hillitön huuto ja remakka voitti viimeisten, kadulla vierivien ajopelienkin jyrinän. Kaksi poliisia, jotka luulivat siellä olevan ilmi kapinan, juoksivat katsomaan; mutta huomattessaan Poissonin he ymmärsivät yskän, nyökäyttivät päätään ja lähtivät verkalleen astumaan rinnatusten pitkin mustaa taloriviä,

Coupeau oli tullut tähän värssyyn:

Viime pyhänä iltapuolla
Tervehdin Tinette setää,
Joll' on Pikku-Villettessä tuolla
Virkana lantaa vetää.
Kirsikanluita — onkos tapaa —
Kotimatallaan
Haki hän kierien keskellä rapaa:
Sit' on porsas vaan!
Sit' on porsas vaan!

Silloin kajahti lauhkeaan, tyyneen yöilmaan sellainen ulvonta, että koko talo tärisi; ja ulvojat itse paukuttivat itselleen käsiään, sillä ei ollut ajattelemistakaan voida ulvoa kovemmin.

Ei kukaan koko seurueesta saanut koskaan muistissaan tarkalleen selvitetynsä, mitenkä juhla oli päättynyt. Se vain oli varmaa, että se oli tapahtunut sangen myöhään, sillä ei yhtään kissaakaan ollut enää liikkunut kadulla. Paljon mahdollista kumminkin, että oli tanssittu pöydän ympäri piiritanssia. Kaikki oli hukkunut kellertävään sumuun, jossa punaisia haamuja oli hypellyt, suut korvia myöten naurussa. Se oli myöskin varma, ettei viinin juonnilla ollut lopulta ollut mitään määrää; sitä vain epäiltiin, että joku oli koiruoksissaan pannut suolaa laseihin. Lapset olivat luultavasti itse riisuneet päältään ja menneet yksin makuulle. Seuraavana päivänä rouva Boche kehui antaneensa Bochelle pari aimo korvapuustia jossakin nurkassa, jossa tämä oli liian läheltä puhutellut hiilikauppiaan muijaa; mutta Boche, joka ei muistanut mitään, väitti sitä ilkeäksi valheeksi. Siitä olivat kaikki kumminkin yksimielisiä, että Clémencen käytös oli ollut niin sopimatonta, että mokomata naikkosta ei olisi pitänyt kutsuakkaan. Hän oli lopuksi näyttänyt kaikki mitä hänellä oli, ja oli ruvennut voimaan niin pahoin, että oli kokonaan turmellut toisen musliiniuutimista. Miehet olivat toki menneet kadulle; Lorilleux ja Poisson olivat tuntiessaan vatsansa kapinoivan juosseet aina makkarapuodin kohdalle asti. Aina se näkyy, kuka on saanut hyvän kasvatuksen. Niinpä toiset naiset rouva Putois, rouva Lerat ja Virginie olivat kuumuuden käydessä sietämättömäksi pistäytyneet peräkamariin riisumaan päältään kureliivinsä; olipa Virginie heittäytynyt vähäksi aikaa vuoteelle estääkseen pahoinvoinnin seurauksia. Sitten oli seurakunta vähitellen alkanut sulaa, toiset olivat huvonneet toistensa jälkeen, saattaneet ensin toisiaan ja sitten yksitellen häipyneet pimeille kaduille. Viimeksi oli vielä kuulunut Lorilleux'n pariskunnan kiivasta riidan rähäkkää ja ukko Bru'n surullisen yksitoikkoista »tuu-la-laa, tuu-la-laa», Gervaise muisteli Goujet'n ruvenneen itkeä nyyhkyttämään lähtiessään: Coupeau oli yhä laulaa hoilotellut: Lantier oli luultavasti viipynyt loppuun asti, sillä Gervaise oli vieläkin tuntevinaan henkäyksen hiuksissaan, mutta hän ei osannut sanoa, oliko se Lantier'n vai kuumen yöilman henkäys.

Mutta kun rouva Lerat ei ollut uskaltanut yksin palata Batignollesiin asti tähän aikaan yöstä, niin oli sängystä otettu patja, joka oli hänelle levitetty yhteen puodin nurkkaan, kun ensin oli pöytä työnnetty syrjään. Siinä hän nukkui päivällisen tähteiden keskellä ja Coupeaulaisten maatessa humalataan hautomassa oli muudan talon kissoista puikahtanut sisälle avonaisesta ikkunasta ja nakerteli kaiken yötä hanhen luita terävillä hampaillaan.

VIII.

Seuraavana lauantaina Coupeau ei tullut kotiin päivälliseksi, vaan palasi vasta kymmenen tienoissa tuoden mukanaan Lantier'n. He olivat olleet yhdessä Thomas'n ravintolassa Montmartrella syömässä lampaan sorkkia.

— Et saa torua, eukkoseni, sanoi levyseppä. Näethän, että me olemme olleet kohtuullisia... Hänen seurassaan ei toki vaaraa olekkaan; hän johtaa toisen suoraan oikealle tielle.

Ja hän kertoi, kuinka he olivat tavanneet toisensa Rochechouart'in kadulla. Päivällisen jälkeen hän oli pyytänyt Lantier'ta *Mustan keilan* kahvilaan maistamaan jotakin, vaan tämä oli tarjouksen hylännyt sanoen, että kun oli naimisissa siivon ja kunniallisen naisen kanssa, niin ei pitänyt viertää kaikissa kapakoissa. Gervaise kuunteli hiukan hymyillen. Eihän hän toki aikonutkaan torua; eikä hän olisi kehdannutkaan. Syntymäpäivästään lähtien hän kyllä oli varonut entisen rakastajansa jolloinkin käyvän uudestaan häntä katsomassa; mutta tähän aikaan vuorokaudesta, juuri maatamenon aikaan, miesten äkillinen tulo oli hämmästyttänyt häntä; ja vapisevin käsin hän sitoi ylös hiuksensa, jotka olivat valuneet hänen kaulalleen.

— Kuulehan, jatkoi Coupeau, kun Lantier oli niin hienotuntoinen, ettei ulkona tahtonut mitään maistaa, niin etköhän sinä antaisi meille ryyppyä?... Ainakin me sen hyvin ansaitsemme!

Gervaisen apulaiset olivat jo aikoja sitten lähteneet pois. Muori Coupeau ja Nana olivat jo makuulla. Silloin Gervaise, joka miesten tullessa oli jo ollut panemassa luokkuja kiinni, jätti oven vielä auki ja toi työpöydän nurkalle laseja ja pullon pohjalla vähän konjakkia. Lantier jäi seisomaan ja vältteli puhutella suorastaan Gervaisea. Mutta kun tämä kaatoi hänen lasiinsa, hän kumminkin sanoi:

— Rouva on hyvä ja panee minulle vain yhden pisaran.

Coupeau katsoi heihin ja puhui suunsa puhtaaksi. Mitäs he siinä joutavaa kursailivat! Menneisyys hän oli ollut ja mennyttä. Jos pitäisi vihaa yhdeksin, kymmenin vuosin, niin lopultahan ei tulisi kenenkään kanssa toimeen. Itse hän ainakaan ei pannut mitään hampaanrakoon! Ja toisekseen, tiesihän hän, kenen kanssa hän oli tekemisissä, kunnon naisen ja kunnon miehen kanssa, jotka olivat vanhoja ystäviä. Hän oli ihan huoletti, sillä hän tunsu heidän vilpittömyytensä.

— Aivan niin ... aivan niin ... hoki Gervaise katsoen maahan, ymmärtämättä itsekään, mitä sanoi.

— Hän on sisar nyt, ainoastaan sisar! sopersi Lantier vuorostaan.

— Paiskatkaa kättä, piru vieköön! huusi Coupeau, ja annetaan palttua sille, mitä ihmiset sanovat! Kellä on sydän oikealla paikallaan, sillä on paljon lystimpi olla kuin miljoonain omistajilla. Minä ainakin asetan ystävyyden etusijaan, sillä ystävyys on ystävyys, eikä mikään käy sen yli.

Hän iski nyrkillään sydänalaansa niin liikutetun näköisenä, että toisten täytyi häntä tynnyttää. Kaikki kolme kilistivät lasejaan ääneti ja ottivat ryyppyn. Gervaise voi nyt rauhassa katsoa Lantier'ta, sillä juhlaillana hän oli nähnyt hänet ikäänkuin sumun läpi. Hän oli lihonut ja pyörästynyt ja hänen säärensä ja käsivartensa olivat käyneet paksuiksi ja raskaiksi lyhyeen vartaloon verraten. Mutta hänen kasvoissaan oli vielä säilynyt kauniita piirteitä huolimatta tyhjäätoimituksen tuottamasta turpeudesta; ja kun hän aina hoiti hyvästi ohuita viiksiään, niin hän näytti juuri kolmenkymmenenviiden vuoden vanhalta niinkuin hän olikin. Tänäpäin hänellä oli päällään harmaat housut ja tummansininen palttoo, kuin hyvälläkin herralla, ja pyöreä hattu päässä; olipa hänellä kellokin ja hopeaiset kellonperät, joista riippui muistiksi saatu sormus.

— Täytyy tästä jo lähteä, sanoi hän. Minä asun siellä hiidessä asti.

Hän oli jo kadulla menossa, kun levyseppä kutsui hänet takaisin ja pyysi häntä pistäytymään katsomassa, kun milloin matka sattui sinne päin. Sillävälin Gervaise, joka huomaamatta oli pujahtanut toiseen huoneeseen, palasi sieltä työntäen edessään Etienneä, joka oli paitahisillaan ja silmät unisina. Poika hymyili ja hieroi silmiään. Mutta huomattuaan Lantier'n hän jäi ujona seisomaan ja alkoi vavista ja levottomasti vilkua äitinsä ja Coupeaun puoleen.

— Etkö tunne tätä herraa, kysyi levyseppä. Poika painoi päänsä alas eikä vastannut mitään.

Sitten hän hiukan nyökäytti päätään sen merkiksi, että hän tunsu herran.

— No, älä siinä toljota, vaan mene suutelemaan häntä.

Lantier odotti vakavana ja tyynenä. Kun Etienne viimein rohkaisi häntä lähestymään, niin hän kumartui ja ojensi molemmat poskensa suudeltaviksi; sitten hän itsekin suudella moiskautti poikaa otsalle. Silloin tämä uskalsi katsoa isäänsä. Mutta yht'äkkiä hän purskahti itkuun ja juoksi kelteisillään tiehensä kuin hullu. Coupeau torui häntä ja haukkui häntä metsäläiseksi.

— Se tulee mielenliikutuksesta, sanoi Gervaise, itsekin kalpeana ja vavisten.

— Hän on kyllä hyvin helläluonteinen ja kiltti tavallisesti selitti Coupeau. Minä olenkin kasvattanut häntä ankarasti, saattepa nähdä... Kyllä hän vielä tottuu teihin, vaikka hän alussa vähän vierastaa... Olipa se jo yksistään tämän pojankin vuoksi tarpeen, että saatiin rikkoutuneet välit korjatuksi, vai mitä? Meidän olisi oikeastaan pitänyt tehdä se jo aikoja sitten, sillä minä antaisin ennemmin leikata pääni poikki, kuin estäisin isää näkemästä poikaansa.

Sen johdosta hän esitti, että lopetettaisiin konjakkipullo. Kaikki kolme kivistivät uudestaan. Lantier'ta ei mikään hämmästyttänyt, vaan hän pysyi kaiken aikaa erittäin tyynenä. Osottaakseen puolestaan kohteliaisuutta levysepälle hän tahtoi ennen lähtöään välttämättä auttaa häntä sulkemaan putia. Sitten hän pudisti pölyä käsistään ja toivotti talonväelle hyvää yötä.

— Maatkaapa rauhassa. Minä koetan saada kiinni omnibusin... Kyllä minä pian tulen uudestaan.

Tästä illasta lähtien Lantier näyttäytyi usein Goutte-d'Or'in kadulla. Hän ilmestyi vain kuin levyseppä oli kotona, kysyi hänen vointiaan jo ovelta tullessaan, ja oli pistäytyvinään sisälle yksinomaan hänen tähtensä. Sitten hän istuutui ikkunaa vasten, aina palttoo päällä, parta ajettuna ja tukka kammattuna, ja jutteli kohteliaasti, niin että käytöksestä päättäen olisi luullut hänen saaneen hyvänkin kasvatuksen. Siten Coupeaulaiset saivat vähitellen tietää yksityiskohtia hänen elämästään. Kahdeksan viime vuoden ajalla hän oli jonkun aikaa ollut hattutehtaan johtajana, ja kun häneltä kysyttiin, minkä tähden hän oli siitä luopunut, ei hän vastannut suoraan, vaan rupesi puhumaan eräästä kelvottomasta yhtiömiehestä, joka oli kotoisin samalta seudulta kuin hänkin. Se kanalja oli naisineen hävittänyt koko liikkeen. Mutta hänen entinen isännyytensä oli vielä huomattavissa koko hänen olennossaan ikäänkuin aateluutena, josta hän ei enää voinut luopua. Alituiseen hän sanoi olevansa tekemäisillään jonkin loistavan kaupan, useat hattutehtailijat aikoivat muka uskoa liikkeensä ja äärettömät varansa hänen haltuunsa. Sitä odottaessaan hän ei tehnyt kerrassaan mitään, käveli vain päivää paistattamassa, kädet taskussa, kuin isokin herra. Jos hän milloin valitti ja joku uskalsi mainita hänelle jonkin tehtaan, johon tarvittiin tyomiehiä, niin hän hymähti sääliväisesti, hänen ei tehnyt mieli kuolla nälkään raataessaan toisten hyväksi. Ei se peijakas kumminkaan, kuten Coupeau sanoi, elänyt pelkästään kauniista ilmasta. Hän oli ovela veitikka, joka kyllä osasi pitää huolta itsestään, ja kaippa hän harjotti jotakin keinottelua, koskapa hän aina oli niin hyvinvoivan näköinen ja koskapa hänen kannatti pitää valkoisia liinapaitoja ja herrastella hienoilla kravateilla. Eräänä aamuna levyseppä oli nähnyt hänet kiillotuttamassa kenkiään Montmartren bulevardilla. Asian oikea laita oli se, että Lantier, joka oli hyvin suulas puhumaan muista, vaikenä tai valehteli, kun tuli puhe hänestä itsestään. Hän ei tahtonut edes sanoa, missä hän asui. Ei, hän majaili erään tuttavän luona, siellä hiidessä asti, kunnes hän löytäisi jonkin hyvän paikan: ja hän kielsi ihmisiä käymästä luonaan, koska hän ei muka koskaan ollut kotonaan.

— Paikkoja saisi vaikka kymmenittäin, selitti hän usein. Mutta ei maksa vaivaa mennä verstasiin, joissa ei viihdy vuorokauttakaan... Eräänäkin maanantaina menin Championin luo, Montrongelle. Illalla Champion rupesi kiusaamaan minua politiikalla; hänellä ei ollut samoja mielipiteitä kuin minulla. No niin, tiistaiaamuna minä läksin pois, sillä orjuuden aika on jo ohitse, enkä minä tahdo myöä itseäni seitsemästä francista päivässä.

Marraskuun alkupuoli oli käsissä. Lantier toi orvokkikimppuja, joita hän kohteliaasti jakeli Gervaiselle ja hänen molemmille apulaisilleen. Vähitellen hän rupesi käymään tiheämpään, viimein melkein joka päivä. Hän näytti tahtovan vallottaa koko talon ja koko korttelin. Aluksi hän vietti puolelleen Clémencen ja rouva Putois'n, joille hän iän erotuksesta välittämättä osotti mitä hartainta huomaavaisuutta. Kuukauden kuluttua molemmat työnaiset häntä jumaloivat, Bochelaiset, joita hän kävi tervehtimässä heidän porttikamarissaan, olivat siitä kovasti mielissään ja kehuivat hänen kohteliaisuuttaan pilviin asti. Mitä Lorilleux'läisiin tuli, niin he saatuaan tietää, kuka se herra oli, joka oli tullut nimipäiville jälkiruokaa syödessä, syytivät Gervaiselle silmät, korvat täyteen haukkumisia, siitä että tämä ilkesi tuoda kotiinsa entisen rakastajansa. Mutta kerran Lantier kävi heidän luonaan ja teki heihin niin hyvän vaikutuksen tilaamalla heiltä ketjut eräälle tuttavallensa naiselle, että he pyysivät häntä istumaan ja pitivät luonaan kokonaisen tunnin, ihastuneina hänen puhetaitoonsa: vieläpä heitä ihmetytti, mitenkä niin hieno mies oli voinut elää Nilkuttajan kanssa. Lopulta eivät hatuntekijän käynnit Coupeaulassa loukanneet enää ketään, vaan tuntuivat luonnollisilta; siihen määrään hänen oli onnistunut saavuttaa koko Goutte-d'Or'in kadun suosio. Goujet yksin pysyi synkkänä. Jos hän oli siellä, kun toinen tuli, niin hän lähti pois päästäkseen tekemästä tuttavuutta hänen kanssaan.

Mutta huolimatta siitä, että kaikki tuhlailivat suosiotaan Lantier'lle, asui kumminkin Gervaisen mielessä ensimmäisten viikkojen kuluessa alituinen levottomuus. Hän tunsu sydänalassaan samaa poltetta kuin aikaisemmin, Virginien uskoessa hänelle salaisuuksiaan. Hänen pelkonsa johtui siitä, että hän epäili voimainsa pettävän, jos Lantier yllättäisi hänet jonakin iltana yksinään ja yrittäisi suudella häntä. Hän ajatteli liian paljon Lantier'ta; tämä täytti liiaksi hänen koko olentonsa. Mutta vähitellen hän rauhoittui nähdessään, miten siivo hän oli. Lantier ei edes katsonut häntä silmiin, eikä koskenut häneen sormenpäilläänkään, kun toiset kääntyivät selin. Sitä paitsi Virginie, joka näytti lukevan hänen ajatuksensa, nuhteli häntä hänen rumien ajatustensa tähden. Mitä hän vapisi? Eihän siivompaa miestä voinut tavatakaan. Totisesti hänellä ei ollut enää mitään pelättävää. Ja eräänä päivänä ompelijatar toimitti niin, että Gervaise ja Lantier joutuivat kahden istumaan erääseen nurkkaan, ja käänsi puheen tunteisiin. Lantier selitti vakavalla äänellä ja valiten sanansa, että hänen sydämensä oli kuollut, että hän tästä lähtien tahtoi uhrata itsensä yksinomaan poikansa hyväksi. Hän ei koskaan puhunut Claudesta, joka yhä vielä oli Etelä-Ranskassa. Hän suuteli Etienneä otsalle joka ilta, mutta ei tiennyt, mitä sanoa hänelle, jos poika jäi hänen luokseen, ja unohti hänet pian ja rupesi puhumaan roskaa Clémencen

kanssa. Silloin Gervaise tyntyi, tunsu menneisyyden kuolevan itsessään. Lantier'n läsnäolo kulutti hänestä Plassansin ja Boncoeur'in hotellin muistot. Kun hän näki hänet alituisen, ei hän enää hänestä uneksunut. Tunsipa hän jonkinlaista inhoakin ajatellessaan heidän entistä suhdettaan. Se oli lopussa, kerrassaan lopussa. Jos Lantier milloin uskaltaisi pyytää häneltä mitään sellaista, niin hän antaisi hänelle pari korvapuustia vastaukseksi tai ilmottaisi siitä miehelleen. Ja taas hän ilman tunnonvaivoja ajatteli Goujet'n hellää ystävyyttä, joka hänestä tuntui sanomattoman suloiselta.

Tullessaan eräänä aamuna työhuoneeseen Clémence kertoi tavanneensa edellisenä iltana yhdentoista tienoossa herra Lantier'n kävelemässä käsikynkässä erään naisen kanssa. Hän puhui siitä hyvin karkein sanoin ja ilkkuvalla äänenpainolla, nähdäkseen, minkä vaikutuksen se teki emäntään. Niin, herra Lantier oli kävellyt Notre-Dame de Loretten kadulla; nainen oli valkoverinen, yksi noita bulevardien pilalle kulutettuja narttuja, joilla on takapuoli paljaana silkkihameen alla. Ja hän oli seurannut heitä piloillaan. Narttu oli käynyt makkarapuodissa ostamassa raakkuja ja kinkkua. Sitten La Rochefoucauld'n kadulla herra Lantier oli jäänyt katukäytävälle talon eteen nokka pystyssä odottamaan, kunnes tyttö, joka yksin oli mennyt sisälle, antoi hänelle ikkunasta merkin, että hän sai tulla perästä. Mutta vaikka Clémence lisäili juttuunsa kainostelemattomia selityksiä, niin Gervaise silitti vain tyynesti valkoista hametta. Toisinaan vain hänen suupielensä vetäytyivät hiukan hymyyn. Provençalaiset, sanoi hän, olivat kaikki vallan hulluja naisten perään; heidän piti saada niitä, vaikka mikä olisi ollut: he olisivat penkoneet niitä itselleen vaikka rikkatunkiosta. Ja kun Lantier illalla saapui, niin Gervaise vain nauroi Clémencelle, kun tämä kiusotteli hatuntekijää hänen vaalealla hentullaan. Muuten Lantier näytti olevan mielissään siitä että hänet oli huomattu. Mitäpä siitä! Se oli vain muudan entinen ystävätär, jota hän vielä toisinaan kävi tapaamassa, kun se ei ketään häirinyt; hyvin hieno tyttö, jolla oli huonekalut palissanderipuusta; ja hän luetteli hänen entisiä rakastajiaan kreivin, fajanssitehtailijan ja erään notariuksen pojan. Hän rakasti naisia, jotka käyttävät hajuvesiä. Hän toi juuri Clémencen nenän alle nenäliinansa, johon tyttö oli pannut hajuvettä, kun Etienne tuli sisälle. Silloin hän heti taas tekeytyi totiseksi, suuteli lasta ja lisäsi, että ei se merkinnyt mitään, vaikka hän toisinaan vähän ilvehtikin, sillä hänen sydämensä oli kuollut. Gervaise, joka oli kumartunut työnsä yli, nyökäytti päätään hyväksyvästi. Ja Clémencen oli kärsittävä rangaistus pahankurisuudesta, sillä hän oli kyllä tuntenut, miten Lantier, joka ei ollut olevinaan niinä miehinäkään, jo pari kolme kertaa oli nipistänyt häntä, ja hän oli pakahtua kateudesta, kun hän ei haissut myskille niinkuin bulevardin narttu.

Kun kevät tuli, niin Lantier, joka jo kokonaan kuului talonväkeen, rupesi tuumimaan, että hänen pitäisi päästä asumaan samaan kaupunginosaan, jotta olisi lähempänä ystäviään. Hän tahtoi kalustetun huoneen jossakin siistissä talossa. Rouva Boche, vieläpä Gervaisekin tekivät minkä suinkin voivat löytääkseen sen hänelle. Etsittiin läpeensä kaikki läheiset kadut, mutta hän ei vähään tyytynytään, hänellä piti olla iso piha ja huone ensimmäisessä kerroksessa, sanalla sanoen kaikki mukavuudet, mitä voi ajatella. Ja nykyään hän oli joka ilta Coupeaulassa ja näytti mittailevan kattojen korkeutta ja tutkivan, miten huoneet olisivat sijoitettavat. Juuri sellaisen asunnon hän olisi tahtonut. Ei hän toki muuta olisi pyytänytään, vaan olisi ollut tyytyväinen, jos olisi saanut työssijän tässä rauhallisessa ja lämpimässä pesässä. Sitten hän joka kerran lopetti tutkimuksensa tällä lauseella:

— Teillä on tässä sentään saakelin mukava asunto!

Eräänä iltana, kun hän oli siellä syönyt päivällistä ja jälkiruuan aikana sanonut tavallisen lauseensa, Coupeau, joka oli alkanut häntä sinutella, huusi hänelle äkkiä:

— Jääkkinpäs meille, vanha veikko, jos mielesi tekee... Kyllä tässä sovitaan...

Ja hän selitti että kamarista, jossa likaisia vaatteita säilytettiin, saataisiin puhdistamalla sangen siisti huone. Etienne saisi maata puodissa, johon hänelle pantaisiin patja lattialle, ja sillä hyvä.

— Ei, ei, sanoi Lantier, en minä voi siihen suostua. Se häiritseisi teitä liiaksi. Tiedänhän minä, että te teette tarjouksenne hyvästä sydäimestä, mutta tulisi liian kuuma, kun kaikki oltaisiin päällekkäin. Sitäpaitsi jokaisella pitää olla vapautensa. Minun täytyisi kulkea teidän huoneenne läpi, eikä se aina taitaisi olla hauskaa teistäkään.

— Sit' on koko peijakas! sanoi levyseppä läkähtymäisillään naurusta ja takoi nyrkillään pöytään selvitetäkseen ääntään. Aina hänellä vain on tuhmuuksia mielessä!... Mutta, kyllähän siihen keino tiedetään, hiidessä! Siinä kamarissahan on kaksi ikkunaa. No, ei muuta kuin revitään toisen alta seinä pois maata myöten, niin siitä saadaan ovi. Silloin, ymmärrätkös, sinä pääset sisälle pihan kautta, ja saammehan me, jos hyväksi näemme, tukkia vielä tämän väliovenkin. Silloin ei tarvitse nähdä ei kuulla toisistaan mitään, ja kumpikin saa olla kotonaan rauhassa.

Syntyi äänettömyys. Hatuntekijä mutisi:

— Niin! sillä tavalla, voisihan se käydä päinsä... Mutta en minä sittenkään, minä olisin liiaksi teidän tiellänne.

Hän välitti katsoa Gervaiseen, mutta odotti nähtävästi, ennenkuin tahtoi suostua, että tämäkin sanoisi jotakin. Gervaise oli kovasti harmissaan miehensä ehdotuksesta; ajatus, että Lantier tulisi asumaan heille, ei tosin sinänsä loukannut eikä juuri saattanut levottomaksi; mutta se hänet pani arvelemaan, mihin hän saisi sijoitetuksi likaiset vaatteet. Levyseppä kuvaili vielä, mitä etuja siitä olisi kummallekin. Viidensadan francin hyyry oli aina tuntunut hiukan paljolta. No niin! Lantier maksaisi heille valmiiksi kalustetusta huoneesta kaksikymmentä francia kuussa; se ei kävisi kalliiksi hänelle, ja se auttaisi heitä hyyrymaksussa. Coupeau lisäsi vielä, että hän otti hankkiakseen heidän vuoteensa alle suuren laatikon, johon koko korttelin likaiset vaatteet mahtuivat. Silloin Gervaise alkoi epäröidä ja näytti kysyvän katseellaan neuvoa muori Coupeaulta, jonka Lantier oli voittanut puolelleen jo kuukausia sitten tuomalla hänelle karamellejä yskänlääkkeeksi.

— Ette te toki meitä häiritseisi, sanoi Gervaise viimein.
Voitaisiinkin se jollakin tavalla järjestää...

— Ei, kiitoksia, ei, toisti hatuntekijä. Te olette liian ystävällisiä, enkä minä tahdo käyttää väärin teidän hyväntahtoisuuttanne.

Nyt ei Coupeau sietänyt enempää. Aikoiko hän vielä kauvankin siinä kursailla? Johan hänelle sanottiin, että tarjous tehtiin hyvästä sydäimestä! Hänhän teki heille siinä palveluksen, pitihän hänen se ymmärtää! Sitten hän raivoisella äänellä huusi:

— Etienne, Etienne!

Poika oli nukkunut pöytää vasten. Hän nosti päätään kavahtaen pystyyn.

— Kuule, sano hänelle että sinä tahdot ... niin tälle herralle ... sano hänelle oikein kovasti: Tahdon!

— Tahdon! sopersi Etienne vielä unen toreissaan.

Kaikki purskahtivat nauramaan. Mutta Lantier sai pian takaisin vakavan arvokkuutensa, häh puristi Coupeaun kättä pöydän ylitse sanoen:

— Minä suostun... Tapahtuuhan se molemminpuolisen ystävyuden nimessä, vai kuinka? Niin minä suostun pojan tähden.

Jo seuraavana päivänä, kun talonomistaja, herra Marescot oli tullut viettämään tunnin Bochelaisten porttikamarissa, meni Gervaise puhumaan hänelle asiasta. Ensin tämä näytti levottomalta, kielsi jyrkästi ja suuttui, ikäänkuin olisi tahdottu jaottaa maan tasalle puolet hänen taloaan. Mutta tarkastettuaan juurta jaksain kaikki paikat ja töllisteltään ilmaan nähdäkseen, etteivät vain ylemmät kerrokset siitä sortuisi, hän kumminkin lopulta antoi suostumuksensa, mutta sillä ehdolla, ettei siitä hänelle tullut mitään kustannuksia; ja Coupeaulaisten täytyi allekirjottaa paperi, jossa he sitoutuivat vuokra-aikansa loppuessa panemaan kaikki paikat entiseen kuntoonsa. Samana iltana levyseppä toi mukanaan kirvesmiehen, puusepän ja maalarin, hauskoja tovereita, joiden piti sukaista tämä pikku tehtävä työpäivänsä päätyttyä Coupeaulaisia auttaakseen. Uuden oven paikoilleen paneminen ja huoneen siistiminen eivät kuitenkaan menneet alle satakunnan francia ottamatta lukuun, mitä viini maksoi, jolla työtä kustutettiin. Levyseppä sanoi sälleille, että hän maksaisi heille myöhemmin sillä rahalla, minkä hän saisi vuokralaisensa ensimmäisestä hyyrin maksusta. Sitten tuli kysymys huoneen kalustamisesta. Gervaise jätti sinne muori Coupeaun kaapin, lisäksi vei hän sinne pöydän ja kaksi tuolia omasta kamaristaan. Vihdoin täytyi hänen ostaa pesupöytä ja sänky täydellisine tilavaatteineen, mikä yhteensä teki satakolmekymmentä francia, jotka hänen oli maksettava kymmenen francin erissä kuukausittain. Jos Lantier'n kaksikymmentä francia menisikin kymmenen kuukauden kuluessa etukäteen tehtyihin velkoihin, niin myöhemmin siitä tulisi sievoiset tulot.

Kesäkuun ensi päivät olivat käsissä, kun hatuntekijä muutti sinne asumaan. Edellisenä päivänä Coupeau oli tarjoutunut noutamaan hänen kapsäkkiään hänen asunnostaan, ettei tarvitseisi maksaa kolmeakymmentä souta ajurille. Mutta toinen oli ollut hiukan hämillään, sanoen, että hänen kapsäkkinsä oli liian raskas, ikäänkuin hän viime hetkeen asti olisi tahtonut salata, missä hän asui. Hän saapui iltapäivällä, kolmen tienoossa. Coupeau ei ollut kotona. Ja Gervaise, joka oli puodin ovella vastassa, kävi vallan kalpeaksi tuntiessaan kapsäkin ajurin rattailta. Se oli heidän vanha kapsäkkinsä, sama, joka oli tullut heidän matkassaan Plassansista, nyt ränsistynyt ja hajoamaisillaan, niin että se vain nuorien avulla pysyi koossa. Hän näki sen palaavan, niinkuin hän usein ennen oli uneksinnut, ja saattoi kuvitella mielessään, että sama ajuri toi sen hänelle takaisin, sama ajuri, jolla Lantier oli karannut kiillottajattaren kanssa. Boche tuli auttamaan Lantier'ta. Pesijätär seurasi heitä ääneti, hiukan päästä pyörällä. Kun he olivat laskeneet taakkansa keskelle huonetta, sanoi hän jotakin sanoakseen:

— No nyt se on sitä myöten valmista.

Hän tointui kuitenkin pian, nähdessään että Lantier, joka aukoi nuoran solmuja, ei katsonut edes

häneen päinkään; ja hän lisäsi:

— Herra Boche, tulettehan juomaan lasin meidän kanssamme.

Ja hän kävi hakemassa litran viiniä ja laseja. Poisson sattui juuri kulkemaan ohitse katukäytävällä virkapuvussa. Gervaise iski hänelle silmää hymyillen. Poliisi ymmärsi täydellisesti mitä se merkitsi. Kun hän oli virantoimituksessa ja hänelle iskettiin silmää, niin se tiesi, että hänelle tarjottiin lasi viiniä. Useinpa hän kävelikin tuntikausia pesijättären puodin edessä odottamassa, että hänelle iskettäisiin silmää. Ettei kukaan näkisi, hän silloin aina tuli pihan kautta ja särpi lasinsa piilossa.

— Kas! kas! sanoi Lantier, nähdessään hänen tulevan sisälle, vai te se olette, Badingue!

Hän kutsui häntä piloillaan Badingueksi, osottaakseen, kuinka hän halveksi keisaria. Poisson piti sen hyvänä niin jäykän näköisenä, ettei voinut tietää, tokko se häntä ensinkään suututti. Muuten molemmat miehet, vaikka he erosivatkin poliittisissa mielipiteissään, olivat tulleet hyvin hyviksi ystäviksi.

— Kai te tiedätte että keisari on ollut poliisina Lontoossa, sanoi vuorostaan Boche. Niin, annan kunniasanani siitä, että hän on korjannut talteen juopuneita naisia.

Gervaise oli sillä välin täyttänyt kolme lasia pöydälle. Itse hän ei tahtonut juoda, sillä hänen sydämensä ei ottanut vastaan. Mutta hän jäi huoneeseen katsomaan miten Lantier päästeli irti viimeiset nuorat, haluten tietää, mitä kapsäkki sisälsi. Hän muisti, että yhdessä nurkassa oli ollut kasa sukkiä, kaksi likaista paitaa ja vanha hattu. Vieläköhän siinä olivat samat tavarat? Vieläköhän hänen piti nähdä menneisyytensä riekaleet? Mutta Lantier ei vielä avannut sen kantta, vaan otti lasinsa ja kilisti toisten kanssa.

— Kippis!

— Kippis! vastasivat Boche ja Poisson.

Pesijätär täytti uudestaan lasit. Miehet pyyhkivät huuliaan kämmenellään. Vihdoin hatuntekijä avasi kapsäkin. Siinä oli sikin sokin sanomalehtiä, kirjoja, vanhoja pukuja ja liinavaatemyttyjä. Hän veti siitä esille peräkkäin kastrullin, parin saappaita, Ledru-Rollin'in pystykuvan, jolta nenä oli särkynyt, kirjaillun paidan ja työhousut. Ja Gervaise, joka kumartui katsomaan, tunsu siitä nousevan tupakan ja lian hajun, mikä on omituinen henkilöille, jotka yksinomaan pitävät huolta ulkokuorestaan, siitä mikä heistä näkyy. Ei, vanha hattu ei enää ollut vasemmanpuoleisessa kulmassa. Siinä oli kerä, jota hän ei tuntenut, luultavasti jonkun naisen lahjottama. Silloin hän rauhottui, tuntien epämääräistä surumielisyyttä seuratessaan katseellaan esineitä, kysyen itseltään, olivatko ne hänen vai toisten aikuisia tavaroita.

— Tunnettekos tämän, Badingue? kysyi Lantier.

Hän pisti poliisin nenän eteen pienen, Brysselissä painetun kirjan: *Napoleon III:n rakkausseikkailut*, joka oli kuvilla kaunistettu. Siinä kerrottiin muitten kaskujen joukossa, mitenkä keisari oli vietelleyt erään kokin kolmentoistavuotiaan tyttären; ja kuva esitti Napoleon III:n paljain säärin, ainoastaan kunnialeģionan leveä nauha paidan päällä, ajamassa takaa tyttöä, joka pakeni häntä.

— Ähä, semmoista se on ihan! huudahti Boche, jonka himokkaita taipumuksia kuva kutkutti. Juuri niin se aina tapahtuu!

Poisson oli hämillään, masennettuna, eikä hän keksinyt sanaakaan keisarin puolustukseksi. Sehän seisoi kirjassa, hän ei voinut väittää vastaan. Kun Lantier ilkkuvan näköisenä yhä piti kuvaa hänen nenänsä alla, kohautti hän olkapäitään ja huusi:

— No, entäs sitten? Eikö sitä muka miehen luonto vaadi?

Lantier'ltä tämä vastaus tukki suun. Hän asetti kirjansa ja sanomalehtensä kaapin hyllylle; ja kun hän näytti olevan pahoillaan siitä, että hänellä ei ollut pientä kirjahyllyä riippumassa pöydän yläpuolella lupasi Gervaise hänelle hankkia semmoisen. Hänellä oli Louis Blanc'in *Kymmenen vuoden historia*, paitsi ensimmäistä osaa, jota hän ei ollut koskaan omistanutkaan, Lamartinen *Girondistain historia* kahden soun vihkosina, Eugène Sue'n *Pariisin mysteeriot* ja *Vaeltava Juutalainen*, ottamatta lukuun eräitä filosoofisia ja humanistisia kirjoja, joita hän oli kokoellut vanhojen kirjojen kauppiailta. Mutta varsinkin sanomalehtiään hän katseli hellästi ja kunnioittavaisesti. Niitä oli hänellä kokoelma, jonka hän itse oli kerännyt vuosien kuluessa. Joka kerran kun hän kahvilassa luki sanomalehdestä kirjoituksen, joka hänen mielestään oli onnistunut, osti hän lehden ja pani sen talteen. Siten hänelle niitä oli kertynyt suunnaton pinkka, kaikenaikuisia ja kaikkennimisiä, jotka olivat ladotut päällekkäin, ilman minkäänlaista järjestystä. Otettuaan pinkan esille kapsäkin pohjalta, hän taputteli sitä ystävällisesti sanoen toisille

miehille.

— Katsokaapas tätä! Niin, se on minun, eikä kellään ole mitään sen vertaista... Te ette voi aavistaakaan, mitä se sisältää. Se tahtoo sanoa, että jos puoletkaan siinä löytyivistä aatteista pantaisiin käytäntöön, niin se yhdellä iskulla puhdistaisi koko yhteiskunnan. Niin, teidän keisarinne ja kaikki hänen poliisinsa saisivat nuolla näppiään... Mutta hänet keskeytti Poisson, jonka punaiset viikset ja keisarillinen piikkiparta alkoivat liikkua hänen kelmeässä naamassaan.

— Entä sotajoukko, sanokaapas mihinkä te sen panette?

Silloin Lantier kiivastui. Hän huusi iskien nyrkillään sanomalehtiinsä:

— Minä tahdon militarismin häviötä ja kansojen veljeytymistä... Minä tahdon etuoikeuksien, arvonimien ja yksinoikeuksien poistamista... Minä tahdon palkkojen ja tulojen tasanjakoa ja rahvaan korotettavaksi kunniaan... Kaikki vapaudet, kuuletteko! Kaikki!... Ja avioeroa!

— Niin, niin, avioero siveyden tähden! kannatti Boche.

Poisson otti majesteetillisen ryhdin ja vastasi:

— Mutta jospa minä en välitäkään teidän vapauksistanne? Olenhan minä vallan vapaa!

— Jos ette välitä, jos ette välitä ... matki Lantier innoissaan. Ei, te ette ole vapaa!... Jos te ette välitä, niin minä lähetän teidät Cayenneen, minä! niin, Cayenneen keisarinne ja koko hänen roistojoukkoineen!

Näin he aina kävivät toistensa kimppuun joka kerran kun tapasivat toisensa. Gervaise, joka ei pitänyt väittelyistä, tuli tavallisesti sovittamaan. Hän ponnistihe irti siitä herpoutumistilasta, johon hän oli vaipunut nähdessään vanhan kapsäkkinsä täynnä entisen rakkautensa hävitettyä tuoksua; ja hän osotti laseja miehille.

— Se on totta, sanoi Lantier, äkkiä rauhottuneena, ottaen lasinsa.
Maljanne!

— Maljanne! vastasivat Boche ja Poisson, kilistäen lasejaan hänen kanssaan.

Kumminkin Boche näytti levottomalta ja katsoi poliisiin kulmainsa alta.

— Pysyyhän tämä meidän keskisenä asiana, eikö niin, herra Poisson? kuiskasi hän viimein. Teille tulee näytetyksi ja puhutuksi kaikellaista...

Mutta Poisson ei antanut hänen puhua loppuun asti. Hän pani kätensä sydämelleen ikäänkuin selittääkseen, että kaikki jäi sinne. Ei hän ollut tullut vakoilemaan ystäviään, se oli selvä. Kun Coupeaukin tuli kotiin, tyhjennettiin vielä toinen litra. Poliisi lähti sitten pois pihan kautta ja alkoi taas jäykkänä ja ankarana marssia määrättyä askeleitaan katukäytävällä.

Ensi aikoina kaikki oli mullin mallin pesijättären talossa. Lantier'lla oli kyllä eri huoneensa, sisäänkäytävänsä ja avaimensa, mutta kun viime hetkessä oli päätetty olla tukkimatta välioivea, niin siitä oli seurauksena, että hän useimmiten tulikin kulkeneeksi puodin kautta. Likaisista vaatteistakin oli Gervaisella paljon vastusta, sillä hänen miehensä ei hommannutkaan hänelle isoa laatikkoa, josta hän oli puhunut. Gervaisen oli pakko ahtaa niitä hiukan kaikkialle nurkkiin, etupäässä oman sänkynsä alle, mikä ei ollut kovinkaan miellyttävää kesäisinä öinä. Sekin oli hänestä hyvin kiusallista, että joka ilta täytyi tehdä tila Etiennelle keskelle puotia; kun hänen apulaisensa valvoivat myöhempään, nukkui poika tuolille odottaessaan. Niinpä, kun Goujet ehdotti hänelle, että Etienne lähetettäisiin Lilleen, jossa hänen entinen isäntänsä, muudan mekaanikko, oli oppipoikain tarpeessa, niin Gervaisesta tämä ehdotus tuntui hyvin houkuttelevalta, varsinkin kun poika ei viihtynyt kotona, vaan haluten päästä omaksi isännäkseen, pyysi häntä suostumaan. Mutta hän pelkäsi, että Lantier panisi jyrkästi vastaan. Hänhän oli tullut asumaan heidän luokseen ainoastaan ollakseen lähellä poikaansa; hän kai ei tahtonut erota hänestä juuri kaksi viikkoa muuttonsa jälkeen. Mutta kun Gervaise arkaillen puhui hänelle asiasta, piti hän tuumaa hyvin hyvänä ja sanoi, että nuorten työmiesten tarvitsi nähdä maailmaa. Sinä aamuna, jona Etienne lähti matkaan, piti hän hänelle puheen hänen oikeuksistaan, sitten hän suuteli häntä ja lausui:

— Muista että tuottaja ei ole orja, mutta että jokainen joka ei ole tuottaja on kuhnuri.

Senjälkeen talon toimet taas alkoivat mennä entistä torkkuvaa menoaan, uusiin oloihin taivuttiin ja vaivuttiin vastustelematta. Gervaise tottui pian siihen, että pyykkivaatteet olivat hujan hajan, ja että Lantier alituiseen kulki edes takaisin. Tämä puhui aina suurista kaupoistaan; hän lähti toisinaan ulos, tukka hyvästi kammattuna, valkoinen paita päällä ja kaulus kaulassa, olipa hän joskus yötäkin poikessa; sitten hän tuli takaisin ollen olevinaan pilalle väsyksissä ja valitellen päätään, ikäänkuin hän olisi

väitellyt koko vuorokauden maailman tärkeimmistä kysymyksistä. Tosiasia oli kumminkin, että hän vietti päivänsä laiskuudessa. Siitä ei ollut vaaraa, että hän olisi saanut känsiä kämmeniinsä! Hän nousi tavallisesti ylös kymmenen tienoossa, kävi kävelemässä iltapäivällä, jos sää häntä miellytti, tai pysyi sadepäivinä puodissa, jossa hän silmäili sanomalehteään. Siitä tuli hänen vakituinen tyyssijansa, siellä hän viihtyi kuin kala vedessä, hameiden keskellä, haki aina naisten seuraa, ihaili heidän raakoja sukkeluuksiaan ja yllytti heitä niitä laskettelemaan, mutta puhui itse aina hyvin siististi; ja se selitti, minkätähden hän niin mielellään hangotteli pesijätärten seuraan, jotka eivät juuri sanojaan valinneet. Kun Clémence oikein päästi sanatulvansa valloilleen, kuunteli hän tyytyväisenä hymyillen ja väänteli ohuita viiksiään.

Työhuoneen haju, työnaiset, jotka hikisinä heiluttivat rautojaan paljain käsivarsin, koko tämä alkoovilta näyttävä soppa, jossa koko korttelin naisväen vaatevarasto oli yhtenä sekamelskana, näytti olevan kuin häntä varten tehty pesä, jota hän kauvan aikaa oli uneksinut, turvapaikka, jossa hän sai rauhassa nauttia laiskuudestaan.

Ensi aikoina kävi Lantier syömässä François'n luona Poissonniers-kadun kulmassa. Mutta kolmena, neljänä päivänä viikossa hän söi päivällistä Coupeaulassa. Viimein hän pyysi päästä kokonaan talon ruokaankin ja lupasi siitä maksaa viisitoista francia joka lauantai. Siitä lähtien hän ei enään liikkunut sieltä minnekkään, vaan asettui kokonaan taloksi. Hänen nähtiin kulkevan aamusta iltaan puodin ja peräkamarin väliä paitahihassillaan ja komentelevan kovalla äänellä; ottipa hän vastaan asiamiehiäkin ja otti käsiinsä koko talon johdon. Kun François'n viini ei häntä miellyttänyt, sai hän Gervaisen taivutetuksi ostamaan sitä Vigouroux'ltä, vieressä asuvalta hiilikauppiaalta, jonka vaimoa hän kävi nipistelemässä tilauksia tehdessään. Sitten hänestä Coudeloup'n leipä oli huonosti paistettua; ja hän lähetti Augustinen hakemaan leipää Meyerin wieniläisestä leipomosta Poissonnièren esikaupungista. Hän vaihtoi myöskin ryytikauppiaan le Hongren eikä pitänyt entisistä muuta kuin Polonceau-kadun teurastajan, paksun Charles'in hänen poliittisten mielipiteittensä tähden. Kuukauden kuluttua hän tahtoi, että kaikki ruuat olisi pitänyt valmistaa öljyn kanssa. Clémence teki hänestä pilaa sanoen, että se vietävän Provençelainen ei koskaan päässyt eroon öljytahroistaan. Hän valmisti itse munakkaita, joita hän paistoi molemmilta puolilta, niin että ne tulivat ruskeampia kuin letut ja tanakoita kuin piirakkaat. Hän piti silmällä muori Coupeauta, että pihvit piti paistaa koviksi kuin saappaan pohjat, hän lisäsi sipulia joka paikkaan ja suuttui, jos salaattiin pantiin lisäheiniä, epäillen, että niissä voisi olla myrkyä. Mutta hänen lempiruokansa oli muudan soppa, hyvin paksua, veteen keitettyä vermisellilientä, johon hän kaatoi puoli pulloa öljyä. Hän yksin söi sitä Gervaisen kanssa, sillä toiset, pariisilaiset, olivat vähällä olleet oksentaa kaikki sisälmyksensä, kun kerran olivat uskaltaneet sitä maistaa.

Vähitellen Lantier oli ruvennut pitämään huolta perheen asioista. Kun Lorilleux'läiset olivat vastahakoisia hellittämään kukkarostaan muori Coupeaulle tulevat sata souta, niin hän oli selittänyt, että heitä vastaan voitiin nostaa juttu. Saivatko he muka olla välittämättä ihmisistä! Kymmenen francia piti heidän maksaa kuussa! Ja hän meni itse hakemaan näitä kymmentä francia esiintyen niin rohkeasti ja samalla rakastettavasti, että ketjuntekijän akka ei uskaltanut olla antamatta. Nyt rouva Lerat'kin antoi kaksi sadan soun rahaa. Muori Coupeau olisi suudellut Lantier'n käsiä, joka sitä paitsi oli sovintotuomarina mummon ja Gervaisen välisissä riidoissa. Kun pesijätär tuskastuneena tiuski anopilleen ja tämä meni itkemään vuoteeseensa, niin hän työnsi heidät kummankin toistensa syliin ja pakotti heidät suutelemaan toisiaan, kysyen heiltä, luulivatko he huvittavansa ihmisiä murjotuksellaan. Nanastakin hän otti pitääkseen huolta; hänen mielestään oli tyttö saanut kerrassaan huonon kasvatuksen. Siinä hän ei ollutkaan väärässä, sillä kun isä tahtoi häntä kurittaa, niin äiti piti tytön puolta, ja kun äiti vuorostaan löi häntä, niin isä nosti siitä kauhean metakan. Nana oli ihastuksissaan saadessaan vanhempansa usutetuksi toistensa kimppuun, ja tietäen edeltäpäin saavansa anteeksi, hän teki senkin seitsemänkymmentäseitsemän kolttosta. Nyt hän oli keksinyt mennä leikkimään vastapäätä olevalle kengityslaitokselle; siellä hän kiikkui koko päivän käreiden aisoilla, oli piilosilla katupoikien kanssa hämärän pihan perällä, jota pajan punainen tuli valaisi; ja yht'äkkiä hän sieltä taas ilmestyi juosten ja kirkuen, tukka hajallaan ja silmät liassa, poikalauma kintereillään, ikäänkuin vasaroiden pauke äkkiä olisi säikäyttänyt kakarakatraan pakosalle. Lantier yksin voi häntä torua; mutta Nana tiesi hänellekin keinon. Tämä kymmenvuotias tyttöletukka kiemaili ja keikaili hänen edessään kuin täysin kehittynyt nainen, ja vilkui häneen katsein, joista jo kevytmielisyys kiilui. Lopulta oli Lantier kokonaan ottanut huolekseen hänen kasvatuksensa: hän opetti häntä tanssimaan ja puhumaan Pariisin roskaväen murretta.

Vuosi kului sillä tavalla. Naapurit luulivat, että Lantier'llä oli korkoja, sillä ainoastaan siten voitiin selittää Coupeaulaisten ylellinen elämä. Tosin Gervaise yhä vieläkin ansaitsi rahaa, mutta nyt kun hänellä oli elätettävänä kaksista miestä, jotka eivät tehneet mitään, niin puodin tulot eivät totisesti voineet riittää, varsinkaan kun pesulaitos oli käynyt huonommaksi ja ihmiset olivat ruvenneet sitä hylkimään ja työntekijät mässäivät aamusta iltaan. Tosiasia oli, että Lantier ei maksanut mitään, ei hyrryä eikä ruokaansa. Ensimmäisinä kuukausina hän oli suorittanut osamaksuja, sitten hän ei ollut tehnyt muuta kuin puhunut suuresta summasta, joka hänen piti saada, ja jolla hän myöhemmin aikoi

maksaa kaikki yhdellä kertaa. Gervaise ei enää tohtinut pyytää häneltä penniäkään. Hän otti leipää, viiniä ja lihaa velaksi. Laskut nousivat joka taholla, ne kasvoivat kolmella, neljällä francilla joka päivä. Hän ei ollut suorittanut yhtään souta huonekalukauppiaille eikä kolmelle sällille, kirvesmiehelle, puusepälle ja maalarille. Kaikki nämä ihmiset alkoivat nurista, hänelle oltiin vähemmän kohteliaita puodeissa, mutta hän oli ikäänkuin hullaantunut velkaantumisen kiihkosta; hän valitsi aina kalleinta tavaraa, antautui kokonaan herkkutalunhalunsa valtaan, kun hän ei enää maksanut mitään; ja pohjaltaan hän oli vielä hyvin rehellinen, haaveksien ansaitsevansa aamusta iltaan satoja franceja, vaikka hän ei oikein tiennyt, miten se kävisi päinsä, jaellakseen kourakaupalla sadan soun kolikoita hankkijoille. Sanalla sanoen, hän vaipui yhä syvemmälle, ja sitä mukaa kun hänen asiansa menivät alas päin, hän puhui liikkeensä laajentamisesta. Kumminkin oli pitkä Clémence kesän keskipalkoilla lähtenyt tiehensä, koska työtä ei riittänyt tarpeeksi kahdelle apulaiselle, ja koska hän ei moneen viikkoon ollut saanut palkkaansa. Mutta talon häviöstä huolimatta Coupeau ja Lantier vain lihottivat itseään. Ne veitikat pistivät poskeensa koko puodin, rasvottuen liikkeen perikadosta; ja he kilpailivat keskenään, kumpiko sai suuremmat palaset popsitukseksi ja taputtelivat piloillaan vatsaansa jälkiruokaa syötäessä, jotta muka ruoka pikemmin sulaisi.

Naapurien kesken oli tärkeinä puheenaineena kysymys siitä, oliko Lantier'n ja Gervaisen entinen suhde todellakin alkanut uudestaan. Siitä olivat mielipiteet eriäväisiä. Lorilleux'läisten puheiden mukaan Nilkuttaja teki minkä suinkin voi saadakseen hatuntekijän uudestaan pauloihinsa, mutta tämä ei hänestä huolinut, piti häntä liiaksi nukkavieruna, kun hänellä oli kaupunki täynnä nätipinaamaisia nuoria tyttöjä. Bochelaisten tietojen mukaan sitä vastoin pesijätär oli ensimmäisestä yöstä lähtien mennyt entisen puolisonsa viereen, heti kun se pölkkyä Coupeau oli alkanut kuorsata. Olipa asianlaita kummin tahansa, mutta puhtaalta peliltä se ei ainakaan näyttänyt; mutta maailmassa on niin paljon saastaa, vieläpä pahempaakin, että tämä kolmen hengen yhdyselämä alkoi tuntua ihmisistä luonnolliselta, vieläpä siivoltakin, sillä he eivät koskaan tapelleet ja säilyttivät kumminkin sopivaisuuden ulkomuodon. Totisesti olisi vielä myrkyllisempi löyhkä lyönyt vastaan monesta muusta perheestä, jos olisi pistänyt nokkansa niiden sisällisiin asioihin. Coupeaulassa edes haisi kunnan ihmisiltä. Kaikki kolme pitivät huolta omista asioistaan, juopottelivat ja makailivat yhtenä, estämättä naapureita nukkumasta. Sitä paitsi Lantier oli vallottanut koko korttelin hausalla käytöksellään. Se suupalto osasi tukkia suun kaikilta rolliakoilta, eivätkä he päässeet mihinkään selvyyteen hänen suhteistaan Gervaiseen. Kun hedelmämuija väitti makkaramummolle, ettei mitään suhteita ollut olemassakaan, niin tämä näytti olevan sitä mieltä, että se oli todellakin vahinko, koskapa Coupeaulaiset siten tulivat vähemmän mieltäkiinnittäviksi.

Gervaise oli kumminkin aivan rauhallinen Lantier'n suhteen, eikä mitään sopimatonta juohtunut hänen mieleensä. Asiat menivät niin pitkälle, että häntä syytettiin sydämettömäksi. Sukulaiset eivät käsittäneet hänen vihaansa hatuntekijää kohtaan. Rouva Lerat, jonka mieluisin tehtävä oli tunkeutua rakastavien väliin, kävi joka ilta Gervaisen luona; ja kohteli Lantier'ta kuin vastustamatonta miestä, jonka syliin ylpeimpäinkin naisten täytyi langeta. Rouva Boche ei olisi mennyt takuuseen siveydestään, jos olisi ollut kymmentä vuotta nuorempi. Kaikki nämä naiset hänen ympärillään ihan kuin liittoutuivat salaa yhä kiihkeämmin ahdistamaan Gervaiseä, ikäänkuin he itse olisivat saaneet tyydytystä himolleen antaessaan hänelle rakastajan. Mutta Gervaiseä se vain kummastutti, sillä hän ei huomannut Lantier'ssa niin suurta viehätysvoimaa. Epäilemättä hän oli muuttunut edukseen: hänellä oli aina palttoo päällä, ja hän oli hankkinut itselleen sivistystä kahviloista ja valtiollisista yhdistyksistä. Mutta Gervaise, joka tunsikin hänet hyvin, näki hänen silmiensä läpi aina hänen sieluunsa saakka ja huomasi siellä vieläkin koko joukon asioita, jotka tuottivat hänelle vilun väristyksen. Ka, jos hän kerran niin miellytti toisia naisia, niin miksi eivät he rohjenneet itse koetella mokomata herraa? Sen hän kerran sanoikin Virginille, joka osottautui kiihkeimmäksi. Silloin rouva Lerat ja Virginie kiihottaakseen häntä, kertoivat hänelle Lantier'n ja pitkän Clémencen lemmentauksista. Niin, hän ei ollut huomannut mitään; mutta niin pian kuin hän oli mennyt ulos jollekin asialle, oli hatuntekijä vienyt hänen apulaisensa kamariinsa. Nykyään heidät tapasi usein yhtenä, Lantier kävi luultavasti Clémencen luona.

— Entäs sitten? sanoi pesijätär hiukan väräjäväällä äänellä, mitäs se minua liikuttaa?

Ja hän katsoi Virginien keltaisiin silmiin, joissa kiilui kultakipeniä kuin kissan silmissä. Tämä nainen siis vielä vihasi häntä, koska hän koetti tehdä hänet mustasukkaiseksi? Mutta ompelijatar tekeytyi tyhmän näköiseksi ja sanoi:

— Eipä tietenkään se teitä liikuta... Arvelin vain, että teidän pitäisi neuvoa Lantier'ta luopumaan siitä tytöstä, ennenkuin hänelle siitä koituu ikävyyksiä.

Pahinta oli, että Lantier, tuntien saavansa kannatusta, muutti esiintymistapaansa Gervaiseä kohtaan. Nykyään hän antaessaan hänelle kättä puristi vähän aikaa hänen sormiaan; hän väsytti Gervaiseä hävyttömän rohkeilla katseillaan, joista tämä selvään luki, mitä hän hänestä tahtoi. Jos hän kulki Gervaisen taatse, painoi hän polvensa hänen hameisiinsa ja puhalsi hänen niskaansa, ikäänkuin

huumataksaan häntä. Kumminkin hän vielä odotti, ennenkuin ryhtyi väkivaltaisuuksiin ja selitti, mikä hänellä oli mielessä. Mutta eräänä iltana ollessaan yksin kotona Gervaisen kanssa hän sanaakaan sanomatta alkoi työntää häntä edessään, ahdisti hänet vapisevana seinää vasten puodin perälle ja tahtoi siellä suudella häntä. Aivan sattumalta tuli Goujet sisälle juuri samassa hetkessä. Silloin Gervaise alkoi rimpuilla vastaan ja pääsikin pakoon. Ja kaikki kolme vaihtoivat muutamia sanoja, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Goujet oli käynyt vallan valkoiseksi naamaltaan ja painanut päänsä alas, luullen tullessaan heitä häiritsemään, ja Gervaisen vastustelleen vain siitä syystä, ettei tahtonut antaa suudella itseään ihmisten nähden.

Seuraavana päivänä Gervaise hyöri puodissaan hyvin onnetonna, kykenemättä silittämään nenäliinaakaan: hän halusi tavata Goujet'a, selittää hänelle, mitenkä Lantier oli pitänyt häntä seinää vasten. Mutta sen jälkeen kun Etienne oli mennyt Lilleen, hän ei enää uskaltanut mennä pajaan, jossa Jano, liikanimeltä Sammumaton, nauroi hänelle hävyttömästi vasten silmiä. Iltapäivällä hän ei kumminkaan jaksanut enää vastustaa haluaan, vaan otti tyhjän korin käsivarrelleen ja lähti ulos sillä tekosyillä, että muka meni noutamaan alushameita pestäviksi Portes-Blanches-kadulta. Tultuaan Marcadet-kadulle, naulatehtaan kohdalle, hän alkoi astua hitaammin, toivoen sattumalta tapaavansa Goujet'n. Luultavasti tämäkin puolestaan oli odottanut häntä, sillä Gervaise oli tuskin viittä minuuttia ollut portilla, kun Goujet tuli ulos.

— Kas, te olette käymässä asioillanne, sanoi hän heikosti hymyillen; olette kai menossa kotiinne...

Sen hän sanoi puhuakseen jotakin. Gervaise kääntyi juuri pois päin Poissonniers-kadulta. Ja he nousivat Montmartrelle päin rinnakkain, mutta ei käsi kädessä. Heillä näytti olevan mielessä sama ajatus, päästä etäälle portilta, etteivät ihmiset luulisi heidän ennakoita sopineen yhtymisestä. Alla päin he astuivat epätasaisella kivityksellä, tehdasten jyristessä heidän ympärillään. Päästyään parin sadan askeleen päähän he vallan luonnollisesti, ikäänkuin olisivat tunteneet paikan, kääntyivät vasemmalle, puhumatta vieläkään mitään, ja tulivat rakentamattomalle tontille. Siinä oli höyrysaunan ja nappitehtaan välille jäänyt kaistale vihreää niittyä, josta päivä oli paikotellen paahtanut nurmikun keltaiseksi; muudan vuohi, joka oli kiinni nuorassa, kierteli seivästään määkien; taustalla harrotti kuivunut puu kirkkaassa auringonpaisteessa.

— Eikö totta! sanoi Gervaise, luulisi olevansa maalla.

He menivät istumaan kuivuneen puun alle. Pesijätär laski korinsa jalkainsa viereen. Heitä vastapäätä kohosi Montmartren kukkula keltaisine ja harmaine, korkeine talorivineen, joiden lomasta pilkotti hiukan laihaa vihannuutta; ja kun he keikistivät päätään, näkivät he taivaan avaruuden hohtavanpuhtaana leviävän yli kaupungin; ainoastaan pohjoisella taivaalla leijaili pieniä valkoisia pilven hattaroita. Mutta kirkas valo häikäisi heidän silmiään, ja he käänsivät katseensa taivaanrannan tasalle, jota vastaan loistivat valkoisina esikaupunkien kaukaiset rakennukset, Varsinkin he seurasivat höyrysaunan ohuen torven hengitystä, kun se tuprutteli ilmoille sankkoja höyrypilviä. Sen raskas huohotus tuntui tuottavan helpotusta heidän ahdistetulle rinnalleen.

— Niin, sanoi Gervaise taas, kun vaitiolo alkoi tuntua kiusalliselta, minä olin lähtenyt asioilleni...

Vaikka hän niin hartaasti oli toivonut selvitystä, niin häneltä yht'äkkiä rohkeus lannistui, eikä hän saanut sanaa suustaan. Häpeän tunne valtasi hänet kokonaan. Ja hän tunsikin kumminkin vallan hyvin, että he olivat tulleet sinne itsestään, puhellakseen juuri siitä; ja siitä he puhelivatkin tarvitsematta lausua sanaakaan. Edellisen illan tapaus oli heidän välillään ikäänkuin raskaana taakkana, joka heitä painosti.

Silloin Gervaise hirveän surumielisyyden valtaamana alkoi kyynelsilmin kertoa rouva Bijardin, pyykkimummonsa kuolinkamppauksesta; hän oli aamulla kuollut kauheita tuskia kärsittyään.

— Se johtui siitä, että Bijard oli potkaissut häntä, sanoi hän lempeällä ja yksitoikkoisella äänellä. Vatsa turposi. Luultavasti oli joitakin sisusosia revennyt. Herra Jumala! kolme päivää kesti hänen kärsimyksensä... Voi sentään! Galeerivankiloissa on raukkoja, jotka eivät ole tehneet niinkään paljoa pahaa. Mutta korkealla oikeudella olisi liian paljon työtä, jos se välittäisi kaikista vaimoista, jotka heidän miehensä tappavat, Yksi potku enemmän tai vähemmän, mitäpä siitä? Se ei tule kuuloon, kun potkuja saa joka päivä. Varsinkin kun vaimo parka tahtoi pelastaa miehensä mestauspölkyltä ja selitti loukanneensa vatsansa langetessaan pyykkipunkkaan... Hän voihki koko yön, ennenkuin henki lähti.

Seppä oli vaiti ja nyppi ruohoja hermostuneesti.

— Siitä ei ole kahtakaan viikkoa, jatkoi Gervaise, kun hän vierotti viimeisen lapsensa, pikku Jules'n; ja hyväpä se onkin, että lapsen ei tarvitse joutua kärsimään... Mutta nyt saa Lalie raukka kaksi pienokaista niskoilleen. Hän ei ole vielä kahdeksankaan vuoden vanha, mutta vakava ja järkevä kuin oikea äiti. Ja lisäksi vielä hänen isänsä pieksää häntä alituisen... Voi sentään, kun muutamat ihmiset

ovat ihan kuin luodut kärsimään.

Goujet katsoi häneen ja sanoi äkkiä vapisevin huulin:

— Te tuotitte minulle surua eilen, niin paljon surua...

Gervaise kalpeni ja puristi kätensä ristiin, mutta toinen jatkoi:

— Tiesinhän minä, että sen piti tapahtua... Mutta teidän olisi pitänyt turvautua minuun, uskoa minulle miten asiat olivat, jotta minulle ei olisi jäänyt turhia toiveita... Hän ei voinut lopettaa. Gervaise oli noussut ylös, ymmärtäen, että Goujet luuli hänen alottaneen entiset suhteensa Lantier'n kanssa, kuten ihmiset väittivät, ja käsivarret suorana hän huusi:

— Ei, ei, minä vannon... Hän työnsi minua ja aikoi suudella se on totta; mutta hänen kasvonsa eivät edes koskeneetkaan minuun, ja se oli ensi kerta kun hän sitä yritti... Oo! minä vannon sen oman henkeni, lasteni hengen ja kaiken kautta, mikä minulle on pyhintä!

Mutta seppä pudisti päätään. Hän epäili, sillä naiset väittävät aina vastaan. Gervaise kävi silloin hyvin vakavaksi ja alkoi puhua hitaasti:

— Te tunnette minut, herra Goujet, enkä minä juuri ole paha valehtelevaan... Totisesti, ei! Se ei ole totta, siitä annan kunniasanani!... Eikä se koskaan tule tapahtumaan, kuuletteko? Ei koskaan! Sinä päivänä jona se tapahtuisi, minusta tulisi vihon viimeinen hylkiö, enkä enää ansaitseisi kunniallisen miehen ystävyyttä, kuten teidän.

Hänellä oli puhuessaan niin uljas ryhti, täynnä suoruutta, että Goujet tarttui hänen käteensä ja veti hänet takaisin istumaan. Nyt seppä hengitti vapaasti, hänen sydämensä riemuitsi. Tämä oli ensi kerta kun hän näinikään piti kiinni Gervaisen kädestä ja puristi sitä. Molemmat olivat ääneti. Taivaalla valkopilvet liukuivat verkalleen kuin joutsenet. Niittykaistaleen kulmalla vuohi oli kääntynyt heihin päin ja katseli heitä päästäen vähän väliä surkean määkinän. Ja he istuivat heittämättä irti toistensa käsistä, silmät kosteina mielenliikutuksesta; heidän katseensa häipyivät kauvas, Montmartren harmahtavalle rinteelle, missä tehtaiden savutorvet korkeana hongikkona reunustivat taivaanrantaa keskellä tätä savista ja autioita laitakaupunkia, jossa kapakoiden vihreät pensaikot liikuttivat heitä kyyneleihin saakka.

— Teidän äitinne on suuttunut minuun, sanoi Gervaise hiljaa. Älkää väittäkö vastaan... Me olemme teille velkaa niin paljon rahaa!

Mutta saadakseen hänet vaikenemaan Goujet ravisti hänen kättään niin rajusti, että se oli mennä sijoiltaan. Hän ei suvainnut rahoista puhuttavankaan. Sitten hän epäröi vähän, mutta sopersi viimein:

— Kuulkaahan, jo kauvan aikaa olen aikonut ehdottaa teille erästä asiaa... Te ette ole onnellinen. Äitini vakuuttaa, että teille vielä käy huonosti...

Hän pysähtyi hiukan hengästyneenä.

— Niin, meidän täytyy lähteä pois yhtenä.

Gervaise katsoi häneen, ymmärtämättä aluksi selvään, hämmästyen tästä äkillisestä rakkauden tunnustuksesta, josta hän ei koskaan ennen ollut puhunut halaistua sanaakaan.

— Mitä te tarkoitate? kysyi hän.

— Niin, jatkoi seppä, pää kumarassa, me lähtisimme yhtenä pois ja eläisimme jossakin, esimerkiksi Belgiassa... Se on melkein minun kotimaani... Tekemällä työtä kumpikin, me pian saisimme hyvän toimeentulon.

Silloin Gervaise sävähti vallan punaiseksi. Vaikka Goujet olisi puristanut hänet rintaansa vasten suudellakseen häntä, ei häntä niin olisi hävettänyt. Olipa hän yhtä kaikki kummallinen mies, kun ehdotti hänelle yhdessä karkaamista, ihan kuin romaaneissa ja korkeimmissa seurapiireissä. Omassa ympäristössään hän kyllä myös oli nähnyt työmiesten hienostelevan naimisissa olevia naisia, mutta he eivät vieneet heitä edes Saint-Denis'hin, se tapahtui siinä missä oltiin, ja muutta mutkitta.

— Voi! herra Goujet, herra Goujet ... sopersi hän keksimättä muuta, mitä sanoa.

— Katsokaahan nyt! jatkoi Goujet. Meitä ei olisi kuin me kaksi. Muut minua vaivaavat, ymmärrättehän?... Kun minä kerran pidän kenestä, niin minä en siedä nähdä häntä toisten parissa.

Mutta Gervaise oli jo tointunut ja hylkäsi hänen ehdotuksensa, puhuen järkevän näköisenä:

— Ei se käy päinsä, herra Goujet. Se olisi hyvin pahasti... Minähän olen naimisissa ja minulla on lapsia... Minä kyllä tiedän, että te minusta pidätte ja säälitte minua. Mutta meille tulisi tunnonvaivoja, emmekä voisi nauttia onnestamme... Pidänhän minäkin teistä, pidän liiankin paljon, antaakseni teidän tehdä tyhmyyksiä. Ja tyhmästi se olisi, se on varma... Ei, uskokaa pois, parasta on olla niinkuin olemme. Me kunnioitamme toisiamme, ja meidän tunteemme ovat sopusointuisia. Se on paljon, se on auttanut minua pysymään lujana useamman kuin yhden kerran. Kun pysyy kunniallisena meidän asemassamme, niin siinä on palkintoa parhaiksi asti.

Goujet pudisti päätään kuunnellessaan. Hän hyväksyi mitä Gervaise sanoi, sillä hän ei voinut väittää sitä vääräksi. Yht'äkkiä hän selvällä päivällä sieppasi hänet syliinsä, puristi häntä niin, että oli vähällä rusentaa hänet rikki, ja painoi tulisen suudelman hänen kaulalleen, ikäänkuin olisi tahtonut syödä hänet. Sitten hän päästi hänet irti, pyytämättä sen enempää: eikä hän enää puhunut heidän rakkaudestaan. Gervaise ei suuttunut, sillä hänen mielestään he olivat kumpikin hyvin ansainneet tämän pienen nautinnon.

Ankara väristys puistatti seppää kiireestä kantapähän, ja hän siirtyi loitommaksi Gervaisesta, ettei uudestaan lankeaisi kiusaukseen ottaa häntä syliinsä; hän ryömi polvillaan, ja tietämättä, mihin käyttäkäsiään, hän alkoi poimia voikukkia, joita hän etäältä heitteli Gervaisen koriin. Siinä kasvoi näet keskellä palanutta nurmikkoa komeita, keltaisia voikukkia. Vähitellen tämä leikki häntä tyynnytti ja huvitti. Vasaran varressa jäykistyneillä sormillaan hän taittoi varovasti kukat ja heitteli niitä yksitellen; ja hänen uskolliset koiransilmänsä nauroivat, kun hän sai kukan osumaan koriin. Pesijätär istui nojaten selkäänsä kuivettuneeseen puuhun; hän oli iloinen ja pirteä ja korotti ääntään saadakseen sen kuulumaan yli höyrysaahan torven ankaran huohotuksen. Kun he lähtivät pois astuen rinnatusten ja puhellen Etiennestä, joka viihtyi hyvin Lillessä, oli Gervaisella kori täynnä voikukkia.

Oikeastaan Gervaise ei tuntenut itseään Lantier'n edessä niin rohkeaksi, kuin hän itse väitti. Tosin hän oli varmasti päättänyt olla sallimatta hänen koskea itseensä edes sormenpäillänsäkään, mutta hän pelkäsi, että jos Lantier milloin koskisi häneen, hänen entinen raukkamaisuutensa palaisi, se velto leväperäisyys, jonka valtaan hän antautui, tehdäkseen ihmisille mieliksi. Lantier ei kumminkaan uudistanut yritystään. Hän joutui monta kertaa olemaan kahden Gervaisen kanssa, mutta pysyi aina siivolla. Hänen harrastuksensa esineenä näytti tätä nykyä olevan makkaranmyyjätär, neljänkymmenenviiden vuoden vanha, mutta hyvin hyvästi säilynyt nainen. Rauhottaakseen Goujet'ta Gervaise puhui hänelle makkaranmyyjättärestä. Virginielle ja rouva Lerat'lle hän vastasi, kun he kehuivat hänelle hatuntekijää, että tämä ei suinkaan kaivannut hänen ihailuaan, kun kerran kaikki naapurin naisväki oli häneen hullaantuneita.

Coupeau toittotti kaikille koko korttelissa, että Lantier oli hänen ystävänsä, oikea ystävä. Ihmiset saivat hänestä nähden rauhassa soittaa suutaan, sillä hän tiesi, mitä hän tiesi, ja vähätteli kaikista juoruista, kun kerran rehellisyys oli hänen puolellaan. Kun he sunnuntaina kaikki kolme lähtivät kävelyille, pakotti hän vaimonsa kulkemaan edeltä hatuntekijän käsikynkässä, ainoastaan näyttääkseen mahtiaan kadulla; ja itse hän katsoi uhitellen ihmisiin, heti valmiina antamaan selkään jokaiselle, joka vähänkin uskaltaisi ilvehtiä. Tosin hänestä Lantier oli hiukan ylpeä, kun piti itseään muka liian hyvänä ottamaan rehellistä ryyppyä, ja hän pilkkasi häntä siitä, että hän osasi lukea ja puhui kuin asianajaja. Mutta muuten hän julisti hänet hiton hyvänahkaiseksi mieheksi. Koko Chapellesta ei olisi löytynyt toista niin luotettavaa toveria. Sanalla sanoen, he ymmärsivät toisensa ja olivat kuin luodut toisiaan varten. Ystävyys miesten kesken on lujempi kuin naisen ja miehen välinen rakkaus.

Täytyy mainita eräs seikka, että nimittäin Coupeau ja Lantier pitivät yhdessä alituisia kemuja. Lantier lainaili nykyään rahaa Gervaiselta, milloin kymmenen, milloin kaksikymmentä francia, kun hän vainusi rahaa olevan kotona. Aina hän muka tarvitsi niitä suuriin asioihinsa. Saatuaan rahat taskuunsa hän sanoi viipyvänsä kauvan asioillaan ja houkutteli Coupeaun mukaansa: ja istuen nenät vastakkain pöydän ääressä jossakin läheisessä kapakassa he pistivät poskeensa kaikellaisia herkkuruokia, joita ei saanut kotona, ja huuhtelivat niitä hienolla viinillä. Levyseppä tosin olisi mieluummin ottanut aivan vaatimattomasti rehellisen humalan, mutta häneenkin vaikutti hatuntekijän hienostunut maku, kun tämä löysi ruokalistasta niin eriskummallisia kastikkeiden nimityksiä. Ei olisi luullut, että mies saattoi olla niin arkapintainen ja niin ranttu. Semmoisiapa ne näyttävät olevan kaikki Etelä-Ranskassa. Niinpä hänelle eivät kelvanneet mitkään kiihottavat ruuat; hän piti pitkät puheet eri ruokalajien terveellisyydestä, ja jos paistissa oli hänen mielestään liiaksi suolaa tahi pippuria, käski hän sen viemään takaisin. Vielä arempi hän oli ilmanvedolle, hän pelkäsi sitä kuin ruttoa ja haukkui koko ravintolan väen silmät korvat täyteen, jos jokin ovi oli jäänyt raolleen. Sen lisäksi hän oli niin saita, ettei antanut kuin kaksi souta viinurille seitsemän, kahdeksan francin ateriasta. Siitä huolimatta hänen edessään vavistiin ja hyvin hänet tunnettiin Coupeaun kanssa ulkobulevardeilla, Batignollesista Bellevilleen saakka. He kävivät Batignollesin valtakadulla syömässä Caen'in makkaroita, joita heille tarjottiin pienillä kuumilla lautasilla. Montmartren alapäässä he löysivät koko korttelin parhaat simpukat *Bur-le-Duc'in* ravintolasta. Kun he kiipesivät mäen päälle, *Galetten myllylle* saakka, paistettiin siellä heille kaniini. Martyryrien kadulla *Syreenin* ravintolassa oli vasikan pää erikoisvetovoimana;

Cliagnancourt'in viertotiellä taas *Kultatien Leijonan* ja *Kahden Kastanjapuun* ravintolat tarjosivat paistettuja munuaisia, jotka oli viedä kielen mennessään. Mutta he kääntyivät useimmiten vasemmalle, Bellevillen puolelle, missä heillä oli pöytä varattuna *Bourgognen Viinitarhassa*, *Sinisessä Kellotaulussa* ja *Kapusiinimunkissa*; niissä he olivat niin tuttuja, että huolehti saattoivat tilata mitä hyvänsä vaikka silmät kiinni. Näistä salaisista retkistään he seuraavana päivänä puhuivat ainoastaan peitetyin sanoin nälvinessään Gervaisen perunoita. Toipa Lantier kerran erääseen *Galetten Myllyn* pensaikkoon naisenkin, jonka seuraan Coupeau hänet jätti jälkiruokaa syömään.

Luonnollisesti ei voi yht'aikaa juhlia ja tehdä työtä. Niinpä kävikin, että sen jälkeen kun hatuntekijä tuli taloon, levyseppä, joka jo ennestäänkin laiskotteli kelpolailla, ei enää koskenutkaan työkaluihinsa. Kun hän vielä milloin otti vastaan työtä, väsyttyään laiskana vetelehtimiseen, niin toveri haki hänet käsiinsä työmaalta, pilkkasi häntä pahanpäiväisesti tavatessaan hänet riippumassa solmunuoransa päässä kuin mikäkin savustettu kinkku, ja huusi häntä tulemaan alas ottamaan ryyppyn. Silloin levyseppä aina heitti työnsä siihen paikkaan ja alotti juomareissun, joka kesti päiviä ja viikkoja. Vie sua pojat, sellaisia retkiä! Kaikki koko korttelin kapakat käytiin läpi; aamuhumalaa haudottiin puolille päiville ja verestettiin iltasella, jolloin ryyppy seurasi toisiaan, kunnes viimeinen lasi kallistettiin myöhään yöllä viimeisen kynttilän sammussa. Hatuntekijä, se heittiö, ei ollut koskaan mukana loppuun asti, vaan juotettuaan toisen humalaan, hän jätti hänet omiin hoteisiinsa ja palasi yksin kotiin, ollessaan itse hauskimillaan. Hän otti kyllä myös aika humalan, mutta sitä ei hänestä huomannut. Ainoastaan kun tunsu hänet hyvästi, näki sen siitä, että hänen silmänsä kävivät pienemmiksi, ja että hän tuli tungettelevaisemmaksi naisia kohtaan. Levyseppä sitä vastoin kävi inhottavaksi; kun hän oli juonut vähänkin, ei hänestä enää ollut mihinkään koko miehestä.

Marraskuun alkupuolella Coupeau joutui sellaiselle juomaretkelle, joka päättyi kerrassaan kurjasti sekä hänelle että toisille. Edellisenä päivänä hän oli saanut työtä. Lantier oli tällä kertaa täynnä hyviä periaatteita; hän saarnasi työtä, sillä työ jalostaa ihmistä. Vieläpä hän aamulla nousi ylös ennen päivännousua, lähti saattamaan ystävänsä työmaalle ja puhui vakavasti, kuinka hän hänessä kunnioitti työmiestä, joka todella oli sen nimen arvoinen. Mutta päästyään *Pikku Civetten* kohdalle, joka juuri avattiin, he astuivat sisälle syömään luumun ja ottamaan ryyppyn, yhden ainoan ryyppyn, juodakseen yhtenä maljan lujan päätöksensä vahvistukseksi, että nyt oli elämä parannettava. Vastapäätä tarjoilupöytää istui penkillä Paistikas nojaten seinään, polttamassa piippuaan, huonotuulisen näköisenä.

— Kas! Paistikaskos se täällä vetelehtii, sanoi Coupeau. Vai ei työ maita?

— Eipä tahdo maittaa, vastasi toveri venytellen raajojaan. Mestarit, mokomat, nehän ne tahtovat tympäistä... Eilen erosin minäkin työstäni... Yksiä lurjuksia ja roistoja koko joukkokunta.

Ja Paistikas otti vastaan luumuryypyn, joka hänelle tarjottiin. Sitä kai hän olikin siinä odottamassa, että pääsisi osalliseksi toisten viinoille. Mutta Lantier rupesi puolustamaan isäntiä; vastuksensa ne oli heilläkin, siitä hänellä kyllä oli kokemusta, kun itse oli ollut työnantajana. Kaunista joukkiota ne olivat työmiehetkin! Aina juopottelemassa! Laiskoja vetelyksiä, jotka jättivät työnsä keskellä tilausta ja ilmestyivät takaisin, vasta kun rahat oli lopussa. Hänellä oli esimerkiksi ollut muudan pieni picardilainen, joka tuhlassi ajureihin kaikki, mitä irti sai; heti kun hän oli nostanut viikon palkkansa, oli hän lähtenyt ajelemaan ja viipynyt poissa päiväkausia. Olikos sekin nyt työmiehelle sopivaa huvia? Sitten Lantier äkkiä kävi isäntienkin kimppuun. Hän näki selvään kumpienkin viat ja sanoi totuuden itsekullekin. Saastaista sukua he olivat perältäkin, häpeämättömiä verenimijöitä, ihmisryöjiä. Hän voi, Jumalan kiitos! nukkua hyvällä omallatunnolla, sillä hän oli aina kohdellut työmiehiään ystävänä eikä ollut tahtonut heidän hiellään ansaita miljoonia kuten toiset.

— Lähdetäämpäs nyt, poikaseni, sanoi hän kääntyen Coupeaun puoleen. Täytyy lopettaa ajoissa, ettei tulla liian myöhään.

Paistikas lähti, kädet riipuksissa, heidän kanssaan. Ulkona päivä tuskin vielä sarasti, hämärä pilvinen päivä; edellisenä päivänä oli satanut, ilma tuntui hyvin lauhkealta. Kaasuliekki oli vasta sammutettu; katu oli vielä hämärän peitossa ja täyttyi Pariisia kohti rientävien työmiesten jalkojen töminästä. Coupeau astui työkalulaukku olalla kerskuvan näköisenä kuten mies, joka kerrankin on sattunut tekemään päätöksen pysyä lujana. Hän kääntyi ympäri ja kysyi:

— Paistikas, tahdotko sinä työtä? Isäntä pyysi minua toimittamaan jonkun toverin, jos voisin.

— Ei kiitoksia, vastasi Paistikas, minä lopettelen vielä joutenoloani... Esitäppäs asiasi Saappaalle, joka eilen etsi työtä... Odotappas, Saapas onkin luultavasti tuolla sisällä.

Ja kun he saapuivat kadun alapäähän, huomasivat he todellakin Saappaan ukko Colomben luona. Aikaisesta hetkestä huolimatta loisti tulet jo Ansan ikkunoista, joiden luukut oli avattu. Lantier jäi ovelle kehottaen Coupeautä pitämään kiirettä, sillä heillä ei ollut enää kuin parhaiksi kymmenen minuuttia aikaa.

— Kuinka? Vai aijot sinä mennä sen kärilään Bourguignon'in luokse! huusi Saapas, kun levyseppä oli toimittanut hänelle asiansa. Ei minua enää narrata siihen pesään! Ennemmin panen hampaat naulaan vaikka ensi vuoteen asti... Mutta et sinä veli veikkoseni viivy siellä kolmeakaan päivää, sen minä sinulle sanon!

— Ihan todella! kurjin paikka maailmassa... Sieltä ei pääse hievahtamaanakaan. Mestari on alituiseen niskassa. Entäs kohtelu sitten, emäntä haukkuu juopoksi, ja puodissa on kielletty syljeksimästä. Minä lähdin sieltä hiiteen heti ensimmäisenä iltana.

— Olipa hyvä, että varoitit minua. Ei siellä minunkaan luuni ennätä vanheta... Saahan häntä koettaa tänä päivänä; mutta jos isäntä minua suututtaa, niin minä otan häntä niskasta kiinni ja painan koreasti istumaan akkansa selkään, ymmärrätkös!

Levyseppä puristi toverin kättä kiittääkseen häntä hyvistä tiedonannoista, ja teki jo lähtöä, mutta silloin Saapas suuttui. Piru viekөөn! saiko Bourguignon muka estää heitä ottamasta ryyppyä? Eivätkö he muka enää sitten olleetkaan miehiä puolestaan? Mestari voi hyvin odottaa viisi minuuttia. Ja Lantier'kin tuli sisälle ottamaan ryyppyn ja siinä he nyt neljän miehen seisovat tiskin ääressä. Saapas, jonka kengät olivat läntässä, pusero liasta mustana ja lakki reuhka takaraivolla, mellasti kovasti ja pyöritti silmiään ikäänkuin hän olisi ollut Ansan isäntä. Hänet oli julistettu juomarien keisariksi ja sikojen kuninkaaksi, kun hän oli syönyt eläviä sontiaisia ja purrut kissan raatoa.

— Kuulkaapas, te sen kitupiikki! huusi hän ukko Colombeille, antakaapas mulle sitä keltaista, sitä ensimmäisen numeron aasinkustanne.

Ja kun ukko Colombe, joka kalpeana ja tyynenä seiso i tiskinsä takana, sininen neulottu takki päällä, oli täyttänyt neljä lasia, niin nämä herrat tyhjensivät ne yhdellä kulauksella, ettei neste ennättäisi väljähtyä.

— Tuntuu se yhtä kaikki hyvältä mennessään, murahti Paistikas.

Se saakelin Saapas kertoi nyt hullunkurisen jutun. Perjantaina hän oli ollut niin humalassa, että toverit olivat kitanneet piipun kiinni hänen suuhunsa kourallisella kipsiä. Toinen siitä olisi jo heittänyt henkensä, mutta hän sen kesti iltikseen, vieläpä siitä ylpeilikin.

— Eivätkö herrat tahdo lisää? kysyi ukko Colombe käheällä äänellään.

— Tietysti, kaatakaapa toiset lasit, sanoi Lantier. Nyt on minun vuoroni.

Nyt alettiin puhua naisista. Paistikas oli viime pyhänä käynyt akkansa kanssa Montrougessa tätinsä luona. Coupeau kysyi kuulumisia *Intian kapsäkistä* eräästä Chaillot'n pesulaitoksesta, jonka omistajatar oli hyvin tuttu talossa. Oltiin juuri aikeissa ryyptä, kun Saapas huomasi Goujet'n ja Lorilleux'n, jotka menivät ohitse, ja huusi heitä tulemaan sisälle. He tulivat ovelle asti, mutta eivät suostuneet astumaan sisälle. Seppä ei sanonut olevansa minkään juonnin tarpeessa. Ketjuntekijä, joka vilusta väristen puristi taskussaan isännälle vietäviä kultaketjuja, ryki ja estelihe sanoen, että yksi tippakin viinaa pani hänet jo kellelleen.

— Tekopyhiä nahjuksia! murisi Saapas. Mahtavat nurkkapielissä ryypeksiä.

Ja pistettyään nokkansa lasiinsa ärjäsi hän ukko Colombeille:

— Kuuleppas, sinä myrkkymestari, sinä olet vaihtanut pulloja!... Älä luulekaan voivasi minua puijata sekotuksillasi!

Päivä oli jo siksi valjennut, että Ansan isäntä sammutti kaasun. Coupeau puolusti lankoaan sillä, että hän todellakaan ei sietänyt mitään väkeviä, mikä oikeastaan ei ollut hänelle rikokseksi luettava. Hänestä oli seppäkin oikeassa, sillä sehän oli pidettävä onnena, ettei milloinkaan janottanut. Ja hän puhui taas työhön lähdistään, mutta Lantier selitti hänelle mahtipontisesi, mitä hyvä tapa vaati: hänen oli ainakin vuorostaan tarjottava ryyppy toisille, ennenkuin livisti tiehensä; ystäviä ei käynyt noin vaan raukkamaisesti hylkääminen, vaikka olikin menossa täyttämään velvollisuuttaan.

— Aikookohan hän vielä kauvankin jaaritella meille työstään! huusi Saapas.

— Se on siis herran vuoro? kysyi ukko Colombe Coupeaulta.

Tämä maksoi ryyppy. Sitten tuli Paistikkaan vuoro. Hän kumartui supattamaan jotakin isännän korvaan, mutta tämä pudisti eväten päätänsä. Saapas ymmärsi ja alkoi taas syyttää haukkumisia ukko Colombe tomppelille. Kuinka! hänen laisensa vanha rämä uskalsi kohdella huonosti toveria! Kaikki kapakoitsijathan antoivat velaksi! Mokomaan hornanreikään pitikin joutua häväistäväksi! Isäntä pysyi

tyynenä, huojutteli ruumistaan, nojaten isot nyrkkinsä tiskin reunaan, ja sanoi kohteliaasti:

— Lainatkaa rahaa herralle, sehän on yksinkertaisempaa.

— Piru vie! Sen teenkin, kyllä minä hänelle lainaan, karjui Saapas.

He! Paistikas, paiskaa rahat sen nylkyrin kitaan!

Päästyään kerran vauhtiin hän viskasi vihansa Coupeaun laukkuun, jota tämä yhä vielä piti olallaan, ja kääntyen levyysepän puoleen hän jatkoi:

— Sinä näytät ihan imettäjältä. Heitä hiiteen tuo kapalovauvasi. Sehän painaa sinut köyryselkäksi.

Coupeau epäröi hiukan, mutta sitten hän rauhallisesti laski laukkunsa maahan, ikäänkuin olisi tehnyt päätöksensä kypsän harkinnan perästä, ja sanoi:

— Nyt onkin jo liian myöhä. Saatanhan minä mennä Bourgignon'in luo aamiaisen jälkeenkin. Sanon syyksi, että eukollani oli vatsanväänneitä... Kuulkaapas, isä Colombe, minä jätän työkaluni tämän penkin alle ja käyn hakemassa ne puolen päivän aikaan.

Lantier nyökäytti päätään hyväksyen tämän toimenpiteen. Työtä on tehtävä, siitä ei ole epäilemisiäkään; mutta kun on ystävien seurassa, niin kohteliaisuus käy ennen kaikkea. Laiskottelun halu oli heitä vähitellen kutkutellut ja herpaissut, niin että kaikki neljä seisoivat, kädet veltosti riipuksissa, ja katsoivat kypsyvästi toisiinsa. Ja päästyään siitä selville, että heillä nyt oli viisi tuntia jouten oloa edessään, he yht'äkkiä laskivat remuavan ilonsa valloilleen, mukkiloivat toisiaan ja ulvoivat toisilleen helliä sanoja vasten naamaa. Varsinkin Coupeau tunsu mielensä keventyneeksi ja nuortuneeksi ja kutsui toisia »vanhoiksi viinaveikoikseen». Otettiin vielä ryyppy mieheen kaulan kostukkeeksi; sitten mentiin *Aivastelemaan Kirppuun*, pieneen kapakkaan, jossa oli biljardi. Hatuntekijä nyrpisti alussa nenäänsä, sillä se ei ollut juuri erittäin siisti paikka; viinakin maksoi siellä vain yhden francin litra, ja biljardi oli niin tahmea liasta, että pallot siihen tarttuivat kiinni kuin liistariin. Mutta kun peli kerran oli saatu alkuun, niin Lantier, joka oli taitava pelaaja, sai takaisin pirteytensä ja hyvän tuulensa väännellessään ruumistaan pallojen ja kepin liikkeiden mukaan.

Kun aamiaisen aika tuli, sai Coupeau mainion päähänpiston. Hän löi polviinsa huutaen:

— Mennäänpäs hakemaan Janoa. Minä tiedän missä hän on työssä... Viedään hänet syömään voissa paistettuja vasikanjalkoja muori Louis'n luo.

Ehdotus hyväksyttiin yksimielisesti. Niin, olisipa luullut Janolle, liikanimeltä Sammumaton, kelpaavan voissa paistettujen vasikanjalkojen. Ja niin sitä lähdettiin. Kadut olivat likaiset, ja sataa tihuutti hienostaan, mutta miehillä oli ollut jo liian kuuma sisällä tunteakseen tätä hienoa kastetta raajoissaan. Coupeau vei heidät Marcadet-kadun naulatehtaalle. Kun he saapuivat sinne, runsaasti puoli tuntia ennen työn päättymistä, antoi levyseppä eräälle katupojalle kaksi souta ja käski hänen mennä sisälle sanomaan Janolle, että hänen akkansa oli sairaana ja pyysi häntä heti tulemaan luokseen. Seppä ilmestyikin paikalla hoippuen hyvätuulisen näköisenä, sillä hän näytti vainuavan, että oli tulossa aikamoinen juominki.

— Vai te täällä olettekin, sen junkkarit! sanoi hän heti, kun huomasi heidät kätkeytyneinä erään portin taakse. Johan minä sen tunsin nokassani... No, mitäs hyvää teillä on tiedossa?

Muori Louis'n luona imeksittiin vasikanjalkojen pieniä luita ja haukkua naposteltiin taas isäntiä. Jano, liikanimeltä Sammumaton kertoi, että hänen tehtaallaan oli kiireellinen tilaus suoritettavana. Silloin ei isäntä ollut kovin tarkka neljännestunnista; vaikka oltiinkin poissa huudosta, niin siivolla hän siltä pysyi, sai kiittää onneaan, kun sai työmiehensä myöhemminkin takaisin. Sitä vaaraa ei ollut olemassakaan, että kukaan isäntä koskaan uskaltaisi erottaa työstään Janon, liikanimeltä Sammumaton, sillä nykymaailman aikaan ei ollut löydettävissä enää hänen vertaisiaan työmiehiä. Vasikanjalkojen jälkeen syötiin munakasta. Jokainen joi litransa viiniä. Muori Louis tuotti viininsä Auvergnestä, veripunaista viiniä, jota olisi voinut veitsellä leikata. Elämä alkoi tuntua hauskalta, ruvettiin innostumaan.

— On se koko kiusanhenki, se minun isäntäni! huusi Jano jälkiruokaa syödessä. Eikös se riivattu näet ole asettanut kelloa pajaansa. Kello, sehän on olemassa orjia varten... Mutta soikoon! Piru minut periköön, jos minut vielä tänään tavataan alasimen ääressä! Viisi päivää olen ollut ahkerassa työssä, niin että kannattaa sitä nyt tasatakin... Jos hän rupeaa minulle mukisemaan, niin minä näytän hänelle, mikä on mikä.

— Minun täytyy erota teistä, sanoi Coupeau tärkeän näköisenä, minä lähden työhön. Niin, olen vannonut vaimolleni... Pitäkää te vain lystiä, tiedättehän, että minä hengessä olen teidän kanssanne.

Toiset häntä pilkkasivat, mutta hän näytti niin päättäväiseltä, että kaikki lähtivät häntä saattamaan,

kun hän sanoi menevänsä noutamaan työkalujaan ukko Colomben Ansasta. Hän otti laukkunsa penkin alta ja asetti sen eteensä siksi aikaa kun otettiin erorypyt. Kello yhden aikaan seuralaiset vielä tarjosivat vuoroon ryyppyjä toisilleen. Silloin Coupeau kyllästymistä osottavalla liikkeellä vei työkalunsa takaisin penkin alle; ne olivat hänen tiellään, hän ei voinut lähestyä tiskiä kompastumatta niihin. Olisi ollut kovin noloa lähteä kesken pois, ennättihän hän vielä seuraavanakin päivänä mennä Bourgignon'in luokse. Toiset neljä, jotka väittelivät palkkakysymyksistä, eivät ensinkään hämmästyneet, kun levyseppä pitemmittä selvityksittä ehdotti, että lähdettäisiin hiukan jalottelemaan bulevardille. Sade oli lakannut. Kävelyretki rajottui siihen, että he kädet riipuksissa astuivat peräkkäin pari sataa askelta; he eivät enää keksineet mistä puhua, sillä raitis ilma tuntui heistä oudolta, eivätkä he viihtyneet ulkona. Hitaasti, tarvitsematta edes kyynäspäällään nykäistä toisiaan, he vaistomaisesti nousivat takaisin päin Poissonniers-katua ja astuivat sisälle François'n viinikauppaan ottamaan kulauksen pullosta. He olivat todellakin sen tarpeessa virkistyksekseen. Kadulla kävi mieli kovin surulliseksi; siellä oli lokaa niin paksulta, ettei olisi hennonut heittää ulos edes poliisiakaan. Lantier työnsi toverit pieneen kamariin, ahtaaseen putkaan, johon ei mahtunut kuin yksi pöytä, ja jonka himmeäruutuinen lasiseinä erotti yhteisestä salista. Tavallisesti hän tahtoikin istua yksityisessä huoneessa, sillä siellä sai ottaa humalan herättämättä ihmisten huomiota. Eikös täällä ollut hyvä olla? Sai olla ihan kuin kotonaan, vieläpä ottaa unetkin, jos ketä halutti. Hän tilasi sanomalehden, levitti sen auki eteensä ja silmäili sitä kulmakarvat rypyssä. Coupeau ja Saapas olivat alkaneet lyödä korttia. Kaksi litran pulloa ja viisi lasia oli pöydällä.

— No? mitäs se tuo paperi tietää? kysyi Paistikas hatuntekijältä.

Hän ei vastannut heti. Sitten hän sanoi nostamatta silmiään lehdestä:

— Minä luen edustajakamarista. On siinäkin tasavaltalaisia, neljän soun miehiä, senkin vietäviä tyhjäntoimittajia koko vasemmisto! Ei suinkaan kansa ole valinnut heitä pehmoisia puhumaan!... Tuokin tuossa on olevinaan oikeauskoinen ja hännystelee kumminkin ministereitä, niitä roistoja! Jos minä olisin edusmiehenä, niin minä nousisin puhujalavalle ja sanoisin: Haistakaa hapan! Niin, en sen enempeä, se on minun mielipiteeni!

— Oletteko kuulleet että Badinguet[6] on tapellut akkansa kanssa koko hovinsa nähden, kertoi Jano, liikanimeltä Sammumaton. Ihan todella, panen vaikka pääni panttiin. Ja ihan tyhjistä riitaannuttuaan. Badinguet oli humalassa.

— Jättäkää meidät rauhaan politiikaltanne! Lukekaa ennemmin murhista, se on paljon hausempaa, huusi levyseppä, jatkaen korttipeliään.

Lasit tyhjennettiin. Lantier alkoi lukea ääneen:

»Pöyristyttävä rikos on pannut kauhun valtaan Gaillon'in kunnan (Seine-et-Marne'n departementissa). Poika on lyönyt lapiolla isänsä kuoliaaksi, ryövätäkseen häneltä kolmekymmentä sousta...»

Kaikilta pääsi kauhistuksen huuto. He olisivat tahtoneet mielellään olla katsomassa, kun se mies tehtiin päätä lyhemmäksi! Ei, mestaus ei riittänyt; hänet olisi pitänyt hakata pieniksi palasiksi. Lapsenmurhajuttu sai niinkään heidän luontonsa nousemaan: mutta hatuntekijä piti siveellisen käsityksensä mukaan naisen puolta, pannen koko syyn hänen viettelijänsä niskoille; sillä jos jokin miesroikale ei olisi hankkinut poikaa tyttö paralle, ei tämä olisi voinut sitä surmata. Mutta aivan haltioihinsa tulivat he, kun luettiin urosteoista, joita markiisi T— oli suorittanut tullessaan kello kahden aikaan aamulla eräästä tanssipaikasta ja puolustautuessaan kolmea voroa vastaan Invalidien bulevardilla; riisumatta edes hansikkaitaan hän oli selviytynyt kahdesta ensimmäisestä rosvosta iskemällä heitä päällään vatsaan, ja kolmannen hän oli korvanlehdestä taluttanut poliisivartioon. Silläpä oli vasta lujat näpit! Vahinko, että hän oli aatelismies!

— Kuulkaapas tätä, jatkoi Lantier. Tässä tulee ylhäisön uutisia. »Bretigny'n kreivitär näyttää vanhimman tyttärensä nuorelle Valançayn paroonille, Hänen Majesteettinsa apulantille. Morsiuslahjojen joukossa on yli kolmensadantuhannen francin edestä pitsiä...»

— Mitä se meitä liikuttaa, keskeytti Paistikas. Ei heidän paitansa väriä kysytä... Olkoonpa tytöllä vaikka kuinka paljon pitsejä, niin samasta reiästä hänen on katseltava kuuta kuin muidenkin.

Kun Lantier näytti aikovan jatkaa lukuaan, niin Jano, liikanimeltä Sammumaton, tempasi häneltä lehden ja istuutui sen päälle sanoen:

— Ohoh, jo riittää!... Siinä sillä on lämmin... Ei paperi muuhun kelpaakaan.

Sillä välin Saapas, joka tarkasteli korttejaan, iski voitonriemulla nyrkkinsä pöytään, hän oli voittanut.

— Saat pyyhkiä partaasi, huusivat toiset Coupeaulle.

Tilattiin kaksi litraa lisää. Lasit eivät enää saaneet seista tyhjinä. Viini alkoi nousta miesten päähän. Kello viiden tienoossa elämä rupesi jo käymään inhottavaksi, jonka tähden Lantier pysyi vaiti ja aikoi salaa livahtaa tiehensä; niin pian kuin alettiin huutaa ja kaataa viiniä maahan, ei se häntä enää huvittanut. Coupeau nousi juuri ylös tehdäkseen juomarien ristinmerkin. Silloin hatuntekijä käyttäen hyväkseen melua, joka seurasi tätä tempua, rauhallisesti astui ovesta ulos. Toverit eivät edes huomanneetkaan hänen lähtöään. Hänkin oli jo aikalailla päissään. Mutta ulkona humala haihtui tuuleen; hän saavutti pian entisen vakavuutensa ja palasi rauhallisesti puotiin, jossa kertoi Gervaiselle, että Coupeau oli ystävien seurassa.

Kaksi päivää kului. Levyseppää ei kuulunut kotiin palaavaksi. Hän vierteli lähiseudun kapakoissa, mutta ei tiedetty tarkalleen, missä. Jotkut kumminkin sanoivat nähneensä hänet muori Baquet'n luona, *Perhosessa* ja *Rykvässä veitikassa*. Mutta toiset vakuuttivat hänen olleen yksin, jota vastoin toiset olivat tavanneet hänet seitsemän tai kahdeksan samallaisen juopporentun seurassa. Gervaise kohautti olkapäitään näyttäen taipuvan kohtaloonsa. Jumala paratkoon! Piti kai siihenkin tottua! Hän ei lähtenyt juoksemaan miehensä perästä; vaikka hän huomasiakin hänet jossakin viinikaupassa, niin hän kiersi toista tietä, ettei vain suututtaisi häntä; ja hän odotti hänen kotiin tuloaan kuunnellen yöllä, eikö kuuluisi hänen kuorsaustaan oven takaa. Coupeau makasi milloin missäkin, rikkatunkiolla, jollakin penkillä, tyhjällä rakennustontilla tai suorastaan katuojassa. Seuraavana aamuna hän vielä kohmelossa edellisen päivän juopottelusta lähti uudelle juomaretkelle, otti ensin pieniä naukkuja lohdutukseksi, sitten neljänneksiä ja litroja toveriensa kanssa, häipyi välillä heidän seurastaan, mutta löysi heidät taas hurjissa juomingeissa, joista hän palasi pää niin täynnä, että järki seisoj kokonaan ja kadut tanssivat hänen silmissään; yö pimenei ja päivä valkeni humalan ja kohmelon vaihdellessa. Siitä tuli loppu, vasta kun hän sai maatuksi niin kauvan, että humala kokonaan haihtui. Gervaise lähti kumminkin toisena päivänä kuulustamaan häntä ukko Colomben Ansasta; Coupeau oli nähty siellä viisi eri kertaa, muuta tietoa ei Gervaiselle voitu antaa; ja voimatta ryhtyä mihinkään hänen täytyi tyytyä siihen, että vei kotiin miehensä työkalut, jotka olivat jääneet penkin alle.

Nähdessään illalla pesijättären ikävissään, ehdotti Lantier, että he yhdessä menisivät kahvilakonserttiin saadakseen viettää hauskan hetken. Gervaise ei ensin suostunut, hän ei ollut sillä päällä, että olisi tehnyt mieli nauraa. Muuten hän ei olisi pannut vastaan, sillä hatuntekijän tarjous tuntui hänestä niin rehelliseltä, ettei hän voinut epäilläkään hänellä olevan petosta mielessä. Lantier näytti ottavan osaa hänen onnettomuuteensa ja osottautui todellakin isälliseksi. Coupeau ei ollut vielä koskaan ollut poissa kahta yötä perätysten. Gervaise ei saanut rauhaa, vaan kävi ainakin joka kymmenes minuutti silitysrauta kädessä kurkistamassa ovelta molempiin suuntiin, eikö hänen miestänsä näkyisi tulevaksi. Hän sanoi, että hänellä oli semmoinen levottomuus jaloissaan, ettei hän kestänyt yhdessä kohden. Voisihan Coupeau taittaa jäsenensä, kaatua ja jäädä hevosmiesten jalkoihin; sittenpä hänestä pääsisi. Gervaise ei näet sanonut olevan sydämessään jäljellä vähintäkään ystävyyttä mokomata renttua kohtaan. Mutta yhtä kaikki oli kiusallista olla alituisessa epätietoisuudessa, tuliko hän kotiin, vai ei. Ja kun kaasut sytytettiin ja Lantier uudestaan puhui hänelle konserttiin lähdestä, niin hän suostui. Tuhmahan hän olisi ollut, jos olisi kieltäytynyt huvista, kun hänen miehensä jo kolme päivää oli viettänyt sellaista elämää, kuin jokainen olisi ollut viimeinen. Kun kerran toinen ei tullut takaisin, niin mitäpä hänkään pysymään kotona? Hänestä nähden sai vaikka koko hökkeli palaa, jos tahtoi. Hän olisi kernaasti itse pistänyt sen tuleen, niin häntä alkoi tämä elämä kyllästyttää.

Päivällinen syötiin kiireesti. Lähtiessään hatuntekijän käsipuolella, kahdeksan aikaan, pyysi Gervaise muori Coupeauta ja Nanata heti menemään makuulle. Puoti suljettiin. Hän meni pihaoven kautta ja antoi avaimen rouva Bochette ja pyysi häntä olemaan hyvän ja toimittamaan hänen miehensä makuulle, jos se sika tulisi kotiin. Hatuntekijä odotti häntä porttikäytävässä, hienot vaatteet päällä, viheltäen laulun säveltä. Gervaisella oli silkkileninkinsä. He astuivat hiljakseen katukäytävää pitkin, nojaten toisiinsa, ja kun puotien ikkunoista valo lankesi heihin, näyttivät he hymyillen puhelevan keskenään puoliääneen.

Kahvilakonsertti oli Rochechouart'in bulevardin varrella vanhassa, pienessä kahvilassa, jota oli laajennettu pihan puolelle tehdyllä lautakatoksella. Sisäänkäytävää valaisi rivi ovelle ripustettuja värillisiä lasilyhtyjä. Pitkiä ohjelmilmoituksia oli liimattu puulaatoille ja asetettu maahan katukäytävän reunaa vasten.

— Tässä se nyt on, sanoi Lantier. Tänä iltana esiintyy ensi kerran kuplettilaulajatar, neiti Amanda.

Mutta hän huomasi Paistikkaan, joka myös oli lukemassa ilmoitusta. Paistikkaalla oli toisessa silmäkulmassa mustelma muistona jostakin edellisestä päivänä saamastaan nyrkin iskusta.

— Missäs Coupeau on? kysyi hatuntekijä katsellen ympärilleen. Coupeau on siis teistä häipynyt?

— Aikoja sitten, eilen jo, vastasi toinen. Muori Baquet'n luota lähdetessä alkoivat nyrkit heilua. Minä en pidä käsirysystä... Muori Baquet'n viinurin kanssa syntyi näet riita yhdestä litrasta, jonka hän

tahtoi maksattaa kahdesti... Silloin minä luikin tieheni ja olen nyt ottanut sievoiset unet.

Häntä haukotti vieläkin, vaikka hän oli nukkunut kymmenen tuntia. Muuten hän oli kokonaan selvinnyt humalastaan, mutta tylsän näköinen, risainen takki täynnä untuvia; sillä hän oli nähtävästi maannut vaatteet päällä.

— Ja te ette tiedä, missä minun mieheni on? kysyi pesijätär.

— En ensinkään... Kello oli viisi, kun me lähdimme muori Baquet'n luota... Hän taisi lähteä katua alaspäin. Niin, luulenpa nähneeni hänen menevän sisälle *Perhoseen* erään ajurin kanssa... Kyllä ihminen on sentään hullu! Olisi valmis vaikka tappamaan toisen!

Lantier ja Gervaise viettivät hyvin hauskan illan kahvilakonsertissa. Yhdentoista aikaan, kun ovet suljettiin, palasivat he jalan kotiin pitämättä kiirettä. Ilma tuntui kylmähköltä, ihmiset poistuivat parvissa, joukossa oli tyttöjä, jotka olivat tikahtua naurusta puiden varjossa, kun miehet heitä kovin läheltä huvittivat. Lantier hyräili yhtä neiti Amandan lauluista: *Nenäni se kutkuttaa*. Gervaise oli hilpeällä tuulella, ikäänkuin humalassa, ja yhtyi loppusäkeeseen. Hänellä oli ollut hyvin kuuma. Sen lisäksi ne kaksi lasia, jotka hän oli juonut, ynnä tupakansavu ja yhteen sulloutuneen väkijoukon haju olivat ruvenneet hänen mieltään kääntämään. Mutta varsinkin oli neiti Amanda jäänyt elävästi hänen mieleensä. Gervaise ei olisi itse koskaan uskaltanut näyttäytyä niin alastomana yleisölle. Mutta totuuden nimessä täytyi tunnustaa, että sillä naisella oli kadehdittavan hieno hipiä. Ja hän kuunteli aistillisella uteliaisuudella, kun Lantier kertoi yksityisseikkoja kysymyksessä olevasta henkilöstä, aivan kuin hän olisi ollut kahden kesken hänen kanssaan lukemassa hänen kylkiluitaan.

— Kaikki nukkuvat, sanoi Gervaise soitettuaan kolme kertaa, ennenkuin Bochelaiset vetivät portin salvan auki.

Vihdoin se aukesi, mutta porttikäytävä oli pimeä, ja kun hän koputti porttikamarin ikkunaan pyytääkseen avaintaan, huusi portinvartijan vaimo hänelle unimielissään jotakin, josta hän aluksi ei ymmärtänyt mitään. Viimein hän sai selville, että poliisi Poisson oli tuonut Coupeaun kotiin surkeassa tilassa, ja että avain luultavasti oli ovellaan.

— Turkanen! murisi Lantier, kun he olivat tulleet sisälle, mitähän se on täällä tehnyt? Ihanhan täällä läkähtyy.

Tosiaankin siellä haisi kovasti. Gervaise, joka haki tulitikkuja, astui johonkin märkään. Kun hän oli saanut sytytyksi kynttilän, kohtasi heitä ihana näky. Coupeau oli antanut ylen; kamari oli täynnä oksennusta; vuode oli siitä tahmeana, samoin matto ja piironki, jolle sitä oli räiskynyt. Sen lisäksi Coupeau oli pudonnut sängystä, johon Poisson luultavasti oli hänet heittänyt. Siinä hän maata rötkötti kuin sika rapakossaan, kuorsaten suu auki, ja hänen henkensä haisi kuin rutto; toinen poskikin oli ryvettynyt, ja hänen jo harmaantuneet hiuksensa viruivat keskellä pään ympärille levinyttä lätäkköä.

— Voi, sitä sikaa, sitä sikaa! hoki Gervaise inhoten, epätoivoissaan. Hän on ryvettänyt kaikki paikat... Ei koirakaan olisi tehnyt tämmöistä siivoa, koiran raatokaan ei ole niin saastainen.

Kumpikaan ei uskaltanut liikkua, sillä he eivät tienneet mihin laskea jalkansa. Koskaan ei levyseppä ollut tullut kotiin niin päissään eikä hän vielä milloinkaan ollut ryöjännyt kamaria sillä tavalla. Niinpä tämä näky antoikin kovan iskun niille tunteille, joita hänen vaimollaan vielä saattoi olla häntä kohtaan. Kun Coupeau tätä ennen oli tullut kotiin hilppaviinassa tai toisella kymmenellä, ei Gervaise ollut siitä pahastunut eikä se ollut häntä inhottanut. Mutta tällä kertaa, tämä oli jo liikaa, hänen sydämensä nousi sitä vastaan. Hän ei olisi tahtonut kajota häneen pihdilläkään. Pelkkä ajatus, että tuon rutjakkeen nahka koskisi hänen ihoonsa, pöyristytti häntä, ikäänkuin häntä olisi vaadittu heittäytymään pitkäkseen pahan taudin runteleman, kuolleen ruumiin viereen.

— Täytyy minun kuitenkin käydä makuulle, sanoi hän. Enhän minä voi palata makaamaan kadulle... Parasta kai on astua hänen ylitsensä.

Hän koetti harpata juopuneen ylitse, mutta hänen täytyi ottaa kiinni piirongin nurkasta, ettei olisi livennyt oksennukseen. Coupeau tukki kokonaan pääsyn sänkyyn. Silloin Lantier, jota hiukan nauratti, kun hän näki, ettei Gervaise sinä yönä voinut nukkua omalla korvatyynyllään, tarttui hänen käteensä sanoen matalalla ja hehkuvalle äänellä:

— Gervaise ... kuule, Gervaise...

Mutta Gervaise oli ymmärtänyt, riuhtaisihe irti tyrmistyneenä, ja sanoi sinutellen häntä hänkin puolestaan, kuten muinoin:

— Ei, jätä minut... Minä pyydän sinua, Auguste, mene omaan kamariisi... Kyllä minä tulen täällä

toimeen, minä nousen sänkyyn jalkopäästä...

— Gervaise, kuule nyt, elä nyt joutavia ... hoki Lantier. Täällä haisee liian pahalta, et sinä voi jäädä tänne... Tule. Mitä sinä pelkää? Ole huoleti, ei hän kuule mitään!

Gervaise taisteli vastaan, pudisti päätään epävästi, päättävästi. Ikäänkuin näyttääkseen, että hän aikoi jäädä sinne, hän hädissään riisui päältään, heitti silkkihameensa rajusti tuolille. Siinä hän seiso, ainoastaan paita ja alushame päällä, kokonaan valkoisena, kaula ja käsivarret paljaina. Se oli hänen oma sänkynsä, vai miten? Hän tahtoi maata omassa sängyssään. Kaksi kertaa hän koetti vielä löytää puhdasta kohtaa, josta pääsisi sänkyynsä. Mutta Lantier ei hellittänyt, vaan otti häntä kiinni vyötäisistä kuiskaten hänelle sanoja, joiden tarkoitus oli sytyttää hänen verensä tuleen. Voi, mihin asemaan hän oli joutunut! Edessään hänellä oli oma miesroikaleensa, joka esti häntä kunniallisesti painautumasta oman peittonsa alle, ja takanaan toinen hävytön lurjus, jolla ei ollut muuta mielessä, kuin käyttää hyväkseen hänen onnettomuuttaan saadakseen hänet uudestaan pauloihinsa! Kun hatuntekijä korotti ääntään, pyysi hän häntä vaikenemaan. Ja hän kuunteli kurottaen korvaansa huonetta kohden, jossa Nana ja muori Coupeau makasivat. Tyttö ja mummo luultavasti nukkuivat, sillä sieltä kuului raskasta hengitystä.

— Auguste, päästä minut, sinä vielä herätät heidät, sanoi Gervaise, kädet ristissä. Ole järkevä. Toisen kerran, muualla... Ei täällä, ei tyttäreni nähden...

Lantier ei puhunut enää mitään, hymyili vain: ja hän suuteli häntä hitaasti korvalle, samoin kuin muinoin, kiihottaakseen ja huumatakseen häntä. Silloin Gervaiselta voimat herposivat, hän tunsu verensä kohisevan, ja ankara väristys kävi läpi hänen ruumiinsa. Kumminkin hän astui vielä askelen yrittäen lähestyä sänkyä. Mutta hänen täytyi peräytyä. Se ei ollut mahdollista, häntä vastaan löi niin inhottava löyhkä, että hän oli itsekin antaa ylen lakanoilleen. Coupeau makasi viinan voittamana, sikeästi kuin höyhenpatjalla, hautomassa humalaansa, jäsenet jäykkinä kuin kuolleella, ja suu väärässä. Vaikka koko katu olisi tullut sisälle syleilemään hänen vaimoansa, niin ei yksikään karva hänen ruumiissaan olisi liikahtanut.

— Minkäs minä sille mahdan? änkytti Gervaise. Se on hänen syynsä. Minä en voi... Voi, Herra Jumala! Voi, Herra Jumala! Hän karkottaa minut omalta vuoteeltani, minulla ei ole enää vuodetta... Ei, minä en voi. Se on hänen syynsä.

Hän vapisi aivan toistaitoisena. Ja juuri kun Lantier oli työntämässä häntä kamariinsa, ilmestyi Nanan naama pienen kamarin lasiovelle. Tyttö oli herännyt ja hiljaa noussut ylös paitasillaan, unesta kalpeana. Hän katsoi isäänsä, joka virui oksennuksessaan; sitten hän jäi, kasvot painettuina ruutua vasten, odottamaan, kunnes hänen äitinsä alushame hävisi vastapäätä olevasta ovesta toisen miehen luokse. Hän oli hyvin totinen, ja hänen suurissa silmissään paloi turmeltuneen lapsen aistillinen uteliaisuus.

IX.

Sinä talvena muori Coupeau oli vähällä heittää henkensä tukehtumiskohtauksessa. Joka vuosi hän sai joulukuussa semmoisen hengenahdistuksen, joka hänet painoi vuoteen omaksi pariaksi kolmeksi viikoksi. Eipä hän ollutkaan enää viisitoistavuotias, vaan täytti Antin päivänä seitsemänkymmentäkolme vuotta. Ja vaikka hän oli iso ja lihava, oli hän hyvin raihmainen, ja rykiä rahnutti vähimmästäkin syystä. Lääkäri sanoi hänen vielä yskänpuuskaan kuolevankin, yhtä äkillisesti kuin kynttilä sammua tupsahtaa.

Kun muori Coupeaun täytyi pysyä sängyssään, kävi hän niin kärtyisäksi, ettei hänen kanssaan tahtonut kukaan tulla toimeen. Myönnettävä on, että kamari, jossa hän makasi Nanan kanssa, ei ollut juuri hauskimpia. Tytön ja hänen sänkynsä väliin ei mahtunut kuin parhaiksi kaksi tuolia. Vanhat tapetit, harmaata, virttynyttä paperia, riippuivat riekaleina pitkin seiniä. Lähellä katonrajaa olevasta pyöreästä ikkunaluukusta pääsi sinne päivänvalo vain himmeänä ja kelmeänä kuin kellariin. Siellä olo tuntui kovasti tukalalta varsinkin sellaisesta ihmisestä, jonka oli vaikea hengittää. Yöllä hän toki vielä sai paremmin aikansa kulumaan, sillä kun hän itse ei saanut unta, kuunteli hän lapsen nukkumista. Mutta päivillä, kun hänelle ei pidetty seuraa aamusta iltaan, marisi ja itki hän tuntikausia hokien itseksensä pyöritellessään päätänsä tyynyllään:

— Hyvä Jumala, kun minä olen onneton!... Hyvä Jumala, kun minä olen onneton!... Tässä tyrmässä, niin, tässä vankityrmässä ne minut kuolettavat!

Ja kun kuka kävi häntä katsomassa, Virginie tai rouva Boche, kysyäkseen hänen terveydentilaansa, ei hän edes malttanut vastata, vaan alkoi heti ladella valituksiaan.

— Voi, kun se on kovassa, se leipä, jota minä täällä syön! Vennon vierastenkaan luona ei minulla olisi niin paljoa kärsittävä... Eräänkin kerran, kun minä pyysin kupin rohtoteetä, niin eikös ne herjat tuoneet minulle kokonaista vesiruukullista, saadakse moittia minua, että minä muka juon sitä liian paljon... Nanakin, mokoma, jota minä olen koettanut kasvattaa, livistää paljasjaloin tiehensä jo aamulla, enkä minä näe häntä sen koommin koko päivänä. Luulisi, että minä haisen pahalta. Kumminkin hän nukkuu yöllä makeasti eikä heräisi kertaakaan kysymään minulta, mitenkä minä jaksan... Sanalla sanoen, minä olen heidän tiellänsä, ja he odottavat vain minun kuolemaani. Niin, kyllä he minusta pian pääsevät eroon! Minulla ei ole enää poikaa; se pesijätär räähkä on hänet minulta riistänyt. Hän pieksäisi minua, löisi minut kuoliaaksi, ellei hän pelkäisi joutuvansa oikeuden käsiin.

Gervaise kohteli todellakin mummoa toisinaan kovanpuoleisesti. Sitä mukaa kuin liike rappeutui, kävivät ihmiset ärtyisemmiksi ja suuttuivat toisiinsa vähimmästäkin sanasta. Eräänä aamuna oli Coupeau huutanut, kun kohmelo pakotti hänen päätänsä: »Tuo mummo se puhuu aina kuolemastaan, mutta eipä siitä koskaan näy tulevan mitään!» Ne sanat olivat kovasti käyneet muori Coupeaun sydämelle. Häntä moitittiin siitä, että hän maksoi paljon, ja sanottiin aivan rauhallisesti, että säästyisi suuret summat, jos häntä ei enää olisi olemassa. Totta puhuen, ei hänkään käyttäytynyt niinkuin hänen olisi pitänyt. Niinpä hän, joka kerran kun hänen vanhin tyttärensä, rouva Lerat kävi hänen luonaan, ruikutti tälle surkeuttaan ja syytti poikaansa ja miniätään, että he jättivät hänet nälkään kuolemaan, ja sen hän sanoi vain houkutellakseen häneltä kahdenkymmenen soun rahan, jonka hän käytti makeisiin. Myöskin Lorilleux'läisille hän syöti kamaloita juttuja kertoen heille, mihin heidän kymmenet francinsa menivät, pesijättären mielitekoihin, uusiin myssyihin, leivoksiin, joita hän söi salaa toisilta, vieläpä likaisempiinkin asioihin, joista ei uskaltanut puhuakaan. Pari, kolme kertaa hän oli yllyttä ilmi tappeluun koko suvun. Toisen kerran hän oli toisten, toisen kerran toisten puolella; kaikki sotki hän yhteen sekamelskaan.

Hänen yskänsä ollessa kovimmillaan tänä talvena, eräänä iltapäivänä, kun rouva Lorilleux ja rouva Lerat olivat tavanneet toisensa muorin vuoteen ääressä, iski hän heille silmää pyytäkseen heitä kumartumaan. Hän sai tuskin puhutuksi, vaan supitti heille hiljaa:

— Se on siivoa!... Minä kuulin heidän vehkeensä viime yönä. Niin, niin, Nilkuttajan ja hatuntekijän... Ja he vasta elämöivät! Coupeau on kaunis. Se on siivoa!

Hän kertoi katkonaisin lausein, rykien ja ähkyen, että hänen poikansa oli edellisenä iltana tullut kotiin arvatenkin sikahumalassa. Sitten hän unetonna maatessaan oli vallan hyvin erottanut kaikki äänet, miten Nilkuttaja paljain jaloin astui kivilattialla, miten hatuntekijä häntä kutsui ja hiljaa avasi välioiven, ja kaikki mitä sitten seurasi. Sitä mahtoi kestää päivännousuun asti, hän ei tietänyt tuntia ihan tarkalleen, sillä ponnistuksistaan huolimatta hän oli lopulta vaipunut uneen.

— Ilkeintä koko asiassa on, jatkoi hän, että Nana olisi voinut kuulla. Hän oli niin levoton koko yön, vaikka hän tavallisesti nukkuu sikeästi kuin porsas; hän keikkui ja piehtaroi, ikäänkuin hänen sängyssään olisi ollut tulisia kekäleitä.

Kumpikaan nainen ei näyttänyt hämmästyvän.

— Se kai on alkanut jo ensimmäisenä päivänä, sanoi rouva Lorilleux. Mutta kun kerran Coupeaulla ei ole mitään sitä vastaan, niin mitäpä meidänkään tarvitsee siihen sotkeentua? Sen minä vain sanon, että häpeäksi se on koko suvulle.

— Minä jos olisin mummon sijassa, selitti rouva Lerat puristaen huulensa yhteen, niin minä kun säikäyttäisin häntä! Minä huutaisin hänelle jotakin, mitä tahansa: Minä näen sinut! tai: Santarmit ovat täällä!... Erään lääkärin piika kertoi minulle isäntänsä sanoneen, että siitä voi nainen säikähtää kuoliaaksi vissillä hetkellä. Ja jos hän heittäisikin henkensä siihen paikkaan, niin mitäpä siitä? Sen hän ansaitseisikin! Silloinpahan saisi rangaistuksensa siinä, missä on syntiäkin tehnyt.

Koko kortteli tiesi pian, että Gervaise kävi joka yö Lantier'n luona. Rouva Lorilleux pauhasi siitä naapurien kuullen, tuoden julki oikeutetun suuttumuksensa; hän surkutteli veljeään, joka oli sellainen nahjus, että antoi akkansa vetää itseään nenästä vaikka suin päin tervapönttöön; ja hän vakuutti, että jos hän vielä astui jalallaankaan mokomaan myymälään, niin sen hän teki yksinomaan äiti raukkansa tähden, jonka täytyi elää keskellä tätä ruokotonta menoa. Silloin koko kortteli hyökkäsi Gervaisen päälle. Hän se varmaankin oli vietelleyt hatuntekijän. Näkihän sen hänen silmistäänkin. Niin, ilkeistä juoruista huolimatta, se saakelin salajuonien punoja, Lantier pysyi ihmisten suosiossa, sillä hän esiintyi edelleenkin kaikkia kohtaan kunnon miehen arvokkuudella, luki sanomalehteään kulkiessaan katukäytävällä, oli huomaavainen ja kohtelias naisille ja aina valmis jakelemaan heille makeisia ja kukkia. Hitto viekөөn! hän hoiti vain kukon virkaansa; mies on mies, eikä häneltä voi vaatia, että hän vastustaisi naisia, jotka heittäytyvät hänen kaulaansa. Mutta Gervaiseä ei voitu millään puolustaa; hän tuotti häpeää koko Goutte-d'Or'in kadulle. Nanan kummeina kutsuivat Lorilleux'läiset tytön kotiinsa saadakse häneltä lisätietoja. Mutta kun he rupesivat häntä kuulustamaan takaperoisella tavalla, niin

tyttö tekeytyi tyhmän näköiseksi ja vastaili heille peittäen silmiensä liekin pitkien, pehmeiden silmäluomiensa alle..

Vaikka Gervaise näin oli joutunut kaikkien ihmisten ylenkatseen alaiseksi, eli hän rauhassa raukeata ja hiukan uneliasta elämäänsä. Alussa hän oli tuntenut itsensä hyvin syylliseksi, hyvin riettaaksi ja oli inhonnut itseään. Kun hän tuli ulos Lantier'n huoneesta, pesi hän kätensä, kasteli pyyheliinan ja hankasi sillä hartioitaan niin, että niistä oli nahka lähteä, ikäänkuin siten poistaakseen häpeätahransa. Jos Coupeau silloin yritti laskea leikkiä, niin hän suuttui ja juoksi itkien panemaan päällensä puodin perällä; eikä hän suvainnut hatuntekijänkään kajoavan itseensä heti sen perästä, kun hänen oma miehensä oli häntä syleillyt. Hän olisi tahtonut vaihtaa nahkaa vaihtaessaan miehiä. Mutta vähitellen hän tottui siihenkin. Oli liian vaivaloista peseytyä joka kerran perästä. Hänen laiskuutensa veltoistutti häntä, ja haluten elää onnellisena hän koetti välittää ikävyyksistään niin vähän kuin mahdollista. Hän oli anteeksiantavainen sekä itseään että muita kohtaan, ja koetti järjestää elämän sellaiseksi, ettei se kävisi kenellekään kovin kiusalliseksi. Eikö niin, että kunhan hänen miehensä ja rakastajansa olivat tyytyväisiä, kunhan talossa kaikki meni tavallista hiljaista menoaan, kunhan pidettiin lystiä aamusta iltaan, ja kunhan kaikki pysyivät lihavana ja kylläisinä ja elivät mukavasti, niin ei tosiaankaan ollut mitään valittamisen syytä? Eikäpä hänen rikoksensa oikeastaan mahtanut kovin suuri ollakkaan, koskapa siitä ei koitunut mitään häiriötä, vaan itsekukin oli tyytyväinen; tavallisestihan ihminen saa rangaistuksensa, kun on tehnyt pahoin. Siten oli siveetön elämä muuttunut hänelle tavaksi. Nyt se oli säännöllistä kuin syöminen ja juominen; joka kerran kun Coupeau tuli kotiin päissään, meni hän Lantier'n luokse, mikä tapahtui vähintäänkin maanantaina, tiistaina ja keskiviikkona joka viikko. Hän jakoi yönsä tasan. Vieläpä hän oli ottanut tavakseen, kun levyseppä vain kuorsasi liian kovasti, jättää hänet vetelemään hirsyä ja hiipiä itse rauhassa jatkamaan untaan naapurin päänalusella. Eipä sillä, että hän olisi pitänyt enemmän hatuntekijästä. Ei, mutta hän oli Gervaisen mielestä siistimpi, ja hänen huoneessaan nukkuminen tuntui hänestä virkistävältä kuin kylpy. Hän oli kuin kissa, jonka mieluisin makuupaikka on valkoinen sängyn päällys.

Muori Coupeau ei uskaltanut koskaan puhua siitä suoraan. Mutta kun pesijätär oli erään riidan jälkeen häntä ravistellut, ei mummokaan säästänyt pisteliäitä viittauksia. Hän sanoi tuntevansa ihmeesti pöllöjä miehiä ja ihmeesti kelvottomia akkoja; ja tämän entisen takinneulojattaren ehtymättömästä sanavarastosta löytyi vielä mehuisempiakin sanoja, joita hän alituisen ratkutti. Ensimmäisillä kerroilla Gervaise oli katsonut häneen tuikeasti, mutta ei ollut vastannut mitään. Mutta sitten alkoi hänkin kautta rantain puolustautua ylimalkaan lausutuilla syillä. Kun jollakin vaimolla oli miehenä juoppo renttu, joka aina rypi nyrkit savessa, niin sellaiselle vaimolle ei ollut luettava viaksi, että hän etsi puhtautta muualta. Menipä hän pitemmällekin, puhuen siihen suuntaan, että Lantier oli yhtä paljon hänen miehensä kuin Coupeaukin, ehkäpä enemmänkin. Eikö hän ollut tuntenut häntä neljäntoista vanhasta? Eikö hänellä ollut kaksi hänelle tehtyä lasta? No niin! sellaisissa oloissa oli kaikki anteeksi annettavaa, eikä kukaan voinut heittää ensimmäistä kiveä. Hän sanoi vain noudattavansa luonnon lakia. Sitä paitsi, ei ollut hyvä tulla häntä suututtamaan. Muuten hän pian voisi heittää jokaiselle hänen pyykkinyyttinsä vasten naamaa. Ei ollut kehumista muidenkaan Goutte-d'Or'in kadun asukasten puhtaudessa. Pikku rouva Vigouroux heitti häränpyllyä aamusta iltaan hiilikasojensa päällä. Rouva Lehongre, sekatarakauppiaan vaimo, makasi lankonsa, sen pitkän vökelön kanssa, jota hän ei olisi iljennyt nostaa lapiollakaan. Entäs kelloseppä, tuo vastapäätä asuva siro herra! Oli ollut joutua valamiesoikeuden eteen sukurutsauksesta; hän piti yhteyttä oman tyttärensä, häpeämättömän hutsun kanssa, joka maleksi pitkän bulevardea. Ja laajalla käden liikkeellä hän merkitsi koko korttelin. Hänelle olisi riittänyt työtä tuntikaudeksi kaikkien sen asukasten likaisten vaatteiden levittelemisessä, ihmisten, jotka makasivat kuin porsaat yhdessä läjässä, isät, äidit, lapset, rypien omassa ravassaan. Voi, kyllä hän sen tiesi! Turmelus tihkui esiin joka paikasta, se myrkytti koko ympäristön! Totisesti siinä oli siivoa, kun katseli aviomiehiä ja -vaimoja tällä Pariisin kulmakunnalla, missä ihmiset elivät päällekkäin kurjuuden pakottamina! Jos olisi pannut molemmat sukupuolet huhmariin ja survonut ne yhteen, olisi saanut mainiota kauppatavaraa, millä lannottaa Saint Denis'n tasangon kirsikkapensaita.

— Olisi parasta, etteivät syljeksisi ilmaan, sillä se putoo heidän omalle nenälleen, huusi Gervaise, kun häntä ahdistettiin. Kukin pitäköön huolen itsestään. Antakoot kunnon ihmisten olla alallaan, jos itse tahtovat elää oman mielensä mukaan... Minusta on kaikki hyvin, niinkuin se on, mutta sillä ehdolla, että minua eivät vedä lokaan ihmiset, jotka siinä itse pää edellä rämpivät.

Ja eräänä päivänä, kun muori Coupeau oli ollut tavallista suorapuheisempi, oli Gervaise sanonut hänelle hammasta purren;

— Te olette vuoteen omana, ja luulette sen tiimoilla voivanne sanoa minulle mitä tahansa. Mutta uskokaa pois, siinä te teette väärin, näettehän, miten minä olen teille hyvä, sillä en ole vielä koskaan viskannut teille vasten silmiä entistä elämääne. Niin, kyllä minä tiedän, kaunista elämää, miehiä kaksittain, kolmittain jo ukko Coupeaun eläessä... Ei, älkää rykikö, minä olen jo sanonut sanottavani. Enkä minä sillä muuta tarkoittaakaan, kuin että jättäisitte minut rauhaan.

Mummo oli vähällä tukehtua. Kun Goujet seuraavana päivänä tuli Gervaisen poissa ollessa kysymään äitinsä liinavaatteita, kutsui muori Coupeau hänet luokseen ja piti häntä kauvan aikaa istumassa vuoteensa vieressä, Hän tunsu hyvin sepän ystävytyden ja oli jo jonkun aikaa nähnyt hänen olevan synkän ja onnettoman niiden rumien huhujen johdosta, jotka Gervaisesta olivat liikkeellä. Ja juurutukseen ja kostaakseen edellisen päivän toran, hän kertoi hänelle totuuden peittelemättä, itkien ja valittaen, ikäänkuin muka Gervaise huonolla käytöksellään olisi tehnyt vääryyttä etenkin hänelle. Kun Goujet lähti hänen kamaristaan, nojasi hän seiniin, pakahtumaisillaan surusta. Pesijättären tullessa kotiin huusi muori Coupeau hänelle, että häntä pyydettiin heti menemään rouva Goujet'n luo ja viemään hänelle vaatteet takaisin silitettyinä tahi silitämättä; ja hän oli niin innoissaan, että Gervaise arvasi hänen juorunneen ja aavisti, mikä tuskallinen kohtausta ja mikä sydämen suru häntä oli odottamassa.

Kalpeana ja jo edeltä päin masentuneena hän pani vaatteet koriin ja lähti. Vuosikausiin hän ei ollut maksanut Goujet'laisille yhtään sounta. Velkasumma teki yhä vielä neljäsataa viisikolmatta francia. Joka kerran otti hän maksun pyykistä, puhuen rahapulastaan. Häntä hävetti se kovasti, sillä se näytti siltä, kuin hän olisi käyttänyt hyväkseen sepän ystävytyttä petkuttaakseen häntä. Coupeau, jonka omatunto oli tätä nykyä jo vähemmin arka pilkkasi häntä sanoen, että kaippa seppä oli nurkkapielissä nipistellyt häntä vyötäisistä, ja että hänelle siinä oli maksua parhaiksi asti. Mutta vaikka Gervaise oli joutunutkin sentapaisiin tekemisiin Lantier'n kanssa, nousi hänen luontonsa sellaista puhetta vastaan, ja hän kysyi mieheltään, joko hän tahtoi syödä siten ansaittua leipää. Goujet'sta ei saanut puhua pahaa hänen kuultensa; hän piti kiintymystensä seppään ikäänkuin viimeisenä kunniansa jäännöksenä. Niinpä hän viedessään takaisin näiden kunnan ihmisten vaatteita alkoikin joka kerran tuntea sydämen ahdistusta heti ensi portaalta lähtien heidän luokseen noustessaan.

— Ka, joko te viimeinkin tulette? sanoi rouva Goujet kuivasti, hänelle ovea avatessaan. Kun minun mieleni tekee kuolla, niin minä lähetän teitä hakemaan.

Gervaise astui sisälle hämillään, uskaltamatta edes sopertaa anteeksipyyntöä. Hän ei ollut enää täsmällinen, ei tullut koskaan määrääaikana, vaan odotutti itseään viikkokausia. Hän kävi vähitellen yhä huolimattommaksi.

— Kokonaisen viikon olen jo odottanut teitä, jatkoi pitsinnyplääjä. Ja lisäksi te vielä valehtelette minulle, lähetätte oppityttöne syöttämään minulle kaikellaisia juttuja: ollaan muka juuri silitämässä minun vaatteitani ja luvataan lähettää ne kotiin vielä samana iltana, tai on jokin tapaturma sattunut, vaatenyytti on pudonnut vesisaaviin. Sill'aikaa minulta menee päivä hukkaan toisensa perästä turhassa odotuksessa ja mieliharmissa. Sehän on ihan kunnontonta menettelyä... Katsotaanpas nyt, mitä teillä on siinä korissanne! Onkohan siinä edes kaikki? Onko teillä mukananne ne lakanat, joita olette pitänyt luonanne jo kuukauden päivät, ja se paita, joka joutui pois viime pyykistä?

— On, kyllä se on mukana, sai Gervaise sanotuksi, tässä se on.

Mutta rouva Goujet'lta pääsi hämmästyksen huudahdus. Eihän se ollutkaan hänen paitansa, ei hän sitä huolinut. Se vielä puuttui, että hänen vaatteensa vaihdettiin. Jo toisella viikolla oli hän saanut kaksi nenäliinaa, joissa ei ollut hänen puumerkkiään. Häntä ei ensinkään haluttanut pitää kenen vaatteita hyvänsä. Sitä paitsi hän tahtoi itse pitää omat tavaransa.

— Entäs lakanat? kysyi hän uudestaan. Ne ovat kai hävinneet, vai mitä?... No niin, tehkää, mitä hyväksi näette, mutta minä tahdon ne sittenkin huomisaamuksi, kuuletteko?

Syntyi äänettömyys. Gervaisen hämminki tuli täydelliseksi, kun hän tunsu, että hänen takanaan Goujet'n kamarin ovi oli raollaan. Seppä oli varmaankin siellä, hän sen arvasi; ja kuinka kiusallista, jos hän kuuli kaikki nämä ansaitut moitteet, joihin hän ei voinut mitään vastata! Hän tekeytyi hyvin nöyräksi ja painoi päänsä alas asettaessaan vaatteita sängyn päälle niin kiireesti kuin mahdollista. Mutta vielä pahemmaksi muuttui hänen asemansa, kun rouva Goujet rupesi tutkimaan vaatekappaleita yksitellen. Hän otti ne käteensä ja heitti taas pois sanoen:

— Hyväinen aika! Teidän taitonnekinhan menee takaperin hyvää vauhtia. Ei teissä ole enää kehumista joka päivä... Niin, te tuhritte ja turmelette nykyään kaikki työhön... Katsokaapas esimerkiksi tätä paidanrintaa, se on poltettu, raudasta on jäänyt merkit laskosten kohdalle. Entäs napit, ne on kaikki revitty irti. Minä en käsitä, kuinka te pitelette ihmisten vaatteita, kun niissä ei ole koskaan yhtään nappia jäljellä... Voi, tuossakin on röijy, josta minä ainakaan en maksa teille mitään. Katsokaahan nyt tätä. Sehän on vielä likainen, sillehän ei ole tehty muuta kuin hiukan silitetty. Sekö teille antamaan vaatteitaan, jos ne eivät enää tule edes puhtaiksikaan!...

Hän keskeytti moitteensa laskeakseen vaatekappaleet. Sitten hän huudahti:

— Mitä! tässäkö ne ovat kaikki?... Tästähän puuttuu kaksi paria sukkaa, kuusi ruokaliinaa, yksi pöytäliina, pyyheliinoja... Te siis ette välitä mitään minun sanastani! Minähän laitoin teille sanan, että

teidän piti tuoda kaikki takaisin silitettyinä tai silittämättä. Jos teidän oppityttöne ei tunnin sisällä ole tuonut tänne loppuja vaatteita, niin meistä tulee vihamiehet, rouva Coupeau, sen minä teille sanon.

Samassa kuului Goujet rykäisevän kamarissaan. Gervaise säpsähti. Hyvä Jumala! miten häntä kohdeltiin hänen kuultensa! Ja hän jäi häpeissään ja hämillään seisomaan keskelle lattiaa odottamaan likaisia vaatteita. Mutta laskettuaan pyykin oli rouva Goujet tyynesti asettunut paikoilleen ikkunan ääreen ja ryhtynyt parsimaan pitsisaalia.

— Entäs likaiset vaatteet? kysyi pesijätär arasti.

— Ei, kiitoksia, vastasi vanha vaimo, niitä ei ole lainkaan tällä viikolla.

Gervaise kalpeni. Hänelle ei enää annettu työtä. Silloin hän tuli tykkänään päästä pyörälle, hänen täytyi istuutua tuolille, sillä hänen jalkansa pettivät. Eikä hän yrittänytkään puolustautua. Ainoa, mitä hän keksi sanoa, oli:

— Herra Goujet on siis sairas?

Kyllä, hän oli sairas. Hänen oli täytynyt jäädä kotiin, kun ei ollut jaksanut mennä pajaan, ja nyt hän oli vast'ikään heittäytynyt sängyn päälle lepäämään. Rouva Goujet puhui vakavasti. Hänellä oli musta hame päällä, kuten aina, ja hänen kalpeita kasvojaan reunusti valkoinen nunnanpäähine. Naulaseppien päiväpalkkaa oli vieläkin alennettu: yhdeksästä francista se oli laskeutunut seitsemään franciin; ja syynä siihen olivat koneet, jotka nykyään tekivät kaiken työn. Ja hän selitti, että hän koetti säästää kaikessa; hän aikoi taas itse ruveta pesemään pyykkinsä. Se olisi tietysti ollut hyvin tervetullutta, jos Coupeaulaiset olisivat maksaneet takaisin hänen poikansa lainaamat rahat. Mutta hän ei ainakaan aikonut lähettää ulosottomiehiä heidän niskaansa, sillä eihän heillä kumminkaan ollut, millä maksaa. Kun rouva Goujet alkoi puhua velasta, näytti Gervaise seistessään siinä pää kumarassa kiinnittävän koko huomionsa hänen neuojensa vikkelaan liikkeeseen, joilla hän korjasi pitsin silmukat yhden erältään.

— Voisitte te kumminkin hiukan supistamalla menojanne saada velkaanne lyhennetyksi, jatkoi pitsinnyplääjä. Sillä sanoi mitä sanoi, niin te elätte ylellisesti, kulutate paljon rahaa, siitä olen varma... Kun te antaisitte meille edes kymmenen francia joka kuukausi...

Hänet keskeytti Goujet, joka kutsui häntä luokseen.

— Äiti! äiti!

Ja kun hän palasi paikoilleen, melkein heti, muutti hän puheenainetta. Seppä oli epäilemättä pyytänyt häntä olemaan vaatimatta rahaa Gervaiselta. Mutta tahtomattaankin hän viiden minuutin kuluttua alkoi taas puhua velasta. Voi, hän oli kyllä jo edeltä päin nähnyt, miten oli käyvä; levyseppä joi koko puodin ja vei mukanaan vaimonsakin turmioon. Eikä hänen poikansa olisi koskaan lainannut heille viittä sataa francia, jos hän olisi kuullut hänen neuvoaan. Nyt olisi poika naimisissa, ei riutuisi surusta, eikä tarvitseisi pelätä hänen jäävän onnettomaksi koko elämäniäkseen. Vanha rouva kiivastui ja kävi ankaraksi, syyttäen suorastaan Gervaiseä, että hän muka yksissä neuvoihin Coupeaun kanssa tahtoi pettää hänen yksinkertaista poikaansa. Niin, sellaisia naisia oli kyllä, jotka vuosikausia osasivat ulkokultaisuudellaan peittää huonoa elämäänsä, mutta lopulta se kuitenkin tuli päivän valoon.

— Äiti! äiti! kuului toisen kerran Goujet'n ääni, entistä kiivaammin.

Hän nousi ylös, ja, kun hän tuli takaisin, sanoi hän istuutuessaan jälleen työnsä ääreen:

— Menkää sinne, hän tahtoo puhutella teitä.

Vavisten astui Gervaise sisälle jättäen oven auki.

Tämä kohtaaminen liikutti kovasti hänen mieltään, sillä se oli ikäänkuin heidän rakkautensa tunnustus rouva Goujet'n edessä. Pieni kamari oli entisellään, hauska ja rauhallinen, seinät täynnä kuvia, ja kapea rautasänky nurkassa kuin viisitoistavuotiaan pojan huoneessa. Goujet makasi pitkällään sängyllä, masentuneena siitä, mitä muori Coupeau oli hänelle uskonut, silmät punaisina ja kaunis keltainen parta vielä märkänä. Hän oli kai puhkaisut tyynynsä kauheilla nyrkeillään raivonsa ensi puuskassa, sillä päällisen halkeamasta työntyi ulos höyheniä.

— Kuulkaa, äiti on väärässä, sanoi hän pesijättärelle melkein kuiskaamalla. Te ette ole minulle mitään velkaa, minä en tahdo siitä puhuttavankaan.

Hän oli hiukan kohottautunut ja katsoi Gervaiseen. Isoja kyyneleitä nousi heti taas hänen silmiinsä.

— Oletteko sairas, herra Goujet? kysyi Gervaise. Mikä teitä vaivaa?

Sanokaa minulle.

— Kiitos, ei mikään. Minä rasi tuon liiaksi eilen. Jahka minä vähän nukun...

Silloin hänen sydämensä murtui, jaksamatta pidättäytyä enää huusi hän:

— Voi! hyvä Jumala! hyvä Jumala! Senhän ei koskaan pitänyt tapahtua, ei koskaan! Tehän olitte sen vannonut. Ja se on tapahtunut, nyt se on tapahtunut... Voi, hyvä Jumala! kun se koskee minuun kipeästi. Lähtekää pois.

Ja rukoilevan hellästi viittasi hän kädellään, että hänen tuli poistua. Gervaise ei lähestynyt sänkyä, vaan lähti tiehensä, niinkuin hän oli pyytänyt, typertyneenä, osaamatta sanoa mitään häntä lohduttaakseen. Viereisessä huoneessa hän otti korinsa lattialta, mutta jäi vielä seisomaan ovensuuhun; hän olisi tahtonut sanoa jotakin. Rouva Goujet jatkoi parsimistyötään kohottamatta päätään. Hän se viimein sanoi:

— No, hyvää yötä, lähettäkää takaisin minun vaatteeni, tilin teemme sitten myöhemmin.

— Niin, kyllä minä lähetän, hyvää yötä, sopersi Gervaise.

Hän sulki oven hitaasti, luoden katseensa vielä viimeisen kerran tähän kotiin, joka oli niin puhdas ja niin hyvässä järjestyksessä; ja hänestä tuntui kuin hän sinne olisi jättänyt viimeisenkin kunniansa tähteen. Hän palasi puotiinsa, tylsä ilme kasvoissa kuin lehmällä, joka osaa kotiinsa tiestä huolimatta. Muori Coupeau oli ensi kerran päässyt jalkeelle vuoteestaan ja istui tuolilla silitysuunin vieressä. Mutta pesijätär ei sanonut hänelle yhtään moitteen sanaa; hän oli liian väsyksissä, hänen ruumistaan pakotti, niinkuin hän olisi saanut selkäänsä; hän ajatteli, että elämä lopultakin oli liian kovaa, sillä ellei tahtonut heti kuolla, ei kumminkaan itse voinut riistää sydäntä rinnastansa.

Nyt oli Gervaisesta kaikki yhdentekevää. Hänen oli tapana välinpitämättömästi huiskauttaa kättään, ikäänkuin hän olisi tahtonut ajaa hiiteen kaikki ihmiset. Jokaisen uuden mieliharmin kohdatessa hän yhä kiihkeämmin turvautui ainoaan lohdutukseensa ja huviinsa, joka oli vankan aterian syöminen kolmasti päivässä. Puoti olisi hänestä nähden saanut sortua, kunhan hän vain ei olisi jäänyt alle; hän olisi lähtenyt sieltä mielellään ilman paitaakaan päällensä. Ja puoti sortui, ei kokonaan yhdellä kertaa, vaan hiukan kerrassaan. Pesettäjät suuttuivat toinen toisensa perästä ja veivät vaatteensa muuante. Herra Madinier, neiti Remanjou, vieläpä Bochelaisetkin olivat palanneet rouva Fauconnier'n luo, missä oltiin säntillisempiä. Lopulta kyllästyttiin yhä uudelleen muistuttamaan sukkaparista kolmen viikon aikana ja uudestaan panemaan päälleen paitoja toisensunnuntaisine rasvatahroineen. Gervaise ei jättänyt heille koskaan viimeistä sanaa, vaan toivotti heille onnea matkalle, haukkui heidät hyväänpäiväisiksi ja sanoi olevansa ihmeesti tyytyväinen, kun hänen ei enää tarvinnut penkoa heidän likaisia ryysyjään. Sen parempi, vaikka koko kortteli olisi hänestä luopunut, vähemmällä työlläpä hän olisi päässyt. Pian hänelle ei jäänyt muita kuin huonot maksajat, katunaiset ja sellaiset perheenemännät kuin rouva Gaudron, jonka haisevia vaatteita ei yksikään Uuden kadun pesijättäristä ottanut pestäkseen. Liike oli niin huonontunut, että hänen oli täytyntä lähettää pois viimeinenkin apulaisensa, rouva Putois; hän jäi yksin oppilaansa, kiersilmä Augustinen kanssa, joka tuhmeni sitä mukaa kuin hän kasvoi; eikä heille kahdellekaan aina riittänyt työtä: kokonaiset iltakaudet joutivat he istumaan ristissä käsin. Sanalla sanoen, koko puoti kallistui uhkaavasti täydellistä perikatoa kohti.

Luonnollinen seuraus laiskuudesta ja kurjuudesta oli tietysti myös epäsiisteys. Puotia ei ollut tuntea samaksi taivaansiniseksi puodiksi, joka ennen oli ollut Gervaisen ylpeys. Näyte-ikkunan puitteet ja ruudut, joita ei muistettu pestä, olivat ylhäältä alas asti paksussa liassa, jota räiskyi ajopelien pyöristä. Vaskilangalta roikkui ikkunanlaudalle kolme harmaata riepua, joiden omistajat olivat kuolleet sairashuoneessa. Ja vielä viheliäisemmältä näytti puodin sisus. Katonrajassa kuivatettavista vaatteista lähtevä kosteus oli irrottanut tapetit: karttuunia jäljittelevä, kirjava, isokukkainen paperi oli riekaleina, jotka riippuivat kuin pölystä raskaat hämähäkin verkot; silitysuuni, johon hiilihangolla oli kolhittu reikiä ja halkeamia, muistutti romukaupan vanhoista raudan jätteistä. Silitysalus näytti siltä kuin se olisi ollut kokonaisen majotuskomppanian ruokapöytänä, täynnä kahvi- ja viinitahroja, ja tahmeana maanantaisten syöminkien hilloista ja rasvoista. Lisäksi siellä haisi hapanneelle tärkkelykselle, homeelle, rasvan kärylle ja lialle. Mutta Gervaise viihtyi mainiosti tässä katkussa. Hän ei ollut huomannutkaan puotinsa ränstymistä; hän tottui repaleisiin tapetteihin ja likaisiin ovien ja ikkunain pieliin, samoin kuin hän tottui pitämään rikkonaisia alushameita ja jättämään korvansa pesemättä. Oikeinpa hän nautti saadessaan kyyristäytyä tähän liasta lämpöiseen pesäänsä, jossa tavarat olivat hujan hajan ja pöly tukki kaikki reiät ja levisi pehmoisena samettipeitteenä joka paikkaan. Se raskas, laiskuuden synnyttämä horrostila, johon hän tunsu koko talon vaipuvan ympärillään, oli hänestä todellista hekkumata, josta hän humaltui. Kunhan hän itse vain sai olla rauhassa, ei hän muusta välittänyt rahtuakaan. Velatkaan, jotka kumminkin yhä kasvoivat, eivät häntä huolestuttaneet enää. Hänen oikeudentuntonsa hävisi; maksoipa häntä tai oli maksamatta, hänestä oli parasta jättää se asia ratkaisematta. Kun häneltä luotto loppui yhdessä puodissa, siirsi hän kaupantekonsa viereiseen puotiin.

Hän juoksi talosta taloon ympäri koko korttelin, ja joka kymmenen askeleen päässä tuli karhu vastaan. Yksistään Goutte-d'Or'in kadulla ei hän enää uskaltanut kulkea hiilikaupan, ei sekatavarakaupan eikä hedelmäkaupan ohitse, jonka tähden hänen täytyi pesulaitokseen mennessään kiertää Poissonniers-kadun kautta, mikä vei runsaasti kymmenen minuuttia enemmän aikaa. Kauppiaat alkoivat kohdella häntä petturina. Eräänä iltana tuli se mies, joka oli myönyt Lantier'n huonekalut, ja nosti koko talonväen kuullen hirmuisen metakan, uhaten nostaa pesijättäreiltä hameet korviin ja ottaa maksunsa luonnossa, ellei hän heti antaisi hänelle rahoja kouraan. Tosin sellaiset kohtaukset häntä säikäyttivät, mutta hän puistelihe kuin selkäänsä saanut koira, ja sillä hän niistä pääsi. Kun päivällisen aika tuli, maistui hänestä ruoka taas yhtä hyvältä kuin ennenkin. Hävyttömiä lurjuksia, jotka vain tahtoivat kiusata häntä! Eihän hänellä ollut rahaa, eikä suinkaan hän voinut itse ruveta rahaa tekemään! Sitä paitsi kauppiaat varastivat niin paljon että joutivat odottaa! Ja hän vaipui takaisin entiseen horrostilaansa, eikä viitsinyt vaivata mieltään sillä, mikä siitä lopuksi oli tuleva. Vararikkohan hänellä oli edessä! Eihän siitä mihin päässyt; mutta siihen asti hän ei suvainnut itseään hännättävän.

Muori Coupeau oli kumminkin toipunut taudistaan. Talo pysyi vielä vuosikauden pystyssä. Kesällä oli tietysti aina hiukan enemmän työtä, kun piti pestä bulevardinaikkosten valkoisia alushameita ja karttuunilinenkejä. Alaspäin mennä huristettiin hyvää kyytiä, jos yhtenä päivänä päästiinkin vähän nousemaan, niin toisena upottiin sitä syvemmälle. Oli iltoja, jolloin kiristettiin nälkäremmiä, kun ei ollut, mitä pöydälle panna, toisia taas, jolloin syötiin vasikanpaistia, niin että oltiin haljeta. Katsoipa melkein milloin hyvänsä kadulle, niin siellä näki muori Coupeaun, jokin käärö kätkeytyneenä esiliinan alle, menossa Polonceau-kadun panttilaitokseen. Hän astui selkä kumarassa, hurskaan näköisenä kuin kirkkomies; sillä hänestä se ei tuntunut ensinkään ilkeältä, päinvastoin häntä rahahommat huvittivat. Panttilaitoksen virkamiehet tunsivat hänet hyvin; he sanoivat häntä neljän francin mummoksi, sillä hän pyysi aina neljä francia, kun he tarjosivat kolme. Gervaise olisi pantannut vaikka koko talon; hän oli saanut panttausraivon; hän olisi kerinnyt päänsä paljaaksi, jos kuka olisi lainannut hänelle rahaa hänen hiuksiaan vastaan. Se oli liian mukavaa, eihän sieltä malttanut olla hakematta rahaa, kun ei kotona ollut leivän murentakaan. Sinne menivät kimpsut ja kampsut, liina- ja pitovaatteet, vieläpä työ- ja huonekalutkin. Ensi aikoina hän sellaisilla viikoilla, jolloin oli paremmat tulot, lunasti tavaroitaan voidakseen taas pantata ne seuraavalla viikolla. Mutta sitten hän ei enää välittänyt koko roskasta, vaan möi panttikuitit. Yhden ainoan kerran hänen sydäntään kirveli, kun hänen täytyi panna panttiin lasikupuinen kellonsa voidakseen maksaa kahdenkymmenen francin laskun oikeudenpalvelijalle, joka oli tullut häntä kiinni ottamaan. Siihen asti hän oli vannonut, että hän ennemmin tahtoi kuolla nälkään kuin koskea kelloonsa. Kun muori Coupeau lähti sitä viemään pienessä hattukotelossa, vaipui hän tuolille, kädet hervottomina ja vedet silmissä, ikäänkuin siinä olisi viety pois hänen onnensa. Mutta kun muori Coupeau palasi tuoden viisikolmatta francia, niin tämä viiden francin odottamaton lisätulo ihastutti hänet ikihäväksi, ja hän lähetti mummon heti takaisin ostamaan neljän soun edestä viinaa lasilla, että päästiin juomaan niin onnistuneen kaupan harjaisia. Nykyään he useinkin, milloin vain olivat keskenään hyvässä sovussa, maistelivat yhdessä työpöydän nurkalla sekotusta, jossa oli puoleksi viinaa, puoleksi marjamehua. Muori Coupeau osasi kantaa täyden lasin esiliinansa taskussa niin taitavasti, ettei pisaraakaan läikähäntänyt maahan. Mitäpä sitä naapurien tarvitsi tietää? Kumminkin naapurit tiesivät sen vallan hyvin. Hedelmämuija, makkaramummo ja sekatavarakaupan puotipojat sanoivat: »Kas, mummo on menossa tätilään», tai: »Kas, mummo on käynyt hakemassa sydämenvahvistusta.» Ja syystä kyllä se ärsytti ihmiset vielä enemmän Gervaiseä vastaan. Hän pisti poskeensa kaikki; semmoista menoa ei voinut kauvan kestää; vielä kolme, neljä suupalaa lisäksi, niin hän pani puhtaaksi koko hönninsä.

Keskellä tätä yleistä hävitystä Coupeau vain hyösty. Tämä vietävän rapajuoppo oli terve kuin pukki. Viinistä ja paloviinasta hän lihoi ihan silmissä, vaikka kovasti hän soikin. Ja kun Lorilleux, se laiha kuippana, väitti, että juominen muka tappaa ihmisen, teki hän hänestä pilaa vastaten hänelle taputtamalla ihravatsaansa, jonka pinta oli pingoillaan kuin rumpunahka; ja sitä hän pärisytti ja paukutti kuin paras rumpali. Mutta Lorilleux, jota harmitti, ettei hänellä ollut vatsaa, sanoi, että se oli keltaista, sairaloista ihraa. Mitähän rasvaa lie ollutkin, Coupeau vain joi yhä enemmän terveydekseen. Hänen tummanruskea tukkansa oli tullut harmahtavaksi ja hänen kasvonsa alkoivat olla sinisenpunertavat kuin ainakin vanhalla juopolla. Surun päiviä viettämään oli hän mielestään vielä liian nuori; hän antoi vaimolleen hyvän lähdön, kun tämä uskalsi kertoa hänelle pulistaan. Miesten asia ei ollut alentua akkojen vastuksista huolehtimaan. Vaikka talossa ei olisi ollut leivän murentakaan, ei se häntä liikuttanut. Hänelle piti panna pöytä pöytään aamuin, illoin, eikä hän koskaan siitä välittänyt, mistä saatiin. Milloin hän vietti kokonaisia viikkoja tekemättä työtä, tuli hän vieläkin vaateliaammaksi. Muuten hän yhä vieläkin taputteli Lantier'ta olalle yhtä ystävällisesti kuin ennenkin. Varmaankaan hän ei tietänyt mitään vaimonsa suhteesta häneen; ainakin ihmiset, jotka olivat jotakin tietävinään, niinkuin Bochelaiset ja Poissonilaiset, väittivät kiven kovaan, ettei hän epäillytkään mitään, ja heistä se olisi ollutkin suuri onnettomuus, jos hän koskaan olisi saanut tietää asian oikean laidan. Mutta rouva Lerat, hänen oma sisarensa, pudisti päätään: hän sanoi tuntevansa aviomiehiä, jotka eivät semmoisesta olleet millänsäkään. Eräänä yönä Gervaise itsekin oli ollut aivan jähmettyä säikähdyksestä, kun hän palatessaan hatuntekijän kamarista oli pimeään päässä saanut iskun takapuoleensa; vähitellen hän

kumminkin rauhottui, sillä hän otaksui kolhaisseensa takapuolensa sängyn reunaan. Mutta asema oli todellakin liian pelottava; hänen miestänsä ei voinut huvittaa lyödä leikiksi semmoista asiaa.

Lantier'kaan ei suinkaan kuihtunut. Hän piti hyvää huolta itsestään, mittaili alituisen vatsansa ympärystä vyöllään, peläten että sitä tarvitseisi joko kiristää tai höllentää; hän oli mielestään parhaassa lihassa, ei olisi tahtonut tulla lihavammaksi eikä laihemmaksi. Se teki hänet hyvin rantuksi ruuassaan, sillä sen mukaan hän arvioi kaikki ruokalajit. Vaikka talossa ei ollut yhtään sousta, piti hänelle olla munia ja kotletteja ynnä muita ravitsevia ja helposti sulavia aineita. Siitä asti kun hän jakoi emännän aviomiehen kanssa, piti hän itseään ainakin puoleksi talonväkeen kuuluvana, pisti taskuunsa, kun missä näki kahdenkymmenen soun rahan, palvelutti itseään Gervaisella, torui ja komenteli, ikäänkuin hänellä olisi ollut enemmän sananvaltaa kuin levysepällä. Sanalla sanoen, siinä talossa oli kaksi isäntää. Ja tilapäinen isäntä, ollen ovelampi, anasti parhaat palat vaimosta, ruokapöydästä ja kaikesta. Hän kuori kerman itselleen ja jätti Coupeaulle kurnaalin. Eikä hän enää kainostellut kirnuta voitaa aivan julkisesti. Nana oli hänen erityinen suosikkinsa, sillä hän piti pienistä, sievistä tytöistä. Etiennestä hän ei paljoakaan piitannut, sillä poikien piti hänen mielestään oppia tulemaan omin nokkinsa toimeen. Kun tultiin kysymään Coupeauta, oli Lantier aina saapuvilla; tohvelit jalassa, paitahihassaan, tuli hän puodin peräkamarista äreän näköisenä kuin aviomies, jota häiritään, ja vastasi Coupeaun puolesta selittäen, että se oli aivan samantekevä.

Näiden kahden miehen välissä ei Gervaisella aina ollut kovinkaan hauskat päivät. Terveydestään hänellä, Jumalan kiitos, ei ollut valittamista. Hänkin lihoi ihan liiaksi. Mutta kahden miehen elättäminen ja tyydyttäminen kävi usein yli hänen voimainsa. Yksikin mies panee jo kärsivällisyyden kovalle koetukselle! Pahinta oli, että nämä velikullat sopivat hyvin keskenään. He eivät koskaan riidelleet, vaan ilvehtivät yhdessä istuen iltasin, päivällisen jälkeen kynnäskolkkasillaan pöydän ääressä; aina he olivat yhdestä puolin. Ja kun he milloin tulivat kotiin pahalla tuulella, viskasivat he vihansa Gervaiseen. Hei vaan! kuin vierasta sikaa! Kyllä hänen selkänahkansa kesti! Yhdessä räyhätessään he tulivat vieläkin paremmiksi ystäviksi. Eikä ollut hyvä Gervaisen mukista vastaan. Alkuaikoina hän toisen innotessa katsoi rukoilevasti toiseen saadakseen hänet rauhan välittäjäksi. Mutta se ei onnistunut. Hänen täytyi pitää hyvänä ja nöyrästi ottaa vastaan kaikki, sillä minkäpä hän sille taisi, että he ihan huvikseen mukiloivat häntä, kun hän oli niin lihava ja pullea kuin pallo. Coupeau, joka oli hyvin väljä suustaan, haukkui häntä mitä ruokottomimmilla sanoilla. Lantier sitä vastoin oikein hakemalla haki harvinaisia pistosanoja, jotka tietysti loukkasivat Gervaiseä sitä enemmän. Onneksi ihminen tottuu kaikkeen: lopulta eivät molempain miesten pahat sanat ja loukkaukset enää pystyneet hänen hienoon nahkaansa, vaan luiskahtivat siitä pois kuin vahakankaalta. Jopa hän viimein soi heidän olevankin vihoissaan, sillä kun he paneutuivat hyvälle päälle, niin he piinasivat häntä vielä enemmän, hyörivät yhtä mittaa hänen kintereillään, niin ettei hän saanut rauhassa silittää yhtään myssyä. Silloin he vaativat kaikellaisia herkkuja, toinen suolaista, toinen tuumaa, heitä piti lellitellä, puhua kummankin mieliksi ja hyväksi lopuksi panna toinen toisensa perästä makaamaan pumpuliin käärittynä. Viikon lopussa hänellä oli sekä pää että jäsenet murjottuna; järki seiso ja silmät olivat sammuneet kuin mielipuoella. Se kuluttaa naista, semmoinen ammatti.

Niin, Coupeau ja Lantier kuluttivat häntä, sanan varsinaisessa merkityksessä; he polttivat häntä molemmista päistä, niinkuin kynttilästä sanotaan. Levysepältä tosin puuttui sivistystä, mutta hatuntekijällä sitä oli liiaksikin, tai ainakin hänellä oli sivistystä samoin kuin epäsiistillä ihmisillä on valkoinen paita likaisen ruumiin päällä. Eräänä yönä Gervaise näki unta, että hän oli olevinaan kaivon reunalla, johon Coupeau tahtoi sysätä hänet nyrkin iskuilla, samalla kuin Lantier kutkutteli häntä kainaloista saadakseen hänet hyppäämään sinne pikemmin. Niin, sellaista juuri oli hänen elämänsä. Hän oli hyvässä koulussa, eipä sentähden ollut ihmekään, jos hän veltostui. Ihmiset eivät olleet oikeudenmukaisia, kun moittivat hänen huonoa elämäänsä, sillä hän ei ollut itse syypää onnettomuuteensa. Toisinaan, kun hän rupesi sitä miettimään, kävi väristys pitkin hänen pintaansa. Sitten hän ajatteli, että olisihan voinut käydä vieläkin hullummasti. Parempi oli olemassa kaksi miestä kuin esimerkiksi menettää molemmat kätensä. Olihan niin paljon ihmisiä samassa asemassa, että hänestäkin alkoi hänen asemansa tuntua luonnolliselta; ja hän koetti mukautua siihen löytääkseen siinäkin hiukkasen onnea. Ja todistuksena siitä, että se rupesi menemään mukiin, oli ettei hän inhonnut enemmän Coupeauta kuin Lantier'takaan. Eräässä näytelmäkappaleessa Gaité-teatterissa hän oli nähnyt naisen, joka vihoissaan myrkytti miehensä rakastajansa tähden; ja se oli häntä suututtanut, sillä hän ei tuntenut mitään sen tapaista sydämässään. Eikö ollut paljon järkevämpää elää hyvässä sovussa kaikki kolme? Ei, ei mitään sellaisia tyhmyyksiä; ne vain katkeroittivat elämän, josta ei ilmeikkaan ollut mitään iloa. Huolimatta veloista ja kurjuudesta, joka heitä uhkasi, olisi hän ollut mielestään hyvin levollinen ja tyytyväinen, jos levyseppä ja hatuntekijä eivät olisi häntä niin pahoin pidelleet.

Syksyvuoleen kävi toimeentulo, ikävä kyllä, vieläkin huonommaksi. Lantier väitti laihtuvansa, ja hänen naamansa venyi pitemmäksi päivä päivältä. Hän harmitteli kaikesta, ei huolinut Gervaisen perunahutusta, ei sanonut voivansa syödä mokomaa moskaa, sillä siitä sai hän vatsanväänneitä. Vähimmätkin väittelyt päättyivät nykyään ilmiriitaan, jossa toinen syytti toistaan talon rappiotilasta; ja

pirun vaikea oli päästä sovintoon, ennenkun lähdettiin makuulle kukin omalle taholleen. Kun ape loppuu, niin aasit alkavat tapella. Lantier vainusi joutuvansa kiipeliin; häntä harmitti huomattessaan talon olevan jo niin puhtaaksi syödyn, ettei hänellä pian ollut muuta edessä kuin ottaa hattunsa ja etsiä itselleen muualta asuntoa ja ruokaa. Hän viihtyi mainiosti tässä pesässään, jossa hän oli saanut pitää omat tapansa ja elää kaikkien lellittelemänä. Se oli oikea laiskurien maa, jonka nautintoja hän ei koskaan saisi korvatuksi. Mutta kun on suuta korviin ja vatsaa polviin, niin kyllä siinä, hitto vie, lautanen tyhjenee. Oikeastaan hän äitteli vatsalleen, koska koko talo nyt oli hänen vatsassaan. Mutta niin ei hän ensinkään ajatellut, vaan oli kovasti vihoissaan toisille, siitä että he olivat kahdessa vuodessa antaneet hävittää koko elämyksensä. Coupeaulaiset olivat tosiaankin kovin leväperäisiä. Gervaise ei osannut säästää. Tuhat tulimaista! Minnekkä tästä jouduttiin? Ystävät jättivät hänet pulaan, juuri kun hän oli tekemäisillään loistavan kaupan, saamaisillaan eräässä tehtaassa kuuden tuhannen francin palkan, millä koko tämä pikku perhe olisi voinut elää ylellisesti.

Eräänä iltana joulukuussa syötiin päivällistä ulkomuistista. Koko talossa ei ollut enää kerrassa mitään suuhun pantavaa. Lantier oli hyvin synkkänä. Jo aikaiseen lähti hän ulos ja mittaili katuja löytääkseen toisen paikan, missä ruuan tuoksu silittäisi huolen rypyt kasvoista. Tuntikausia hän istui silitysuunin vieressä miettimässä. Sitten hän yht'äkkiä herkesi hyväksi ystäväksi Poissonilaisten kanssa. Hän ei enää pilkanut poliisia nimittämällä häntä Badingue'ksi, menipä niinkin pitkälle, että myönsi keisarin voivan olla kunnan pojan. Varsinkin hän oli kunnioittavanaan Virginietä, kehuen häntä terävapäiseksi naiseksi, joka muka osasi mainiosti hoitaa talouttaan. Oli ilmeistä, että hän imarrellessaan heitä puhui omaan pussiinsa. Olisipa voinut luulla, että hän aikoi päästä heidän luokseen asumaan. Mutta hänellä oli mielessä toinen paljon mutkikkaampi juoni. Kun Virginie kertoi hänelle haluavansa perustaa jonkillaan kaupan, niin hän ihan mateli hänen edessään ja sanoi, että se oli erinomainen tuuma. Niin, hän oli kuin luotu kauppiaksi, hän, joka oli niin kohtelias ja toimelias. Voi, hän ansaitseisi, mitä vain tahtois. Kun kerran rahat, erään tädin perintö, jo aikoja sitten olivat valmiina tallessa, niin hänellä oli täysi syy heittää koko ompelijattaren ammatti ja ruveta kauppiaksi; ja hän mainitsi ihmisiä, jotka kaupallaan keräsivät suuria rikkauksia, niinkuin esimerkiksi hedelmänmyyjätär, jolla oli puotinsa lähimmässä kadun kulmassa, ja eräs pikku rouva, joka möi fajanssiastioita ulkobulevardilla, sillä nykyhetki oli siihen erittäin otollinen, olisi saanut kaupaksi vaikka rikatkin puodin lattialta. Mutta Virginie epäröi vielä, sillä hän ei ollut vielä löytänyt puotia, joka olisi sopinut hyyrättäväksi, eikä hän tahtonut muuttaa pois tästä kaupunginosasta. Silloin Lantier vei hänet syrjään ja puheli hänen kanssaan hiljaa supattamalla kymmenkunnan minuuttia. Hän näytti tyrkyttävän hänelle jotakin väkisin, eikä Virginiekään enää pannut vastaan, vaan näytti valtuuttavan hänet toimimaan. Heidän silmäniskuistaan ja katkonaisista lauseistaan päättäen näytti heidän välillään olevan jokin salaisuus; jotakin heillä oli tekeillä, sen huomasi yksin heidän kädenpuristuksistaankin. Siitä lähtien hatuntekijä syödessään kuivaa leipäänsä tarkasti Coupeaulaisia kulmaina alta. Hän oli taas tullut hyvin puheliaaksi ja vaivasi heitä alituisilla valitusvirsilään. Kaiken päivää täytyi Gervaisen rämpiä tässä kurjuudessa, jota hän hyväntahtoisesti levitteli hänen eteensä. Hän ei puhunut omasta puolestaan. Jumala varjelkoon häntä siitä! Ennemmin hän vaikka kuinka monta kertaa kuolisi nälkään ystäviensä kanssa. Mutta varovaisuus vaati, että itse oltiin tarkalleen selvillä asemasta. Ainakin viisisataa francia oltiin velkaa lähimmille kauppiaille, leipurille, hiilikauppiaille, sekatarvakauppiaille ynnä muille. Sen lisäksi oli kaksi hyyryneljänneistä maksamatta, mikä teki lisäksi kaksisataa viisikymmentä francia; uhkailipa talonomistaja, herra Marescot jo häätääkkin heitä, elleivät he maksaneet hyyrystä ennen tammikuun ensimmäistä päivää. Vihdoin oli panttilaitos niellyt kaiken irtaimen tavaran, jäljellä olevilla rihkamilla ei olisi saanut enää kolmeakaan francia, niin tarkkaan oli talo puhdistettu; nauloja oli tosin vielä kiinni seinissä, ei muuta, ja niitä oli hyvästikin kolmen soun edestä. Eihän siitä mihin päässyt, tämä yhteenlasku oli masentava. Mutta sen alituinen toistaminen harmitti Gervaiseä, ja hän iski vihoissaan nyrkkiä pöytään tai rupesi viimein itkeä pillittämään.

Eräänä iltana hän huusi:

— Minä lähden pois täältä ja ihan huomispäivänä... Ennemmin minä livistän karkuun ja nukun vaikka kadulla, kuin jatkan elämäni tällöisessä rääkissä.

— Olisi viisaampaa siirtää hyirykontrahti toisille, sanoi Lantier salakavalasti; eiköhän tuota kuka ottaisi... Jos te kerran molemmat olette halukkaita luopumaan puodista...

Gervaise keskeytti hänet huutaen kahta kiivaammin:

— Heti paikalla, heti paikalla!... Voi, se olisi minulle koko helpotus!

Silloin hatuntekijä osottautui hyvin käytännölliseksi. Luovuttamalla hyirykontrahdin voisi luultavasti uuden vuokralaisen saada maksamaan molemmat rästinä olevat hyirynelejänekset. Ja hän uskalsi mainita Poissonilaiset. Virginiehän kuului etsivän puotihuoneustoa; ehkäpä tämä puoti sopisi hänelle. Hän muisteli nyt joskus kuulleensakin hänen toivovan juuri samallaista puotia. Mutta kuullessaan Virginien nimeä mainittavan oli pesijätär äkkiä malttanut mielensä. Saisipa nähdä; kiivaudessaan tuli

aina puhutuksi liikojä, mutta omasta kodista luopuminen ei tuntunut niinkään helpolta, kun sitä rupesi tarkemmin miettimään.

Turhaan koetti Lantier seuraavina päivinä alottaa tavallisia valitusvirsiään: Gervaise vastasi, että hän oli ollut vaikeammassakin asemassa ja kumminkin siitä selviytynyt, Minnekkä hän joutuisi, jos hänellä ei enää olisi puotiaan? Mistäs hän sitten leipää saisi? Hän aikoi päinvastoin taas ottaa apulaisia ja hankkia itselleen uusia pesettäjiä. Hän puhui näin puolustautuakseen hatuntekijän esittämiä järkisyytä vastaan, joilla tämä koetti osottaa hänen vajonneen velkataakkansa painamana niin syvälle, ettei hänellä enää ollut vähintäkään toivoa päästä siitä jälleen nousemaan jaloilleen. Mutta pahan nenällä sattui Lantier taas mainitsemaan Virginien nimen. Siitäkö Gervaise raivostui. Ei, ei koskaan! Hän oli aina epäillyt Virginietä; jos Virginie himoitsi hänen puotiaan, niin sen hän teki haluten nöyryyttää häntä. Hän olisi ehkä voinut luovuttaa sen vaikka ensimmäiselle vastaantulijalle kadulla, mutta ei sille katalalle teeskentelijälle, joka varmaankin jo vuosikausia oli odottanut, että hän taittaisi niskansa. Se selitti kaikki. Nyt hän ymmärsi, minkätähden keltaisia kipunoita säihkyi tämän kielikellon keltaisissa kissansilmissä. Niin, Virginie ei ollut unohtanut pesulaitoksessa saamaansa selkäsaunaa, hän hautoi vihaansa tuhan alla. Mutta hän tekisi viisaammin panemalla vihansa taskuunsa, ellei hän tahtonut saada toista samallaista löylytystä, Eikä sitä tarvinnut kauvan odottaakaan, pitäköön vain varansa. Tästä, pahan sisun purkauksesta Lantier ensinnäkin antoi nenälle Gervaiseä sanoen häntä itsepäiseksi vastarannan kiiskiksi, juorulakkariksi ja ylpeäksi kuin pillipiiparin tamma, ja innostui haukkumaan itse Coupeautakin aika vehnäseksi, joka ei osannut pitää akkaansa kurissa ja vaatia häneltä kunnioitusta ystävälleen. Sitten hän ymmärtäen, että suuttumus oli vähällä turmella koko hänen tuumansa, vannoi, ettei enää koskaan puuttuisi toisten asioihin, sillä siitä saa vain kiittämättömyyttä palkakseen. Ja hän näytti tosiaankin jättäneen yllytyksensä sikseen, vaikka hän vain odotti soveliaista tilaisuutta ottaakseen kontrahdin luovutusasian uudestaan puheeksi ja saadakseen pesijättären siihen taivutetuksi.

Tammikuu oli käsissä, ikävä aika, kosteine ja kylmine säineen. Muori Coupeau, joka oli rykiä rahnuttanut koko joulukuun ajan, joutui loppiaisen jälkeen vuoteen omaksi. Se kuului hänen syytinkiinsä; joka vuosi tiesi hän sitä odottaa. Mutta tänä talvena kuiskailtiin hänen ympärillään, ettei hän enää lähtisi kamaristaan kuin jalat edellä. Ja tosiaankin hänen rintansa röhisi niin pahasti, ettei hän enää voinut olla pitkäaikainen, sillä vaikka hän olikin iso ja lihava, oli hänen toinen silmänsä jo sammunut ja toinen puoli kasvoja vinoon vääntynyt. Hänen lapsensa eivät tietenkään olisi tahtoneet häntä lopettaa. Mutta hän oli jo niin kauvan ollut heidän vastuksinaan, että he oikeastaan toivoivat hänen kuolemaansa helpotukseksi kaikille. Parastahan se olisi ollut hänelle itselleenkin, sillä olihan hän jo aikansa elänyt, ja kun ihminen on aikansa elänyt, ei hänellä enää ole mitään kaivattavana. Lääkäriä oli kerran haettu hänen luokseen, mutta hänkään ei ollut tullut uudestaan. Mummolle annettiin rohtoja, ettei olisi näyttänyt siltä kuin hänet olisi kokonaan tahdottu hylätä. Joka tunti käytiin katsomassa vieläkö hän oli hengissä. Hänen henkeään ahdisti niin, ettei hän saanut enää puhutuksi, mutta toisella silmällään, joka vielä oli terve ja kirkas, hän katsoi terävästi ihmisiin; ja se katse ilmaisi paljon, siinä oli menneen nuoruudenajan kaipausta, surua siitä, että hän näki omaistensa pitävän sellaista kiirettä päästäkseen hänestä eroon, ja suuttumusta Nana heittiötä vastaan, joka ei enää viitsinyt hänestä välittää, vaan aivan kainostelematta meni yöllä paitasillaan ovelle vakoilemaan äitiään lasiruudun takaa.

Eräänä maanantai-iltana tuli Coupeau kotiin päissään. Siitä asti kuin hänen äitinsä oli ollut hengenvaarallisesti sairaana, oli hän ollut yhtä mittaa humalassa. Kun hänet oli saatu makuulle puuhaili Gervaise vielä jonkun aikaa jalkeilla hänen vedellessään hirsii. Sitten hän valvoi vielä osan yötä muori Coupeaun vuoteen ääressä. Muuten Nana osottautui hyvin rohkeaksi, makasi aina mummon luona ja lupasi ilmottaa toisille, jos hän kuulisi mummon kuolevan. Kun tyttö tänä yönä nukkui ja sairaskin näytti vaipuneen rauhalliseen uneen, niin pesijätär taipui lopulta Lantier'n pyyntöön, kun tämä kutsui häntä kamariinsa hiukan levähtämään. He jättivät ainoastaan yhden kynttilän palamaan lattialle kaapin taakse. Mutta kolmen ajoissa Gervaise hyppäsi akkaä sängystä väristen tuskallisesta pelosta. Hän oli ollut tuntevinaan kylmän viiman käyvän pitkin ruumistaan. Kynttilänpätkä oli palanut loppuun; vapisevin käsin sitaisi hän hätäisesti kiinni alushameensa pimeän päässä. Vasta mummon kamarissa, kolhittuaan itseään huonekaluihin, sai hän sytytetyksi pienen lampun. Ei kuulunut hiiskaustakaan muuta kuin Coupeaun jyrisevä kuorsaus. Nana makasi selällään hengittäen kepeästi ja tasaisesti täyteläisten huultensa välitse. Gervaise otti lampun käteensä, jolloin isoja varjoja rupesi tanssimaan seinillä, ja kun hän sillä valaisi muori Coupeaun kasvoja, olivat ne aivan valkeat, pää oli vierähtänyt olkapäätä vasten ja silmät jääneet auki. Muori Coupeau oli kuollut.

Hiljaa, ääntä päästämättä, jähmettyneenä palasi pesijätär varovaisesti Lantier'n huoneeseen. Hän oli nukkunut uudestaan. Gervaise kumartui hänen ylitsensä ja kuiskasi:

— Kuule, nyt se on loppunut, hän on kuollut.

Ihan unen pöpperössä, puolinukuksissa hän mutisi ensiksi:

— Anna minun olla, käy makaamaan... Emmehän me mitä voi hänelle tehdä, jos hän on kuollut.

Sitten hän kohensi keuhkojaan varaan ja kysyi:

— Paljonko kello on?

— Kolme.

— Kolme vasta! Tule sitten makaamaan. Vilustutat vielä itsesi...

Jahka päivä tulee, niin ennättäähän sitä vielä sittenkin.

Mutta Gervaise ei kuunnellut häntä, vaan pukeutui kokonaan. Silloin Lantier painautui takaisin peitteen alle ja kääntyi seinään päin noituen naisten itsepäisyyttä. Mikä kiire sitä nyt oli ilmottamaan ihmisille; että talossa oli ruumis. Se ei tuntunut kovinkaan hauskalta yösydännä; ja häntä harmitti, että synkät ajatukset estivät häntä saamasta unen päästä kiinni. Kerättyään kokoon kaikki kampsunsa, unohtamatta edes hiusneulojaankaan, palasi Gervaise omaan kamariinsa ja istuutui itkemään rauhassa, kun ei enää tarvinnut pelätä, että hänet yllätettäisiin hatuntekijän vieressä. Pohjaltaan hän oli hyvin kiintynyt muori Coupeauhon, ja hän tunsu haikeata surua, vaikka häntä ensin oli vain pelottanut ja harmittanut, kun mummo oli nähnyt hyväksi lähteä pois niin sopimattomalla hetkellä. Ja vaikka hän itki aivan ääneensä keskellä hiljaisuutta, ei levyseppä lakannut kuorsaamasta; hän ei kuullut mitään. Gervaise koetti puhutella ja ravistella häntä, mutta kun siitä ei ollut apua, päätti hän jättää hänet rauhaan, arvelen, että hänestä olisi vain lisää vastusta, jos hän heräisi. Kun hän palasi ruumiin luokse, oli Nana noussut istumaan ja hieroi silmiään. Tyttö ymmärsi, mitä oli tapahtunut, ja kurotti uteliaasti kaulaansa nähdäkseen paremmin isoäitinsä; hän ei virkkanut mitään; häntä hiukan pelotti ja hämmästytti, mutta samalla hän tunsu tyydytystä nähdessään siinä edessään kuoleman, jota hän jo kaksi päivää oli odottanut nähdäkseen, niinkuin jotakin pahaa, jota lasten ei ollut lupa katsoa; ja tuijottaessaan näihin kalpeihin kasvoihin, jotka elämänhalu oli viimeisessä hengenvedossa kouristanut kokoon, laajenivat hänen kissanpojan silmäteränsä, ja hän tunsu selkäpiissään samallaista jännitystä, joka piti hänet kiinninaulittuna oviruudun taakse, kun hän siihen tuli vaanimaan asioita, jotka eivät kuulu räkänokille.

— No, nouse ylös, sanoi hänelle hiljaa hänen äitinsä. Minä en tahdo, että sinä jäät tänne makaamaan.

Hän nousi vastahakoisesti sängystä, kääntäen päätään ja hellittämättä katsettaan vainajasta. Gervaise oli pahassa pulassa siitä, mihin hän hänet panisi, kunnes päivä nousi. Hän aikoi jo käskää häntä pukeutumaan, kun Lantier'kin tuli, housut ja tohvelit jalassa, heidän luokseen; hän ei saanut enää unta, ja häntä hävetti hiukan äskeinen käytöksensä. Silloin siitä pulasta päästiin.

— Menköön makaamaan minun sänkyyni, sanoi hän. Kyllä hän siinä saa olla.

Nana loi äitiinsä ja Lantier'hen suuret, kirikkaat silmänsä tekeytyen yksinkertaisen näköiseksi niinkuin uuden vuoden päivänä, kun hänelle annettiin suklaanappeja. Eikä häntä tarvinnut kahta kertaa käskää, se on varma; hän juosta kipasi paitasillaan, niin että hänen paljaat varpaansa tuskin hipoivat kivilattiaa; ja kuin käärme luikahti hän sänkyyn, joka oli vielä ihan lämmin, ja makasi siinä suorana, niin syvälle painautuneena, että hänen hentoa ruumistaan tuskin ensinkään huomasi peitteen alta. Joka kerran kun hänen äitinsä tuli sisälle, näki hän hänet valveella, kiiluvat silmät auki, makaamassa ääneti ja hievahtamatta, hyvin punaisena ja miettiväisen näköisenä niinkuin hänellä olisi ollut pää täynnä merkillisiä asioita.

Sillä välin oli Lantier auttanut Gervaiseä muori Coupeaun pukemisessa; eikä se ollutkaan vähäinen työ, sillä ruumis painoi kuin synti pahalla omallatunnolla. Ei olisi mitenkään luullut, että mummo oli niin lihava ja valkoinen. He olivat panneet hänelle sukat jalkaan, valkoisen alushameen ja röijyn päälle ja myssyn päähän, parhaat liinavaatteet, mitä hänellä oli. Coupeau kuorsasi yhä vielä kahta säveltä, joista toinen, matalampi laski, toinen, kuivempi nousi; se oli kuin kirkkomusiikkia, jolla säestetään pitkän perjantain jumalanpalvelusta. Kun ruumis oli puettu ja oikaistu suoraksi vuoteelleen, kaatoi Lantier itselleen lasin viiniä virkistykseksi, sillä hänen mieltään käänsi niin ilkeästi. Gervaise pengosteli piirongin laatikoita etsien pientä vaskista ristiinnaulitun kuvaa, jonka hän oli tuonut mukanaan Plassansista; mutta sitten hän muisti, että muori Coupeau oli tainnut itse myödä sen. He olivat tehneet tulta uuniin ja viettivät lopun yötä torkkuen kumpikin tuolillaan; ajan kuluksi lopettivat he alottamansa viinipullon, mutta sittenkin he murjottivat pahalla tuulella, ikäänkuin se olisi ollut heidän syynsä.

Seitsemän tienoossa, ennen päivän nousua Coupeau heräsi vihdoon. Kun hän sai kuulla, mitä oli tapahtunut, jäi hän aluksi tuijottamaan kuivin silmin ja änkyttämään, epäillen hienostaan, että häntä tahdottiin piloillaan pelotella. Sitten hän hyppäsi lattialle sängystään ja heittäytyi maahan vuoteen viereen, jolla ruumis lepäsi; ja hän suuteli sitä ja itkeä kollotteli vuodattaen niin runsaita kyneleitä, että lakana kastui, kun hän siihen pyyhki poskia. Gervaisekin oli alkanut uudestaan nyyhkyttää, kovasti liikutettuna miehensä surusta, antaen hänelle kaikki anteeksi: niin, Coupeau oli pohjaltaan

parempi kuin hän luulikaan. Coupeaun epätoivoon tuli lisäksi ankara kohmelo, joka pani hänet ruopimaan päätään; suu oli hänellä vielä tahmeana ja päätä pakotti vielä edellisen päivän juomingin johdosta, vaikka hän oli nukkunut kymmenen tuntia. Ja hän valitteli puristaen kätensä nyrkkiin. Herra Jumala! Hänen äiti parkansa, jota hän rakasti niin kovasti, oli siis lähtenyt pois! Ai, kun hänen päätänsä kivisti! Se teki lopun hänestäkin! Tuntui ihan siltä kuin hänen aivokoppansa olisi ollut täynnä kuumia hiiliä. Ja nyt häneltä vielä lisäksi reväistiin sydänkin irti! Ei, siinä oli tosiaankin jo liikaa yhden miehen osalle!

— Rohkaise luontosi, vanha veikkoseni, sanoi Lantier nostaen hänet ylös. Saas tästä vähän virkistystä!

Hän kaatoi hänelle lasin viiniä, mutta Coupeau ei siitä huolinut.

— Mikähän minulle on tullut? Minulla on varmaankin kuparia ruumiissani... Heti kun minä näin äitini tuossa, tuli minulle kuparin maku suuhun... Äiti, voi hyvä Jumala, äiti, äiti...

Ja hän alkoi uudestaan itkeä kuin lapsi. Hän joi yhtäkaikki viinilasin sammuttaakseen tulen, joka poltti hänen rintaansa. Lantier lähti kohta tiehensä sanoen syyksi, että hän tahtoi mennä viemään sanaa sukulaisille ja poiketa tuomarin virastoon ilmoittamaan kuolemantapauksesta. Hän tarvitsi raitista ilmaa. Eikä hän pitänyt kiirettä, vaan poltteli paperosseja nauttien kylmästä aamuilmasta. Käytyään rouva Lerat'n luona hän meni erääseen Batignollesin maitokauppaan juomaan kupin oikein kuumaa kahvia. Ja siellä hän viipyi runsaasti tunnin miettimässä.

Sillä välin, jo yhdeksän aikaan oli koko sukukunta tullut koolle puotiin, jonka luukut oli jätetty kiinni. Lorilleux ei itkenyt; sitä paitsi hänellä oli kiireellistä työtä, ja hän palasi melkein heti työhuoneeseensa huojuteltuaan vähän aikaa ruumistaan juhlallisen näköisenä, kuten tilaisuus vaati. Rouva Lorilleux ja rouva Lerat olivat suudelleet Coupeaulaisia ja pyyhkivät silmiään, joihin herui pieniä kyyneleitä. Mutta heitettyään pikaisen katseen kuolleen ympärille rouva Lorilleux korotti äkkiä äänensä sanoakseen, että siellähän oli kaikki aivan hullusti, eihän ruumiin ääreen jätetty koskaan lamppua palamaan; siinä piti olla kynttilöitä, ja Nana lähetettiin ostamaan paketti kynttilöitä, oikein pitkiä. Kaikkeaa sitä pitikin nähdä! Kelpasi vainen kuolla Nilkuttajan luona, kyllä siiloin tiesi tulevansa kauniisti pidellyksi! Se tompeli ei osannut edes käyttäytyä ihmisiksi kuollutta kohtaan. Eikö hän siis ollut eläessään haudannut ketään? Rouva Lerat'n täytyi käydä naapureilta lainaamassa ristiinnaulitun kuvaa, ja hän saikin lainaksi mustan puuristin, johon oli naulattu maalatusta pahvista tehty Kristus, mutta se oli liian iso, niin että se peitti muori Coupeaun koko rinnan ja näytti musertavan sen painollaan. Sitten käytiin kysymässä vihkivettä, mutta kellään ei sitä ollut, ja Nana juoksi taas kirkosta asti hakemassa sitä pullollisen. Muutamassa hetkessä tuli kuolinhuone aivan toisen näköiseksi; pienellä pöydällä paloi kynttilä ja sen vieressä oli lasi täynnä vihkivettä, johon oli pistetty puksipuun vesa. Nyt oli ainakin kaikki reilassa, jos ihmisiä tulisi. Ja tuolit asetettiin ympärään puodissa vastaanottoa varten.

Lantier palasi vasta yhdentoista aikaan. Hän oli käynyt hautaustoimistossa tiedustelemassa kustannuksia.

— Kirstu maksaa kaksitoista francia, sanoi hän. Jos te tahdotte messun, niin se tekee vielä kymmenen francia lisää, Sitten ruumisvaunut maksavat sen mukaan, minkä verran niissä on koristuksia...

— Ne ovat ihan joutavia, sanoi rouva Lorilleux kohottaen päätään hämmästyneen ja levottoman näköisenä, Eipähän niillä saataisi äitiä henkiin palautetuksi... Pitää panna suu säkkiä myöten.

— Epäilemättä, sitä mieltä olen minäkin sanoi hatuntekijä. Minä vain otin selon hinnoista, että itse voitte päättää... Sanokaa minulle mitä tahdotte, niin minä lähden aamiaisen jälkeen tilaamaan.

Puhuttiin puoliääneen hämärässä valossa, jota tuli huoneeseen vain luukkujen raoista. Pienen kamarin ovi oli selkosen selällään, ja tästä ammottavasta aukosta kävi ulos kuolon syvä hiljaisuus. Lasten naurua kuului pihalta, missä parvi pikku tyttöjä pyöri piiritanssissa talvisen auringon kalpeassa valossa. Yht'äkkiä kuului Nanan ääni joukosta. Hän oli karannut Bochelaisten luota, jonne hänet oli lähetetty. Hän komensi toisia kimakalla äänellään, ja kantapäiden takoessa pihakiviä kirkuivat kaikki yhteen ääneen seuraavia laulun sanoja:

Meidän aasi valitteli
Koiven kolotusta.
Rouva sille teetti silloin
Pienen paukkupiiskan
Ja sinisenpunaiset saappahat,
Ja sinisenpunaiset saappahat!

Gervaise odotti vuoroaan sanoakseen:

— Emmehän me ole rikkaita, emme suinkaan; mutta me tahdomme siltä vielä pitää siistin komennon... Jos kohta muori Coupeau ei ole meille mitään jättänyt, niin eihän häntä siltä sovi kuopata kuin koiraa... Ei. hänelle pitää toimittaa messu ja kutakuinkin siistit ruumisvaunut...

— Ja kukas ne maksaa? kysyi rouva Lorilleux kiivaasti. Emme ainakaan me, jotka olemme kadottaneet rahaa viime viikolla; ettekä tekään, koska teillä ei ole mitään... Pitäisi teidän toki kumminkin nähdä, minnekkä se teidät vie, että koetatte häikäistä ihmisten silmiä!

Coupeaunkin mieltä kysyttiin, mutta sopertaen jotakin, hän teki välinpitämättömyyttä osottavan liikkeen ja nukkui takaisin tuolilleen. Rouva Lerat lupasi maksaa osansa. Hän oli samaa mieltä Gervaisen kanssa, että mummolle piti toimittaa siistit hautamenot. Sitten he yhdessä laskivat kustannuksia paperipalasella; ne nousivat kaikkiaan yhdeksänkymmenen francin paikoille, sillä pitkien selvittelyjen perästä he olivat päättäneet ottaa kapealla hopeareunuksella koristellut ruumisvaunut.

— Meitä on kolme, päätti pesijätär. Kunkin tulee siis antaa kolmekymmentä francia. Se ei vielä vie ketään häviöön.

Mutta siitäkös rouva Lorilleux vimmastui.

— Siihen minä en suostu, huusi hän, en vaikka!... En minä pitäisi väliä niillä kolmellakymmenellä francilla, antaisin vaikka sata tuhatta, jos minulla olisi, ja jos niillä saisi äidin henkiin herätetyksi... Mutta minä en pidä ylpeilemisestä. Teillä on puoti ja te tahdotte herrastella naapurien silmissä. Mutta me emme ota siihen osaa. Me emme tahdo suotta rehennellä... Ka, tehkää minusta nähden, mitä tahdotte. Pankaa vaikka höyhentöyhdyt ruumisvaunujen päälle, jos se teitä huvittaa.

— Ei teiltä mitään pyydetäkään, vastasi Gervaise viimein. Vaikka minun täytyisi myydä itseni, niin minä en tahdo antaa kenellekään moitteen syytä. Minä olen elättänyt muori Coupeauta ilman teitä ja saan minä hänet ilman teitä hautaankin... Jo kerran olen sanonut teille, että kun minä otan korjuuseen juoksukissojakin, niin en minä jätä teidän äitiännekään loassa virumaan.

Silloin rouva Lorilleux alkoi itkeä, ja Lantier'n täytyi estää häntä lähtemästä pois. Riita kävi niin kovaääniseksi, että rouva Lerat sähisten hst! hst! minkä jaksoi, katsoi olevan syytä hiipiä hiljaa kuolinhuoneeseen ja vilkasi levottomasti vainajaan, ikäänkuin olisi pelännyt hänen heräävän ja kuulevan mistä hänen vieressään väiteltiin. Samassa hetkessä alkoi pikkutyttöjen piiritanssi uudelleen pihalla, Nanan kimeä ääni kuului yli muiden.

Meidän aasi valitteli
Vatsan vääntehtiä.
Rouva sille teetti silloin
Piehtaroiimispaikan
Ja sinisenpunaiset saappahat
Ja sinisenpunaiset saappahat!

— Herranen aika noita lapsia, kun he ovat hermostuttavia lauluineen! sanoi Gervaise Lantier'lle, aivan vavisten kärsimättömyydestä ja purskahtamaisillaan itkuun surusta. Käskekää heidän toki olla vaiti ja viekää Nana takaisin portinvartijan luokse!

Rouva Lerat ja rouva Lorilleux lähtivät syömään aamiaista luvaten tulla takaisin. Coupeaulaiset istuutuivat myöskin pöytään syömään kylmää ruokaa, mutta ilman ruokahalua, uskaltamatta edes kalistella kahvelillaan. He olivat hyvin ikävissään ja noloina. Muori Coupeaun läsnäolo painoi heitä kuin painajainen ja tuntui heistä täyttävän kaikki huoneet. Heidän elämänsä oli joutunut epäjärjestykseen. Alussa he olivat niin hämmennyksissään, että hyörivät vain sinne tänne keksimättä mihin ryhtyä, ja olivat niin raukeita kuin jonkin juhlan jälkeisenä päivänä. Lantier lähti heti taas ulos palatakseen hautaustoimistoon ja vei mukanaan rouva Lerat'n kolmekymmentä francia ja kuusikymmentä francia, jotka Gervaise oli käynyt lainaamassa Goujet'lta juosten paljain päin kuin mielipuoli. Iltapäivällä tuli muutamia vieraita, naapurien naisväkeä, joita uteliaisuus oli sinne houkutellut; he huokailivat ja vetistelivät, astuivat pieneen kamariin tarkastellen kuollutta ja tekivät ristinmerkin räiskyttäen vihkivettä lasiin kastetulla puksipuun vesalla; sitten he kävivät istumaan puotiin, jossa he puhuivat rakkaasta vainajasta loppumattomiin, väsymättä ratkuttaen samaa lausetta tuntikausia. Neiti Remanjou oli huomannut, että mummon oikea silmä oli jäänyt auki, rouva Gaudron sanoi moneen kertaan, että hänestä mummolle oli hieno hipiä ikäisekseen ja rouva Fauconnier ihmetteli, että mummo vielä kolme päivää sitä ennen oli juonut kahvia. Niin se elämä saattoi loppua äkkiä. Parasta oli jokaisen vain olla lähtöön valmiina. Iltapuolella Coupeaulaiset alkoivat jo kyllästyä vierasten käyntiin. Se oli liian suuri rasitus perheelle, että ruumista täytyi pitää kotona niin kauvan. Hallituksen olisi pitänyt tehdä uusi laki siitä asiasta. Vielä kokonainen iltapuoli, kokonainen yö ja kokonainen aamupäivä! Eihän sitä mikään jaksanut niin kauvan odottaa, Kun näet ei enää itketä, niin suru muuttuu kiusaksi, viimein siitä voisi ruveta voimaan pahoin. Muori Coupeau, joka myökkänä ja jäykkänä lepäsi ahtaan kamarinsa perällä,

anasti vähitellen haltuunsa koko asunnon ja kävi niin raskaaksi, että kaikki ihmiset olivat musertua sellaisen painon alle. Perhe alkoi tahtomattaankin palata entisiin kotitapoihinsa ja menettää kunnioitustaan.

— Syöttehän palasen meidän kanssamme, sanoi Gervaise rouva Lerat'lle ja rouva Lorilleux'lle, kun he tulivat takaisin. Meillä on niin ikävä, että on hausempi olla yhtenä.

Ruuat kannettiin silityspöydälle. Nähdessään lautaset muisteli jokainen juhlapäivällisiä, joita siellä oli syöty. Lantier oli palannut ja Lorilleux'kin tuli alas. Leipurilta oli tilattu iso piirakas, sillä pesijätär ei ollut sillä päällä, että olisi itse jaksanut hommata ruokaa. Juuri kun istuuduttiin pöytään, tuli Boche sisälle sanomaan, että herra Marescot tahtoi tulla tervehtimään, ja isäntä astui sisälle hyvin juhlallisena, leveä kunniamerkinauha pitkän takin napinlävessä. Hän kumarsi ääneti ja meni suoraan kuolinhuoneeseen, jossa hän lankesi polvilleen. Hän oli hyvin jumalinen ja rukoili hartaan näköisenä kuin rovasti, sitten hän teki ristinmerkin ilmaan pirskotaen vihkivettä ruumiin päälle. Koko perhe oli noussut pöydästä ja seisoj loitompana hyvin liikutettuna. Lopetettuaan hartaustoimituksensa tuli herra Marescot puotiin ja sanoi Coupeaulaisille:

— Minä tulin niiden kahden hyyryneljänneksen vuoksi, jotka vielä ovat rästinä. Oletteko tilaisuudessa maksamaan?

— Ei, ei ihan vielä, sopersi Gervaise, hyvin harmissaan, kun tämä asia otettiin puheeksi Lorilleux'läisten kuullen. Kyllähän te ymmärrätte että kun tällainen onnettomuus on meitä kohdannut...

— Epäilemättä, mutta jokaisella on omat huolensa, sanoi isäntä levitellen leveitä kämmeniään. Se on minusta hyvin ikävää, mutta minä en voi odottaa kauvempaa... Jos minä en ole saanut maksua ylihuomisaamuun mennessä, niin minun täytyy turvautua häätämiseen.

Gervaise pani kätensä ristiin, kyynelsilmin, ääneti, armoa pyytäen. Isäntä ravisti kiivaasti isoa lusevata päätään sen merkiksi, että kaikki armonpyynnöt olivat turhia. Sitä paitsi kunnioitus kuollutta kohtaan kielsi kaiken väittelyn. Ja hienotunteisesti hän vetäytyi pois takaperin.

— Pyydän tuhannesti anteeksi, että olen teitä häirinnyt, sanoi hän. Ylihuomiseksi siis, muistakaa se!

Ja kun hän poistuessaan taas kulki kuolinhuoneen ohitse, kumarsi hän vielä kerran ruumiiseen päin, notkistaen polveaan avonaisen oven kohdalla.

Alussa syötiin kiireesti, ettei näyttäisi siltä, kuin siitä olisi nautittu. Mutta kun oli päästy jälkiruokaan käsiksi, alettiin vitkastella, tuntui niin hyvältä syödä rauhassa. Toisinaan Gervaise tai jompikumpi sisaruksista nousi suu täynnä ylös ja kävi vilkaisemassa viereiseen huoneeseen panematta pois edes ruokaliinaansa; ja kun hän palasi paikoilleen lopettaen suupalaansa, katsoivat toiset häneen ikäänkuin kysyäkseen, oliko siellä kaikki reilassa. Mutta lopulta naiset yhä harvemmin viitsivät nousta paikoiltaan, muori Coupeau oli unohdettu. Oli keitetty iso pannu hyvin väkevää kahvia, jotta pysyttäisiin valveilla koko yö. Poissonilaiset tulivat kahdeksan tienoossa. Heidätkin kutsuttiin juomaan lasi kahvia. Silloin Lantier, joka tarkasti Gervaisen kasvojen ilmettä, näytti käyttävän hyväkseen tilaisuutta, jota hän oli odottanut aamusta asti. Puhuttuaan ensin isäntien hävyttömyydestä, kun näet ilkesivät tulla karhuamaan ihmisiä, vaikka oli ruumis talossa, hän sanoi äkkiä:

— Hän on koko jesuiitta, se lurjus, tekopyyhine naamoineen!... Mutta jos minä olisin teidän sijassanne, niin jättäisin siihen paikkaan koko puodin.

Gervaise, joka oli aivan pilalle väsynyt, pehminnyt ja hermostunut vastasi veltoisti:

— Niin kyllä! En tosiaankaan aio odottaa oikeudenpalvelioita... Voi, kun minä olen saanut tästä jo kyllältäni!

Lorilleux'läiset nauttivat siitä ajatuksesta, että Nilkuttajalla ei olisi enää puotia, ja hyväksyivät täydellisesti hänen päätöksensä. Ei sitä osannut aavistaakaan, mitä puodin pito tuli maksamaan. Jos kohta hän toisten palveluksessa ei ansainnutkaan kuin kolme francia, niin ei hänellä ainakaan ollut kustannuksia eikä tarvinnut pelätä kadottavansa suuria summia. Sitä seikkaa he yllyttivät Coupeautakin hänelle terottamaan; tämä joi kovasti, siten lisäten liikutustaan, ja itki niin, että kyyneleet tippuivat lautaselle. Kun pesijätär näytti alkavan ruveta taipumaan, iski Lantier silmää Poissonilaisille. Ja pitkä Virginie puuttui puheeseen tekeytyen hyvin ystävälliseksi.

— Tiedättekö mitä, voitaisiinhan se asia saada järjestetyksi. Te luovuttaisitte minulle kontrahtinne, ja minä sopisin teidän asiastanne isännän kanssa... Siten te siitä pääsisitte rauhaan.

— Ei, kiitoksia, vastasi Gervaise säpsähtäen, ikäänkuin hän olisi saanut vilun puistatuksen. Kyllä minä

tiedän, mistä rahaa lähtee, jos vaan tahdon. Minä teen työtä. Minulla on, Jumalan kiitos, kaksi kättäni, joiden avulla voin selviytyä pulastani.

— Saadaanhan siitä puhua myöhemminkin, kiiruhti hatuntekijä sanomaan. Tänä iltana se on sopimatonta... Mutta tuonnenpana, esimerkiksi huomenna.

Silloin rouva Lerat'lta, joka oli pistäytynyt kuolinhuoneeseen, pääsi huudahdus. Hän oli säikähtänyt, sillä kynttilä oli palanut loppuun ja sammunut. Kaikki touhusivat kovasti saadakseen sytytetyksi uuden kynttilän ja ravistelivat päätään hokien, että se ei ollut hyvän merkki, kun kynttilä sammui ruumiin vieressä.

Vainajan ääressä valvominen alkoi. Coupeau oli heittäytynyt pitkäkseen, ei muka nukkuakseen, vaan miettiäkseen; mutta viiden minuutin päästä hän jo kuorsasi. Kun Nana lähetettiin Bochelaisten luokse nukkumaan, pääsi häneltä itku, sillä hän oli jo aamusta asti iloinnut toivoen pääsevänsä hyvän ystävänsä Lantier'n lämpöiseen, isoon sänkyyn. Poissonilaiset viipyivät puoleen yöhön asti. Kun kahvi kävi liiksi naisten hermoille, oli tehty viiniboolia salaattimaljaan. Puhe kääntyi hellempiin tunteen asioihin. Virginie puhui maaseudusta, hän olisi tahtonut tulla haudatuksi metsän reunaan ja saada niittykukkia hautakummulleen.

Rouva Lerat'lla oli jo kaapissaan varattuna kääreliina, jonka hän kuoltuaan tahtoi saada ympärilleen, ja hän piti sen sisällä aina lavendelikimppua, sillä hän tahtoi vetää hyvää hajua nokkaansa, kun hänen piti joutua pureskelemaan kehäkukkien juuria. Sitten poliisi siirtyi ilman muuta ihan toiseen asiaan, kertoen vanginneensa aamulla pitkän, kauniin tytön, joka oli varastanut eräästä makkarapuodista; kun hänet oli riisuttu alasti komissariuksen luona, oli häneltä löydetty kymmenen makkarata, jotka hän oli ripustanut vyötäisilleen etu- ja takapuolelle. Ja kun rouva Lorilleux sanoi inhoten, ettei hän olisi tahtonut syödä niitä makkaraita, nauratti se hienostaan koko seuraa. Yön valvonta alkoi käydä hausemmaksi, mutta kumminkin pysyttiin sopivaisuuden rajoissa.

Mutta kun viiniboolia juuri lopetettiin, kuului pienestä kamarista omituista ääntä, ihan kuin hiljaista veden lorinaa. Kaikki nostivat päätään ja katsoivat toisiinsa.

— Ei se ole mitään, sanoi Lantier tyyneesti. Ruumis on ruvennut vuotamaan.

Tämä selitys sai läsnäolijat rauhottumaan, ja he laskivat tyhjät lasinsa pöydälle.

Vihdoin Poissonilaiset lähtivät pois. Lantier lähti heidän kanssansa, sanoen menevänsä erään ystävänsä luokse jättääkseen vuoteensa naisille, jotta he voisivat siinä nukkua jonkun tunnin vuoroonsa. Lorilleux palasi yksin kotiinsa nukkumaan ja sanoi, ettei se ollut tapahtunut vielä yhtään kertaa koko aikana kun hän oli ollut naimisissa. Silloin Gervaise ja molemmat sisarukset jäätyään yksin nukkuneen Coupeaun kanssa kävivät istumaan kamiinin ääreen, jonka päällä he pitivät kahvia kuumana. Siinä he kyyröttivät, kädet esiliinan alla, kumartuneina tulta kohden, jutellen hiljaa keskenään. Heidän ympärillään vallitsi syvä hiljaisuus. Rouva Lorilleux ruikutti köyhyyttään: hänellä ei ollut mustaa hametta, eikä hän kumminkaan olisi tahtonut ostaa uutta, sillä heillä oli hyvin tiukka rahoista, hyvin tiukka; ja hän kysyi Gervaiselta, eikö muori Coupeaulta ollut jäänyt musta hame, se, jonka hän oli saanut syntymäpäiväkseen. Gervaisen täytyi käydä hakemassa hame. Tekemällä laskoksen vyötäisiin voi hän sitä vallan hyvin käyttää. Mutta rouva Lorilleux tahtoi myöskin vanhoja alusvaatteita, puhui sängystä, kaapista ja kahdesta tuolista, katsellen ympärilleen löytääkseen vielä joitakin rihkamia, jotka pitäisi jakaa tasan. Siitä oli vähällä nousta riita, mutta rouva Lerat sai sen asettumaan; hänestä oli kohtuullisempaa, että Coupeaulaiset saivat mummon vähäiset rippeet, sillä he olivat ne hyvin ansainneet, kun mummon hoito oli kokonaan ollut heidän niskoillaan. Ja kaikki kolme alkoivat taas torkkua kamiinin ääressä jutellen toisilleen juoruja yksitoikkoisella äänellä. Yö tuntui heistä kauhean pitkältä. Väliin he ravistelivat itseään, joivat kahvia ja kurottivat kaulaansa katsoakseen kamariin, missä kynttilä, jota ei saanut niistä, paloi surkealla punaisella liekillä, jonka hiiltyneestä sydäimestä tippuneet varkaat olivat panneet isona lepattamaan. Aamupuoleen heitä alkoi värisyttää huolimatta kovasta kuumuudesta, jota kamiinista levisi. Tuskallisesta odotuksesta väsyneinä he olivat ihan menehtyä, heidän silmiään pakotti, ja liiasta puhumisesta oli heidän kielensä aivan kuivunut. Rouva Lerat heittäytyi Lantier'n vuoteelle ja kuorsasi kuin mies. Sill'aikaa molemmat toiset nukkuivat istualleen, pää riipuksissa, niin että se toisinaan retkahti polviin asti. Päivän alkaessa sarastaa herätti heidät vilun puistatus. Muori Coupeaun kynttilä oli taas sammunut. Ja kun pimeästä kamarista taas alkoi kuulua hiljaista lorinaa, niin rouva Lorilleux uudisti kovalla äänellä entisen selityksen rauhottaakseen itseään.

— Ruumis vuotaa, sanoi hän sytyttäen uuden kynttilän.

Hautajaiset oli määrätty alkamaan puoli yhdentoista aikaan. Kaunis aamupäivä vielä edellisen päivän ja yön lisäksi! Vaikka Gervaisella ei ollut yhtään souta, olisi hän mielellään antanut sata francia sille, joka olisi tullut ottamaan muori Coupeaun kolme tuntia aikaisemmin. Ei, rakastipa ihmisiä kuinka paljon tahansa, niin liian raskaiksi he sittenkin käyvät kuoltuaan; ja kuta enemmän heitä rakastaa, sitä

pikemmin tahtoi heistä päästä.

Hautajaisaamuna ei onneksi jouda paljoa suremaan. Kaikellisissa valmistuksissa on paljon hommaa. Ensin syötiin aamiaista. Sitten toi ukko Bazouge, kuudennessa kerroksessa asuva ruumiinkantaja, kirstun ja säkin silppuja. Tämä kunnan mies joka ei koskaan selvinnyt humalastaan, oli tänäkin aamuna vielä kahdeksan aikaan aika tuitarissa edellisenä iltana ottamistaan ryyppyistä.

— Tänne kai se piti tuoda? kysyi hän. Ja hän laski kirstun maahan, niin että se rusahti.

Mutta kun hän heitti sen viereen silppusäkin, jäi hän silmät selällään ja suu auki seisomaan huomattessaan edessään Gervaisen.

— Antakaa anteeksi, minä olen erehtynyt, sopersi hän. Mutta minulle sanoivat, että sitä tarvittiin täällä teillä.

Hän otti jo silppusäkin lattialta, mutta pesijätär pidätti häntä huutaen:

— Jättäkää se vain tänne, kyllä te olette oikeassa paikassa.

— Ahaa! Turkanen! Kunhan selitätte! sanoi hän lyöden reiteensä. Nyt minä ymmärrän, se onkin se vanha akka...

Gervaise oli käynyt vallan valkoiseksi. Ukko Bazouge oli tuonut kirstun häntä varten. Koettaen olla kohtelias ja selittää erehdystään jatkoi ruumiinkantaja:

— Minkäs minä sille mahdan, kun eilen kertoivat, että yksi naiseläjä oli kuollut alakerrassa, niin silloin minä luulin, että... Meidän ammatissa, nähkääs, tällaiset asiat tulevat sisälle toisesta korvasta ja menevät ulos toisesta... Yhtä kaikki minä onnittelen teitä. Eikös niin, että kuta myöhemmin, sen parempi? Vaikka ei tämä elämä aina ole hauskaa, ohoh toki! ei lähestulkoonkaan!

Gervaise peräytyi hänen puhuessaan yhä edemmäksi, peläten, että hän tarttuisi häneen pitkillä, likaisilla käsillään viedäkseen hänet pois kirstussaan. Jo kerran ennen, juuri hänen häälitanaan, oli ukko Bazouge sanonut hänelle tuntevansa naisia, jotka kiittäisivät häntä, jos hän tulisi heitä ottamaan. Mutta ei! Niin pitkälle ei Gervaise vielä ollut joutunut, kylmä väristys kävi pitkin hänen selkäpiitään. Hänen elämänsä oli pilalla, mutta sittenkään hän ei tahtonut siitä luopua niin pian; hän olisi mieluummin tahtonut riutua vähitellen vaikka vuosikausia kärsien nälkää, kuin heti kuolla, mikä olisi ollut silmänräpäyksen tempu.

— Hän on juovuksissa, mutisi hän kauhunsekaisella inholla. Hautaustoimiston pitäisi edes katsoa, ettei se lähetä juopuneita miehiä. Saa se siksi hyvän hinnan.

Silloin ruumiinkantaja herkesi ivalliseksi ja hävyttömäksi.

— Ka, jätetään se sitten toiseen kertaan, muori kulta. Koska vain itse tahdotte, minä olen aina valmis! Teidän ei tarvitse kuin antaa minulle merkki. Minä olen naisten lohduttaja... Äläkä sylje ukko Bazougen päälle, sillä hän on pitänyt sylissään nätimpiäkin naisia kuin sinä, ja he ovat pitäneet sen hyvänä valittamatta ja olleet hyvin tyytyväisiä saadessaan jatkaa untaan varjossa.

— Heretkää jo ääneti, ukko Bazouge! sanoi ankarasti Lorilleux, joka oli tullut puotiin kuullessaan sieltä ääntä. Tuo on sopimatonta pilapuhetta. Jos tehtäisiin valitus, niin saisitte eron virastanne... Menkää tiehenne, koska ette pidä arvossa periaatteita.

Ruumiinkantaja lähti pois, mutta hänen kuultiin vielä kauvan änkyttävän mennessään:

— Mitä? Periaatteita!... Periaatteita ei ole olemassakaan ... ei ole olemassakaan ... ei ole muuta kuin rehellisyys!

Vihdoin kello löi kymmenen. Ruumisvaunut olivat myöhästyneet. Puotiin oli jo kerääntynyt ihmisiä, ystäviä ja naapureita, herra Madinier, Saapas, rouva Gaudron ja neiti Remanjou; ja suljettujen ikkunaluukkujen välitse ilmestyi vähän väliä miehen tai naisen pää kurkistamaan kadulle, tokko ruumisvaunuja hiljankaan alkoi näkyä. Sukulaiset jotka olivat kokoontuneet peräkamariin, kätelivät siellä vieraitaan. Syntyi äänettömyys, jonka aikana kuului vain toisinaan kiireistä supatusta ja naisten hameiden kahinaa, kun tässä kiusallisessa ja hermostuttavassa odotuksessa rouva Lorilleux huomasi unohtaneensa nenäliinansa, tai rouva Lerat etsi virsikirjaa lainatakseen. Jokainen uusi tulokas huomasi saapuessaan avonaisen kirstun keskellä pientä kamaria, vuoteen vieressä; ja tahtomattaankin jäi jokainen mittailemaan sitä silmillään, laskien, että lihava muori Coupeau ei ikimaailmassa mahtuisi siihen. Kaikki katsoivat toisiinsa, ja heidän silmistään voi lukea saman ajatuksen, vaikka he eivät sitä toisilleen sanoneet. Katuovella syntyi tungeksivaa liikettä. Herra Madinier tuli ilmottamaan vakavalla ja hillityllä äänellä:

— Nyt ne ovat täällä!

Mutta ruumisvaunut eivät vielä tulleet. Sisälle astui peräkkäin kiireisin askelin neljä punanaamaista ruumiinkantajaa, joiden mustat puvut olivat virttyneet ja kuluneet hankautuessaan ruumiskirstuja vastaan. Ukko Bazouge astui ensimmäisenä kovasti juovuksissa, mutta hyvin arvokkaana; niinpian kuin hän oli virantoimituksessa, sai hän takasin vakavan ryhtinsä. He eivät virkkaneet sanaakaan, vaan näyttivät, pää hiukan kumarassa, punnitsevan muori Coupeauta jo katseillaan. Eikä siinä kauvan viivytelty, tuskin ennätti aivastaakkaan, ennenkun mummo parka oli pakattuna laatikkoonsa. Pienin joukosta, nuori, kierosilmä mies oli kaatanut silput kirstuun ja levitteli niitä käsillään, ikäänkuin hän olisi tahtonut niistä alustaa taikinaa. Toinen pitkä ja laiha, leikkisän näköinen mies levitti lakanan niiden päälle. Sitten kaikki neljä tarttuivat yht'aikaa ruumiiseen ja nostivat sitä kaksi jaloista ja kaksi hartioista. Se kävi vikkellästi kuin letun kääntäminen. Ihmiset jotka kurottivat kaulaansa nähdäkseen, voivat melkein luulla että muori Coupeau oli itsestään hypännyt laatikkoonsa. Hän mahtui siihen ihan parhaiksi, ikäänkuin se olisi ollut häntä varten tehty, niin parhaiksi, että oli kuultu hänen ruumiina hankautuminen kirstun lautoja vastaan, joihin se otti kiinni joka paikasta niinkuin taulu kehykseensä. Mutta kaikissa tapauksissa hän siihen mahtui, mikä ihmettytti kaikkia läsnäolijoita; ihan varmaan hänen oli täytyntä kutistua edellisestä päivästä. Sillä välin ruumiinkantajat olivat nousseet ylös ja jäivät odottamaan; pieni kierosilmä otti kirstunkannen ja kutsui perheen jäseniä heittämään viimeisiä jäähyväisiä; Bazouge pisti naulat suuhunsa ja otti vasaran käteensä jo valmiiksi. Silloin Coupeau, hänen molemmat sisarensa, Gervaise ja vielä muitakin lankesi polvilleen, ja kaikki suutelivat muoria, ennenkuin häntä lähdettiin viemään, ja vuodattivat isoja kuumia kyyneleitä, jotka tippuivat hänen jäykistyneille jääkylmille kasvoilleen. Nyyhkytystä ja itkun tyrskettä kesti hyvän aikaa. Kansi laskettiin päälle, ja ukko Bazouge upotti siihen naulansa taitavasti kuin tottunut tavarankantaja parilla iskulla kunkin naulan päähän; eikä kukaan enää kuullut omaakaan itkuaan tässä paukkeessa, joka muistutti huonekalujen korjausverstasta. Kun kansi oli naulattu kiinni, lähdettiin kirstua viemään.

— Ei luulisi tekevän mielen mokomia koristuksia tällaisella hetkellä! sanoi rouva Lorilleux miehelleen huomattessaan ruumisvaunut oven edessä.

Ruumisvaunut saivat liikkeelle koko korttelin. Makkaramuija kutsui sekatarvakaupan puotipoikia, pikku kelloseppä oli tullut katukäytävälle ja naapurit kurottautuivat ikkunoistaan sitä töllistelemään. Ja kaikki nämä ihmiset eivät muusta puhuneet kuin ruumisvaunujen reunuksen valkoisista pumpulitupsuista. Olisi ollut paljon parempi että Coupeaulaiset olisivat maksaneet velkansa! Mutta, kuten Lorilleux'läiset sanoivat, kun kerran ihminen on ylpeä, niin se näytäkseen joka paikassa ja väkisinkin.

— Se on kerrassaan häpeämätöntä! sanoi samalla hetkellä Gervaise puhuen ketjuntekijästä ja hänen vaimostansa. Nämä senkin kitupiikit kun eivät ole tuoneet edes senkään vertaa kuin orvokkikimpua äitinsä kirstulle.

Lorilleux'läiset olivat tosiaankin tulleet tyhjin käsin. Rouva Lerat oli antanut tekokukista tehdyn seppeleen. Ja kirstulle pantiin vielä kukkavihko ja kaunokkiseppä, jotka Coupeaulaiset olivat ostaneet. Ruumiinkantajain oli täytyntä ponnistaa oikein hartiavoimalla saadakseen kirstun nostetuksi vaunuihin. Ruumissaatto järjestäytyi hitaasti. Coupeau ja Lorilleux, pitkä takki päällä ja hattu kädessä, astuivat edeltä; edellinen oli ylläpitänyt liikutustaan juomalla aamulla pari lasia valkoista viiniä ja piti nyt kiinni lankonsa käsipuolesta, sillä hän tunsu jalkansa niin hervottomiksi ja hänen päätänsä pakotti. Sitten seurasivat miehet, herra Madinier hyvin totisena, kokonaan mustissaan, Saapas, jolla oli palttoo puseronsa päällä, Boche, joka herätti huomiota keltaisilla housuillaan, Lantier, Gaudron, Paistikas, Poisson, ynnä muita vielä. Sen jälkeen tulivat naiset, ensiksi rouva Lorilleux, jolla oli päällään muori-vainajan korjattu hame, ja rouva Lerat, joka saalilla koetti peitellä hät'hätää tekaistua surupukuaan, sinisenpunaisilla nauhoilla koristettua röijyä, ja heidän jäljestään Virginie, rouva Gaudron, rouva Fauconnier, neiti Remanjou, ja koko jälkijoukko. Kun ruumisvaunut alkoivat tärähtää laskeutua Goutted'Or'in katua, naisten tehdessä ristimerkkiä ja miesten nostaessa hattuaan, kävivät ruumiinkantajat paikoilleen; kaksi heistä astui edeltä ja yksi ruumisvaunujen kummallakin puolen. Gervaise oli jäänyt viimeiseksi sulkemaan puotia. Hän jätti Nanan rouva Bochen huostaan ja sai saattojoukon kiinni juosten toisten perästä; tyttö jäi portinvartijan vaimon kanssa porttikäytävään ja katsoi mitä suurimmalla mielenkiinnolla komeitten vaunujen jälkeen, joissa hänen isoäitinsä hävisi kadun päähän.

Juuri kun pesijätär hengästyksissään saavutti saattojoukon hännän, tuli Goujet omalta taholtaan. Hän liittyi miesten joukkoon, mutta kääntyi katsomaan taaksensa ja tervehti Gervaiseä päätään nyökäyttäen niin ystävällisesti, että tämä tunsu itsensä yht'äkkiä hyvin onnettomaksi ja alkoi uudestaan itkeä. Hän ei itkenyt enää ainoastaan muori Coupeauta, hän itki jotakin kauheata, jota hän ei olisi voinut sanoa, mutta joka oli tukahduttaa hänet. Koko matkan hän painoi nenäliinaansa silmilleen. Rouva Lorilleux, jonka kuivat posket hehkuivat, katsoi häneen karsaasti, ikäänkuin hän olisi tahtonut syyttää häntä teeskentelystä.

Kirkossa ei toimitus kestänyt kauvaa. Messu tahtoi kumminkin venyä hiukan pitkäksi, sillä pappi oli hyvin vanha. Saapas ja Paistikas olivat kolehtia peläten katsoneet parhaaksi jäädä ulkopuolelle. Herran Madinier tarkasteli kaiken aikaa pappeja ja kertoi havaintojaan Lantier'ille: nuo veitikat, jotka siinä laskettelivat latinaansa, eivät tienneet edes itsekään, mitä he mongersivat; he hautasivat ihmisen aivan samalla tavalla kuin he olisivat hänet kastaneet tai vihkineet, ilman vähintäkään tunnetta sydämessään. Sitten herra Madinier moitti juhlamenojen paljoutta kynttilöineen ja vaikertavine äänineen, ja koko tätä surullista näytäntöä, jolla sukulaisten tunteita hellytettiin. Omaisensa tuli siten menettäneeksi oikeastaan kahteen kertaan, ensin kotona ja sitten kirkossa. Ja kaikki miehet myönsivät hänen olevan oikeassa, sillä vielä oli jäljellä tuskallinen hetki, kun messun päätyttyä ruvettiin posmittamaan rukouksia ja läsnäolijain täytyi kulkea kirstun ohi ja pirskotaa sille vihkivettä. Onneksi hautausmaa ei ollut kaukana. Chapellen pieni hautausmaa, palanen puutarhaa Marcadet-kadun varrella. Ruumissaatto saapui sinne epäjärjestyksessä, kaikki kopistelivat jalkojaan ja puhuivat omista asioistaan. Routainen maa tömisi, olisi tehnyt mieli panna tanssiksi, että jalat olisivat pysyneet lämpöisinä. Ammottava hauta, jonka viereen kirstu oli laskettu, oli jo kokonaan jäänyt, vaalean harmaa ja kivinen kuin kalkkilouhos; hautajaisvieraista, jotka seisovivat multakasoilla sen ympärillä, ei ollut kovinkaan hauskaa odottaa sellaisessa pakkasessa ja katsoa kuoppaan. Vihdoin tuli pappi messupaita päällä pienestä talosta. Hän värisi ja hänen henkensä näkyi valkoisena höyrynä, joka kerran kun hän lausui »de profundis». Viimeisen ristinmerkin tehtyään hän lähti kiireesti tiehensä, eikä hänen näyttänyt tekevän mieli alottaa uudestaan. Haudankaivaja tarttui lapioonsa, mutta maa oli niin kovaksi jäänyt, ettei hän saanut siitä lohkiamaan kuin isoja möhkäleitä, jotka kovalla jyminäällä, ikäänkuin olisi kanuunoita lauvottu, putoilivat haudan pohjaan pommittaen kirstua, niin että olisi luullut kansilautojen halkeilevan. Olipa kuinka itsekäs tahansa, niin kyllä tuo musiikki ottaa luonnon pois. Kyyneleet alkoivat taas vuotaa. Lähdettiin jo paluumatkalle, mutta vielä hautausmaan ulkopuolellekin kuului kummaa jyskettä. Saapas huomautti puhallelleen kouriinsa, että muori Coupeau paralle ei, piru vie, tullut liian lämmin kuopassaan.

— Hyvät naiset ja muu saattoväki, sanoi levyseppä muutamille ystäville, jotka olivat jääneet kadulle sukulaisten seuraan, kai te sallitte meidän tarjota teille jotakin...

Ja hän astui itse edeltä erääseen Marcadet-kadun varrella olevaan viinikauppaan, *Hautausmaalta palaajain levähdyspaikkaan*. Gervaise, joka oli jäänyt katukäytävälle, huusi Goujet'lle, joka nyökäytettyään hänelle uudestaan päättään aikoi lähteä pois. Miksi hän ei tahtonut juoda lasia viiniä heidän kanssansa? Mutta hänellä oli kiire, hänen täytyi palata pajaansa. Sitten he katsoivat toisiinsa hetkisen mitään virkkamatta.

— Annattehan te minulle anteeksi, että tulin lainaamaan teiltä niitä kuuttakymmentä francia, sopersi pesijätär viimein. Minä olin kuin hullu ja tulin ajatelleeksi teitä...

— Ei siitä mitään, se on jo annettu anteeksi, keskeytti seppä. Ja minä olen vastakin aina valmis auttamaan teitä, jos teille mikä onnettomuus sattuu... Mutta älkää puhuko siitä mitään äidille, sillä hänellä on omat mielipiteensä, enkä minä tahtoisi pahottaa hänen mieltänsä.

Gervaise katsoi häneen yhä; ja nähdessään hänet niin hyvänä ja niin murheellisena oli hän vähällä suostua hänen kerran tekemäänsä ehdotukseen, että he yhtenä pakeneisivat elämään onnellisina jossakin maailman sopukassa. Sitten hänen päähänsä pälkähti toinen paha ajatus, että mitähän, jos olisi lainata häneltä rahaa hyyrynmaksuunkin, yhdentekevä, niillä hinnalla. Häntä vapisutti ja hän alkoi hyväilevällä äänellä:

— Ettehän te ole minulle suutuksissanne, ettehän?

Goujet pudisti päätään vastaten:

— En tietysti, enkä minä suutu teihin koskaan... Mutta ymmärrättehän te, että kaikki on lopussa.

Ja hän lähti menemään pitkällä askelilla jättäen Gervaisen huumaantuneena kuuntelemaan hänen viimeisiä sanojaan, jotka soivat hänen korvissaan jylhästi kuin kuolinkellot. Astuessaan viinikauppaan hän kuuli äänen sanovan sisällänsä: »Kaikki on lopussa, niin, kaikki on lopussa; minulla ei ole enää mitään tehtävää, jos kaikki on lopussa!» Hän kävi istumaan, nielasi suupalan leipää ja juustoa ja tyhjensi täyden lasin, jonka hän löysi edestään.

Viinikauppa oli alakerrassa, pitkä, matala sali, jonka täytti kaksi pitkää pöytää. Viinipulloja, leivän kannikoita ja isoja juustokimpaleita kolmella lautasella oli asetettu riviin. Hautajaisvieraat söivät seisaallaan kattamattomalta pöydältä. Kauvempana, tohisevan kamiinan ääressä lopettelivat ruumiinkantajat aamiaistaan.

— Se on Jumalassa, milloin kenenkin vuoro tulee, selitti herra Madinier. Vanhat kuolevat pois tieltä jättääkseen tilaa nuoremmille... Kyllä kai teidän asuntonne nyt tuntuu hyvin tyhjältä, kun palaatte

kotiinne.

— Minun veljeni muuttaakin sieltä pois, ehätti rouva Lorilleux sanomaan. Se tuottaa vain tappiota koko puoti.

Coupeauta oli pehmitetty. Kaikki yllyttivät häntä luovuttamaan muille hyyrykontrahtiaan. Rouva Lerat'kin, joka jo jonkun aikaa oli ollut hyvin hyvissä väleissä Lantier'n ja Virginien kanssa, ja jota kutkutti se ajatus, että he olivat pikeentyneet toisiinsa, puhui konkurssista ja vankilasta ollen olevinaan hyvin peloissaan. Ja yht'äkkiä levyseppä suuttui, hänen surunsa, jonka huuhteeksi hän oli jo kallistanut liian monta lasia, muuttui raivoksi.

— Kuule! huusi hän ihan vaimonsa nenän edessä. Sinun pitää kuulla, mitä minä sinulle sanon! Sinä tahdot aina olla niin saakelin itsepäinen. Mutta tällä kertaa minä aion noudattaa omaa tahtoani, ettäs sen tiedät!

— Se on oikein! sanoi Lantier. Ei häntä hyvällä puheella saakaan taivutetuksi mihinkään. Tarvitseisi olla kurikka, jos mieli saada mitään pystymään hänen kalloonsa.

Ja molemmat kurikoivat häntä vähän aikaa sanoillaan. Mutta se ei estänyt puremaneuvojen toimintaa. Juusto hupeni ihan silmissä ja pullot pulpattivat kuin lähteet. Sillä välin Gervaise vähitellen pehmeni iskuista. Hän ei vastannut mitään, vaan söi kaiken aikaa suun täydeltä niin kiireesti, kuin hänellä olisi ollut kovakin nälkä. Kun he lakkasivat nalkuttamasta, nosti hän hiljaa päätänsä ja sanoi:

— No joko riittää? Minä annan palttua koko puodille! Minä en siitä välitä enää... Ymmärrätkö, minä en siitä huoli! Kaikki on lopussa!

Silloin tilattiin lisää juustoa ja leipää; keskusteltiin vakavasti. Poissonilaiset saivat Coupeaulaisten huoneuston ja ottivat vastatakseen rästinä olevasta hyyrystä. Muuten Boche otti pitääkseen huolta kontrahdin siirrosta ja oli hyvin tärkeän näköinen saadessaan esiintyä isännän nimessä. Vieläpä hän siinä yksillä istuimilla vuokrasi asunnon Coupeaulaisillekin, kuudennessa kerroksessa olevan vapaan huoneen, samasta porraskäytävästä, jossa Lorilleux'läisetkin asuivat. Mitä Lantier'hen tuli, niin hän tahtoi mielellään pitää entisen kamarinsa, ellei se tuottaisi häiriötä Poissonilaisille. Poliisi kumarsi, se ei häirinnyt häntä ensinkään; ainahan ystävät voivat sopia keskenään, eriävistä poliittisista mielipiteistä huolimatta. Ja saatuaan omasta puolestaan asiansa selville ei Lantier puuttunut enää koko kontrahdin luovutukseen, vaan teki itselleen mahdolloman ison juustovoileivän, heittäytyi selkäkenoon ja alkoi tyytyväisenä syödä sitä, tekeytyen välinpitämättömän näköiseksi, etteivät toiset huomaisi, miten mielissään hän oli; vain salavihkaa vilkui hän vuoroon Gervaiseen ja Virginiehen.

— Heipä hei! ukko Bazouge! huusi Coupeau, tulkaahan toki ottamaan kulaus. Me emme ole ylpeitä, kaikki me olemme työmiehiä.

Neljä ruumiinkantajaa, jotka olivat jo lähdössä pois, palasivat sisälle kilistämään hautajaisvierasten kanssa. He eivät tahtoneet sanoa sitä moittiakseen, mutta äskenen rouva oli ollut peijakkaan raskas ja hänen kantamisestaan kannatti kyllä saada lasi viiniä. Ukko Bazouge katsoi terävästi pesijättäreeseen, mutta ei sanonut yhtään sopimatonta sanaa. Gervaisen tuli paha olla, hän nousi ylös ja jätti miehet jatkamaan juopotteluaan. Coupeau, joka oli jo sikahumalassa, alkoi taas ulvoa ja sanoi, että se tuli surusta.

Kun Gervaise illalla palasi kotiinsa, jäi hän typeryteenä istumaan tuolille. Huoneet tuntuivat hänestä autoilta ja tavattoman isoilta. Tosin se oli koko helpotus, että oli päästy mummosta. Mutta hän oli aivan varmaan jättänyt muutakin kuin vai muori Coupeaun sinne haudan pohjalle; Marcadet-kadun pieneen puutarhaan. Häneltä puuttui liian paljon; sinä päivänä oli tainnut mennä hautaan palanen hänen omaa elämänsä, hänen puotinsa ja emännän ylpeytensä ja vielä muitakin tunteita. Niin seinät olivat paljaat ja hänen sydämensä myöskin. Koko elämä oli hajonnut pirstaleiksi ja luhistunut hautaan. Hän tunsii itsensä liian väsyneeksi ryhtyäkseen nyt mihinkään. Myöhemmin tahtoi hän koettaa toipua, jos voisi.

Kun Nana kymmenen aikaan riisuutui, rupesi hän itkemään ja äksyilemään tahtoen välttämättä mennä nukkumaan muori Coupeaun sänkyyn. Hänen äitinsä koetti häntä pelotella, mutta tyttö oli liian aikaiseen kehittynyt, kuolleet herättivät hänessä vain suurta uteliaisuutta. Päästäkseen hänestä rauhaan, täytyi Gervaisen viimein luvata, että hän sai oikaista itsensä muori Coupeaun sijalle. Tämä tytön tynkä piti isoista sängyistä; hän tahtoi venytellä ja piehtaroida mielin määrin. Sinä yönä hän nukkui mainion hyvästi lämpöisellä höyhen-patjalla, joka suloisesti hiveli hänen ruumistaan.

Coupeaulaisten uusi asunto oli kuudennessa kerroksessa, ja sinne noustiin B-portaista. Kun oli päästy neiti Remanjoun oven sivutse, käännettiin vasemmanpuoliseen käytävään. Sitten piti vielä kääntyä. Ensimmäinen ovi oli Bijardin. Melkein sitä vastapäätä, katolle vievien pienten portaiden alla oli ummehtunut lokero, jossa nukkui ukko Bru. Kaksi ovea siitä eteenpäin asui ukko Bazouge. Ja seinäkkäin Bazougen huoneen kanssa oli Coupeaulaisilla yksi kamari ja alkoovi pihan puolella. Käytävän varrella ei ollut enää kuin kaksi perhettä, ennenkuin tultiin Lorilleux'läisten huoneisiin, jotka olivat ihan käytävän päässä.

Yksi kamari ja alkoovi, siinä oli Coupeaulaisten koko nykyinen asunto. Eikä kamarikaan ollut kuin kämmenen kokoinen. Siinä täytyi tehdä kaikki, nukkua ja syödä ynnä paljon muuta. Alkooviin mahtui juuri parhaiksi Nanan sänky; tytön täytyi heittää päältänsä isänsä ja äitinsä luona ja ovi jätettiin auki yöksi, ettei hän tukehtuisi. Heillä oli niin ahdasta, että Gervaisen oli täytynyt puodista muuttaessaan luovuttaa koko joukko tavaroita Poissonilaisille, kun hän ei saanut kaikkia mihinkään sijoitetuksi. Sänky, pöytä ja neljä tuolia täyttivät koko huoneen. Lisäksi vielä oli Gervaise, kun hän ei mitenkään ollut hennonut erota piirongistaan, asettanut tämän ison rumiskon keskelle lattiaa, vaikka hänen sydäntään kirvelikin, kun se peitti puolet ikkunasta, siten vähentäen valoa ja hauskuutta. Kun hän tahtoi katsoa pihalle, täytyi hänen kumartua syrjittäin ja vääntää kaulaansa nähdäkseen, sillä hän oli käynyt niin lihavaksi, ettei hän saanut tilaa kynnäspäilleen.

Ensimmäisinä päivinä pesijätär istui vaan itkemässä. Hänestä tuntui ensin kovin kovalta, ettei hän enää voinut liikkua kotonaan, kun oli aina tottunut elämään välkeissä suojissa. Hänen henkeään ahdisti ja hän viipyi tuntikausia ikkunan ja piirongin välissä niin epämurkavassa asennossa, että hänen kaulansa oli vääntynyt sijoiltaan. Ainoastaan siinä voi hän hengittää. Pihalta hän ei kumminkaan saanut muuta kuin ikäviä ajatuksia. Vastapäätä omaa ikkunaansa, auringon puolella, näki hän entisen unelmainsa esineen, viidennen kerroksen akkunan, jossa joka kevät kasvoi Espanjan papuja kiertäen ohuet kärhensä seililankojen ympärille. Hänen kamarinsa oli varjon puolella, missä resedat kuolivat ruukuissaan viikon kuluessa. Elämä ei suinkaan kääntynyt parempaan päin, se ei lähestulkoonkaan ollut sitä, mitä hän oli toivonut. Sensijaan että hänellä olisi ollut kukkia vanhoilla päivillään, hän rypi sangen likaisissa oloissa. Eräänä päivänä kumartuessaan katsomaan pihalle, hänelle tuli omituinen tunnelma, hän oli näkevinään itsensä siellä alhaalla porttikäytävässä lähellä portinvartijan kamaria, nokka pystyssä, tarkastelemassa taloa ensimmäistä kertaa; ja tämä kolmentoista vuoden hyppäys takaperin antoi hänelle piston sydämmeen. Piha ei ollut muuttunut, alastomat seinät olivat tuskin tulleet entistään mustemmiksi ja homeisemmiksi; ruosteen syömistä likavesitorvista nousi sama ilkeä haju; ikkunoiden edessä oli vaatteita kuivamassa nuorilla, lijasta kankeita lapsen kapaloksia; epätasainen piha oli täynnä pajahiilen tuhkaa ja höylänlastuja; vieläpä vesijohdon puoleisella kostealla kulmalla värjäyslaitoksesta juossut lätäkkö oli yhtä kauniin sininen kuin ennenkin. Mutta hän itse tunsu nykyään olevansa kovasti muuttunut ja ränsistynyt entiseensä verraten. Ensiksikään hän ei enää ollut alhaalla, silmät taivasta kohden, tyytyväisenä ja rohkeana toivoen kaunista huoneustoa. Hän oli katon rajassa, ryysyläisten sopessa, likaisimmassa lokerossa, jonne päivä ei milloinkaan päässyt pilkistämään. Siinä oli yllin kyllin itkun syytä, hän ei voinut olla ihastunut kohtaloonsa.

Mutta kun Gervaise oli hiukan tottunut uusiin oloihinsa, näytti alku sangen lupaavalta uudessa asunnossa. Talvi oli melkein lopussa ja ne vähäiset rahat, jotka hän oli saanut Virginieltä huonekaluistaan olivat hänelle hyväksi avuksi talouden kuntoon panossa. Ja sen lisäksi sattui semmoinen onni, että kevään tullen Coupeau sai työtä maalla, Etampes'issa ja siellä hän oli lähes kolme kuukautta juomatta: maa-ilma paransi hänet vähäksi aikaa. Sitä ei usko kuinka virkistävää on juopuille päästä Pariisin ilmasta, missä kadut ovat täynnä paloviinan ja viinin höyryä. Palatessaan hän oli terve kuin pukki ja punakka kuin mansikka ja toi muassaan neljäsataa francia. Niillä he maksoivat rästiksi jääneen puodin hyyrin, josta Poissonilaiset olivat menneet takaukseen, sekä muita pieniä velkoja hätäisimmille saamamiehilleen. Gervaise avasi siten itselleen pari kolme katua, joilla hän ei hyvään aikaan ollut uskaltanut liikkua. Luonnollisesti hän oli taas ruvennut silittämään päiväpalkalla. Rouva Fauconnier, joka oli hyvin hyväntahtoinen, kun vain osasi oikein häntä imarrella, oli ottanut hänen takaisin työhönsä, vieläpä maksoi hänelle kolme francia päivältä, kuten ensi luokan silittäjättärelle, koska näet Gervaise oli ollut oman liikkeensä emäntänä. Ja Coupeaulaisten talous näyttikin voivan hiljalleen edistyä. Vieläpä Gervaise toivoi tekemällä työtä ja säästämällä voivansa maksaa kaikki velkansa ja järjestää elämänsä siedettävälle kannalle. Mutta näihin toiveisiinsa hän uskoi vain miehensä ansaitseman suuren rahasumman synnyttämässä kuumeessa. Siitä jäähdyttyään hän otti vastaan päivät sellaisina kuin ne tulivat, arvelen, että mikään ilo ei ollut pitkäaikaista.

Enimmästi kärsivät Coupeaulaiset tähän aikaan nähdessään Poissonilaisten uudistushommat heidän entisessä puodissaan. He evät olleet kovin kateellisia luonnostaan, mutta heitä ärsytettiin, heidän kuultensa ihan tahallaan ihasteltiin heidän seuraajainsa upeita laitoksia. Bochelaiset ja varsinkin Lorilleux'läiset olivat väsymättömiä niitä kehuaan. Heidän puheidensa mukaan ei oltu koskaan nähty kauniimpaa puotia. Ja he päivittelivät sitä kauheata siivoa, jossa kaikki paikat olivat olleet Poissonilaisten tullessa, ja kertoivat, että huoneiden puhdistus yksistään oli noussut

kolmeenkymmeneen franciin. Jonkun aikaa epäroityään oli Virginie päättänyt perustaa herkkutavarakaupan, jossa olisi myytävänä karamelleja, suklaata, kahvia ja teetä. Lantier oli hänelle hartaasti suositellut sellaista kauppaa, sillä makeisilla, sanoi hän, voisi ansaita äärettömiä summia. Puodin maalaukseen valittiin kaksi ylen hienoa väriä, mustalle pohjalle vedettiin hienoja keltaisia raitoja. Kolme puuseppää teki työtä kahdeksan päivää laittaessaan kuntoon hyllyjä, näyte-ikkunoita ja tiskiä, jonka päälle tehtiin erityiset telineet lasimaljoja varten, ihan kuin sokerileipurien puodeissa. Pieneen perintöön, jota Poisson oli säästänyt vanhan päivän varaksi, taisi tulla isohko lovi. Mutta Virginie riemuitsi, eikä Lorilleux'läiset, joita portinvartijan joukko auttoi, säästäneet Gervaiseä, vaan kertoivat hänelle jok'ikisestä hyllynlokerosta ja makeismaljasta, sillä heitä huvitti nähdä miten Gervaisen muoto muuttui. Olipa kuinka vähän kateellinen tahansa niin kaiveleehan se vaikka kenenkä sydäntä, kun toiset pistävät hänen kenkänsä jalkaansa ja niillä tallaavat hänet murskaksi.

Toinen syy tähän kateuteen piili syvemmällä, se oli riita miehestä. Väitettiin että Lantier oli hylännyt Gervaisen. Koko kortteli oli siitä selvillä. Tuottihan se edes hiukan siveellisyyden leimaa koko kadulle. Ja kaikki kunnia tästä erosta tuli Lantier'lle, joka oli kyliksi ovela pysytelläkseen yhä naisten suosiossa. Tiedettiin sitä yksityisseikkojakin, hatuntekijän oli täytynyt antaa korvalle pesijätärtä saadakseen hänet pysymään alallaan, kun tämä ei ollut vähemmällä tahtonut hänestä hellittää. Tietysti ei kukaan sanonut, miten asianlaita oikeastaan oli; niiden mielestä, jotka sen olisivat voineet tietää, se oli liian yksinkertainen eikä tarpeeksi mieltäkiinnittävä, Jos niin tahtoi sanoa, oli Lantier todellakin hylännyt Gervaisen siinä merkityksessä, ettei hän enää pitänyt häntä käytettävänään yötä päivää; mutta ihan varmaan hän kävi häntä tapaamassa kuudennessa kerroksessa, milloin vain hänen mielensä teki, sillä neiti Remanjou näki hänen usein tulevan Coupeaulaisten luota hyvin tavattomalla ajalla. Suhteet siis kuitenkin, kaikitenkin jatkuivat, ilman että kumpikaan olisi niistä paljon nauttinut; entisen tottumuksen voimasta tahtoivat he vieläkin tehdä toisilleen mieliksi; ei siinä muuta ollut. Mutta asema kävi mutkallisemmaksi sen kautta, että ihmiset nyt jo olivat tietävinään Lantier'n ja Virginien makailevan samojen lakanoiden välissä. Mutta siinä ihmiset pitivät liikaa kiirettä. Epäilemättä hatuntekijä hakkaili puodin uutta emäntää; sehän oli odotettavissakin, koska kerran tämä kaikessa muussakin oli astunut Gervaisen sijaan. Siitä oli juuri liikkeellä hauska juttu; kerrottiin, että Lantier oli eräänä yönä mennyt hakemaan Gervaiseä naapurinsa sängystä, ja että hän oli vienytkin kamariinsa ja pitänyt luonaan Virginien, vaikka hän pimeään tähden ei häntä tuntenut, ennenkun päivä alkoi sarastaa. Jutulle naurettiin, mutta todellisuudessa ei Lantier vielä ollut päässyt niin pitkälle, hän tuskin uskalsi vielä nipistellä Virginietä vyötäisistä. Lorilleux'läiset puhuivat siitä huolimatta pesijättärelle alituisen Lantier'n ja rouva Poissonin lemменkohtauksista, toivoen saavansa hänet mustasukkaiseksi. Bochelaistenkin puheista kuului, että he eivät olleet koskaan nähneet kauniimpaa paria. Hulluinta koko asiassa oli, että Goutte-d'Or'in katu ei näyttänyt panevan pahakseen uutta kolmiyhteyttä; sen siveellinen käsitys, joka niin ankarasti oli tuominnut Gervaiseä, piteli lempeästi Virginietä. Mutta ihmisten hyväntahtoinen suvaitsevaisuus täisikin johtua siitä että aviomiehenä tällä kertaa oli poliisi.

Onneksi ei mustasukkaisuus paljoakaan vaivannut Gervaiseä. Lantier'n uskottomuudesta hän ei ollut juuri millänsäkään, sillä hänen sydämellään ei ollut enää pitkään aikaan ollut mitään tekemistä heidän suhteissaan. Vaikka hän ei ollut koskaan välittänyt omasta puolestaan ruveta urkkimaan, sai hän kuulla koko joukon ruokottomia juttuja hatuntekijän seikkailuista kaikellaisten katunaikkoisten kanssa, mutta niistä hän ei huolinut sen enempää, vaan oli hänelle edelleenkin yhtä suopea. Hän ei viitsinyt edes suuttua tarpeeksi rikkoakseen välejään hänen kanssansa. Mutta rakastajansa uutta lemменliittoa hän ei jaksanut sulattaa yhtä helposti. Virginiehen nähden oli asianlaita toinen. Lorilleux'läiset ja Bochelaiset olivat keksineet koko jutun vain häntä härnätäkseen; ja jos kohta hän ei pitänytään väliä turhanpäiväisistä pikku asioista, niin hänenkin kunniantunnostaan löytyi kumminkin vielä tämä arka paikka. Kun rouva Lorilleux tai joku muu pahansuopa heittiö häntä kiusatakseen sanoi, että Poissonille oli kasvanut niin pitkät sarvet päähän, ettei hän enää mahtunut kulkemaan Saint-Denis'n portista, kävi hän aivan kalpeaksi, hänen rintaansa kouristi, ja hän tunsu polttoa sydänelässään. Mutta hän puri huuliaan ja koetti niellä harmiaan, sillä hän ei tahtonut suoda vihamiehilleen sitä iloa, että olisivat päässeet hänelle ilkkumaan. Lantier'lle hän sitä vastoin taisi purkaa vihansa, sillä neiti Remanjou oli kuulevinaan korvapuustin läjähtävän eräänä iltapäivänä; muutenkin he ihan ilmeisesti olivat riitaantuneet, sillä Lantier ei puhunut hänelle halaistua sanaakaan kahteen viikkoon; sitten hän taas alkoi käydä hänen luonaan, ja entinen elämä näytti alkavan uudestaan, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Pesijätär katsoi parhaaksi tyytyä asemaansa, sillä häntä ei haluttanut ruveta tukkanuottasille ja siten yhä enemmän katkeroitaa elämäänsä. Hän ei ollutkaan enää kaksikymmenvuotias eikä enää välittänyt miehistä siihen määrään, että olisi tahtonut antaa kilpailijoilleen selkään heidän kauniiden silmiensä tähden, itse mahdollisesti joutuakseen putkaan. Tämänkin hän vain laski yhteiden muiden nöyryytystensä kanssa.

Coupeau ilkkui. Tämä mukava aviomies, joka ei ollut ottanut kuulevaan korvaansaakaan perkeleen parkunaa omassa kodissaan, piti hirmuista ilvettä Poissonin sarvista. Kun asia koski häntä itseään ei hän siitä ollut millänsäkään, mutta toisten perheessä se oli hänestä hassunkurista, ja hän oli hyvin karkäs urkkimaan sellaisia tapauksia, missä naapurien akat petkuttivat miestään. Voi mikä nahjus se

Poisson oli! Ja semmoinen vehnänen kantaa vielä miekkaa ja tohtii tyrkkiä ihmisiä katukäytävällä! Coupeau meni hävyttömyydessään niin pitkälle, että rupesi pilkkaamaan Gervaiseä. Ei ollut paha! Hänen rakastajansa oli koreasti hylännyt hänet! Hänellä oli huono onni. Ensin olivat hänen hankkeensa seppiin nähden jääneet onnistumatta, sitten hän sai matkapassin hatuntekijöiltä. Hän olikin kääntynyt kovin huikentelevaisten ammattikuntien puoleen. Minkä tähden hän ei ottanut muuraria, miestä, johon voi luottaa, ja joka on tottunut tekemään tukevaa työtä? Tosin hän puhui näistä asioista leikkisään tapaansa, mutta Gervaise kävi yhtä kaikki vallan vihreäksi, sillä hänen miehensä katsoi häneen pienillä juomarin silmillään niin tukeasti, ikäänkuin hän olisi tahtonut kaivaa sanansa häneen vintilällä. Kun hän otti puheeksi nämä roskaiset asiat, ei Gervaise koskaan tiennyt, puhuiko hän piloillaan vai tosissaan. Mies, joka on humalassa vuoden umpeen, ei ole enää oman päänsä herra, ja sellaisia aviomiehiä on kosolta, jotka kahdenkymmenen vanhoina ovat hyvin mustasukkaisia, mutta jotka juominen tekee kolmenkymmenen vanhoina hyvin välinpitämättömäksi aviolliseen uskollisuuteen nähden.

Kannatti tosiaankin nähdä, miten Coupeau mahtaili Goutte-d'Or'in kadulla! Hän sanoi Poissonia parkunan perkeleeksi. Se tukki suun kielikelloilta! Hän ei ollutkaan enää itse ihmisten hampaissa. Hän tiesi kyllä, mitä hän tiesi. Jos hän ei ollut aikoinaan ollut kuulevinaan, mitä hänestä puhuttiin, niin siihen oli ollut luonnollisena syynä se, että hän halveksi juoruja. Tietäähän jokainen omat kotoiset asiansa, ja se koira älähtää, johon kalikka sattuu. Häneen se ei sattunut: ei suinkaan hän silloin voinut ruveta vain ihmisten mieliksi älisemään? Mutta mitäs poliisi teki? Tokkos hänkään älähti? Tällä kertaa kumminkin kalikka osui oikeaan. Rakastavaiset oli nähty yhdessä. Se ei ollutkaan siis enää tyhjää kulkupuhetta. Ja hän suuttui, hän ei käsittänyt, kuinka mies, lisäksi vielä valtion virkamies, suvaitsi kotonaan sellaista häväistystä. Mutta poliisi täisikin pitää toisten tähteistä. Mutta se ei estänyt Coupeauta, kun hänelle iltasin tuli ikävä yksin vaimonsa kanssa ullakkolokerossaan, menemästä alas hakemaan Lantier'ta ja tuomasta häntä mukanaan väkisin. Siitä asti kuin toveri oli ollut poissa, ei hän enää ollut viihtynyt kotonaan. Jos hän näki Lantier'n ja vaimonsa välin kylmenneen, koetti hän sovittaa heitä. Piru vie! Mitä heidän tarvitsi välittää ihmisistä? Eikö heillä muka ollut lupa huvitella niin kuin parhaaksi näkivät? Ja hän nauroi, hänen räpyttelevistä juopon silmistään loisti rajaton alttius, halu jakaa kaikki hatuntekijän kanssa siten sulostuttaakseen elämäänsä. Ja varsinkaan sellaisina iltoina ei Gervaise enää tiennyt, puhuiko hän leikillään vai tosissaan.

Keskellä näitä juoruja Lantier esiintyi hyvin rehtevästi. Hän kohteli toisia isällisesti ja arvokkaasti. Kolme eri kertaa oli hän saanut estetyksi Coupeaulaisten ja Poissonilaisten välit rikkoutumasta. Molempain perheiden hyvä sopu kuului näet hänen hyvinvointinsa ehtoihin. Hellällä ja lujalla huolella valvoen Gervaiseä ja Virginieta hän sai heidät aina osottamaan toisilleen mitä hartainta ystävyyttä. Valliten kumpaakin tynesti kuin turkkilainen pasha hän vain lihoi omasta oveluudestaan. Tämä juupeli sulatteli vielä vatsassaan Coupeaulaisia, kun hän jo pureskeli Poissonilaisia. Se ei haitannut häntä ensinkään! Kun yksi puoti oli syöty tyhjäksi, alotti hän toista. Hänenlaisensa miehetpähan ne menestyvätkin parhaiten.

Sinä vuonna, kesäkuussa pääsi Nana ensi kerran ripille. Hän oli jo kolmannellatoista, pitkä ja hoikka kuin parsahainä ja hyvin räikenemättömän näköinen; edellisenä vuonna hänet oli erotettu rippikoulusta huonon käytöksensä tähden; ja jos pappi hänet päästi ripille tällä kertaa, niin sen hän teki vain pelosta, että tyttö ei sen koommin näyttäytyisi hänelle, ja hän siten tulisi päästäneeksi yhden pakanan lisää boulevardin katukiviä kuluttamaan. Nana tanssi ilosta ajatellessaan valkoista pukuaan. Lorilleux'n puoliset olivat hänen kummeinaan luvanneet puvun, ja kerskailivat tästä lahjastaan kaikille talon asukkaille. Rouva Lerat'n piti antaa huntu ja myssy, Virginien kukkaro ja Lantier'n virsikirja. Siten voivat Coupeaulaiset jokseenkin huolettomina odottaa tätä juhlallista toimitusta. Sen lisäksi vielä Poissonilaiset, jotka tahtoivat pitää tuliais-kutsut tuttavilleen, valitsivat juuri tämän tilaisuuden, epäilemättä hatuntekijän neuvosta. He kutsuivat Coupeaulaiset ja Bochelaiset, joiden tytär myös silloin pääsi ensi kerran ripille. Päivälliseksi he lupasivat tarjota lammaspaiastia ja jotakin sen ympärillä.

Juuri edellisenä iltana, kun Nana ihastuksissaan katseli piirongin päälle leviteltyjä lahjojaan, palasi Coupeau kotiin vallan kamalassa tilassa. Pariisin ilma alkoi taas vaikuttaa häneen. Ja juovuspäissään hän haukkui vaimoaan ja lastaan käyttäen niin ruokottomia sanoja, että ne olivat ihan sopimattomia sellaisessa tilaisuudessa. Muuten Nana itsekin tuli löyhäsuiseksi, kun aina vain kuuli rivoja puheita. Äitiäänkin hän saattoi haukkua kameeliksi ja lehmäksi, kun tämä hänelle riiteli.

— Leipää! karjui levyseppä. Ja keitto pöytään, sanon minä!... Aina noilla akoilla on noita helvetin hetaleitaan! Mutta minä heitän hornaan koko teidän hökötyksenne, jos en heti saa keittoani!

— Sit' on koko kiusankappale, kun hän on pätäkässä! murisi Gervaise kärsimättömästi. Sitten hän kääntyi hänen puoleensa ja sanoi.

— Se on tulella, älä siinä joutavaa intoa!

Nana tekeytyi kainoksi, sillä hänestä se kuului päivän vaatimaan kilttiyteen. Hän katseli yhä vielä

lahjojaan painaen silmänsä alas eikä ollut ymmärtävinään isänsä rumia puheita. Mutta levyseppä oli kovasti kiusanteon haluinen ollessaan pöhnässä. Hän huusi ihan hänen korvansa takana:

— Piru sinut periköön valkoisine mekkoinesi! Vai aiotko sinä taas tunkea paperitukkoja täytteeksi liivisi alle niinkuin tässä eräänä pyhänä?... Jaa, jaa, mutta odotahan! Kyllä minä näen, miten sinä kieputtelet takapuoltasi. Ne sinua kutkuttavat, nuo koreat ryysysi. Mikä sinä luulet olevasi?... Tokko korjaat siitä luitasi, kirottu kakara! Älä niitä siinä hypistele, vain paiskaa ne piirongin laatikkoon, taikka minä näytän sinulle, mikä on mikä!

Nana seisoi pää kumarassa, eikä vieläkään vastannut mitään. Hän oli ottanut pienen tyllimyssyn ja kysyi äidiltään, paljonko semmoinen maksoi. Ja kun Coupeau ojensi kättään reväistäkseen sen häneltä, niin Gervaise survasi hänet syrjään huutaen:

— Jätä toki lapsi rauhaan! Hänhän on kiltti eikä tee mitään pahaa.

Silloin levyseppä päästi koko kiukkunsa valloilleen.

— Te sen helvetin hutsut! Yhdellaisia olette kumpikin, sekä äiti että tytär, kaunis pari! Ja se on siivoa peliä, kun tuommoinen kutale, jonka silmät vain pälyvät miehiin, lähtee syömään Herran ruumista! Uskallappas vain väittää vastaan, saastainen sikiö! Minä puen sinut säkkiin, niin saadaanpas nähdä, vieläkö nahkaasi syyhyttää. Niin, säkin minä panen sinun päällesi, jotta se inhottaa sinua itseäsi ja pappejasi. Se muka vielä on tarpeen, että hekin sinua turmelevat, saatanat! Kuulkaa molemmat, mitä minä sanon!

Ja siinä paikassa kääntyi Nana hurjistuneena ympäri. Gervaisen täytyi levittää kätensä suojellakseen tavaroita, joita Coupeau uhkasi repiä rikki. Lapsi katsoi tuikeasti isäänsä ja unohtaen nöyryyden, johon häntä rippi-isä oli kehottanut, sanoi hän hammasta purren:

— Sika!

Heti kun levyseppä oli syönyt keittonsa, alkoi hän kuorsata. Seuraavana aamuna hän heräsi hyvin hyvällä tuulella. Edellisen illan hutikasta oli hänellä vielä parhaiksi tuntumusta, joka vaikutti, että hän nyt oli hauskimillaan. Hän oli katsomassa, kun tyttöä puettiin, ja oli ihastunut hänen valkoiseen mekkoonsa, kummastellen, mitenkä niin vähäinen seikka voi tehdä tuommoisen räkänokan ihan oikean mampselin näköiseksi. Kuten hän itse sanoikin, oli aivan luonnollista, että isä sellaisena päivänä oli ylpeä tyttärestään. Ja kelpasipa Nanata katsoakin. Hän oli kerrassa siron näköinen liian lyhyessä mekossaan, ja hän hymyili ujusti kuin vihille vietävä morsian. Kun mentiin alas ja hän näki porttikamarin kynnyksellä Paulinen, joka oli puettu samoin kuin hänkin, pysähtyi hän ja loi häneen terävän silmäyksen, mutta huomattuaan, että toisen puku ei ollut yhtä sievä kuin hänen ja istui huonommin, herkesi hän hänelle hyvin ystävälliseksi. Molemmat perheet lähtivät yhtenä kirkkoon.

Nana ja Pauline astuivat edeltä, virsikirja kädessä, pitäen kiinni hunnusta, jota tuuli hulmutteli; he eivät puhelleet keskenään, mutta olivat ylen mielissään nähdessään ihmisten tulevan ulos puodeista heitä katsomaan ja asettivat naamansa hartaan näköisiksi kuullakseen ohikulkijain sanovan, että he olivat hyvin sieviä. Rouva Boche ja rouva Lorilleux jättäytyivät muista jäljelle saadakseen kertoa toisilleen mietteitään Nilkuttajasta ja hänen tuhlaavaisuudestaan. Ihan varmaan hänen tyttärensä ei olisi koskaan päässyt ripille, elleivät sukulaiset olisi antaneet hänelle kaikkea. Niin, ihan kaikki, vieläpä uusi paitakin oli hänelle annettu kunnioituksesta pyhää pöytää kohtaan. Rouva Lorilleux'n huolen esineenä oli varsinkin valkoinen hame, hänen oma antamansa lahja; ja joka kerran kun lapsi meni liian lähelle seinää ja sai pölyä mekolleen, julmistui hän ja sanoi Nanata nokitontuksi.

Kirkossa Coupeau itki kaiken aikaa. Se oli typerää, mutta hän ei voinut pidättäytyä. Häntä liikutti niin, kun pappi ojensi pitkät käsivartensa ja pienet, enkelien kaltaiset tytöt kulkivat hänen editsensä kädet ristissä; ja urkujen soitto ellosteli hänen vatsaansa, ja pyhän savun hyvä haju pani hänet aivastelemaan, niinkuin olisi tuotu kukkavihko hänen nokkansa alle. Hän oli sanalla sanoen aivan haltioissaan, sydänjuuriaan myöten hetyneenä. Erittäinkin ihana oli hänestä eräs virsi, jota veisattiin tyttöjen ollessa syömässä Herran ruumista; se kävi suloisena väristyksenä niskasta lähtien pitkin koko hänen selkäpiitään. Muuten, hänen ympärillään oli koko joukko muitakin herkkätuntoisia ihmisiä, joilta nenäliinat kastuivat. Se oli tosiaankin ihana päivä, kaunein koko hänen elämässään. Mutta kun hän kirkosta tultua meni juomaan lasin viiniä Lorilleux'n kanssa, jonka silmät olivat pysyneet vallan kuivina, ja joka teki ivaa hänen itkustaan, niin hän suuttui, ja sanoi, että se oli pappien syy, jotka polttivat kirkossaan perkeleen yrtejä pehmitelläkseen ihmisiä. Mutta sittenkään ei hän tahtonut sitä salata, vaan tunnusti vilpittömästi, että hänen silmistään oli vuotanut kyyneleitä, sehän todisti vain, että hänen sydämensä ei ollut kivistä. Ja hän tilasi vielä toiset lasit.

Poissonilaisten tulijaispäivälliset olivat hyvin hauskat. Ystävyys vallitsi ilman vähintäkään soraääntä aterian alusta loppuun. Kun pahat päivät koittavat sattuu siten tilaisuuksia, jolloin sellaisetkin ihmiset,

jotka muuten vihaavat toisiansa, viettävät muutamia hetkiä rakkaassa rauhassa. Lantier, jolla oli vasemmalla puolellaan Gervaise ja oikealla Virginie, oli yhtä rakastettavan kohtelias kummallekin tuhlaillen heille hellyydenosotuksia kuin kukko, joka tahtoo yllä pitää rauhaa kanatarhassaan. Vastapäätä häntä istui Poisson tapansa mukaan tyynen ja mieltäväisen mutta ankaran näköisenä, kuten poliisi konsanaan, joka pitkien vahtivuorojensa aikana kaduilla on tottunut olemaan mitään ajattelemtta ja katsomaan mitään näkemättä. Mutta juhlan kuningattaria olivat molemmat pikku tytöt, Nana ja Pauline, joiden oli annettu pitää juhlavaatteet päällään; he istuivat jäykkänä peläten tahraavansa valkoiset mekkonsa, ja heitä varotettiin joka suupalalla ja neuvottiin, miten piti syödä siististi. Siitä tuskastuneena Nana viimein kaataa höläytti koko viinilasinsa päällensä. Syntyi yleinen hämminki, häneltä riisuttiin mekko päältä ja viinitahra pestiin heti vesilasissa.

Jälkiruokaa syödessä keskusteltiin sitten vakavasti lasten tulevaisuudesta. Rouva Boche oli jo tehnyt valintansa. Paulinen piti mennä koruompeluvierastaseen, kulta- ja hopeaompeluksilla voi ansaita viisi, kuusi francia päivässä. Gervaise ei ollut vielä päättänyt Nanasta, sillä työllä ei ollut taipumusta mihinkään. Laukkaamaan pitkin katuja hän kyllä osotti taipumusta, mutta muuhun hänestä ei ollut ensinkään.

— Jos minä olisin teidän sijassanne, sanoi rouva Lerat, niin minä panisin hänet kukantekijän oppiin. Se on siistiä ja hauskaa työtä.

— Vai kukantekijäksi, murahti Lorilleux, nehän ovat kaikki mitä kevytmielisintä joukkiota.

— Entä minä sitten? huudahti pitkä leski huuliaan mutistaen. Olettepa te kohtelias. Tietäkää, että minä en olekaan mikään narttu, minä en kellahdakaan selälleni, kun kuka vain viheltää!

Mutta koko seura käski häntä vaikenemaan.

— Rouva Lerat, hyi! rouva Lerat!

Ja hänelle silmää iskien viitattiin molempiin rippilapsiin, jotka pistivät nenänsä lasiinsa, etteivät purskahtaisi nauruun. Heidän tähtensä olivat miehetkin siihen asti karttaneet sopimattomia sanoja. Mutta rouva Lerat ei pitänytään hyvänä nuhdetta. Sen, mitä hän oli sanonut, oli hän kuullut hienoisimminkin seurapiireissä. Sitäpaitsi hän kyllä osasi käyttää kieltään; häntä oli usein kehuttu siitä tavasta, jolla hän puhui kaikesta, vieläpä lastenkin läsnäollessa, koskaan loukkaamatta sopivaisuuden vaatimuksia.

— Kukantekijäin joukossa on hyvin kunniallisia naisia, tietäkää se! huusi hän. He ovat luodut samallaisiksi kuin muutkin naiset, eikä heilläkään ole nahkaa joka paikassa, se on selvä. Mutta he osaavat pitää puolensa ja valita maulla silloinkin kun he hairahtuvat... Ja tämä hieno aisti tulee heille kukista. Se se on minutkin varjellut...

— Ka, eihän minulla ole mitään kukantekijän ammattia vastaan, keskeytti Gervaise. Kunhan se vain miellyttää Nanata itseään; ei lapsia saa vasten heidän tahtoaan pakottaa millekään alalle... Niin. Nana, vastaappas nyt, äläkä tekeydy tyhmäksi. Tahdotko ruveta kukantekijäksi.

Tyttö istui kumartuneena lautasensa yli, kasteli sormensa suussaan ja keräsi sillä leivoksen murenia, joita hän siitä sitten imeksi. Hän ei pitänyt kiirettä, vaan nauraa virnisteli.

— Kyllä, äiti, rupean toki mielellänikin, selitti hän viimein.

Silloin asia järjestettiin heti. Coupeau suostui siihen, että rouva Lerat veisi lapsen vierastaseensa, Kairon kadulle jo seuraavana päivänä. Nyt alettiin puhua vakavasti elämän velvollisuuksista. Boche sanoi, että Nana ja Pauline nyt olivat aikaihmissiä, kun olivat käyneet ripillä. Poisson lisäsi, että heidän piti tästä lähtien osata laittaa ruokia, parsia sukkia ja johtaa taloutta. Vieläpä heille puhuttiin heidän naimisiin menostaankin ja lapsista, joita heille kerran maailmassa kasvaisi. Tytöt kuuntelivat pidätellen naurun tirsuntaansa ja nykivät toisiaan, samalla kertaa hyvillään ja hämillään siitä, että he nyt olivat täysiä naisia ja heidän kasvonsa hohtivat tulipunaisina valkoisten mekkojen rinnalla. Mutta enimmästi heitä kutkutti, kun Lantier piloillaan kysyi heiltä, eikö heillä jo ollut tiedossa sulhasia. Nana pantiin väkisin tunnustamaan, että hän piti paljon Victor Fauconnier'sta, äitinsä työnantajan pojasta.

— Hän on kyllä meidän ristityttömme, sanoi rouva Lorilleux Bochelaisille, kun lähdettiin pois, mutta siitä hetkestä, jona he panevat hänet kukantekijän oppiin, me emme tahdo kuulla hänestä puhuttavankaan. Siitä tulee taas yksi maleksija lisää bulevardille... Saadaanpa nähdä, niin ei mene kuutta kuukautta, ennenkuin hänelle käy huonosti.

Palatessaan kotiinsa nukkumaan tunnustivat Coupeaulaiset, että kaikki oli käynyt hyvin, ja että Poissonilaiset eivät olleet häyjä ihmisiä Gervaisesta oli puotikin hyvin siististi sisustettu. Hän oli odottanut, että hänestä tuntuisi kiusalliselta viettää siten kokonainen ilta entisessä asunnossaan, jossa

toiset nyt rehentelivät, ja ihmeekseen huomasi hän nyt, että se ei ollut häntä harmittanut hetkeäkään. Riisuessaan päältään kysyi Nana äidiltään, oliko toisessa kerroksessa asuvalla neidillä, jonka häitä oli vietetty edellisellä viikolla, myöskin ollut musliinihame niinkuin hänelläkin.

Mutta tämä olikin perheen viimeinen ilon päivä. Kului kaksi vuotta, joiden aikana he vajosivat yhä syvemmälle. Talvet varsinkin panivat heidät puti puhtaaksi. Jos he hyvän sään aikana vielä söivätkin leipää, niin sateen ja kylmien ilmojen kanssa saapui nälkä, joka opetti heitä syömään päivällistä ulkomuistista tässä huonepahasessa, jossa vallitsi oikea siperialainen pakkanen. Joulukuu, se heittiö, tunkeutui sisälle oven raosta ja toi tullessaan kaiken maailman kärsimykset, seisauksen kaikilla työaloilla ja siitä johtuvan velton toimettomuuden ynnä kylmän ja kostean vuodenajan koko mustan kurjuuden. Ensimmäisenä talvena he vielä joskus tekivät tulta kamiiniin ja kytristäytyivät sen ympärille lämmittelemään, nauttien mieluummin lämmöstä kuin ravinnosta. Mutta toisena talvena jäi kamiini rauhasa ruostumaan, jäätävän kylmänä töröttö se nurkassaan murheellisen näköisenä kuin rautainen rajapyykki. Ja kaiken muun lisäksi tuli vielä hyyrin maksu. Se näännytti heidät lopen. Voi sitä tammikuun hyyrinmaksupäivää, kun talossa ei ollut rediisiäkään ja Boche tuli esittämään kuittia! Silloin puhalsi huoneeseen entistä purevampi viima, oikea Pohjolan myrsky. Ja seuraavana lauantaina saapui itse herra Marescot, paksu, lämmin paltto päällä ja villaiset sormikkaat kädessä; ja aina hän uhkasi häätämällä juuri silloin, kun ulkona lumituisku oli rajuimmillaan ja valmisti heille katukäytävälle vuoteen valkoisine lakanoineen. Maksaakseen hyyrinsä he olisivat myöneet vaikka omaa lihaansa. Hyyrinmaksu se tyhjensi sekä ruokakaapin että kamiinin. Muuten sama valitushuuto kaikui koko talosta. Kaikissa kerroksissa itkettiin, kovan onnen konsertti soi pitkin portaita ja käytäviä. Vaikka jokaisesta kodista olisi joku kuollut, ei siitä olisi syntynyt yhtä kamalaa urkujen parkunaa. Se oli kuin tuomiopasuunain soittoa viimeisellä tuomiolla, jolloin kaikki elämä loppuu ja kurja ihmiskunta murskaantuu tomuksi. Eräs kolmannessa kerroksessa asuva vaimo kävi viikon ajan joka ilta kaupittelemassa itseään katujen kulmissa. Muudan työmies, viidennessä kerroksessa asuva muurari, oli varastanut isännältään.

Coupeaulaisten olisi luonnollisesti pitänyt käsittää, että he olivat itse syypäät koko kurjuuteensa. Olkoon toimeentulo kuinka tiukalla tahansa, niin aina siitä selviää, kun taloudessaan noudattaa järjestystä ja säästäväisyyttä. Se nähtiin Lorilleux'läisistä, jotka maksoivat säännöllisesti hyyrinsä, likaisiin paperipalasiin käärittynä; mutta nämä viettivät tosiaankin samallaista elämää kuin laiha hämähäkki sopessaan; heidän esimerkinsä sai toisenkin työtä inhoamaan. Nana ei ansainnut vielä mitään tekokukillaan, vieläpä hänen elatuksensakin maksoi sievoiset summat. Rouva Fauconnier'n pesulaitoksessa joutui Gervaise lopulta huonoihin kirjoihin, hänen taitonsa meni yhä vain alaspäin ja hän oli työssään siihen määrään huolimaton, että rouva Fauconnier oli alentanut hänen palkkansa neljäänkymmeneen souhun, minkä hän maksoi kaikkein kelvottomimmille hutiluksille. Sen lisäksi hän oli hyvin ylpeä ja ärtyisä ja toi aina esille sen seikan, että hän oli ollut itsenäinen liikkeenharjoittaja. Hän oli poissa työstä kokonaisia päiviä ja lähti pesulaitoksesta, milloin hänen päähänsä pisti. Niinpä hän kerrankin, kun rouva Fauconnier oli ottanut työhönsä rouva Putois'n ja hän siten oli joutunut tekemään työtä vierekkäin entisen apulaisensa kanssa, oli suuttunut siitä niin, ettei ollut tullut takaisin kahteen viikkoon. Tällaisten äksyilemisten perästä otettiin hänet takaisin säälistä, mikä katkeroihti häntä yhä enemmän. Viikon lopussa ei tietysti palkkaakaan ollut paljoa nostettavana, ja kaippa vielä kävi niinkin, kuten hän itse sanoi katkerasti, että hän jonakin lauantaina jäi velkaan pesulaitoksen emännälle. Mitä Coupeauhon tuli, niin kenties hän teki työtäkin, mutta silloin hän varmaankin teki työnsä ilmaiseksi; sillä siitä asti kun hän oli ollut työssä Etampes'issa, ei Gervaise ollut nähnyt vilahdukseltaakaan hänen rahojaan. Palkanmaksupäivinä hän ei enää viitsinyt edes katsoa hänen käsiinsä, kun hän tuli kotiin. Hän tuli tyhjin käsin, eikä taskuissakaan ollut mitään, usein ei edes nenäliinaakaan. Arvatenkin hän oli sen kadottanut tai joku toveri lurjus sen häneltä pimitänyt. Ensi kerroilla hän oli tekevinään tiliä rahoistaan keksaisten jos jonkillaisia valheita: milloin oli hän pannut kymmenen francia johonkin keräyslistaan; milloin oli kaksikymmentä francia pudonnut hänen taskustaan reiästä, jota hän näytti, tai viisikymmentä francia mennyt vanhojen velkojen lyhennykseksi. Mutta sitten hän ei enää viitsinyt kainostella. Rahat haihtuivat ja sillä hyvä! Ne eivät olleet enää hänen taskussaan, vaan hänen vatsassaan. Eipä sekään ollut hullumpi tapa tuoda niitä kotiin eukolleen. Rouva Bochen neuvosta kävi pesijätär tosin toisinaan tavottamassa miestänsä hänen työmaalta lähtiessään ottaakseen häneltä rahat pois, ennenkun hän ennättäisi niitä hävittää; mutta siitä hän ei paljoakaan hyötynyt; aina oli joku toveri varottamassa Coupeauta, ja rahat luistivat saappaaseen tai vieläkin siivottomampaan talletuspaikkaan. Rouva Boche oli tämmöisissä asioissa hyvin ovela, sillä Boche koetti piilottaa häneltä kymmenfrancisia, joilla hän aikoi pitää kekkereitä rakastettaviensa hauskutukseksi; mutta hänen akkansa tutki visusti hänen vaatteensa pienempiäkin poimuja myöten ja löysikin tavallisesti kaipaamansa rahan lakin lipasta, nahan ja vaateen välistä. Levyseppä sitä vastoin ei katkenyt kultarahoja ryysyihinsä. Hän pani ne parempaan talteen, oman nahkansä alle. Gervaise ei kumminkaan voinut ottaa hänen saksejaan ja ratkoa auki hänen vatsanahkaansa.

Niin, se oli Coupeaulaisten oma syy, että he vaipuivat yhä syvemmälle lokaan vuosi vuodelta. Mutta sellaisia asioita ihminen ei tahdo koskaan tunnustaa edes itselleen, varsinkin kun jo on joutunut

rappiolle. He syyttivät kovaa onneaan ja väittivät, että Jumalan viha oli kääntynyt heitä vastaan. Heidän kotinsa oli nykyään oikea riidan pesä. Koko päivän he ottelivat keskenään. Kumminkaan ei vielä tapeltu. Ainoastaan kiistan ollessa kuumimmillaan saattoi joku yksinäinen isku läiskähtää. Mutta surullisinta oli, että he olivat avanneet ystävyiden häkin ja päästäneet kaikki paremmat tunteet lentoon kuin aljolinnut, Se suloinen lämmin, joka vallitsee kodeissa, missä isät, äidit ja lapset puristautuvat toisiaan vastaan ja pysyttäytyvät yhdessä rykämässä, haihtui tuuleen jättäen heidän huoneensa kylmilleen ja sen asukkaat värjöttämään kunkin omassa nurkassaan. Kaikki kolme, Coupeau, Gervaise ja Nana elivät kuin kissat ja koirat, äsätivät toisilleen vähimmästäkin sanasta ja viha paloi heidän silmissään. Heiltä näytti jotakin särkyneen, oli kuin se perusjänne olisi katkennut, se koneisto murtunut, joka onnellisissa perheissä panee sydämet sykkimään samassa tahdissa. Gervaiseä ei enää pelottanut, kuten ennen, kun hän näki Coupeaun räystään reunalla, kahdentoista, viidentoista metrin korkeudella kadusta. Tosin hän ei olisi itse tahtonut häntä survaista, mutta jos hän olisi pudonnut itsestään, niin ei totisesti olisi ollut suurtakaan vahinkoa, jos semmoinen tyhjäntoimittaja olisi hävinnyt maan pinnalta. Toraillessansa Coupeaun kanssa huusi Gervaise usein, että tokkohan hänelle enää milloinkaan oli koittava se onnen päivä, että Coupeau kannettaisiin kotiin paarilla. Sitä hän toivoi kuin onnensa palaamista. Mitä hyötyä oli semmoisesta juoposta? Hän vain itketti häntä, söi kaikki, mitä hän irti sai, ja syöksi hänetkin kurjuuteen. Sellaiset miehet, joista ei ollut sen enempää hyötyä, olisivat joutaneet, mitä pikemmin, sen parempi, heitettäväksi maan rakoon, ja heidän haudallaan olisi tansittu oikeaa vapautuksen polkkaa. Ja vielä säälimättömämpi kuin äiti oli tytär. Kun äiti sanoi: Lyö! niin tytär siihen säesti: Lyö kuoliaaksi. Nana luki sanomalehdestä tapaturmista liittäen niihin omia, luonnottoman tyttären mietteitään. Hänen isällään oli sellainen onni, että vaikka omnibussi oli sysännyt hänet kumoon, hän ei ollut edes selvinnyt humalastaan. Voi, kunpa se rutjake olisi kerrankin heittänyt henkensä!

Keskellä tätä kurjuuden katkeroittamaa elämäänsä kärsi Gervaise vielä lisäksi toistenkin nälästä, jota hän kuuli ympärillensä ruikutettavan. Tällä kulmalla taloa asuivat kaikkein viheliäisimmät perheet, joilla oli yhteisenä tunnussanana jokapäiväisen leivän puute. Vaikka ovet avautuivatkin, niin ei niistä vain ruuan hajua löyhähtänyt vastaan. Pitkin käytävää vallitsi nälkäkuoleman hiljaisuus, seinät kumisivat ontosti kuin tyhjät vatsat. Toisinaan vain syntyi aika mellakoita, kun naiset itkivät ja nälkäiset lapset mankuivat leipää ja perheet tahtoivat syödä toisensa pettääkseen vatsaansa. Kaikkien kurkkua kouristi nälkä, turhaan siinä suu auki huohotettiin, rinta vain painui kokoon tätä tyhjää ilmaa hengittäessä, jossa eivät edes hyttysenkään olisi voineet elää ravinnon puutteessa. Mutta enimmästi sääliitti Gervaiseä ukko Bru loukossaan pienten portaiden alla. Hän vetäytyi sinne kuin murmelieläin ja painautui käppyrään, jotta ei olisi niin kylmä; päiväkausia makasi hän siellä liikahtamatta olkikasalla. Ei edes nälkäänsä saanut häntä enään liikkeelle, sillä suottahan olisi ollut lähteä ulos hankkimaan ruokahalua, kun ei kukaan ollut kutsunut häntä päivällisille. Kun häntä ei näkynyt kolmeen, neljään päivään, niin naapurit avasivat hänen ovensa katsoakseen, eikö hänestä henki jo ollut lähtenyt. Ei, sitä oli vielä kipene jäljellä, ei paljoa, hän eli vielä hiukkasan, toisella silmällään. Kuolemakin näytti hänet unohtaneen! Kun Gervaisella sattui olemaan leipää, heitti hän kuoret ukolle. Jos kohta hän oli käynytkin häjyksi ja vihasi ihmisiä miehensä tähden, niin hän sääli kumminkin vilpittömästi eläimiä; ja ukko Bru, tämä vanhus parka, jonka annettiin kuolla nälkään ja viluun, kun hän ei enää kyennyt pitämään työkaluja käsissään, oli hänestä kuin virkaheitto koira, jota rakkaritkaan eivät viitsineet korjata edes nahan ja rasvan vuoksi. Siitä oli hänellä alituinen paino sydämmellään, kun hän tiesi hänen olevan siellä, käytävän toisella puolen, Jumalan ja ihmisten hylkääjänä, ja saavan ravintonsa yksinomaan omasta ruumiistaan, joka kutistui takaisin lapsen vartaloon kokoiseksi rypistyen ja kuivettuen kuin uunin reunalle kuivamaan pantu appelsiini joka näivetty jo viimein käy kovaksi kaperoksi.

Samoin tuotti pesijättärelle paljon kärsimystä ukko Bazougen läheisyys. Yksinkertainen, ohut lautaseinä erotti heidän huoneensa. Ukko ei voinut panna sormeakaan suuhunsa Gervaisen kuulematta. Kun ruumiinkantaja illalla palasi kotiinsa, täytyi pesijättären, tahtoipa hän tai oli tahtomatta, seurata kaikkia hänen toimiansa, miten hän heitti mustan nahkahattunsa piirongin päälle, niin että se kopsahti kuin lapiollinen multaa ruumiskirstulle, miten hän ripusti nauhaan mustan viittansa, joka kahisi seinää vasten kuin yölinnun siipi olisi siihen koskenut, ja miten hän pauskasi hujun hajan keskelle lattiaa kaikki mustat sururyysynsä. Gervaise kuuli hänen tepastelevan, oli levoton hänen vähimmästäkin liikkeestään ja säpsähti joka kerran, kun hän kolhasi jotakin huonekalua tai kalisteli astioitaan. Tämä juoppo ukko rahjus oli aina hänen ajatuksissaan täyttäen hänen mielensä kammottavan pelon sekaisella tiedonhalulla. Hän oli aina hyvällä päällä ja joka päivä täydessä seilissä, hän ryki, syljeksi, lauleli iloisia lauluja ja puhui roskaa, ja pää kolmantena jalkana hän ryömi huoneessaan ja tappeli kaikkia neljää seinää vastaan, ennenkun löysi sänkynsä. Ja Gervaise oli aivan kalpeana ihmetellen itsekseen, mitä ukolla mahtoi olla tekeillä, hän kuvitteli mielessään mitä kauheimpia asioita. Muun muassa hän oli saanut päähänsä, että ukko Bazouge oli tuonut huoneeseensa ruumiin ja kätkenyt sen sänkynsä alle. Olivathan sanomalehdet kertoneet eräästä hautaustoimiston virkamiehestä, joka keräsi kotiinsa lasten ruumiskirstuja päästäkseen vähemmällä vaivalla viemällä ne kaikki yhdellä kertaa hautausmaalle, ihan varmaan tuntui lautaseinän läpi ruumiin hajua aina kun Bazouge tuli kotiinsa. Olisi luullut asuvansa aivan Père-Lachaisen hautausmaan ääressä, keskellä myyrien valtakuntaa. Hän oli hirvittävä, tuo mies, joka aina nauroi yksinään, ikäänkuin hänen ammattinsa olisi tuottanut hänelle iloa. Vieläpä sittenkin

kun hän oli lopettanut elämöimisensä ja kellahtanut selälleen, kuorsasi hän niin eriskummallisesti, ettei pesijätär tohtinut hengittäääkään. Tuntikausia istui hän sydän kurkussa ja korvat höröllä, luullen että ruumissaatto toisensa perästä kulki naapurin huoneessa.

Mutta pahinta oli, että Gervaise juuri pelkonsa hurmaamana tunsi vastustamatonta vetämystä painamaan korvansa ihan naapurin seinään kiinni saadakseen paremmin selkoa, mitä siellä tapahtui. Bazouge teki häneen samallaisen vaikutuksen kuin kauniit miehet tekevät kunniallisiin naisiin: he tahtoisivat koskea heihin, mutta eivät uskalla; hyvä kasvatusta pidättää heitä siitä. Samoin olisi Gervaisekin, jos ei pelko olisi häntä pidättänyt, tahtonut koetella kuolemaa, nähdä, millainen se oli miehiään. Toisinaan oli hän niin kummallinen kuunnelleessaan henkeään pidättäen niin tarkkaavasti, kuin jos hän olisi odottanut saavansa ilmi salaisuuden syntysanat jostakin Bazougen liikkeestä, että Coupeau piloillaan kysyi häneltä, oliko hän pikeentynyt ruumiinkantajaansa. Silloin Gervaise suuttui ja uhkasi muuttaa pois, sillä niin häntä tämä naapuruus kammotti. Mutta niin pian kuin ukko tuli kotiinsa tuoden muassaan hautausmaan tuoksua, vaipui Gervaise taas mietteisiinsä ja kävi kiihtyneen ja pelokkaan näköiseksi kuin aviovaimo, joka on oikeissa pistää puukolla reiän vihkimäkontrahtiinsa. Eikös ruumiinkantaja ollut jo kahdesti tarjoutunut pakkaamaan häntä laatikkoonsa ja viemään häntä jonnekin, sellaiselle makuusijalle, jossa uni maistaa niin makealta, että siitä nauttiessaan heti unohtaa kaikki kärsimykset. Ehkäpä se todellakin oli hyvin suloista. Vähitellen kasvoi hänen halunsa yhä kiihkeämmäksi päästä sitä maistamaan. Hän olisi tahtonut kokeeksi nukahtaa pariksi viikoksi, kuukaudeksikin. Voi, kun hän olisi saanut nukkua kuukauden, varsinkin talvella, hyyrynmaksukuukauden, jolloin elämän vastoinkäymiset olivat musertaa hänet! Mutta se ei ollut mahdollista, jos kerran rupesi nukkumaan tunniksikaan, niin nukkumista täytyi jatkaa ijän kaiken; ja tämä ajatus sai hänen verensä jäätymään, hänen kuoleman kaihonsa haihtui sen ijäisen ja ankaran ystävyyden edessä, jota maa vaatii niiltä, jotka se kätkee povelleen.

Yhtä kaikki hän eräänä lauantai-iltana löi molemmilla nyrkillään lautaseinään. Hän oli viettänyt kauhean viikon kaikkien vieromana; rahat olivat lopussa ja rohkeus samaten. Sinä iltana hän ei ollut terve, kuume värisytti häntä ja liekehti hänen silmissään. Silloin hän, sen sijaan että olisi heittäytynyt ulos ikkunasta, niinkuin hänen ensin oli tehnyt mielensä, alkoi kolkuttaa seinään ja huutaa:

— Isä Bazouge! isä Bazouge!

Ruumiinkantaja oli heittävässä kenkiään jalastaan ja laului: *Kolme neittä kaunokaista*. Työtä oli tainnut olla kosolta sinä päivänä, sillä hän tuntui olevan vielä tavallistakin enemmän liikutettu.

— Isä Bazouge! isä Bazouge! huusi Gervaise korottaen ääntään.

Eikö hän siis kuullut? Gervaise oli heti valmis antautumaan hänelle, hän sai tulla ottamaan hänet selkäänsä ja viedä hänet sinne, minne hän vei toisetkin naisensa, sekä rikkaat että köyhät, joita hän lohduutti. Gervaiseä vaivasi hänen laulunsensa: *Kolme neittä kaunokaista*, sillä hänestä oli siinä sellaisen miehen halveksusta, jolla on liian paljon rakastajattaria.

— Mitä nyt? mitä nyt? änkytti Bazouge, kuka on sairaana?... Kyllä tullaan, pikku muori!

Mutta kuullessaan hänen käheän äänensä heräsi Gervaise kuin painajaisesta. Mitä oli hän tehnyt? Hän oli varmaankin koputtanut seinään. Silloin hänestä tuntui kuin hän olisi saanut kepin iskun pitkän selkärankaansa; pelästyneenä peräytyi hän ollen näkevinään ruumiinkantajan ojentavan isot kätensä lautaseinän läpi ottaakseen häntä kiinni tukasta. Ei, ei, hän ei tahtonut, hän ei ollut valmis. Jos hän oli kolkuttanut, niin hän oli kai kääntyessään aivan tietämättänsä kolhaissut seinään kyynäspäällään. Ja kauhun tunne, joka nousi polvista aina hartioihin asti, valtasi hänet, kun hän mielikuvituksessaan näki ukon laahaavan häntä sylissänsä ihan jäykkänä ja kasvot valkeina kuin posliinilautanen.

— Ka, eikö siellä ole enää ketään? kysyi Bazouge uudestaan, kun ei enää kuulunut mitään. Odottakaahan, pitäähän toki olla kohtelias naisille.

— Ei mitään, ei täällä ole mitään hätää, sanoi pesijätär viimein tukahdutetulla äänellä. En minä tarvitse mitään. Kiitoksia vain.

Ruumiinkantaja murisi vielä itsekseen kunnes nukkui. Sill'aikaa Gervaise kuunteli tuskallisessa odotuksessa uskaltamatta hievahtakaan, peläten, että ukko voisi olla kuulevinaan hänen koputtavan uudestaan. Hän päätti lujasti olla varoillaan. Vaikka hän olisi henkitoreissaan, niin hän ei pyytäisi apua naapurilta. Ja hän sanoi tämän rauhoittaakseen itseään, sillä toisin ajoin hän pelostaan huolimatta tunsi yhä vielä kauhunsekaista kuoleman kaihoaan.

Tässä kurjuuden pesässä, keskellä toisten ja omia huoliaan löysi Gervaise kuitenkin kauniin esimerkin rohkeudesta pikku Lalie Bijardissa. Tämä kahdeksanvuotias, peukalon kokoinen tyttö hoiti talouttaan siististi kuin aikaihminen; ja se oli raskas tehtävä, hänen hoidettavinaan olivat molemmat pienokaiset, hänen veljensä Jules ja hänen sisarensa Henriette, toinen neljän ja toinen viiden vuoden vanha, joita

hänen täytyi katsoa kaiken päivää, vieläpä lakaistessaankin ja astioita pestessään. Sen jälkeen kun ukko Bijard oli tappanut vaimonsa potkaisemalla häntä vatsaan, oli Lalie ruvennut lapsukaisten äidiksi. Mitään virkkamatta, aivan itsestään oli hän astunut vainajan sijalle ja täytti sen siihen määrään, että hänen petomainen isänsä, kai täydentääkseen yhtäläisyyttä, rusikoi nyt tytärtään, samoin kuin hän ennen oli rusikoinut äitiä. Kun hän tuli kotiin juovuksissa, täytyi hänellä olla naisia rääkättävänä. Hän ei edes huomannutkaan, että Lalie oli vallan pieni. Hän ei olisi voinut lyödä kovemmin vanhaa huoraa. Yksi ainut isku peitti kokonaan tytön kasvot, ja hänen ihonsa oli vielä niin hento, että isän sormien jäljet näkyivät siinä vielä kaksi päivää. Se oli törkeää pahoinpitelyä; ilman vähintäkään syytä sai lapsi parka selkäänsä. Kuin raivostunut susi hyökkäsi isä tyttärensä päälle, joka arkana ja pelokkaana, kuin laiha kissanpoika nurkumatta otti vastaan hänen iskunsa nöyrästi katsoen kauniilla silmillään. Lalie ei koskaan vastustanut isäänsä. Hän kumarsi vain hiukan päätään suojellakseen kasvojaan: eikä hän huutanutkaan, etteivät muut talon asukkaat kuulisi. Kun sitten isä oli väsynyt lennättämään häntä potkuillaan nurkasta nurkkaan, odotti lapsi kunnes jaksoi nousta ylös ryhtyäkseen uudestaan työhön. Hän pesi lapsensa, keitti ruuan eikä jättänyt tomuhituistakaan huonekaluille. Selkään saanti tuli kuulumaan hänen jokapäiväiseen päiväjärjestykseensä.

Gervaise oli tullut hyväksi ystäväksi naapurinsa kanssa. Hän kohteli Lalieta vertaisenaan, ikäihmisenä, jolla on elämäkokemusta. Laliella olikin kalpeissa ja vakavissa kasvoissaan ennen aikojaan vanhenneen lapsen ilme. Häntä olisi luullut kolmekymmenvuotiseksi vanhaksi piiksi, kun kuuli hänen puhelevan. Hän osasi vallan hyvin käydä ostoksilla, paikata vaatteita ja pitää kotiansa kunnossa ja puhui lapsista ikäänkuin hän olisi jo pari kolme kertaa eläessään ollut lapsivuoteessa. Kahdeksanvuotiaan puheeksi sellainen ensin nauratti ihmisiä, mutta sitten tuntui kurkussa sellaista ahdistusta, että täytyi kiireesti lähteä pois, ettei itku pääsisi. Gervaise koetti niin paljon kuin mahdollista vetää häntä puoleensa ja antoi hänelle kaikkea, mitä suinkin voi, ruokaa ja vanhoja vaatteita. Eräänä päivänä, kun hän koetti hänen päälleen vanhaa Nanan röijyä, säikähti hän kovasti nähdessään hänen selkensä täynnä mustelmia, kyynäspään vereslihalla ja koko ruumiin, jossa ei ollut kuin luuta ja nahkaa, julmasti rääkättynä. Totisesti, ukko Bazouge sai varata kirstunsa jo valmiiksi, sillä sitä menoa ei voinut pitkälti kestää. Mutta lapsi oli pyytännyt pesijätärtä olemaan siitä puhumatta. Hän ei tahtonut, että hänen isälleen koituisi ikävyyksiä hänen tähtensä. Hän puolusti häntä vakuuttaen, että hän ei olisi ollut paha, ellei hän olisi juonut. Hän oli hullu eikä tiennyt, mitä teki. Voi, hän antoi niin mielellään isälleen anteeksi, sillä pitäähän hulluille kaikki antaa anteeksi.

Siitä lähtien Gervaise piti aina varalla, milloin ukko Bijard tuli kotiin, ja niin pian kuin hän kuuli hänen nousevan portaita, koetti hän tulla Lalieta auttamaan. Mutta useimmiten hän siitä hyvästä sai vain itse muutaman korvapuustin. Kun hän päivällä kävi katsomassa Lalieta, tapasi hän hänet usein sidottuna kiinni rautasängyn jalkaan. Sepällä oli näet sellaisia päähänpistoja, että hän aamulla, ennen kotoa lähtöään köytti tytön jaloista ja vatsan kohdalta kiinni paksulla nuoralla, ilman mitään ymmärrettävää syytä. Se oli viinan villitsemäin aivojen keksintö, jolla hän nähtävästi poissa ollessaankin tahtoi rääkätä lasta. Jäykkänä kuin seiväs seisoivat Lalie kaakinpuussaan päiväkausia; hänen jalkojaan pisteli ja poltti, ikäänkuin hän olisi seisonut muurahaispesässä, kerran jäi hän yöksikin, kun Bijard ei ollut muistanut tulla kotiin. Kun Gervaise moisesta julmuudesta suuttuneena aikoi päästää hänet irti, pyysi Lalie häntä olemaan koskematta nuoriin, sillä hänen isänsä raivostui, elleivät solmut hänen palatessaan olleet aivan samallaiset kuin hän itse oli ne tehnyt. Hänen ei todellakaan ollut paha olla, saihan hän levätä siinä; ja sen hän sanoi hymysuin, vaikka hänen lyhyet, hennot säarensä olivat turvonneet ja kuoleutuneet. Se häntä vain suretti, että työt eivät edistyneet, kun niinikään täytyi olla sänkyyn kytkettynä katselemassa talon epäjärjestyttä. Hänen isänsä olisi pitänyt keksiä jotakin muuta. Hän piti yhtä kaikki silmällä lapsiaan, sai heidät tottelemaan ja kutsui Henrietten ja Julesin luokseen niistääkseen heidän nenänsä. Kun hänellä oli kädet vapaina, neuvoi hän sukkaa odottaessaan vapauttamistaan, ettei aika menisi kokonaan hukkaan. Kipeimmästi koski häneen silloin, kun Bijard päästeli irti nuoria; hän kieriskeli maassa hyvästikin neljännestunnin, ennenkun jalat rupesivat kannattamaan, sillä verenkierro oli niistä kokonaan pysähtynyt.

Lukkoseppä oli keksinyt myöskin toisen pikku leikin. Hän kuumensi soun rahoja tulipesässä ja asetti ne uunin reunalle. Sitten hän kutsui Lalieta ja käski hänen mennä ostamaan kaksi naulaa leipää. Tyttö sieppasi pahaan aavistamatta rahat, mutta ne polttivat hänen hyppysäänsä, häneltä pääsi huuto, ja rahat kirposivat lattialle. Silloin isä raivostui. Mikä tyttöä riivasi! Vai sillä tavalla hän rahoja viskeli! Ja hän uhkasi antaa häntä selkään, ellei hän heti nostanut ylös rahaa. Kun tyttö epäröi, sai hän ensimmäiseksi varotukseksi sellaisen korvapuustin, että hänen silmänsä iskivät tulta. Ääneti, pari isoa kyyneltä silmän kulmissa, hän otti sout lattialta ja lähti menemään hypittäen niitä kämmenellään jotta ne pikemmin jäähtyisivät.

Sitä ei voi aavistaakaan, mitä julmia päähänpistoja saattaa syntyä juomarin aivoissa. Eräänä iltapäivänä esimerkiksi oli Lalie saatuaan kaikki paikat järjestykseen ruvennut leikkimään lastensa kanssa. Ikkuna oli auki ja siitä käyvä veto täräytteli hienostaan ovea.

— Se on herra Uskalias, sanoi tyttö. Käykääpä sisälle herra Uskalias.

Olkaa hyvä ja astukaa peremmäksi.

Ja hän niiaili oven edessä tervehtien tuulta. Henriette ja Jules niailivat ja kumartelivat myös hänen takanaan, ihastuneina tähän leikkiin ja nauroivat katketakseen, ihan kuin jos heitä olisi kutkuteltu. Lalie innostui itsekin nähdessään, miten he iloitsivat sydämensä pohjasta, ja hän nautti leikistä omastakin puolestaan, mikä tapahtui kuudentenaneljättä päivänä joka kuussa.

— Päivää, herra Uskalias. Kuinkas voitte?

Mutta ovi paukahti auki ja ukko Bijard astui sisälle. Silloin siitä tuli toinen leikki. Henriette ja Jules lensivät istualleen seinän viereen. Lalie sitä vastoin jäi kuin kivettyneenä liikkumattomaksi keskellä niiausta. Lukkosepällä oli kädessään pitkä, ihan uusi ajurin piiska, jonka valkoisesta puuvarresta jatkuva nahkasiima päästä oheni hienoksi rihmaksi. Hän asetti piiskan sängyn nurkkaan, eikä tällä kertaa antanutkaan tytölle tavallista potkua, jota tämä jo varustautui ottamaan vastaan. Hän irvisti niin että mustat hampaat näkyivät, ja oli hyvin iloisella päällä ja kovasti juovuksissa. Hänen loistavasta naamastaan näkyi, että hänellä oli lysti tuuma mielessä.

— Vai laiskottelet sinä sen retkale! Minä kuulin jo alas asti, miten sinä täällä tanssit ... käyppäs tänne! Vielä lähemmäksi, ihan minun eteeni! Mitä sinä siinä murjotat? Sinähän vapiset kuin haavanlehti, vaikka minä en ole sinuun kajonnutkaan... Vedä minulta kengät jalasta.

Kun Lalie ei saanutkaan selkäänsä kuten tavallisesti, kävi hän pelosta vallan kalpeaksi. Hän riisui kengät isältään. Tämä oli istunut sängyn reunalle ja heittäytyi nyt vaatteet päällä pitkälleen jääden silmät auki seuraamaan tytön liikkeitä hänen puuhaillessaan huoneessa. Tämän katseen vaivaamana lapsi parka ihan typertyi, hänet valtasi vähitellen niin tuskallinen pelko, että hän hädissään särki kupin. Silloin hänen isänsä, viitisimättä nousta ylös, otti nurkasta piiskan ja näytti sitä hänelle.

— Kuuleppas, pikku vasikka, katsoppas tätä; tämän olen tuonut sinulle lahjaksi. Niin siihen meni taas viisikymmentä souta sinun tähtesi... Kun minulla on tämä leikkikalu, niin minun ei enää tarvitse juosta sinun perästäsi, ja sinä saat kyyristäytyä vaikka mihinkä nurkkaan. Tahdotkos koettaa?... Vai säret sinä astioita!... Hih hei! Alappas tanssia! Niiaileppas nyt herra Uskaliaalle!

Maaten selällään, pää korvatyynyllä, hän huitoi piiskallaan ympäri huonetta läiskytellen sitä kuin kuorma-ajuri, joka kiihottaa hevosiaan. Sitten hän laski käsivartensa alemmaksi ja huiskautti piiskaansa, niin että sen siima kiertyi Lalien keskiruumiin ympäri, ja kun hän sen kiskaisi irti, pyöri lapsi kuin hyrrä. Hän kaatui ja koetti paeta nelin ryömin, mutta isä kietoi uudestaan piiskansa hänen ympärilleen ja tempasi hänet sillä taas jaloilleen.

— Hih hei! hihkui hän. Näin sitä villikissaa pyöritetään!... Tämäpä vasta hauskaa on talvisina aamuina; minä saan maata sängyssäni, enkä vilustuta itseäni, kun ei tarvitse kelteisillään lähteä keikkumaan, vaan saan sinut ilmankin kiinni. Siihen nurkkaan minun piiskani kyllä ulottuu, ja siihen nurkkaan myös, ja vielä siihenkin! Jaha! Jos sinä ryömit sängyn alle, niin minä kolhaisen sinua piiskan varrella... Hop! hop! hei vain!

Vahtoa ilmestyi hänen huulilleen, ja hänen keltaiset silmänsä pullistuivat mustista kuopistaan. Lalie huusi kuin hullu ja hyppi nurkasta nurkkaan, kieriskeli maassa ja painautui seiniä vastaan, mutta pitkän piiskan ohut siima tapasi hänet joka paikassa läjähtäen hänen korvissaan kuin koiranalli ja viiltäen hänen ihoonsa pitkiä, polttavia juovia. Se oli oikean villipedon tanssia, jolle opetetaan temppeja. Tämä pikkuinen kissaparka karkeli niin, että sitä kelpasi katsoa; kantapäät kohoilivat ilmaan kuin pikku tyttöillä, jotka hyppeävät nuuraa. Hän ei enää saanut hengitetyksi, vaan kimpoili itsestään koholle kuin kumipallo, ja otti vastaan iskut aivan toistaitoisena jaksamatta enää hakea suojapaikkaa. Ja hänen petomainen isänsä riemuitsi, sanoi häntä varsiluudaksi, ja kysyi häneltä, joko hän oli saanut tarpeekseen, ja joko hän ymmärsi, että hänen ei ollut toivomistakaan päästä häntä pakoon.

Mutta Gervaise syöksähti äkkiä sisälle kuultuaan lapsiparan parkuvan. Kauheasta näystä, mikä hänet kohtasi, hän vimmastui ihan suunniltaan ja huusi:

— Voi sitä petoa! Jättäkää lapsi paikalla rauhaan, ryöväri! Minä menen antamaan teidät ilmi poliisille! Sen minä teen!

Bijard mörähti kuin elukka, jota häiritään, ja hän änkytti:

— Kuulkaapas te sen länkkäsääri, älkääpäs sotkeentuko toisten asioihin. Vai pitäisikö minun ehkä panna hansikkaat käteeni häntä käsitelläkseni?... Tämä, nähkääs on vain varotukseksi hänelle että hän tietää, minne asti minun käteni ulottuu.

Ja hän huiskautti vielä viimeisen kerran piiskallaan ihan vasten Lalien kasvoja. Hänen ylähuulensa halkesi, ja veri alkoi vuotaa. Gervaise oli ottanut tuolin ja aikoi hyökätä lukkosepän päälle. Mutta lapsi

ojensi kätensä rukoilevasti häntä kohden ja sanoi, ettei hänellä ollut mitään hätää eikä häneen enää koskenut. Hän pyyhki verta esiliinansa kulmaan ja koetti saada lapsiaan vaikenemaan, jotka itkeä nyyhkyttivät, ikäänkuin hekin olisivat saaneet maistaa isänsä piiskasta.

Kun Gervaise ajatteli Lalieta, ei hän enää kehdannut valittaa omaa kohtaloaan. Hän olisi tahtonut olla yhtä rohkea kuin tämä kahdeksanvuotias lapsukainen, jolla yksikseen oli yhtä paljon kärsimyksiä kestävänsä kuin muilla saman porraskäytävän naisilla yhteensä. Hän oli nähnyt hänen elävän kolme kuukautta paljaalla kuivalla leivällä, jota sitäkään ei aina edes ollut riittämään asti, josta syystä hän oli käynyt niin laihaaksi ja heikoksi, että hänen huoneessa liikkueensa täytyi nojata seiiniin. Ja kun Gervaise toi hänelle salaa lihan tähteitä, tunsi hän sydämensä olevan vähällä haljeta katsellessaan, miten hän ääneti, kyyneleet silmissä, nieleskeli pieniä palasia, kun hänen kurkkunsa oli niin kutistunut, että ruoka ei siitä enää tahtonut päästä alas. Siitä huolimatta hän oli aina hellä ja nöyrä, ja ikäisekseen tavattoman kehittynyt järjeltään. Hän täytti pikku äidin velvollisuutensa siihen määrään, että olisi ollut valmis kuolemaan äitiydestään, joka oli liian aikaiseen herännyt hänen pikku tytön hennossa viattomuudessaan. Gervaise ottikin esimerkkiä tästä poloisesta lapsiraukasta, joka niin uljaasti kesti ja antoi anteeksi kaikki kärsimyksensä, koettaen hänestä oppia valittamatta kantamaan omia tuskiaan. Lalie alistui ääneti kohtaloonsa, mutta kun katsoi hänen isojen mustien silmiensä pohjalle ei sieltä voinut erottaa muuta kuin pimeätä kurjuutta ja kuolonkamppausta. Ei koskaan päässyt sanaakaan hänen huuiltaan, mutta sitä selvempää kieltä puhuivat hänen isot, mustat, tuijottavat silmänsä.

Coupeaulaisten kotona alkoi näet Ansan sikunaviina myöskin tehdä hävitystyötään. Pesijätär odotti vain, milloin hänenkin miehensä ottaisi piiskan, kuten Bijard, ruvetakseen sillä häntä tanssittamaan. Ja onnettomuus, joka uhkasi häntä itseään, teki hänet luonnollisesti vieläkin herkkätuntoisemmaksi ottamaan osaa pikku naapurinsa kärsimyksiin. Niin, Coupeaun laita oli sangen huonosti. Se aika oli jo mennyttä, jolloin viina teki hänet verevämmäksi. Hän ei voinut enää taputella vatsaansa ja kehuskella, miten viina häntä lihotti; sillä ensimmäisten vuosien kuluessa kertynyt ruma, keltainen ihra oli sulanut, ja hän alkoi näivettyä, hänen ihonsa kävi lyijynkarvaiseksi ja siihen ilmestyi vihertäviä vivahduksia kuin lätäkössä mätänevään raatoon. Ruokahalukin oli häneltä vähitellen hävinnyt. Leipä ei hänelle enää maittanut eikä hänelle enää kelvannut edes liharuuatkaan. Vaikka hänelle olisi tarjonnut kuinka hyvästi valmistettuja herkuja, niin hänen sydämensä ei ottanut niitä vastaan, ja hänen pehminneet hampaansa kieltäytyivät pureksimasta. Pysyäkseen pystyssä hän tarvitsi puolikkaan viinaa päivässä; se oli hänen annoksensa, hänen ruokansa ja juomansa, ainoa ravinto, jota hänen vatsansa sulatti. Aamulla ylös noustessaan hän jäi runsaasti neljännestunniksi kaksin kerroin kähertyneenä värjöttämään sänkyänsä reunalle, siinä hän ryki pidellen päätään ja syljeksi katkeraa, sapensekaista limaa, joka siivosi hänen kurkkunsa. Sama juttu uudistui joka aamu, se lankesi luonnostaan kuin Manulle iltanen. Eikä hän päässyt tasapainoon jaloilleen, ennenkun oli saanut ensimmäisen ryyppyn murheeseensa. Se oli oikeata rohtoa, joka poltti taudin siemenet hänen sisälmyksistään. Päivemällä palasivat voimatkin vähitellen. Alussa hän oli tuntenut syyhytystä ja pistoksia pinnassaan, jaloissa ja käsissä. Mutta sille hän vain nauroi, sanoi että hänen akkansa oli häntä kutittaakseen tahallaan pannut karvoja lakanoiden väliin. Sitten hänen säärensä olivat käyneet raskaiksi, syyhytys oli muuttunut lopulta hirveäksi suonenedoksi, joka kouristi hänen lihaksiaan kuin ruuvipenkissä. Se ei totisesti tuntunut enää kovinkaan hauskalta. Eikä häntä enää naurattanut. Hän pysähtyi usein aivan äkkiä kadulla, sillä häntä pyörrytti, hänen korvansa suhisivat ja hänen silmiään huikaisi. Kaikki näytti hänestä keltaiselta, talot tanssivat hänen silmissään ja hän jäi hyväksi aikaa hoippumaan yhteen kohdin peläten kaatuvansa. Toisen kerran hän parhaassa päiväpaisteessakin sai sellaisen vilunpuistatuksen, ikäänkuin jääkylmä vesi olisi valahtanut pitkin hänen selkäpiitensä, hartioista siihen asti missä selkä loppuu. Se häntä kumminkin enimmästi huoletti, että hänen molemmat kätensä olivat alkaneet hienostaan vapista; varsinkin oli oikea käsi mahtanut saada koko kolauksen, kun sitä niin painajainen vaivasi. Hitto soikoon! eihän hän siis enää ollutkaan mies, alkoi jo käydä vanhaksi akaksi! Hän ojenteli vimmatusti jäseniään, kouristi lasia kädessään ja löi vetoa, että voisi pitää sitä niin liikumatta, kuin olisi se ollut marmorikourassa; mutta hänen ponnistuksistaan huolimatta lasi hyppeli kuin riivattu, karkasi oikeaan ja vasempaan, vapisten väkisinkin hiljaa ja säännöllisesti. Silloin hän sen kulahutti kitaansa, huutaen raivoissaan, että hänen pitäisi saada tyhjentyä ryyppyjä tusinoittain, ja että hän sitten kyllä ottaisi kantaakseen vaikka kokonaisen tynnyrin vavahuttamatta niin sormeakaan. Mutta Gervaise kehotti häntä jättämään juomisensa, jos tahtoi päästä vavistuksestaan. Hän välitti hänestä viis, joi vaan litrottain, alkaakseen kokeilujaan uudelleen, raivoten ja syytellen ohikulkevia omnibusseja siitä, että ne muka tärinällään läikyttivät häneltä juomat maahan.

Eräänä iltana maaliskuulla Coupeau tuli kotiin likomärkinä; hän oli Saappaan kanssa käynyt Montrougeessa, missä he olivat mahan täydeltä lakkineet sisäänsä juomia kuin mitäkin kalakeittoa; oli alkanut sataa rankasti Fourneaux'n tulliportilta aina Poissonnièren portille saakka, hänen vielä ollessa hyvän matkan päässä kotoa. Yöllä hän sai hitonmoisen yskänpuuskan; hän oli aivan tulipunainen kovasta kuumeesta, joka pani hänen rintansa huohottamaan kuin haljenneen palkeen. Kun Boche-laisten lääkäri aamulla kävi häntä katsomassa ja koputteli hänen selkäänsä, hän puisteli päätään ja otti Gervaisen syrjään neuvoakseen häntä toimittamaan miehensä suoraa päätä sairashuoneelle. Coupeau

oli saanut keuhkokuumeen.

Eikä Gervaise tietenkään ottanut siitä suuttuakseen. Ennen vanhaan hän olisi mieluummin antanut kaivaa vaikka silmät päästään, kuin olisi uskonut miehensä tuollaisten lääkärintoimien hoitoon. Siihen aikaan, kuin tuo tapaturma Nation-kadulla sattui, hän oli käyttänyt kaikki säästönsä vaaliakseen häntä. Mutta tällaiset hellät tunteet kestävät hetken aikaa vain, kuin miehet käyvät noin hunningolle. Ei, ei, hän ei enää aikonut ottaa sillä tavoin liehuakseen. Saivat viedä hänet pois, eikä tarvinnut koskaan tuoda häntä takaisin, siitä hän sanoisi suuren kiitoksen. Mutta kun parit tuotiin kotiin ja Coupeau sälytettiin niille kuin mikäkin huonekalu, hän kävi kalman kalpeaksi, huulet puristautuivat kokoon; jos kohta hän yhä torui ja arveli, että se oli parhaiksi, ei se puhe ollut sydämestä lähtenyt; jos hänellä olisi ollut edes kymmenen francia piironginlaatikossa, ei hän olisi sallinut hänen muuttoaan. Hän saattoi häntä Lariboisièreen, näki sairaanhoitajien panevan hänet vuoteelle suuren salin päähän, missä kahteen riviin asetetut sairaat, kuolon ilme kasvoillaan, kohottautuivat katseillaan seuraamaan uutta toveriaan; siinä oli kuolo itse läsnä, kuumetaudin synnyttämää tukahuttavaa löyhkää ja rintatautisten korahdusmusiikkia, joka tahtoi panna oksettamaan, lukuunottamatta sitä, että salissa oli jotakin Père-Lachaisesta muistuttavaa, noin kun siinä oli aivan valkeat vuoteet molemmin puolin, ikäänkuin hautakummut kujakäytävän varrella. Kun sitte Coupeau jäi siihen kasvot päänalasta vasten painuneena, niin Gervaise hiipi tiehensä, kun ei saanut lohdukkeeksi sanaakaan suustaan eikä taskuissakaan pahaksi onneksi sattunut olemaan mitään lievikettä. Ulos tultuaan hän kääntyi sairashuoneeseen päin ja loi silmäyksen tuohon upeaan rakennukseen. Ja hän ajatteli entisaikoja, jolloin Coupeau räystäään yli kumartuneena asetteli siellä sinkkilevyjään, laulellen päiväpaisteessa. Silloin hän ei juopotellut, hänellä oli hiipiä kuin nuorella työllä. Itse hän tähysteli häntä Boncoeurin hotellin ikkunasta ja huomasi hänet siinä taivaan ja maan välillä; ja molemmat huiskuttelivat nenäliinojaan ja lähettivät toisilleen hymysuukkoja. Niin, siellä oli Coupeau ollut työssä eikä tainnut silloin uneksia työskentelevänsä itseään varten. Nyt hän ei enää kevytmielisen ja nautinnonhimoisen varpusen tavoin keikkunut katoilla; hän oli alempana, oli tehnyt pesänsä sairashuoneeseen, ja siellä hän kai sai päättää päivänsäkin, mokoma vetelys. Herra Jumala, kuinka tuo rakastelun aika nyt näytti olevan kaukana menneisydessä!

Kun Gervaise kaksi päivää jälkeensä tuli kuulostelemaan, hän tapasi vuoteen tyhjänä. Muudan sisar selitti hänelle, että heidän oli täytynyt muuttaa hänen miehensä Sainte-Annen houreinhoitolaitokseen, hän kun edellisenä päivänä yht'äkkiä oli ruvennut puhumaan puuta heinää. Hänessä oli tapahtunut täydellinen muutos, hän oli tahtonut iskeä päänsä seinää vasten ja ulvonut niin, että esti toisia sairaita saamasta unta silmiinsä. Se oli nähtävästi seurauksena hänen juopottelustaan. Juoppohulluus, joka vaani hänen ruumiissaan, oli häntä ahdistakseen ja hermoja hunningolle saattaakseen valinnut sen hetken, jolloin keuhkokuume piti häntä selällään voimattomana. Pesijätär palasi kotia pää sekavana. Hänen miehensä oli nyt siis hullu! Siitä vasta tulisi koko hauska elanto, jos hän pääsisi sieltä pois. Nana kirkui, että oli parasta jättääkin isä mielisairaalaan, koska hän muutoin jonakin kauniina päivänä rusikoisi heidät kummankin kuoliaaksi.

Vasta sunnuntaina Gervaise saattoi lähteä Sainte-Anneen. Se oli koko pitkä matka. Onneksi Rochechouart'in bulevardilta Glacièreen menevä omnibussi kulki mielisairaalan läheltä. Hän astui vaunusta Santé-kadulla ja osti pari appelsiinia, ettei tulisi tyhjin käsin. Sekin oli komea rakennus, harmaine pihoineen, loppumattomine käytävineen ja vanhoista, ummehtuneista lääkkeistä lähtevine löyhkineen, mikä ei juuri voinut panna hauskalle päälle. Mutta kun hänet vietiin koppiin, hän aivan ällistyi nähdessään Coupeaun olevan jotenkin lystikkäällä tuulella. Hän istui par'aikaa istuimellaan, jotenkin siistillä puulaatikolla, josta ei lähtenyt niin hituistakaan löyhkää: ja he nauroivat, kun Gervaise tapasi miehensä näin täydessä touhussa, takapää taivasta kohti. Kyllähän sitä tietää, minkälainen mies sairas on, eikö totta? Hän rehenteli siinä kuin paavi konsanaan, entiset pilapuheet huulillaan. Hän varmaankin voi paremmin, koska oli saanut hilpeytensä takaisin.

— Entä keuhkokuume? kysyi pesijätär.

— Siitä olen jo päässyt! hän vastasi. Sen ne poistivat minusta kädenkäänteellä. Mulla on vielä vähän yskää, mutta sillä on koko roska ohi.

Lähtiessään sitten istuimeltaan kavutakseen jälleen vuoteelleen, hän uudelleen laski leikkiä.

— Sulla on lujarakenteinen nenä, sinä et häikäile nuuskatillikkaa ottaessasi.

Ja he kävivät yhä iloisemmiksi. Itse asiassa heillä olikin hauska. Heissä oli tyytyväisyyden esiintuominen tullut jonkinlaiseksi tavaksi, niin että he aivan kursailematta voivat laskea leikkiä hänen ulostuksistaan. Täytyy itsensä olla hoitanut sairaita voidakseen tuntea sitä iloa, minkä heidän kaikinpuolinen kunnossa-olemisensa herättää.

Kun hän oli päässyt vuoteelleen, Gervaise antoi hänelle molemmat appelsiinit, ja hän tuli siitä hyvin liikutetuksi. Juotuaan rohtoteetä ja huomattuaan, ettei enää voinut laskea sydäntään kapakoitsijan

tarjoilupöydälle, hän muuttui jälleen säyseäksi. Vihdoin uskalsi Gervaise puhua hänelle hänen saamastaan kovasta kolauksesta, ollen hämillään, kun kuuli hänen haastavan noin järkevästi kuin entisinä hyvinä aikoina.

— Niin, hän sanoi, tehden pilaa itsestään, olen täällä lasketellut aika tyhmyyksiä. Ajatteles vain, näin täällä rottia ja hyppelin nelinkontan saadakseni pistetyksi suolanrakeen niiden hännän alle. Ja sinä huusit minua, kun miehet tahtoivat ajaa sinut niiden parveen. Sanalla sanoen, kaikellaisia hullutuksia, pikku-ukkoja keskellä päivää. Muistan vielä kaikki vallan hyvin, minun pääkoppani on vielä aika hyvässä kunnossa... Nyt se on ohi, nukun vain vähän levottomasti, painajainen vaivaa minua, mutta sehän vaivaakin kaikkia ihmisiä.

Gervaise jäi hänen luokseen iltaan saakka. Kun alilääkäri kierrosta tehdessään kuuden aikaan tuli häntä katsomaan, hän käski häntä ojentamaan käsiään; ne eivät enää vapisseet juuri ollenkaan, sormenpäätäkään tuskin kuumeesta vavahtelivat. Mutta yön tullessa Coupeau kävi yhä levottomammaksi. Hän hypähteli pari kertaa pystyyn, tähystellen pitkin lattiata huoneen pimeisiin nurkkiin päin. Äkkiä hän ojensi käsivartensa ja aivan kuin rutusti jonkun elukan seinää vasten.

— Mikä nyt? kysyi Gervaise kauhistuneena.

— Rotat, rotat, hän kuiskasi.

Oltuaan sitte hetkisen vaiti, aivankuin nukahtamaisillaan, hän asettui puolustusasentoon ja päästi katkonaisia sanoja suustaan.

— Herran nimessä! ne jyrivät nahkani puhki... Nuo saastaiset elävät!... Hei, hei, kääri helmat kokoon! Varo tuota vintiötä takanasi!... Tuli ja leimaus, tuossa sait kuperkeikan, ja nuo paholaisetkos nauramaan! Voi sitä paholaisparvea! sitä vintiölaumaa! sitä rosvojoukkoa!

Hän huitoi käsillään ympärilleen, veti peiton lähemmälle ja kääri sen kokoon rinnalleen, ikäänkuin suojellakseen itseään parrakkailta miehiltä, joita hän näki vierellään. Kun sitten eräs hoitaja ehättyi apuun, Gervaise poistui tämän kauhean näyn jäätämänä. Mutta kun hän jokusen päivää myöhemmin tuli uudelleen, hän tapasi Coupeaun aivan toisellaisena. Painajainenkin oli mennyt menoaan, hän nukkui kuin lapsi ja makasipa kymmenenkin tuntia jäsentäkään hievauttamatta. Siksi vaimo sai luvan viedä hänet kotia. Alilääkäri vaan lähtiessä antoi hänelle tavanmukaisia hyviä neuvoja, kehottaen niitä ottamaan varteen. Jos hän alkaisi uudelleen juopotella, hän sairastuisi jälleen ja menettäisi siinä kaupassa nahkansa. Niin, se tulisi riippumaan hänestä itsestään vain. Hän oli nyt saanut nähdä, kuinka tulee hyvälle päälle ja säyseäksi, kun ei ryypiskele. No niin, hänen pitäisi siis kotona elää edelleen Sainte-Annin tapaista järkevää elantoa, uskotella olevansa lukkojen takana ja ettei kapakoitsijoita enää ollut olemassakaan.

— Tuo herra on oikeassa, sanoi Gervaise omnibussissa, joka heidät vei Goutte-d'Or'in kadulle.

— Epäilemättä hän on oikeassa, vastasi Coupeau.

Tuumiskeltuaan sitte hetkisen, hän tokaisi:

— Niin, mutta pikku naukku silloin tällöin ei kai tappane, se sulattaa vain nahkaa.

Ja vielä samana iltana hän ruokaa sulattaakseen otti ryypyn. Kumminkin hän viikon verran oli jotenkin järkevä. Itse asiassa hän oli aika jänishousu, hän ei aavistanutkaan, että saisi päättää päivänsä Bicêtressä. Mutta himo sai hänet pauloihinsa, ensimmäinen pieni ryppy sai hänet vastoin tahtoaankin ottamaan toisen, kolmannen, neljännen; ja kahden viikon päästä hän oli päässyt entiseen määräänsä, tuoppiin viinaa päivässä. Gervaise olisi epätoivoissaan tahtonut lyödä häntä. Kuinka hän oli voinutkaan olla niin tyhmä, että oli uneksinut heidän alkavan uudelleen elää kunniallista elantoa, nähdessään hänet järkiinsä tulleena mielisairaalassa! Se oli jälleen häipyneen ilon hetki, varmaankin viimeinen! Nyt kun hän ei mistään enää ottanut parantuakseen, ei siitäkään edes, että hänellä oli kuolema silmien edessä, Gervaise vannoi, ettei enää välittäisi mistään; menköön talo menoaan, mitä hittoa se häneen koski; ja hän sanoi antautuvansa nautintoihin, missä vaan voisi. Silloin alkoi helvetillinen elämä uudelleen; siinä ryvettiin syvemmillä loassa kuin koskaan ennen; ei jäänyt rakoakaan, josta toivo valoisampien aikojen koittamisesta olisi päässyt pilkistämään. Kun Nana kerran oli saanut aika korvatillikan isältään, hän kysyi raivoissaan, miksi tuo raato ei ollut jäänyt sairashuoneelle. Hän sanoi toivovansa saada jostakin rahaa ansaituksi, että voisi ostaa hänelle paloviinaa saadakseen hänet sillä tavalla välemmin hengiltä. Gervaise taasen suuttui eräänä päivänä, kun Coupeau rupesi katumaan heidän naimisiin menoaan. Vai oli hän muka tuonut hänelle toisten tähteitä; vai oli hän muka hurmaamalla hänet viattomalla naamallaan viekotellut Coupeauta korjaamaan hänet kadulta! Hitto soikoon! ei hänellä ollut ainakaan julkeudesta puutetta! Joka ainoa sana oli valetta. Gervaise ei huolinut hänestä, kas siinä totuus! Coupeau itse oli ryöminyt hänen jalkainsa juuressa saadakseen hänet taipumaan, kun taas Gervaise oli

kehottanut häntä tyystin punnitsemaan asiaa. Ja jos sama juttu olisi uudelleen edessä, niin kyllä hän sanoisi että ei! Ennemmin saisivat vaikka hakata häneltä käden poikki. Hänellä oli kyllä ollut mies ennen häntä; mutta vaimo, jolla on ollut mies, ja joka on utteraa, on sittekin parempi kuin tuollainen miehen vetelys, joka käymällä kaikissa nurkkakapakoissa tahraa oman ja perheensä maineen. Sinä päivänä oli Coupealaisten luona ensi kertaa aika jytkä, siellä tapeltiin niin navakasti, että vanha sateenvarjo ja luuta menivät säpäleiksi.

Ja Gervaise pysyi sanassaan. Hän vaipui yhä syvemmälle, oli yhä useammin poissa pesulaitoksesta, pärpätti kaikki päivät, tuli pehmeäksi kuin pesuriepu. Jos jokin esine sattui putoamaan hänen käsistään, niin hän jätti sen siihen viitsimättä kumartua sitä nostamaan lattialta, Hän kävi laiskaksi, tahtoi päästä niin vähällä työllä kuin suinkin; hän teki sitä, mikä häntä huvitti eikä ottanut luutaa käteensä muuta kuin silloin, kun itse oli tarttumaisillaan likaan kiinni. Lorilleux'läiset tällöin tukkivat kiusoillaan nenänsä kulkiessaan hänen huoneensa ohi; he sanoivat sen olevan oikean myrkkypesän. He elelivät itsekseen käytävän perällä, koettivat pysyä erillään kaikesta siitä kurjuudesta, mikä yhtenä valitushuutona kuului siltä puolen taloa, ja lukitsivat oven, ettei heidän tarvitseisi lainailla kahdenkymmenen soun kolikoita. Oi kuinka hyväsydämiä, kuinka herttaisen ystävällisiä naapureita he olivat! Se oli oikein saakelinmoista! Ei tarvinnut tehdä muuta kuin kolkuttaa ovelle ja pyytää lainaksi tulta, hyppysellistä suoloja tai kannullista vettä, niin voi olla varma siitä, että ovi paukahti suoraan vasten naamaa. Sen lisäksi heillä oli kielet kuin käärmeillä. He sanoivat kaikille, ettei heillä ollut mitään tekemistä toisten kanssa, kun oli kysymyksessä lähimäisen auttaminen; mutta aamusta iltaan he pyörittelivät lähimäistensä kunniaa ja hyvää mainetta kielellään. Kun ovi oli teljetty ja täkki naulattu sen eteen rakojen ja avaimenreijän peitteeksi, he juorusivat lystikseen keskenään heittäen työtään hetkeksikään. Varsinkin Nilkuttajan rappiolle joutumisesta heillä riitti päivittelemistä ihan loppumattomiin. Mikä kurjuus, hyvät ystävät, mikä rappeutuminen! He pitivät häntä silmällä, kun hän meni ostoksille ja tekivät pilkkaa siitä pienen pienestä leivänsyrjästä, joka hänellä oli tullessaan esiliinan peitossa. He saattoivat laskea ne päivät, jolloin hänellä ei ollut mitään syötävää. He tiesivät, kuinka paksulta hänen kotonaan oli pölyä, kuinka monta lautasta oli jätetty pesemättä, kaiken heidän kurjuudestaan ja köyhyydestään johtuvan, yhä lisääntyvän puutteen. Ja millaiset hänen vaatteensa sitte olivat! Ei lumppujen kerääjäkään viitsisi ottaa sellaisia ilettäviä räpsyjä. Hyvä Jumala! kyllä hän oli joutunut aivan hunningolle, tuo vaaleaverinen kaunotar, tuo hienohelma, joka ennen muinoin niin heitteli häntäänsä kauniissa, sinisessä puodissaan. Siihen se vei, kun aina piti olla monenlaiset särpimet ja kun tavantakaa pidettiin syöminkejä ja juominkeja. Gervaise, joka epäili, että he sättivät häntä aika lujasti, otti kengät jalastaan ja painoi korvansa heidän ovelle; mutta täkki esti häntä kuulemasta. Yhtenä päivänä vain hän tapasi heidät kutsumasta häntä »nisäkkääksi», koska hänen liivinetumuksensa epäilemättä olivat liian pulleat, vaikka huono ruoka muualta veikin nahkan kokoon. Muutoin hän kovin kammoi heitä; hän kyllä edelleenkin puheli heidän kanssaan, välttääkseen kaikkia ilkeämielisiä otaksumisia; muutahan hän ei voinut odottaa tuollaisilta kyyn sikiöiltä kuin haukkumisia; mutta hänellä ei enää ollut tarpeeksi voimia antaakseen heille takaisin samalla mitalla ja nolatakseen heitä. Mutta siitä viis! hän tahtoi huvitella, istua kotona käppyrässä, kieritellä peukaloitaan ja mennä ulos silloin kuin tarvitsisi raitista ilmaa; muuta ei.

Eräänä lauantaina Coupeau oli luvannut viedä hänet sirkukseen. Maksoihan ainakin vaivan poiketa sinne, kuin saisi siellä nähdä neitien laukkaavan hevosten selässä ja hyppäävän paperivanteiden läpi. Kun Coupeau juuri oli saanut palkan kahden viikon työstä, niin kannattihan hänen tuhata siihen neljäkymmentä sou'ta; sitä paitsi he voisivat syödä yhdessä ulkona, koska Nanan kiireellisten tilauksien vuoksi täytyi valvoa sinä iltana hyvin myöhään isäntänsä luona. Mutta kello oli jo seitsemän, eikä Coupeau vielä ollut tullut kotiin, kello tuli kahdeksan, eikä ketään vielääkään kuulunut. Gervaise raivostui. Tuo juopporenttu oli varmaankin tovereineen ryyppimässä koko kahden viikon palkkansa jonkun lähistöllä olevan viinikauppiaan luona. Gervaise oli pessyt myssynsä puhtaaksi ja paikkaillut aamusta pitäen tarmonsaa takaa vanhan hameen reikiä umpeen, voidakseen esiintyä siistinä. Vihdoin, kun kello lähestyi yhdeksää, hän päätti lähteä ulos, tyhjin vatsoin, kiukusta kalpeana, hakemaan Coupeautta lähistöltä.

— Miestännekö haette? huusi rouva Boche hänelle, kun näki hänet siinä nyrpistynein naamoin. Hän on ukko Colomben luona. Boche on vast'ikään juonut kirsikkalikööriä hänen kanssaan.

Gervaise kiitti ja lähti rientämään aika kyytiä katukäytävää pitkin. Päässä hänellä pyöri ajatus hypätä Coupeaulle suoraan vasten silmiä. Sataa tihuutti hiljalleen, niin että kävely tuntui sitäkin ikävämmältä. Mutta tultuaan Ansan edustalle, hän tyyntyi äkkiä ja kävi varovaiseksi, kun pelkäsi miehensä löylyttävän häntä itseään, jos häntä ärsytettäisiin. Puoti aivan säteili; palavat kaasulamput, joissa kirkkaat liekit loistivat kuin aurinko, loivat valoa monivärisiin pulloihin ja purkkeihin, niin että seinät kävivät siitä kirjaviksi. Hän jäi siihen hetkiseksi seisomaan, selkä jäykkänä, kasvot ruudussa kiinni; kahden ikkunalla olevan pullon välistä hän katsahti Coupeauhon päin, joka oli huoneen perällä; hän istui siellä tovereineen pienen sinkkilevyllä päällystetyn pöydän ääressä; kaikki näyttivät tupakansavussa hyvin epäselviltä, harmailta; ja kun heidän räyhäämistään ei kuulunut, näytti hyvin

hullunkuriselta, kun he siellä reutoilivat, leuka oikonaan ja silmät kuopistaan putoamaisillaan. Kuinka Herran nimessä miehet noin voivat jättää vaimonsa ja kotinsa ja sulkeutua tuollaisiin soppiin, joissa on läkähtyä! Sade valui pitkin Gervaisen kaulaa; uskaltamatta astua sisään hän kääntyi siitä ja meni ulkobulevardille, tuumiskellen. Niin, kyllä Coupeau, joka ei missään nimessä tahtonut tulla häirityksi, olisi ottanut hänet koko kauniisti vastaan! Sitä paitsi ei paikka todellakaan näyttänyt sopivalta kunnialliselle naiselle. Kun hän siinä seiso i sateessa tihkuvien puiden alla, yhä epäröiden, hän sai hienon vilunpuistatukseen, ja hän luuli aivan varmaan käyvänsä siitä aika kipeäksi. Kaksi kertaa hän asettui uudelleen Ansan ikkunan eteen kurkistamaan, suuttuneena siitä, kun näki noiden kirottujen juoppolallien istuvan yhä rauhassa, räyhäämässä ja juomassa. Ansasta lähtevä kirkas valo kuvastui katulätäköihin, joissa sadepisarat pudotessaan saivat veden väreilemään. Hän juoksi pakoon, kahlasi rapakoissa, joka kerta kun ovi avautui ja sulkeutui, niin että kupariliistakkeet tärisivät. Lopuksi hän sanoi olevansa aika pässinpää, työnsi oven selälleen ja astui suoraan Coupeaun pöytää kohden. Kun asiata oikein ajatteli, niin hänhän tuli hakemaan miestään; ja siihen hänellä oli oikeus, koska tämä oli luvannut viedä hänet sinä iltana sirkukseen. Suuttukoon! häntä ei haluttanut jäädä katukäytävälle sulamaan kuin mikäkin saippuapala.

— Kas! eukkohan se on! huusi levyseppä nauraen ivallisesti. Sepä on kekselijästä, verratonta!... No, eikö se muka ole kekselijästä?

Kaikki nauroivat, Saapas, Paistikas ja Jano, liikanimeltä Sammumaton. Niin, se oli heistäkin kekselijästä, mutta he eivät voineet selittää minkä tähden. Gervaise jäi vähän hämillään seisomaan. Mutta kun Coupeau näytti hänestä verrattain siivolta, hän uskalsi sanoa:

— Tiedäthän, minne meidän on mentävä? Täytyy lähteä pian liikkeelle. Pääsemme sinne vielä hyvissä ajoin näkemään jotakin.

— En voi nousta tältä paikalta, olen aivan kiinni liimattu; niin, se on täyttä totta, sanoi Coupeau yhä virnottaen. Koeta, niin saat nähdä; vedä minua kädestä, minkä vaan jaksat; saakeli sentään! vielä kovemmin, heijuu!... Näes nyt, se on tuo ukko Colomben riiviö, joka minut on naulannut penkkiinsä kiinni.

Gervaise oli suostunut tähän peliin. Kun hän oli päästänyt miehensä käden oli toverien mielestä tämä pilanteko, niin onnistunutta, että he menivät aivan yhteen läjään ja mylvivät ja kihnuttelivat toistensa hartioita aivan kuin aasit, kun niitä ruopottelee. Levysepällä oli suu niin naurusta ammollaan, että kurkkukin näkyi.

— Pässinpää! hän sanoi vihdo in, voit hyvin jäädä tänne hetkiseksi istumaan. Parempihan täällä on olla kuin lamputtaa ulkona... Minä en joutanut tulemaan kotiin, kun oli asioita toimitettavana. Älä nyt ole noin nyrpeissäsi, eihän asia siitä parane... Tehkäähän siinä vähän tilaa.

— Jos rouva tahtois i istuutua minun polvelleni, niin siinä olisi vähän pehmeämpää, sanoi Saapas kohteliaasti.

Välttääkseen joutumasta huomion esineeksi, Gervaise otti tuolin ja istuutui kolmen askeleen päähän pöydästä. Hän katseli miesten juomia, kaulankostuketta, joka kiilsi laseissa kuin kulta; siitä oli pieni lätäkkö valunut pöydällekin, ja Jano, liikanimeltä Sammumaton, kasteli siinä puheensa väliin sormensa ja kirjotti suurilla kirjaimilla nimen: Eulalie. Gervaisesta Paistikas näytti jotenkin ränsistyneeltä, laihalta kuin luuranko. Saappaan nenä kukoisti kuin sinipunerva daalia. He olivat kaikki neljä hyvin likaisia; heidän karkeista, ryvetyneistä parroistaan valui vesi kuin märästä luutturievusta, heidän repaleiset mekkonsa ressoittivat auki ja he ojentelivat likaisia mustakytäntisiä käpäliään. Mutta heidän seurassaan saattoi kuitenkin vielä vallan hyvin esiintyä, sillä vaikka he olivat ryypiskelleet kuudesta asti, olivat he kuitenkin täydessä tolkuksaan, juuri iloisimmillaan. Gervaise näki kaksi muuta miestä tiskin ääressä kaulaansa kastamassa; he olivat niin pätkässä, että tarjotessaan muka toisilleen juomia kaatoivat nesteet kaulalleen, niin että paita kastui. Karkearakenteinen ukko Colombe oikoi tavattoman pitkiä käsiään, jotka pitivät yllä järjestystä puodissa, ja täytti tyynenä tyhjät lasit. Oli hyvin kuuma; tupakansavu nousi häikäisevässä kaasuväläistuksessa kattoa kohti, missä se pyöri kuin pölyhiukkaset, peittäen juopottelijat vähitellen yhä sakenevaan pilveen, jonka sisältä kuului korvia särkevä sekava melu, rämeitä ääniä, lasien kilinää, kirouksia ja ukkosenjyrinätä muistuttavia nyrkiniskuja. Gervaise kävi vakavan näköiseksi, sillä sellainen näky ei tunnu hauskalta naisesta, varsinkaan kun ei ole sellaiseen tottunut. Hän tuns i läkähtyvänsä, silmät paloivat päässä, joka jo oli käynyt raskaaksi koko salista lähtevästä alkoholin löyhkästä. Sitte hänestä tuntui, ikäänkuin hänen selkensä takaa olisi hänelle tullut vielä kiusallisempi pahan tunne. Hän kääntyi ja huomasi tisluslaitoksen, juovutus koneen, joka oli käynnissä ahtaan pihan lasikatoksen alla, siitä lähti kumea maanalainen jyrinä. Illalla sen vaskilaitteet olivat synkemmän näköiset, kun niistä loisti yksi ainoa suuri punainen valopilkku; koneen varjo kuvastui peräseinälle, johon se piirteli kauheita otuksia, hännäkkäitä olentoja ja hirviöitä, jotka aukoivat kitaansa, ikäänkuin nielläkseen kaikki ihmiset.

— Kuuleppas, muoriseni, älä nyt siinä noin murjota. Hiiteen kaikki ilon häiritsijät!... Mitä sinä haluat juoda?

— En mitään, en kerrassaan mitään, vastani pesijätär. En ole syönyt päivällistäkään.

— No, sitä parempi; silloin voi sitä suuremmalla syyllä ottaa naukun.

Mutta kun hänen naamansa ei siitä ottanut kirkastuakseen, niin Saapas kuiskasi jälleen kohteliaasti.

— Rouva kai pitää imelistä tavaroista.

— Minä pidän miehistä, jotka eivät renttuile, vastasi Gervaise suuttuneena. Minä pidän siitä, että miehet tuovat palkkansa kotiin ja pysyvät sanassaan, kun kerran ovat luvanneet jotakin.

— Vai sekö sinua niin myrerryttää, sanoi levyseppä yhä virnistellen. Tahdot saada osasi. No, miksi sitte et tahdo ryyppyä?... Ota pois, se on puhdasta voittoa.

Gervaise katsoi häneen terävästi, vakavan näköisenä otsassa syvä ryyppy, aivan kuin siihen olisi uurrettu vako. Hän vastasi hitaasti:

— Olet oikeassa! Se on oiva tuuma. Tällä tavoinhan saamme ryyppiä rahat yhdessä.

Paistikas nousi tuoliltaan mennäkseen noutamaan hänelle lasillisen anislikööriä. Gervaise toi tuolinsa lähemmäksi ja asettui pöydän ääreen. Kun hän siinä särpi anislikööriä, heräsi hänessä yht'äkkiä eräs muisto; hänen mieleensä johtui, kuinka hän ennen vanhaan oli Coupeaun kanssa syönyt luumun tuolla oven vieressä, silloin kuin hän häntä hakkaili. Siihen aikaan hän jätti viinakastikkeen koskematta. Mutta nyt hän jo taipui likööriäkin maistamaan! Oi, hän tunsu itsensä, hänessä ei ollut niin viiden pennin edestä tahdonlujuutta. Ei tarvinnut muuta kuin antaa hänelle sormipaukku, saadakseen hänet suinpäin syöksymään juopotteluun. Anislikööri maistui hänestä hyvältä, ehkä vähän liian imelältä, hiukan äitelältä. Kun hän siinä särpi lasistaan, hän kuuli Janon, liikanimeltä Sammumaton, kertovan suhteistaan paksuun Eulalie'hen, häneen, joka myyskenteli kaloja kaduilla; se oli koko ovela otus, joka aina tiesi, milloin hän oli viinikauppiaan luona istumassa, vaikka siinä päivät päästään työnteli rattaitaan pitkin katukäytäviä; vaikka toverit kuinka koettivat varottaa ja kätkeä häntä, niin hän usein sai hänet kiinni, olipa hän viimeksi edellisenä päivänä paiskannut hänelle kampelan vasten naamaa, ettei toista kertaa jäisi pois työpajasta. Se oli todellakin hassua! Paistikas ja Saapas, suut naurusta irvellään, läiskyttivät kämmenillään Gervaiseä olalle; tämä oli vihdoinkin tullut hyvälle päälle, vastoin tahtoaan, aivan kuin häntä olisi kutittamalla siihen pakotettu. Ja he neuvoivat häntäkin ottamaan esimerkkiä paksusta Eulaliesta ja silittämään raudoillaan Coupeauta viinikauppiaan tarjoilupöydällä.

— Mainiota, totta tosiaan, huusi Coupeau, kääntäen vaimonsa tyhjentämän liköörilasini alassuini, sinä ryyppit kelpo lailla. Katsokaa vain, hyvä herrasväki, tässä ei aikaa tyhjiin kuluteta.

— Rouva kai ottaa toisen lasin? kysyi Jano, liikanimeltä Sammumaton.

Ei, hän oli jo saanut kylläkseen. Mutta hän epäröi kuitenkin. Likööri käänsi hänen mieltään. Mieluummin hän olisi tahtonut jotakin väkevää, joka olisi saattanut mahan kuntoon. Hän katseli syrjästä takanaan olevaa tislaukonetta. Tuo kirottu kattila, joka oli pyöreä kuin vaskiseppän akan maha, sen torvi, joka kiemurrellen venyi yhä pitemmälle, sai hänet vilusta puistamaan harteitaan, herätti halunsekaista pelkoa. Niin, olisi voinut luulla niitä jonkin noita-akan metallisisälmyksiksi, taikakoneeksi, joka tupruttelee tulta vähin erin sisuksistaan. Se oli oikea myrkkylähde, joka olisi pitänyt haudata kellariin, niin hirveä ja pöyristyttävä se oli! Mutta se ei estänyt häntä toivomasta, että saisi pistää nokkansa siihen, vetää sen löyhkää sieramiinsa, ja maistella sen nestettä, vaikkakin hänen kieltensä palaisi siitä nahkattomaksi kuin kuorittu appelsiini.

— Mitä te siinä ryyppiskelette? kysyi hän välinpitämättömän näköisenä miehiltä, silmä kirkkaana heidän lasiensa kauniista kullanväristä.

— Se on, eukkoseni, ukko Colomben kanverttimestettä, vastasi Coupeau. Älä nyt ole olevinasi! Saat maistaa sitä.

Ja kun hänelle oli tuotu lasillinen tuota juomaa ja hänen kurkkunsa ensi kulauksella meni umpeen, sanoi levyseppä reisiään taputellen:

— Kas kuinka se hivelee kurkkua... Tyhjennä lasi yhdellä siemauksella. Joka naukulta hupenee viitonon lääkäriin taskusta.

Toista lasia ottaessaan Gervaise ei tiennyt mitään kalvavasta nälästä. Nyt hän oli sopinut Coupeaun kanssa, ei enää ollut vihoissaan siitä, että hän oli syönyt sanansa. He menisivät toisen kerran sirkukseen; eihän tuo nyt ole niin tavatonta, että saa nähdä konstintekijäin laukkaavan hevosten

selässä. Ukko Colomben luona ei satanut, ja vaikka rahat hupenisivatkin naukkuihin, niin saihan siitä ainakin jotain mahaansa; juoma oli heleätä ja kiiltävän kaanista kuin sula kulta. Hän antoi palttua koko maailmalle! Elämällä ei ollut tarjottavana hänelle niin kovin paljon nautintoja; sitä paitsi hän melkein lohdutti itseään sillä, että oli mukana kukkaroa tyhjentämässä. Kun hänen kerran oli hyvä olla, niin miksi hän sitten ei olisi jäänyt sinne? Saisi ampua vaikka kanuunalla, hän ei hievahtaisikaan, kun kerran oli siihen tuolille painautunut. Hän nautti lämpimästä olostaan; hänen jakkunsa oli tarttunut selkään kiinni ja hyvän tunne herpasi kaikki hänen jäsenensä. Hän nauroi itseksensä, kyynäspäät pöydällä, silmät sirrallaan; häntä huvitti kovin kaksi miestä, toinen suuri kuin härkä ja toinen pieni etana, jotka viereisen pöydän ääressä juovuspäissään syleilivät toisiaan. Niin, hän nauroi Ansalle, ukko Colomben pyöreälle ihranaamalle, miehille, jotka huutaen ja sylkien polttivat piippunysiään, ja suurille kaasuliekeille, jotka valaisivat peiliä ja likööripulloja. Löyhkästä hän ei enää tuntenut mitään haittaa, se päinvastoin kutitti hänen sieramiaan, haisi hänestä hyvältä; silmäluomet menivät puoliumpeen, hän hengitti hyvin lyhyeen ja herkästi, nauttien siitä, että uni hänet verkalleen valtasi. Otettuaan sitte kolmannen ryydyn, hän antoi leukansa painua käsien varaan; hän ei enää nähnyt ketään muuta kuin Coupeaun tovereineen; hän jäi siihen aivan heidän viereensä, nenät vastakkain, posket punakkana heidän kuumista henkäyksistään, ja katsoi heidän likaista partaansa, aivan kuin olisi laskenut niistä joka ainoan karvan. Silloin he jo olivat aika pönnässä. Saappaalta valui kina suusta, hänen istuessaan piippu hampaissa äänettömänä ja vakavana kuin uninen härkä. Paistikas kertoi, kuinka hän kerran oli juonut koko litrallisen yhteen tiukkaan, ottamatta pulloa huuliltaan, kunnes sen pohja kiilsi. Sillä välin oli Jano, liikanimeltä Sammumaton, mennyt noutamaan tiskiltä onnenpyörää ja pelasi nyt Coupeaun kanssa siitä, kummanko oli ryyppy maksettava.

— Kaksisataa!... Sinä olet koko peijakas, saat joka heitolla suuren numeron.

Pyörä kierteli rätisten. Onnettaren, suuren, punakan naisen kuva kulki lasin alla ympäri, niin ettei keskelle jäänyt muuta kuin pyöreä pilkku, aivan kuin viinitahra.

— Kolmesataa viisikymmentä!... Sinä saakelin roisto olet siis voittanut! Viis siitä! Minä en pelaa enää!

Gervaisesta oli hyvin huvittavaa katsella onnenpyörää. Hän joi kuin riivattu ja kutsui Saapasta »pikku pojakseen». Hänen takanaan oli tislauskone yhä käynnissä; siitä kuului kuin maanalaisen puron lirinätä. Gervaise joutui epätoivoon, kun olisi tahtonut pysäyttää sen, tyhjentää sen; hän tunsii olevansa hyvin suuttunut siihen; häntä halutti syöksyä tuon suuren kattilan kimppuun, aivan kuin villipedon päälle, potkimaan sitä ja halkaisemaan sen mahan. Kaikki oli hänelle yhtenä sotkuna, hänestä näytti kone liikkuvan paikoiltaan ja tarttuvan häneen vaskikämmenillään, kun taas puro tuntui lirisevän hänen ruumiinsa läpi.

Silloin alkoi sali pyöriä hänen silmissään ja kaasuliekit lennellä kuin tähdet. Gervaise oli juovuksissa. Hän kuuli, kuinka Jano, liikanimeltä Sammumaton, ja tuo ukko Colomben pukari kovasti riitelivät keskenään. Isäntä oli koko voro, kun niin puijasi kaikkia. Ei häntä niinkään saanut nenästä vetää. Mutta äkkiä syntyi tungos, kuului huutoja ja melua kun pöytiä viskeltiin kumoon. Ukko Colombe siinä ajoi koko joukon ulos, häikäilemättä, käden käänteessä. Oven edustalla vielä joukko kirkui ja kutsui häntä roistoksi. Sadetta kesti yhä, ja jääkylmä tuuli puhalteli. Gervaise joutui Coupeausta erilleen, sai hänet sitte käsiinsä, mutta häipyi hänestä taas. Hän tahtoi mennä kotiin ja kuljetti kättään pitkin seinää, löytääkseen tien. Häntä kovin hämmästytti, että yö oli tullut niin äkiksestään. Poissonniers-kadun kulmassa hän istuutui katuojaan: hän luuli olevansa pesulaitoksessa. Kaikki vesi, joka virtasi, pani hänen päänsä pyörälle ja teki hänet hyvin sairaaksi. Vihdoin hän saapui kotiin ja kulki nopeasti portinvartijan oven ohi, josta hän selvästi näki Lorilleux'läisten ja Poissonilaisten istuvan siellä pöydän ääressä, vetäen suutaan väärään, kun näkivät hänet siinä tilassa.

Ei hän koskaan tullut selville siitä, kuinka hän pääsi kuudenteen kerrokseen. Kun hän siellä juuri aikoi kääntyä käytävään päin, niin pikku Lalie, kuullessaan hänen askeleensa, juoksi avosylin häntä vastaan, ikäänkuin olisi aikonut hyväillä häntä, nauraen ja puhellen:

— Rouva Gervaise, isä ei ole vielä tullut kotiin. Tulkaahan katsomaan, kun lapseni nukkuvat!... Voi kuinka ne ovat somia!

Mutta nähdessään pesijättären vääristyneet kasvot hän peräytyi vapisten. Hän tunsii tämän paloviinan löyhkän, nuo kalpeat silmät, tuon suonenedon tapaisesti värähtelevän suun. Sitten Gervaise meni ohi hoiperrellen, sanomatta sanaakaan, kun taas tyttö, seisoen ovensa kynnyksellä, seurasi häntä synkällä, mykällä, vakavalla katseellaan.

Sitä mukaa kun Nana kasvoi kävi hän yhä huikentelevammaksi. Viisitoistavuotiaana hän oli jo iso kuin hieho, hyvin vaalea iholtaan, pullea ja pyöreä kuin kerä. Niin, hän oli juuri muodostumassa aikaihmiseksi mutta vielä ilman kureliivejä. Kasvot hänellä oli kuin maidossa kastetut, hipiä hieno kuin persikankuori, nenä soma, suu punainen ja silmät niin kiiluvat, että miesten teki mieli ottaa niistä tulta piippuunsa. Hänen vaalea, uutiskauran värinen tukkansa oli sirotellut hänen ohimoilleen teerenpilkkuja aivan kuin kultahiekkaa, joka siinä sädekehänä loisti. Aika soma nukke, sanoivat Lorilleux'läiset, tytönletukka, jolle olisi pitänyt vielä antaa selkään, ja jonka tanakat hartiat olivat täyteläisen pyöreät; hän oli tulemassa täysikasvuiseksi naiseksi.

Nyt ei Nana enää ahtanut paperitukkoja liivinsä täytteeksi. Hän oli saanut nisät, kaksi vasta muodostunutta nisää, jotka olivat hienoja kuin valkea satiini. Ne eivät tuottaneet hänelle juuri mitään haittaa, hän olisi tahtonut niitä sylin täydeltä, hän uneksi saavansa yhtä suuret nannit kuin imettäjillä on; sellaisia herkkusuita ja ajattelemattomia olentoja ne nuoret ovat. Varsinkin eräs paha tapa, jonka hän oli ottanut, pani miesten suut vetistymään: hän pisti kielensä äärimmäisen kärjen valkeitten hampaitensa välistä ulos. Epäilemättä hän peilaillessaan oli huomannut sen somistavan itseään. Siksi hän pitkin päivää näytteli kieltään, näyttääkseen kauniilta.

— Pidä vaan kieltäsi kätkössä! huusi hänen äitinsä hänelle.

Ja Coupeaun täytyi oikein nyrkkiä puiden sekaantua asiaan, höystäen ulvomistaan tavallisilla kiroussanoillaan.

— Tokko siitä vedät tuon punaisen läpän takaisin suuhusi!

Nana esiintyi hyvin veikistelevästi. Jalkojaan hän ei aina pessyt, mutta hän käytti niin ahtaita kenkiä, että hän kärsi oikein marttyyriin tuskia; ja jos kysyi miksi hän näytti niin sinipunervalta, hän vastasi, että hänellä oli mahanpuruja, ettei tarvitseisi tunnustaa veikistelemistään. Kun talossa ei ollut leipää, oli hänen vaikea saada komeata päälleen. Silloin hän teki oikeita ihmetöitä, toi työpajasta nauhoja, laitteli kuntoon pukujaan, likaisia hameita, joissa oli solmuja ja tupsuja toinen toisessaan kiinni. Kesä varsinkin oli se vuodenaika, jolloin hän vietti voittojaan. Hän kävi joka sunnuntai valkeassa kuuden francin pumpulihameessa; kaikkialla Goutte-d'Or'in kaupunginosassa voi nähdä tuon vaaleaverisen kaunottaren. Niin, hän oli tunnettu ulkobulevardeilta valleille saakka, Clignancourt'in viertotieltä Chapellen pääkadulle saakka. Häntä kutsuttiin »kananpojaksi», koska hän todellakin oli hieno hipiältään ja reipas ulkomuodoltaan, aivan kuin kananpoika.

Yksi hame varsinkin puki häntä mainiosti. Siinä oli vaalean punaisia täpliä valkealla pohjalla; se oli hyvin yksinkertainen, ilman mitään koristeita. Itse hame, joka oli lyhyenpuoleinen, jätti jalat näkyviin: leveän aukonaisista ja ulkonevista hihansuista näkyivät käsivarret kyynärpäihin saakka; jakun kaulamus, jonka hän taittoi sisäänpäin ja pani nuppineuloilla kiinni jossakin porraskäytävän pimeässä sopukassa, välttääkseen isä Coupeaun korvapuusteja, jätti hänen lumivalkean kaulansa ja sille lankeavan kullankarvaisen varjon näkyviin. Mitään muuta hänellä ei ollut yllään, lukuunottamatta vaaleanpunaista nauhaa, jolla hänen vaalea tukkansa oli solmittu yhteen ja jonka päät heiluivat niskassa. Hän oli tässä puvussa tuore kuin kukkavihko. Hänestä tuoksui nuoruus, lapsen ja naisen alastomuus.

Sunnuntaisin hän tähän aikaan sekaantui kansanjoukkoon kaikkien miesten seuraan, jotka ohi kulkiessaan häneen vilkuivat. Hän odotti sunnuntaita koko viikon; kaikellaiset pikku toiveet kutkuttivat häntä; hän pidätti huokauksia, tunsu tarvitsevansa raitista ilmaa, halusi mennä kävelemään päiväpaisteeseen, juhlapukuisen esikaupungin väkijoukkoon. Aamusta pitäen hän oli pukeutumishommissa, seisten tuntikausia paitasillaan peilin palasen edessä, joka oli ripustettu piirongin yläpuolelle; ja kun kaikki talon väki saattoi nähdä hänet ikkunasta, hänen äitinsä suuttui ja kysyi häneltä, eikö hän jo pian herkeäisi kulkemasta paitasillaan. Mutta hän liimasi tyyneä otsatukkaansa kiharoiksi sokerivedellä, ompeli kengännappia kiinni tai neuloi jonkun hameenreijän umpeen, avojaloin, paita harteilta valahtaneena, pörröiset hiukset epäjärjestyksessä. Hän oli siinä aivan kuin tarhapöllö! sanoi isä Coupeau irvistellen ja ivailen häntä; aivan kuin katuva Magdaleena. Hän olisi voinut esiintyä metsä-ihmisenä ja näyttää itseään kahdesta sousta. Hän huusi hänelle: »Pistähän lihasi piiloon, että minun käy leipää syöntini!» Ja Nana oli häikäilevän valkea ja hieno siinä paksun, vaalean tukkansa peitossa; hän suuttui niin kovasti, että hänen hipiänsä lensi siitä vaaleanpunaiseksi; mutta hän ei uskaltanut vastata isälleen, katkaisi vain kuivalla, raivoisalla nykäyksellä langan hampaissaan, niin että koko hänen kaunis alaston ruumiinsa vavahti.

Sitten hän heti aamiaisen jälkeen livisti pihalle. Tukahuttava sunnuntain rauha oli saattanut koko talon uuvuksiin; alikerroksen työpajat olivat suljetut; avonaisista ikkunoista näkyi tyhjissä huoneissa iltaa varten valmiiksi katettuja pöytiä, jotka odottivat väkeä kotiin tulevaksi valleilta ruokahalua saamasta; muuan vaimo kolmannessa kerroksessa käytti päivää huoneensa pesuun, veti sänkyään, heitteli huonekaluluja ja lauloi tuntimääriä samaa laulua pehmeällä itkunsekaisella äänellä. Ja työn levätessä olivat Nana, Pauline ja muutamat muut suuret tytöt lyömässä palloa tyhjän ja kaikuvan pihan

keskellä. Heitä oli viisi tai kuusi, jotka kasvaen kilvan olivat tulemassa talon kuningattariksi ja jakoivat herrojen luomat silmäykset keskenään. Kun joku mies kulki pihan läpi, kuului hiljaista naurunkikatusta ja heidän tärkeät hameensa kahisivat aivan kuin tuuli olisi käynyt. Heidän yllään paahtoi polttavan raskas juhlapäivän ilma laiskottavan raukaisevana kävelypaikkojen pölyn vaalistamana.

Mutta pallonlyönti oli heillä vain tekosyynä, päästäkseen ulos. Äkkiä muuttui kaikki talossa hiljaiseksi. He olivat juuri pujahtaneet kadulle ja lähteneet ulkobulevardeille. Silloin he kaikki kuusi, riippuen toistensa käsivarressa kulkivat, täyttäen viertotien koko leveydelleen, vaaleihin vaatteisiin puettuina, paljain päin, hiukset vain nauhoilla kiinni solmittuina. Eloisista silmistä välähteli luomien kulumista silmäniskuja; he näkivät kaikki ja kääntelivät kaulaansa nauraessaan, niin että lihava leuka oikein tuli näkyviin. Niistä kovista naurunpuuskista, jotka syntyivät, kun joku kyttyräselkä kulki ohi tai kun joku vanha nainen odotti koiraansa kadunkulmauksessa, murtui heidän rivinsä: toiset jäivät taamma, kun taas toiset vetivät heitä kaikin voimin mukaan; he kulkivat heilutellen lanteitaan kyykistäytyen huolimattomasti, jotta saisivat ihmiset pysähtymään heitä katsomaan ja jakut risahelivät heidän kypsyvien muotojensa ponnistuksesta. Katu kuului heille; siellä he olivat kasvaneet, kantaneet hameitaan puotirivien ohi kulkiessaan; siellä he olivat nostaneet ne sukkanauhojaan kiinnittäessään polviin asti. Keskellä hidasta ja kalpeata väkijoukkoa bulevardien solakoiden puiden välissä tuo sekava parvi riensi siten eteenpäin Rochechouart'in portilta aina Saint-Denis'n portille saakka, tuoppien vastaan tulijoita, hajottaen ihmisparvia, kääntyen ja lennättäen jonkun sanan aivan kuin raketin naurun lomasta. Ja heidän liehuvista hameistaan jäi jällelle heidän ohi mentyään nuorison häpeämättömyyttä; he kulkivat siinä leveässä jonossa avotaivaan alla kirkkaassa päiväpaisteessa, käyttäen tuollaisten katutyttöjen ruokottomia puheenparsia, jotka ovat yhtä hempeitä ja haluttua tavaraa kuin neitsyet, jotka tulevat kylpemästä, niska kosteana.

Nana oli keskellä vaaleanpunaisine hameineen, joka loisti auringonpaisteessa. Hänen käsikynkässään kulki Pauline, jonka hame, keltaisia kukkia valkealla pohjalla, myöskin säteili, aivan kuin pienet liekit olisivat siihen polttaneet läpiä. Ja kun he kumpikin; olivat kaikkia suuremmat, naisekkaammat ja julkeimmat, he johtivat koko joukkoa ja pöyhentelivät itseään kun heitä katseltiin ja heille lausuttiin kohteliaisuuksia. Nuo muut, katutyöt, heittelivät häntäänsä oikeaan ja vasempaan ja koettivat pullistella itseään, että heidätkin otettaisiin vakavalta kannalta. Itse asiassa Nanalla ja Paulinella oli hyvin monimutkaisia viekkaita veikistelykeinoja. Jos he juoksivat niin, että joutuivat hengästyksiin, tapahtui se sen vuoksi, että heidän valkeat sukkinsa näkyisivät ja että heidän palmikkonauhansa pääsisivät liehumaan. Ja kun he sitten pysähtyivät pamppailevin rinnoin ja pää kenossa, ikäänkuin olisivat olleet tukehtumisillaan, niin saattoi etsiä, lähistöltä löytyi varmaan heidän tuttujaan, joku saman kaupunginosan pojista; ja silloin he alkoivat kulkea hitaammin, kuiskailen ja kikatellen keskenään, ympärilleen kuitenkin salaa vilkaisten. Varsinkin he kiemailivat saadakseen aikaan tällaisia satunnaisia yhtymyksiä ihmisvilinässä. Nuoret pyhävaatteisiin puettut pojat, liivit yllään ja pyöreä lakki päässä, pysäyttivät heidät katuojan reunalle pakinoimaan ja tavottaen heitä vyötäisistä. Kaksikymmenvuotiaat nuorukaiset, päällään harmaat mekot, jotka olivat auki, niin että paljas rinta paistoi, juttelivat kepeästi heidän kanssaan, pitäen käsivarsiaan ristissä ja puhaltaen kuiskaillessaan tupakansavua heidän silmilleen. Nämä tapaamiset eivät kumminkaan vieneet mihinkään, sillä kaikki he olivat kasvaneet samalla kadulla yhdessä. Mutta tytöt alkoivat jo valikoida tuosta joukosta. Pauline tapasi aina erään rouva Gaudronin seitsentoistavuotiaan pojan, puusepän, joka tarjoi hänelle omenia. Nana erotti puistokäytävältä pesijättären pojan, Victor Fauconnier'n, jonka kanssa sitten vaihdettiin suukkosia hämärissä nurkissa; mutta tämä ei koskaan mennyt sen pitemmälle; he eivät vielä olleet asioista riittävän perillä, ruvetakseen tietämättömyyttään tekemään sen enempää. Mutta itse asiasta puheltiin suurisuisesti.

Kun sitte aurinko teki laskuaan, oli tämän suuren hauskuuden aika pysähtyä tällä erää. Tuli silmänkääntäjiä ja voimamiehiä, jotka levittivät puistokäytävälle vanhan ränstyneen maton. Pian siihen kerääntyi väkeä töllistelemään, muodostui kokonainen piiri, jonka keskellä nuorallatanssija vaalenneessa ihon myötäisessä puvussa koetteli käsiään oikomalla pitää itseään tasapainossa. Nana ja Pauline seisoivat siinä tuntimääriä pahimmassa tungoksessa. Heidän kauniit, kepeät hameensa rutistuivat päällystakkien ja likaisien mekkojen välissä ja heidän paljaat käsivartensa, paljas kaulansa ja tukkinsa kuumenivat viinin saastuttamista henkäyksistä ja hien löyhkästä. Ja he nauroivat iloisina, yhä punakampina, tuntematta mitään vastenmielisyyttä, aivan kuin olisivat olleet siinä oikealla alallaan. Heidän ympärillään rakeili rivoja sanoja, raakoja ruokottomuuksia, humalaisten karkeita mietteitä. Se oli heidän kieltään, kaikki ennestään tunnettua; he kääntyivät hymyillen tietämättä mitään hävelijäisyydestä, ja heidän silkinsileä hipiänsä loisti hienon kalpeana.

Ainoa seikka, mikä heitä pelotti, oli se, että he tapaisivat isänsä, varsinkin kun nämä olivat päissään. He tutkivat ympäristöä tarkalleen ja antoivat toisilleen tietoja.

— Katsopas Nana, saattoi yht'äkkiä Pauline huudahtaa, tuolla on isäsi Coupeau.

— Hän on tietysti taas hönössä, kuinkas muuten, sanoi Nana harmitellen. Minä livistän tästä tieheni. Ei minua haluta saada häneltä selkääni. Katsokaahan! nyt hän kaatui. Hyvä Jumala, jos hän edes katkaisisi niskansa!

Joskus toiste Coupeau tuli suoraan häntä kohti antamatta mitään tilaisuutta pötkiä pakoon. Tällöin Nana kyykistyi alas, tekeytyi pieneksi ja kuiskasi:

— Te muut, pitäkää minua piilossa!... Hän etsii minua, hän lupasi viedä minut väkisin pieksettäväksi kotiin, jos vielä tapaisi minut täältä.

Kun juopporenttu oli kulkenut heidän ohitse, nousi Nana jälleen ylös ja kaikki seurasivat Coupeauta. Saisikohan hän Nanan käsiinsä? Se oli kuin piilosilla oloa. Eräänä päivänä Boche oli taluttanut korvolehdestä Paulinea kotiin, ja Coupeau oli vienyt Nanan matkassaan, potkien häntä takapuoleen.

Päivä meni mailleen, tytöt kävelivät vielä kerran puistokäytävän toiseen päähän ja palasivat sitten kotiin väsyneen väkijoukon keskellä hämärän laskeutuessa. Pölypilvi oli tullut sankemmaksi ja raskas taivas siitä käynyt valjuksi. Olisi voinut luulla Goutte-d'Or'in katua joksikin maaseudun sopukaksi: porteilla seisoivat akkoja ja äänekkäät puheet katkaisivat syvän hiljaisuuden tässä kaupunginosassa, joka oli ajopeleistä tyhjää. Tytöt pysähtyivät hetkiseksi pihalle, ottivat pallokepit käteensä ja koettivat siten uskotella kotiväelleen, etteivät olleet hievahtaneetkaan sieltä. Sitten he menivät sisään, tekaisten mielessään jonkun kaskun, jota he eivät useinkaan tulleet kertoneeksi, kun tapasivat vanhempansa liian navakasti toisiaan mukuroimasta liian tuiman tai liian vähän kiehuneen keiton johdosta.

Nana oli nyt työssä ja ansaitsi neljäkymmentä souta Titrevillen luona eräässä talossa Kairon kadun varrella, missä hän oli ollut opissa. Coupeaulaiset eivät tahtoneet muuttaa häntä toiseen paikkaan, että hän voisi jäädä rouva Lerat'n valvonnan alle, joka oli ollut jo kymmenen vuotta laitoksen johtajana. Aamulla kun äiti katsoi käkikelloa, lähti tyttö aivan yksin liikkeelle, kiltin näköisenä, vanhassa, mustassa, liian ahtaassa ja liian lyhyessä puvussa, joka puristi häntä olkapäistä; ja rouva Lerat oli saanut toimekseen tarkastaa, mihin aikaan hän saapui laitokseen ja ilmottaa sen sitten Gervaiselle. Hän sai kaksikymmentä minuuttia kulkeakseen Goutte-d'Or'in kadulta Kairon kadulle, mikä olikin aivan tarpeeksi, sillä tuollaisilla tytönheilakoilla on jalat kuin hirvellä. Joskus hän tuli täsmälleen perille, mutta niin punakkana, niin hengästyneenä, että hän aivan varmaan oli kulkenut tien vain kymmenessä minuutissa, viivytelyään jossakin matkan varrella. Useimmiten hän myöhästyi seitsemän tai kahdeksan minuuttia, ja silloin hän koko päivän imarteli tatiään ja katsoi häneen rukoilevasti, koettaen siten liikuttaa häntä ja estää häntä kielimästä. Rouva Lerat, joka tunsu nuorison, valehteli Coupeaulaisille, mutta torui Nana'ta loppumattomilla lörpöyksillään. Joissa hän puhui vastuunalaisuudestaan ja niistä vaaroista, joita nuorelle tytölle on tarjona Pariisin kaduilla. Voi, hyvä Jumala, ajoivathan ne häntä itseäänkin aivan tarpeeksi takaa! Ja hänen katsellessaan veljensä tyttäreen paloi hänen silmissään näiden alituisten himokasten ajatusten sytyttämä tuli; hän oli aivan haltioissaan, kun ajatteli, että hänen oli vartioitava ja vaalittava tämän kissanpoika raukan viattomuutta.

— Näetkös, sanoi hän hänelle yhä uudelleen, sinun täytyy kertoa minulle kaikki. Minä pidän sinusta kovin paljon: minulla ei olisi muuta tehtävänä kuin heittäytyä Seineen, jos sinulle sattuisi jokin onnettomuus... Kuuletko, kissanpoikaseni, jos miehet puhelevat sinulle jotakin, täytyy sinun kertoa minulle kaikki, kaikki, sanaakaan unhottamatta... No, voitko vanna minulle, ettei kukaan sinulle tähän asti ole mitään puhellut?

Nana'ta nauratti silloin niin, että hänen suunsa meni hyvin hullunkurisella tavalla ryppyyn. Ei, ei, miehet eivät olleet puhuneet hänelle mitään. Hän kävi aivan liian kovaa kyytiä. Ja mitä he sitten olisivat hänelle puhelleet? ei kai hänellä ollut mitään tekemistä heidän kanssaan. Ja hän selitti myöhästymisensä hyvin yksinkertaisen näköisenä: hän oli pysähtynyt katselemaan kuvia; tai hän oli saattanut Paulinea, jolla aina riitti juttuamista. Saivat tulla hänen perässään, jolleivät uskoneet häntä: hän ei edes koskaan poikennut vasemmalta katukäytävältä; ja hän riensi aina niin kovaa kyytiä, että sivuutti kaikki muut neidit. Eräänä päivänä rouva Lerat tosin yllätti hänet Petit Carreaun kadulla seisomassa nokka pystyssä kolmen muun kukantekijätönnön kanssa ja naureskelemassa sille, kun eräs mies ikkunassa ajoi partaansa, mutta tyttö suuttui ja vannoi, että hän juuri oli menossa kadun kulmassa olevaan leipuripuotiin ostamaan yhden soun kakkua.

— Kyllä minä pidän häntä silmällä, älkää ollenkaan peljätkö, sanoi tuo pitkä leski Coupeaulaisille. Minä vastaan hänestä kuin itsestäni. Jos joku miehen raato tahtoisivat vaikka nipistääkin häntä, niin kyllä hän joutuisi minun kanssani tekemisiin.

Titrevillen verstaas oli iso huone välikerroksessa; siinä oli pukkien päälle asetettu suuri työpöytä, joka täytti koko keskustan. Pitkin seiniä, joiden likaisenharmaiden paperien repeämistä rappaus paistoi, oli vierekkäin hyllyjä täpösen täynnä vanhoja paperilaatikoita, kääröjä ja takaisin lähetettyjä malleja, jotka olivat unhoittuneet sinne paksun pölypeiton alle. Kattoon oli kaasu luonut aivan kuin nokipeitteen.

Molemmat ikkunat olivat niin suuria, että työntekijät voivat nähdä vastakkaisella katukäyvällä kulkevan ihmisjoukon, tarvitsematta nousta työpöydän äärestä.

Rouva Lerat tuli ensiksi laitokseen, näyttääkseen hyvää esimerkkiä. Sitten oli ovi neljännestantunnin ajan yhtämittaa liikkeessä, kaikki kukkaistentekijät tulivat pienissä myssyissään, yksi silloin, toinen tällöin, hikisinä, tukka epäjärjestyksessä. Eräänä heinäkuun aamuna Nana tuli viimeisenä, mikä muutoin oli aivan hänen tapaistaan.

— Totisesti! hän sanoi, eikä olisi hullumpaa, jos saisi hankituksi itselleen vaunut!

Ja ottamatta edes päähinettä päästään, tuota mustaa rähjää, jota hän sanoi hatukseen ja jota hän ei viitsinyt korjailla, hän lähestyi ikkunaa ja kurkotti oikealle ja vasemmalle, nähdäkseen kadulle.

— Mitä sinä siellä tiiraillet? kysyi rouva Lerat epäluuloisena. Onko isäsi ollut sinua saattamassa?

— Eikä ole, vastasi Nana levollisena. En minä tässä katsele mitään... Näen vaan, että on aika kuuma ilma. Voi todellakin tulla aivan kipeäksi, kun saa juosta tällä lailla.

Aamu oli tukahuttavan kuuma. Työntekijät olivat laskeneet ikkunan eteen verhot, joiden lomasta he tähystelivät kadulla vilisevää liikettä; ja he olivat vihdoinkin käyneet työhön käsiksi istuen molemmin puolin pöytää, jonka yläpään rouva Lerat oli vallannut omakseen. Heitä oli kahdeksan, ja jokaisella oli edessään liimakuppi, pihdit, työkalut ja paininkerä. Työpöydällä oli yhtenä sekasotkuna rautalanganpätkiä, rullia, vanua, viheriätä ja kastanjanväristä paperia ja silkistä, satiinista ja sametista leikatuita lehtiä ja kukanterälehtiä. Pöydän keskellä olevan suuren karahviinin kaulaan oli yksi kukkaistentekijöistä ahtanut pienen kahden soun kukka-vihkon, joka edellisestä päivästä oli jäänyt nuutumaan hänen rinnalleen.

— Ettepä tiedä, sanoi sievä, tummaverinen Léonie, kumartuen paininkerällään rypistämään ruusunterälehtiä, että Caroline parka on aivan pääsemättömissä tuosta pojasta, joka tuli häntä hakemaan illalla.

Nana, joka paraikaa leikkeli viheriästä paperista kapeita siekaleita. huudahti:

— Jestapoo! tuollaista miestä, joka joka ainoa päivä riippuu hänen hännässään.

Kaikki huoneessa olijat rupesivat nauraa tyrskimään ja rouva Lerat'n täytyi koettaa pysytellä vakavana. Hän nyrpisti nenäänsä ja mutisi:

— Sinä olet juuri siisti, tyttöseni, käytät koko kauniita sanoja! Kerron tämän isällesi, niin saadaan nähdä, mitä hän siitä pitää.

Nana pullisti poskiaan, ikäänkuin olisi pidättänyt naurun purskahdusta. Vai niin! vai isälle! kyllä se sekin osasi niitä ladella! Mutta yht'äkkiä Léonie kuiskasi hyvin hiljaa ja nopeaan:

— Hst! Olkaa varoillanne! rouva tulee!

Rouva Titreville, pitkä vakavan näköinen nainen, astui todellakin sisään. Tavallisesti hän oli alhaalla puodissa. Tytöt pelkäsivät häntä kovasti sentähden, ettei hän koskaan laskenut leikkiä. Hän kulki tarkastellen hitaasti työpöydän ympäri, jonka ääressä kaikki nyt olivat kumartuneet työnsä yli äänettöminä ja utterina. Hän haukkui yhtä tytöistä hulltioksi ja pakotti hänet tekemää kaunokinkukan uudelleen. Sitten hän meni pois yhtä jäykkänä kuin oli tullutkin.

— Huh, huh! pani Nana toisten muristessa.

— Hyvät neidit, hyvät neidit! sanoi rouva Lerat, joka tahtoi näyttää vakavaa naamaa, te pakotatte minut todellakin ryhtymään sellaisiin toimenpiteihin, jotka...

Mutta kukaan ei häntä kuunnellut; ei kukaan häntä juuri pelännytkään. Hän oli liian suvaitsevainen, aivan kuin sidottu näiden tyttöjen seurassa, joiden silmistä loisti veitikkamaisuus: hän otti heidät usein erikseen urkkiakseen heiltä tietoja heidän rakastajistaan, povasipa heille joskus korteistakin, kun joku pöydännurkka sattui olemaan tyhjänä. Hänen karkea ihonsa, hänen santarmimainen vartalonsa vavahteli ilosta kuin juoru-akalla, heti kun vaan ruvettiin lempenasioista puhumaan. Rivouksista hän vain loukkaantui; jollei vain käyttänyt raakoja sanoja, sai sanoa mitä tahansa.

Niin. Nanan hyvä kasvatus kehittyi verstaassa entistään paremmaksi. Tietysti hänellä oli hyvät taipumuksetkin. Mutta seurustelu tuollaisten tyttöjen kanssa, jotka jo olivat kurjuuden ja paheiden paaduttamia, täydensi sitä. Siellä he aivan kuin päällekkäin sullottuina turmelivat toisiaan, samoin kuin mädät omenat pilaavat samassa kopassa olevat terveet. Tosin he ihmisten silmissä koettivat hillitit itseään, olla esiintymättä kovin räikenemättömästi ja välttää liian ruokottomia sanoja. Sanalla sanoen,

he koettivat esiintymistavassaan matkia hienon maailman naisia. Ainoastaan silloin, kun he olivat toistensa seurassa tai nurkissa vetelehtimässä, tuli rivouksia kuin turkin hihasta. Jos vaan kaksikin heistä oli yhdessä, niin he heti laskettelivat ruokottomuuksia, nauroivat niille pakahtuakseen. Iltasin he sitten saattelivat toisiaan kotiin: silloin he jäivät suustaan kiinni katukäytävälle kertomaan toisilleen salaisuuksia, pöyristyttäviä juttuja, jotka panivat heidän poskensa hohtamaan tulipunaisina heidän tuoppiessaan vastaanulijoita väen vilinässä. Sitä paitsi ei verstaan ilma ollut terveellinen sellaisille tytöille, kuin Nana, joille vielä ei ollut käynyt huonosti: siellä oli kapakan ja siveettömästi vietettyjen öiden löyhkää, jota nuo kepeäjalkaiset tytöt aamulla toivat mukanaan pörröiseksi jääneessä tukassaan, ja rutistuneissa hameissaan, jotka heillä näyttivät olleen päällä maatesakin. Hääyön jälkeisen päivän raukea uupumus, väsyneet silmät, nuo mustat renkaat silmien ympärillä, joita rouva Lerat kainosti kutsui rakkauden mustelmiksi, voipuneet lanteet, käheät äänet, kaikki tämä henki turmelusta työpöydälle heleiden ja hentojen keinoitekoisten kukkien sekaan. Nana vainusi ja kiihtyi aina kun tuns vieressään istuvan sellaisen tytön, joka oli ollut tekemisissä miesten kanssa. Pitkän aikaa hän oli asettunut istumaan ison Liisan viereen, jonka sanottiin olevan paksuna; ja hän vilkaisi häneen kiiluvain silmin, ikään kuin olisi odottanut hänen paisuvan ja heti sen jälkeen halkeavan. Nanalla ei ollut enää juuri mitään uutta opittavaa, sillä hän tiesi jo kaikki, oli oppinut kaikki Goutte-d'Orin kadun kivityksellä. Mutta verstaassa hän huomasi kaiken käytäntöön sovelletuttuna ja se herätti hänessä vähitellen halun yrittää sitä itse vuorostaan.

— Täällä läkähtyy, sanoi hän lähestyksen ikkunaa, ikäänkuin olisi aikonut vetää verhoja kiinnemmä.

Mutta hän kurottautui uudestaan katselemaan oikeaan ja vasempaan. Samassa Léonie, joka piti silmällä erästä vastapäiselle katukäytävälle pysähtynyttä miestä, huudahti:

— Mitä tuo ukko tuolla tekee? Hän on jo neljänneksen aikaa vakoillut meitä.

— Joku katusankari, sanoi rouva Lerat, Nana, tuletko sieltä paikoillesi! Olenhan kieltänyt sinua jäämästä ikkunaa.

Nana ryhtyi uudelleen laittamaan orvokin varsia, ja kaikki verstaassa olijat rupesivat puhumaan miehestä. Se oli hyvin puettu, noin viidenkymmenen vanha herra, jolla oli päällystakki yllään: hänellä oli kalpeat, hyvin vakavat ja arvokkaan näköiset kasvot ja harmaa, huolellisesti leikattu leuvalusparta. Kokonaisen tunnin hän oli seisonut rohdoskauppiaan puodin edustalla katsellen verstaan ikkunoihin päin. Kukantekijät nauraa kikattivat, mutta se ei kuulunut kadun vilinään; ja he kumartuivat hyvin toimestaan työnsä yli, vilkaisten tavan takaa herraan, etteivät kadottaisi häntä näkyvistä.

— Kas! huomautti Léonie, hänellä on monokkeli... Se on hieno herra... Hän varmaankin odottaa Augustinea.

Mutta Augustine, suuri, ruma vaaleaverinen tyttö, vastasi pisteliäästi, ettei hän pitänyt ukoista. Ja rouva Lerat puisti päätään ja sanoi nyrpistäen suutaan paljon merkitsevään hymyyn:

— Te olette väärässä, rakas lapsi; ukot ovat paljoa hellempiä.

Samassa Léonien vierustoveri, pieni, lihava tyttö, kuiskasi hänen korvaansa muutaman sanan; ja äkkiä Léonie kaatui aivan oikonaan tuolille, rupesi niin nauraa hohottamaan, että oli pakahtua, katseli herraan ja nauroi yhä äänekkäämmin. Hän änkytti:

— Niinkö! niinkö!... Voi, kuinka tuo Sophie on ruokoton!

— Mitä hän sanoi? mitä hän sanoi? kysyivät kaikki verstaassa olijat kärsimättömän uteliaina.

Léonie pyyhki sanaakaan sanomatta kyneleet silmistään. Kun hän vähän tyyntyi, rupesi hän uudelleen kukkasia laittelemaan, selittäen:

— Sitä ei voi toistaa.

Toiset pyysivät pyytämistään, mutta hän puisti päätään ja nauraa tyrski. Silloin Augustine, joka istui häntä lähinnä vasempaan päin, pyysi häntä sanomaan sen hänelle hiljaa. Ja vihdoin Léonie suostui sanomaan sen hänelle, pannen suunsa ihan hänen korvaansa kiinni. Augustine kaatui nyt vuorostaan tuolilleen ja oli pakahtumaisillaan. Sitten hän sanoi sen vierustoverilleen, ja niin meni puhe korvasta korvaan, kaikkien huudahtaessa ja tyrskiessä. Kun kaikki olivat kuulleet Sophien ruokottomuuden, he katselivat toisiinsa ja aivan säteilivät, mutta olivat kumminkin hiukan punakoita ja hämillään. Rouva Lerat oli ainoa, joka sitä ei tiennyt. Hän oli hyvin suuttuneen näköinen.

— Tuo tuollainen ei ole kohteliasta, hyvät neidit, sanoi hän. Ei pidä seurassa koskaan kuiskutella... Se oli kai taas jotakin sopimatonta? Sepä kaunista!

Hän ei kumminkaan uskaltanut pyytää heitä kertomaan itselleen Sophien ruokottomuutta, vaikka hän niin kiihkeästi halusi sitä tietää. Mutta hetken aikaa hän oli siinä pää kumarassa, tekeytyen arvokkaan näköiseksi, ja otti osaa tyttöjen keskusteluun. Jos joku heistä sanoi sanankaan, vaikka se olisi ollut vaikka kuinka viaton, vaikka se esimerkiksi olisi koskenut heidän työtään, niin toiset jo käsittivät sen rumassa merkityksessä; he kääntelivät sanoja mielessään, antoivat niille ruokottoman sävyn ja sivumerkityksen sellaisille yksinkertaisille lauseille kuin: »Pihtini ovat halenneet», tahi: »Kuka täällä on ollut sorkkimassa kupissani?» Ja kaiken he asettivat yhteyteen herran kanssa, joka kadun toisella puolella seiso i hievahtamatta kuin kurki paikoillaan; kaikki viittaukset lopulta kohdistuivat häneen. Kyllä hänen korvansa mahtoivat soida! Lopuksi tytöt laskettelivat typeryyksiä koettaessaan olla sukkelia. Mutta se ei estänyt heitä pitämästä tätä peliä hyvin hauskana, kun kerran olivat päässeet vauhtiin; silmät pyörivät heidän päässään ja he puhuivat yhä hurjempia asioita. Rouva Lerat ei saanut syytä suuttua, sillä he eivät puhuneet mitään raakuuksia. Hän itse sai heidät kaikki nauramaan kysymällä esimerkiksi:

— Neiti Liisa, ettekö tahtois i antaa minulle tulta? Minulta sammui tuli.

— Rouva Lerat'n tuli on sammunut? huusivat kaikki verstaassa olijat.

Hän tahtoi ruveta selittämään.

— Hyvät neidit, kun tulette minun ikäisikseni...

Mutta kukaan ei häntä kuunnellut, kaikki vaan sanoivat, että pitäisi pyytää tuota herraa sytyttämään rouva Lerat'n tulta.

Tästä naurun rähinästä näytti Nana enimmin nauttivan. Ei ainoakaan kaksimielinen sana jäänyt häneltä huomaamatta. Hän lasketteli niitä itsek in ja oli aivan haltioissaan ja ilosta pakahtumaisillaan, kun osui oikeaan. Hän oli paheissa omalla alallaan, niinkuin kala vedessä. Ja hän laittelikin orvokin varsia, väännellen itseään naurusta tuolillaan. Hän oli aika näppärä, tekaisi kukanvarren vielä lyhyemmässä ajassa kuin miehet paperossin. Kun hän vain otti kapean, vihreän paperikaistaleen käteensä, pyöräytti sitä hyppysissään ja pisti siihen vähän liimaa, jotta se pysyi koossa, niin siinä oli silloin valmiina nuori ja soma, vihreä kukanvarsi, joka kelpasi vaikka naisten rintaan pistettäväksi. Näppäryys oli hänen sormissaan, noissa kapeissa tyttöletukan sormissa, jotka näyttivät olevan läpinäkyviä, notkeita ja hienoja. Se ei voinut johtua muusta kuin harjaantumisesta. Hänelle annettiin kaikki varret tehtäviksi, niin sukkela hän oli niiden valmistamisessa.

Sillä välin oli vastakkaiselle katukäytävälle pysähtynyt herra mennyt tiehensä. Verstaassa olijat tyyntyivät ja tekivät uutterasti työtä tukahuttavassa kuumuudessa. Kun tuli aamiaisen aika, kello kaksitoista, niin kaikki oikoivat jäseniään. Nana, joka taas ryntäsi ikkunaan, huusi, että hän aikoi mennä ostoksille, ja kysyi, halusivatko toiset mitä. Léonie pyysi häntä ostamaan kahdella soulla raakkuja, Augustine pussillisen paistettuja omenia, Liisa retiisinipun ja Sophie makkaran. Kun hän sitten oli mennyt ulos, niin rouva Lerat, jonka mielestä hänen ikkunaan vilkumisensa sinä päivänä tuntui vähän omituiselta, juoksi hänen perästään, ja saavutettuaan hänet pitkillä koivillaan, hän sanoi:

— Odotahan vähän; minä tulen kanssasi, minäkin tarvitsen jotakin.

Mutta kun he sitten tulivat puistokäytävään, huomasi rouva Lerat äskeisen herran seisomassa siellä kuin kynttilän ja iskevän silmää Nanalle. Tyttö punastui korvia myöten. Täti tempasi hänet käsivarresta kadulle, mutta tuo tuntematon seurasi heitä aivan heidän kintereillään. Vai niin! tuo katusankari oli siis siellä Nanan tähden! Olipa todellakin kaunista, että viidentoista ja puolen vuoden vanha tyttö tuollatavoin laahasi miehiä liepeissään! Ja rouva Lerat alkoi häntä kiivaasti tutkia. Hyvä Jumala! Ei Nana tiennyt mitään: mies oli kulkenut hänen perässään vain viitenä viime päivänä; tyttö ei enää voinut pistää nokkaansa ulos, ilman että tapasi hänet tiellään; hän kai oli jokin kauppias tai luunappientekijä, niin juuri, luunappientekijä, Se teki rouva Lerat'han hyvin syvän vaikutuksen. Hän kääntyi ja vilkaisi mieheen.

— Hänellä näyttää olevan paksu kukkaro, sanoi hän hiljaa. Kuule, kissanpoikaseni, tästä lähtien sinun täytyy kertoa minulle kaikki. Nyt ei sinun enää tarvitse pelätä mitään.

He riensivät sitte pakinoiden puodista toiseen, makkarakauppiaan, hedelmämyyjättären ja lihakauppiaan luo. Ja rasvaisiin papereihin käärittyjä ostoksia karttui yhä enemmän heidän käsiinsä. Mutta he olivat iloisia, heiluttivat häntäänsä, ja kääntyivät tavan takaa hymyilemään ja iskemään tulisesti silmää. Rouva Lerat itsek in tekeytyi niin houkuttelevaksi kuin suinkin, oli olevinaan aivan nuori tyttö, mielistelläkseen nappitehtailijaa, joka yhä tuli heidän perästään.

— Hän on hyvin hienon näköinen, selitteli hän, kun he paluumatkallaan tulivat puistokäytävään. Kunhan hänellä vaan olisi rehelliset aiheet.

Kun he sitten kulkivat portaita ylös, hän näytti äkkiä muistavan jotakin.

— Kuulehan, sano minulle, mitä nuo neidit kuiskuttelivat toisilleen korvaan; muistathan tuon Sophien ruokottomuuden?

Eikä Nana suinkaan kursaillut. Hän otti vain rouva Lerat'a kaulasta ja pakotti hänet tulemaan kahta askelta alemmaksi, koska sellaista todellakaan ei voinut sanoa ääneen porraskäytävässäkään. Ja hän kuiskasi hänelle tuon sanan. Se oli niin raaka, että rouva Lerat vain puisti päätään, mulkoili silmillään ja väänti suutaan. Hän oli siis vihdoinkin saanut sen tietää, niin ettei se enää vaivannut häntä.

Kukantekijät pitivät syödessään ruuan polvillaan, ettei työpöytä likaantuisi. He ahtoivat suuhunsa minkä vain kerkesivät; heistä tuntui syöti ikävältä; mieluummin he käyttivät joutoaikaansa katsellakseen ohikulkijoita tai kertoakseen toisilleen salaisuuksiaan nurkissa. Sinä päivänä he koettivat arvailla, missä tuo äskeinen herra mahtoi olla; varmaankin hän oli mennyt matkoihinsa. Rouva Lerat ja Nana iskivät toisilleen silmää, mutta eivät virkkaneet mitään. Kello oli jo kymmentä yli yhden, eikä tytöillä vielä näyttänyt olevan mitään kiirettä käydä pihteihinsä käsiksi; mutta silloin Léonie täräytti huulillaan prrr! aivan kuin maalarit huutaessaan työpaikalla toisiaan, ja antoi siten merkin rouvan tulosta. Siinä paikassa olivat kaikki tuolillaan, nenä työssä kiinni. Rouva Titreville tuli sisälle ja teki kierroksensa ankaran näköisenä.

Siitä päivästä lähtien rouva Lerat ajatteli vain veljentyttärensä ensimmäistä seikkailua. Hän ei enää koskaan laskenut häntä silmistään ja saattoi hänet kotiin aamuin ja illoin, puhellen aina vain vastuunalaisuudestaan. Se tosin ikävystytti Nanata: mutta hän tuli kumminkin hieman pöyhkeäksi siitä, että häntä vartioitiin kuin mitäkin aarretta; ja ne keskustelut, joita nämä molemmat naiset pitivät kulkiessaan kadulla, nappitehtailija kintereillään, kiihottivat Nanata niin, että hän olisi mieluummin halunnut ottaa koko askeleen. Hänen tätinsä ymmärsi hyvin tämän tunteen; nappitehtailijakin, tuo jo ijäkäs ja säädyllinen herra, sääli häntä, sillä kypsyneemmällä ijällä heränneillä tunteilla on aina juuret syvemmillä. Mutta hän oli varuillaan. Kyllä tuo mies saisi kulkea hänen ruumiinsa yli, ennenkuin pääsisi tytön kimppuun. Eräänä iltana hän lähestyi herraa ja sanoi hänelle vasten naamaa, ettei tuollainen perästä juoksenteleminen ollut sopivata. Herra tervehti häntä kohteliaasti, sanomatta sanaakaan aivan kuin vanha sotilas, joka on tottunut esimiestensä tiuskaamisiin. Rouva Lerat ei todellakaan voinut suuttua; nappitehtailija oli kovin hieno tavoiltansa. Ja kun kuljettiin verkalleen työpajasta kotiin päin, sai Nana käytännöllisiä neuvoja rakkausasioissa ja kuuli kaikenlaisia juttuja nuorista tytöistä, jotka olivat perästäpäin joutuneet katumaan, että olivat ruvenneet tekemisiin miesten kanssa; silloin tytön silmät loistivat himokkaina hänen kalpeissa kasvoissaan.

Mutta eräänä päivänä oli nappitehtailija Fauboug-Poissonnière-kadulla rohjennut pistää nokkansa veljentyttären ja tädin väliin, kuiskutellakseen sopimattomuuksia. Ja silloin rouva Lerat pelästyi, sanoi, ettei enää voinut vastata itsestäänkään ja kertoi veljelleen kaikki tyyni. Silloin tuli toinen ääni kelloon. Coupeaulaisten luona syntyi aika meteli. Ensin levyseppä antoi Nanalle kepeistä. Mitä täytyi hänen kuulla? Tuo tytönhetale kiemaili ukkoja miellyttääkseen! Vai semmoisia! Jos hänet yllätettäisiin kadulla itseään nuoleskeluttamasta, niin seuraukset olisivat varmat; Coupeau katkaisisi häneltä kaulan, ja vähän joutuin! Olihan aivan kuulumatonta, että tuollainen räkänokka rupesi tahraamaan koko perheen mainetta. Ja hän ravisteli häntä, sanoen, että hänen, piru ollen, tuli pysyä aisoissaan, sillä tästä lähtien hän itse aikoi pitää tyttöä silmällä. Heti kun Nana tuli kotiin, toimitti isä tarkastuksen ja katsoi häntä suoraan silmiin, päästäkseen selville siitä, eikö hänellä tullessaan ollut silmäluomellaan tuollaista pientä suudelmaa, joka painautuu niille aivan melutta. Coupeau nuuski ja käänteli tytärtään. Eräänä iltana Nana sai läksytyksen sentähden, että isä oli huomannut mustan pilkun hänen kaulallaan. Tuo tytönriiviö uskalsi väittää, ettei se ollut mikään suudelmamerkki; niin, hän sanoi sitä aivan yksinkertaisesti mustelmaksi, jonka oli saanut pelihdellessään Léonien kanssa. Kyllä Nana oli saapa mustelmia vastakin, sillä Coupeau aikoi estää hänen rakastelunsa, vaikka hänen täytyisi katkaista häneltä käpälät. Toisinaan kun Coupeau oli hyvällä päällä, hän pilkkasi ja lasi leikkiä tytöstä. Niin, kyllä hän oli aika maukas pala miehille, litteä kuin kampela, ja lisäksi hänellä oli niin suuret kuopat olkapäissä, että niihin mahtui koko nyrkki! Nana, jota lyötiin kaikellisista pahoista teoista, joihin hän oli syytön, ja joka aina vain sai kuulla isältään raakuuksia ja kauheita syytöksiä, alistui niihin ääneti, mutta äreänä kuin ahdistettu metsän peto.

— Jätä hänet rauhaan! sanoi Gervaise, joka oli miestään järkevempi. Kun noin aina vain puhut hänelle tuollaista, niin hän lopuksi rupeaa sitä himoitsemaan.

Niin, tyttö alkoi todellakin himoita sitä! Keikailemisen halu oli nimittäin mennyt aivan hänen veriinsä, niinkuin isä Coupeau sanoi. Mutta kunniallisenkin tytön himot olisivat voineet herätä sellaisesta, kuin olisi aina kuullut samaa jankutettavan. Noista ijankaikkisista saarnoista oppi tyttö sellaista, jota hän ei ennen tiennyt, mikä muutoin oli hyvin ihmeellistä. Silloin Nana vähitellen sai kaikenmoisia kummallisia tapoja. Eräänä aamuna Coupeau huomasi hänen ottavan paperitötteröstä jotakin ja hankaavan sitä naamaansa. Se oli puuteria ja sitä tyttö hupakko hieroi ihoonsa, vaikka se ilmankin oli

hienoa kuin silkki. Silloin isä otti paperitukon ja hankasi sillä tyttärensä kasvoja, niin että olivat tulla vereslihalle, ja haukkui häntä myllärin tytöksi. Toisen kerran Nana toi tullessaan punaisia nauhoja, korjaillakseen tuota vanhaa, mustaa hatunrähjää, joka häntä hävetti niin kovasti. Coupeau kysyi raivoissaan, mistä Nana oli saanut nuo nauhat. Oliko hän tienannut ne selällään, vai oliko hän ehkä varastanut ne? Vetelehtijä tai varas hän oli, ehkäpä jo molempiakin. Useita kertoja näki Coupeau siten Nanan käsissä kauniita esineitä, milloin karneolisormuksen, milloin pitsillä varustettuja kalvosimia, milloin tuollaisen litteän sydämen, medaljongin, jota tytöt pitivät nisiensä välissä. Coupeau tahtoi murskata kaikki; mutta tyttö puolusti kapineitaan vimmatusti: ne olivat hänen omia tavaroitaan, hän oli saanut tai vaihtanut niitä naistovereiltaan verstaassa. Sydämen hän oli löytänyt Abukirin kadulta. Kun Coupeau polki tuon sydämen kenkäänsä korolla rikki, jäi Nana seisomaan suorana, kalpeana ja kiukkuisena, ja joutui niin sisällisen kiihkön valtaan, että halusi syöksyä isänsä päälle riistämään häneltä jotakin. Kahden vuoden ajan oli hän uneksinut saavansa tuollaisen sydämen, ja nyt tuo mies polki sen mäsäksi. Ei, se oli Nanan mielestä jo liikaa, siinä oli vihdoin kylliksi.

Muutoin johtui se tapa, jolla Coupeau aikoi opastaa ja vartioida Nanata, enemmän ärsytyksen halusta kuin kunniantunnosta. Usein hän oli väärässä ja hänen väärä menettelynsä teki tytön aivan epätoivoiseksi. Nana alkoi jäädä pois verstaasta; kun sitte levyseppä antoi hänelle selkään, niin tyttö teki pilkkua hänestä ja sanoi, ettei enää tahtonut mennä Titrevillen verstaaseen, koska hänet siellä pantiin istumaan Augustinen viereen, jonka henki aina haisi, ties mitä hän sitten oli syönyt. Silloin Coupeau saattoi itse hänet Kairon kadulle ja pyysi rouvaa asettamaan hänet rangaistukseksi aina Augustinen viereen. Kahden viikon aikana hän joka aamu vaivasi itseään menemällä Poissonnièren portilta saattamaan Nanata aina verstaan ovelle saakka. Hän jäi vielä viideksi minuutiksi seisomaan katukäytävälle, ollakseen varma siitä, että tyttö oli mennyt sisään. Mutta kun hän eräänä aamuna pysähtyi erään toverinsa seurassa viinikauppiaan luo Saint-Denis'n kadulla, niin hän kymmenen minuutin päästä näki tytön juoksevan aika kyytiä katua alapäin, heitellen häntäänsä. Kahden viikon ajan oli hän antanut isänsä seisoa siinä ovelle ja hiipinyt toiseen kerrokseen, sen sijaan että olisi mennyt verstaaseen, ja istunut portaille odottamaan, kunnes isä oli mennyt tiehensä. Kun Coupeau tahtoi siitä syyttää rouva Lerat'a, niin tämä vastasi hänelle terävästi, ettei hän aikunut ottaa läksytystä vastaan: hän oli sanonut veljensä tyttäreille kaikki, mitä hänellä oli sanottavaa miehiä vastaan; se ei ollut hänen syynsä, jos tyttö yhä halusi olla miesten kanssa tekemisissä; nyt hän pesi kätensä ja vannoi, ettei enää sekaantuisi koko asiaan, sillä hän tiesi nyt, mitä hän tiesi, oli kuullut, mitä perheen kesken juoruttiin, miten häntä oli uskallettu syyttää siitä, että hän muka itsekin rupesi joutumaan Nanan kanssa hunningolle ja että hän muka tunsi rietasta iloa siitä, kun näki Nanan aivan silmiensä edessä lankeavan. Muutoin Coupeau sai kuulla rouva Titrevilleltä, että Nanan oli viekotellut työstä pois eräs kukkastentekijöistä, tuo Léonien hutale, joka äskettäin oli jättänyt kukkaisten laittamisen sikseen, voidakseen elää kuin viimeistä päivää. Epäilemättä Nana jonka ainoana mielitekona oli makeisten syönti ja toimettona vetelehtiminen kaduilla, olisi vielä voinut mennä naimisiin ja saada myrttiseppäleen otsalleen. Mutta perhana! silloin piti pitää kiirettä, jos mieli antaa hänet miehelle vielä ehjänä, puhtaana ja hyvässä kunnossa, yhtä täydellisenä kuin kunniansa tuntevat neitokset.

Kotona Goutte-d'Or'in kadun varrella puhuttiin Nanan ukosta, aivan kuin kaikki olisivat hänet tunteneet. Hän oli yhä edelleen hyvin kohtelias, vieläpä vähän arkakin, mutta itsepäinen ja kärsivällinen kuin piru; hän kulki aina Nanan jäljessä kymmenen askeleen päässä hänestä ikäänkuin tottelevainen koira. Joskus hän tuli pihallekin. Rouva Gaudron tapasi hänet eräänä iltana toisen kerroksen portaitten käänteessä, livistämässä pakoon kaidepuuta pitkin, pää kumarassa, veri kuumana ja peloissaan. Ja Lorilleux'läiset uhkasivat muuttaa pois koko talosta, jos heidän veljentyttärensä vielä kulettaisi miehiä hännässään, sillä alkoi jo käydä inhottavaksi, kun portaat aina olivat täynnä miehiä, ja kun ei enää voinut mennä ulos tapaamatta heitä joka portaalla nuuskimassa ja odottamassa; olisi todellakin voinut luulla, että siinä päässä taloa säilytettiin jotakin ihmeellistä ulkomaan elävää, jota kaikki tulivat katsomaan. Bochelaiset surkuttelivat herra raukan kohtaloa; olihan hän kunnianarvoinen mies, joka oli pikeentynyt tuohon kepeäjalkaiseen tyttöön. Ja sitä paitsi hän oli liikemies, he olivat nähneet hänen nappitehtaansa Villetten bulevardin varrella; hän olisi voinut tehdä jonkun kunniallisen tytön onnelliseksi, jos sallimus olisi saattanut sellaisen hänen tielleen. Portinvartijan väki oli ottanut hänestä tarkan selon, ja sen nojalla kaikki sen kaupunginosan asukkaat, Lorilleux'läisetkin tunsivat syvää kunnioitusta ukkoa kohtaan, nähdessään hänen kulkevan Nanan kintereillä huuli lerpallaan, naama kalpeana ja harmaa parta huolellisesti leikattuna.

Ensimmäisen kuukauden aikana tuotti ukko Nanalle paljon hauskuutta. Kyllä maksoi vaivan nähdä hänet siinä alinomaa hääräämässä hänen ympärillään. Oli se koko peijakas! Milloin vain pääsi lähelle, kopeloi hän hänen hameensa takapuolta väentungoksessa, olematta niinä miehinäkään. Ja minkälaiset jalat hänellä oli! Hienot rimpulat, aivankuin tulitikut! Pääläella hänellä ei ollut niin haiventakaan, mutta sen sijaan neljä sileäksi kammattua hiusta niskassa, niin että Nanan aina teki mieli kysyä häneltä sen parturinsällin osotetta, joka oli pannut hänen tukkansa jakaukselle. Voi mikä ukon rähjä hän oli! Hänelle sai nauraa pakahtuakseen.

Mutta kun nappitehtailija ei jättänyt Nanata hetkeksikään rauhaan, niin sepä ei tuntunut työstä enään kovinkaan hauskalta. Hän tunsu salaista pelkoa tuota miestä kohtaan ja olisi huutanut, jos hän olisi ruvennut lähentelemään häntä. Usein kun Nana pysähtyi kultasepän puodin ikkunan eteen, hän kuuli ukon yht'äkkiä ihan takanaan änkyyttävän yhtä ja toista. Ja kaikki, mitä hän siinä sanoi, oli totta; Nana olisi mielellään tahtonut saada samettinauhasta riippuvan ristin kaulaansa, tai pienet verenpisaran kokoiset koralli-korvarengat. Mutta vaikka hän ei olisikaan niin kiihkeästi halunnut koristeita itselleen, ei hän todellakaan voinut enää esiintyä yhtä huonosti puettuna kuin tähän asti; hän ei olisi enää viitsinyt paikkailla vaatteitaan Kairon kadun verstaasta keräämillään nauhanpätkillä, ja varsinkin hän oli kyllästynyt hatunrähjäänsä, jota koristaakseen hän oli pimittänyt rouva Titrevilleltä kukkia. Kun Nana siinä kaiken ikkunoista säteilevän loisteen häikäisemänä kahlasu katulätäköissä, joista ohi ajavat vaunut räiskyttivät kuraa hänen päälleen, sai hän mielitekoja, jotka hiukoivat hänen vatsaansa kuin kovin nälkä; hän tahtoi hienoja vaatteita päälleen, päästä ravintoloihin syömään, käydä teatterissa ja saada oman, hyvin kalustetun huoneen. Hän pysähtyi aivan kalpeana kiihkeästi halustaan; hänestä tuntui ikäänkuin Pariisin katukiviyksestä olisi kuumuus noussut hänen reisiinsä; hänen olisi julmasti tehnyt mieli haukata palanen niistä nautinnoista, jotka joka askeleella katukäytävän vilinässä häntä houkuttelivat. Ja juuri silloin oli ukko kuin tilattuna kuiskuttelemassa hänen korvaansa kaikellaisia ehdotuksia. Voi kun Nana mielellään olisi paiskannut hänelle kättä, ellei hän olisi pelännyt häntä ja tuntenut sisällistä vastenmielisyyttä, joka sai hänet yhä lujemmin kieltäytymään; ja kaikista pahoista taipumuksistaan huolimatta hän vihasi ja inhosi tuota tuntematonta miestä.

Mutta talven tullessa kävi elämä Coupeaulassa sietämättömäksi. Joka ilta sai Nana selkäänsä. Kun isän käsi oli lyömisestä lapaantunut, sai Nana äidiltään korvatillikoita, että oppisi käyttäytymään ihmisiksi. Usein kaikki olivat yhdessä mylläkässä; kun toinen vanhemmista löi Nanata, niin toinen puolusti häntä, kunnes kaikki kolme lopuksi kierivät lattialla astian sirpaleiden seassa. Sitä paitsi ei ruokaa ollut koskaan riittämään asti ja huoneessa oli kylmä kuin haudassa. Jos tyttö osti itselleen jonkin pikkuesineen, kaulanauhan tai kalvosinnapit, niin vanhemmat ottivat ne häneltä takavarikkoon ja veivät panttilaitokseen. Muuta ei Nana voinut sanoa omakseen kuin korvatillikat, joita hän sai illalla, ennenkuin pani maata ryysyläjälleen: siinä hän sitten värjötti lyhyen hameensa alla, joka hänellä oli ainoana peittonaan. Ei, tätä kirottua elämää ei saanut jatkoa, hän ei tahtonut täällä henkeään heittää. Hänen isänsä ei ollut pitkiin aikoihin välittänyt hänestä ollenkaan; kun miehestä tulee sellainen patajuoppo, kuin hänen isänsä, ei hän enää olekkaan mikään isä, vaan saastainen elukka, josta tahtoo päästä erilleen, niin pian kuin mahdollista. Ja nyt äitikin vuorostaan kävi päivä päiväältä yhä vieraammaksi hänen tunteilleen. Hänkin juopotteli, meni mielellään hakemaan miestään ukko Colomben luota, sillä hän toivoi, että siellä tarjottaisiin naukkuja; ja hän istuutui mukavasti pöydän ääreen, osottamatta ensinkään sitä vastenmielisyyttä, joka oli vallannut hänet ensi kerralla siellä käydessään, tyhjensi lasit yhdellä kulauksella, hankaili kyynäspäitään tuntimääriä pöytää vasten, ja kun hän lähti pois, oli hänellä silmät pullistumaisillaan kuopistaan. Kun Nana kulkiessaan Ansan ohi näki äitinsä istua retkottavan perällä räyhäävien miesten keskellä, nenä lasissa kiinni, niin hän kävi kiukusta kalpeaksi, sillä nuorisoo, jota luonto vetää toisellaisiin nautinnoihin, ei voi käsittää juopottelun tuottamaa huvitusta. Sellaisina iltoina tuntui koti Nanasta kauhealta; isä juovuksissa ja äiti juovuksissa, ei niin murentakaan leipää ja huone täynnä liköörin löyhkää, kuin mikäkin kapakka. Ei pyhimyskään olisi voinut jäädä sinne. Ei siis ollut ihmeellistä, että Nana viimein pisti pillinsä pussiin ja lähti sieltä tiehensä; vanhemmat saivat syyttää itseään siitä, että olivat karkottaneet hänet kotoa pois.

Eräänä lauantaina tapasi Nana kotiin tullessaan isänsä ja äitinsä kauheassa tilassa. Coupeau makasi poikkipuolin vuoteella ja kuorsasi. Gervaise istui käppyrässä tuolilla ja pyöritteli päätään, tuijottaen silmät sameina tyhjiin ilmaan. Hän oli unhottanut lämmittää päivälliseksi lihaliemen tähteen. Niistämätön kynttilä valaisi tämän pinnan inhottavaa kurjuutta.

— Vai sinä se olet, sen retkale? änkytti Gervaise. Kyllä sinä kohta saat lämpimät tuliaisets isältäsi.

Nana ei sanonut sanaakaan, seisoi siinä aivan kalpeana ja katseli kylmää uunias, tyhjää pöytää ja hämärää huonetta, jonka nuo molemmat juopporentut eläimellisyydellään tekivät vieläkin kamalammaksi. Hän ei ottanut hattua päästään, kulki vain kerran huoneen ympäri, avasi sitten hammasta purren oven ja lähti ulos.

— Aiotko mennä? kysyi hänen äitinsä voimatta kääntää päätään.

— Aion; unohdin jotakin. Tulen kohta takaisin... Hyvästi!

Mutta hän ei palannutkaan. Seuraavana päivänä Coupeaulaisets pohmelosta selvittyään tappelivat ja syyttivät toisiaan Nanan karkaamisesta. Hän oli jo kaukana, jos oli juossut sitä menoaan. Vanhempain olisi pitänyt mennä panemaan suolanrae hänen häntänsä alle, niinkuin lapsias neuvotaan tekemään varpusille, niin ehkä vielä olisivat saaneet tytön kynsiinsä. Se oli ankara isku, joka syöksi Gervaisen entistään syvemmälle; sillä huolimatta lehmistymisestään hän tunsu vallan hyvin, että hänen tyttärensä, joka oli joutumassa miesten käytettäväksi, sai hänetkin lankeemuksellaan vaipumaan syvemmälle; ja

varsinkin nyt, kun hänellä ei enää ollut yhtään lasta, josta tarvitsisi välittää, hän tunsi vajoavansa aivan kuilun pohjaan asti. Niin tuo turmeltunut tytönhetale oli mennessään vienyt ryvettyneissä liepeissään viimeisenkin hitusen hänen kunniallisuudestaan. Kolmena päivänä peräkkäin Gervaise joi itsensä sikahumalaan, raivosi, pui nyrkkiä ja syyti suustaan kauheita sanoja tytärлуuskastaan. Coupeau taas oli ollut kiertelemässä ulkobulevardeilla, missä hän oli nuuskinut kaikkia ohikulkevia naikkosia, ja poltteli nyt aivan tyynenä piippuaan; vain silloin, kun hän istui pöydän ääressä, nousi hän välistä tuoliltaan, huitoi veistä kädessään ja huusi, että hänen maineensa oli tahrattu; mutta sitten hän istuutui taas keittoa syömään.

Talossa sellaisessa, josta tytöt karkailivat joka kuukausi, aivan kuin kanarialinnut, joiden häkin ovi on jätetty auki, ei Coupeaulaisia kohdannut onnettomuus kummastuttanut ketään. Mutta Lorilleux'läiset riemuitsivat. He olivat ennustaneet, että tytölle kävisi huonosti. Se oli Coupeaulaisille oikein, sillä kaikki kukkastentekijät joutuivat huonoille jäljille. Bochelaiset ja Poissonilaiset ilkkuivat samalla tapaa, tekeytyen siveellisyyden innokkaimmiksi puoltajiksi. Lantier yksin puolusti Nanata. Hyvä Jumala! selitti hän hurskaan näköisenä, epäilemättä tuollainen keikaileva naikkonen loukkasi kaikkia hyviä tapoja; mutta, lisäsi hän silmää iskien, olihan, piru vie, tyttö aivan liian kaunis jäädäkseen niin nuorena kurjuuteen nääntymään.

— Oletteko kuulleet? huusi rouva Lorilleux eräänä päivänä Bochelaisten huoneessa, jossa koko seurue joi kahvia, Nilkuttaja on itse myynyt lapsensa; se on yhtä totta kuin että päivä paistaa... Niin, hän on myynyt hänet; siihen minulla on todistajia!... Tuo ukko, joka on nähty aamuin ja illoin porraskäytävässä, on jo käynyt maksamassa ensi osan hinnasta. Sehän on selvä kuin päivä! Ja eilen tuo tytönhutale ja hänen ukonrähjänsä on nähty yhdessä Ambigu-teatterissa... Panen pääni panttiin, että he ovat samassa juonessa, se on ihkosen totta!

Käytiin jälleen kahviin käsiksi ja pohdittiin asiata. Kun oikein ajatteli, oli kaikki tuo hyvin mahdollista; tapahtui niitä ihmeellisempiäkin asioita. Ja koko korttelissa rupesivat kohta kaikki ihmiset, joilla oli olevinaan paraimmat tiedot asioista, juoruamaan että Nilkuttaja oli myönyt tyttärensä.

Tähän aikaan Gervaise vietti hyvin kurjaa elämää, sillä hän antoi palttua koko maailmalle. Vaikka häntä olisi kutsuttu kadulla varkaaksi, ei hän olisi kääntänyt päätänsä. Hän ei enään ollut työssä rouva Fauconnier'n luona, sillä tämän oli täytynyt ajaa hänet ulos kuukausi sitten, välttääkseen ikävyyksiä. Muutaman viikon sisään hän pyrki työhön kahdeksan pesijättären luo; hän oli kaksi tai kolme päivää kussakin pesulaitoksessa, ja sai sitten lähtöpassin, sillä hän oli huolimaton ja epäsiisti, turmeli työnsä ja alkoi jo unhottaa entistä ammattiaan. Kun hän vihdoin itsekkin tunsi olevansa kykenemätön silittäjän toimeen, päätti hän jättää sen ja rupesi käymään päivisin pesemässä Uuden kadun pesulaitoksessa; kahlaamaan kuravedessä, hankaamaan likaa irti ja alentumaan uudelleen toimittamaan rasittavimpia, ja samalla halvimpia töitä, sellaiseen hän vielä pystyi, samalla kuin hän siten otti askeleen eteenpäin nöyryytyksen tiellä. Pesulaitoksessa työskenteleminen ei totisesti häntä kaunistanut. Hän oli aina sieltä tullessaan kalpea naamaltaan ja märkä kuin uitettu koira. Sen lisäksi hän kävi yhä lihavammaksi, huolimatta siitä, ettei hänellä useinkaan ollut mitään syötävää, ja hänen jalkansa panivat niin viittäkolmatta, ettei hän enään juuri voinut kulkea kenenkään vieressä, sillä hän oli survaista toisen kumoon joka askeleella, niin pahasti hän ontui.

Onhan luonnollista, että kun menee siihen määrään alaspäin, niin kaikki naisellinen kunniantunto haihtuu kuin tuhka tuuleen. Gervaise oli tukahuttanut entisen ylpeytensä, kiemailemisensa, sekä rakkauden, ja kohteliaan kunnioituksen kaipuun. Häntä sai potkia vaikka mihin paikkaan, sekä eteen että taakse, ei hän tiennyt siitä mitään, sillä hän oli tullut liian veltoksi ja pehmeäksi. Sen vuoksi olikin Lantier kokonaan jättänyt hänet; hän ei enää nipistänyt häntä edes näönkään vuoksi; eikä Gervaisekään näyttänyt huomaavan, kuinka nämä heidän kauvan aikaa kestäneet välinsä vähitellen alkoivat kylmetä molemminpuolisesta toisiinsa kyllästymisestä ja kuinka ne sitten päättyivät kokonaan. Gervaise oli siten mielestään päässyt vaivaloisesta virastaan. Lantier'n ja Virginienkin väliset suhteet jäivät häneen aivan koskematta, sillä hän oli tullut välinpitämättömäksi kaikista niistä tyhmyyksistä, joista hän ennen nosti niin suurta melua. Hän olisi vaikka näyttänyt heille tulta, jos he olisivat tahtoneet. Kaikki tiesivät nyt vallan hyvin, että hatuntekijä ja höysteidenmyyjätär pitivät yhtä. Se olikin heille hyvin mukavaa, sillä tuolla Poissonin tolvanalla oli joka toinen yö palvelusvuoro, jolloin hänen täytyi värjöttää autoilla katukäytävillä, sillä aikaa kun hänen vaimonsa ja naapuri kotona lämmittelivät toistensa jalkoja. Eivätkä he pitäneet mitään kiirettä; he kuuluivat hänen kengänkorkojensa kapsahtavan, kun hän hitain askelin kulki puodin ohi pimeällä, tyhjällä kadulla, mutta eivät he silti viitsineet nostaa nokkaansa peitteen alta. Eihän poliisi tiedä mistään muusta, kuin mikä kuuluu hänen virkatehtäviinsä. Ja he jäivät rauhassa päivänkoittoon asti vahingoittamaan hänen omaisuuttaan sill'aikaa kun tämä yksivakainen mies valvoi toisten omaisuutta. Koko Goutte-d'Or'in kortteli nauraa virnotti tälle hausalle kujeelle. Ihmisten mielestä oli tämä esivallan pettäminen hyvin hullunkurista. Lantier oli muutoin kokonaan ottanut tämän kolkan haltuunsa. Puodin mukana seurasi emäntäkin. Hän oli juuri päässyt syömästä pesijätärtä; ja nyt hän paraikaa jirsi höysteidenmyyjätärtä; jos niin tarvittiin, niin kyllä hänellä oli tarpeeksi avara kita nielläkseen vielä rihkamataravarden myyjättäriä, paperikaupan omistajia ja muotikauppiaita toisen

toisensa jälkeen.

Ei koskaan ole nähty kenenkään miehen niin kierrittelevän makeisissa kuin Lantier. Hän oli todellakin tehnyt oikean valinnan kehottaessaan Virginieta perustamaan makeiskaupan. Hän oli liiaksi provençelainen voidakseen olla pitämättä imelistä tavaroista; hän olisi nimittäin tahtonut elää paljaista pastilleista, pompommeista, sokerimanteleista ja suklaasta. Varsinkin sokerimanteleista tuli vaahto hänen huulilleen, niin ne kutkuttivat hänen kurkkuaan. Vuoden ajan hän oli elänyt pelkästään makeisista. Hän avasi laatikot ja mätti housuntaskunsa täyteen, kun Virginie oli pyytännyt häntä pitämään puotia silmällä. Usein kun hän jutteli siellä viiden tai kuuden ostajan kanssa, otti hän peiton jostakin myymäpöydällä olevasta pöntöstä, pisti siihen kätensä ja nakersi sitten jotakin: pönttö jäi auki ja tyhjentyi. Siihen ei enään kiinnitetty sen suurempaa huomiota; Lantier sanoi itse, että hänellä oli oikein vimma siihen. Sitten hän uskotteli saaneensa parantumattoman yskän, kurkkukatarrin, jota hän sanoi rohdottelevansa. Hän ei vielääkään ollut missään työssä, mutta hänellä oli suunnitelmia, jotka vähitellen kävivät yhä suuremmoisemmiksi; siihen aikaan hän sommitteli erästä oivallista keksintöä, hattusateenvarjoa, hattua, joka muuttui päässä suojustimeksi heti ensimmäisten sadepisarain pudotessa; hän lupasi Poissonille toisen puolen voitosta ja lainaili häneltä kokeisiin kahdenkymmenen francin kolikoita. Sillä välin suljettiin puoti hänen suussa; kaikki tavarat menivät sitä tietä, jopa suklaasikarit ja punaiset karamelli-piiputkin. Kun hänellä jo oli maha pakoillaan makeisista, ja kun hän hellyyden puuskassa viimeiseksi herkkuseen suuteli emäntää jossain puodin nurkassa, oli hän tämän mielestä aivan sokeroitu ja hänen huulensa kuin sokerimantelit. Kylläpä kelpasi suudella sellaista miestä! Hän oli todellakin muuttumassa pelkäksi hunajaksi. Bochelaiset sanoivat, ettei hänen tarvinnut muuta kuin pistää sormensa kahvin sekaan, niin siitä tuli kuin siirappia.

Lantier, jonka tämä alituinen makeisten syönti teki helläksi, oli isällinen Gervaiseä kohtaan. Hän antoi hänelle neuvoja ja torui häntä siitä, ettei hän enää pitänyt työstä. Mitä hittoa! Pitäisihän hänen ikäisensä vaimon osata palata järkiinsä! Ja hän syytti häntä siitä, että hän aina oli ollut sellainen herkkusuu. Mutta kun täytyy ojentaa auttavaa kättänsä sellaisillekin, jotka sitä eivät oikeastaan ansaitseisikaan, niin koetti hän hankkia Gervaiselle pikkutöitä. Siten hän oli saanut Virginien suostumaan siihen, että Gervaise tuli kerran viikossa pesemään puotia ja kamareja; hän oli kyllä tottunut käyttämään lipeävettä; ja joka kerran hän ansaitsi sillä kolmekymmentä sousta. Gervaise tuli lauvantaiamuna, toi muassaan ämpärin ja harjan eikä näyttänyt ollenkaan kärsivän siitä, että hänen täytyi tulla toimittamaan pesuakan likaista ja halpaa tointa samassa huoneessa, jossa hän ennen oli ollut emäntänä, ollessaan vielä kaunis, vaaleaverinen nainen. Se oli viimeinen alennus, viimeinen kolaus hänen ylvästelylleen.

Eräänä lauvantaina hänellä oli aika lailla työtä. Oli satanut kolme päivää päästään ja ostajat näyttivät tuoneen jaloissaan puotiin koko korttelin kuran. Virginie oli myymäpöydän takana; hän koetti esiintyä hienon naisen tavoin, hyvin kammattuna, matala kaulus kaulassa ja pitsikalvosimet käsissä. Hänen vieressään istui punaisella sametilla päällystetyllä kapealla penkillä Lantier leveänä ja itsetietoisena näköisenä, aivan kun hän olisi ollut puodin oikea omistaja; hän pisti kätensä välinpitämättömästi minttupastillipönttöön, saadakseen tapansa mukaan makeisia purtavaksi.

— Katsokaahan, rouva Coupeau! huudahti Virginie, joka nyrpistynein huulin seurasi pesijättären työtä, te olette jättäneet likaa tuonne nurkkaan. Hangatkaapa vähän paremmin sieltä!

Gervaise totteli. Hän palasi nurkkaan ja rupesi pesemään toiseen kertaan. Hän oli polvillaan lattialla likavedessä, aivan kaksinkerroin, jäykät, siniset käsivarret ulospäin koukistettuina. Hänen vanha, likomärkä hameensa oli tarttunut takapuoleen kiinni. Hän oli siinä lattialla aivan kuin mikäkin ryysyläjä, tukka epäjärjestyksessä, ja liivin reijistä näkyi hänen pöhöttynyt ruumiinsa, jossa pehmeät lihakset liikkuivat, pyörivät ja hyppelivät niistä ankarosta ponnistuksista, joita hän teki hangatessaan lattiaa; ja hän oli niin palavissaan, että hänen kasvoistaan, jotka olivat kokonaan hien vallassa, tippui suuria vesikarpaloita.

— Kuta enemmän käyttää hartiavoimaa, sitä kiiltävämpää jälkeä tulee, sanoi Lantier painokkaasti, suu täynnä pastilleja.

Istuen selkä kenossa kuin mikäkin prinsessa ja silmät puoleksi ummessa, Virginie seurasi yhä pesua ja teki siitä muistutuksia.

— Vielä vähän oikeaan. Tällä kertaa peskääkin paneelaus hyväksi. Muistakaa, etten ollut tyytyväinen viime lauvantaiseen työhönne. Siihen oli jäänyt vielä pilkkuja.

Ja molemmatkin, sekä hatuntekijä että höysteidenmyyjätär, pöyhistelivät itseään vielä enemmän, aivan kuin olisivat istuneet valta-istuimella, Gervaisen hääriessä heidän jaloissaan mustassa liassa. Virginie varmaankin iloitsi, sillä hänen kissansilmänsä sinkauttivat hetken aikaa keltaisia kipinöitä, ja hän katseli Lantier'hen hienostaan hymyillen. Vihdoinkin oli hän siis saanut hyvitystä pesulaitoksessa aikoinaan saamastaan selkäsaunasta, jota hän aina oli pitänyt mielessään!

Kun Gervaise lakkasi hankaamasta kuului perähuoneesta sahan ritinää. Avoimen oven läpi näkyi pihaikkunasta tulevaa hämärää valoa vasten Poissonin profiili, kun hän siinä istui käyttämässä vapaapäiväänsä tehdäkseen mielityötään, pieniä rasioita. Hän sahaili erittäin huolellisesti lehtikuvioita sikarilaatikon mahonkipuuhun.

— Kuulkaapas, Badingue! huusi Lantier, joka pelkästä ystävydestä oli alkanut uudelleen kutsua häntä tällä liikanimellä; minä tilaan teiltä tuon laatikon lahjaksi eräälle neidille.

Virginie nipisti häntä, mutta hatuntekijä yhä vain hymyillen kosti tämän pahan hyvällä, ja kuljetti salaa kättään hänen polveaan pitkin myömäpöydän alle; ja hän veti sen taas pois aivan luonnollisen näköisenä, kun Poisson nosti päätään, jossa punainen parta ja viikset töröttivät kelmeästä naamasta.

— Aioin juuri, sanoi poliisi, valmistaa tämän teille, Auguste. Se olisi muisto ystävydestämme.

— No hitto soikoon, silloin pidän itse tuon pikku kapineenne! sanoi Lantier nauraen. Minä panen sen kaulaani nauhasta riippumaan.

Sitten hän huudahti äkkiä, aivan kuin tämä ajatus olisi herättänyt hänessä toisen:

— Johtui tässä mieleeni, että tapasin Nanan eilen illalla.

Tästä äkillisestä uutisesta tuli Gervaise niin liikutetuksi, että lensi istualleen keskelle likavesilätäkköä, joka ulottui yli koko puodin. Siihen hän jäi ryyhöttämään hikisenä, hengästyneenä, harja kädessä.

— Vai niin! huokasi hän vain.

— Niin, kun kuljin Martyr-katua alaspäin, näin erään edelläni kulkevan tytön vääntelevän häntäänsä erään ukon käsikynkässä kulkiessaan, ja sanoin itsekseni: Tuon pempun minä tunnen... Kiirehdin silloin kulkuani ja tulin seisomaan ihan nenäkkäin meidän Nanan kanssa... No, ei teillä ole mitään syytä surkutella häntä, sillä hän näytti hyvin onnelliselta, sievä villalengin yllään ja kultaristi kaulassa, ja sen lisäksi hän oli hyvin pirteän näköinen!

— Vai niin, sanoi Gervaise taas käheämmällä äänellä.

Lantier, joka oli syönyt pastillit loppuun, otti toisesta pöntöstä sokeroidun keksin.

— Tytöllä on yksi paha tapa! jatkoi hän. Ajatelkaa vain, hän antoi minulle hyvin julkeasti merkin, että seuraisin häntä. Sitten hän vei ukkonsa talteen, johonkin kahvilaan... Voi kuinka hassu tuo ukko on, ikäkulu rahjus!... Ja Nana palasi minua tapaamaan erääseen porttikäytävään. Millainen käärme hän on! Sievä kuin pakana, ja nuoleskelee sitten kuin koiranpentu! Niin, hän suuteli minua, ja halusi saada kuulla uutisia kaikista ihmisistä... Sanalla sanoen, olin hyvin tyytyväinen, että tapasin hänet.

— Vai niin! sanoi Gervaise kolmannen kerran.

Hän oli siinä kumarassa ja odotteli yhä. Hänen tyttärensä ei siis ollut muistanut häntä ainoallakaan sanalla? Hiljaisuuden vallitessa kuului uudestaan Poissonin sahan ääni. Lantier imi hyvillä mielin, kiireimmän kautta sokerikeksiään, maiskutellen huuliaan.

— Mutta jos minä sattuisin hänet näkemään, niin minä menisin kadun toiselle puolelle, sanoi Virginie, nipistettyään vielä kerran hatuntekijää kovakouraisesti. Niin, kyllä minä sävähtäisin ihan punaiseksi, jos tuollainen tyttö tervehtisi minua julkisesti... En minä sano tätä loukatakseksi teitä, rouva Coupeau, mutta teidän tyttärenne on ihana märännys. Poisson korjaa joka päivä talteen sellaisia, jotka ovat häntä parempia.

Gervaise ei sanonut sanaakaan, ei liikauttanut jäsentäkään, silmät vain tuijottivat tyhjään ilmaan. Lopuksi hän hiljalleen puisti päätään, ikään kuin vastatakseen sisällään liikkuviin ajatuksiin, kun taas hatuntekijä makeasti hymyillen sanoi:

— Tuollaisen märännöksen pistäisi mielellään poskeensa, vaikka siitä saisikin vatsanväännteitä. Se on murakkata kuin kananpoikapaisti...

Mutta höysteidenmyyjätär katsoi häneen niin murhaavasti, että hänen täytyi keskeyttää puheensa ja rauhoittaa häntä hyväilyllä. Hän tähysteli poliisia, huomasi hänen istuvan nenä työssä kiinni, ja käytti tilaisuutta hyväkseen pistääkseen sokeroidun keksin Virginien suuhun. Silloin tämä nauroi leppymisen merkiksi ja käänsi vihansa pesijättäreeseen.

— Pitäkäähän siinä vähän kiirettä! Ei työ edisty siitä, että istuu yhdessä paikassa liikkumattomana kuin rajapyykki... No, antaa mennä ... niin, ei minua haluta kahlailla täällä vedessä kaiken päivää.

Ja hän lisäsi ilkeästi:

— Eihän se ole minun syyni, että hänen tyttärensä elää riettaasti!

Gervaise ei varmaankaan kuullut hänen puhettaan. Hän oli alkanut uudelleen hangata lattiata painautuen sitä vasten; hänen selkensä oli katkeamaisillaan, ja hän retosteli eteenpäin vaivaloisesti kuin sammakko. Hän kouristi harjaa molemmilla käsillään ja työnsi edellään mustaa virtaa, josta räiskyi kuraa hänen päälleen tukkaan asti. Kun hän oli lakaissut likaveden katuojaan, ei ollut muuta kuin huuhteleva jäljellä.

Sillä välin korotti Lantier hetken vaitiolon jälkeen ikävystyneenä ääntään.

— Kuulkaapas, Badingue, huusi hän, näin isäntänne eilen Rivolin kadulla. Hän oli saakelin ränsistyneen näköinen, ei hänellä ole kuutta kuukautta enempiä elettävänä... Perhana! sellaista elämää kuin hän viettää!

Hän puhui keisarista. Poliisi vastasi kuivasti nostamatta silmiään työstään:

— Jos te olisitte hallitsemassa, niin ette olisi noin lihava.

— Voi hyvä ystävä, jos minä olisin hallitsemassa, sanoi hatuntekijä, tekeytyen äkkiä arvokkaan näköiseksi, niin kyllä asiat kävisivät vähän paremmin, sen takaan... Se ulkopolitiikka esimerkiksi, jota he ovat viime aikoina harjottaneet saattaa minut aivan raivostumaan. Jos minä, joka tässä nyt puhun teille, vain tuntisin jonkun sanomalehtimiehen, johon voisin istuttaa mielipiteitäni...

Hän innostui, ja kun sokeroitu keksi jo oli jyrskitty loppuun, avasi hän laatikon ja otti sieltä lakritsipalasia, joita hän ahmi sisäänsä, huitoen käsillään.

— Se on hyvin yksinkertaista... Ennen kaikkea minä uudistaisin Puolan vallan ja perustaisin suuren skandinaviaalaisen valtion, joka pitäisi Pohjan jättiläistä aisoissa... Sitten minä tekisin kaikista Saksan pikkukuningaskunnista tasavallan... Mitä Englantiin tulee, ei sitä juuri tarvinne pelätä; jos se hievahtaisikaan, niin minä lähettäisin satatuhatta miestä Intiaan... Jos vielä veisin paimensauvat selässä Ison Turkin Mekkaan ja paavin Jerusalemiin. No, eikö Euroopassa pian olisi tehty puhdasta jälkeä? Kuulkaahan, Badingue, katsokaahan tänne...

Hän keskeytti puheensa ottaakseen kouraansa viisi tai kuusi lakritsipalasta.

— No niin, se meni yhdellä nielauksella, kuin nämä lakritsipalaset!

Ja hän mätti avoimeen suuhunsa palasen toisensa jälkeen.

— Keisarilla on toiset aikeet, sanoi poliisi, mietittyään runsasta kaksi minuuttia.

— Joutavia! sanoi hatuntekijä kiivaasti. Kyllä ne hänen aikeensa tiedetään! Koko Eurooppa nauraa meille... Joka ainoa päivä saavat Tuilerin palvelijat korjata hänet pöydän alta herrashenttujensa välistä.

Mutta Poisson oli noussut tuoiltaan. Hän lähestyi hatuntekijää ja laski kätensä sydämelleen, sanoen:

— Te loukkaatte minua, Auguste. Sanokaa mitä tahdotte, mutta älkää kajotko persoonallisuuksiin.

Virginie tuli silloin väliin ja pyysi heitä lopettamaan suunpieksämisensä. Hän välitti viis koko Euroopasta. Kuinka nuo molemmat miehet, joilla kaikista muista asioista oli samat mielipiteet, viitsivätkään ruveta kinastelemaan, kun politiikka vain tuli puheeksi! He mutisivat hetken aikaa jotakin partaansa. Sitten toi poliisi, näyttääkseen ettei hän kantanut vihan kaunaa, pikku rasian kannen, jonka hän juuri oli saanut valmiiksi; sen yläreunaan oli piirretty sanat: Augustelle, ystävyiden muistoksi. Siitä mielissään Lantier heittäytyi niin rennosti selkäkenoon, että tuli melkein makaamaan Virginien päälle. Ja Poisson katseli sitä vanhan muurin värisellä naamallaan, jossa sameat silmät eivät näyttäneet kielivän mitään; hänen punaisissa viiksissään vaan liikkuvat karvat silloin tällöin niin omituisella tavalla, että se olisi voinut saattaa levottomaksi miehen, joka ei olisi ollut yhtä varma asiastaan kuin hatuntekijä.

Tuo juukelin Lantier esiintyi sellaisella tyynellä ja varmalla tavalla, joka miellyttää naisia. Kun Poisson käänsi selkensä, sai se hänessä heräämään hassun päähänpiston painaa suudelma rouva Poissonin vasemmalle silmälle. Tavallisesti hän oli varovainen ja viisas; mutta kun hän oli väitellyt politiikasta, uskalsi hän tehdä vaikka mitä, näyttääkseen olevansa oikeassa naisten silmissä. Nuo himokkaat hyväilyt, joita hän häpeämättömästi jakeli salaa poliisin selän takana, korvasivat hänelle keisarivallan, joka muutti koko Ranskan haureuslaitokseksi. Mutta tällä kertaa hän oli unhottanut, että Gervaise oli saapuvilla. Tämä oli juuri huuhdellut ja kuivannut puodin lattian ja seiso nyt myymäpöydän ääressä odottamassa kolmenkymmenen soun palkkaansa. Silmälle painettu suudelma ei lainkaan häirinnyt hänen mielenrauhaansa; hän piti sitä luonnollisena asiana, jonka kanssa hänellä ei ollut mitään

tekemistä. Virginie näytti vähän suuttuneelta. Hän heitti nuo kolmekymmentä souta tiskille Gervaisen eteen. Tämä ei liikahtanut paikaltaan, vaan näytti yhä odottavan, vavahdellen vielä rasittavasta lattianpesusta, märkänä ja rumana kuin lokaviemäristä nostettu koira.

— Hän ei siis sanonut teille mitään? kysyi hän vihdoin hatuntekijältä.

— Kuka sitte? huusi tämä. Niin, tosiaankin, Nana!... Ei, ei mitään muuta. Sillä herjalla on suu kuin pikkuinen mansikkatuokkonen!

Ja Gervaise lähti tiehensä kolmekymmentä souta kourassaan. Hänen kenkärajoistaan, joista pohjat olivat irtautuneet, pursusi vettä kuin paloruiskusta joka askeleella, jättäen katukäytävälle märät jäljet hänen leveistä anturoistaan.

Naapuristossa kertoivat nykyään toiset akat, jotka olivat samallaisia juoppoja kuin Gervaisekin, että hän joi saadakseen lohdutusta tyttärensä lankeemuksesta. Itsekin hän särpiessään viinalasistaan tiskin ääressä tekeytyi murheellisen näköiseksi kuin mikäkin näyttelijätär ja kulahutti ryypyn kurkkuunsa toivottaen, että se päättäisi hänen päivänsä. Ja palatessaan kotiinsa, sika viitenä silmissä, hän soperteli, että se johtui surusta. Mutta kunnialliset ihmiset kohauttelivat olkapäitään. Kyllä hänet tunnettiin, vai surunsa laskuun hän pani Ansan ryppyt! Ainakin sitä sopi hyvällä syyllä sanoa pullosuruksi. Tosin hän aluksi ei jaksanut sulattaa Nanan pakoa. Se mikä hänessä vielä oli jäljellä kunniantuntoa nousi kapinaan; sitäpaitsi yleensä ei kukaan äiti mielellään tunnusta, että hänen tytärtään ehkä juuri parast'aikaa sinuttelee kuka tahansa, joka hänen tielleen osuu. Mutta hän oli jo liaksi eläimistynyt, hänen järkensä jo pehmenyt ja sydämensä murjoutunut, jotta tätä häpeäntuntoa olisi voinut kestää kauvan. Hänestä sellainen tunne haihtui yhtä pian kuin se oli tullutkin. Saattoi hyvinkin kulua viikkokausi, ettei hän lainkaan ajatellut tyttöletukkaansa. Mutta yht'äkkiä hänet saattoi vallata hellyyden tai vihan puuska, joka johtui milloin nälästä, milloin liiasta syönnistä, raivoisa halu saada Nana käsiinsä ja joko suudella tai pieksää häntä, sen mukaan millä päällä hän sattui olemaan. Lopulta hänellä ei ollut enään mitään selvää käsitystä kunniallisuudesta. Mutta olihan Nana hänen, vai mitä? Ja kun kerran kellä on mitä omaisuutta, niin ei sen soisi haihtuvan kuin tuhka tuuleen.

Ja aina kun tällaiset ajatukset johtuivat Gervaisen mieleen, kulki hän pitkin katuja tähystellen ympärilleen kuin salapoliisi. Voi jos hän olisi yhyttänyt kelvottoman sikiönsä, niin hän olisi koreasti taluttanut hänet kotiin! Sinä vuonna pantiin koko kortteli mullin mallin. Silloin puhkaistiin Magentan ja Ornanon bulevardit, jotka veivät mennessään entisen Barrière Poissonnièren ja tekivät ison aukon ulkobulevardiin. Ei ollut enää tuntea koko tienoota. Koko toinen puoli Poissoniers-katua oli jaotettu maan tasalle. Nyt pääsi Goutte-d'Or'in kadullekin laajasta aukosta valoa, auringonpaistetta ja raitista ilmaa; ja niiden hökkelien sijalla, jotka sillä puolella olivat tukkineet näköalan, kohosi Ornanon bulevardilla upea kuusikerroksinen, kirkon tapaan tehty rakennus, jonka kirkkaat, kirjailuilla verhoilla varustetut ikkunat todistivat rikkautta. Tuo häikäisevän valkoinen talo, joka sijaitsi aivan katua vastassa, näytti luovan sille kokonaisen valovirran. Ja se synnytti joka päivä riidan Lantier'n ja Poissonin välillä. Hatuntekijällä riitti aina puhumista Pariisin katujen puhkaisemisesta; hän syytti keisaria siitä, että tämä tunki palatsejaan joka paikkaan, pakottaakseen työmiehiä muuttamaan maaseudulle; mutta poliisi vastasi siihen kiukusta kalpeana, että keisari katsoi juuri työmiesten parasta ja että hän jaottaisi vaikka koko Pariisin maan tasalle, jos niin tarvittiin, vain siksi että he saisivat työtä. Gervaisekin näytti olevan harmissaan näistä kaunistuksista, jotka riistivät häneltä sen pimeän etukaupungin sopen, johon hän oli tottunut. Hänen harminsa johtui siitä, että korttelia kaunistettiin juuri siihen aikaan, kun hän itse alkoi ränsistyä. Kun ihminen rypee loassa, niin ei tee mieli saada päivänädettä valaisemaan suoraan päälakeaan. Sentähden olikin Gervaise niinä päivinä, jolloin hän etsi Nanata, aivan raivoissaan harpatessaan rakennustarpeiden yli, kahlatessaan rapakossa keskentekoisten katukäytävien vieressä ja puskiessaan paalutuksia vastaan. Ornanon bulevardin kaunis rakennus saattoi hänet vihan vimmoihin. Sellaiset rakennukset olivat Nanan tapaisia katukaisoja varten.

Kumminkin hän sai useita kertoja tietoja tyttärestään. Ainahan niitä on hyväsydämiä ihmisiä, jotka kiiruhtavat kertomaan pahoja kuulumisia. Niin, hänelle oli kerrottu, että Nana oli heittänyt ukkonsa hiiteen, mikä kokemattoman tytön teoksi oli sangen rohkea tempu! Häntä pidettiin hyvänä ukon luona, hemmoteltiin, ihailtiin, olisipa saanut elellä sangen vapaastikin, jos olisi osannut oikein menetellä. Mutta nuoriso on tyhmää, Nana oli tainnut lähteä sieltä jonkun katusankarin seurassa, sitä ei tiedetty aivan tarkalleen. Varmaa vain näytti olevan, että hän eräänä iltapäivänä oli pyytänyt ukoltaan Bastillen torilla kolme souta johonkin pikku tarpeeseen, ja että ukko yhä vielä odotti häntä. Toiset vannoiivat nähneensä hänet jälkeensä *Suuressa huvialissa* Chapelle-kadun varrella tanssimassa viskellen koipiaan kohti korkeutta. Silloin Gervaise päätti käydä kaikissa sen kaupunginosan kapakoissa. Hän ei enään kulkenut yhdenkään tanssisalin oven ohi astumatta sisään. Coupeau oli hänen seurassaan. Aluksi he vain kulkivat kaikkien huoneiden läpi tähystellen kiemailevia tyttöletukoita. Sitten he eräänä iltana, kun heillä oli rahaa, istuivat pöydän ääreen ja joivat ranskalaista viiniboolia virkistääkseen mieltään ja odottaakseen, eikö Nanata kuuluisi. Kuukauden päästä he olivat unhottaneet Nanan, mutta kävivät tanssipaikoissa omaksi huvikseen, siliä he katselivat mielellään tanssia. Tuntimääriä he hankailivat

kyynäspäitään pöytää vasten sanomatta sanaakaan, tylsän näköisinä, lattian huojussa heidän allaan; heistä oli kai kumminkin hauskaa seurata kalpeilla silmillään katutyttöjä näiden pyöriessä tukahuttavan kuumassa, punaisilla lampuilla valaistussa salissa.

He olivat juuri eräänä marraskuun iltana tulleet *Suureen huvisaliin* lämmittelemään. Ulkona oli sievoinen pakkaneen, joka nipisteli ohikulkijain kasvoja. Mutta sali oli täyteen sullottu väkeä. Siellä oli perhananmoinen kuhina, väkeä joka pöydän ääressä, väkeä keskellä huonetta ja väkeä ilmakin täynnä, niin että se aivan muistutti makkarapuotia. Kun Gervaise ja Coupeau olivat kulkeneet kaksi kertaa huoneitten läpi löytämättä tyhjää pöytää, päättivät he jäädä seisomaan ja odottamaan, kunnes jokin seurue tekisi heille tilaa. Coupeau heilutteli ruumistaan, yllään likainen mekko ja päässä vanha, lipaton verkkalakki takaraivolle lutistettuna. Ja kun hän seiso i siinä sisääntulijoiden tiellä, näki hän pienikasvuisen, laihan, nuoren miehen pyyhkivän päällystakkinsa hihaa, kun oli sattunut nykälsemään Coupeauta kyynäspäällään.

— Kuulkaahan! huusi Coupeau raivoissaan, vetäen piippunysänsä mustasta suustaan, eikö teillä ole älyä pyytää anteeksi?... Ja tuollainen nyrpistää nenäänsä siitä, että toisella on päällään työmekko!

Nuori mies kääntyi ja katsoi halveksivasti levyseppään, joka jatkoi:

— Tiedä, sen saakelin sillipukki, että mekko on kaunein vaatekappale, niin, työmiehen juhlapuku!... Kyllä minä kuivaan sinun korvantakauksesi kämmenilläni, jos vain tahdot... Onko koskaan nähty tuollaisten aikojen herjaavan työmiestä?

Gervaise koetti turhaan tynnyttää häntä. Hän oikoi itseään rääsyissään, taputteli mekkoaan ja ulvoi:

— Tässä rinnassa sykkii miehen sydän!

Silloin tuo nuori mies katosi väkijoukkoon, murahtaen:

— Hyi saakeli, tuollaista jätkää:

Coupeau tahtoi uudestaan saada hänet käsiinsä. Ei hän ollut ennenkään antanut päällystakin häväistä itseään! Tuskinpa tämä edes oli maksettukaan. Hän oli kai ostanut sen jostakin alennetulla hinnalla houkutellakseen sillä jonkun naisen, tarvitsematta hellittää penniäkään. Jos hän vielä tapaisi hänet, niin hän painaisi hänet polvilleen ja pakoittaisi hänet kunnioittavasti tervehtimään mekkoa. Mutta tungos oli liian suuri, ei voinut ottaa askeltakaan. Gervaise ja Coupeau kulkivat hitaasti eteenpäin kierrellen tanssijain piirin ympäri; kolminkertainen joukko uteliaita pakkautui kasvot jännitettyinä katsomaan, kun joku mies teki temppujaan tai jokin nainen koipiaan nostellen näytti kaiken näytettävänsä; ja kun he olivat molemmatkin pienikasvuisia, niin he nousivat varpailleen nähdäkseen jotakin, naisten leiskuvia hattuja ja tukkia. Orkesteri, jonka vaskisoittimet olivat haljenneita, soitteli vimmatusti katrillia, niin että sali vapisi kuin raju-ilman puuskista, ja tanssijat tömistivät jaloillaan ja nostivat lattiasta sellaisen tomupilven, että se himmensi loistavan kaasuväloä. Kuumuus oli tukahuttava.

— Katsoppas! sanoi Gervaise yht'äkkiä.

— Mitä sitten?

— Tuota samettihattua tuolla.

He kurottivat kaulansa. Siellä näkyi vasemmalla vanha musta samettihattu, jossa kaksi kulunutta höyhentä heilui, aivan kuin ruumisvaunujen sulkatöyhtö. Mutta he eivät vielä kään erottaneet muuta kuin hatun, joka karkeli kuin itse piru, hyppien, pyörien, kyykistyen ja ponnahtaen jälleen ylös. Se katosi heidän näkyvistään tuossa kirjavassa sekasorrossa, jossa pää oli toisessaan kiinni, mutta sitten he näkivät sen jälleen toisessa paikassa liehuvan muita ylempänä niin hullunkurisen häpeämättömästi, että kaikki heidän ympärillään nauroivat, kun näkivät vain tämän hatun tanssivan, tietämättä mitä sen alla oli.

— Entäs sitten? kysyi Coupeau.

— Etkö tunne tuota tukkaa? kuiskasi Gervaise käheästi. Panen pääni panttiin, että se on hän!

Levyseppä raivasi itselleen tien väkijoukon läpi. Niin, hitto soikoon, se oli Nana! Ja niin siistissä puvussa! Hänellä ei ollut päällään kuin vanha silkileninki, joka oli aivan ryvettynyt hankautuessaan kapakkain pöytiin ja jonka helmoista irtautuneet rimpsut riippuivat joka puolelta. Sen lisäksi ei hänellä ollut röijyn alla mitään eikä huivinpätkääkään hartioillaan, niin että hänen paljas pintansa näkyi, mistä napinreijät olivat ratkenneet. Ja tuolla tyttöletukalla oli ollut ukko, joka oli ottanut vaarin kaikista hänen viittauksistaan, ja hänet hän oli jättänyt myötämöisiään seuratakseen jotakin hulttiota, joka varmaankin pieksi häntä. Mutta vähätpä siitä! Hän oli edelleenkin tuoreen ja herkullisen näköinen, pörröinen kuin villakoira, ja suu hänellä oli punainen suuren hattureuhkansa alla.

— Odotappas, kyllä minä tässä tanssitan sinua! sanoi Coupeau.

Nana ei tietysti epäillyt mitään. Kelpasi sitä katsella, kun hän väänteli itseään! Hän heitteli häntäänsä vasemmalle ja oikealle, niiasi niin syvään, että oli katketa, ja polki jalkaa ja huiskautti säärensä kohti tanssikumppaninsa kasvoja, niin että olisi luullut hänen halkiavan keskeltä kahtia! Väkeä keräänty piiriin hänen ympärilleen käsiä taputtamaan; ja kun hän nyt oli päässyt vauhtiin kokosi hän liepeensä ja nosti ne polviin asti; koko hänen ruumiinsa vavahteli rasittavasta tanssista, mutta hän pyöri kuitenkin nopeasti kuin hyrrä, painautuen melkein maahan asti ja tehden korkeita sivuhyppäyksiä; sitten hän tanssi vähän aikaa jälleen hillitysti, heilutellen lanteitaan ja nakellen niskojaan vallan hemmetin sirosti. Olisi tehnyt mieli viedä hänet johonkin nurkkaan, syödäkseen hänet suuhunsa pelkillä hyväilyillä.

Mutta kun tanssin viime vuoro oli parhaassa käynnissä tuli Coupeau sitä häiritsemään ja sai siitä haukkumasanoja satelemalla.

— Tietäkää, että hän on minun tyttöni! huusi hän. Päästäkää minut läpi!

Nana kulki paraikaa takaperin, lakaisten lattiata sulillaan, pyöritellen ja täristellen takapuoltaan jotta näyttäisi sievemmältä. Hän sai aika potkun juuri parhaaseen paikkaan, kimposi ylös lattialta ja kävi aivan kalpeaksi nähdessään isänsä ja äitinsä. Häntä ei todellakaan onni seurannut!

— Ulos! ulvoivat tanssijat.

Mutta Coupeau, joka silloin juuri huomasi tyttärellänsä olevan kumppanina tuon laihan, nuoren, päällystakkiin puetun miehen, ei paljoa välittänyt heistä.

— Niin, me juuri olemme tässä! ulvoi hän. Niin, et kai odottanut meitä näkeväsi... Vai täällä sinut siis saa käsiinsä ja tuollaisen keltanokan seurassa, joka vast'ikään kohteli minua hävyttömästi!

Gervaise nykäisi häntä hammasta purren ja sanoi:

— Ole vaiti!... Ei tässä tarvita niin pitkiä selityksiä.

Ja lähestyen Nanata hän antoi hänelle kaksi nasevaa korvapuustia. Ensimmäisestä meni sulkahattu vinoon ja toisesta jäi punainen läiskä Nanan poskelle, joka oli valkea kuin palttina. Ällistynyt tyttö otti ne vastaan itkemättä, napisematta. Orkesteri jatkoi soittoaan. Ihmiset suuttuivat ja toistivat kiivaasti:

— Ulos! ulos!

— No niin, alappas laputtaa! sanoi Gervaise; mene edellä! mutta älä yritäkkään luikkia tiehesi, muuten saatan sinut yöksi putkaan!

Tuo pikkuinen, nuori mies oli viisaasti kyllä hävinnyt. Nana kulki sitten edeltä aivan jäykkänä, yhä vielä hämillään kovasta onnestaan. Heti kun hän vain yrittikään vilkua ympärilleen, sai hän takaa päin korvatillikan, joka heti palautti hänet oikealle tolalle. Ja niin he lähtivät ulos kaikki kolme joukon pilkatessa ja ivallisesti nauraessa, ja orkesterin soittaessa tanssin viimeisiä säveleitä sellaisella pauhinalla aivan kuin pasuunat olisivat syytäneet sisältään kanuunankuulia.

Entinen elämä alkoi uudestaan. Nukuttuaan kaksitoista tuntia vanhassa sopessaan, Nana oli hyvin siivosti viikon ajan. Hän pukeutui jälleen lyhyeen hamepahaseensa ja piti päässään myssyä, jonka nauhat hän solmi tukannypykkänsä alle. Innostuksen puuskassa hän selitti aikovansa ruveta työskentelemäänkin kotona; saattoihan kotona muka ansaita niin paljon kuin vain tahtoi, eikä siellä tarvinnut kuulla kaikellaisia ruokottomuuksia niinkuin verstaassa; ja hän haki itselleen työtä, asettui työkaluineen pöydän ääreen ja nousi ensi päivinä kello viideltä orvokinvarsiaan laittelemaan. Mutta valmistettuaan niitä muutamia tusinoita, hän rupesi oikomaan työnsä ääressä käsiään, jotka muka olivat suonenedosta vääntyneet; häneltä oli kaikki tottumus varsien valmistamiseen mennyt menojaan ja hän oli tukehtua istuessaan sisällä, oltuaan kuusi kuukautta raittiissa ulkoilmassa. Silloin kuivui liima kupissaan, kukanteriin ja viheriään paperiin tuli rasvapilkkuja ja itse kukkatehtailijakin tuli kolmeen kertaan nostamaan meteliä siitä, että hänen raaka-aineensa pilaantuivat. Nana rupesi vetelehtimään, sai tavallisesti selkäänsä isältään ja joutui aamuin illoin ottelemaan äitinsä kanssa, jolloin he riidellessään haukkuivat toisiaan silmät, korvat täyteen. Sellaista elämää ei voinut kauvan kestää; kahdentenatoista päivänä Nana siis livisti tiehensä, ottamatta mukaansa muuta matkatavaraa kuin hamepahasensa, joka hänellä oli päällään, ja hatturähjän päähänsä. Lorilleux'läiset, jotka ennen nolostuivat tytön kotiintulosta ja katumuksesta, nauroivat nyt niin rajusti, että olivat pudota tuoliltaan. Toinen näytös, häviäminen numero kaksi! Ei, se oli jo liian hassua! Nana oli erittäin ovela pelastamaan nahkansa! Niin, jos Coupeaulaiset nyt tahtoivat pitää hänet luonaan, niin heidän täytyi varustaa hänet valmiiksi ja sulkea häkkiin!

Ihmisten nähden Coupeaulaiset tekeytyivät tyytyväisiksi sen johdosta, että muka raskas taakka oli

pudonnut heidän hartioiltaan. Mutta oikeastaan he olivat raivoissaan. Mutta raivokaan ei kestä kuin oman aikansa. Pian he saivat tietää, että Nana kierteli samassa korttelissa, mutta siitä he eivät silmääkään räpäyttäneet. Gervaise, joka väitti hänen tekevän niin, häväistäkseen heidän hyvää mainettaan, asettui kaikkien juurujen yläpuolelle; jos hän tapaisi tuon letukan kadulla, ei hän saastuttaisi kättään antamalla hänelle korvapuustiakaan; niin, heidän välinsä olivat nyt aivan lopussa, vaikka hän tapaisi hänet makaamassa katukiviyksellä alastomana ja kuolemaisillaan, niin hän kulkisi ohi, sanomatta edes, että tuo elävä oli tullut hänen sisästään. Nana loisti kaikissa ympäristön tanssiaisissa. Hän oli tunnettu *Valkeasta kuningattaresta* aina *Suureen huvisaliin* saakka. Kun hän tuli *Elysée-Montmartreen*, niin ihmiset nousivat pöydille nähdäkseen hänen kulkevan viimeisessä vuorossa takaperin, sillä siinä hän voitti kaikki. *Punaisesta linnasta* hänet oli kaksi kertaa ajettu ulos, mutta hänen tarvitsi vain mennä talon edustalle kävelemään, tavatakseen tuttujaan. Bulevardin *Musta pallo* ja Poissonniers-kadun *Iso Turkki* olivat hienoja paikkoja, joihin hän meni vain silloin, kun hänellä oli puhtaat alusvaatteet. Mutta kaikista sen korttelin kapakoista piti hän enimmin *Erakon* tanssipaikasta, joka oli koston pihan sisällä, ja *Roopertin* tanssipaikasta, joka oli Cadran-kujan sopukassa; nämä olivat siivottomia pieniä saleja, joita valaisi puolen tusinaa lyhtyjä; kaikki olivat siellä tyytyväisiä ja vapaita, jopa siinä määrin, että kaverit saivat huoneen perällä häiritsemättä suudella neitosiaan. Nanan kävi toisinaan hyvin, toisinaan huonosti, niinkuin kepiniskutkin käyvät, milloin hän oli hienon naisen hynttyissä, milloin taas rypi loassa, kuin mikäkin tuhkimo. Oli sekin kaunista elämää!

Useita kertoja luulivat Coupeaulaiset huomanneensa tyttärensä sopimattomissa paikoissa. Silloin he käänsivät selkensä ja siirtyivät huoneen vastakkaiselle puolelle, ettei heidän tarvitseisi tuntea häntä. Eivät he enään olisi halunneet saada koko huoneellista väkeä nauramaan itselleen, viedäkseen kotiinsa tuollaista raatoa. Mutta eräänä iltana tuossa kymmenen korvissa, kun he olivat maata menossa, lyötiin nyrkillä oveen. Nana siellä pyysi tyynenä yösijaa; mutta hyvä Jumala, millaisessa tilassa hän oli; paljain päin, ryysyihin puettuna, kengät läntällään, sellaisessa asussa, että hänet olisi voitu korjata talteen poliisin putkaan. Tietysti hän sai selkäsaunan; silloin hän ahneesti hyökkäsi kuivan leivänsyrjän kimppuun, ja nukkui sitte voimattomana, viimeinen suupala hampaissa. Silloin vanha veisu alkoi uudestaan. Kun tyttö tunsu vähän toipuneensa, niin hän taas hupeni eräänä aamuna. Lintu oli lentänyt häkistä. Ja kului viikkoja, kuukausia, hän näytti jo aivan hävinneen, kun hän yht'äkkiä ilmaantui uudestaan, sanomatta koskaan mistä hän tuli, toisinaan niin likaisena, ettei pihdeillääkään olisi uskaltanut häneen koskea, ja runneltuna sekä ylhäältä että alhaalta, toisinaan taas hienosti puettuna, mutta niin pehminneenä ja riettaan elämänsä ujuttamana, ettei tahtonut pystyssä pysyä. Vanhempien oli täytynyt tottua siihen. Keppi ei enään auttanut. He mukuroivat häntä, mutta se ei estänyt Nanata pitämästä heidän kotiaan majatalona, johon tullaan yöksi joskus viikon varrella. Hän tiesi maksavansa yösiijansa selkäsaunalla, hän harkitsi ja tuli ottamaan selkänsä, milloin hänellä oli siitä mielestään voittoa. Sitä paitsi alituiseen pieksämiseenkin väsy. Lopulta Coupeaulaiset hyväksyivät Nanan retkeilyt. Hän sai tulla kotiin tai olla tulematta, kunhan vain ei jättänyt ovea auki. Hyvä Jumala! Tottumus kuluttaa kunniallisuuden tuntoa niinkuin muutakin.

Yksi ainoa seikka sai Gervaisen vihan vimmoihin, nimittäin se, kun työllä kotiin tullessaan oli laahustinhame ja sulilla koristettu hattu. Sellaista ylellisyyttä hän ei voinut sulattaa. Hänestä nähden Nana sai viettää rietasta elämää jos tahtoi; mutta hänen tuli pukeutua edes niinkuin työläisenä sopi, tullessaan äitiään katsomaan. Laahustinhameet saivat aikaan mullistuksen kotona: Lorilleux'läiset virnistelivät; Lantier hääri aivan villiinnyksissään tytön ympärillä vetääkseen hänen tuoksujaan sieramiinsa; Bochelaiset olivat kieltäneet Paulinea seurustelemasta tuollaisen katutytön kanssa, jolla oli jos jotakin rihkamakoristetta päällään. Gervaise oli myöskin vihoissaan Nanan pitkällisestä makuusta, kun tyttö eräänkin pakoretkensä jälkeen nukkui puoleenpäivään asti rinta paljaana, tukka hajallaan ja vielä täynnä hiusneuloja, niin valkeana ja lyhyeen hengittäen, että näytti kuolleelta. Hän ravisti Nanata viisi, kuusi kertaa aamun kuluessa ja uhkasi lennättää hänelle vesiämpärin vasten mahaan. Tämä kaunis puolialaston tytönvetely, joka oli aivan tahmea paheestaan, suututti Gervaiseä, kun tuolla tavoin hautoi rakastelun raukaisemaa ruumistaan, jaksamatta edes herätä. Nana raotti toista silmäänsä, sulki sen uudelleen ja oikoi vielä enemmän jäseniään.

Eräänä päivänä Gervaise nuhteli ankarasti Nanata siitä, että hän vietti tuollaista elämää, ja kysyi häneltä, tokko hän koskaan piti lomaa, kun aina tuli niin runneltuna kotiin, ja silloin hän vihdoin pani uhkauksensa täytäntöön räiskyttäen märällä kämmenellään vettä hänen paljaalle iholleen. Tyttö kääri raivoissaan lakanan ympärilleen ja huusi:

— Jo riittää, äiti! parasta on, ettei puhuta miehistä. Sinä olet tehnyt, mitä itse olet tahtonut, nyt minä teen mitä minä tahdon.

— Kuinka? kuinka? änkytti äiti.

— Niin, en ole siitä koskaan puhunut sinulle, sillä eihän se minua liikuttanut; mutta et sinä paljoakaan kainostellut; näin sinun usein isän kuorsatessa menevän kävelemään paitasillasi ja sukkaillasi... Nyt se ei enään miellytä sinua, mutta se miellyttää muita. Jätä minut rauhaan! Ei olisi pitänyt näyttää minulle

sellaista esimerkkiä!

Gervaise meni aivan kalpeaksi, hänen kätensä vapisivat ja hän kulki huoneen ympäri tietämättä mitä teki, kun taas Nana painautui mahalleen, puristaen korvatyynyä syliinsä ja vaipui uudelleen raskaaseen, raukeaan uneen.

Coupeau murahti, mutta hänen päähänsä ei pälkähtänyt antaa edes korvatillikoita. Hän oli käynyt aivan päästä pyörälle. Eikä häntä todellakaan käynyt moittiminen siveyden puutteesta, sillä juopottelultaan hän ei enää voinut erottaa hyvää pahasta.

Nyt hän oli humalassa joka ainoa päivä kuuden kuukauden aikana; sitten hän sairastui ja vietiin Sainte-Anneen; siellä hän vietti kesälomaansa. Lorilleux'läiset sanoivat, että hänen ylhäisyytensä Naukkulan herttua matkusti tiluksilleen. Jonkun viikon päästä hän pääsi sairaalasta korjailtuna ja paikkailtuna ja alkoi jälleen turmella terveyttään, kunnes uudestaan joutui vuoteen omaksi ja oli parsimisen tarpeessa. Kolmen vuoden aikaan sai hän sentähden olla seitsemän kertaa Sainte-Annessa. Korttelissa kerrottiin, että siellä pidettiin häntä varten erityistä koppia. Mutta pahinta tässä jutussa oli se, että tuo juopponenttu kävi joka kerralla yhä raihaammaksi taajain taudinkohtausten sattuessa, niin että voi arvata hänen kohdakkoin ottavan kuolinhyppäyksensä ja tuon hauraan tynnyrin, josta vanteet ratkeilivat toinen toisensa jälkeen, piankin kokonaan romahtavan kokoon.

Sen lisäksi oli hänen kaunistumisensa jäänyt takapajulle; hän oli aivan aaveen näköinen. Myrkkyy vaikutti häneen tuhoavasti. Tuo alkoholin liottama mies kutistui kokoon kuin sikiöt lääkärinkokelaitten purkeissa. Hän oli niin laiha, että kun hän asettui ikkunan ääreen, voi nähdä aivan hänen kylkiluuttensa läpi. Hänen poskensa olivat kuopallaan, hänen silmistään tihkui ja tippui niin paljon vahaa, että siitä olisi riittänyt kynttilöiksi kokonaiseen tuomiokirkkoon, muu ei hänellä pysynyt entisellään kuin kukoistava potaattinenä, joka loisti hänen kuihtuneen juomarinaamansa keskellä kauniina ja punaisena kuin neilikka. Ne, jotka tiesivät hänen täyttäneen vasta neljäkymmentä vuotta, saivat hienon vilunpuistatuksen, kun hän kulki heidän ohitse sen selkään kumarassa, horjuen ja ikäkuluna. Ja hänen kätensä olivat alkaneet vapista entistä enemmän, varsinkin piti oikea käsi samaa peliä kuin rumpukapulat, niin että hänen toisinaan täytyi tarttua lasiin molemmilla kourillaan, viedäkseen sen huulilleen. Herra Jumala sitä vapistusta! Se oli ainoa seikka, mikä häntä vielä huoletti, vaikka hän muuten olikin niin tylsistynyt. Kuultiin hänen partaansa muristen kauheasti noituvan käsiään. Toisinaan taas voi nähdä hänet tuntikausia tarkastelemassa karkeloivia käsiään, sanomatta sanaakaan, olematta enää äkeissään katselemassa, kuinka ne hyppivät kuin sammakot; hän näytti tutkivan, mikä sisällinen koneisto mahtoi panna ne pitämään sellaista peliä; ja eräänä iltana tapasi Gervaise hänet tässä toimessa, jolloin kaksi suurta vesikarpaloa vierähti tuon juopponentun kurtistuneita poskia pitkin.

Varsinkin oli Coupeaulle vaikea edellinen kesä, jolloin Nana vetelehti aamuyöt vanhempiansa luona. Hänen äänensä muuttui tykkänään, aivan kuin ryypiskely olisi pannut hänen kurkkunsa uudella lailla soimaan. Hän tuli kuuroksi toiselta korvaltaan. Sitten himmeni hänen näkönsä muutamassa päivässä, niin että hänen täytyi pitää kaidepuusta kiinni, ellei tahtonut kieriä portaista alas. Mitä hänen terveyteensä tuli, niin oli se virkalomalla, niinkuin sanotaan. Häntä vaivasi kauhea päänsärky ja huimaus, niin että hän näki pikku-ukkoja keskellä päivää. Yht'äkkiä sai hän kovan kivun käsivarsiinsa ja sääriinsä; hän kalpeni, hänen täytyi istuutua tuolille ja jäädä siihen tuntikausiksi tylsistyneen näköisenä; olipa häneltä erään tällaisen kohtauksen jälkeen jäänyt käsi halvautuneeksi koko päiväksi. Useita kertoja oli hän vuoteen omana; hän mylleröi sängyssä, piiloutui lakanan alle, ja hengitti kauvan aikaa raskaasti kuin kärsivä eläin. Silloin alkoivat Sainte-Annen aikuiset hullutukset uudestaan. Epäluuloisena, levottomana, kovan kuumeen vaivaamana ja hurjasti raivoten kieritteli hän vuoteellaan, repi mekkonsa ja puri huonekaluja suonenvedon kouristamalla leuvoillaan; tai sitten hän kävi äkkiä niin pehmeäksi, että ruikutteli kuin tyttö, nyyhkytti ja voivotteli sitä, ettei kukaan pitänyt hänestä. Eräänä iltana kun Gervaise ja Nana tulivat yhdessä kotiin, niin he eivät tavanneetkaan häntä vuoteelta. Hän oli pannut tynnyrin sijaansa makaamaan. Ja kun he huomasivat hänen olevan piilossa sängyn ja seinän välissä, niin hänen hampaansa kalisivat, ja hän kertoi, että oli tullut miehiä tappamaan häntä. Molempien naisten täytyi panna hänet uudestaan makuulle ja rauhottaa häntä kuin lasta.

Coupeau tiesi taudilleen yhden ainoan lääkkeen, kulauttaa tuoppi viinaa kurkkuunsa; tällainen kepin isku mahaan sai hänet kyllä jalkeille, Joka aamu paranteli hän tällä tavoin vatsan vaivojaan. Muisti oli häneltä aikoja sitten mennyttä, hänen pääkoppansa oli tyhjä; tuskin hän oli päässyt jalkeille, kun jo alkoi laskea leikkiä sairaudestaan. Ei hän ollut koskaan ollut sairaana. Niin, hän oli tullut sille asteelle, jolloin sairas sanoo voivansa hyvin, vaikka on aivan kuoleman kielissä. Muutoinkin hän alkoi hölmistyä. Kun Nana tuli kotiin kuusi viikkoa kestäneiltä kävelyiltään, näytti Coupeau luulevan, että tyttö palasi kaupungilta joltakin asialta. Usein kohtasi Nana hänet, riippuessaan jonkun herran käsivarressa, ja teki pilkkaa hänestä, ilman että tämä tunsi häntä. Sanalla sanoen Coupeauta ei enää tarvinnut ottaa lukuun, Nana olisi saattanut istuutua vaikka hänen päälleen, ellei olisi löytänyt tuolia itselleen.

Ensimäisten pakkasten aikana karkasi Nana vielä kerran kotoaan mennessään muka hedelmämyyjättären luo kysymään, oliko hänellä paistettuja päärynöitä. Hän tunsu talven lähestyvän eikä tahtonut kalistella hampaitaan kylmän uunin ääressä. Coupeaulaiset haukkuivat häntä vain luuskaksi, kun saivat odottaa päärynöitä. Epäilemättä hän tulisi pian kotiin; olihan hän toissa talvena viipynyt kolme viikkoa, mennessään ostamaan kahdella soulia tupakkaa. Mutta kuukaudet vierivät, eikä tyttöä kuulunutkaan enää. Tällä kertaa hän varmaankin oli nelistänyt aika pitkälle. Kun kesäkuu tuli, ei hän palannut auringonpaisteeseen mukana. Varmaankin kaikki välit olivat nyt lopussa; hänellä oli kai muualla paremmat päivät. Coupeaulaiset möivät eräänä päivänä, jolloin he olivat kiikissä, tytön rautasängyn ja saivat siitä pyöreässä summassa kuusi francia, jotka he joivat Saint-Ouenissa. Sänky oli muka heidän tiellään.

Eräänä heinäkuun aamuna huusi Virginie Gervaisen sisään tämän kulkiessa ohi ja pyysi häntä auttamaan astiain pesussa, sillä Lantier oli edellisenä iltana tuonut muassaan pari ystävää kesteihin. Ja Gervaisen pestessä astioita, jotka olivat aivan rasvaisia hatuntekijän syöminkien jäleltä, huudahti Lantier yht'äkkiä puodista, missä hän paraikaa sulatti ruokaansa:

— Kuulkaahan, muori! näin tässä eräänä päivänä Nanan.

Virginie, joka istui tiskin ääressä katsellen huolissaan tyhjentyviä purkkeja ja laatikoita, puisti vimmatusti päätään. Hän hillitsi mieltään, ettei menisi liian pitkälle, sillä tämä alkoi jo haiskahtaa pahalta. Lantier näki Nanan hyvin usein. Ei Virginie olisi viitsinyt pistää sentähden kättään tuleen, sillä kyllä Lantier'issa oli miestä tekemään pahempaa, kun hänellä oli helmaväkeä mielessä. Rouva Lerat, joka juuri oli tullut puotiin ja joka tähän aikaan oli hyvissä väleissä Virginien kanssa, koska tämä uskoi hänelle salaisuuksiaan, pani huulensa hyvin veitikkamaisen näköisenä lerpalleen ja kysyi:

— Minkälaista tuo näkeminen oli?

— Ka hyvää näkemistä, vastasi hatuntekijä hyvin mielissään, nauraen ja viiksiään väännellen. Hän ajoi vaunuissa; minä rämmin katuloassa... Mutta piru vie, milläpä siinä meikäläinen pitää puoliaan, sillä nuo ylemmän säädyn pojat, jotka sinuttelevat häntä niin läheltä, ovat hiivatin onnellisessa asemassa!

Hänen silmänsä välähtivät ja hän kääntyi Gervaiseen päin, joka seiso i puodin perällä lautasia kuivaamassa.

— Niin, hän ajoi vaunuissa, ja niin aistikkaasti puettuna!... Hän oli niin ylhäisen naisen näköinen, etten ollut tuntea häntä, ja hänen valkeat hampaansa loistivat hänen naamastaan, joka oli tuore kuin kukkanen. Hän se ensiksi vilkutti minulle hansikkaallaan... Luulen hänen saaneen oikean kreivin onkeensa. Hän seurustelee hyvin hienoissa piireissä ja voi antaa palttua meille kaikille, sillä tuolla tyttöletukalla on onnea yli silmäin ja korvien!... Hertainen hän on kuin kissanpoika! Ei, ette voi kuvitella mielessännekään sellaista kissanpoikaa!

Gervaise kuivasi yhä lautastaan, vaikka se aikoja sitten oli puhdas ja kiiltävä. Virginie mietti; hän oli levoton kahden vekselin tähden, sillä hän ei tiennyt, kuinka voisi maksaa ne seuraavana päivänä. Pyylevä ja pullea Lantier taasen imi sokeria, joka oli hänen ainoana ruokanaan, ja täytti sievien, hyvinpuettujen pikkutyttöjen ihailullaan koko makeispuodin, josta hän jo oli syönyt kolme neljännestä ja jossa haiskahti rappiolta. Niin, ei ollut enään kuin muutamia sokeroituja manteleja jyrstittävänä ja muutamia sokeroituja keksejä imettävänä, ennenkuin Poissonilaisten kaupasta tuli loppu. Yht'äkkiä Lantier huomasi vastakkaisella katukäytävällä poliisin, jolla oli palvelusvuoro ja joka kulki ohi, takinnapit kiinni ja miekka reisiä vastaan takoen. Se huvitti Lantier'ta vielä enemmän. Hän pakotti Virginietä katsomaan miestään.

— Hei vaan! sanoi hän, Badingue näyttää olevan hyvällä päällä tänä aamuna... Katsokaahan, hänellä on takapuoli liiaksi paljo sisällä! Hän on varmaankin ollut vähän kallistamassa lasia jossakin, hämmästyttääkseen koko maailmaa.

Kun Gervaise tuli kotiin, tapasi hän Coupeaun istumassa sängyn reunalla uuden taudinkohtauksen tylsistämänä. Hän katseli lattiaa elottomilla silmillään. Silloin Gervaisekin istuutui tuolille, jäsenet hervottomina ja kädet riipuksissa likaista hametta pitkin. Neljännestunnin viipyi hän siinä Coupeauta vastapäätä, sanomatta sanaakaan.

— Olen kuullut uutisia, sai hän vihdo in sanotuksi. Tyttäresi on nähty... Niin, tyttäresi on hyvin hieno eikä enää tarvitse sinua. Hän on totta tosiaan oikein onnellinen!... Hyvä Jumala, antaisin vaikka mitä, jos pääsisin hänen sijaansa.

Coupeau tähysteli yhä lattiaa. Sitten hän nosti viinan runtelemat kasvonsa, sanoi mielipuolen tavoin ja änkytti:

— Kuulehan, muruseni, en minä estä sinua... Et sinä vielä ole hullumman näköinen, kun vain peset

itsesi puhtaaksi. Niin, niin, ei ole niin vanhaa vakkasta, joka ei kanttaan löytäisi, niinkuin sanotaan... Perhana, eiköhän siitä saisi vähän voita leivälleen!

XII.

Taisi olla hyyrinmaksupäivän jälkeinen lauantai, tuossa tammikuun 12, 13 päivän vaiheilla, Gervaise ei tiennyt sitä tarkalleen. Hän oli aivan päästä pyörällä, sillä oli jo kulunut kokonaisia vuosisatoja, siitä kun hän oli saanut mitään lämmintä vatsaansa. Mikä pirullinen viikko! Kaikki oli tarkalleen käytetty, tiistaina oli ostettu kaksi neljän naulan leipää, jotka olivat riittäneet torstaihin asti, sitten oli syöty edellisenä päivänä löydetty kuiva leivän syrjä, mutta kolmeenkymmeneen kuuteen tuntiin ei ollut ollut niin murustakaan; kaikki ruoka oli aivan lopussa! Mutta sen hän tiesi ja tunsu selässään, että ulkona oli sikamainen ilma, kova pakkanen, taivas musta kuin paistinpannun pohja, ja aivan halkeamaisillaan lumen paljoudesta, joka kuitenkin itsepäisesti odotutti tuloaan. Kun on talvi ja nälkä sisälmyksiä kurnimassa, niin vaikka kuinka kiristää vyötään, ei se lihota.

Ehkäpä Coupeau illalla toisi rahaa tullessaan. Hän sanoi olevansa työssä. Kaikkihan on mahdollista, mutta Gervaise ei kuitenkaan enää luottanut tuohon rahan saantiin, kun häntä jo niin monta kertaa oli vedetty nenästä. Hän ei kaikellaisten juurujen levittyä saanut enää pesuriepuukaan pestäväkseen koko korttelista; eräskin vanha nainen, jolle hän oli toimittanut talous-askareita, oli juuri äskettäin ajanut hänet pellolle ja syyttänyt häntä siitä, että hän muka oli juonut hänen liköörejiään. Hänestä ei huolitettu minnekään, hän oli käynyt mahdottomaksi; mutta kumminkin se oli hänelle mieleen, sillä hän oli jo siihen määrään veltostunut, että olisi mieluummin kuollut kuin sormeaan liikuttanut. Ja sitten hän saisi jotakin lämmintä ruokaa syödäkseen, jos Coupeau toisi palkkansa kotiin. Odottaen sitä, ja kun kellokaan ei ollut lyönyt kahtatoista, hän jäi pitkälle olkipatjalle, sillä pitkällään ollessaan tuntee vähemmän pakkasta ja nälkää.

Gervaise sanoi sitä olkipatjaksi, mutta oikeastaan oli se vain pieni olkikasa huoneen nurkassa. Vuode oli vähitellen joutunut vanhojen huonekalujen kauppiasten haltuun. Ensiksi hän oli kovassa rahapulassa oltaessa ratkonut matrassin, ottanut siitä villoja kourallisen toisensa jälkeen, jotka hän vei esiliinassaan ja möi Belhommen kadulle kymmenestä sousta naulan. Kun sitten matrassi oli tyhjennetty, oli hän eräänä aamuna pantannut päällisen kolmestakymmenestä sousta, ostaakseen itselleen kahvia. Korvatyynyt olivat menneet samaa tietä ja niiden jälkeen päänalunen. Puusänky oli vielä jäljellä, mutta sitä hän ei uskaltanut ottaa kinaloonsa Bochelaisten tähden, jotka olisivat usuttaneet heidän päälleen koko talonväen, jos olisivat tienneet vuokran takuun liukuvan isännän käsistä. Mutta eräänä iltana huomattessaan, että Bochelaiset pitivät par'aikaa kestejä, hän toimitti tynesti Coupeaun avulla sängyn ulos kappaleittain, ensin laatikot, sitten päänaluslaudat ja peräosan. Niillä kymmenellä francilla, jotka he saivat tästä panttauksesta, he mässäilivät kolme päivää. Eikö olkipatjassa ollut heille muka kylliksi? Mutta pian senkin päällinen oli mennyt tapaamaan matrassinpäällistä; siten he olivat syöneet sängyn ja saaneet siitä vatsansa kipeäksi, oltuaan sitä ennen kaksikymmentäneljä tuntia nälissään. Oljet pyyhkäistiin luudalla nurkkaan ja vuode käännettiin aina iltaisin, eihän se ollut sen siivottomampaa kuin muukaan.

Olkiruvon päällä makasi Gervaise täysin puettuna käppyrässä, kuin koira; jalat koukussa rääsyisen alushameen alla, pysyäkseen lämpimänä. Hänen siinä värjöttäessään yhdessä mykkyrässä, silmät selkosen selällään, pyöri hänen päässään ajatuksia, jotka sinä päivänä eivät olleet hauskinta lajia. Eikös hitto! Ei sitä, piru vieköön, voinut kauvempaa elää tällä tavoin syömättä! Hän ei tietänyt enään nälästään mitään; mutta hänellä oli mahassa aivan kuin lyijyä, kun taas pääkoppa tuntui hänestä tyhjältä. Ei hän tämän lokeronsa nurkista tietenkään löytänyt mitään ilon aihetta. Se oli nyt kuin koirankoppi; eivät vinttikoiratkaan, jotka juoksentelevat kadulla loimi selässä, olisi asuneet siellä edes muodon vuoksi. Hän katseli kalpeilla silmillään paljaita seinäiä. Aikoja sitten oli kaikki mennyt tätilään. Jäljelle oli jäänyt piironki, pöytä ja tuoli; mutta piirongistakin oli marmorilevy ja laatikot haihtuneet samaa tietä kuin puusänkykin. Ei tulipalokaan olisi voinut tehdä puhtaampaa jälkeä, pikku koristeet olivat huvenneet, kahdentoista francin taskukellosta aina perhevalokuviin saakka, joiden puitteet eräs vähittäismyyjätär oli ostanut; tämän myyjättären kanssa voi oikein hyvin tulla toimeen, ja sentähden kantoi Gervaise hänen luokseen paistinpannun, silitysraudan ja kamman ja sai häneltä viisi, kolme tai kaksi sousta aina tavaran laadun mukaan; näillä rahoilla hän sitten osti palan leipää kotiin. Nyt ei enään ollut muuta jäljellä kuin rikkonaiset kynttiläsakset, joista myyjätär ei tahtonut maksaa hänelle yhtään sousta. Jos hän olisi tiennyt, kenelle voisi myödä rikat, pölyn ja lian, niin hän olisi tuossa paikassa avannut puodin, sillä huone oli aika likainen! Hän ei huomannut muuta kuin hämähäkin verkkoja nurkissa, ja hämähäkin verkot taitavat olla hyviä haavankääreiksi, mutta ei ole vielä olemassa sellaista

tukku-kauppiasta, joka niitä ostaisi. Silloin hän käänsi päätään, heitti kaikki kaupanteon toiveet, käpristyi vielä enemmän kokoon olkipatjalleen ja katseli mieluummin ulos, kuinka taivas oli lumesta raskaana ja päivä pimeä, niin että se jääteli häneltä luut ja ytimen.

Kuinka paljon vastoinkäymisiä hänellä olikaan! Mitä hyötyä oli siitä, että hän kiihottui ja rasitti niin paljon aivojaan? Jos hän edes olisi voinut nukkua! Mutta hänen päässään oli yhtä sekava kihinä ja vilinä kuin nurkkakapakassa. Herra Marescot, talon isäntä, oli itse tullut edellisenä iltana ja uhannut ajaa heidät pois talostaan, jolleivät viikon sisään maksaisi hyyryään kahdelta viimeiseltä neljännekseltä. Sai ajaa! Ei katukiviyksellä varmaankaan ollut pahempi olla! Tuollainen päällystakkiin puettu lurjus, villasormikkaat kädessä, tuli puhumaan heille hyyrymaksusta, aivan kuin heillä olisi ollut jossakin paikassa säästöjä kätkössä! Hitto soikoon! Silloinhan Gervaise olisi aluksi ottanut jotakin märkää huulilleen mieluummin kuin antanut kurkkunsa ruuan puutteessa kuristua kokoon! Niin, hänestä oli tämä möhömaha liian inhottava, hän halveksi häntä sydämensä pohjasta! Samallinen raakalainen oli Coupeaukin, joka kotiin tultuaan aina ensi töikseen antoi hänelle selkään. Gervaise toivoi hänet samaan paikkaan kuin talon isännänkin. Tähän aikaan se paikka mahtoi olla hiivatin tilava, koska hän mätti sinne kaikki ihmiset, tahtoessaan päästä erilleen koko tästä matoisesta maailmasta. Gervaisesta tuli oikea nyrkiniskujen varastopaikka. Coupeaulla oli patukka, jota hän sanoi viuhkakseen; ja kun hän leyhytteli eukkoa niin kyllä kelpasi katsella: hiki valui akalta virtanaan, aivan kuin hän olisi noussut järvestä. Mutta hän ei enään ottanutkaan iskuja tyynenä vastaan, vaan puri ja kynsi. Silloin siinä annettiin toinen toiselleen keppiä, niin ettei ruokakaan tahtonut maistaa. Mutta lopuksi hän oli välittämättä selkësaunoista niinkuin kaikesta muustakin. Coupeau sai viettää vapaamaanantaitaan vaikka kokonaisia viikkoja, vetelehtiä kuukausimääriä, tulla kotiin sikahumalassa ja lyödä hänet puolikuoliaaksi, hän oli tottunut siihen ja piti sitä vain kiusallisena, ei sen pahempana. Ja silloin olisi Gervaise suonut hänen joutuvan takimmaiseen helvettiin, ihan takimmaiseen! Helvettiin semmoinen sika, helvettiin Lorilleux'läiset, Bochelaiset ja Poissonilaiset, sinne jouti koko häntä halveksiva kortteli! Koko Pariisi meni samaa tietä, hän työnsi sen sinne perin halveksivalla kädenliikkeellä, tuntien tyydytystä, saadessaan sille siten kostetuksi.

Pahaksi onneksi ei ole vielä voitu oppia olemaan syömättä, vaikka sitä muutoin tottuukin kaikkeen. Tämä olikin ainoa seikka, joka harmitti Gervaiseä. Hän ei välittänyt siitä mitään, että oli joutunut vihon viimeiseksi, vaipunut katuojan pohjaan saakka, ja että ihmiset pyyhkivät vaatteitaan, kun hän kulki heitä läheltäkään. Tuollaisista ilkeyksistä hän ei ollut millänsäkään, mutta nälkä kurni herkeämättä hänen suolissaan. Herkkupalloille hän oli sanonut hyvästit, hän oli alentunut iskemään hampaansa kaikkeen, mitä vain löysi. Juhlapäivinä hän osti tähän aikaan lihanjätteitä neljästä sousta naulan eräältä teurastajalta, joka ei viitsinyt enää nähdä niitä lautasella pilaantumassa ja mustumassa: hän pani niihin lisäksi ruukullisen perunoita ja sekotti ne sitten pannun pohjalla. Tai sitten hän muhensi häränsydämen, joka oli hänestä sellaista herkkua, että se pani hänet nuoleskelemaan huuliaan. Toisinaan taas, kun hänellä oli viiniä, niin hän kasteli siihen leivänkakun ja söi murumaitoa. Ei hänellä enää ollut varaa tuhлата usein kahta sousta maksalaatikoon tai ostaa kappaa valkeita omenia tai neljännesnaulaa kuivia papuja jotka hän söi liemineen päivineen; ne olivat liian kalliita herkuja. Tavallisesti hän eli ruuan jätteistä; pimeistä nurkkaravintoloista hän sai yhdellä soulla kokonaisia kasoja kalanruotia, joiden seassa oli pilaantuneen paistin tähteitä. Hän vajosi vielä syvemmälle, kerjäksi eräältä armeliaalta ravintoloitsijalta leipäpalasia, joita vieraat olivat jättäneet lautaselle, ja keitti niistä lientä, antaen niiden hiljaksen kiehua jonkun naapurin tulella niin kauvan kuin sai. Sellaisina aamuina, jolloin hänellä oli kova nälkä, hän meni koirien seurassa kuljeskelemaan ja katselemaan kauppiaitten ovien edustalle ennen kadunlakasijoiden tuloa; sieltä hän väliin sai rikkaiden herkuja, mätiä melooneja, pilaantuneita makrilleja ja kotletteja, joita hän tutki tarkalleen, ettei niissä vain ollut matoja. Niin, niin pitkälle hän oli siis jo mennyt; tällöisen ajattelemisenkin tuntuu arkasuisista vastenmieliseltä; mutta saisimmepä nähdä, tokko arkasuisetkaan tekisivät ähmää vatsalleen, jos eivät kolmeen päivään olisi syöneet mitään; kyllä he asettuisivat kontalleen ja söisivät rikkaläjistä niinkuin heidän toverinsakin. Voi! tuossa niin kultaisessa ja loistavassa suuressa Pariisissa kuolevat köyhät kurjuuteen, tyhjäät sisälmykset huutavat nälästä, joka panee heidät raatelevien petojen tavoin iskemään kalisevat hampaansa mihin törkyyn tahansa. Ja Gervaise kun oli saanut ennen syödä mahamäärin rasvaista hanhea! Nyt häneltä sellaiset herkut menivät sivu suun ja hän sai nuolla näppiään. Eräänä päivänä, kun Coupeau oli näpistänyt häneltä kaksi ruokalippua myödykseen ne ja juodakseen rahat, Gervaise nälissään ja raivostuneena tuon leipäpalasen varastamisesta oli lyödä hänet kuoliaaksi kihvelillä.

Katsellessaan raskasta taivasta hän nukkui kuitenkin vihdoinkin vähäksi aikaa tuskalliseen uneen. Pakkanen nipisteli häntä niin kovasti, että hän unissaan luuli raskaan lumipilven halkeavan päällensä. Äkkiä hän sai niin ankaran puistatuskohtauksen, että hän hädissään kavahti pystyyn täysin hereillä. Hyvä Jumala! oliko hän kuolemaisillaan? Vapisten ja kauhistuneena hän huomasi, että oli vielä hämärä. Eikö yö sitten tulisikaan? Kuinka aika tuntuu pitkältä kun maha on tyhjänä! Hänen vatsansakin heräsi häntä kiduttamaan. Hän vaipui tuolille pää kumarassa ja kädet reisien välissä, että tuntuisi lämpimämmältä, ja suunnitteli jo, mitä ostaisi päivälliseksi, kun Coupeau toisi rahat kotiin: leivän, litran viiniä ja kaksi annosta sipulilla höystettyjä sisälmyksiä. Ukko Bazougen käkikello löi kolme. Kello oli

vasta kolme. Silloin hän rupesi itkemään. Ei hän ikinä jaksaisi odottaa seitsemään asti. Hän heilutteli koko ruumistaan, huojui kuin pieni tyttö, joka tuudittaa suuret surunsa nukuksiin, kaksinkerroin käpertyneenä, kouristaen vatsaansa kokoon, ettei enään tuntisi mitään tuskaa. Helpompi on kestää synnytyksen kuin nälän tuskia! Ja raivostuneena siitä, ettei saanut mitään lievitystä, hän nousi ylös ja alkoi kävellä edestakaisin huoneessa, toivoen saavansa nukutetuksi nälkänsä aivan kuin lapsen sylissä kantamalla. Puolen tuntia hän kulki tyhjässä huoneessaan nurkasta nurkkaan. Sitten hän äkkiä pysähtyi tuijottavin silmin. Se oli heidän oma syynsä, saivat sanoa mitä tahtoivat, hän nuolisi heidän jalkojaan, jos he sitä pyytäisivät, mutta nyt hän lähti lainaamaan kymmentä souta Lorilleux'läisiltä.

Talven aikaan lainailivat nälkäkurjet talon tässä porraskäytävässä, n.s. ryysyläisten porraskäytävässä, toinen toiseltaan alinomaa kymmenen souta ja kaksikymmentä souta tai toimittivat toisilleen pikku palveluksia. Mutta mieluummin he tahtoivat kuolla kuin kääntyä Lorilleux'läisten puoleen, sillä tiedettiin, ettei heiltä pennit hevillä hellinnee. Menemällä kolkuttamaan heidän ovelleen, hän osotti suurta rohkeutta, mutta käytävässä häntä pelotti niin, että hän tunsu samaa äkillistä lievitystä kuin sairaat soittaessaan hammaslääkärin ovikelloa.

— Sisään! huusi ketjuntekijä terävällä äänellä.

Kuinka siellä tuntui hyvältä! Tuli loimusi ahjossa ja valaisi ahtaan verstaan valkealla liekillään, rouva Lorilleux'n pannessa kultalankakerää uudelleen hehkumaan. Lorilleux hikoili kuumuudesta työpöytänsä ääressä istuen juottamassa renkaita yhteen juottoputken päällä. Ja kuinka hyvältä siellä haisi! Kaalikeitto porisi hiljalleen liedellä ja nostatti höyryä, joka käänsi Gervaisen mieltä ja sai hänet melkein pyörtymään.

— Kas, tähän se olette! murisi rouva Lorilleux, pyytämättä häntä edes istuutumaan. Mitä teillä on asiaa?

Gervaise ei vastannut. Sillä viikolla hän ei ollut kovin huonoissa väleissä Lorilleux'läisten kanssa. Mutta kun hän yritti pyytää kymmentä souta lainaksi, niin sanat takertuivat hänen kurkkuunsa, sillä hän huomasi juuri silloin Bochen istuvan neliskulmaisen uunin vieressä juoruamassa. Tuo raato näytti antavan palttua koko maailmalle! Hän nauroi sillä tavalla, että suunaukko muodosti hyvin pienen ympyrän, ja posket niin pullollaan, että ne peittivät hänen nenänsä.

— Mitä teillä on asiaa? toisti Lorilleux.

— Ettekö ole nähneet Coupeauta? sai Gervaise vihdoon änkytetyksi. Luulin hänen olevan täällä.

Ketjuntekijät ja portinvartija virnottivat. Eivät he tietenkään olleet nähneet Coupeauta. Eivät he tarjonneet niin monta naukkua, että Coupeau olisi viitsinyt tulla heitä tervehtimään. Gervaise ponnisteli voimiaan ja änkytti taas:

— Hän lupasi niin varmaan tulla kotiin... Niin, hänen pitäisi tuoda rahaa minulle... Ja kun minä nyt välttämättä tarvitseisin jotakin...

Syvä hiljaisuus vallitsi. Rouva Lorilleux lietsoi kovasti ahjon tulta, Lorilleux'llä oli nenä kiinni ketjunpäässä, joka piteni hänen sormissaan pitenemistään, kun taas Boche yhä nauroi kuin täysi kuu, suunaukko niin pyöreänä, että halutti pistää siihen sormensa saadakseen tietää, miltä siellä tuntui.

— Jos minulla olisi edes kymmenen souta, huokasi Gervaise hiljaisella äänellä.

Vaitioloa jatkui.

— Ettekö voisi lainata minulle kymmentä souta?... Toisin ne teille takaisin jo tänä iltana!

Rouva Lorilleux kääntyi ja katseli häneen terävästi. Vai luuli se tuo kupinnuolija saavansa heitä vedetyksi nenästä. Tänään hän pyysi heiltä kymmentä souta, huomenna jo kahtakymmentä, eikä sitten enää olisi syytä mankumasta heretäkkään. Ei, ei, siitä ei tullut mitään. Huomenna, jos on hyvä sää!

— Mutta, rakas ystävä, huusi hän, tiedättehän ettei meillä ole rahaa! Katsokaa itse, tuossa on minun taskunvuorini... Voitte kääntää meiltä kaikki taskut nurin... Tietysti minä mielelläni antaisin...

— Kyllähän sitä mielellään antaisi, murahti Lorilleux; mutta kun ei voi, niin ei voi.

Gervaise nyökkäsi hyvin nöyränä päätään. Kumminkaan hän ei lähtenyt pois, hän vilkaisi salaa kultaan, seinällä riippuviin kultalankakääröihin, kultalankaan, jota rouva Lorilleux veti langanvetoraudan läpi, minkä vain riitti voimia hänen lyhykäisissä käsivarsissaan, ja kultarengaskasaan, joka suureni Lorilleux'n luseivissa sormissa. Ja Gervaise ajatteli, että pieni patkä tuota kirottua mustahkoa metallia olisi riittänyt hänelle hyvän päivällisen saantiin. Niin likainen kuin

verstas sinä päivänä olikin raudanromuineen, kivihiilenpölyineen ja pahalle haisevina öljysakkoineen, näytti, se Gervaisesta loistavan rikkauksista, ikäänkuin rahanvaihtajan puoti. Sentähden hän uskalsikin toistaa hiljaa:

— Toisin ne teille takaisin... Toisin ne aivan varmaan teille takaisin... Kymmenen souta, mitä se nyt haittaisi teitä?

Hänen sydämensä oli pakahtumaisillaan, kun ei tahtonut sanoa heille, että oli edellisenä iltana pannut maata tyhjin vatsoin. Sitten hän tunsu aivan kuin jalkojensa katkeavan, pelkäsi kyyneliin heltyvänsä ja änkytti vielä:

— Olisitte niin kilttejä... Ette voi aavistaa... Niin, niin pitkällä minä olen, hyvä Jumala, niin pitkällä minä olen!...

Silloin Lorilleux'läiset nyrpistivät huuliaan ja katselivat hetken aikaa toisiinsa merkitsevästi. Nilkuttaja kerjäili siis nykyään! No niin, mitta oli täysi! Mutta he eivät pitäneet tuollaisesta! Jos he olisivat tienneet tämän, niin he olisivat telkeytyneet sisään, sillä täytyy aina olla varuillaan kerjäläisten suhteen, jotka tunkeutuvat asuntoihin kaikenmoisilla tekosyillä ja hiipivät sitten tiehensä, vieden muassaan kallisarvoisia esineitä. Sitä suuremmalla syyllä täytyi Lorilleux'läisten olla varuillaan, kun heidän kotonaan oli, mitä varastaa; voi levittää sormensa vaikka mihin kohtaan, niin menee kolmekymmentä ja neljäkymmentä francia, kun vain puristaa käden nyrkiksi. Jo useita kertoja he olivat epäilleet, nähdessään Gervaisen naaman niin omituisena, kun hän asettui kultaan tarkastamaan. Mutta tällä kertaa he aikoivat pitää häntä silmällä. Ja kun hän lähestyi heitä vielä enemmän, astuen jalallaan puuristikolle, niin ketjuntekijä huusi hänelle tylästi, vastaamatta enään hänen pyyntöönsä:

— Kuulkaahan! Varokaahan vähän, viette vielä tuolla pelillä kullansiruja anturoissanne... Olisi todellakin luullut teidän voidelleen ne rasvalla, että paremmin tarttuisi.

Gervaise peräytyi verkalleen. Hän nojasi hetkiseksi hyllyä vasten, ja nähdessään rouva Lorilleux'n tarkastavan hänen käsiään, hän levitti ne auki ja näytti ne hänelle, sanoen pehmeällä äänellään, vihastumatta, aivan kuin langennut vaimo, joka ottaa vastaan mitä tahansa:

— Minä en ole ottanut mitään, tuossa näette.

Ja hän lähti pois, sillä kaalikeiton väkevä haju ja verstaan suloinen lämpö tekivät hänet liian kipeäksi.

Lorilleux'läiset eivät suinkaan aikoneet pidättää häntä! Hauskaa matkaa vain, he eivät, piru vieköön, enään aukaisisi oveaan hänelle. He olivat tarpeekseen nähneet hänen naamaansa, eivätkä halunneet tietää toisten kurjuudesta mitään, varsinkin kun tämä kurjuus oli ansaittua. Ja istuessaan selkä kenossa lämpimässä huoneessaan, jossa heitä oli mainio keitto odottamassa, he antautuivat kokonaan itsekkään nautinnon valtaan. Bochekin pöyhenteli itseään ja pullisti vielä enemmän poskiaan, niin että hänen naurunsa alkoi jo näyttää sopimattomalta. Kaikki huomasivat saaneensa tarpeeksi kosta Nilkuttajan entisestä rehentelemisestä, sinisestä puodista, syömingeistä ja kaikesta muustakin. Se oli hänelle aivan oikein, siinä nähtiin, mihin herkkutelu vei! Hiiteen kaikki herkkusuut, laiskimukset ja kevytmieliset elävät!

— Mitä viisautta tuo oli olevinaan? tulee tänne kerjäämään kymmenen soun kolikoita! huudahti rouva Lorilleux, heti kun Gervaise oli sulkenut oven. Mutta siitä ei tule mitään, että minä lainaisin hänelle kymmentä souta, tuossa paikassa hän menisi ottamaan niillä naukkuja kaulaansa!

Käytävässä Gervaise selkä kumarassa veteli jalkojaan verkalleen perässään. Kun hän tuli ovelle, ei hän astunut sisään, sillä hänen huoneensa herätti hänessä pelkoa. Mieluummin hän voisi mennä ulos kävelemään, siitä hän tulisi lämpimämmäksi ja rauhottuisi. Ohi mennessään hän kurotti kaulaansa ukko Bru'n komeroon portaitten alle; siinäkin oli mies, jolle ruoka olisi tainnut maittaa, sillä kolme päivää hänen oli vastoin tahtoaan täytynyt paastota; mutta ukko Bru ei ollut kotona, hänen komeronsa oli tyhjä, ja Gervaise tuli kateelliseksi ajatellessaan, että hänet ehkä oli kutsuttu jonnekin. Kun hän sitten tuli Bijardilaisten ovelle, niin hän kuuli valitushuutoja ja astui sisään, kun avainkin vielä oli ovelle,

— Mikä täällä on hätänä? kysyi hän.

Huone oli hyvin siisti. Saattoi kyllä nähdä, että Lalie vielä samana aamuna oli lakaissut ja järjestänyt huonekalut. Vaikka kurjuus lähettikin sinne henkäyksiään parhaansa mukaan, vei vaaterievut talosta pois ja levitteli sinne rikkoja, niin Lalie tuli heti perästä puhdistamaan ja siistimään kaikkea. Vaikkei hänen kotinsa ollutkaan rikas, niin huomasi kuitenkin kaikesta, että taloa hoidettiin huolellisesti. Sinä päivänä hänen molemmat lapsensa, Henriette ja Jules, olivat löytäneet vanhoja kuvia, joita he leikkelivät irti kaikessa rauhassa huoneen nurkassa. Mutta Gervaise aivan ällistyi nähdessään Lalien hyvin kalpeana lepäävän kapealla hihnavuoteellaan, lakana leukaan asti vedettynä. Lalie makaamassa! Silloin hän mahtoi olla hyvin kipeä!

— Mikä teitä vaivaa? toisti Gervaise levottomana.

Lalie ei enää valittanut. Hän aukasi hitaasti valkeat silmäluomensa ja koetti nauraa kuumeväristyksen kouristamilla huulillaan.

— Ei minua vaivaa mikään, huokasi hän hyvin hiljaa, ei kerrassaan mikään.

Ummistaen silmänsä hän jatkoi vaivaloisesti:

— Olen ollut hyvin väsynyt kaikkina näinä päivinä, ja nyt minä laiskottelen ja lellittelen itseäni, kuten näette.

Mutta hänen nukkemaiset kasvonsa, jotka olivat täynnä harmahtavia täpliä, saivat sellaisen äärimmäisen tuskan ilmeen, että Gervaise, unhottaen oman kuolinkamppailunsa, pani kätensä ristiin ja vaipui polvilleen hänen viereensä. Kuukauden ajan hän oli huomannut, kuinka Lalie kulkiessaan piti kiinni seinistä ja oli aivan kaksin kerroin käpertynyt yskästä, joka muistutti kuolinkellojen soittoa. Tyttö ei tahtonut voida enään yskiäkään. Häntä vain nikotti, ja verta valui hänen suupielistään.

— Minkäs minä sille mahdan, etten ole oikein hyvissä voimissa, huokasi hän ikäänkuin lohduitukseksen. Olen koettanut pysytellä pystyssä ja siivoilla täällä vähäsen... Eikös täällä näytä jotakuinkin siistiltä?... Aioin juuri ruveta ikkunoita pyyhkimään, mutta jalat pettivät. Voi kuinka hassua se on! Mutta kun voimat on lopussa, niin täytyy ruveta selälleen.

Hän keskeytti puheensa sanoakseen:

— Katsokaapas vähän minun lapsiani, etteivät leikkaa sormiaan saksilla.

Sitten hän vaikenä vapisten, kun kuuli raskaita askeleita porraskäytävästä. Ukko Bijard paiskasi kovasti oven selälleen. Hän oli tavallisuuden mukaan saanut pullosta päähänsä ja hänen silmissään leimusi viinan synnyttämä villiys. Kun hän huomasi Lalien olevan makuulla, niin hän takoi reisiänsä irvistellen, otti pitkän piiskan seinältä ja ulvoi:

— Herra Jumala, tämä on jo liikaa! tästähän jo voi nauraa kuollakseen!... Kaikki lehmät tässä panevat olille maata keskellä päivää!... Aiotko tehdä minusta pilaa, sen kirottu laiskuri?... No, pystyyn nyt, pian!

Hän läiskäytti jo piiskaansa sängyn päällä. Mutta tyttö sanoi rukoillen:

— Ei, isä kulta, minä pyydän, älä lyö... Olen varma siitä, että kadut perästäpäin... Älä lyö.

— Pääsetkö siitä jalkeille, ulvoi hän vielä kovemmin, tai minä kutkutan vähän kylkiäsi!... Pääsetkö siitä jalkeille, helvetin luuska!

Silloin Lalie sanoi lempeästi:

— Katsos, minä en voi nousta... Olen kuolemaisillani.

Gervaise oli syöksynyt Bijardin päälle ja temmaissut häneltä piiskan kädestä. Tämä jäi hölmistyneenä seisomaan hihnavuoteen ääreen. Mitä tuo letukka tuossa höpisi? Kuinka voisi kuolla noin nuorena, kun ei edes ole ollut sairaanakaan! Hän teeskenteli vain, jotta häntä lelliteltäisiin! Vai niin! Mutta kyllä hän aikoi ottaa selkoa, puhuiko hän totta!

— Saatpa nähdä, se on täyttä totta, jatkoi Lalie. Olen parhaani mukaan koetellut pitää kurjuutta loitolla tästä talosta... Ole nyt kiltti, isä kulta, ja heitä minulle hyvästit.

Bijard väenteli nenäänsä eikä tiennyt oikein mitä uskoa. Olihan totta, että Lalien naama oli vähän oudon näköinen, pitkulainen ja vakava kuin aikaihmissen. Kuolonhenkäys, joka kulki huoneen läpi, sai isän pään selviämään. Hän loi katseen ympärilleen, ikäänkuin olisi herännyt pitkästä unesta, huomasi kodin olevan kunnossa ja molempien lasten, jotka par'aikaa leikkivät ja nauroivat, olevan pestyinä. Ja hän kaatui tuolille änkyttäen:

— Meidän pikku äitimme, meidän pikku äitimme...

Muuta hän ei saanut sanotuksi, mutta se tuntui jo hyvin hellältä Laliesta, jota ei koskaan oltu sellaisella pilattu. Hän lohduutti isäänsä. Varsinkin tuntui hänestä ikävältä eritä näin täältä, ennenkuin oli saanut lapset täysikasvuiksi. Isä kai pitäisi heistä huolta? Hän antoi hänelle sammuvalla äänellään yksityiskohtaisia neuvoja siitä, millä tavoin hänen pitäisi hoitaa heitä ja pitää heitä puhtaana. Humalan höyryt nousivat uudestaan ukko Bijard'in päähän ja pimittivät hänen järkensä. Silmät pyöreinä hän katseli tyttärensä hengenlähtöä. Se pani jotakin liikkumaan hänen aivoissaan, mutta hän ei voinut saada mistään tolkkua ja häneltä oli kyynelähteet niin tyyten kuivuneet, ettei hän voinut itkeäkään.

— Kuulehan vielä vähän, sanoi Lalie hetken vaitiolon jälkeen. Me olemme leipurille velkaa neljä francia ja seitsemän souta; ne on maksettavat... Rouva Gaudronilla on lainassa yksi meidän silytsraudoistamme, joka sinun on vaadittava häneltä takaisin... Keittoa en ole voinut laittaa täksi illaksi, mutta leipää on vielä vähän jäljellä ja perunoita, joita voit lämmittää.

Viimeiseen korahdukseen asti piti tuo pieni tyttö raukka aivan kuin äiti huolta koko perheestään. Siinä oli tyttö sellainen, joka ei varmaankaan ollut korvattavissa! Hän kuoli siitä, että hänellä noin nuorena oli ollut järkeä yhtä paljon kuin äidillä konsanaan, mutta rinta vielä liian heikko ja ahdas, jotta siihen olisi voinut mahtua niin laajan äitiyden tunne. Tämän aarteen kadottamisesta hänen petomainen isänsä sai syyttää itseään. Ensin hän oli potkaissut äidin kuoliaaksi, ja nytkö hän oli pahoinpitelyllään riistänyt hengen tyttäreltäänkin! Kun nämä hänen molemmat hyvät enkelinsä olivat joutuneet maan mustaan multa, ei hänellä enää ollut edessä muuta kuin kuolla johonkin maantieojaan, kuin mikäkin juoksukoira.

Sillä välin koetti Gervaise hillitä itseään nyyhkytyksiin puhkeamasta. Hän ojensi kätensä ja olisi halunnut lievittää tytön tuskia, ja kun lakanariepu juuri oli liukumaisillaan lattialle, niin hän aikoi nostaa sen ylös ja korjailla vuodetta. Silloin tulivat kuolevan hennot jäsenraukat näkyviin. Herra isä! mikä kurja ja sääliä herättävä näky se oli! Kivetkin olisivat siitä hertyneet itkemään. Lalie oli aivan alaston, pieni alusröijyn repale riippui vain olkapäillä paidan sijasta; niin, aivan alaston hän oli, verinen ja kärsivän näköinen kuin marttyyri. Hänessä ei ollut enää lainkaan lihaa, luut vain pyrkivät nahkaa puhkaisemaan. Sivulla kulki reisiin asti kapeita sinipunervia juovia, aivan selviä piiskan jälkiä. Vasemman käsivarren ympärillä oli sininen rengas, ikäänkuin tämä niin hento jäsen, joka ei ollut tulitikkua paksumpi, olisi ollut ruuvipenkissä puristuksissa. Oikeassa sääressä näkyi repeämä, joka ei ollut mennyt aivan umpeen; se oli jokin ärtyisä haava, joka aukeni aina aamuisin, kun hän liehui talousaskareissa. Päästä jalkoihin asti oli hän kauttaaltaan musta. Voi tuota viattoman pienokaisen rääkkääjää, voi niitä raskaita miehen käsiä, jotka musersivat tämän hennon, rakastavaisen lapsen! Kuinka julmaa, että näin heikon olennon täytyi sortua sellaisen ristin alle! Monet kuoliaaksi ruoskitut pyhimyksetkään, joita kirkoissa rukoillaan, eivät ole näin puhtaan viattomia. Gervaise oli uudestaan polvistunut; hän ei enää ajatellutkaan nostaa lakanata, sillä hän oli aivan kauhistuneena peräytynyt nähdessään tämän sanomatonta sääliä herättävän olennon sängyn pohjalle painautuneena; ja hän koetti vapisevilla huulillaan saada joitakin rukouksia sanotuksi.

— Rouva Coupeau, kuiskasi tyttö, pyytäisin teitä...

Liian lyhyillä käsivarsillaan hän koetti kainosti vetää lakanata päällensä, sillä häntä hävetti, kun isänsä näki hänet alastomana. Bijard'in tylsistyneet silmät tuijottivat yhä ruumiiseen, jonka viheliäisyys oli hänen työtään, ja hän pyöritteli päätään hitaasti kuin eläin, joka on oloonsa ikävystynyt.

Peitettyään Lalien, ei Gervaise voinut jäädä sinne kauemmaksi. Kuolevan voimat heikontuivat yhä enemmän; hän ei enään puhunut mitään, mutta hänen silmissään oli yhä vieläkin entinen synkän surullinen katse, aivan kuin nöyrällä ja haaveilevalla pikkutyöllä, ja tämän katseensa hän kiinnitti molempiin lapsiinsa, jotka paraikaa leikkelivät paperikuvia. Huone peittyi hämärään. Bijard hautoi humalaansa. Hän oli liian tylsä tietääkseen mitään kuolonkampailusta. Ei, ei! Elämä oli liian kauheata! Voi kuinka kurjaa, kuinka kurjaa! Ja Gervaise lähti pois, kulki portaita alas, tietämättä mitä teki, pää sekavana ja niin syvän inhon valtaamana, että hän mielellään olisi heittäytynyt pitkälle omnibussin pyörien alle, päästäkseen tästä kaikesta.

Juostessaan siinä ja nuristessaan kirottua kohtaloansa vastaan, hän huomasi joutuneensa talon edustalle, jossa Coupeau sanoi työskentelevänsä. Hänen jalkansa olivat vieneet hänet sinne, ja hänen vatsansa alkoi uudelleen laulaa nälän valitusvirttä, jossa oli yhdeksänkymmentä värssyä ja jonka hän osasi ulkoa. Tällä tavalla hän saisi käsiinsä rahat ja saisi tehdyksi ostoksiaan, jos saisi Coupeaun kynsiinsä tämän tullessa työstä. Vähän aikaa hän saisi odottaa, mutta sen hän kyllä jaksaisi vielä sulattaa, koska kerran oli edellisestä päivästä saakka tullut toimeen imeksimällä vain peukaloitaan.

Tämä talo oli Charbonnière- ja Chartres-kadun kulmauksessa, kurjan aukealla paikalla, johon tuuli puhalsi joka ilmansuunnalta. Hitto soikoon! ei siellä tuntunut lämpimältä katuja mittaillessa. Jos edes olisi ollut turkit päällä! Taivas oli yhä edelleen ikävän harmaan värinen ja lumi, jota oli kokoontunut pilviin, peitti koko korttelia kuin mikäkin jäämyssy. Ei hiutalettakaan satanut, mutta ilmassa vallitsi syvä hiljaisuus, joka ennusti Pariisille täydellistä naamiaispukua, sievää, valkeata, uuden uutukaista tanssileninkiä. Gervaise nosti nenänsä pystyyn ja rukoili hyvää Jumalaa, ettei hän vielä laskisi villaansa putoamaan. Hän tömisteli jalkojaan, kurkisti vastapäätä olevaan höystekauppaan, ja kääntyi sitte sieltä pois, koska hänestä oli tarpeetonta kiihottaa nälkäänsä edeltäpäin. Kadunkulmauksessa ei ollut mitään, mikä olisi voinut mieltä ilahduttaa. Muutamia kaulaliinoinhin kääriytyneitä kulkijoita kiiti kovaa kyytiä ohi, sillä eihän sitä tietenkään kävele huvikseen, kun pakkasen puristaa peräpakaroita. Gervaise huomasi kuitenkin viisi tai kuusi vaimoa vartioimassa kuten hänkin levyseppämestarin porttia; ne olivat myöskin onnettomia vaimoja, jotka vaanivat miestensä palkkarahoja, estääkseen niitä hupenemasta

viinikauppiaan taskuihin. Yksi heistä oli pitkä ja laiha kuin santarmi; hän oli painautunut aivan seinää vasten ja oli valmis hyppäämään miehensä kimppuun takaapäin. Toinen oli pieni, aivan musta, nöyrän ja hennon näköinen; hän käveli viertotien toisella puolella. Kolmas oli aika hompsa; hän oli tuonut muassaan molemmat kakaransa, jotka värisivät ja itkivät, kun hän heitä työnteli oikeaan ja vasempaan. Sekä Gervaise että hänen ammattitoverinsa kulkivat edestakaisin, vilkaisten salaa toisiinsa, mutta sanomatta sanaakaan. Tämä kohtaaminen oli todellakin helvetin hauskaa! Ei heidän tarvinnut solmia tuttavuutta keskenään, saadakseen tietää toistensa osoitteita. He asuivat kaikki samalla Kurjalan kadulla. Puistatti vielä enemmän, kun näki heidän äänettöminä jalkojaan tömistellen kulkevan toistensa ohi tuossa kamalassa tammikuun pakkasessa.

Mutta ei niin ristisielua tullut talosta. Vihdoin näkyi yksi työmies, sitten kaksi, kolme; mutta nämä olivat epäilemättä kunnan sällejä, jotka veivät palkkansa uskollisesti kotiin, sillä he puistivat päätään, nähdessään varjojen puikkivan työpajan edustalla. Pitkä riuku painautui vielä enemmän portinpieltä vasten; ja yht'äkkiä hän syöksyi pienen kalvakan miehen kimppuun, joka ei ehtinyt muuta kuin kurottua kaulansa ovesta. Temppu oli pian tehty! Eukko tutki häneltä kaikki paikat ja korjasi rahat omaan talteensa. Siinä seisoivat sitten miehet tyhjin kukkaroin; hänelle ei jäänyt äyriäkään, millä olisi voinut saada naukun! Silloin pieni mies suuttuneena ja epätoivoissaan lähti santarminsa perästä ja keitti hiirille saunavettä aivankuin lapsi. Työmiehiä tuli yhä edelleen talosta. Kun tanakka muori molempien kakaroittensa kanssa oli tullut lähemmäksi, niin kääntyi eräs kookas, tummaverinen koiranhammas hänet huomattuaan kiireesti ovelta hänen miestään varottamaan; ja kun tämä tulla tepasteli ulos, oli hän piilottanut yhden viidenfrancin kappaleen, yhden sievosen uuden uutukaisen sadan soun kolikon kumpaankin kenkäänsä. Hän otti toisen muoskistaan syliinsä ja lähti kulkemaan pois päin, valehdellen kaikenmoista eukolleen, joka torui häntä. Siellä oli veitikoita, jotka hyppäsivät kadulle yhdellä harppauksella, kun heillä oli niin kiire päästä toverien kanssa ryypiskelemään kahden viikon palkkaansa. Siinä oli myöskin synkän ja ränsistyneen näköisiä työmiehiä; he olivat olleet työssä vain kolme tai neljä päivää kahden viikon sijasta ja nyt puristivat palkkaansa kourassaan, haukkuen itseään vetelyksiksi ja vanhojen juopon valoja. Mutta kaikkein surullisinta oli tuon pienen, tummaverisen, nöyrän ja hennon vaimon tuska: hänen miehensä, kaunis nuori mies, oli livistänyt tiehensä aivan hänen nenänsä edestä ja sellaista kyytiä, että oli kaataa vaimonsa kumoon; ja tämä lähti yksinään kotiin päin kulkemaan, hoiperrellen puotirivien ohi ja itkien kaikki kyynellähteensä kuiviin.

Vihdoin olivat kaikki työmiehet kulkeneet Gervaisen ohi. Hän seisoivat aivan keskellä katua ja tähysteli portille päin. Hänestä alkoi tuntua pahalta. Kaksi työmiestä, jotka olivat jääneet muita kauvemaksi työpajaan, tuli vielä talosta, mutta Coupeauta ei vain kuulunut. Ja kun hän kysyi työmiehiltä, eikö Coupeau jo tulisi kohdakkoin, niin nämä, huomatessaan mitkä meiningit hänellä oli, vastasivat irvistellen, että toveri lähti juuri jostakin takaportista aika kyytiä Pöllöpään kanssa toimittamaan omia asioitaan. Gervaise ymmärsi yskän. Coupeau oli taaskin valehdellut, eikä Gervaisella siis enää ollut siellä mitään tekemistä! Silloin hän alkoi hitaasti kulkea Charbonnière-katua alaspäin, vetäen läntistyneitä kenkiään perässään. Hänen päivällisensä riensi aika kyytiä hänen edellään, ja hän katseli, vilusta vavisten, kuinka se riensi eteenpäin valjuun hämäryyteen. Tällä kertaa oli kaikki lopussa. Rahaa hänellä ei ollut niin penniäkään, kaikki toivo oli mennyttä, yö ja nälkä vain oli hänellä edessä! Aivan varmaan häntä odotti kuolema tänä synkkänä yönä, joka alkoi häntä peittää verhoonsa!

Hän kulki par'aikaa raskain askelin Poissonniers-katua ylöspäin, kun hän kuuli Coupeaun äänen. Niin, tuolla hän oli *Pikku Civettessä* tarjotuttamassa Saappaalla ryyppyjä itselleen. Tuo juukelin Saapas oli tehnyt viisaasti mennessään syyskesällä toden teolla naimisiin erään naisen kanssa, joka oli jo hyvin kamalan näköinen, mutta jolla oli aika sieviä säästöjä; tämä nainen asui Martyr-kadulla, eikä siis ollut mikään laitakaupungin hylkiö. Ja kelpasipa katsoa tuota onnellista kuolevaista, Saapasta, kun hän koetteli elää herroiksi, piti käsiään housuntaskuissa, kävi hyvin puettuna ja oli hyvinvoivan näköinen. Hän oli niin lihonut, ettei häntä enään ollut tunteakaan. Toverit sanoivat, että hänen vaimonsa sai työtä tuttavapiiriinsä kuuluvalta herroilta niin paljon kuin vain tahtoi. Saadappa sellainen vaimo ja huvila maalla, niin ei enään muuta tarvitseisi elämän sulostuttamiseksi. Sen tähden Coupeau ihailien vilkaisikin Saappaaseen. Eikö sillä penteleellä ollut kultasormuskin pikkurillissään?

Gervaise laski kätensä Coupeaun olalle, juuri kun hän tuli *Pikku Civettestä*.

— Kuuleppas, tässä minä odotan... Minulla on nälkä. Eikö sinulla ole mitään siihen sanottavaa?

Mutta Coupeau tukki vähän väleen hänen suunsa.

— Jos sulla on nälkä, niin syö nyrkkisi!... Ja säästä toinen huomiseksi!

Tällaisen näytelmän hän pani toimeen ihan vain mahtaillakseen ihmisten nähden! Mitä hittoa siitä nyt maksoi tehdä niin suurta numeroa, että hän ei ollut ollut työssä; eiväthän leipurit siltä olleet lakanneet leipomasta! Luuliko Gervaise hänen olevan arkalasta kotoisin, kun tuli pelottelemaan häntä kaskuillaan.

— Tahdotko sitten, että rupean varastelemaan? kuiskasi hän käheällä äänellä.

Saapas hiveli leukaansa ja tahtoi ruveta heille sovittajaksi.

— Ei, se ei ole luvallista, sanoi hän. Mutta jos vaimo osaisi muuttaa tapojaan...

Coupeau keskeytti hänen puheensa huutaen hyvä! Niin, kyllähän vaimon pitäisi osata muuttaa tapojaan. Mutta hänen eukkonsa oli aina ollut vanha raato, laiska vetelys! Jos heidän täytyisi kuolla oljilla, niin se olisi Gervaisen syy. Sitten hän rupesi uudestaan ihailemaan Saapasta. Hän oli aika hyvinvoivan näköinen, tuo peijakas! Kuin talonomistaja konsanaan: valkea paita päällä ja siistit kengät jalassa! Perhana! semmosia ei ollut joka miehellä! Hänen akkansa näytti ainakin hyvin osaavan ohjata purttaan!

Molemmat miehet kulkivat katua alaspäin ulkobulevardille päin. Gervaise seurasi heitä. Oltuaan vähän aikaa ääneti hän alotti taas Coupeaun takana:

— Tiedäthän, että minulla on nälkä... Luotin sinuun. Kyllä sinun täytyy hankkia minulle jotakin jyrsettäväksi.

Coupeau ei vastannut, ja Gervaise toisti sydäntäsärkevän tuskallisesti:

— Eikö sinulla sitten ole mitään siihen sanottavaa.

— Mutta, herranen aika, kun minulla ei ole mitään! ulvoi hän, kääntyen Gervaiseen raivostuneena. Jätä minut rauhaan, muutoin minä lyön!

Hän kohotti jo nyrkkiään. Gervaise väistyi ja näytti tehneen jonkin päätöksen.

— Olkoon menneeksi, minä jätän sinut; kyllä minä aina löydän itselleni miehen.

Levyseppä rähähti nauruun. Hän oli ottavinaan koko asian pilan kannalta, ja yllytti häntä, olematta niinä miehinäkään. Se oli todellakin oiva tuuma! Iltaisin voisi Gervaise vielä katulyhtyjien valossa tehdä valloituksia. Jos hän saisi jonkin miehen kiinni isketyksi, niin tahtoi Coupeau suositella hänelle Kapusiinien ravintolaa; siellä oli yksityisiä huoneita, joissa voi syödä mahansa täydeltä. Ja kun Gervaise lähti vihasta kalpeana kulkemaan ulkobulevardille, huusi Coupeau hänelle vielä:

— Kuulehan, tuo minulle vähän jälkiruokaa, minä pidän tortuista... Ja jos herrallasi on liikoja vaatteita, niin pyydä häneltä vanhaa päällystakkia, että minäkin saan siitä jotakin hyötyä.

Gervaise kulki nopeasti. Hänen korvissaan soi vielä tämä pirullinen pila. Kun hän sitten huomasi olevansa yksin keskellä väkijoukkoa, hidastutti hän kulkuaan. Hän oli tehnyt vakaan päätöksen. Kyllä hänestä oli parempi tehdä näin kuin varastaa, koska hän ei tällä tavoin ainakaan tuottaisi kenellekään vahinkoa. Ei hän koskaan ollut käyttänyt muuta kuin omaa tavarataan. Epäilemättä se ei ollut oikein sopivata; mutta hänen pääkoppansa oli nyt niin sekavana, ettei hän voinut erottaa sopivata sopimattomasta; kun on nälkään kuolemaisillaan, niin ei sitä silloin rupea pitkältä filosofeeraamaan, silloin syö leipää, mistä vain saa käsiinsä. Hän oli tullut Clignancourt'in viertotielle saakka. Yö ei näyttänyt tulevankaan. Silloin hän ajan kuluksi lähti kulkemaan bulevardeja pitkin, ikäänkuin vallasnainen, joka on kävelyllä raittiissa ilmassa hankkiakseen itselleen ruokahalua.

Tähän kaupunginosaan pääsi nyt raitis tuuli joka taholta puhaltelemaan. Se alkoi siinä määrin kaunistua, että Gervaiseä oikein hävetti siellä. Magenten bulevardi, joka lähti Pariisin sydäimestä, ja Ornanon bulevardi, joka johti maalle päin, olivat puhkaisseet sen entisten etuvarustusten kohdalta ja hävittäneet koko rykämän vanhoja rakennuksia, muodostaen nyt kaksi puistokatua, joiden varrella talot vieläkin hohtivat kipsistä valkeina; mutta niiden sivuilla oli yhä edelleenkin Faubourg-Poissonnièren ja Poissonniers-kadut, jotka näiden uusien katujen kanssa muodostivat kulmauksia, katkeilivat ja kiemurtelivat kuin sekavat suolet. Jo aikoja sitten oli ulkobulevardit jo laajennettu siten, että kaupunginmuuri oli hajotettu maan tasalle; molemmilla sivuilla kulki nyt viertotie, ja keskellä oli kulkijoita varten vallikäytävä, johon oli istutettu mataloita plataaneeja neljään riviin. Siihen oli syntynyt suuri katujenristeys, mistä silmäkantamattomiin haaraantui teitä, joilla kuhisi väkeä mustanaan, joiden päät häipyivät näkyvistä nousevien rakennusten sekasortoon. Mutta korkeiden uutisrakennusten lomassa oli vielä paljon kallistuneita hökkeleitäkin pystyssä; veistoksilla koristettujen talojen välissä kulki mustia kujia ristiin ja rastiin, joiden varsilla vanhojen rähjien koko kurjuus levisi kaikkien nähtäväksi. Pariisin yhä enenevän ylellisyyden alta pilkkotti vielä etukaupungin kurjuus, rumentaen tätä uutta, niin nopeasti kohoavaa kaupungin osaa.

Eksytyään leveän katukäytävän vilinään, joka kulki mataloiden plataanien ohitse, tunsu Gervaise olevansa yksin ja hylätty. Näillä loppumattomiin ulottuvilla puistokaduilla tuntui hänen vatsansa vielä entistäänkin tyhjemmältä. Kuinka oli mahdollista, että tässä ihmisvirrassa, jossa kumminkin oli

varakastakin väkeä, ei niin ristiselukaan arvannut hänen kurjaa tilaansa eikä pistänyt kymmentä souta hänen käteensä! Niin, se oli liian suuremmoista, liian kaunista: hänen päänsä meni pyörälle ja hänen jalkansa herposivat, harmaan, äärettömän taivaankannen alla, joka painostavana levisi yli Pariisiin. Hämärä oli likaisen keltainen, niinkuin se tavallisesti aina on Pariisissa, ja katuelämä teki niin tympäisevän vaikutuksen, että olisi tehnyt mieli kuolla siihen paikkaan. Kaikki kävi epäselväksi; kauvempina olevat esineet peittyivät liian varhaiseen verhoon. Gervaise, joka oli jo väsynyt, sattui tulemaan paraaseen aikaan, nähdäkseen työmiesten palaavan kotiin työstään. Tähän aikaan hattupäät naiset ja hyvin puetut herrat, jotka asuivat uutisrakennuksissa, hukkuivat kansanjoukkoon, keskelle ihmisvirtaa, jossa kulki työpajojen turmeltuneen ilman kalventamia miehiä ja vaimoja. Magentan bulevardilla ja Faubourg-Poissonnière-kadulla käveli niitä suurissa parvissa hengästyneinä vastamäkeä noustessaan. Omnibussien ja ajopelien korviasärkevässä rätinäessä, kuormarattaitten, huonekaluvaunujen ja vankkurien välillä, jotka tyhjinä palasivat kotiin täyttä laukkaa, peittyi viertotie yhä lisääntyvään mekkojen ja puserojen vilinään. Juoksupojat palasivat kantohihnat olalla työstään. Kaksi työmiestä kulki kiireesti rinnakkain ottaen aika harppauksia, puhellen hyvin innokkaasti, huitoen käsillään ja katsomatta toisiinsa; toisia astui päälle yllään ja lakki päässä, kumarassa katukäytävän reunalla; toisia tuli viisi tai kuusi peräkkäin, silmät kalpeina, kädet taskussa ja vaihtamatta sanaakaan keskenään. Muutamilla oli sammunut piippu hampaissa. Neljä muuraria ajoi yhteisesti vuokraamallaan kuormavankkureilla, niin että heidän saviämpärensä hyppelivät. Heidän kalkista valkeat naamansa vilahtivat vaan kuomun aukosta heidän ohi kiitäessään. Maalarit kantoivat maalipyttyään päänsä päällä: eräällä levysepällä oli kainalossa pitkät tikapuut, joilla hän oli puhkaista ihmisiltä silmät; muudan myöhästynyt vesijohtotyömiestä, jolla oli laatikko selässä, soitti pienellä torvellaan vanhanaikuista laulun säveltä, joka kuului surulliselta kolkossa iltohämärässä. Tuo surullinen soitto näytti säestävän tämän karjalauman töminää, näitä unisia elukoita jotka uupuneina laahustivat kotiin päin! Taaskin oli päivä päättynyt! Päivät olivat todellakin pitkiä ja alkoivat liian usein. Tuskin ennätti syödä vatsaansa täyteen ja sulattaa ruokaansa, kun jo oli täysi päivä käsissä ja täytyi uudestaan alkaa elää kihnutta eteenpäin. Mutta hauskat veitikat astuivat reippaasti ja viheltelivät vain rientäessään sinne päin missä keitto oli odottamassa. Gervaise antoi väen vilistä ohitse: hän ei välittänyt siitä, että häntä tuupittiin oikeaan ja vasempaan ja kuljetettiin virran mukana; sillä eivät miehetkään jouda esiintymään kohteliaasti, kun ovat väsymyksestä näännyksissä ja nälkä kurnii vatsassa.

Kohottaessaan katseensa pesijätär huomasi äkkiä edessään entisen Boncoeurin hotellin. Tässä pienessä talossa oli aikoinaan ollut huonomaineinen kahvila, jonka poliisi oli sulkenut, ja nyt se oli autiona, ikkunaluukut ilmoituksia täynnä: lyhty oli rikki ja sen alkujaan punaiseksi maalattu tolppa lahonnut ja kauttaaltaan homeen peitossa. Mikään ei näyttänyt muuttuneen hänen ympärillään. Paperikauppa ja tupakkamyymälä olivat vielä paikoillaan. Mataloiden hökkelien takaa näkyi vielä viisikerroksisten rakennusten likaisia päätyjä, jotka seistä töröttivät siinä kuin suuret repaleiset varjokuvat. *Grand-Balcon'in* tanssipaiikkaa vain ei ollut enää olemassa; suureen saliin, johon valoa virtasi kymmenestä ikkunasta, oli äskettäin perustettu sokkerisaha, josta särinää kuului yhtämittä. Tuolla Boncoeurin hotellin romukossa oli tämä kirottu elämä alkanut. Hän pysähtyi katselemaan ensi kerroksen ikkunaan, jossa rikkirevitty verho oli roikkumassa, ja hänen mieleensä muistui, kuinka hän oli nuorena elänyt yhdessä Lantier'n kanssa, heidän ensimmäiset kinastelunsa, ja kuinka tämä sitten oli häpeällisesti heittänyt hänet. Mutta silloin hän vielä oli nuori, ja kaikki tämä näytti hänestä iloiselta näin perästä päin muistellessa. Hyvä Jumala, siitä oli vain kaksikymmentä vuotta, ja nyt hän jo sortui kadulle! Silloin hänestä tuntui pahalta katsellessa hotellia ja hän palasi bulevardia pitkin Montmartrelle päin.

Penkkien välissä olevilla hiekkaläjillä leikkivät vielä katupojat yön yhä hämärtyessä. Väkeä oli aina vain liikkeellä, työläisnaisia riensi ohi, pitäen kovaa kiirettä, korvatakseen sen ajan, minkä olivat seisonet puodinakkunain edessä; muuan isokasvuinen tyttö oli pysähtynyt kättelemään poikaa, joka sitten saattoi hänet vielä kolmen talon ohi hänen asunnostaan: toiset taas erotessaan lupasivat tavata toisensa yöllä *Suuressa huvipalatsissa* tai *Mustassa pallossa*. Väkijoukon lomassa puikkelehti räätelinsällä vaatekäärö kainalossa. Eräs uunintekijä, joka oli valjastettu soralla täytettyjen rattaitten eteen, oli vähällä joutua omnibussin alle. Sillä välin juoksenteli harvenneen joukon keskellä paljain päin vaimoja, jotka olivat tulen sytytettyään lähteneet uudestaan ulos päivällistä hommaamaan; he tuupivat väkeä tieltään, riensivät aika hampua leipuri- ja makkaramyymälöihin ja lähtivät taas kotiansa ostokset kädessä. Siellä oli pieniä kahdeksanvuotiaita tyttöjä, joita oli lähetetty asioille, ja jotka kulkivat pitkin puotirivejä, painaen rintaansa vasten suuria aivan heidän kokoisiaan neljän naulan leipiä, kuin mitään nukkeja: he jäivät useiksi minuuteiksi katselemaan kuvia, poski suurta leipää vasten. Sitten alkoi väki vähetä, ihmisjoukko harventua. Työ oli lopussa. Ja kaasun loimottaessa alkoi päätetyn päivätyön jälkeen velttous ja riettaus salaa hakea hyvitystä itselleen; nyt oli niiden aika tullut.

Niin, niin, Gervaise oli päättänyt päivätyönsä! Hän oli uupuneempi kuin koko tuo työntekijäjoukko yhteensä, joka vast'ikään oli tuuppinut häntä ohikulkiessaan. Hän voi asettua makuulle ja kuolla siihen paikkaan, sillä kukaan ei enää huolinut häntä työhönsä, ja hän oli jo saanut kylliksi kärsiä kurjasta

tilastaan, sanoakseen: »Kenenkä vuoro nyt on? Minä olen jo saanut tarpeekseni!» Kaikki ihmiset olivat par'aikaa syömässä. Loppu oli varmaankin lähellä, aurinko oli mennyt mailleen, edessä oli pitkä yö. Hyvä Jumala, kuinka tuntuu hyvältä, kun saa kahdenkymmenen vuoden häärinän jälkeen oikoilla mukavasti jäseniään eikä enää tarvitse nousta tilaltaan, kun ajattelee, että on pannut ainiaaksi työkalunsa laatikkoon ja että saa ikuisesti laiskotella! Ja Gervaise, jonka vatsaa nälkä kouristi, ajatteli vastoin tahtoaan juhlapäiviä, syöminkejä ja juominkeja, joissa hän eläessään oli ollut mukana. Kerran varsinkin, eräänä torstaina puolipaaaston aikana, kun pakkanen paukkui nurkissa, oli hän aika lailla kekkeröinyt. Siihen aikaan hän oli hyvin sievä, valkohipiäinen ja verevä. Hänen pesulaitoksensa Uuden kadun varrella oli kohottanut hänet kuningattareksi, huolimatta siitä, että hän ontui. Silloin hän oli liikkunut bulevardilla lehvillä koristetuissa vaunuissa keskellä hienostoa, ihmisten silmänruokana. Herrat olivat asettaneet monokkelin silmänsä, ikäänkuin olisivat nähneet oikean kuningattaren. Illalla sitten oli pidetty sellaiset kemut, että seinätkin siitä olivat haljeta, ja sitä iloa oli kestänyt päivänkoittoon saakka. Niin kuningatar hän oli ollut, kruunu päässä ja nauha vyöllä, kokonaista kaksikymmentäneljä tuntia, viisarin kiertäessä kahdesti kellotaulun ympäri! Ja nyt hän seiso siinä sortuneena, nälän tuskissa, katsellen maahan, ikäänkuin hän olisi etsinyt sitä virtaa, jonka hän oli antanut viedä kutistuneen majesteettinsa.

Hän nosti uudestaan silmänsä maasta. Hän huomasi seisovansa vastapäätä teurastuslaitosta, jota par'aikaa purettiin: puhkaistujen päätyjen läpi näkyi pimeitä, löyhkääviä pihvoja, jotka vielä olivat verestä kosteita. Ja kun hän jälleen oli tullut bulevardin alapäähän, näki hän myöskin Lariboisièren sairaalan suurine harmaine muurineen, jonka yläpuolella kohosivat synkät kylkirakennukset säännöllisine ikkunarivineen. Muurissa oleva portti oli kammona koko korttelille; se oli kuolon portti ja sen sileä, kiinteä tammipuu oli vakavan ja äänettömän näköinen kuin hautakivi. Paetakseen sieltä joutui Gervaise kauvemaksi; hän kulki rautatiesillalle saakka. Tanakasta, rosoisesta rautalevystä tehdyt korkeat rintavarustukset estivät häntä näkemästä tietä, hän erotti Pariisin säteilevää taivaanrantaa vastaan vain avaran asematalon ison kivihiihen peittämän katon; hän kuuli tuolta lavealta, valoisalta paikalta veturien vihellyksiä, kääntölevyjen tahdikasta tärinää, koko tuon suunnattoman, salatun toiminnan kohinan. Sitten tuli Pariisista lähtevä juna puhkuen ja kiiti ohi yhä kasvavalla rytinällä. Hän ei nähnyt tästä junasta muuta kuin valkean savupilven tuprahduksen, joka äkkiä pulmahti rintavarustuksen yli ja häipyi ilmaan. Mutta sillan tärinä tuntui Gervaiseenkin, junan lähtiessä puhkuamaan täydellä höyryllä. Hän kääntyi, ikäänkuin seuratakseen näkymätöntä veturia, jonka kohina hiljenemistään hiljeni. Siellä päin hän arvasi olevan maaseudun ja vapaan taivaan, aukon perällä, jonka molemmiin puolin oli korkeita taloja, toinen siellä, toinen täällä, rappaamattomine päätyineen ja seinineen, joille oli maalattu suunnattoman suuria ilmoituksia, ja jotka kaikki olivat käyneet tehtaiden noesta yhtä likaisen harmaiksi. Voi, jos hän olisi voinut matkustaa sinne tuolla tavoin, lähteä pois näiltä kurjuuden ja kärsimysten tyssijoilta! Ehkä hän siellä olisi alkanut elää uutta elämää. Sitten hän kääntyi ja rupesi tylsän näköisenä lukemaan rautalevyyen liimattuja ilmoituksia. Niitä oli siellä kaiken värisiä. Eräessä pienessä, kauniin sinisessä paperissa luvattiin viidenkymmenen francin palkinto sille, joka toimittaisi kadonneen koiran takaisin omistajalleen. Siitä elukasta oli varmaankin paljon pidetty!

Gervaise alkoi uudestaan kulkea verkalleen. Hämärässä, joka peitti savunsekaiseen sumuun koko kaupungin, sytytettiin kaasuliekit; ja nuo pitkät puistokadut, jotka vähitellen olivat hukkuneet pimeyteen, esiintyivät jälleen täydessä loistossaan, ja halkoen yön synkkyyttä ulottuivat silmäkannattomiin kunnes häipyivät hämäryyteen. Kova tuulenpuuska puhalsi läpi kaupungin ja pienet liekit kävivät vielä kirkkaammiksi äärettömän taivaankannen alla, jota ei kuukaan ollut valaisemassa. Tähän aikaan päivästä viinikaupat, nurkkakapakat ja tyttöpaikat, bulevardien toisesta päästä toiseen, säteilivät iloisesti ensimmäisten naukkujen ja hyppyjen synnyttämässä hilpeudessa. Kokonaisen kahden viikon tienestit olivat houkutelleet katukäytävän täydeltä taskuvarkaita, jotka kulkivat edestakaisin, puikkelehtien väentungoksessa. Ilmassa oli riettautta, kirottua, mutta vielä siivoa riettautta, palon alkua, ei sen enempää. Nurkkakapakoiden perällä syötiin ja mässäiltiin; kaikista valaistuista ikkunoista voi nähdä ihmisten ahtavan sisäänsä suun täydeltä ruokaa, nauraen ja malttamatta edes sulattaa sitä. Viinikaupoissa juomarit jo asettuivat paikoilleen ulvoen ja käsiään huitoen. Sieltä kuului helvetinmoinen melu, kirkuvia ja käheitä ääniä, väen yhtä mittaa hyöriessä ja pyöriessä katukäytävällä. »Kuuleppas, etkö lähde naukuille?... Tule nyt, sen vätys, minä tarjoan sinulle ryyppyn... Kas tuolla on Pauline! Nyt sitä vasta lystiä pidetään». Ovet paukkuivat ja joka kerran niiden avautuessa tunkeutui viinin löyhkää ja kuului torven toivotusta. Väkeä oli pitkä jono ukko Colomben Ansan edustalla, joka säteili kuin tuomiokirkko ison messun aikana; olisi piru vieköön luullut siellä pidettävän jumalanpalvelusta, sillä juomaveikot lauloivat siellä kuin kuoroveisaajat, posket pullollaan ja maha pyöreänä. Siellä vietettiin pyhän Tilityksen päivää, niin juuri tuon hyvin herttaisen pyhimyksen muistojuhlaa, joka kuuluu olevan kassanhoitajana paratiisissa. Mutta pikku koroillaaneläjät, jotka olivat eukkoineen kävelyllä puistivat päätään nähdessään, millä ilveellä yöllinen elämä alkoi, ja sanoivat, että Pariisissa oli sinä yönä helkkarin paljon päihtyneitä miehiä. Yö levisi hyvin synkkänä hiljaisena ja jäätävän kylmänä tämän räyhäävän joukon yllä; sitä halkoi vain joka ilmansuuntaan bulevardien pitkät tulirivit.

Asetuttuaan Ansan eteen Gervaise rupesi mietiskelemään. Jos hänellä olisi ollut kaksi souta, niin hän

olisi mennyt ottamaan naukun. Ehkäpä nauku olisi katkaissut häneltä nälän. Voi, kuinka monta naukkua hän olikaan ottanut. Ne tuntuivat hänestä yhtä kaikki hyvin hyviltä. Hän katseli matkan päästä juovutuskonetta, tunsi, että hänen onnettomuutensa johtui siitä, ja ajatteli päättää päivänsä viinanjuonnilla, kunhan vain saisi rahaa, millä sitä ostaa. Vilunväristys kävi läpi hänen ruumiinsa, ja hän huomasi, että pimeä jo oli käsissä. Niin paras aika oli tullut. Täytyi nyt olla rohkea, tekeytyä hyvin hempeäksi, jos mieli välttää kuolemaa keskellä tätä yleistä hilpeyttä, varsinkin kun hänen vatsansa ei juuri täyttynyt siitä, että hän näki toisten mässäävän. Hän hiljensi vieläkin kulkuaan ja katseli ympärilleen. Puiden alla olivat varjot syvemmät. Väkeä oli vähän liikkeellä ja nekin pitivät kiirettä kulkiessaan bulevardin poikki. Tällä leveällä, pimeällä ja autiolla katukäytävällä, jonne läheisten viertoteiden hilpeys ei kuulunut, seisoivat vaimoja odottamassa. He seisoivat pitkän aikaa liikkumatta, kärsivällisinä, jäykkänä kuin pienet hennot plataanit; sitten he lähtivät hiljalleen liikkeelle, käydä laahustelivat katukäytävän iljanteella ja pysähtyivät uudestaan kymmenen askeleen päähän, ikäänkuin maahan kiinni liimattuina. Yksi heistä oli tavattoman paksu vartaloltaan, sääret ja käsivarret hienot kuin hyönteisellä, musta, repaleinen silkileninki yllä ja keltainen silkinsiekale päässä; hän seisoivat ja käänteli katukäytävän reunalla; eräs toinen pitkä ja kuivettunut oli paljain päin ja palvelijan esiliina edessään; siellä oli muitakin vielä, vanhoja, maalattuja ämmiä, nuoria, hyvin likaisia tyttöjä, niin likaisia ja kurjan näköisiä, että lumpunkerääjäkään ei olisi niitä korjannut. Gervaise ei oikein tuntenut kaikkia tapoja ja koetti sentähden oppiakseen matkia heitä. Hänen rintaansa ahdisti mielenliikutus aivan kuin nuorta tyttöä; hän ei voinut tehdä selkoa siitä, häpesikö hän; hän liikkui pahassa unessa. Neljänneksen ajan hän seisoivat aivan jäykkänä. Miehiä kulki kovaa kyytiä hänen ohitse kääntämättä päätänsäkään. Silloin hänkin vuorostaan lähti liikkeelle, rohkaisi mielensä, lähestyi erästä viheltävää miestä, joka kulki kädet taskussa, ja sanoi korahtavalla äänellä:

— Kuulkaahan, herra...

Mies vilkaisi häneen ohimennen ja lähti kulkemaan eteenpäin, viheltäen vielä kovemmin.

Gervaise kävi rohkeammaksi. Ajaessaan innokkaasti takaa päivällistään, joka yhä livisti hänen edellään hän unhotti kaiken muun, paitsi että hänen vatsansa oli tyhjä. Kauvan aikaa hän kuljeskeli, tietämättä mitään ajasta tai tiestä. Hänen ympärillään toiset naiset kulkivat äänettöminä kuin mustat varjot puiden alla yhtämittaa edestakaisin, ikäänkuin häkkiin teljetty petoeläimet. He tulivat hitaasti kadun hämäärydestä näkyviin epäselvinä kuin aaveet, kulkivat ohi kaasuliekin loimottaessa, jolloin heidän kalvakka naamansa äkkiä näkyi selvästi, ja hukkuivat sitten uudestaan varjoon, heilauttaen valkean alushameensa liepeitä ja häipyen takaisin katukäytävän värisyttävään pimentoon. Miehiä pysähtyi lörpöttelemään lystikseen heidän kanssaan, mutta pian he taas lähtivät leikkiä laskien kulkemaan eteenpäin. Toiset taas, jotka olivat arempia väistyivät jo kymmenen askeleen päästä syrjään, päästäkseen naisten sivuitse. Kuului kovaa äänten sorinaa, hillittyä riitaa ja kiivasta tinkimistä, joiden yht'äkkiä vaiettua taas vallitsi syvä hiljaisuus. Ja kulkiessaan edemmäksi Gervaise näki niin pitkälti kuin tietä riitti näitä yövartijoita, ikäänkuin naisia olisi istutettu ulkobilevardien päästä päähän. Aina parinkymmenen askeleen päästä hän huomasi toisen naisen toisensa perästä. Rivi oli loppumaton. Koko Pariisi oli vartioituna. Kyllästyneenä ja kiukustuneena Gervaise vaihtoi paikkaa ja siirtyi nyt Clignancourt'in viertotieltä Chapellen isolle kadulle.

— Kuulkaahan, herra...

Mutta miehet kulkivat ohitse. Hän lähti teurastuslaitoksen luota, jonka rauniot haisivat verelle, vilkaisi entiseen Boncoeurin hotelliin, joka nyt oli suljettu ja pimeä. Hän kulki Lariboisièren sairashuoneen ohi ja laski konemaisesti sen valaistut ikkunat, joista levisi himmeätä ja tasaista valoa, kuin yölampuista kuolinvuoteen ääressä. Hän kulki rautatiesillan poikki, jota junat tärisyttivät kiitäessään sen alitse ja repiessään ilmaa epätoivoisilla vihellyksillään. Voi kuinka surulliselta tämä kaikki tuntui yön synkkyudessa! Sitten hän kääntyi samaa tietä takaisin, näki taas samat talot ja esineet entisensä laisina puistokadun varrella; näin hän kulki kymmenen, kaksikymmentä kertaa, pysähtymättä hetkeksikään penkille levähtämään. Ei, ei kukaan huolinut hänestä. Hänestä tuntui, ikäänkuin hänen häpeänsä olisi kasvanut tästä halveksimisesta. Hän käveli vielä sairashuoneelle ja teurastuslaitokselle päin. Sitten hän viimeisen kerran kulki saman matkan tappopaikan verisiltä pihoilta, kuolon kammioiden edustalle, joissa tuoni jäykisti ihmisten jäsenet ikuisiksi ajoiksi. Näiden kahden paikan välillä oli kulunut koko hänen elämänsä.

— Kuulkaahan, herra...

Yht'äkkiä hän huomasi oman varjonsa maassa. Kun hän lähestyi kaasuliekkiä, kävi tämä häilyvä varjo yhtenäisemmäksi ja selvemmäksi; se näytti tavattoman paksulta ja lyhyeltä, aivan luonnottoman pyöreältä. Siinä meni vatsa, rinta ja lanteet, ihan yhteen. Hän ontui niin pahasti, että hänen varjonsa näytti tekevän kadulla kuperkeikan joka askeleella, kuin mikäkin markkinailveilijä. Kun hän sitten lähti liikkeelle, kasvoi ilveilijä jättiläisen suuruiseksi, täytti koko bulevardin, ja teki niin syviä kumarruksia, että särki nenänsä puihin ja talojen seiniin. Herra Jumala, kuinka hullunkurisen ja kauhean näköinen

hän oli! Ei hän koskaan ollut huomannut ränsistymistään niin selvästi. Odottaessaan siinä kaasuliekkien valossa hän ei voinut olla tarkastamatta varjoaan, vaan seurasi katseillaan kaikkia sen hyppäyksiä. Oli hänellä siinä koko kaunis hompsa vierellään! Mikä otus! Se varmaankin tuossa paikassa vetäisi miehiä puoleensa. Hän hiljensi äänensä ja uskalsi vain änkyttää ohikulkijoiden selän takana.

— Kuulkaahan, herra...

Sillä välin taisi ilta jo olla kulunut aika pitkälle. Katuelämä kävi yhä pahemmaksi. Ruokapaikat olivat suljetut ja kaasu loisti punaisena viinikaupoissa, joista kuului päihtyneiden käheitä ääniä. Leikinlasku muuttui riidaksi ja tappeluksi. Muudan pitkä ryysyinen paholainen ulvoi: »Lueppas luusi, sillä minä aijon pirstota sinut palasiksi!» Muudan tyttö oli erään kapakan ovella joutunut nyrkkisille henttunsa kanssa ja haukkui häntä likaturvaksi ja siaksi, miehen hokiessa väliin: »Entä sinä itse?» kun ei keksinyt muuta. Päihtymys teki juomarit petomaisiksi, niin että he olisivat tahtoneet tappaa toisensa. Kalpeina ja kasvot pelosta vääristyneinä koettivat ne harvat rauhalliset ihmiset, jotka vielä olivat liikkeellä, rientää ohi niin kiireesti kuin suinkin pääsivät. Syntyi tappelu, jossa eräs juopporenttu kaatua romahti maahan, kun taas, toinen pukareista, luullen antaneensa hänelle sellaisen iskun, ettei hän enää toista tarvinnut, lähti laputtamaan kápälämäkeen. Juomaveikot rallattelivat ruokottomia laulujaan; väliin taas syntyi syvä hiljaisuus, josta vain silloin tällöin kuului päihtyneiden korahduksia ja raskaita romahduksia. Tällä tavoin päättyivät aina työmiesten hurjat juomingit; viiniä oli kello kuudesta lähtien valunut niin virtanaan, että sitä tunkeutui katukäytävillesikin. Keskelle katukivytystä oli syntynyt juopuneiden oksennuksista isoja lammikoita, joiden yli myöhästyneiden kulkijain täytyi harppailla. Oli siinä siivoa! Jos outo olisi tullut tälle puolelle kaupunkia, ennen aamusivousta, niin hän olisi saanut siitä kauniin käsityksen! Mutta nyt siellä juopottelijat mellastivat kuin kotonaan ja välittivät viis koko muusta maailmasta. Siitä oli leikki kaukana! Puukot vedettiin esiin taskusta ja kekkerit päättyivät verenvuodatukseen. Naiset astuivat kovaa kyytiä ja miehet kuljeskelivat vilkkuen ympärilleen verenheimaisin katsein; yö peittyi synkkyyteen ja kirouksiin.

Gervaise astua lynkytti yhä katuja ylös ja alas, ajattelematta muuta, kuin että kunhan häntä vain pysyi yhtä mittaa liikkeessä. Häntä alkoi nukuttaa, jalkansa tuudittamana hän nukahti käydessään; sitten hän yht'äkkiä havahti, katseli ympärilleen ja huomasi kulkeneensa hyvän matkaa tietämättä mistään, ikäänkuin kuolleena. Hänen jalkansa pöhöttivät rikkinäisissä kengissä. Hän oli niin velto ja väsynyt, ettei enää tuntenut itseään olevankaan. Viimeinen ajatus, joka pyöri hänen päässään, oli se, että hänen tyttärensä ehkä söi par'aikaa ostereita. Sitten meni kaikki sekaisin hänen päässään, silmät jäivät selki selälleen, mutta ajatteleminen kysyi häneltä liian suurta ponnistusta. Ainoa tunne, joka yhä pysyi hänen hervottomassa olennessaan, oli se, että hänellä oli kauhean kylmä; ei häntä ollut pakkaneen koskaan niin kovasti ja jäätävästi purrut. Ei kuolleillakaan liene niin kylmä haudassaan. Hän kohotti raskasta päätään, kun jäätävä viima pieksi hänen kasvojaan. Lunta oli vihdoinkin alkanut putoilla samealta taivaalta, hienoa, kuivaa lunta, jota tuuli pyöritteli ilmassa. Kolme päivää sitä oli jo odotettu. Nyt se tuli parhaaseen aikaan.

Gervaise heräsi tästä ensi puuskasta ja alkoi kulkea kovemmin. Miehiä juoksi hänen ohitsensa rientäen kotiinsa päin, hartiat jo lumesta valkeina. Ja kun hän näki erään miehen, joka kulki hitaasti puiden alla, niin hän lähestyi vielä häntä ja sanoi:

— Kuulkaahan, herra...

Mies pysähtyi, mutta ei näyttänyt kuulleen hänen sanojaan, vaan ojensi kätensä ja kuiskasi hiljaa:

— Antakaa vähän köyhän apua...

He katsoivat toisiinsa. Herra Jumala, niin pitkälle he olivat joutuneet, ukko Bru oli kerjäämässä ja rouva Coupeau kaupittelemassa itseään kadulla. He jäivät suu auki töllistelemään toisiinsa. Nyt he voivat antaa toisilleen kättä. Koko illan oli tuo vanha työmiehen käyskennellyt kaduilla, uskaltamatta lähestyä ohikulkijoita, ja ensimmäinen, jonka puoleen hän kääntyi, oli samallinen nälkäsusi kuin hän itsekin. Herra Jumala, eikö se jo ole surkeata, että on tehnyt työtä viisikymmentä vuotta ja sitten joutuu kerjuulle, että on ollut nokkelimpia pesijättäriä Goutte-d'Orin kadun varrella ja sitten saa päättää päivänsä katuojan reunalla! He katsoivat yhä toisiinsa. Sitten he lähtivät, sanomatta sanaakaan toisilleen, kumpikin taholleen, lumen piestessä heidän kasvojaan.

Oli noussut oikea pyry. Hieno lumi, jota näytti yht'aikaa tupruuttavan joka ilmansuunnalta, pyöri aukeilla paikoilla ja muodosti isoja kinoksia. Ei voinut nähdä kymmentä askeltakaan eteensä, kaikki hukkuu tupruavaan tuiskuun. Koko kortteli katosi näkyvistä ja bulevardi näytti kuolleelta, ikäänkuin lumimyrsky olisi pehmeällä valkoisella lakanallaan tukahuttanut juopuneitten viimeiset korahdukset. Gervaise kulki vaivaloisesti yhä eteenpäin, tajuttomana, umpimähkään. Hän piteli puista kiinni, päästäkseen selville missä oli. Sitä mukaa kun hän kulki eteenpäin pisti harmahtavasta ilmasta kaasuliekkejä näkyviin aivan kuin sammuneita tulisoihtuja. Kun hän sitten kulki erään kadunristeyksen poikki, loppuivat nämäkin valot yht'äkkiä; hän joutui vaalean pyrypilven pyörteeseen, niin ettei enää

voinut erottaa mitään, mikä olisi voinut näyttää hänelle tietä. Hänen altaan pakeni epämääräiseen, valkeaan verhoon peittynyt maa. Joka taholla ympäröivät häntä harmaat muurit. Kun hän sitten pysähtyi epäröiden ja päätään pyörittäen, arvasi hän, että tuon jääharson takana olivat äärettömät puistokadut, loppumattomat kaasuliekkirivit, koko tuo ääretön, synkkä, autio, lepäävä Pariisi.

Hän oli siinä kohden, missä ulkobulevardi yhtyy Magentan ja Ornanon bulevardeihin, ja aikoi juuri asettua maahan makuulle, kun hän kuuli askeleita. Hän lähti juoksemaan, mutta lumi tukki hänen silmänsä ja askeleet loittonivat; hän ei päässyt selvytyteen siitä, etenivätkö ne oikeaan vai vasempaan. Vihdoin hän erotti sumusta, himmeänä, liikkuvana pilkkuna miehen leveät hartiat. Sen hän tahtoi saada osalleen, sitä hän ei tahtonut päästää käsistään! Hän juoksi kovemmin, saavutti miehen ja tarttui hänen mekkoonsa.

— Kuulkaahan, herra, kuulkaahan...

Mies kääntyi. Se oli Goujet.

Gervaise oli siis iskenyt Kultapartaan kiinni! Millä tavalla hän sitte oli rikkonut hyvää Jumalaa vastaan, kun häntä noin kidutettiin viimeiseen saakka? Se oli hänelle viimeinen kolahdus, että hän oli ruvennut ahdistelemaan seppää, ja että tämä oli nähnyt hänet kalpeana ja rukoilevana katutyttöjen tavalla kaupittelimassa. Ja tämä tapahtui kaasuliekin valossa; hän näki, kuinka hänen ruma varjonsa ilvehti kinoksella kuin mikäkin pilakuva. Olisi voinut luulla hänen olleen päissään. Hyvä Jumala, kuinka kauheata! Hän ei ollut saanut niin leivänpalasta eikä viinintippaakaan vatsaansa, ja kumminkin häntä pidettäisiin päihtyneenä! Hän itse oli syypää kaikkeen; minkä tähden hän juopotteli? Aivan varmaan Goujet luuli hänen juoneen ja olevan nyt riettailla retkillä.

Goujet katseli häntä yhä, lumen sirottellessa kaunokkeja hänen kauniille keltaiselle parralleen. Kun Gervaise sitten painoi päänsä ja aikoi väistyä syrjään, pidätti hän hänet.

— Tulkaa, sanoi hän.

Hän kulki edeltä, Gervaise perästä. He riensivät yhdessä hyvin hiljaa pitkin talorivejä äänettömän korttelin läpi. Rouva Goujet raukka oli kuollut kovaan leiniin lokakuussa. Goujet asui yhä synkkänä ja yksikseen pienessä talossa Uuden kadun varrella. Sinä iltana hän oli myöhästynyt valvoessaan erään haavottuneen toverinsa vuoteen ääressä. Avattuaan oven ja sytytettyään lampun hän kääntyi Gervaiseen päin, joka oli vaatimattomasti pysähtynyt eteiseen, ja sanoi hyvin hiljaa, aivan kuin hänen äitinsä olisi vielä voinut kuulla hänen sanansa:

— Käykää sisään.

Etuhuone, jossa rouva Goujet oli asunut, oli uskollisesti pidetty samassa kunnossa, johon hän sen oli jättänyt. Ikkunan ääressä olevalla tuolilla oli nyplästyynyt ja sen vieressä suuri nojatuoli, joka näytti odottavan vanhaa pitsinnyplääjää. Vuode oli kunnossa, hän olisi voinut paneutua levolle, jos olisi lähtenyt kirkkotarhasta viettämään iltaa poikansa seurassa. Huoneessa oli yhä hartauden, kunniallisuuden ja hyvyyden tuoksua.

— Käykää sisään, toisti seppä kovemmalla äänellä.

Gervaise astui sisään pelokkaana, ikäänkuin nuori tyttö, joka hiipii kunnioitusta herättävään paikkaan. Goujet oli aivan kalpea ja vapisi, viedessään naisen tällä tavoin äitivainaansa huoneeseen. He kulkivat varpaisillaan huoneen läpi, aivan kuin olisivat tahtoneet välttää sitä häpeää, että joku sen kuulisi. Työnnettyään Gervaisen kamariinsa hän sulki oven. Nyt hän vasta oli kotonaan. Se oli hänen entinen ahdas komeronsa ja muistutti aivan koulutytön kamaria: pieni, valkeilla uutimilla varustettu rautasänky seinän vieressä. Seinillä vain oli irti leikattuja kuvia enemmän kuin ennen, ne ulottuivat jo kattoon asti. Gervaiseä hävetti tämä puhtaus eikä hän uskaltanut astua peremmälle, vaan vetäytyi etäälle lampusta. Silloin seppä sanaakaan sanomatta aikoi raivon puuskassa käydä häneen kiinni ja musertaa hänet käsivarsillaan. Mutta Gervaise lyyhistyi kokoon ja huokasi:

— Voi, Hyvä Jumala!... Hyvä Jumala!...

Uunissa, joka oli mustana kivihiielen tuhkasta paloi tuli vielä ja muhennoksen tähde, jonka seppä oli jättänyt lämpiämään, kun luuli pian palaavansa kotiin, höyrysi liedellä. Suloisesta lämmöstä vertyneenä Gervaise olisi tahtonut heittäytyä nelin kontan syömään pannusta. Hän ei voinut enää hillitä itseään, nälkä raateli hänen vatsaansa, ja hän painoi huokaisten päänsä alas. Mutta Goujet älysi hänen tarkotuksensa. Hän asetti muhennoksen pöydälle, leikkasi leivästä paloja ja kaatoi hänelle juotavata.

— Kiitos! kiitos! sanoi Gervaise. Voi kuinka hyvä te olette! Kiitos!

Hän änkytti, ei voinut enää ääntää sanoja selvään. Kun hän tarttui kahveliini, vapisi hän niin, että se

putosi hänen kädestään. Nälkä, joka kouristi hänen vatsaansa, pani hänen päänsä tutisemaan. Hänen täytyi sormineen käydä ruuan kimppuun. Ahtaessaan ensimmäistä perunata suuhunsa hän puhkesi nyyhkytyksiin. Suuria vesikarpaloita virtasi hänen poskiaan pitkin ja putosi hänen leivälleen. Hän söi yhä ahneesti kyyneltensä liottamaa leipää, lähättäen ja leukapielet jännitettyinä. Goujet pakotti hänet juomaan, jotta hän ei tukehtuisi, ja kun hän vei lasin huulilleen, kalisi se hänen hampaitaan vasten.

— Tahdotteko vielä leipää? kysyi Goujet puoliääneen.

Gervaise itki, vastasi ensin kieltävästi, sitten myöntävästi, tietämättä oikein mitä tahtoi. Herra Isä, kuinka syönti tuntuu hyvältä ja surulliselta, kun on nääntymäisillään nälkään!

Goujet seisoj vastapäätä, tarkastellen häntä. Nyt hän näki hänet hyvin kirkkaassa lampunvalossa. Kuinka hän oli vanhan ja ränsistyneen näköinen! Lämpö sulatti lumen hänen tukastaan ja vaatteistaan, joista vesi juoksi purona. Hänen tutajava pääraukkansa oli aivan harmaa ja sen harmaat hapsot hajallaan. Kaula hartioiden väliin vaipuneena, hän ryyhötti siinä niin rumana ja turpeana, että teki mieli itkeä. Goujet muisti, kuinka he olivat rakastaneet toisiaan siihen aikaan, jolloin Gervaisella vielä oli punakat posket, kun hän iski silitysraudoillaan, ja soma poimu kaulassa aivan kuin pikku lapsella. Siihen aikaan hän poikkesi tuntimääräksi Gervaisen luokse ja oli tyytyväinen, kun vain sai katsella häntä. Myöhemmin oli Gervaise tullut pajaan, siellä he olivat yhdessä nauttineet täysin siemauksin, hänen takoessa rautaansa ja Gervaisen ihaillessa hänen vasaransa tanssia, Voi kuinka monta kertaa hän siihen aikaan oli yöllä purrut korvatyynyään, toivoen saavansa siten pitää häntä omassa kamarissaan! Hän himoitsi häntä niin, että olisi puristanut hänet rikki, jos olisi saanut hänet syliinsä! Ja nyt hän oli hänen hallussaan, hän voi tehdä hänelle mitä tahtoi. Gervaise lopetti leipäkannikkaansa ja pyyhki sillä kyyneleitään pannun pohjalta, isoja kyyneleitään, jotka yhä äänettömästi tippuivat hänen ruokaansa.

Gervaise nousi ylös. Hän oli lopettanut. Hän jäi vähäksi aikaa istumaan, pää kumarassa, hämillään, kun ei oikein tiennyt, tokko Goujet hänestä huoli. Sitten hän, kun oli huomaavinaan hänen silmiensä syttyvän. kohotti kätensä rinnalleen ja aukaisi röijyysä ensimmäisen napin. Mutta Goujet oli langennut polvilleen ja tarttui hänen käsiinsä sanoen lempeästi:

— Minä rakastan teitä, rouva Gervaise, voi, minä rakastan teitä vieläkin, kaikesta huolimatta. Minä vannon sen teille!

— Älkää sanoko niin, herra Goujet! huudahti hän, huumaantuneena nähdessään hänet siten jalkainsa juuressa. Ei, älkää sanoko niin. Te tuotate minulle liian paljon tuskaa!

Ja kun Goujet yhä toisti, ettei hän voinut rakastaa kuin kerran elämässään, niin se saattoi Gervaisen yhä enemmän epätoivon valtaan.

— Ei, ei, minä en tahdo enää, olen liiaksi häpeän tahraama... Jumalan armon nimessä, nouskaa ylös! Minun paikkanihan siinä on lattialla.

Goujet nousi ylös, hänen koko ruumiinsa vapisi ja väräjäväällä äänellä hän sanoi:

— Tahdotteko te sallia minun suudella teitä.

Hämmästykseltään ja liikutukseltaan Gervaise ei saanut sanaa suustaan. Mutta päällään hän nyökäytti suostumuksen merkiksi. Hyvä Jumala, hän oli hänen vlassaan. Goujet sai tehdä hänelle mitä hyväksi näki. Mutta tämä ojensi vain huulensa.

— Tämä riittää meidän kesken, rouva Gervaise, kuiskasi hän. Siihen sisältyy koko meidän ystävyyskuntamme, eikö niin?

Seppä suuteli Gervaiseä otsalle, yhtä hänen harmaista suortuvistaan. Hän ei ollut suudellut ketään äitinsä kuoleman jälkeen. Hänen hyvä ystävänsä Gervaise oli ainoa, mitä hänellä enää oli jäljellä elämässängsä. Ja suudeltuaan häntä niin suurella kunnioituksella, hän lähti pois takaperin ja heittäytyi poikkiteloin sänkyynsä, kurkku pakahtumaisillaan itkusta. Gervaisekään ei voinut jäädä sinne kauemmaksi; oli kovin surullista, kovin kauheata tavata toisensa tällaisissa olosuhteissa, kun rakasti toistaan. Hän huusi sepälle:

— Minä rakastan teitä, herra Goujet, rakastan minäkin teitä... Voi, se ei ole mahdollista, Kyllä minä ymmärrän... Jääkää Jumalan haltuun, sillä se tukehduttaisi meidät molemmat.

Ja hän riensi juoksujalkaa rouva Goujet'n kamarin läpi ja sitä tietään kadulle asti. Kun hän taas tuli tuntoihinsa, oli hän soittanut Goutte-d'Orin kadun ison talon porttikelloa. Boche veti salvan auki. Talo oli kokonaan pimeän peitossa. Hän astui sisälle kuin surutaloon. Tähän aikaan yöstä näytti ammottava ja rapistunut porttikäytävä avonaiselta kidalta. Hän ihmetteli, kuinka hän muinoin oli saattanut toivoa pääsevänsä asumaan johonkin tämän kasarmirumiskon soppeen. Hänen korvansa olivat siis olleet

tukossa, kun hän ei siihen aikaan kuullut sitä helvetillistä epätoivon musiikkia, joka vonkui seinien takana! Siitä päivästä lähtien, jona hän oli sinne jalallaan astunut, hän oli alkanut luisua alaspäin. Niin, eihän siitä voinut tulla muuta kuin onnettomuutta, että ihmiset sillä tavalla olivat sulloittuina päällekkäin viheliäisissä, isoissa työväen kasarmeissa. Jokaiseen, joka sinne tuli, tarttui kurjuuden kolera. Sinä iltana koko talo näytti kuolleelta. Gervaise kuuli vain Bochelaisten kuorsaavan oikealla. Vasemmalla taas Lantier ja Virginie kehräsivät kuin kissat, joilla on lämmin ja hyvä olla, mutta jotka eivät nuku, vaikka niillä on silmät kiinni. Pihalla hän luuli joutuneensa keskelle oikeata hautausmaata; lumen peittämä piha muodosti vaaleahkon nelikulmion; korkeat seinät kohosivat likaisen harmaina ilman vähintäkään valopilkkaa kuin linnan rauniot; eikä kuulunut yhtään huokausta, haudan hiljaisuus vallitsi tässä kylmän ja nälän jäykistämässä kylässä. Hänen täytyi harpata mustan puron ylitse, joka oli lähtenyt värjäyslaitoksesta ja höyryten avasi itselleen likaisen uoman valkoisen lumikentän läpi. Sen vesi oli saman väristä kuin hänen ajatuksensakin. Menojaan olivat menneet kauniit, vaalean siniset ja ruusunpunaiset vedet.

Noustessaan sitten kuudenteen kerrokseen pimeän päässä hän ei voinut pidättäytyä nauramasta, se oli ilkeää naurua, joka teki hänelle pahaa. Hän muisteli entistä ihannettaan: tehdä rauhassa työtä, syödä aina selvää leipää, omistaa jotakuinkin siisti lokero missä saisi nukkuu, kasvattaa lapsensa oikeiksi ihmisiksi, eikä saada selkäänsä ja kuolla omassa sängyssään. Ei, oli tosiaankin naurettavaa, kuinka kaikki toteutui. Hän ei enää tehnyt työtä eikä syönyt, hän makasi rikkaläjällä, hänen tyttärestään oli tullut yöjuoksija, hänen miehensä pieksi häntä; hänellä ei ollut muuta jäljellä kuin kuolla katujoaan, ja se tapahtuisi heti, jos hän päästyään omaan huoneeseensa saisi kylliksi rohkeutta hypätäkseen ulos ikkunasta. Olisi ihan voinut luulla hänen pyytäneen taivaalta kolmekymmentä tuhatta francia vuotuisia korkoja ja vielä kunnianosotuksia lisäksi. Eikö totta, että kuta pienemmiksi tässä matoisessa maailmassa asettaa vaatimuksensa, sitä vähemmin niitä saa täyttymään? Ei niin leivän palasta eikä mitään paikkaa, mihin päänsä kallistaa, siinä on vaatimattomuuden palkka! Ja häntä nauratti vielä kahta katkerammin, kun hän muisteli hyviä toiveitaan päästä maalle asumaan, tehtyään ensin kaksikymmentä vuotta silitystyötä. No nyt ne toteutuivat, maalle hän pääsikin. Hänellä oli jo tiedossa vihanta soppensa Père-Lachaisen hautausmaalla.

Päästyään käytävään hän oli kuin hullu. Hänen pääparkansa oli aivan pyörällä. Hänen suuri tuskansa johtui pohjaltaan siitä, että hän oli sanonut ijäiset hyvästit sepälle. Heidän välinsä olivat lopussa, he eivät koskaan enää näkisi toisiaan. Sen lisäksi kaikki muut onnettomuuden muistot tunkeutuivat hänen pääkoppaansa, niin että se oli niistä haljeta. Kulkiessaan Bijard'in huoneen ohi hän kurkisti sisälle ja huomasi, että Lalie makasi kuolleena, tyytyväisen näköisenä, kun oli päässyt ikuista unta ottamaan. Lapsilla oli totisesti parempi onni kuin aikaihmisillä! Ja kun ukko Bazougen oven raosta tuli valojuova käytävään, niin hän astui suoraan hänen huoneeseensa, sillä hänet oli vallannut kiihkeä halu päästä lähtemään yhteen matkaan pikku Lalien kanssa.

Tuo vanha koiranleuka, ukko Bazouge oli palannut kotiinsa tänä yönä tavattoman iloisella päällä. Hän oli ottanut semmoisen humalan, että oli sortunut keskelle lattiaa, missä nyt veteli hirsiiä pakkasesta huolimatta: eikä se estänyt häntä näkemästä epäilemättä sangen kaunista unta, sillä hän nauroi maatessaan niin että maha hytkähteli. Kynttilä, joka oli jäänyt palamaan, valaisi hänen ryysyjään, mustaa hattua, joka lutistuneena oli nurkassa, ja mustaa viittaa, jonka hän oli vetänyt jaloilleen peitteeksi.

Hänet huomattessaan Gervaiselta pääsi niin kova valitushuuto, että ukko heräsi.

— Pankaa hiidessä ovi kiinni! Ihanhan täällä paleltuu!... Ka, tekö siinä olette. Mitä nyt? Mitä te tahdotte?

Silloin Gervaise, tietämättä itsekkään enää mitä soperteli, alkoi käsivarret ojolla rukoilla häntä intohimoisesti.

— Oi, viekää minut pois, olen jo saanut kylläkseeni. Minä tahdon lähteä pois. Ette saa olla minulle vihoissanne. Hyvä Jumala, enhän minä tiennyt! Eihän sitä koskaan tiedä, niin kauan kun ei vielä ole valmis... Mutta viimein tulee sekin päivä, jolloin on tyytyväinen, kun pääsee lähtemään!... Viekää minut, viekää minut, niin minä vielä sanon siitä teille suuren kiitoksen!

Hän heittäytyi polvilleen, väristen, kiihkosta aivan kalpeana. Ei hän koskaan siten ollut kierinyt kenenkään miehen jalkojen juuressa. Ukko Bazougen naama, jossa suu oli väärässä ja parkitun näköinen nahka likaisena hautajaisten pölystä, näytti hänestä kauniilta ja loistavalta kuin aurinko. Mutta ukko, joka vielä oli unentoreissaan, luuli että hänestä tehtiin ilkeätä pilaa.

— Älkäähän toki, murisi hän. Ei saa pilkata vanhaa miestä!

— Viekää minut, toisti Gervaise, yhä hehkuvammin. Muistattehan, kun minä eräänä iltana kolkutin väliseinään, mutta sitten sanoin että en ollut sitä tehnytään, koska olin vielä liian tyhmä... Mutta nyt

katsokaas, en pelkää enää. Tuossa on käteni. Viekää minut nukkumaan, niin saatte nähdä, tokko hievhdankaan... Oi, minulla ei ole kuin tämä ainoa haluni. Voi, kyllä minä teitä rakastan.

Bazouge, joka aina oli kohtelias, ajatteli ettei hänen sopinut sysätä luotaan naista, joka näytti olevan niin pikeentynyt häneen. Olihan tuo jo kokolailla ränsistynyt, mutta hänessä oli yhtäkaikki vielä hitunen jällellä kauneuttakin, kun hän innostui.

— Olette aivan oikeassa, sanoi hän vakuutetun näköisenä; tänään olen jo pannut kirstuun kolme naista, jotka olisivat minulle antaneet sievoiset juomarahat, jos olisivat voineet pistää kätensä taskuunsa... Mutta, muori kulta, eihän se näin voi käydä päinsä...

— Viekää minut, viekää minut, huusi Gervaise yhä. Minä tahdon päästä pois...

— Peijakas, siinä tarvitaan vielä pikkuinen temppu sitä ennen...

Tiedättehän: Kuik!

Ja hän päästi kurkustaan sellaisen äänen ikäänkuin olisi tahtonut nielaista kielensä. Ja tälle mielestään onnistuneelle sukkeluudelle hän rähähti nauramaan.

Gervaise oli noussut ylös hitaasti. Ukko Bazougekaan ei siis voinut tehdä mitään hänen hyväkseen? Hän palasi omaan kamariinsa tyhmistyneenä, ja heittäytyi olkikasalle, katuen että oli syönyt. Voi surkeutta, kurjuus ei tappanut kyllyiksi nopeasti!

XIII.

Sinä yönä oli Coupeau juomaretkillään. Seuraavana päivänä Gervaise sai kymmenen francia pojaltaan Etienneltä, joka oli veturinkuljettajana; poika lähetti hänelle silloin tällöin sadan soun kolikoita, sillä hän tiesi, ettei kotona eletty kovinkaan rasvaisesti. Gervaise pani keiton tulelle ja söi sen aivan yksinään, sillä tuo Coupeau haaska ei tullut kotiin sinäkään päivänä. Ei häntä kuulunut maanantaina eikä tiistainakaan vielä. Kului kokonainen viikko. Hitto soikoon! Olisipa ollut onni, jos jokin nainen olisi saanut hänet pauloihinsa! Mutta juuri sunnuntaina Gervaise sai painetun paperin, joka aluksi sai hänet pelästymään, sillä olisi voinut luulla sitä poliisikomisarituksen kirjelmäksi. Sitten hän rauhottui; siinä vain ilmoitettiin hänelle, että se sika veti viimeisiä hengenvetojaan Sainte-Annessa. Se seiso paperilla vähän hienommassa muodossa, mutta ajatus oli kuitenkin sama. Niin, joku nainen oli tosiaankin saanut Coupeaun pauloihinsa, ja tämän naisen nimi oli Neiti Tuoninen, juoppojen viimeinen hyvä ystävätär.

Gervaise ei totta tosiaan antanut sen rauhaansa häiritä. Coupeau osasi kotiin, kyllä hän voisi tulla sairaalasta aivan yksinäänkin: oli hänet jo niin monta kertaa parannettu siellä, että hänelle nytkin tehtäisiin pienet kepposet saattamalla hänet uudestaan jalkeille. Olihan hän juuri samana aamuna kuullut, että Coupeau oli nähty Saappaan seurassa viertämässä viikon päivät toisesta Bellevillen viinikaupasta toiseen! Ja Saappaan kukkarolla tietysti; hän oli varmaankin ottanut hoteisiinsa eukkonsa säästöt, jotka tämä oli ansainnut siistissä pelissä, kuten muistatte. Joivat he siinä sellaisia rahoja, joista voi saada kaiken maailman pahat taudit. Se oli parahiksi Coupeaulle, jo hänen vatsansa oli siitä tullut kipeäksi. Varsinkin Gervaise joutui kuohuksiin ajatellessaan, ettei noiden kummankaan itsekkään saakelin päähänsä ollut pälkähtänyt tulla häntä hakemaan naukuille. Sehän oli kuulumatonta! Olivat juopotelleet kokonaisen viikon, osottamatta vähintäkään huomaavaisuutta naisia kohtaan! Kun kerran oli juonut yksikseen, sai kuoliakin yksinään!

Mutta kun Gervaise maanantaina oli varannut itselleen sievoisen illallisen, papujen tähteitä ja tuopin viiniä, lähti hän sillä tekosyillä vähän jalottelemaan, että muka saisi ruokahalua. Sairaalasta tullut kirje, joka oli piirongilla, kiusasi häntä. Lumi oli sulannut, ilma oli kohtalainen, ei kylmä eikä lämmin, mutta taivas oli kirkas ja pani ihmiset hyvälle päälle. Hän lähti kotoa kahdentoista aikaan, sillä matka oli pitkä: täytyi kulkea koko Pariisin läpi ja hänen koipensa jätätti aina. Sitä paitsi oli kaduilla aika paljon väkeä liikkeellä, mutta se vain huvitti häntä, ja hän saapui hyvin kauniisti perille. Kun hän oli sanonut nimensä, kerrottiin hänelle kaunis juttu: Coupeau oli ongittu joesta Uuden sillan luota; hän oli hypännyt kaidepuun yli, kun luuli näkevänsä parrakkaan miehen salpaamassa häneltä tietä. Se oli sievoinen hyppäys, vai mitä? Ja jos tahtoi tietää, miten Coupeau oli joutunut Uudelle sillalle, niin ei hän voinut itsekkään tehdä siitä selvää.

Vartija lähti Gervaiseä saattamaan. Hän oli juuri astumassa portaittaiseen kerrokseen, kun hän kuuli ulvomista, joka meni läpi luiden ja ytimien.

— No, miltä hänen soittonsa kuuluu? kysyi vartija.

— Kenenkä soitto? kysyi Gervaise.

— Teidän miehenne tietysti! Tuolla tapaa hän on ulvonut jo kolmatta päivää. Ja saattepa nähdä, kuinka somasti hän tanssii.

Herra Jumala, sitä näkyä! Gervaise jäi kauhistuneena seisomaan. Kopissa oli seinillä patjoja lattiasta kattoon saakka; lattialla oli kaksi olkimattoa päällekkäin ja yhdessä nurkassa oli levällään vain matrassi ja päänalunen. Niiden päällä Coupeau tanssi ja ulvoi. Hän näytti oikealta naamiaiskeikarilta, repaleinen mekko päällään, huitoessaan käsillään ja sätkytellessään jaloillaan; mutta hän ei suinkaan ollut naurettavan näköinen, hänen hyppynsä olivat niin kamaloita, että karvat nousivat pystyyn häntä katsellessa. Hänellä oli kuolon naamari kasvoillaan. Auta armias, sellaista tanssimestaria! Hän ryntäsi ikkunaa vasten, ja sieltä takaisin, löi käsivarsillaan tahtia ja väänteli käsiään, aivan kuin olisi tahtonut katkaista ne ja heittää katsojille vasten naamaa. Nurkkakapakoissa voi nähdä ilveilijäin matkivan tätä, mutta he matkivat sitä huonosti: täytyy nähdä tällaisia juoppojen tanssihyppyjä, voidakseen saada käsitystä siitä, kuinka sirolta ne näyttävät, kun niitä tosi teolla suoritetaan. Ja laulullakin on naamiaisissa oma leimansa; se on yhtämittaista ulvomista, tanssijoilla on suut selki selällään ja he päästävät tuntimääriä samoja, aivan kuin ruostuneesta pasuunasta lähteviä ääniä. Coupeau taasen kirkui kuin elukka, jolta on kypälä ruhjottu. Orkesteri soittaa, pyytäkää naisia tanssiin, hyvät herrat!

— Herra Isä, mikä häntä vaivaa?... Mikä häntä vaivaa? ... kysyi Gervaise tuskan valtaamana.

Alilääkäri, nuori, pitkä, vaaleaverinen ja punaposkinen mies, esiliina yllään, istui tyynenä tehden muistiinpanoja. Tämä oli harvinainen tapaus, hän ei hetkeksikään laskenut sairasta silmistään.

— Jääkää tänne hetkiseksi, jos tahdotte, sanoi hän pesijättärelle: mutta pysykää tyynenä... Koettakaa puhua hänen kanssaan, hän ei tunne Teitä.

Coupeau ei todellakaan näyttänyt edes huomaavankaan vaimoan. Hän riehui Gervaisen tullessa sisään niin kovasti, ettei tämä voinut häntä oikein nähdä. Kun Gervaise nyt katsoi häneen tarkemmin, vaipuivat hänen käsivartensa hervottomina pitkin kupeita. Kuinka Herran nimessä oli mahdollista, että hänellä oli tuollaiset kasvot, silmät veressä ja huulet ruvessa? Gervaise ei todellakaan olisi voinut tuntea häntä. Aluksi Coupeau irvisteli hyvin pahasti, väänti yht'äkkiä suutaan, nyrpisti nenäänsä ja pullisti poskiaa, niin että hänen naamansa muistutti aivan eläimen turpaa, Hänen ihonsa oli niin kuuma, että ilma höyrysi hänen ympärillään, ja hänen nahkansa kiilti likomärkänä, siitä tippui suuria hikikarpaloita. Vaikka hän tanssi kuin mikäkin markkinailveilijä, voi kumminkin selvään huomata, ettei hän ollut hyvällä tuulella; pää oli raskas ja jäseniä kolotti.

Gervaise lähestyi uudestaan alilääkärinä, joka naputteli jotakin laulun tahtia sormillaan tuolinsa selkämystä vasten.

— Kuulkaahan herra tohtori, se taitaakin olla vaarallista tällä kertaa?

Lääkäri pudisti päätään vastaamatta.

— Kuulkaahan eikö hän höpise jotakin itseksensä?... Kuuletteko, mitä hän sanoo?

— Hän höpisee, siitä mitä hän näkee, vastasi nuori mies. Olkaa vaiti; antakaa minun kuunnella.

Coupeau puhui katkonaisesti, mutta leikillisuus välkähti kuitenkin hänen silmistään. Hän katseli maahan, oikealle ja vasemmalle, ja kääntyi sitten, aivan kuin olisi ollut huvikseen kävelemässä Vincennes'n metsässä, ja puhui itseksensä.

— Voi kuinka täällä on helkkarin lystiä!... Täällä on kapakoita kuin markkinoilla. Ja niin kaunista soittoa sitten! Mitkä kekkerit! Tuolla säretään laseja... Hyvin hienoa! Katsokaas tuota ilotulitusta: punaisia palloja ilmassa liehumassa sinne ja tänne!... Voi kuinka paljon lyhtyjä on puissa riippumassa!... Täällä on hyvin kaunista! Joka paikasta virtaa vettä, suihkulähteistä ja putouksista; se on sulloista soittoa, aivan kuin kuoropojat olisivat laulamassa... Kerrassaan komeita putouksia!

Hän rauhottui jälleen, ikäänkuin kuullakseen paremmin veden sulloista soittoa; hän veti ilmaa keuhkoihinsa, luullen juovansa suihkulähteistä pärskyvää virkistäväää vesihöyryä. Mutta vähitellen tuli hänen kasvoihinsa tuskan ilme. Silloin hän kyykistyi, nelisti ympäri koppinsa siniä ja kiroili käheällä äänellä.

— Ne vain virittävät minulle pauloja!... Sitä juuri epäilinkin... Hiljaa, sen juopporentut! Niin. Te välitätte viis minusta. Te vain minua härnätäkseenne juotte ja mellastatte naikkostenne kanssa... Kyllä minä teidät nutistan tähän samaan kapakkaan!... Saakeli soikoon! Jätättekö minut rauhaan!

Hän pui nyrkkiä; sitten hän kirkasi käheästi ja lähti kumarassa juoksemaan. Hän änkytti ja hänen hampaansa kalisivat kauhusta:

— Te vain tahdotte, että minä tappaisin itseni. Ei, minä en hyppää veteen!... Te luulette, etten uskaltaisi tehdä sitä. Mutta minä en hyppää!

Vesiputoukset, jotka pakenivat, kun hän niitä lähestyi, tulivat perästä, kun hän perääntyi. Yht'äkkiä hän katsoi tyhmistyneenä ympärilleen ja änkytti tuskin kuuluvalla äänellä:

— Se ei ole mahdollista, he ovat villinneet puoskareita minua vastaan!

— Minä lähden pois, hyvästi! sanoi Gervaise alilääkärille. Tämä kääntää kovin minun mieltäni, mutta kyllä minä tulen takaisin.

Hän oli kalman kalpea. Coupeau jatkoi yhä karkeloaan ikkunalta matrassille ja matrassilta ikkunalle, hikoillen ja rimpuillen, niin että selkä oli katketa. Silloin Gervaise pujahti ulos. Mutta vaikka hän kuinka kiiruhti portaisa, kuuli hän niiden alapäähän asti miehensä kiroton karkelon. Hyvä Jumala, kuinka ulkona tuntui hyvältä, siellä voi taas hengittää vapaammin!

Illalla puhui koko Goutte-d'Or'in talo ukko Coupeaun omituisesta taudista. Bochelaiset, jotka tähän aikaan kovin halveksivat Nilkuttajaa, pyysivät hänet kumminkin huoneeseensa viinimarjaliköörille, tietysti saadakseen lähempiä tietoja. Rouva Lorilleux tuli sinne myöskin, rouva Poisson samoin. Siellä selviteltiin asiata perinpohjaisesti. Boche oli tuntenut erään puusepän, joka oli riisuutunut ilkoisen alasti Saint-Martinin kadulla ja joka oli kuollut polkan tanssintaan; hän oli juonut absinttia. Naiset olivat naurusta katketa, sillä se tuntui heistä yhtä kaikki hullunkuriselta, vaikkakin surulliselta. Kun he sitten eivät oikein käsittäneet, tuuppi Gervaise joukkoa syrjään ja huusi tilaa saadakseen; keskellä huonetta hän sitten muiden uteliaina katsoessa matki Coupeauta, kirkui, hyppi ja väänteli itseään, irvistellen kamalasti. Hän antoi päänsä panttiin, että Coupeau oli tehnyt juuri niin! Silloin toiset päivittelemään; se ei ollut mahdollista, mies ei olisi voinut kolmea tuntiakaan kestää semmoista peliä! Mutta Gervaise vannoi pyhimpänsä kautta, että Coupeau oli sillä tavoin riehunut edellisestä päivästä saakka, jo kolmekymmentäkuusi tuntia. Saivat mennä katsomaan, jolleivät uskoneet häntä. Mutta rouva Lorilleux kiitti kunniasta; hän oli saanut Nilkuttajan kertomuksista tarpeekseen, ja hän aikoi kieltää Lorilleux'täkin pistämästä jalkaansa Sainte-Anneen. Virginie taas, jonka puodissa asiat alkoivat käydä yhä pahempaan päin, sanoi vain hiljaa ja alakuloisesti, että elämä ei aina ollut hauskaa, ei piru vie ollutkaan! Likööri juotiin loppuun ja Gervaise toivotti seuralle hyvää yötä. Heti kun hän lakkasi puhumasta alkoi hän silmät selällään tuijottaa eteensä kuin Chaillot'n hullujenhuoneen hoitolainen. Varmaankin hän oli näkevinään miehensä par'aikaa tanssimassa.

Seuraavana päivänä noustessaan hän päätti olla enää sinne menemättä. Mitäpä hyötyä siitä lähtisi? Siellä hän olisi itsekin voinut menettää järkensä, mutta sitä hän ei tahtonut. Siitä huolimatta kumminkin samat ajatukset palasivat joka kymmenes minuutti hänen mieleensä. Hän ei niitä kyennyt enää ensinkään ohjaamaan. Olisi se sentään kumma paikka, jos Coupeau vielä tekisi tanssitemppujaan. Kun kello löi kaksitoista, niin Gervaise ei enää malttanut pysyä kotonaan. Vaikka hän pelkäsi sitä mikä häntä odotti, niin sittenkin hänen mielensä paloi sitä näkemään, niin että hän ei huomannut matkan pituuttakaan.

Hänen ei ensinkään tarvinnut kysyä kuulumisia. Jo portaiden alapäähän kuului Coupeaun laulu. Ihan sama sävel ja sama tanssi. Gervaise olisi voinut luulla vast'ikään pistäytyneensä ulos ja nyt palaavansa. Eilinen vartija, joka kantoi rohtopulloja käytävässä, iski hänelle mielistelevästi silmää vastaan tullessaan.

— Siis yhä vielä! sanoi Gervaise.

— Yhä vain! vastasi vartija pysähtymättä.

Gervaise astui sisälle, mutta jäi ovensuuhun seisomaan, sillä Coupeaun luona oli ihmisiä. Vaaleaverinen, punakka alilääkäri oli seisomassa. Hänen tuolillaan istui nyt vanha, kunniamerkillä varustettu, kaljupäinen herra, jonka naama oli kuin kärpän turpa. Se oli varmaankin ylilääkäri, sillä hänen katseensa oli terävä ja läpätunkeva kuin näverin kärki. Kaikki nuo äkkikuoleman kauppiaat katsovat ihmisiin samalla tavalla.

Gervaise ei muuten ollut tullut tuon herran vuoksi, vaan kurottautui katsomaan hänen päänsä yli Coupeauta. Se riivattu tanssi ja ulvoi vielä kovemmin kuin edellisenä päivänä. Hän oli kyllä ennenkin nähnyt laskiaistanssijaisissa tanakoiden pesulaitoksen renkien tanssivan yhtä painoa läpi kokonaisen yön; mutta ei koskaan, ikimaailmassa hän olisi voinut kuvitellaakaan, että se voisi ketään miestä huvittaa näin kauvan. Kun hän sanoi huvittaa, niin se oli vain puheenparsa, sillä ketään ei voi huvittaa keikkua vasten tahtoaan kuin kuivalle maalle heitetty ahven. Coupeau oli likomärkänä hiestä ja höyrysi entistä enemmän, siinä kaikki. Hänen suunsa näytti suurenneen huutamisesta. Synnytystuskissakaan eivät

naisten huudot olleet mitään tämän rinnalla. Ikkunan ja matrassin välillä näkyi lattialla hänen tallaamansa tie, olkimaton olivat hänen kenkensä kuluttaneet rikki.

Tässä ei totta totisesti ollut mitään kaunista nähtävää, ja Gervaise kysyi itseltään vavisten, miksi hän oli tänne palannut, Vai oli hän muka edellisenä iltana Bochelaisten luona liitellut näkemiään. Eihän hänen esityksensä riittänyt puoleksikaan sitä kuvaamaan. Nyt hän näki paremmin, miten Coupeau teki temppejuaan, eikä hän koskaan ollut unohtava niitä eikä hänen silmiään, jotka selkiselällään tuijottivat tyhjään ilmaan. Samalla hän erotti joitakuuta lauseita lääkärien keskustelusta. Alilääkäri kertoi yksityisseikkoja yön kulusta, käyttäen sanoja, joita Gervaise ei ymmärtänyt. Sen hän kumminkin sai niistä selville, että hänen miehensä oli rupattanut ja keikkunut kaiken yötä. Sitten vanha, kaljupäinen herra, joka muuten ei ollut erittäin kohtelias, näytti vihdoinkin huomaavan Gervaisen läsnäolon: ja kun alilääkäri sanoi, että hän oli sairaan vaimo, rupesi hän kuulustelemaan häntä, töykeästi kuin poliisikomisarius.

— Joiko tämän miehen isä?

— Joihan hän vähäisen niinkuin kaikki muutkin... Hän kuoli pudotessaan humalapäissään katolta.

— Joiko hänen äitinsä?

— Ka, niinkuin kaikki muutkin, tietäähän sen, ryypyn siellä, toisen täällä... Koko perhe on muuten hyvin kunnon väkeä!... Hänellä oli ollut veli, joka ihan nuorena oli kuollut vetotautiin.

Ylilääkäri katsoi häneen läpituokeilla silmillään ja jatkoi töykeällä äänellään:

— Te juotte myöskin, vai mitä?

Gervaise koetti änkyttää jotakin puolustukseen ja pani kätensä sydämelleen antaakseen kunniasanansa!

— Te juotte! Pitäkää varanne, näettehän mihinkä juoppous vie... Ennemmin tai myöhemmin te kuolette samalla tavalla.

Gervaise jäi seisomaan kuin seinään kiinni naulittuna. Lääkäri oli kääntänyt hänelle selkensä. Välittämättä siitä, että hänen pitkän takkinsa liepeisiin tuli tomua olkipatjasta hän kyykistyi lattialle ja tutki kauvan Coupeaun vavistusta, odottaen kun hän kulki ohi ja seuraten häntä katseillaan. Tänä päivänä hänen säarensä hyppivät vuorostaan, vavistus oli laskeutunut käsistä jalkoihin. Hän viskeli kinttujaan kuin tanssinukke, jota rihmasta vedetään, mutta vartalo oli jäykkä kuin puupökökeli. Vaiva yltyi vähitellen. Olisi luullut hänellä olevan jonkin koneiston nahan alla; se alkoi pyöriä aina joka kolmas tai neljäs sekunti ja pyöri sitten hetkisen, pysähtyi ja alkoi taas uudestaan, värähtellen häntä kuin viluista juoksukoira, joka talvipakkasella värjöttää jossakin porttikäytävässä. Vatsa ja hartiatkin vavahtelivat jo kuin kiehumaisillaan olevan veden pinta. Oli se sentään omituista hengenlähtöä, kun mies kiemurteli kuin tyttö, jota kutkutellaan.

Coupeau ähkyi tuskissaan. Hän näytti kärsivän paljoa enemmän kuin edellisenä päivänä. Hänen katkonaisista valituksistaan saattoi arvata hänellä olevan kaikellaisia kipuja. Häntä pisteli kuin tuhansilla neuloilla. Hänellä oli jokin raskas paino joka paikassa iholla; jokin kylmä ja märkä elukka mateli pitkin hänen lanteitaan ja kouristeli hänen lihaansa. Sitten toisia elukoita imeytyi kiinni hänen hartioihinsa, repien hänen selkäänsä kynsillään.

— Minua janottaa, voi, minua janottaa! örisi hän yhtä mittaa.

Alilääkäri otti hyllyltä astian, jossa oli limonaadia, ja antoi sen hänelle. Hän tarttui astiaan molemmin käsin ja ryypäsi ahnaasti suunsa täyteen, kaataen puolet nesteestä päälleen; mutta hän sylkäsi sen heti ulos suustaan raivoisalla inholla kirkuen:

— Herra Jumala! Sehän on viinaa!

Ylilääkäriin viittauksesta silloin alilääkäri tahtoi juottaa hänellä vettä, päästämättä juoma-astiaa kädestään. Tällä kertaa hän nielaisi siitä kulauksen, mutta parkaisi ihan kuin olisi tulta nielaissut.

— Se on viinaa! Herra Jumala! Se on viinaa!

Edellisestä päivästä lähtien oli kaikki, mitä hän joi, ollut viinaa. Se vain lisäsi janoa, mutta hän ei enää voinut juoda, sillä kaikki poltti häntä. Hänelle oli tuotu lihalientä, mutta varmaankin tahdottiin häntä myrkyttää, sillä liemi haisi vitriolille. Leipä oli katkeraa ja pilaantunutta. Ei ollut muuta kuin myrkyä hänen ympärillään. Koko hänen koppinsa haisi rikille. Vieläpä hän syytti ihmisiä siitä, että he muka raapasivat tulta rikkituilla hänen nenänsä alla myrkyttääkseen hänet.

Ylilääkäri oli noussut ylös ja kuunteli Coupeaun sanoja. Nyt hän taas näki näkyjä keskellä päivää. Hän oli huomaavinaan seinillä hämähäkin verkkoja, suuria kuin venheen purjeet. Sitten verkkojen silmät vuoron perään kutistuivat ja laajenivat, mustia palloja vaelsi silmien läpi, oikeita silmäkääntäjän palloja, jotka ensin olivat biljardipallon kokoisia, sitten suuria kuin kanuunan kuulat, ja ne paisuivat ja kutistuivat ihan vain hänen kiusallaan. Yht'äkkiä hän huusi:

— Voi, rotat, voi rotat, rotat tulevat! Nyt ne tulevat!

Palloista oli tullut rottia. Nämä inhottavat elukat kasvoivat, kulkivat verkon silmien läpi, hyppivät matrassille ja haihtuivat ilmaan. Sitten siellä oli vielä apina, joka tuli ulos seinästä ja meni takaisin seinän sisälle, lähestyen joka kerta niin liki hänen kasvojaan, että hänen täytyi peräytyä, jotta se ei saisi puraista häneltä nenää. Yht'äkkiä kaikki taas muuttui; seinät mahtoivat ruveta hyppimään, sillä hän hoki tukehtumaisillaan pelosta ja raivosta.

— Vai niin, ai turkanen! puistelkaa minua, siitä en välitä!... Ai turkanen! Sortukoot seinät! Ai turkanen! maahan koko hökkeli!... Niin, soittakaa kelloja, te mustakauhtanat, soittakaa urkuja, estääksenne minua kutsumasta vartijoita!... Ja ne ovat laittaneet helvetinkoneen seinän taakse, ne rakkarit! Minä kuulen kyllä, miten se surisee, ne aikovat räjäyttää meidät ilmaan... Tuli on irti! Piru vie! Tuli on irti! Kuuletteko kun huudetaan, tuli on irti! Kas kuinka se leimuaa! Se kiihtyy, se kirkastuu! Koko taivas palaa. Punaisia tulia, vihreitä tulia, keltaisia tulia... Auttamaan, auttamaan! Tuli on irti!

Nämä huudot päättyivät korinaan, josta ei enää voinut erottaa kuin sekavia sanoja; hänen suunsa oli vaahdossa ja leuka syljestä märkänä. Ylilääkäri hieroi nenäänsä sormellaan, mikä nähtävästi oli hänen tavallinen temppunsa vakavissa tapauksissa. Hän kääntyi alilääkäriin puoleen ja kysyi häneltä puoliääneen:

— Ja kuume pysyy yhä neljässäkymmenessä asteessa, eikö niin?

— Niin, herra tohtori.

Ylilääkäri virnisti pahasti. Hän viipyi vielä pari minuuttia katsoen tarkasti Coupeaun. Sitten hän kohautti olkapäitään ja lisäsi:

— Samaa hoitoa kuin tähänkin asti, lihalientä, maitoa, sitruunalimonaadia, mietoa kiniiniliuosta... Älkää jättäkö häntä yksin ja lähettäkää minua noutamaan.

Hän lähti ulos, ja Gervaise seurasi häntä, kysyäkseen, eikö enää ollut toivon sijaa. Mutta tohtori astui käytävässä niin jäykkänä, ettei Gervaise uskaltanut mennä häntä puhuttelemaan. Hän jäi seisomaan paikoilleen vähäksi aikaa, epäröiden olisiko vielä palata katsomaan miestänsä. Tässä näytännössä hänestä oli jo ollut aika lailla kestämistä, ja kun hän kuuli Coupeaun yhä vielä huutavan, että limonaadi haisi viinalta, niin hän arveli, että siinä oli yllin kyllin yhdeksi näytökseksi, ja lähti pois. Kun hän oli tullut kadulle, niin hevosten laukkaaminen ja ajopelien jyrinä saattoivat hänet luulemaan, että koko Saint-Anne oli hänen kintereillään. Ja tuo tohtori, joka oli uhannut häntä! Totisesti hän luuli jo, että hänellä oli sama tauti.

Goutte-d'Or'in kadulla tietysti Bochelaiset ja kaikki muut odottivat häntä. Heti kun hän ilmestyi porttikäytävään kutsuttiin hänet Bochelaisten kamariin. No vieläkö ukko Coupeau kesti yhä? Kesti kun kestitkin. Boche näytti hämmästyneeltä ja nolatulta. Hän oli pannut litran vetoa, ettei Coupeau kestäisi iltaan asti. Kuinka? Hän kesti! Ja koko seurakunta päivitteli lyöden kämmenillään reisiinsä. Siihen velikultaan ei vain vähä pystynyt! Rouva Lorilleux laski tunnit. Kolmekymmentäkuusi ja kaksikymmentäneljä teki kuusikymmentä tuntia. Sitä oli koko peijakas! Kuusikymmentä tuntia oli hän jo keikkunut ja ulvonut yhteen menoon. Eihän mokomata voiman näytettä oltu koskaan nähty. Mutta Boche, joka nauroi väkinäisesti menettämänsä litran vuoksi, rupesi epäileväisen näköisenä kuulustelemaan Gervaiseä kysyen häneltä, tokko hän oli aivan varma, ettei Coupeau ollut kuollut hänen tietämättänsä. Eikös tyhjä! Hän tanssi niin kovasti, ettei häntä näyttänyt ensinkään haluttavan kuolla. Silloin Boche pyysi Gervaiseä uudestaan näyttämään, miten Coupeau oli riehunut. Niin; niin, vielä pieni näytöntö yhteisestä pyynnöstä. Kaikki yhtyivät portinvartijan pyyntöön, sillä siellä oli pari naista, jotka eivät olleet edellisenä päivänä olleet näkemässä, ja jotka nyt olivat vartavasten tulleet näytöntöä katsomaan. Portinvartija käski ihmisiä väistymään syrjemmäksi ja nämä tekivät Gervaiselle tilaa keskelle lattiaa, nykien toisiaan kyynäspäillään, uteliaisuudesta kärsimättöminä. Mutta Gervaise painoi päänsä alas. Hän pelkäsi todellakin tulevansa siitä sairaaksi. Haluten kumminkin näyttää, ettei hän tahtonut suotta kursailla, hän yritti ottaa pari, kolme pientä hyppyaskelta, mutta luonto putosi häneltä ja hän vetäytyi takaisin; ihan todella, hän ei voinut. Kuului pettymyksen murinaa: Se oli vahinko, sillä hän matki sitä niin mainiosti. Mutta minkäpä sille teki, jos hän kerran ei voinut! Ja kun Virginie palasi puotiinsa, niin unohdettiin ukko Coupeau, ja ruvettiin vilkkaasti puhumaan Poissonin pariskunnasta, jonka koko talous nykyään oli nurin narin; edellisenä päivänä olivat ulosottomiehet käyneet heidän luonansa; poliisi oli menettävä virkansa; mitä Lantier'hen tuli, niin hän hyöri viereisen ravintolan

tyttären ympärillä, joka oli pulska nainen ja aikoi perustaa makkarakaupun. Siitäkös vasta ilvettä pidettiin! Puotia kuviteltiin jo sisustettuna makkarakaupaksi. Pitihän Lantier'n helkkarissa saada makeisten jälkeen jotakin tukevampaa ravintoa! Petetty aviomies, Poisson näytti olevan hyvin suvaitsevainen näissä asioissa; mutta kuinka hiidessä saattoi mies, jolle oveluus kuului virkavelvollisuuksiin, olla kotonaan semmoinen tomppeli? Mutta äkkiä kaikki vaikenivat huomattessaan Gervaisen, joka jäätyään yksin kamarin perälle, koetti matkia Coupeauta vapisuttaen käsiään ja jalkojaan. Hyvä! hyvä! se oli mainiota, enempiä ei pyydettykään. Hän jäi seisomaan törmettyneenä, aivan kuin olisi juuri unesta herännyt. Sitten hän poistui kiireesti, sanoi hyvää yötä, ja meni kotiinsa koettaakseen nukkua.

Seuraavana päivänä Bochelaiset näkivät hänen lähtevän kahdentoista aikana samoin kuin kahtena edellisenäkin päivänä. He toivottivat hänelle paljon hauskuutta. Sinä päivänä Sainte-Annin käytävät tärisivät Coupeaun karjunnasta ja temmellyksestä. Gervaise piteli vielä kiinni portaiden kaidepuusta, kun hän jo kuuli hänen ulvovan:

— Kappas luteita!... Tulkaapas tänne hiukan likemmäksi, niin minä rupean teitä ruotimaan!... Voi, ne tahtovat tappaa minut, nuo perhanan luteet!... Mutta kyllä minä teille näytän! Tokko siitä kaikkoatte, sen vietävät!

Gervaise jäi vähäksi aikaa oven eteen huohottamaan. Coupeauhan taisteli kokonaista armeijaa vastaan! Gervaisen astuessa sisälle tappelu yltyi kiivaammaksi. Coupeau oli raivohulluna kuin Charentonin karkulainen. Hän riehui keskellä koppiaan, iski nyrkillään joka puolelle, löi itseään ja seiniä, piehtaroi lattialla ja huitoi käsillään tyhjää ilmaa; ja hän tahtoi avata ikkunan, piilottautui, puolustautui, huusi muka muille ja vastasi huutoihin, pitäen ihan yksin tätä helvetillistä mellakkaa, epätoivoisen näköisenä kuin mies, jota kokonainen väkijoukko ahdistaa. Sitten Gervaise ymmärsi, että hän luuli olevansa katolla asettamassa sinkkilevyjä paikoilleen. Hän matki paljetta suullaan, kohenteli rautojaan tulikattilassa, laskeusi polvilleen ja kuljetti peukaloaan pitkin patjan reunaa ollen juottavinaan sitä kiinni. Niin, hänen ammattinsa muistui hänen mieleensä kuolinhetkellä; ja syynä siihen, että hän ulvoi niin kovasti ja tarrautui kiinni kattoon, oli että viereiset katot olivat täynnä roistoja, jotka häntä kiusasivat ja estivät häntä kunnolla suorittamasta työtään. Sen lisäksi ne peijakkaat päästivät laumoittain rottia hänen kimppuunsa. Hyi niitä kataloita elukoita! Niitä hän näki aina. Vaikka hän niitä murskasi hankaamalla kaikin voimin jalkaansa maata vasten, niin niitä ilmestyi yhä uusia laumoja, niitä oli koko katto mustanaan. Eikös sinne ollut ilmestynyt hämähäkkejäkin! Hän kiristi kovasti housunsa lahetta reittäen vasten tappaakseen isoja hämähäkkejä, jotka olivat tunkeutuneet lahkeen sisään. Perhanan elävät, eihän hän tällä tavalla saisi koskaan päivätyötään päätetyksi; hänet tahdottiin syöstä perikatoon, hänen isäntänsä oli lähettävä hänet velkavankeuteen. Koettaessaan sitten pitää kiirettä hän luuli itsellään olevan höyrykoneen vatsassa; suu selkosen selällään hän puhalsi höyryä, paksua höyryä, joka täytti kopin ja tunkeutui ulos ikkunasta; ja kumartuneena, puhaltaen yhä, hän katseli, miten höyrypatsas ulkona kiemurteli, nousi taivaalle, jossa se peitti auringon.

— Kas! huusi hän, siinä on Clignancourt'in viertotiellä esiintyvä seurue puettuina karhuiksi. Kas miten ne rehentelevät...

Hän oli kyykyllään ikkunan ääressä, ikäänkuin hän katon räystäältä olisi seurannut kadulla liikkuvaa kulkuetta.

— Tuossa tulee ratsastajia, jalopeuroja, panttereita, joilla on ikenet irvessä. Siellä on koiriksi ja kissoiksi puettuja katupoikia... Tuolta tulee pitkä Clémence, saivaristo täynnä höyheniä. Kas sitä saakelia! Hän heittää häränpyllyä ja näyttää kaikki paikkansa!... Kuuleppas muruseni, pidetäänpäs vähän lystiä... Haa, te sen roistot, älkääpä koskeko häneen!... Älkää ampuko, helkkarissa! Älkää ampuko!

Hän kirkui käheällä äänellä kauhuissaan ja kyykistyi nopeasti, sanoen että alhaalla kadulla oli poliisia ja sotamiehiä, jotka tähtäsivät häneen pyssyllään. Seinässä hän näki pistoolin piipun ojennettuna rintaansa vastaan. Tyttö oli ryöstetty häneltä.

— Älkää ampuko, Herran nimessä älkää ampuko... Sitten talot kukistuivat. Hän matki romahdusta, jolla kokonainen kaupunginosa sortui maahan, kaikki hävisi, kaikki ihmiset hupenivat. Mutta hän ei joutanut hengähtämään. Toisia kuvia vilisi ohitse tavatonta vauhtia. Hänellä oli vastustamaton tarvis puhua ja hänen suunsa täyttyi sanoilla, joita hän lasketteli yhtämittäisenä sekavana sorinana.

— Kas, sinäkö se olet, päivää!... Leikki pois! Älä syötä minulle hiuksiasi.

Ja hän pyyhkäsi kädellään kasvojaan ja puhalsi estääkseen karvoja menemästä suuhunsa. Alilääkäri kysyi häneltä:

— Kenenkä te sitten näette?

— Akkani, hiidessä!

Hän katsoi seinään, seisten selin Gervaiseen.

Tämä ihan hätkähti hänen sanoistaan ja rupesi myöskin tarkastelemaan seinää, näkisikö hän siinä itsensä. Toinen vain jatkoi puhettaan.

— Älä koetakaan minua puijata... Minä en anna itseäni vietellä... Oletpa, piru vie, korea ja kauniit sinulla on vaatteetkin. Sanoppas mistä sinä ne olet ansainnut, senkin lehmä! Tulet miehiä pyydystämästä, senkin kameeli. Mutta odotappas hiukan, niin kyllä minä sinut opetan!... Vai kätket sinä herrasi hameittesi taakse! Kumarruppas, että mä näen... Perkele! Taas sama mies!

Raivostuneena hän hyppäsi pää edeltä seinää vastaan, mutta pehmeä seinäpatja teki iskun tehottomaksi. Kuului vain tupsahdus, kun hänen ruumiinsa ponnahti takaisin ja kaatui olkipatjalle.

— Kenenkä te nyt näette? kysyi alilääkäri taas.

— Hatuntekijän, hatuntekijän! kirkui Coupeau.

Ja kun alilääkäri kysyi Gervaiselta, kuka se oli, jäi tämä änkyttämään osaamatta vastata, sillä tämä kohtaaminen herätti hänessä muistiin kaikki hänen elämänsä vastoinkäymiset. Levyseppä pui nyrkkiään.

— Nyt sinä jouduit tekemisiin minun kanssani, poikaseni! Nyt minä sinut viimeinkin nitistän! Vai käyt sinä vallan arkailematta, tämä hetale käsikynkässäsi, näyttääksesi ihmisille, ettet muka minusta välitä. Mutta minäpä kuristan sinut, niin, niin, minä juuri! Ja sen teen vielä paljain käsin!... Älä siinä ylvästele... Saas tästä! ja tästä, ja tästä, ja tästä!

Hän iski nyrkillään tyhjään ilmaan. Silloin hän joutui raivoihinsa. Kun hän peräytyessään tapasi seinän, luuli hän itseään ahdistettavan takaa päin. Hän kääntyi ympäri ja kävi vimmatusti seinäpatjan kimppuun. Siitä hän ponnahti takaisin, lennähti nurkasta nurkkaan, paiskautuen patjaa vastaan, milloin vatsa, milloin takapuoli tai olkapää eellimäisenä, pyöri maassa ja nousi taas ylös. Hänen luunsa pehmisivät ja lihansa lätkähtelivät kuin märkä tappuratukko. Ja hän säästi tätä kamalata peliään hirveillä uhkauksilla ja kurkusta korahdelevilla kirouksilla. Mutta hän näytti jäävän tappelussa alakynteen, sillä hänen hengityksensä kävi lyhyeksi, hänen silmänsä pullistuivat kuopistaan ja hänet näytti vähitellen valtaavan lapsimainen pelkuruus.

— Murhaa, murhaa!... Korjatkaa siitä luunne molemmat! Haa! ne haaskat vain ilvehtivät. Siinä se luuska nyt kellottaa kintut pystyssä!... Eikä hän siitä enää nouse, se on varma... Voi tuota murhamiestä! Hän viiltää häneltä säären poikki puukollaan. Toinen sääri on jo irti ja vatsa on halki. Se on täynnä verta... Voi, hyvä Jumala, hyvä Jumala, hyvä Jumala!...

Ja likomärkinä hiestä, hiukset pystyssä kauhusta, hän peräytyi takaperin huihtoon rajusti käsillään, ikäänkuin torjuakseen hirvittävää näkyä. Hän päästi pari sydäntävihlovaa valitushuutoa ja kaatui selälleen olkimatolle, johon hänen kantapänsä olivat takertuneet.

— Tohtori, tohtori, hän on kuollut! sanoi Gervaise puristaen kätensä ristiin.

Alilääkäri astui lähemmäksi ja veti Coupeaun keskelle patjaa. Ei, hän ei ollut kuollut. Häneltä riisuttiin kengät ja nyt näkyi, miten hänen jalkansa vielä tanssivat aivan itsestään, sätkytellen vierekkäin nopeassa säännöllisessä tahdissa.

Ylilääkäri tuli juuri parhaiksi sisälle. Hän toi mukanaan kaksi virkaveljeään, joista toinen oli laiha, toinen lihava, molemmilla kunniamerkki kuten hänelläkin. Kaikki kolme kumartuivat sanaakaan sanomatta ja tarkastelivat miestä joka paikasta. Sitten he alkoivat puhella keskenään nopeasti, puoliääneen. He olivat paljastaneet miehen ruumiin reisistä olkapäihin asti. Kurottautumalla varpailleen Gervaisekin näki tämän alastoman vartalon. Nyt oli taudin valta täydellinen, vavistus oli laskeutunut käsivarsista ja noussut sääristä, itse vartalokin alkoi nyt pitää samallaista iloa. Ihan todella, tämä tanssinukke piti ilvettä vatsallaankin. Naurun virnistyksiä kulki pitkin kylkiä, vatsa oli niin hengästyksissään, että oli siihen paikkaan tikahtaa. Kaikki lihakset olivat liikkeessä, niiden vuorokarkelot kävivät moitteettomasti, koko nahka tärisi kuin rumpukalvo ja ihokarvat laskivat valssia kumartaen toisilleen. Tämä mahtoi olla viimeisen rynnäkön valmistusta, ikäänkuin loppulaukka, jossa päivän koittaessa kaikki tanssijat pitivät toisiaan kädestä kiinni takoen tahtia kantapäillään.

— Hän nukkuu, sanoi ylilääkäri.

Ja hän osotti miehen kasvoja molemmille toisille lääkäreille. Coupeau makasi silmät kiinni, hänellä oli pieniä hermonykyäyksiä, jotka vääntivät väärään hänen koko naamansa. Hän oli vielä kammottavamman

näköinen näin masentuneena. Leuka näytti entistäänkin pitemmältä ja hänen kasvoillaan oli painajaisen väristämä kuolonleima. Mutta huomattuaan hänen jalkansa lääkärit painoivat nokkansa melkein niihin kiinni. Niissä näytti olevan jotakin erittäin mieltäkiinnittävää. Jalat tanssivat yhä. Vaikka Coupeau nukkui, niin ne vain tanssivat. Se ei niitä liikuttanut, että niiden isäntä veteli hirsyä, ne vain jatkoivat karkeloaan lisäämättä tai hidastuttamatta vauhtiaan. Ne kävivät kuin koneet, pitäen iloa itsekseen.

Kun Gervaise näki lääkärien laskevan kätensä Coupeaun ruumiille, niin hänkin tahtoi sitä koetella. Hän lähestyi hiljaa ja painoi kätensä hänen olalleen. Siinä hän piti sitä hetkisen. Hyvä Jumala! Mitähän siellä tapahtuikaan sisäpuolella? Lihakset tanssivat pohjaa myöten ja taisivatpa luutkin hypellä. Aaltomaisia väristyksiä tuli kaukaa, juosten kuin vuolas virta nahan alla. Kun hän painoi hiukan kovemmin, tunsu hän ytimistä lähteviä tuskanhuutoja. Paljaalla silmällä näki ainoastaan pieniä aaltoja, jotka muodostivat häränsilmiä kuin vesipyörteen pinnalla, mutta syvemmillä mahtoi käydä koko mylläkkä. Siellä suoritettiin tuhoisaa työtä, myyrän työtä. Se oli Ansan alkoholi joka siellä kaiveli lapiollaan. Koko ruumis oli sen saastuttama, ja täytyihän sen hiidessä viimeinkin saada työnsä päättämään viemällä Coupeausta palan kerrassaan tärisyttäen yhtämittaa ja yltä yleensä koko hänen ruumistaan.

Lääkärit olivat lähteneet pois. Tunnin kuluttua Gervaise joka oli jäänyt yksin alilääkärin kanssa, toisti hiljaa:

— Tohtori, tohtori, hän on kuollut...

Mutta alilääkäri, joka katseli Coupeaun jalkoja pudisti päätään. Paljaat jalat tanssivat yhä. Eivät ne juuri olleet puhtaat ja niissä oli pitkät kynnet. Tuntikausia kului vielä. Yht'äkkiä ne oikenisivat liikkumattomiksi. Silloin alilääkäri kääntyi Gervaiseen päin sanoen:

— Nyt se on lopussa.

Kuolema yksin oli saanut jalat pysähtymään. Kun Gervaise palasi Goutte-d'Orin kadulle, tapasi hän Bochelaisten luona koko joukon juoruäämiä vilkkaasti juttelemassa. Hän luuli heidän odottavan häntä kuullakseen uutisia kuten edellisinäkin päivinä.

— Nyt hän on kuollut, sanoi hän työntäessään oven auki, rauhallisesti, väsyneen ja tylsistyneen näköisenä.

Mutta kukaan ei kuunnellut häntä. Koko talon väki oli kiihkoissaan. Verraton juttu! Poisson oli tavannut vaimonsa Lantier'n kanssa. Ei tiedetty tarkalleen kuinka se oli tapahtunut, sillä jokainen kertoi sen omalla tavallaan. Se vain oli varmaa, että hän oli yllättänyt heidät sellaisella hetkellä jolloinka he eivät häntä odottaneet. Lisättiin vielä yksityisseikkojakin, joita naiset kertoivat toisilleen huuliaan mutistellen. Tietysti sellainen näky oli saanut Poissonin luonnon nousemaan. Tämä harvapuheinen mies, joka näytti marssivan ikäänkuin olisi niellyt seipään, oli ruvennut karjumaan ja hyppimään kuin raivostunut tiikeri. Mutta sitten ei oltu kuultu mitään. Lantier kai oli saanut selitetyksi asian aviomiehelle tyydyttävällä tavalla. Mutta yhtäkaikki ei heidän elämänsä voinut sillänsä pitkälti jatkua. Ja Boche ilmoitti, että viereisen ravintolan tytär oli varmasti päättänyt ottaa puodin perustaakseen siihen makkaramyymälän. Hatuntekijä, se peijakas oli ylen ihastunut makkarioihin.

Nähdessään rouva Lorilleux'n ja rouva Lerat'n tulevan, toisti Gervaise veltosti:

— Nyt hän on kuollut. Hyvä Jumala, neljä päivää temmellettyään ja ulvottuaan.

Molemmat sisaret eivät silloin osanneet tehdä muuta kuin ottaa esille nenäliinansa. Heidän veljellään oli ollut paljon vikoja, mutta hän oli kumminkin heidän veljensä. Boche kohautti olkapäitään sanoen tarpeeksi kovasti, jotta sen kaikki kuulivat:

— Ompahan taas yksi juoppo vähemmän.

Siitä päivästä lähtien oli Gervaise päästään sekaisin. Ja talon asukasten tavallisia huvituksia oli katsella, miten hän matki Coupeauta. Eikä häntä enää tarvinnut pyytääkään, hän antoi näytäntönsä ilmaiseksi, vapisuttaen käsiään ja jalkojaan ja kirkaisten aina väliin, tietämättä itsekään mitä teki. Luultavasti hän oli saanut tämän tempun veriinsä Sainte-Annessa katsoessaan liian kauvan miestänsä. Mutta hänellä oli huono onni, hän ei siitä kuollut kuten Coupeau. Hän vain irvisteli kuin kuljettajaltaan karkuun päässyt apina, josta syystä poikaviikarit viskelivät hänelle kupukaalin kantoja kaduilla.

Sellaista tilaa kesti kuukausia. Mutta Gervaise vaipui vieläkin syvemmälle, hän otti vastaan ruokottomimmatkin häväistyksset. Oli nälkään kuolemaisillaan joka päivä. Niin pian kun hän sai neljä souta, joi hän itsensä humalaan ja puski päänsä seiniin. Kaikki likaisimmat työt teetettiin hänellä. Eräänä iltana oli lyöty vetoa, että hän söisi jotakin inhottavaa; mutta hän oli sen syönyt voittaakseen kymmenen souta. Herra Marescot oli päättänyt häätää hänet kuudennen kerroksen kamarista. Mutta

kun juuri silloin tavattiin ukko Bru kuolleena komerossaan portaiden alla, niin isäntä oli hyväntahtoisesti luovuttanut tämän sopen Gervaiselle. Hän muutti siis nyt ukko Bru'n soppeen asumaan. Siellä hän makasi pehkuläjällä kalistellen hampaitaan, vatsa tyhjänä ja jäsenet kylmästä kontistuneina. Maa ei nähtävästi huolinut hänestä. Hänen järkensä pimisi, hänen mieleensä ei edes juohtunut heittäytyä kuudennesta kerroksesta pihan kivitykselle, päättääkseen päivänsä. Kuoleman täytyi ottaa hänet vähin erin, pala palalta, laahaamalla häntä päähän asti siinä kirotusssa elämässä, jonka hän oli itselleen valmistanut. Koskaan ei edes saatu tietää tarkalleen, mistä hän oli kuollut. Puhuttiin kuumeesta, mutta oikea asianlaita oli se, että hän kuoli kurjuudesta, turmeltuneen elämänsä tuottamista kärsimyksistä ja vaivoista. Hän kuoli eläimistymisestä Lorilleux'läisten sanoessa. Eräänä aamuna, kun käytävässä haisi pahalta, muistettiin, ettei häntä oltu nähty kahteen päivään; ja hänet löydettiin komerostaan jo mustuneena.

Ja juuri ukko Bazouge tuli köyhien ruumisarkku kainalossaan ottaakseen hänet huostaansa. Hän oli vielä aikalailla juovuksissa sinä päivänä, mutta yhtä kaikki hyvällä päällä ja iloinen kuin leivonen. Kun hän tunsu, kenen kanssa hänellä oli tekemistä, alkoi hän lasketella filosofisia mietelmiä valmistaessaan hänelle viimeistä makuusijaa.

— Sitä tietä on kaikkien mentävä... Ei tarvitse tuuppia toisia tieltään, kaikille riittää tilaa... Ja hullu onkin joka pitää kiirettä, sillä siten ei pääse niinkään pian perille... Minä teen kernaasti kaikille mieliksi. Toiset tahtovat, toiset eivät tahdo. Sitä on vähän vaikeanlainen järjestää... Tämä tässä ei ensin tahtonut, mutta sitten hän tahtoi. Silloin hänen täytyi jäädä odottamaan... Vihdoinkin se on tapahtunut, ja hän on sen tosiaankin hyvin ansainnut! Käyppäs siihen nyt ilomiehellä!

Ja kun hän tarttui Gervaiseen isoilla mustilla käsillään, heltyi hänen mielensä, hän nosti hiljakseen tämän naisen joka niin kauvan oli ollut häneen pikeentynyt. Laskiessaan hänet sitten arkun pohjalle isällisellä huolella hän änkytti nikotustensa lomassa.

— Tiedätkös... Kuuntele tarkkaan ... minä olen Ilo Lystinen, jota myöskin sanotaan naisten lohduttajaksi... Nyt sinä olet onnellinen, nuku rauhassa, kaunokaiseni!

VIITSELITYKSET:

[1] 1 franc = 1 markka.

[2] Sou (lue: suu) — 5 penniä.

[3] Liue (lue ljöö) = 4 kilometriä.

[4] Bernard Palissy (1510-1590) oli ranskalaisen majolikateollisuuden keksijä. Suom. muist.

[5] Ranskassa keitetään kahvia siten, että kiehuvaa vettä kaadetaan pannun suulle kiinni ruuvattavaan siivilään, jossa kahvijauhot pidetään, ja josta valmis kahvi valuu pannuun. Suom. muist.

[6] *Badinguet* oli muurari, jonka vaatteissa Napoleon III pakeni Ham'in vankilasta; siitä Napoleon III:n pilkkanimi. Suom. muist.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ANSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.